Abipolitseiniku seaduse eelnõu seletuskiri

1. Sissejuhatus 2
1.1. Sisukokkuvõte 2
1.2. Eelnõu ettevalmistaja 4
1.3. Märkused 4
2. Seaduse eesmärk 5
3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs 10
Eelnõu 1. peatükk. Üldsätted 11
Eelnõu 2. peatükk. Abipolitseiniku staatuse andmine 20
Eelnõu 3. peatükk. Arvestuse pidamine, töökorraldus ning abipolitseiniku tunnused, õigused ja kohustused 88
Eelnõu 4. peatükk. Abipolitseiniku rakendatavad meetmed, vahetu sund ning erivahendid ja relvad 107
Eelnõu 5. peatükk. Kriisirolliga abipolitseinik 176
Eelnõu 6. peatükk. Abipolitseiniku hüved ja tagatised 186
Eelnõu 7. peatükk. Abipolitseiniku distsiplinaar- ja varaline vastutus 195
Eelnõu 8. peatükk. Abipolitseiniku astme tõstmine ja langetamine, abipolitseiniku staatuse peatamine ja taastamine ning staatusest vabastamine 204
Eelnõu 9. peatükk. Vastutus 220
Eelnõu 10. peatükk. Rakendussätted ja järelhindamine 222
4. Eelnõu terminoloogia 249
5. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele ja kooskõla põhiseadusega 249
6. Seaduse mõjud 257
6.1. Abipolitseiniku pädevuse ja tegutsemisvaldkondade laiendamine 258
6.2. Luua abipolitseinikele paremad võimalused KorS-i meetmete kohaldamiseks 263
6.3. Suurendada abipolitseiniku väljaõppe mahtu ja täiendada väljaõppe sisu 266
6.4. Selge järelevalve abipolitseiniku tegevuse üle 271
6.5. Abipolitseiniku staatuse peatamine ja paindlikum vabastamine 274
7. Seaduse rakendamisega seotud riigi ja kohaliku omavalitsuse tegevused, eeldatavad kulud ja tulud 280
8. Rakendusaktid 287
9. Seaduse jõustumine 288
10. Eelnõu kooskõlastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon 288

1. Sissejuhatus

1.1. Sisukokkuvõte

Eelnõuga kehtestatakse abipolitseiniku seaduse (edaspidi *APolS*) uus terviktekst, mis vastab nii siseturvalisuse valdkonna arenguvajadustele kui ka ühiskonna ootustele avalike teenuste kiiruse, kättesaadavuse ja kvaliteedi osas. Abipolitseiniku süsteemi arendamine võimaldab Politsei- ja Piirivalveametil (edaspidi *PPA*) koos abipolitseinikega neid teenuseid tõhusamalt osutada.

Eelnõu eesmärk on tõhustada abipolitseinike kaasamist politsei ülesannete toetamisel, laiendades abipolitseinike kaasamise võimalusi ja suurendades nende panust eri valdkondades. Muudatustega tugevdatakse politsei suutlikkust tagada avalikku korda ja turvalisust, säilitades politsei kui üldkorrakaitseorgani põhiseadusliku ja seadusjärgse rolli. Abipolitseinike ülesannete laiendamine loob paremad võimalused turvalisema riigi tagamiseks.

APolS eelnõu sisuks on abipolitseiniku mõiste ja pädevuse määratlemine Eesti õiguskorras, abipolitseinikule esitatavate nõuete sätestamine, abipolitseiniku staatuse andmine, peatamine ja sellest vabastamine ning abipolitseiniku töökorraldus, hüved, tagatised, vastutus ja järelevalve. Ühtlasi sätestatakse eelnõus abipolitseinikule lubatud riikliku järelevalve meetmed. Kuna kehtivas APolS-is muudetakse enamikku sätteid, siis koostatakse uus seaduse terviktekst ja senine APolS tunnistatakse kehtetuks.

Eelnõuga täpsustatakse ja laiendatakse abipolitseinike rolli ning suurendatakse PPA võimalusi neid kaasata. Abipolitseinikel võimaldatakse politseid abistada senisest laiemalt, sealhulgas ülesannetes, mis ei piirdu avaliku korra kaitsega, vaid hõlmavad ka näiteks piirivalvet, migratsioonijärelevalvet, kinnipidamiskohtade toiminguid ja tugitegevusi, et abipolitseinikud saaksid oma erialaseid oskusi paremini rakendada. Väljaõpe muutub süsteemseks ja astmepõhiseks, luuakse võimaluse spetsialiseerumiseks. Samuti laiendatakse abipolitseiniku pädevust korrakaitsemeetmete kohaldamisel. Eelnõuga ajakohastatakse ka vastutuse ja järelevalve regulatsiooni. Abipolitseiniku staatusest vabastamine ei ole enam automaatne iga õigusvastase teo korral ning luuakse distsiplinaarjärelevalve süsteem, mis tagab menetluse ühtsed alused ja läbipaistvuse ning võimaldab hinnata abipolitseinike tegevuse õiguspärasust.

Eelnõuga muudetakse kohtute seadust (edaspidi *KS*) vajadusest tagada õigusselgus ja kohtuhoonete turvalisus, arvestades muu hulgas uue APolS eelnõu põhimõttelisi muudatusi. Kehtivas KS-s on kohtukordniku õiguste määratlemisel viidatud APolS-ile, kuid selline seos ei ole enam kohane. Abipolitseinik on politsei tegevuses osalev isik, kes tegutseb PPA juhtimisel ja vastutusel, samas kui kohtukordnik on kohtu struktuuris tegutsev kohtuametnik, kelle ülesanded on piiratud kohtuhoonete ja kohtumenetluste turvalisuse tagamisega. Uue APolS eelnõuga on abipolitseiniku õigused, erivahendid ja relvad selgelt seotud politsei operatiiv- ja järelevalvetegevusega ning nende ringi on laiendatud, mistõttu ei ole see regulatsioon kohtukordniku rolli ega proportsionaalsuse põhimõttega kooskõlas.

Kehtiv KS-e § 126 annab kohtukordnikule abipolitseiniku seadusest tulenevad õigused viite kaudu, eeldades seost politsei tegevuses osalemise regulatsiooniga. Selline lahendus ei ole kooskõlas KorS-i süsteemiga, mille kohaselt muu korrakaitseorgani ametniku pädevus peab tulenema vahetult seadusest ning olema piiritletud vastavalt selle organi ülesandele.

Seetõttu loobutakse kohtukordniku õiguste seostamisest APolS-iga ning nähakse ette nende vahetu ja ammendav reguleerimine KorS-i alusel. Muudatustega täpsustatakse kohtukordniku õiguslikku staatust ja nõudeid, piiritletakse selgelt tema õigused ja kohustused, määratletakse

lubatud erivahendid ja relvad ning täpsustatakse kinnipeetud isikute ja hoiulevõetud esemete edasist käekäiku. Muudatused toetavad ühtse kohtute turvateenistuse toimimist ning välistavad uue APolS regulatsiooni ebaõige või laiendava kohaldamise kohtukordnikele.

Probleemid ja lahendused, mida eelnõuga käsitletakse:

1) **Abipolitseinike piiratud võimalused PPA abistamisel:** praegu saavad abipolitseinikud aidata peamiselt avalikku korda ähvardavate ohtude tõrjumisel. **Lahendus:** laiendada abipolitseinike pädevust, võimaldades neil osaleda laiemalt PPA tegevustes, luua paremad võimalused korrakaitseseaduse (edaspidi *KorS*) meetmete kohaldamiseks.

2) **Väljaõppe süsteem:** 40-tunnine baasväljaõpe ei valmista abipolitseinikke piisavalt ette mitmekesisteks ülesanneteks. **Lahendus:** muuta väljaõpe süsteemsemaks ja lõimida see politseihariduse mudelisse

3) **Ebaselge staatusest vabastamise ja vastutuse regulatsioon:** staatusest vabastamise menetlus ei vasta õigusselguse põhimõtetele ning järelevalve on ebaselge. **Lahendus:** muuta vabastamise menetlus paindlikumaks, andes PPA-le kaalutlusõiguse, ning muuta vastutuse ja järelevalve regulatsioon täpsemaks.

Muudatused mõjutavad abipolitseinikke ja PPA tegevust mitmel viisil. Pädevuse ja tegutsemisvaldkondade laiendamine ning suuremad volitused kasvatavad abipolitseinike rolli olulisust ja mõju, mis on strateegiliselt kasulik PPA-le, kuid vajab läbimõeldud rakendamist. Väljaõppe mahu ja sisu täiendamine parandab oskusi ja karjäärivõimalusi, kuid eeldab paindlikkust ning ressursitarka planeerimist, et vältida ülekoormust. Selgem järelevalve suurendab usaldust ja parandab juhtimist. Paindlikum staatuse peatamine loob õiglasema süsteemi, võimaldades individuaalset kaalumist. Kokkuvõttes on enamik muudatusi abipolitseinikele vajalikud ja pigem positiivsed, samas kui PPA-le on need strateegiliselt kasulikud, kuid vajavad hoolikat rakendamist, et vältida haldus- ja ressursikoormust.

Eelnõu ettevalmistamisel on arvesse võetud ka politsei personali kujunemist pikema perioodi vaates. Juba 2018. aastal koostatud prognooside kohaselt hinnati, et aastatel 2018–2023 võib pensionile siirduda ligikaudu 25% politseiametnikest ehk umbes 1000 ametnikku. Tagasivaatavalt ilmneb, et aastatel 2018–2023 lahkus PPA-st ning vormistas politseipensioni ligikaudu 580 ametnikku, mis jäi prognoositust väiksemaks. Seda on mõjutanud nii 2019. aastal jõustunud seadusemuudatused, mis soodustasid pensioniõiguslike ametnike edasitöötamist, kui ka viimaste aastate majandus- ja julgeolekukeskkond. Näiteks 2024. aastal lahkus pensionile ligikaudu 12% pensioniõiguslikest ametnikest, samas kui varasematel aastatel oli vastav näitaja keskmiselt umbes 24%. PPA tegeleb järjepidevalt uute politseiametnike värbamise ja hoidmisega. Suurendatud on Sisekaitseakadeemia õppekohtade arvu, arendatud töötajate hoidmise ja tööandja atraktiivsuse meetmeid ning loodud täiendavaid võimalusi politseiorganisatsiooni sisenemiseks ka karjääripöörde kaudu.[1]

Abipolitseinike roll ei ole politseiametniku asendamine ega politsei põhiülesannete ülevõtmine. Abipolitseinikud tegutsevad vabatahtliku ja toetava ressursina ning nende kaasamine toimub alati politsei juhendamisel ja vastutusel. Praktikas on siiski näha, et abipolitseinikuks olemine kujuneb paljude jaoks heaks ja loomulikuks ettevalmistavaks etapiks politseiametniku elukutsele. Abipolitseinikud omandavad kogemuse politsei töökorralduses, puutuvad kokku erinevate olukordadega ning saavad realistliku ettekujutuse politseitöö sisust ja vastutusest. See kogemus toetab teadlikumat karjäärivalikut ning aitab ühtlasi kaasa politseiorganisatsiooni

[1] Allikas PPA

järelkasvu kujunemisele, säilitades samas selge eristuse abipolitseiniku ja kutselise politseiametniku rollide vahel.

Eelnõu suurendab halduskoormust eelkõige nende isikute jaoks, kes planeerivad tulevikus omandada II astme abipolitseiniku pädevused, kuna sellega kaasneb senisest mahukam väljaõpe. Samal ajal vähendab eelnõu halduskoormust abipolitseinikuks saamise etapis, lihtsustades sisenemist ning vähendades nõudeid, mis kehtiva korra alusel rakendusid juba alguses. Seega on eelnõus halduskoormuse suurenemine ja vähenemine omavahel tasakaalus.

Seadus on kavandatud jõustuma 2027. aasta 1. veebruaril.

1.2. Eelnõu ettevalmistaja

Eelnõu ja seletuskirja on koostanud Siseministeeriumi nõunik Nurmely Mitrahovitš (nurmely.mitrahovits@siseministeerium.ee), õigusnõunik Rina Sillandi (rina.sillandi@siseministeerium.ee), õigusnõunik Kristi Käsper (teenistusest lahkunud), õigusnõunik Marju Aibast (marju.aibast@siseministeerium.ee), nõunik Riita Proosa (riita.proosa@siseministeerium.ee), nõunik Ott Aarma (ott.aarma@siseministeerium.ee) koostöös PPA esindajatega.

Eelnõu abipolitseinike kaasamise kontseptsioon on koostatud koostöös Justiits- ja Digiministeeriumi ning PPA-ga. Eelnõus kohtute seaduses kohtukordnike muudatused on koostatud koostöös Justiits- ja Digiministeeriumi kohtute talituse nõunik Karl-Erik Ansmann (karl-erik.ansmann@justdigi.ee).

Eelnõu juriidilist kvaliteeti on kontrollinud Siseministeeriumi õigusosakonna õigusnõunik Jaanus Põldmaa (jaanus.poldmaa@siseministeerium.ee) ja õigusosakonna õigusnõunik Kertu Nurmsalu (teenistussuhe ajutiselt peatatud).

Eelnõu ja seletuskirja on keeleliselt toimetanud Luisa Keelelahenduste eesti keele vanemtoimetaja Tiina Alekõrs (tiina@luisa.ee).

Eelnõu ettevalmistamisele eelnesid töörühmade kohtumised ning abipolitseinike ja politseiametnike seas tehti nii intervjuud kui ka küsitlused. Eelnõu koostamisse kaasati lisaks PPA-le Eesti Abipolitseinike Kogu, Sisekaitseakadeemia (edaspidi *SKA*), Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Justiits- ja Digiministeeriumi esindajad.

1.3. Märkused

Eelnõu ei ole seotud muu menetluses oleva eelnõuga ega Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammiga. Eelnõu ei ole seotud Euroopa Liidu õiguse rakendamisega.

Eelnõu väljatöötamise vajadus tuleneb „Siseturvalisuse arengukavast 2020–2030“[2] (edaspidi *STAK*), milles on ühe peamise tegevussuunana nimetatud vabatahtlikuna tegutsemise võimaluste mitmekesistamine.

STAK-i üks olulisi eesmärke on suurendada igaühe panust turvalisuse tagamisse. Loodud on head eeldused kasvatada elanike osalust enda ja kodukoha turvalisuse parandamiseks.

[2] Siseministeerium. Siseturvalisuse arengukava 2020–2030. siseturvalisuse_arengukava_2020_2030_03.06.2021.pdf.

Arengukavas on rõhutatud, et „[v]abatahtlikel on oluline roll siseturvalisuse tagamisel ja eeskätt ennetustöös“[3]. Eesmärk on luua mitmekesised võimalused osaleda vabatahtlikus tegevuses ja tagada, et vabatahtlike kaasajad oleksid professionaalsed ning siseturvalisuse asutustes oleks olemas sobiv vabatahtlike koolitamise ja tunnustamise süsteem.

STAK-i alaeesmärgi „Terviklikum ja igaühe panusel põhinev ennetustöö turvalisuse tagamiseks“ üks peamisi tegevussuundi on vabatahtliku tegevuse jätkusuutlikkuse tagamine, milleks on vaja:

1) luua senisest mitmekesisemaid võimalusi lüüa kaasa siseturvalisuse vabatahtlikuna, näiteks osaleda ennetustöös või panustada vabatahtlike töösse muul moel;
2) suurendada asutuste ja vabaühenduste suutlikkust vabatahtlikke kaasata;
3) motiveerida vabatahtlikke toetuste ja tunnustavate tegevustega osalema ning tagada neile vajalik varustus ja töökeskkond.

STAK-i 2025.–2028. aasta programmis „Ennetava ja turvalise elukeskkonna kujundamine“ on tegevus 2 „Siseturvalisuse vabatahtlike kaasamine“[4], kus on määratud järgmised ülesanded:

1) Asutustes on loodud võimalused vabatahtlikule panustada mitmekülgselt, olemas on koolitus- ja tunnustussüsteemid.

Eelnõuga muudetakse järgmisi seaduseid:
1) alkoholiseadus (RT I, 09.01.2025, 20);
2) avaliku teenistuse seadus (RT I, 10.02.2026, 2);
3) karistusregistri seadus (RT I, 18.03.2026, 30);
4) kohtute seadus (RT I, 14.03.2025, 24);
5) liiklusseadus (RT I, 07.04.2026, 3);
6) maksukorralduse seadus (RT I, 15.04.2026, 5);
7) meresõiduohutuse seadus (RT I, 16.12.2025, 35);
8) politsei- ja piirivalve seadus (RT I, 23.10.2025, 2);
9) päästeseadus (RT I, 06.07.2023, 68);
10) relvaseadus (RT I, 12.12.2024, 4);
11) riigipiiri seadus (RT I, 07.06.2024, 14);
12) tubakaseadus (RT I, 07.05.2025, 15);
13) tulumaksuseadus (RT I, 15.04.2026, 8);
14) vangistusseadus (RT I, 26.06.2025, 20).

Eelnõuga tunnistatakse kehtetuks abipolitseiniku seadus (RT I, 06.07.2023, 9).

Eelnõu vastuvõtmiseks vajalik häälteenamus: Eelnõu seadusena vastuvõtmiseks Riigikogus on vajalik koosseisu häälteenamus, kuna muudetakse kohtukorralduse seadust (põhiseaduse § 104 lg 2 p 14).

2. Seaduse eesmärk

Enne eelnõu väljatöötamist koostati ja kooskõlastati **„Abipolitseiniku seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsus[5]“** (edaspidi *VTK*). Selle raames selgitati välja kehtiva APolS

[3] Sealsamas, lk 20.
[4] Siseministeerium. Siseturvalisuse arengukava 2020–2030. Lisa 1. Programm „Ennetava ja turvalise elukeskkonna kujundamine 2025–2028“. Lisa 1. Programm Ennetava ja turvalise elukeskkonna kujundamine 2025–2028.pdf.
[5] Eelnõude infosüsteem. Abipolitseiniku seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsus.

võimalikud rakendusprobleemid, kuid ka muud muudatusvajadused. Ministeeriumid ja koostööpartnerid esitasid VTK kohta märkuseid, mida on eelnõu koostamisel arvesse võetud. Üldiselt toetati abipolitseinike rolli ja vastutuse suurendamist, kuid rõhutati, et see peab toimuma koos põhjalikuma väljaõppe ning vastutuse täpsustamisega. Paljud märgitud probleemid ja ettepanekud on võetud teadmiseks ning neid on eelnõu koostamisel arvestatud.

Eelnõu sisaldab lisaks VTK-s käsitletud muudatustele ka regulatiivseid täpsustusi, mis ei tulene vahetult APolS eelnõu VTK-st, eeskätt kohtute seaduse muudatusi kohtukordnike õiguste ja kohustuste osas. Need muudatused on tingitud uue APolS eelnõuga tehtavatest põhimõttelistest lahendustest, mistõttu ei ole varasem seos kohtukordnike regulatsiooniga enam süsteemselt põhjendatud. Arvestades muudatuste piiratud ulatust, tehnilist ja süsteemset iseloomu ning nende otsest seotust käesoleva eelnõuga, peeti eraldiseisva VTK koostamist nende teemade kohta ebaproportsionaalseks. Muudatuste eesmärk on tagada õigusselgus ja viia kehtiv õigus kooskõlla uue APolS-i lahendustega.

Eelnõu algatamine on tingitud vajadusest luua:

1) PPA-le laialdasemad ja paindlikumad võimalused abipolitseinike kaasamiseks ning
2) abipolitseinikele võimalused abistada politseid palju rohkemates valdkondades kui praegu.

Abipolitseinikud on tegutsenud Eestis alates 1994. aastast, kui võeti vastu esimene APolS, millega määrati kindlaks abipolitseinike staatus, eeldused, õigused ja kohustused vabatahtlikult politseitöös osaleda. Kehtiv APolS võeti vastu 24.11.2010 ja see jõustus 01.01.2011. Kehtivas APolS-is on sätestatud abipolitseiniku õigused, kohustused ja tegevusala, et kaasata vabatahtlikke politsei tegevusse avaliku korra kaitseks ning turvalise ühiskonna tagamiseks. Aastate jooksul on PPA ja Siseministeerium seadnud eesmärke uute abipolitseinike värbamiseks, uuendanud abipolitseinike väljaõpet ning täiendanud abipolitseinike kaasamise korraldust politsei tegevusse. Samas on praktikas ilmnenud kitsaskohti, mis takistavad vabatahtlike potentsiaali täiel määral rakendamast.

Järgnevalt on **kirjeldatud põhimõtteid, millest uue eelnõu väljatöötamisel lähtuti**.

1. Abipolitseinik saab politseid abistada mitmekesiselt ja paindlikult võimalikult paljudes valdkondades.

Abipolitseinike regulatsioon on selle loomisest alates olnud suunatud klassikalisele politseitööle. Samas täidab PPA ülesandeid ka selliste eriseaduste alusel nagu riigipiiri seadus (edaspidi *RiPS*), välismaalaste seadus (edaspidi *VMS*), väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seadus (edaspidi *VSS*), Euroopa Liidu kodaniku seadus (edaspidi *ELKS*) ning välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus (edaspidi *VRKS*), mille kohaselt ei ole PPA Euroopa Liidu õiguse tähenduses mitte üksnes politseiasutus, vaid ka piirivalveasutus, immigratsiooniasutus ja viisasid väljastav asutus.

Arvestades, et PPA tegevus ei ole seotud ainult avaliku korra kaitse, riikliku järelevalve ja ohutõrjega, on eesmärk luua abipolitseinikele lisavõimalused osaleda ka nendes politsei tegevustes, mis on seotud näiteks:

- piirikontrolli ja riigipiiri valvamisega;
- järelevalvega, mille eesmärk on tuvastada Eestis ebaseaduslikku viibimist, elamist ja töötamist;
- kinnipidamiskohta paigutatud kinnipeetu üle järelevalve ja konvoeerimisega;
- turvamis- ja relvalubade väljastamisega ning nende üle järelevalve teostamisega;
- süüteomenetlust toetavate tegevustega;

- arendustegevustega;
- sisekoolituste ja treeningute ettevalmistamise ning läbiviimisega;
- kommunikatsiooni ja muude tugitegevustega.

Seega tekib abipolitseinikul uue APolS-iga võimalus abistada PPA-d mitte ainult avaliku korra kaitseks riiklikus järelevalves, vaid erinevate politsei ülesannete täitmises. Sealjuures tekib võimalus abistada PPA-d tugitegevustes, kuna ka nende lõppeesmärk on, et politsei saaks oma riikliku järelevalve ülesandeid täita paremini ja kiiremini.

2. Abipolitseinikku on võimalik kaasata kõikidel PPA ametnikel ja töötajatel.

Arvestades seda, et kõik PPA ametnikud ei ole politseiametnikud politsei ja piirivalveseaduse (*edaspidi* PPVS) § 34 lõike 1 tähenduses[6], siis laienevad uue APolS-i eelnõuga valdkonnad, kus abipolitseinikud saavad PPA-d abistada. Seetõttu on vaja loobuda piirangust, et abipolitseinik saab täita ülesandeid üksnes koos politseiametnikuga. Seega antakse abipolitseinike kaasamise õigus lisaks politseiametnikele ka PPA ametnikele ja teistele töötajatele. Sellega laiendatakse oluliselt abipolitseinike võimalike kaasajate ringi, kaasates neid näiteks kommunikatsiooni-, logistika-, personali- ja analüüsibüroos või teenindussaalides. Selle tulemusel tekib abipolitseinikel tulevikus võimalus panustada ka mittekorrakaitselistesse tegevustesse.

3. Abipolitseinikud jaotatakse astmetesse vastavalt nende pädevusele ja väljaõppele.

Uue APolS-i eelnõuga luuakse kolmeastmeline abipolitseinike süsteem. Kehtiva APolS-i järgi saab abipolitseinikud tinglikult jaotada kolme kategooriasse: ennetuse abipolitseinik, koos politseiametnikuga politseitöös osalev abipolitseinik ja iseseisva pädevusega abipolitseinik.

I astme abipolitseinik – teda kaasatakse peamiselt mittekorrakaitselistesse tegevustesse, nagu ennetustöö, logistika, kommunikatsioon, analüüs, arendus, koolitus ja muud sarnased valdkonnad. Uus lahendus loob võimaluse, et aktiivsed kodanikud saavad ka kriisiolukordades politseid ajutiselt abistada. I astme abipolitseinikud toetavad politseid ülesannetes, mis ei vaja põhjalikku erialast väljaõpet. Neile ei kohaldata abipolitseiniku tervise- ja kehalise ettevalmistuse nõudeid. I astme abipolitseinikuks saamiseks peab isik esitama andmed, mille alusel viiakse läbi nõuete vastavuse kontroll, taustakontroll ja vestlus. Lisaks tuleb läbida I astme abipolitseiniku väljaõpe. Enne konkreetse ülesande täitmist saab abipolitseinik vastava juhendamise ja instrueerimise. I astme abipolitseinikul puudub õigus kohaldada KorS-is ette nähtud meetmeid ja vahetut sundi.

II astme abipolitseinik – abipolitseinik, kes sarnaselt kehtivale APolS-ile võib tegutseda koos politseiametnikuga. Oluline on rõhutada, et **II astme abipolitseinik tegutseb alati koos PPA politseiametniku või PPA ametnikuga**. Ta võib abistada PPA-d ka nendes ülesannetes, mida täidab I astme abipolitseinik. II astme abipolitseinikuks saamisel on tal kohustus läbida II astme abipolitseiniku väljaõpe. II astme abipolitseinik peab vastama politseiametnikuga sarnastele tervisenõuetele ning tema füüsiline ettevalmistus peab olema piisav, et ta saaks osaleda politsei tegevustes. II astme abipolitseinik valib valdkonna, milles ta soovib PPA-d abistada, ja läbib vastava väljaõppe. Valida saab järgmiste valdkondade vahel:

- välitöö[7] – patrullimine, väljakutsete teenindamine, liiklusjärelevalve;

[6] Politseiametnikku on määratletud PPVS § 34 lõikes 1, mille kohaselt on politseiametnik isik, kes on PPA, Kaitsepolitseiameti või sisekaitselise rakenduskõrgkooli teenistuses politseiametniku ametikohal.
[7] Välitöö eesmärk on avaliku korra kaitsmine ning riigipiiri valvamine maismaal ja veekogudel.

- piirkondlik politseitöö – ennetustegevus, relva- ja tegevuslubade menetlemine ning järelevalve, veebipolitsei ülesanded ning töö alaealistega;
- menetlus – kriminalistika, süütegude menetlemise toetamine ja kriminaalpolitsei abistamine;
- piirivalve – kodakondsuse ja migratsiooniga seotud ülesanded ning piirivalve ja -kaitse.

III astme abipolitseinik – tema pädevusse kuulub politsei abistamine tugitegevustes (nagu I astme abipolitseinik) ning politsei ülesannete toetamine koos politseiametnikuga (nagu II astme abipolitseinik). Lisaks võib III astme abipolitseinik piiratud ulatuses iseseisvalt politseid abistada, täites ülesandeid, mis politsei on talle andnud. Sisuliselt vastab see roll praeguses regulatsioonis sätestatud iseseisva pädevusega abipolitseiniku olemusele.

4. Iseseisva pädevusega abipolitseiniku pädevus ja õigused laienevad.

Uue APolS-i eelnõuga muudetakse seni kehtinud regulatsiooni, mis käsitleb iseseisva pädevusega abipolitseiniku (edaspidi *IPAP*) tegutsemisvõimalusi ja õigusi. **IPAP-ist kujundatakse uue APolS-i regulatsiooniga III astme abipolitseinik.** Muudatuse tulemusel ei ole iseseisev tegutsemine enam piiratud üksnes liiklusjärelevalve ja avalikes kohtades käitumise nõuete üle järelevalve teostamisega, vaid lisaks tekib võimalus rakendada rohkemaid KorS-is sätestatud riikliku järelevalve meetmeid. Muudatused on vajalikud, et lahendada olukordi, kus IPAP-i patrull[8] peab politseitöö käigus sündmuse lahendamiseks kutsuma kohale politseiametnikest koosneva patrulltoimkonna ka siis, kui ta suudaks olukorra iseseisvalt lõpuni lahendada. See on eriti oluline piirkondades, kus politseiametnikest koosneva patrulltoimkonna saabumine võib võtta kaua aega ning neil juhtudel, kus selle kaasamine ei ole otstarbekas. Niisugused olukorrad on näiteks järgmised:

- isikusamasuse tuvastamine rahvastikuregistri kaudu;
- joobeseisundis isiku kainenema toimetamine;
- narkojoobe tuvastamine indikaatorvahendi abil;
- tõendusliku alkomeetri kasutamine.

Uue APolS-i regulatsiooni järgi on III astme abipolitseinikule ette nähtud põhjalikum väljaõpe. Selle eesmärk on tagada abipolitseiniku parem ettevalmistus ja võimekus tegutseda erinevates olukordades. Isiku õigusi ja vabadusi oluliselt riivavaid meetmeid saab rakendada vaid politseiametniku korraldusel. Vastavad korraldused võivad olla antud kas vahetult ja suuliselt või edastatud sidevahendi kaudu.

5. Abipolitseiniku väljaõpe muutub põhjalikumaks

Arvestades abipolitseinike tegutsemisvaldkondade laienemist, peab ka nende väljaõpe muutuma süsteemsemaks ja põhjalikumaks. Senisest 40-tunnisest baasväljaõppest (esimese astme õpe) ei piisa, et valmistada abipolitseinikke ette politsei abistamiseks eri ülesannetes. Selline baasväljaõpe annab vaid algteadmised ja baasoskused. Senist baasväljaõpet lühendatakse, keskendudes ülevaate andmisele PPA-st kui organisatsioonist ja abipolitseiniku rollist; senine baasväljaõpe on uue APolS-i tähenduses I astme väljaõpe. Pärast I astme väljaõppe läbimist saab abipolitseinik tutvuda põhjalikumalt PPA töövaldkondadega ning abistada politseid ilma korrakaitsemeetmete ja vahetu sunni kohaldamise õiguseta. I astme väljaõppe läbimine on II astme väljaõppe alustamise eeldus.

Korrakaitsetegevustes osalemiseks tuleb läbida II astme abipolitseiniku väljaõpe, mille maht suureneb 40-lt 150 akadeemilisele tunnile. Muudatuse tulemusel sarnaneb II astme

[8] Patrulltoimkond koosneb vähemalt kahest iseseisva pädevusega abipolitseinikust.

abipolitseiniku väljaõpe oma sisult politseiametnike väljaõppega: esmalt omandatakse õppes põhiteadmised ja -oskused ning seejärel rakendatakse õpitut praktikas. III astme abipolitseinikuks saamisel tuleb samuti läbida III astme väljaõpe ja sooritada arvestus, mis tõendab, et abipolitseinik suudab koos teise sama astme abipolitseinikuga täita politsei ülesandeid ilma politseiametniku otsese kohalolekuta. Eripädevuste omandamiseks, näiteks alarmsõiduõiguse, tuli- ja elektrišokirelva kandmise õiguse saamiseks, tuleb läbida lisakoolitused.

Abipolitseinike väljaõpe muutub pidevaks ja süsteemseks, arvestab võimalusega panustada erinevates PPA tegevusvaldkondades ning muutub praktilisemaks. Kui abipolitseinik asub õppima politseiametnikuks, võetakse varasema õpi- ja töökogemusena arvesse abipolitseinikuna omandatud teadmisi ja kogemusi. SKA, kus juba praegu koolitatakse politseiametnikke, hakkab korraldama ka abipolitseinike väljaõpet. See tagab, et nii abipolitseinikud kui ka politseiametnikud saavad sarnase väljaõppe. Kuigi SKA saab keskseks väljaõppeasutuseks, jäävad PPA ülesandeks sisekoolitused ja regulaartreeningud.

6. Abipolitseiniku ja politseiametnike tervisenõuded ja -kontroll saavad olema sarnased.

Muudatuse tulemusena sarnaneb abipolitseinike tervisekontroll politseiametnike omaga. Kui I astme abipolitseinik toetab PPA-d eelkõige sisetöödes, näiteks koolituste, arendustegevuste ja kommunikatsiooni valdkonnas, ei ole tal vaja läbida eraldi tervisekontrolli. Sarnane regulatsioon on ka kehtivas APolS-is, mille kohaselt isikud, kes soovivad abistada politseid ainult süüteoennetuses, ei pea läbima kandideerimiseelset ega perioodilist tervisekontrolli.

II ja III astme abipolitseinikele kehtestatakse politseiametnikega sarnasemad tervisenõuded. Lisaks tehakse muudatus, et tervisekontrolli peab abipolitseinikuks astuda soovija läbima alles pärast temaga tehtud vestlust ja ta on juba I astme abipolitseinik, mitte koos kandideerimise taotlusega esitamisega. See aitab isikutel vältida tarbetut raha- ja ajakulu, kui selgub, et nad ei kvalifitseeru abipolitseinikuks.

7. Abipolitseiniku staatusest vabastamine viiakse kooskõlla õigusselguse põhimõttega.

Kehtivas APolS-is on ette nähtud, et abipolitseinik tuleb staatusest vabastada ilma kaalutlusõiguseta, see tähendab kui ta käitub sobimatult, rikub avalikus kohas käitumise nõudeid, tegutseb õigusvastaselt või ei vasta seadusega kehtestatud nõuetele. Uue APolS-i regulatsiooniga antakse PPA-le rohkem kaalutlusõigust abipolitseiniku vabastamise otsustamisel, määratledes konkreetsemad vabastamise alused ja kehtestades selged mehhanismid abipolitseiniku sobivuse hindamiseks. Selline lähenemisviis lahendab ka probleemid, mis võivad tekkida võrdsuspõhimõtte rikkumise tõttu. Näiteks võib juhtuda, et sama õigusrikkumise toime pannud politseiametniku ja abipolitseiniku suhtes saabuvad erinevad tagajärjed. Näiteks vabastatakse abipolitseinik oma staatusest, kuid politseiametnik saab noomituse.

Lisaks nähakse uue APolS-iga ette võimalus peatada abipolitseiniku staatus. See muudatus võimaldab PPA-l hoida oma ridades abipolitseinikke, kellel pole teatud aja jooksul võimalik politseid abistada, näiteks tervislikel põhjustel, lapseootuse tõttu või muudel isiklikel põhjustel, nagu põhitööga seotud kohustused või perekondlikud sündmused. Staatusest vabastamise asemel saab abipolitseinik võtta pausi, mille jooksul ei pea ta täitma iga-aastast täiendkoolituse kohustust ega sooritama laskmisarvestust, samuti ei pea ta sellel perioodil uuendama tervisetõendit.

8. Kohtukordniku roll on tagada kohtute turvaline ja tõrgeteta toimimine oma pädevuse piires.

Kohtukordnikud tegutsevad kohtu struktuuris kohtuametnikena ning nende ülesanded on suunatud eelkõige kohtuhoonete, kohtumenetluste ja kohtunike turvalisuse tagamisele.

Kohtukordnik on KorS-i tähenduses muu korrakaitseorgani ametnik, kelle pädevus on piiratud kohtu kui põhiseadusliku institutsiooni turvalise ja tõrgeteta toimimise tagamisega. Kohtukordnik ei osale politsei tegevuses ega allu PPA juhtimisele, vaid tegutseb kohtu struktuuris ning täidab kohtuvõimu funktsioonist tulenevaid spetsiifilisi korrakaitselisi ülesandeid. Sellest tulenevalt peab kohtukordniku õiguste ja kohustuste õiguslik alus olema selge, iseseisev ja vahetult seadusest tulenev ning vastama KorS-i süsteemile, mitte põhinema seosel politsei või politsei tegevuses osaleva isikuga.

Kohtukordnik ei ole politsei tegevuses osalev isik ega teosta avaliku korra üldist järelevalvet, vaid täidab spetsiifilisi, kohtuvõimu toimimist toetavaid korrakaitselisi ülesandeid nii kohtuhoones kui ka vajaduse korral kohtuniku teostataval menetlustoimingul väljaspool kohtuasutust. Senine KS regulatsioon on osaliselt sidunud kohtukordniku õigused APolS-iga, mis ei ole sisuliselt ega süsteemselt põhjendatud, eriti arvestades uue APolS eelnõuga kavandatavaid põhimõttelisi muudatusi.

Abipolitseinik on politsei tegevuses osalev isik, kes tegutseb politsei juhtimisel ja vastutusel, samas kui kohtukordnik täidab kohtu struktuuris iseseisvat korrakaitselist funktsiooni. Seos abipolitseiniku seadusega loob eksitava mulje kohtukordniku rollist ning raskendab tema pädevuse sisulist piiramist kohtu turvalisusega seotud ülesannetega.

Abipolitseiniku roll, õigused ja kasutatavad vahendid on uue eelnõu kohaselt selgelt seotud politsei tegevuses osalemise ning PPA juhtimise ja vastutusega, mis ei ole kohaldatav kohtukordnikele. Sellest tulenevalt lähtutakse eelnõus põhimõttest, et kohtukordniku õigused ja kohustused peavad olema reguleeritud iseseisvalt ning vahetult KorS-i alusel, kooskõlas tema tegelike tööülesannetega. Eesmärk on anda kohtukordnikule piisavad ja selgelt piiritletud volitused kohtu turvalisuse tagamiseks, vältides samas pädevuse põhjendamatut laienemist politsei ülesannete valdkonda.

Eelnõuga ei laiendata kohtukordniku õigusi võrreldes kehtiva õigusega, vaid korrastatakse nende õiguslik alus ja sisu. Senise kaudse ja killustatud regulatsiooni asemel sätestatakse kohtukordniku õigused iseseisvalt ning ammendavalt muu korrakaitseorgani ametnikule sobivas ulatuses, tuginedes KorS-i konkreetsetele sätetele. Selline lähenemine suurendab õigusselgust, võimaldab ühtset praktikat ning vähendab riski, et kohtukordniku pädevust tõlgendatakse kas liiga kitsalt või põhjendamatult laialt.

Muudatused keskenduvad õigusselguse suurendamisele, proportsionaalsusele ning sellele, et kohtukordniku põhiõigusi riivavad meetmed oleksid seaduses selgelt määratletud, kontrollitavad ja kohtu funktsioonist tulenevalt põhjendatud.

3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

VTK koostamise käigus kaaluti võimalust muuta kehtivat APolS-i, kuid jõuti järeldusele, et otstarbekam on koostada uus terviktekst. Põhjuseks on see, et kavandatavad muudatused on ulatuslikud ning APolS-i muutmine tooks kaasa suure hulga muudetud sätteid ja ülaindeksiga paragrahve, mis muudaks seaduse järgimise ja rakendamise keeruliseks. Kuna kogu APolS regulatsioon vajab ajakohastamist, on normitehniliselt mõistlikum ja praktilisem koostada uus

terviktekst, mis sisaldab nii kehtivast APolS-ist alles jäävat kui ka uut regulatsiooni. See lähenemisviis tagab selguse ja lihtsustab seaduse rakendamist.

Uue seaduse koostamise tõttu muudetakse veel 13 seadust, mis on loetletud seletuskirja punktis 1.3. Senine APolS tunnistatakse kehtetuks.

Eelnõu koosneb 73 paragrahvist.

Eelnõu 1. peatükk. Üldsätted

Esimeses peatükis sätestatakse seaduse eesmärk, reguleerimis- ja kohaldamisala, abipolitseiniku astmed ning politsei tegevuses osalemise põhimõtted. Võrreldes kehtiva APolS-iga on eelnõus eesmärki laiendatud, hõlmates tegevusvaldkondi, milles abipolitseinik saab politseid toetada. Varem piirdus see avaliku korra kaitsega. Laiema eesmärgi sõnastamine on oluline, et tagada seaduse rakendamisel ja tõlgendamisel selge lähtealus ning põhjendada valdkonna reguleerimist.

Eelnõu §-ga 1 sätestatakse seaduse reguleerimisala ja eesmärk.

Lõikega 1 sätestatakse seaduse reguleerimisala. Sätte eesmärk on anda ülevaade, milliseid küsimusi APolS reguleerib. Seadusega määratakse kindlaks abipolitseinikuks saamise tingimused, abipolitseiniku õigused ja kohustused ülesannete täitmisel ning tema pädevuse ulatus ja vastutus. Samuti kirjeldatakse seaduses abipolitseinike tegevuse korralduslikke aluseid. Sellega tagatakse, et abipolitseiniku staatus ja tegevus on üheselt mõistetav, läbipaistev ning õigusselge.

Lõikega 2 sätestatakse seaduse eesmärk. Selle normi keskne idee on määratleda, milleks abipolitseinikku Eesti õiguskorras rakendatakse. Eesmärk on võimaldada kaasata abipolitseinik PPA ülesannete täitmisse viisil, mis aitab kaasa turvalisema ühiskonna kujundamisele. Sätte kaudu rõhutatakse, et abipolitseinik ei tegutse iseseisva jõustruktuuri ega eraldiseisva funktsioonikandjana, vaid täidab oma rolli PPA tegevuse toetaja ja täiendajana.

Lõikega 3 sätestatakse haldusmenetluse üldine raamistik APolS-is ette nähtud menetlustoimingute puhul. Põhimõtteliselt kohaldatakse abipolitseinikuks saamise, staatustest vabastamise, õiguste andmise või nende piiramise ning muude haldusotsuste tegemisel haldusmenetluse seaduse (edaspidi *HMS*) üldisi sätteid. Samas rõhutatakse sättes, et arvestada tuleb APolS-is sätestatud erisusi. See tähendab, et juhul kui APolS-is kehtestatakse mõne menetlusetapi või -tingimuse kohta HMS-ist erinev või täiendav regulatsioon, on esikohal eriseaduse norm. Säte tagab menetlusliku selguse ja õiguskindluse, võimaldades rakendada HMS-i laiapõhjalisi menetlusgarantiisid, säilitades samas abipolitseiniku valdkonna eripärast tulenevad erireeglid.

Lõikega 4 nähakse ette, et kui abipolitseinik rikub käesoleva seaduse alusel väljastatud relva käitlemise nõudeid, kohaldatakse relvaseaduse 13[1]. peatükis sätestatut. Sätte eesmärk on selgelt ja üheselt määratleda õiguslik vastutus juhuks, kui abipolitseinik rikub talle PPA poolt väljastatud relva käitlemise nõudeid. Abipolitseinik ei ole relvaseaduse (edaspidi *RelvS*) mõttes tavapärane tsiviilrelva valdaja, vaid täidab avaliku võimu ülesandeid ja kasutab relva riigi nimel. RelvS §-s 2 on sätestatud relvaseaduse kohaldamisala. Selle järgi ei kohaldata RelvS-i riigi ja kohaliku omavalitsuse ametirelvadele, sealhulgas politsei teenistusrelvadele. Seega on oluline, et abipolitseiniku suhtes oleks vastutusmehhanismid selgelt seaduses sätestatud. Lisaks toetab säte põhimõtet, et kõik relva käitlevad isikud, sõltumata nende staatusest, peavad järgima kõrgeid ohutusstandardeid ja vastutama nende rikkumise eest.

Abipolitseiniku roll avaliku korra ja turvalisuse tagamisel eeldab erilist usaldust, mistõttu on põhjendatud, et relva käitlemise nõuete rikkumise korral rakendatakse tema suhtes RelvS-s sätestatud meetmeid samaväärselt teiste relva käitlejatega. Lõikes 4 sätestatud regulatsiooni kohaldatakse abipolitseinikule politsei tegevuses osalemiseks PPA poolt väljastatud relvale, mis on käsitatav PPA teenistusrelvana. Tegemist ei ole abipolitseiniku isikliku relvaga ega RelvS-i tähenduses tsiviilkäibes oleva relvaga, vaid riigi omandis oleva ametirelvaga, mida abipolitseinik on õigustatud kasutama üksnes seaduses sätestatud alustel ja ulatuses ning ainult politsei ülesannete täitmisel.

Käesoleva sätte kohaselt on abipolitseinikule ette nähtud vastutus näiteks juhul, kui ta kannab talle PPA poolt väljastatud relva ja laskemoona joobeseisundis. RelvS §-s 50 on sätestatud keeld kanda relva ja laskemoona joobeseisundis. Uue APolS § 26 lõikega 2 sätestatakse relvade loetelu, mida PPA võib abipolitseinikule politsei tegevuses osalemiseks väljastada: tulirelva, elektrišokirelva, pneumorelva, harjutusrelva, kummi-või teleskoopnuia ja gaasipihusti. Käesoleva sätte kohaldamisalasse kuulub kõigi nimetatud relvade kandmine abipolitseiniku poolt joobeseisundis, sõltumata sellest, kas relva kantakse vahetult politsei tegevuses osaledes või sellest väljaspool.

Joobeseisundi mõiste sisustamisel tuginetakse KorS § 36 lõikele 1, mille kohaselt on joobeseisund alkoholi, narkootilise, psühhotroopse või muu joovastava aine tarvitamisest põhjustatud terviseseisund, mis avaldub väliselt tajutavas häiritud või muutunud kehalistes või psüühilistes funktsioonides ja reaktsioonides. Seega hõlmab regulatsioon nii alkoholijoovet kui ka muude joovastavate ainete tarvitamisest põhjustatud joovet.

Sätte eesmärk on tagada relva käitlemise ohutus ning vältida olukordi, kus abipolitseinik kannab riigi omandis olevat relva seisundis, mis ei võimalda relva vastutustundlikult käsitseda. Joobeseisundis väheneb isiku võime hinnata ohuolukordi, teha kaalutletud otsuseid ning tagada relva nõuetekohane hoidmine ja kasutamine, mistõttu suureneb risk relva väärkasutuseks või relva sattumiseks kõrvaliste isikute kätte.

RelvS § 89^1 lõikes 1 on ette nähtud vastutus relva, tulirelva olulise osa või laskemoona kandmise, hoidmise, üleandmise, valmistamise, ümbertegemise, parandamise, müümise, laenutamise, veo või käitlemise muude nõuete või nende arvestuse või registreerimise korra või nõuetele mittevastava laskekõlbmatu relva käitlemise nõuete rikkumise eest. Abipolitseiniku puhul seisneb see rikkumine näiteks selles, et talle politsei tegevuses osalemiseks väljastatud relva kantakse väljaspool lubatud eesmärki, st abipolitseinik kannab relva ja laskemoona olukordades, mis ei ole seotud politsei tegevuses või õppes osalemisega. Relva ja laskemoona kandmist muudel eesmärkidel käsitatakse ebaseadusliku kandmisena. Regulatsioon hõlmab kõiki relvaliike, mida PPA võib abipolitseinikule väljastada.

Lõikega 5 täpsustatakse abipolitseiniku tegutsemise põhimõtted olukordades, kus ta kohaldab riikliku järelevalve meetmeid mõne muu seaduse kui APolS-i alusel. Sätte eesmärk on tagada ühtne ja õigusselge arusaam sellest, kuidas abipolitseinik peab eri õigusaktide koosmõjus tegutsema. Üldpõhimõttena tuleneb abipolitseiniku pädevus eelkõige APolS-ist, milles määratletakse tema roll, õigused ja piirangud. Samas osutavad mitmed eriseadused – näiteks liiklusseadus (edaspidi *LS*) – abipolitseinikule konkreetseid järelevalvepädevusi erivaldkondades. Sättes rõhutatakse, et kui abipolitseinik rakendab mõne muu seaduse alusel riikliku järelevalve meedet, peab ta sellise meetme kohaldamisel lähtuma esmalt APolS-is sätestatud erisustest. See tähendab, et abipolitseiniku pädevuse piirid jäävad ka teistes õigusharudes tegutsedes APolS-ist tulenevaks ning eriseaduse meetmeid saab rakendada üksnes ulatuses, milles APolS seda võimaldab. Nõnda tagatakse, et abipolitseinik ei ületaks APolS-iga ettenähtud volitusi, isegi kui muus seaduses on ette nähtud laiem

meetmevalik. Juhul, kui APolS-iga konkreetset järelevalvemeedet või selle kohaldamise korda ei reguleerita, lähtub abipolitseinik vastavast eriseadusest, arvestades APolS-is sätestatud piiranguid ja erisusi.

Näitena võib tuua LS § 196² lõike 1, millega on antud liiklusjärelevalve teostajale, sealhulgas abipolitseinikule, õigus rakendada LS-is sätestatud erimeetmeid. Samas on APolS-is ette nähtud teatud erisused abipolitseiniku õiguses neid meetmeid kasutada, näiteks täiendavad tingimused või piirangud meetmete kohaldamise iseseisvusele. Sellises olukorras kohaldab abipolitseinik erimeetmeid LS-i alusel, kuid teeb seda APolS-ist tulenevate erisuste ja piirangute raamides. Niisugune regulatsioon loob süsteemse ja selge normihierarhia: APolS-iga sätestatakse abipolitseiniku staatus ja üldpädevuse piirid, eriseadustes määratakse konkreetse valdkonna meetmed ning APolS-i erisused tagavad, et abipolitseinik kasutab neid meetmeid seaduslikult ja oma rolli kohaselt.

Eelnõu §-ga 2 sätestatakse abipolitseiniku mõiste ning kehtestatakse astmeline jaotus, mis on aluseks abipolitseiniku pädevuse ulatusele ja ülesannete määramisele.

Lõikega 1 sätestatakse abipolitseiniku määratlus. Abipolitseinik on füüsiline isik, kellele on antud abipolitseiniku staatus ja kes osaleb PPA tegevuses vabatahtlikult ning oma vabast ajast, lähtudes käesolevas seaduses ja teistes seadustes kehtestatud alustest, tingimustest ja korrast. Võrreldes kehtiva APolS-iga ei muudeta abipolitseiniku rolli olemuslikult. Muudatus seisneb peamiselt selles, et abipolitseinikud jaotatakse selgelt kolme astmesse, mis võimaldab paindlikumalt määratleda nende pädevust ja kaasamise viise.

Abipolitseiniku staatuse andmisega omistatakse isikule avaliku võimu teostamise volitus selles ulatuses, nagu APolS-is ette nähakse. PPA annab staatuse haldusakti alusel, mis tähendab, et abipolitseiniku staatus tekib ja lõpeb avalik-õigusliku haldusaktiga. Isik võib staatusest tulenevaid ülesandeid täita üksnes juhul, kui ta vastab seaduses kehtestatud nõuetele.

Abipolitseinik osaleb politsei tegevuses vabatahtlikult ning seetõttu ei saa ta oma ülesannete kõrvalt täita enda töö- või teenistusülesandeid. Erandina võib abipolitseinik politsei tegevuses osaleda ka tööajast, kui see on tööandjaga kokku lepitud, kuid sellisel juhul ei täida ta oma tööga seotud kohustusi ega kasuta tööõigustest tulenevaid õigusi.

Eelnõu tähenduses hõlmab politsei tegevuses osalemine politsei ülesannete täitmise toetamist. Abipolitseinik saab politsei tegevuses osaleda üksnes PPA kaasamisel ja konkreetse korralduse või ülesande alusel. Iseseisev sekkumine ilma politsei kaasamiseta ei ole lubatud, et vältida olukordi, kus abipolitseiniku omavoliline tegutsemine võiks viia põhiõiguste põhjendamatu riiveni. Juhul kui abipolitseinik märkab õigusrikkumist ajal, mil ta ei ole PPA korralduse alusel politsei tegevusse kaasatud, ei laiene talle abipolitseiniku õigused. Sellises olukorras saab ta tegutseda üksnes tavakodanikuna ja vajaduse korral teavitada juhtunust hädaabinumbril 112.

Abipolitseiniku mõiste sätestamisel kasutatakse formuleeringut, mille kohaselt osaleb abipolitseinik politsei tegevuses käesolevas seaduses ning teistes seadustes sätestatud alustel, tingimustel ja korras. Selle viite eesmärk on rõhutada, et abipolitseiniku tegevus ei piirdu üksnes abipolitseiniku seadusega, vaid toimub laiemas korrakaitse ja politsei tegevust reguleerivas õigusraamistikus. Abipolitseinik ei tegutse iseseisva korrakaitseorganina, vaid osaleb politsei ülesannete täitmisel ning tema pädevus ja tegevusviisid tulenevad lisaks APolS-ist ka teistest eriseadustest.

APolS loob abipolitseiniku eristaatuse ja üldpädevuse politsei tegevuses osalemiseks, kuid tema tegevuse sisuline raamistik, sealhulgas lubatud ülesanded, meetmed ja piirangud, tulenevad

politsei-, korrakaitse- ja haldusõigust reguleerivatest seadustest. Viide „teistele seadustele“ on seetõttu vajalik õigusselguse tagamiseks ning selleks, et vältida muljet, nagu oleks abipolitseiniku pädevus ammendavalt reguleeritud üksnes APolS-is.

Liiklusvaldkonna näide. Liiklusjärelevalve puhul annab abipolitseiniku seadus üldise volituse osaleda politsei tegevuses, kuid liikluskindlustuse seadus (edaspidi LKindlS) ja liiklusseadus (edaspidi LS) täpsustavad, millistel alustel, tingimustel ja millises korras seda teha võib. LKindlS näeb sõnaselgelt ette, et liikluses osalevate kindlustuskohustusega hõlmatud sõidukite puhul kontrollivad liikluskindlustuse olemasolu politseiametnik ja abipolitseinik ning et abipolitseinik on nimetatud riikliku järelevalve teostajaks. Samas sätestab LKindlS ka järelevalve piirid, näiteks välispiiril kontrollitavate sõidukite ringi ning keelu lubada kindlustuseta sõiduk Eestisse siseneda. LS kinnitab samuti, et liiklusjärelevalvet teostavad politseiametnikud ja abipolitseinikud neile seadusega antud pädevuse piires. LS reguleerib detailselt sõiduki peatamise, dokumentide kontrollimise ja juhi õiguste ning kohustuste korra ning näeb ette, milliseid riikliku järelevalve meetmeid ja millistel tingimustel võib kohaldada. Sellest ilmneb, et APolS loob üldise aluse liiklusjärelevalves osalemiseks, kuid eriseadused määravad täpselt kindlaks järelevalve teostamise korra ja piirid.

Korrakaitseseaduse roll. Abipolitseiniku tegevus politsei ülesannete toetamisel toimub avaliku korra kaitse üldraamistikus, mis on sätestatud KorS-is. KorS määratleb korrakaitselise tegevuse eesmärgid, ohu ennetamise ja tõrjumise loogika ning sekkumise üldpõhimõtted, sealhulgas õiguspärasuse, eesmärgipärasuse ja proportsionaalsuse nõuded. Need põhimõtted kehtivad võrdselt nii politseiametnikule kui ka abipolitseinikule, kes tegutseb politsei tegevuses osaledes riigivõimu esindajana PPA nimel. Abipolitseinik võib riikliku järelevalve meetmeid ning vahetut sundi kohaldada üksnes KorS-is ja APolS-is selgesõnaliselt sätestatud alustel, ulatuses ja korras. APolS täpsustab seejuures astmepõhiselt, milliseid meetmeid võib abipolitseinik kohaldada iseseisvalt, milliseid üksnes politseiametniku korraldusel ning millised meetmed on talle keelatud.

Alkoholiseaduse (edaspidi *AS*), **tubakaseaduse** (edaspidi *TubS*) **ja turvategevuse seaduse** (edaspidi *TurvaTS*) **näited.** AS ja TubS on avaliku korra ja rahvatervise kaitsele suunatud eriseadused, mille täitmise üle on abipolitseinikul APolS alusel pädevus riiklikku järelevalvet teostada. Nende seaduste alusel hõlmab abipolitseiniku tegevus eelkõige tarbimis- ja müügipiirangute kontrolli, avalikus kohas kehtivate keeldude järgimise jälgimist ning alaealiste kaitset. Samas on abipolitseiniku tegevus piiratud nii astmelise pädevuse kui ka KorS-is sätestatud meetmete ja sekkumispõhimõtetega ning ei hõlma menetlusotsuste tegemist.

Samalaadset lähenemist illustreerib TurvaTS, mille alusel teostatava järelevalve puhul on abipolitseiniku roll samuti seotud politsei ülesannete toetamisega. TurvaTS määrab kindlaks, milliseid nõudeid turvategevusele kohaldatakse ja millistel tingimustel teostatakse nende täitmise üle riiklikku järelevalvet. Abipolitseinik võib sellist järelevalvet teostada üksnes politsei tegevuses osaledes, talle antud pädevuse piires ning KorS-is sätestatud meetmeid järgides.

APolS loob staatuse ja üldpädevuse, samas kui valdkondlikud eriseadused määravad täpselt kindlaks, milliseid ülesandeid, millistel tingimustel ja millises korras abipolitseinik politsei tegevuses osaledes täita võib. Nimetatud seadused on toodud näidetena ning ei moodusta ammendavat loetelu õigusaktidest, mille alusel võib abipolitseinik politsei tegevuses osaleda.

Lõikega 2 jaotatakse abipolitseinikud kolme astmesse, mille sisu ja pädevuse ulatus on täpsemalt määratletud seletuskirja muudatuste üldosas ning eelnõu §-s 4. Astmete kehtestamise eesmärk on luua selge ja diferentseeritud süsteem, mis võimaldab PPA-l kaasata

abipolitseinikke vastavalt nende ettevalmistusele, kogemusele ja volitustele. **I astme abipolitseinik** sarnaneb sisult kehtivas APolS-is nimetatud ennetuse abipolitseinikuga. I astme abipolitseinik osaleb eelkõige politsei tugi-, arendus- ja ennetustegevuses ning isikut tõendava dokumendi väljaandmise taotluse vastuvõtmisel ja dokumendi väljastamisel. I astme pädevus on kõige piiratum ning ei hõlma jõu- ega erimeetmete kohaldamist. I astme abipolitseinik saab toetada PPA tegevust valdkondades, kus ei ole vajalik õiguste olulise riive võimalus või erimeetmete rakendamise pädevus. **II astme abipolitseinik** vastab oma olemuselt kehtivas APolS-is sätestatud tavapärasele abipolitseinikule. Ta täidab ülesandeid koos politseiametnikuga või PPA ametnikuga ning võib osaleda mitmesugustes politseitöö valdkondades, näiteks otsingu- ja päästetöödes, liikluse reguleerimises ning muudes olukordades, kus on vajalik abistav, kuid mitte iseseisev pädevus. II astme abipolitseinikul on suurem vastutus ja laiemad ülesanded kui I astmel ning tema tegevus eeldab politseiametniku juhendamist. **III astme abipolitseinik** vastab kehtivas APolS-is sätestatud iseseisva pädevusega abipolitseinikule. Tegemist on kõrgema astme abipolitseinikuga. III astme abipolitseinik võib APolS-is sätestatud juhtudel tegutseda iseseisvalt ja rakendada lubatud meetmeid, sealhulgas erimeetmeid. Tema ettevalmistus vastab suuremale vastutusele ning laiemale pädevusmahule. Astmete süsteem tagab, et isiku pädevus kasvab järk-järgult ning vastab tema ettevalmistusele ja kogemusele.

Abipolitseinike astmestiku eesmärk on diferentseerida nende pädevust ja väljaõppe taset ning tagada, et politsei tegevuses osalemine toimuks õiguspäraselt ja kontrollitult. Astmeline süsteem on eelkõige suunatud PPA sisemisele töökorraldusele ning ülesannete jaotamisele. Isiku jaoks on esmaseks ja oluliseks eristuskriteeriumiks asjaolu, et abipolitseinik eristub selgelt politseiametnikust. Juhul kui abipolitseinik kannab politseiametniku vormiriietust, on sellele lisatud selged eraldusmärgid, millel on nähtavalt tekst „ABIPOLITSEINIK“. See tagab, et isik mõistab üheselt, et tegemist ei ole politseiametnikuga, vaid politsei tegevuses osaleva abipolitseinikuga.

Abipolitseinike astmete vahe ei ole üldjuhul suunatud inimesele igapäevaseks eristamiseks. I astme abipolitseinik täidab valdavalt toetavaid, ettevalmistavaid ja abistavaid ülesandeid, sealhulgas arendus-, ennetus- ja tugitegevusi. Need tegevused ei hõlma vahetut riigivõimu teostamist avalikus ruumis. II ja III astme abipolitseinikud osalevad politsei tegevuses ka avalikus ruumis ning täidavad ülesandeid, mis võivad hõlmata avaliku korra kaitset, järelevalvet ja muid politseilisi tegevusi. Nimetatud astmete erinevus seisneb eelkõige pädevuse ulatuses: III astme abipolitseinikul on seaduses sätestatud juhtudel õigus toetada politseid ka iseseisvalt piiratud ulatuses, samas kui II astme abipolitseinik tegutseb koos politseiametnikuga või tema juhendamisel. See erisus on oluline politsei töökorralduse ja vastutuse jaotuse seisukohalt.

Isiku jaoks on määrav asjaolu, et abipolitseinik tegutseb alati politsei ülesandel ja PPA nimel. Isik ei pea ega saagi vormiriietust kandva politseiametniku puhul eristama, kas tegemist on uurija, patrullpolitseiniku või piirkonnapolitseinikuga, kuna kõik nad täidavad seadusega politseile pandud ülesandeid oma pädevuse piires ning see ei mõjuta isiku õigussuhet politseiga. Samamoodi ei ole abipolitseiniku puhul otsustava tähtsusega tema astme teadmine inimesele, vaid asjaolu, et tegemist on seaduslikult tegutseva politsei esindajaga. Läbipaistvuse ja õigusselguse huvides on siiski ette nähtud ka astmete visuaalne eristatavus. Abipolitseiniku tegevuse eeskiri (siseministri määrus) sätestab abipolitseiniku tunnused ja eraldusmärgid, mille kaudu on võimalik eristada I, II ja III astme abipolitseinikku. Need eraldusmärgid võimaldavad vajaduse korral, eelkõige politsei töökorralduses või isiku põhjendatud huvi korral, tuvastada abipolitseiniku astme ning sellest tuleneva pädevuse ulatuse.

Eelnõu §-ga 3 sisustatakse politsei tegevuses osalemine.

Kehtiva APolS-i kohaselt on politsei tegevuses osalemine koos politseiametnikuga abipolitseiniku poolt abipolitseiniku pädevusse kuuluva ülesande täitmine või politsei ülesandel iseseisvalt APolS § 3 lõikes 2 sätestatud ülesande täitmine. Kehtiva APolS-i seletuskirjas on politsei tegevuses osalemist selgitatud järgmiselt: „Politsei tegevuses osalemine on koos politseiametnikuga abipolitseiniku poolt abipolitseiniku tegevusvaldkonda kuuluva ülesande täitmine politseiametniku juhendamisel või seadusega sätestatud ulatuses iseseisvalt politsei ülesandel avalikus kohas käitumise nõuete üle järelevalve teostamine ning vahetu kõrgendatud ohu tõrjumine.“

Paragrahviga kolm sätestatakse abipolitseiniku politsei tegevuses osalemise alused, ulatus ja põhimõtted. Regulatsiooni eesmärk on tagada õigusselgus abipolitseiniku rolli, juhendamise ja volituste suhtes olukorras, kus ta täidab politsei ülesandeid PPA koosseisu toetava isikuna.

Lõikega 1 määratletakse kolm viisi, mille kaudu abipolitseinik saab seaduse tähenduses politsei tegevuses osaleda. Need vormid on otseselt seotud abipolitseiniku astmega ja vastavad § 4 lõigetes 1–3 sätestatud pädevustele.

Punktiga 1 sätestatakse, et abipolitseiniku politsei tegevuses osalemine hõlmab PPA politseiametniku, ametniku või töötaja tegevuse toetamist § 4 lõikes 1 loetletud tugi-, arendus- ja ennetustegevustes või isikut tõendava dokumendi väljaandmise taotluse vastuvõtmisel ja dokumendi väljastamisel. Need on tegevused, mis ei eelda jõu- ega erimeetmete kasutamist ja on iseloomulikud eelkõige I astme abipolitseinikule, kuid neid võivad täita ka kõrgema astme abipolitseinikud.

Eestis on avalikus teenistuses eri ametikohad, millel on erinevad staatused ja õigused. Sellest tulenevalt on ka uues APolS-i eelnõus eristatud, millise astmega abipolitseinik saab milliseid tegevusi teha ja keda toetada. Peamised erinevused on järgmised:

- avaliku teenistuse seaduse (edaspidi *ATS*) § 7 lõike 1 kohaselt on **ametnik** isik, kes on riigiga või kohaliku omavalitsuse üksusega avalik-õiguslikus teenistus- ja usaldussuhtes. Seega on ametniku mõiste seotud avaliku võimu teostamise ülesannetega. **Politseiametnik** on **eristaatusega ametnik**, kelle töösuhe on samuti reguleeritud **ATS-iga**, kuid eraldi arvestatakse ka politsei ja piirivalveseaduse regulatsiooni. ATS § 7 lõike 4 järgi võetakse **töötaja** ATS §-s 6 nimetatud ametiasutuses töökohale, millel **ei teostata avalikku võimu**, vaid tehakse üksnes avaliku võimu teostamist toetavat tööd. Ametnikke ja töötajaid on 01.01.2025. aasta seisuga PPA koosseisus 854 inimest (sh 517 ametnikku ja 337 töölepingulist). Levinumad ametikohad, kus töötavad ainult ATS-i ametnikud, on klienditeenindaja ja uurija abi. Levinumad ametikohad, kus töötavad ainult töölepinguga töötajad, on tõlk ja kokk-perenaine.

  Näide. PPA kommunikatsioonispetsialist juhendab I astme abipolitseinikku sotsiaalmeedia postituse loomisel, määrates eesmärgi, sisu ja sihtrühma ning andes suunised sõnumi, visuaalide ja keele kohta. Abipolitseinik koostab esmase versiooni ja kogub materjalid, seejärel spetsialist kontrollib, parandab ja tagasisidestab. Nõuetele vastav postitus kinnitatakse ja avaldatakse. Koostöö tähendab sellisel juhul juhendamist ja sisulist panustamist, mitte füüsilist koos töötamist.

Punktiga 2 sätestatakse, et abipolitseinik võib politsei ülesandel ja juhendamisel toetada PPA politseiametnikku või ametnikku § 4 lõikes 2 nimetatud tegevustes. Need on ülesanded, mis võivad eeldada KorS-i erimeetmete rakendamise võimalust koos politseiametnikuga. Selline tegevus kuulub eeskätt II astme abipolitseiniku pädevusse, kellel ei

ole õigust nimetatud toiminguid iseseisvalt läbi viia. **Siin on oluline märkida, et kõik tegevused tehakse vaid politsei ülesandel**. **Politsei ülesandel** tähendab, et abipolitseinik tegutseb politsei algatusel, juhendamisel või kooskõlastusel. Kõik abipolitseiniku ülesanded määrab politsei, lähtudes organisatsiooni vajadustest ja prioriteetidest. Politsei säilitab täieliku vastutuse ja kontrolli abipolitseiniku tegevuse üle, tagades nende seaduslikkuse ning kvaliteedi. Seega on abipolitseiniku tegevus lahutamatu osa politsei üldisest ülesannete täitmisest, mitte iseseisev algatus. Juhendamine võib toimuda nii vahetult kui ka sidevahendite kaudu.

Politsei mõiste on reguleeritud politsei ja piirivalve seaduse (edaspidi *PPVS*) § 1 lõikes 2, mille kohaselt on politsei täidesaatva riigivõimu institutsioon Siseministeeriumi valitsemisalas. Politsei peamised ülesanded hõlmavad avaliku korra kaitset, piirihalduse korraldamist, merereostuse avastamist ja likvideerimist, otsingu- ja päästetööde korraldamist merel ning kodakondsuse ja migratsiooni valdkonna asjade haldamist.

Punktiga 3 sätestatakse, et III astme abipolitseinik võib politsei ülesandel teha § 4 lõikes 3 nimetatud tegevusi iseseisvalt. Selline iseseisev tegutsemine eeldab politsei konkreetset ülesannet ja kõrgendatud ettevalmistust.

Lõikega 2 täpsustatakse, et PPA politseiametnik, ametnik või töötaja võib anda abipolitseinikule ülesandeid ning teda juhendada talle endale antud teenistusülesannete piires, lähtudes abipolitseiniku pädevusest. See tähendab, et abipolitseinikku tohib juhendada ja talle ülesandeid määrata üksnes isik, kellel on selleks seadusest ja ametikohast tulenev pädevus. Sättega tagatakse, et abipolitseinik tegutseb alati sellise juhendaja alluvuses, kelle ametikohustused ja volitused võimaldavad vastavaid korraldusi anda. Praktikas tähendab see, et näiteks politseiametnik, kelle ülesanne on patrulltegevuse korraldamine, võib anda abipolitseinikule ülesandeks osaleda liiklusjärelevalves või avaliku korra tagamises. Ühtlasi on oluline rõhutada, et ülesandeid andes peab politseiametnik, ametnik või töötaja tagama, et ülesanne on abipolitseiniku astme pädevuse piires. See tähendab, et abipolitseinikule võib anda üksnes selliseid ülesandeid, mille täitmiseks on tal seadusest tulenev õigus ja mis vastavad tema astmele.

Lõike 3 kohaselt on abipolitseinik politsei tegevuses osalemise ajal, sealhulgas meetmete rakendamisel ja vahetu sunni kohaldamisel, riigivõimu esindaja, kes tegutseb PPA nimel ning kelle seaduslikud korraldused on kohustuslikud täitmiseks. Sätte eesmärk on kindlaks määrata abipolitseiniku õiguslik staatus politsei tegevuses osalemise ajal ning tagada talle kui riigivõimu esindajale ette nähtud õiguskaitse. Samas tähendab see ka suuremat vastutust ning kohustust tegutseda seaduse piires ja proportsionaalselt. Ka kehtivas APolS-is on samad põhimõtted ja need jäävad kehtima.

Kui isik osaleb politsei tegevuses abipolitseinikuna, siis esindab ta riigivõimu, mis tähendab, et talle laienevad ka ametiisiku ja -seisundi nõuded korruptsioonivastase seaduse (edaspidi *KVS*) ja karistusseadustiku (edaspidi *KarS*) tähenduses. KVS-is ja KarS-is on reguleeritud ametiisiku mõiste, mille kohaselt on ametiisik füüsiline isik, kellel on avaliku ülesande täitmiseks ametiseisund sõltumata sellest, kas ta täidab talle pandud ülesandeid alaliselt või ajutiselt, tasu eest või tasuta, teenistuses olles või vabakutselisena või lepingu, nimetamise või valimise alusel. Kuigi abipolitseinik ei ole teenistussuhtes ATS-i ega PPVS-i mõttes, on avaliku korra tagamisel antud talle politseiga võrreldavad volitused ning ta on PPA poolt volitatud haldusorgan. Ühelt poolt tähendab see seda, et kui abipolitseinik paneb toime teo, millega ta kuritarvitab talle määratud ametiseisundit, siis ta vastutab seadusega ettenähtud korras. Teiselt poolt, kui tema kui ametiisiku suhtes on toime pandud rikkumine, siis on talle tagatud seadusega ettenähtud kaitse ja garantiid. KarS-i kommenteeritud väljaande järgi on võimuesindaja isik,

kes talle antud volituste alusel on pädev teostama avalikku võimu ka väljaspool oma organisatsiooni.

> **Näide.** Kui abipolitseinik on saanud politseilt ülesande teostada liiklusjärelevalvet või peatada konkreetne liiklust rikkunud sõiduk, peatab ta LS-is ettenähtud nõudeid rikkunud sõiduki ning kontrollib selle juhti ja tema dokumente, tegutsedes riigi nimel ja täites politsei ülesannet. Juht on kohustatud abipolitseiniku seaduslikke korraldusi täitma, kuna abipolitseinik tegutseb riigivõimu esindajana.

> **Näide.** Kui pommikahtluse korral on politsei kehtestanud kaubanduskeskusele viibimiskeelu, siis abipolitseinik aitab seda keeldu jõustada. Abipolitseinik saab anda isikutele korralduse ohualast eemalduda, mis on isikutele täitmiseks kohustuslik.

> **Näide.** APolS annab abipolitseinikule ettekirjutuse tegemise õiguse. Arvestades seda, et abipolitseinik on isik, kes osaleb vabatahtlikult oma vabast ajast politsei tegevuses seaduses sätestatud alustel ja korras, kuid ei ole politseiametnik, siis tuleb õigusselguse tagamiseks selgelt määratleda, et abipolitseinik ei täida politsei ülesandeid eraisikuna, vaid PPA nimel. See tagab selguse, et kui abipolitseinik teeb isikule ettekirjutuse, siis on see PPA tehtud ettekirjutus, mille kohta on võimalik esitada PPA-le vaie. Kui ettekirjutuse kohta esitatakse kaebus halduskohtusse, on menetlusosaliseks samuti PPA.

Lõikega 4 nähakse ette, et abipolitseiniku poolt politsei tegevuses osalemisel tekitatud kahju hüvitamisele kohaldatakse riigivastutuse seadust. Abipolitseinik osaleb politsei tegevuses avaliku võimu kandjana. Politsei tegevuses osalemine ja politsei abistamine on oma olemuselt avalik-õiguslikud ning nende täitmisel kasutatakse riigi volitusi, sealhulgas korrakaitselisi meetmeid ja vahetut sundi. Abipolitseinik tegutseb selliste ülesannete täitmisel PPA nimel ja vastutusel ning tema tegevus on omistatav politsei kui avaliku võimu kandja tegevusele.

Riigivastutuse seaduse (edaspidi *RVastS*) kohaldamisel ei ole määrav, kas avalikke ülesandeid täidab ametnik avaliku teenistuse seaduse tähenduses või muu füüsiline isik. **RVastS-i § 12 lõike 2 kohaselt loetakse avaliku võimu kandja tekitatud kahjuks ka kahju, mille on vahetult põhjustanud füüsiline isik, kes täitis avaliku võimu kandja ülesandeid teenistussuhte, lepingu, üksikkorralduse või muul alusel.** Seega kuulub kahju, mille abipolitseinik on politsei tegevuses osalemisel tekitanud, RVastS-i kohaldamisalasse.
Isikul, kelle õigusi on abipolitseiniku õigusvastase tegevusega rikutud, on õigus nõuda kahju hüvitamist RVastS-i § 7 lõike 1 alusel. Kahju hüvitamise nõude eeldused on, et kahju on tekitatud õigusvastase tegevusega avalik-õiguslikus suhtes, kahju ja õigusvastase teo vahel esineb põhjuslik seos ning kahju ei olnud võimalik vältida ega kõrvaldada muude esmaste õiguskaitsevahendite abil. Need eeldused kehtivad samaväärselt nii ametniku kui ka abipolitseiniku tegevuse kohta.

Kannatanu ees ei vastuta kahju eest vahetult abipolitseinik, vaid avaliku võimu kandja, kelle ülesandeid täideti. RVastS § 12 lõike 1 kohaselt on kahju hüvitamiseks kohustatud avaliku võimu kandja, kelle tegevusega kahju tekitati. Politsei tegevuses osalemisega tekitatud kahju puhul on selleks riik, keda esindab PPA. Kannatanul ei ole kohustust määratleda kahju hüvitamise nõudes konkreetset haldusorganit, vaid piisab sellest, kui on näidatud, millise avaliku võimu kandja tegevusega kahju tekitati.

RVastS lähtub segavastutuse põhimõttest, mille kohaselt ei vastuta avalikke ülesandeid täitev füüsiline isik kannatanu ees vahetult, vaid vastutus lasub avaliku võimu kandjal. Selline

lahendus tagab isikute tõhusa õiguskaitse ning välistab olukorra, kus avaliku võimu teostamisel tekkinud kahju jääb hüvitamata üksikisiku piiratud vastutusvõime tõttu.

Kui riik on kannatanule kahju hüvitanud, tekib tal õigus esitada regressinõue kahju tekitanud isiku vastu. RVastS-i § 19 lõike 1 kohaselt võib avaliku võimu kandja esitada regressinõude nii ametniku kui ka abipolitseiniku vastu, kui kahju tekkis nende õigusvastase tegevuse tagajärjel. Abipolitseinik vastutab regressi korras üksnes juhul, kui on tuvastatud tema süü kahju tekitamises, sarnaselt ametnike suhtes kohaldatavatele põhimõtetele.

Abipolitseiniku tegevusega tekitatud kahju võib seisneda nii varalises kui ka mittevaralises kahjus. Mittevaraline kahju on eelkõige seotud isikuvabaduse piiramise, kehalise puutumatuse rikkumise või inimväärikuse alandamisega. RVastS-i § 9 lõike 1 kohaselt võib füüsiline isik nõuda mittevaralise kahju rahalist hüvitamist süülise väärikuse alandamise, tervise kahjustamise või vabaduse võtmise korral.

Kokkuvõttes tagab RVastS-i kohaldamine abipolitseiniku tegevusele selle, et isikute põhiõigused on kaitstud sõltumata sellest, kas politseilisi ülesandeid täidab politseiametnik või abipolitseinik. Vastutus avaliku võimu teostamisel tekitatud kahju eest lasub riigil, säilitades samas võimaluse nõuda süüliselt tegutsenud abipolitseinikult kahju hüvitamist regressi korras.

Näited:

- Kui abipolitseinik osaleb politsei tegevuses ja kohaldab isiku suhtes vahetut sundi, mis osutub hiljem õigusvastaseks (nt ülemäärase jõu kasutamine või põhjendamatu vabaduse piiramine), siis on kannatanul õigus esitada kahju hüvitamise nõue riigi vastu RVastS-i alusel. Sellisel juhul vastutab kahju eest riik PPA kaudu ning kannatanu ei pea pöörduma vahetult abipolitseiniku vastu.
- Abipolitseinik täidab liiklusjärelevalve tagamisega seotud ülesannet ning kahjustab tegevuse käigus õigusvastaselt isiku sõidukit ehk lõhub selle. Sellisel juhul on tegemist avaliku võimu teostamisel tekitatud kahjuga, mille eest vastutab riik ning mis hüvitatakse RVastS-is sätestatud korras.

Kuigi RVastS on üldseadus, mille reguleerimisalasse kuulub avaliku võimu teostamisel ja muude avalike ülesannete täitmisel tekitatud kahju hüvitamine sõltumata sellest, millises eriseaduses vastava avaliku ülesande täitmine on sätestatud, nähakse õigusselguse huvides APolS-is ette seaduse kohaldamine.

Lõikega 5 sätestatakse, et abipolitseinikul on keelatud politsei tegevuses osaleda, kui ta ei vasta seaduses sätestatud nõuetele või esineb muu kaalukas põhjus. Selle normi eesmärk on välistada olukorrad, kus abipolitseinik osaleks ülesannete täitmises ilma nõuetekohase ettevalmistuseta, vajaliku staatuse või tervisenõuetele vastavuseta. Kohustus kontrollida nõuetele vastavust lasub PPA-l ning see on eeltingimus abipolitseiniku kaasamiseks politsei tegevusse. Samas lasub nõuetele vastavuse tagamise kohustus ka abipolitseinikul endal. Abipolitseinik peab jälgima, et ta vastaks kogu abipolitseinikuna tegutsemise aja jooksul APolS-is sätestatud nõuetele, ning on kohustatud viivitamata teavitama PPA-d asjaoludest, mis võivad mõjutada tema nõuetele vastavust. Kui abipolitseinik ei vasta ajutiselt APolS-is sätestatud nõuetele, peab ta hoiduma politsei tegevuses osalemisest ning tegema kõik endast oleneva, et nõuetele vastavus taastada, juhul kui ta soovib jätkata abipolitseinikuna tegutsemist.

Lisaks seaduses sätestatud nõuetele võib abipolitseiniku kaasamist politsei tegevusse takistada **muu kaalukas põhjus**. Muu kaaluka põhjusena tuleb käsitada olukordi, kus abipolitseiniku kaasamine võib seada ohtu politsei tegevuse eesmärkide täitmise, isikute ohutuse või abipolitseiniku enda tervise ja töövõime. Näiteks võib selliseks põhjuseks olla olukord, kus

abipolitseinik saabub politsei tegevusse vahetult pärast põhitööd, mis on olnud füüsiliselt või vaimselt koormav (sh öine vahetus), ning tal ei ole olnud piisavat puhkeaega. Sellisel juhul võib abipolitseiniku vaimne ja füüsiline valmisolek olla langenud tasemele, mis seab kahtluse alla tema suutlikkuse politsei tegevuses turvaliselt ja nõuetekohaselt osaleda.

Kuigi abipolitseinikul lasub kohustus jälgida, et abipolitseinikuna tegutsemine ja tema põhitöö ei kahjustaks vastastikku tema töövõimet ega tervist, ei pruugi abipolitseiniku enda hinnang oma valmisolekule alati olla objektiivne. Selliste olukordade ennetamiseks on PPA-le antud õigus keelata abipolitseinikul politsei tegevuses osalemine, kui esineb muu kaalukas põhjus. Seletuskirjas toodud näide on üks võimalikke aluseid muu kaaluka põhjuse esinemiseks. Igal konkreetsel juhul peab PPA abipolitseiniku politsei tegevuses osalemise keelamist põhjendama ja selgitama abipolitseinikule keelamise aluseid.

Nõuetele mittevastavuse korral ei ole alati mõistlik ega proportsionaalne abipolitseinik viivitamata staatusest vabastada. Praktikas võivad nõuetele mittevastavuse põhjused olla ajutised või kõrvaldatavad, näiteks kohustusliku tervisekontrolli või kehalise ettevalmistuse nõuete ajutine mittetäitmine. Sellistes olukordades ei ole isiku usaldusväärsus või sobivus abipolitseinikuna tervikuna tingimata kadunud, vaid tegemist on tegevuse ajutise piiranguga.

Seetõttu võimaldab APolS rakendada paindlikumaid meetmeid, nagu abipolitseiniku staatuse peatamine või relva kandmise õiguse peatamine, kuni nõuetele vastavus on taastatud. Selline lähenemine on kooskõlas proportsionaalsuse põhimõttega ja annab abipolitseinikule võimaluse puudused mõistliku aja jooksul kõrvaldada. Vabastamine on põhjendatud eelkõige juhtudel, kus nõuetele mittevastavus on püsiv või seondub isiku usaldusväärsuse olulise kahjustumisega.

Eelnõu 2. peatükk. Abipolitseiniku staatuse andmine

Teises peatükis reguleeritakse abipolitseiniku staatust, sealhulgas pädevust, abipolitseinikule esitatavaid nõudeid, nende täitmise kontrolli ning õppe ja kvalifikatsiooni tagamist.

Esimeses jaos sätestatakse abipolitseiniku pädevus vastavalt astmele ning nõuded abipolitseinikuks saamiseks, sealhulgas kandideerimisandmed. Samuti reguleeritakse nõuetele vastavuse kontrolli ja taustakontrolli, nende läbiviimise korda ning selleks vajalike andmete töötlemist ja allikaid.

Teises jaos käsitletakse abipolitseiniku tervisekontrolli ja õpet, hõlmates väljaõpet, täiendus- ja erialaõpet ning kvalifikatsiooni säilitamise tingimusi.

Peatükk annab tervikliku ülevaate tingimustest ja etappidest, mille täitmine on vajalik abipolitseiniku staatuse saamiseks ja selle alusel tegutsemiseks.

1. jagu. Abipolitseiniku pädevused ja abipolitseinikule esitatavad nõuded ning nõuetele vastavuse kontroll ja taustakontroll

Abipolitseinik osaleb politsei tegevuses avaliku võimu teostamise vahetus läheduses ning täidab ülesandeid, mis võivad mõjutada isikute põhiõigusi, avalikku korda ja turvalisust. Seetõttu peab olema tagatud, et abipolitseinik sobib oma isikuomaduste, terviseseisundi, ettevalmistuse ja usaldusväärsuse poolest selliseid ülesandeid täitma. Nõuete kehtestamise eesmärk on kaitsta nii abipolitseiniku enda kui ka teiste isikute elu ja tervist, tagada politsei tegevuse õiguspärasus ja professionaalsus ning hoida avalikkuse usaldust PPA vastu.

Eelnõu §-ga 4 nähakse ette I, II ja III astme abipolitseiniku pädevused.

Võrreldes kehtiva APolS-iga abipolitseinike pädevusi muudetakse. Varem I astme abipolitseinikku ei olnud, mistõttu on selles kohta loodud uus regulatsioon. II astme abipolitseiniku pädevusi on võrreldes kehtiva APolS-iga laiendatud nii, et ta saaks PPA-d eri valdkondades mitmekesisemalt toetada. Samuti on laiendatud politseid iseseisvalt toetava III astme abipolitseiniku pädevusi. Siiski kehtib põhimõte, et iseseisva tegevuse võimalused on piiratumad kui koos politseiga tegutsedes. Abipolitseinik on küll saanud väljaõppe, kuid see ei ole sama põhjalik kui politseiniku oma, mistõttu ei pruugi tal olla piisavat kogemust keerulistes olukordades tegutsemiseks.

Lõike 1 kohaselt hõlmavad I astme abipolitseiniku pädevused politsei ülesandel politsei toetamist tugi-, arendus- ja ennetustegevustes ning isikut tõendava dokumendi väljaandmise taotluse vastuvõtmisel ja dokumendi väljastamisel. Need ülesanded toetavad politsei igapäevast toimimist ja aitavad suurendada organisatsiooni efektiivsust. Eelkõige hõlmavad I astme abipolitseiniku tegevused järgmist:

- ennetustöö;
- logistika toetamine;
- kommunikatsioon ja teavitustöö, sealhulgas ennetuskampaaniate ettevalmistamine;
- koolituste korraldamine ja läbiviimine;
- teenindussaalide klientide suunamine;
- analüüsitöö;
- tõlkimine ja keeleline tugi;
- koduteeninduse ülesannete täitmine[9];
- arhiivihaldus ja asjaajamine;
- personalitööga seotud abistamine;
- muud asjaajamistööd.

Isikut tõendavate dokumentide taotluse vastuvõtmisel ja väljastamisel on tegemist uue pädevusega, mis kehtiva APolS-i järgi ei ole abipolitseiniku pädevuses. PPA on isikut tõendavate dokumentide seaduse alusel kümne erineva isikut tõendava dokumendi väljaandja. PPA teeb mitut olulist tegevust seoses isikut tõendavate dokumentide, nagu ID-kaardi ja passi väljastamisega. Kõigepealt toimub dokumendi väljastamiseks taotluse vastuvõtmine ja kontrollimine. Selleks tuleb taotlus registreerida ja esitatud andmeid kontrollida. Abipolitseinik saab olla abiks nii taotluse vastuvõtmisel kui ka teatud ulatuses andmete kontrollimisel. Järgnevalt hinnatakse õiguspärasust ja sobivust. Abipolitseinikul puudub õigus otsustada, kas taotlus rahuldatakse või lükatakse tagasi, selle otsuse teeb PPA ametnik. Kui taotlus rahuldatakse, valmistatakse ette vastav dokument. See hõlmab dokumendi digitaalset või füüsilist koostamist, mida teeb PPA ametnik, mitte abipolitseinik. Viimase tegevusena väljastatakse dokumendid ehk isikule antakse, toimetatakse kätte või saadetakse dokumendid ning siin saab abipolitseinik abiks olla.

Politsei ülesandel tähendab, et abipolitseinik tegutseb politsei algatusel, juhendamisel või kooskõlastusel. Kõik abipolitseiniku ülesanded määrab politsei, lähtudes organisatsiooni vajadustest ja prioriteetidest. Politsei säilitab täieliku vastutuse ja kontrolli abipolitseiniku tegevuste üle, tagades nende seaduslikkuse ning kvaliteedi. Abipolitseiniku tegevus on lahutamatu osa politsei üldisest ülesannete täitmisest, mitte abipolitseiniku iseseisev algatus. Seega on I astme abipolitseiniku tegevus alati politsei kontrolli all.

[9] Olukorras, kus liikumisvõimetu inimene ei saa oma terviseseisundi tõttu isikut tõendava dokumendi taotlemiseks ise teenindusse tulla, saab isik esitada PPA-le taotluse sõrmejälgede hõivamiseks taotleja viibimiskohas. Sellisel juhul tuleb PPA esindaja inimese viibimiskohta ja võtab seal tema sõrmejäljed.

Järgnevalt on toodud mõned täpsemad näited, mida I astme abipolitseinik saab aidata PPA-l teha.

- Abipolitseinik saab abiks olla staabitöös, näiteks on juhiabi, protokollija.
- Abipolitseinik saab aidata suulise tõlkimisega ressursimahukates toimingutes. Tõlketeenuse osutamise eeldus on eesti keele ja võõrkeele valdamine vähemalt C1-tasemel.
- Abipolitseinik saab olla koolitaja, st jagada oma igapäevaseid erialateadmisi ja -oskusi PPA-ga või aidata koolitusi ette valmistada ja korraldada.
- Abipolitseinik saab olla abiks logistikategevustes:
    - transportida sõidukeid remonti ja hooldusesse;
    - transportida asju;
    - toetada relvureid suursündmustel või õppustel, näiteks aidata erivahendite, kaitsevestide transportimisel, väljastamisel, tagasivõtmisel, kontrollimisel, hooldamisel, ladustamisel jne.
- Abipolitseinik saab toetada kommunikatsiooni üksuse tegevustes, aidates teha postitusi sotsiaalmeedias või olla fotograaf.
- Erialaoskuste ja -teadmistega abipolitseinikku on võimalik kaasata analüüside koostamisel ning analüüsideks ja uuringuteks vajalike küsitluste ettevalmistamisel.
- Abipolitseinik saab olla abiks teenindussaalides, et aidata tagada sujuv klienditeenindus, suunates kliente järjekordade vahel, abistades biomeetria andmisel digikioskis ning tutvustada klientidele PPA eri kanalite kasutamise võimalusi (PPA iseteenindus, digikiosk, kliendiarvuti, isikut tõendavate dokumentide kättesaamine Selveris jne).
- Teenindussaalis saab abipolitseinik võtta vastu taotluse, kui isik taotleb uut isikut tõendavat dokumenti.
- Teenindussaalis saab abipolitseinik tuvastab isiku ning väljastab talle passi, järgides kehtivaid juhiseid ja protseduure.
- Koduteeninduses saab abipolitseinik toetada liikumisvõimetuid dokumendi taotlejaid, aidates neil saada vajalikke dokumente. Abipolitseinik võib koguda taotleja sõrmejäljed tema viibimiskohas, kui taotleja ei saa ise teenindussaali tulla. Abipolitseinik võib toimetada isikut tõendava dokumendi taotlejale tema viibimiskohta, kui taotlejal puudub võimalus see ise vastu võtta.

Eeltoodud näidete puhul ei ole abipolitseinikul vaja läbida põhjalikku politseilist või avaliku korra kaitse alast väljaõpet. Eelkõige võib tekkida vajadus just kriisiolukordades I astme abipolitseinike kaasamiseks, kuna töömaht suureneb või on tööülesannete täitmine aegkriitiline.

Lõikes 2 loetletakse II astme abipolitseiniku pädevusi. Selle kohaselt saab II astme abipolitseinik toetada politseid <u>koos</u> PPA politseiametniku või ametnikuga nende ülesandel lisaks käesoleva paragrahvi lõikele 1 järgmistes tegevustes:
1) avalikku korda ähvardava ohu ennetamine, väljaselgitamine ja tõrjumine ning avaliku korra rikkumise kõrvaldamine;
2) relvaseaduse ja turvategevuse seaduse alusel väljastatava loa taotluse menetlemiseks vajalikud toimingud, välja arvatud loa väljastamise otsustamine;
3) kinni peetud isiku saatmine ja kinnipidamiskohas isiku kinnipidamine;
4) merereostuse avastamine ning piiriveekogu reostuse avastamine ja likvideerimine;
5) isikute kaitse ja objektide valve;
6) otsingu- ja päästetöö;
7) riigipiiri valvamine ja piirikontroll, välja arvatud sisenemiskeelu otsuse tegemine;

8) riiklik järelevalve Euroopa Liidu kodaniku seaduse, turvategevuse seaduse, relvaseaduse, välismaalaste seaduse, välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduse ning väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seaduse sätestatud nõuete täitmise üle;
9) süütegude menetlemine, välja arvatud menetlusotsuse tegemine.

Seletuskirjas täpsustatakse ja võetakse kasutusele järgnevad patrulltegevusega seotud mõisted – patrull, patrullimine, patrulliliige, patrullsõiduk ja välijuht –, et tagada üheselt mõistetav terminikasutus ning selgitada abipolitseiniku rolli patrulltegevuses.

- **Patrull on konkreetses ajavahemikus patrulliv toimkond**, mis koosneb ühest või mitmest politseiametnikust ja/või abipolitseinikust, liigub jalgsi ja/või ühe või mitme sõiduki, mootorsõiduki või veesõidukiga ning täidab töö- ja eriülesandeid.
- **Patrullimine** on määratud territooriumil ja kindlaksmääratud vahenditega toimuv ohuprognoosipõhine avaliku korra ja turvalisuse tagamise tegevus, mille käigus lahendatakse juhtimiskeskuse poolt edastatud kohest reageerimist nõudvaid sündmusi.
- **Patrulliliige** on patrulltoimkonda kinnitatud politseiametnik ja/või abipolitseinik, kes teostab patrullimist.
- **Patrullsõiduk** on mootorsõiduk, veesõiduk või õhusõiduk, millega patrull täidab oma ülesandeid.
- **Välijuht** on isik, kes juhib ja korraldab patrullide tööd oma piirkonnas ning osaleb vajaduse korral ka ise patrullis.

Abipolitseinik patrullib patrulltoimkonna liikmena kindlaksmääratud ajavahemikus ja territooriumil, liikudes ettenähtud vahenditega koos politseiametnikuga või iseseisvalt, teostades ohuprognoosipõhist patrullimist ning täites talle antud ülesandeid, sealhulgas juhtimiskeskuse poolt edastatud kohest reageerimist nõudvaid sündmusi, ehk väljakutseid

Koos tegutsemise mõiste on sisuliselt sama, mis kehtivas APolS-is. See tähendab, et koos tegutsemine eeldab PPA ametniku või politseiametniku juhendamist ja kontrolli, kuid ei nõua iga kord füüsiliselt kontaktis olemist.

> **Näide.** Patrulltoimkond võib koosneda politseiametnikust ja abipolitseinikust, kuid politseiametnik on see, kes juhendab ja suunab abipolitseiniku tegevust. Kui patrulltoimkond satub olukorda, kus õigusrikkuja püüab põgeneda, siis võib abipolitseinik püüda õigusrikkujat tabada maja ühelt poolt, samas kui politseinik püüab õigusrikkujat tabada maja teiselt poolt. Tegemist on koos ülesande lahendamisega, kus eesmärgi saavutamiseks on taktikaliselt vaja lõigata õigusrikkuja teekond mõlemast suunast.

> **Näide.** Politseireidi käigus vastutab ühe konkreetse lõigu avaliku korra tagamise eest kindel politseiametnik, kelle juhtimisele on allutatud viis abipolitseinikku. Politseiametnik juhendab, jagab konkreetsed suunised, lepib kokku suhtluskanali ja muu politsei taktika, mida on vaja jälgida ülesande lahendamisel, kuid ei ole füüsiliselt kõigi viie abipolitseinikuga koos.

Järgnevalt on toodud selgitused, mida II astme abipolitseinik koos PPA politseiametniku ja ametnikuga teha saab. Eelnõu § 4 lõike 2 punktides 1–9 on sätestatud II astme abipolitseiniku pädevus toetada politseid erinevates tegevustes koos politseiametniku või PPA ametnikuga. Need tegevused vastavad sisuliselt PPA põhiülesannetele, nagu need on määratletud PPVS §-s 3. Eelnõu § 4 lõike 2 punktis 1 on sätestatud II astme abipolitseiniku pädevus osaleda avalikku korda ähvardava ohu ennetamises, väljaselgitamises ja tõrjumises ning avaliku korra rikkumise kõrvaldamises. Tegemist on iseseisva sisuga pädevusnormiga, mille sisuline vaste politsei

põhiülesannete süsteemis on PPVS-is § 3 lõike 1 punkt 1, mille kohaselt on politsei põhiülesandeks avaliku korra kaitse ning süütegude ennetamine. Nimetatud pädevus avaldub eeskätt olukorrapõhises ja sündmuslikus korrakaitselises tegevuses, milles on vajalik vahetu sekkumine ja politseitöö praktiline toetamine. Punktis 1 sätestatud pädevuse eripära seisneb selles, et see ei ole seotud konkreetse eriseaduse alusel teostatava järelevalve ega menetlusega, vaid hõlmab politsei igapäevast nähtavat korrakaitsetegevust. See hõlmab näiteks korrarikkumise lõpetamisele suunatud vahetut tegevust ning politseiametniku toetamist olukordades, kus avalik kord on vahetult ohustatud. APolS § 4 lõike 2 punktides 2–9 on seevastu loetletud tegevused, mis samuti kuuluvad PPA põhiülesannete hulka PPVS § 3 tähenduses, kuid erinevad punktis 1 sätestatud pädevusest oma olemuse, õigusliku aluse ja tegevusloogika poolest. Need punktid ei täpsusta ega dubleeri punkti 1, vaid määratlevad eraldi need politsei ülesannete liigid, mille puhul on seadusandja pidanud vajalikuks anda II astme abipolitseinikule selgesõnaline pädevus politsei toetamiseks. Näiteks relvaseaduse ja turvategevuse seaduse alusel väljastatavate lubadega seotud toimingud kujutavad endast olemuselt haldusmenetlusi, mitte vahetut avaliku korra rikkumise kõrvaldamist. Kinnipeetud isiku saatmine ja kinnipidamine on seotud isiku vabaduse piiramisega. Merereostuse avastamine ning piiriveekogude reostuse käsitlemine kujutavad endast keskkonnavaldkonna eritegevusi. Samuti ei hõlma punkt 1 selliseid tegevusi nagu otsingu- ja päästetöö, riigipiiri valvamine ja piirikontroll, konkreetsete eriseaduste, näiteks välismaalaste seaduse ja Euroopa Liidu kodaniku seaduse alusel teostatav järelevalve, ega süütegude menetlemisel osalemine. Kõik nimetatud tegevusi ei saa sisustada üksnes avalikku korda ähvardava ohu tõrjumise või avaliku korra rikkumise kõrvaldamise kaudu. Punktis 1 on määratletud II astme abipolitseiniku kaasamine politsei avaliku korra kaitse tuumikülesandesse, punktides 2–9 aga muud PPA põhiülesannete liigid, mille puhul on **abipolitseiniku kaasamine lubatud üksnes selgesõnalise seadusliku aluse olemasolul ja piiratud ulatuses.** Selline eristamine on vajalik, et tagada selge kaasamine ning vältida abipolitseiniku pädevuse põhjendamatult laiendavat tõlgendamist.

Punkti 1 alusel võib abipolitseinik toetada politseid avalikku korda ähvardava ohu ennetamisel, väljaselgitamisel ja tõrjumisel ning avaliku korra rikkumise kõrvaldamisel. See tähendab, et abipolitseinik saab politseid abistada tegevustes, mille eesmärk on kaitsta avalikku korda, sõltumata kahju tekkimise tõenäosuslikust faasist, st ohuennetusest kuni korrarikkumise kõrvaldamiseni. Tegemist ei ole uue pädevusega, ka kehtiva APolS-i järgi on see abipolitseiniku pädevuses. Siin punktis hõlmatakse klassikalisi politsei tegevusvaldkondi, mis lõikes 3 eraldi täpsemalt välja tuuakse, eelkõige liiklusjärelevalve, aga ka alkoholi ja tubakaga seonduv järelevalve.

Kehtiva APolS § 1 lõikes 1 on sätestatud väga laialt APolS-i eesmärk kaasata abipolitseinikke politsei tegevusse avaliku korra kaitseks ja turvalise ühiskonna tagamiseks. Kehtiva APolS § 2 lõikes 2 on piiritletud, et politsei tegevuses osalemine on olukord, kus abipolitseinik täidab koos politseiametnikuga abipolitseiniku pädevuses ülesannet või politsei ülesandel iseseisvalt APolS § 3 lõikes 2 sätestatud ülesannet. Kehtiva APolS § 3 lõike 1 kohaselt on abipolitseiniku pädevuses politsei abistamine avalikku korda ähvardava ohu ennetamisel, väljaselgitamisel ja tõrjumisel ning avaliku korra rikkumise kõrvaldamisel.

Järgnevalt esitatakse näiteid, kuidas ja kus saab II astme abipolitseinik abiks olla uue APolS eelnõu järgi.

- Abipolitseinik koos piirkonnapolitseinikuga kohtub kohalike elanikega, et arutada nende muresid ja koguda teavet piirkonna võimalike probleemide kohta.
- Abipolitseinik koos politseiametnikuga osaleb avalikul üritusel, et ennetada avaliku korra rikkumisi.

- Abipolitseinik koos politseiametnikuga osaleb reidil, tuvastades joobes juhte ja toetades liiklusohutuse tagamist.
- Abipolitseinik koos politseiametnikuga toimetab joobes isiku koju, tagades tema ja avalikkuse turvalisuse.
- Abipolitseinik koos politseiametnikuga sekkub bussiootepaviljoni lõhkumise takistamiseks, et ennetada vara kahjustamist ja tagada avalik kord.
- Abipolitseinik koos politseiametnikuga osaleb riiklike ja rahvusvaheliste kõrgete külaliste kaitsmisel.
- Abipolitseinik koos politseiametnikuga toetab välisriigi presidendi kaitset, sulgedes ristmikke, reguleerides parkimist ja tagades avaliku korra.
- Abipolitseinik koos piirkonnapolitseinikuga viib läbi lähisuhtevägivalla juhtumite järelkontrolli, et hinnata olukorda ja edasiste meetmete vajadust.

Punkti 2 kohaselt võib teise astme abipolitseinik koos politseiametnikuga toetada politseid liiklusjärelevalve teostamisel. LS kohaselt võib abipolitseinik reguleerida liiklust (LS § 8 lg 3) ja teostada liiklusjärelevalvet (LS § 193 lg 1).

Liiklusjärelevalve on korrakaitseõiguslikult käsitatav avaliku korra kaitse osana. KorS kohaselt hõlmab avaliku korra kaitse muu hulgas õigusnormide järgimise tagamist ning avalikku korda ähvardava ohu ennetamist, väljaselgitamist ja tõrjumist ning korrarikkumise kõrvaldamist. Liikluseeskirjade rikkumised ja ohtlik liikluskäitumine kujutavad endast avalikku korda ähvardavat ohtu ning nendele reageerimine on seega sisuliselt hõlmatud avaliku korra kaitse meetmetega korrakaitseseaduse tähenduses. Sellest tulenevalt oleks teise astme abipolitseiniku osalemine liiklusjärelevalves koos politseiametnikuga võimalik käsitada juba käesoleva paragrahvi lõike 2 punkti 1 alusel, mis hõlmab avalikku korda ähvardava ohu ennetamist ja korrarikkumise kõrvaldamist.

Eelnõus on liiklusjärelevalves osalemine siiski teise astme abipolitseiniku puhul eraldi rõhutatud õigusselguse tagamiseks. Arvestades, et kolmanda astme abipolitseiniku pädevuses on liiklusjärelevalve APolS-is eraldi ja selgesõnaliselt sätestatud, aitab sama lähenemise kasutamine ka teise astme puhul vältida kitsendavat või vastuolulist tõlgendust. Eraldi viitamine teeb üheselt arusaadavaks, et teise astme abipolitseinik võib liiklusjärelevalves osaleda koos politseiametnikuga ning et see pädevus on kooskõlas nii korrakaitse üldpõhimõtete kui ka LS-ist tulenevate volitustega. Selline lahendus toetab õigusselgust, ühtlustab astmetevahelist pädevusloogikat ning välistab olukorra, kus teise astme abipolitseiniku roll liiklusjärelevalves võiks jääda ebaselgeks või põhjendamatult piiratud.

Järgnevalt esitatakse näiteid, kuidas ja kus saab II astme abipolitseinik abiks olla.

- Abipolitseinik on abiks politseiametnikule piirkiiruse ületajate avastamisel, aidates kaasa liiklusreeglite järgimisele.

Punkt 3 kohaselt võib abipolitseinik toetada politseid relvaseaduse ja turvategevuse seaduse alusel väljastatava loa taotluse menetlemiseks vajalikes toimingutes, välja arvatud loa väljastamise otsustamisel. Tegemist on uue pädevusega, mis kehtiva APolS-i järgi ei ole abipolitseiniku pädevuses. PPA tegevused füüsilise ja juriidilise isiku relvaloa ning relvaseaduse (edaspidi *RelvS*) ja turvategevuse seaduse alusel väljastatava tegevusloa taotluse vastuvõtmisel ja väljastamisel hõlmavad mitmeid etappe, mille eesmärk on tagada, et loa saamine oleks õiguspärane ning lähtuks avaliku korra ja turvalisuse huvidest. Abipolitseinik saab abiks olla taotluse menetlemiseks vajaliku info kontrollimisel ja tõendite kogumisel, kuid loa väljastamise otsustamine ning loa väljastamine on PPA pädevuses. See tähendab, et

abipolitseinik saab abistada toimingutes, mis on vajalikud info kogumiseks (nt kontrollida isiku eluviisi ja käitumist, relva hoiutingimusi, osaleda relvaeksamikomisjoni töös jne), välja arvatud otsuste tegemine.

Punkti 4 järgi võib abipolitseinik toetada politseid kinni peetud isiku saatmisel ja kinnipidamiskohas isiku kinnipidamisel. Tegemist on uue pädevusega, mis kehtiva APolS-i järgi ei ole abipolitseiniku pädevuses. **Politsei töö kinnipeetud isikutega** hõlmab erinevaid ülesandeid, mis on seotud nii joobeseisundis kainenema toimetatud isikutega kui ka kuriteo toimepanemises kahtlustatavate, väärteomenetluse raames kinnipeetud isikute, sundtoodud isikute, kinnipeetud välismaalaste ning eelvangistuse ja aresti täideviimisega.

Kainenema toimetamine on riikliku järelevalve erimeede, mille alused tulenevad edaspidi KorS §-st 42. Politsei võib isiku kainenema toimetada olulise ohu tõrjumiseks või juhul, kui see on vältimatu, et kaitsta isikut ennast või teisi. Joobes isikute kainenema toimetamisel ja nende järelevalves lähtutakse:

- KorS § 42;
- arestimaja sisekorraeeskirjast;
- vangistusseadusest;
- kinnipidamiskeskuse kodukorrast ning
- PPA kinnipidamiskoha tööjuhendi nõuetest.

Arvestades, et kainestusmajas viibib aastas ligikaudu 15 000 isikut, vajab politsei abi nende turvalisuse tagamisel. Abipolitseinikud saavad siin olla olulised toetajad, aidates tagada nii kinnipeetute kui ka politseiametnike ohutuse. Joobes isikute ettearvamatu käitumise tõttu on oluline, et kinnipeetav ei vigastaks ennast ega teisi.

Politsei tegeleb lisaks kainenema toimetatutele ka teiste kinnipeetud isikutega, sealhulgas:

- kuriteos kahtlustatavad;
- väärteomenetluses kinnipeetud isikud;
- sundtoodud isikud;
- kinnipeetud välismaalased;
- isikud, kelle suhtes täidetakse eelvangistust või aresti.

Kehtiva APolS-i järgi piirduvad abipolitseiniku pädevused KorS-iga, mistõttu ei saa ta osaleda vangistusseaduse (edaspidi *VangS*) või väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seadusega (edaspidi *VSS*) seotud tegevustes. Need hõlmavad näiteks kinnipidamiskeskuse tööd või kinnipeetavate välismaalastega seotud toiminguid. Uue APolS-i eelnõuga tekib abipolitseinikel võimalus osaleda ka nimetatud tegevustes.

Järgnevalt on toodud näited, mida abipolitseinik saab uue APolS-i eelnõu alusel teha.

- Kui joobeseisundis isik toimetatakse kainenema arestimajja või -kambrisse, võib abipolitseinik abistada politseiametnikku edasistes toimingutes, nagu turvakontroll, isiku asjade läbivaatus ning raha, esemete, ravimite ja dokumentide hoiule võtmine.
- Abipolitseinik saab abistab politseiametnikku arestimajas kinnipeetava isiku viimisel videoistungile või arsti juurde.

Punkti 5 kohaselt võib abipolitseinik toetada politseid merereostuse avastamisel ning piiriveekogu reostuse avastamisel ja likvideerimisel. Tegemist on uue pädevusega, mis kehtiva APolS-i järgi ei ole abipolitseiniku pädevuses. Abipolitseiniku roll on toetada PPA-d reostuse avastamisel ning vajaduse korral ka selle likvideerimisel, järgides politsei juhiseid ja ettekirjutusi. Merereostuse avastamine ja likvideerimine on küll kaitseväe ülesanne, kuid PPA

ülesanne on osaleda merereostuse avastamises. Eelkõige tähendab see, et PPA lennuki üks peamisi funktsioone on merereostuse tuvastamine. Lisaks osalevad ka PPA veepatrullid[10] merereostuse avastamises. Kui abipolitseinik on kaasatud veepatrulli toimkonnaliikmena merel, kuulub tema ülesannete hulka ka merereostusega seotud tegevus, sealhulgas merereostuse vaatlemine ja hindamine, visuaalsete ja tehniliste vaatluste tegemine, reostuse dokumenteerimine ning kogutud teabe edastamine vastutavatele asutustele.

Piiriveekogudel on reostuse avastamine ja likvideerimine PPA ülesanne. Kui abipolitseinik osaleb piiriveekogul toimuvates tegevustes, on tema ülesanded avastamise osas samad mis merel. Lisaks võib abipolitseinik piiriveekogul aidata reostuse likvideerimisel, sealhulgas:

- kasutada reostustõrje vahendeid;
- aidata reostust eemaldada ja asjakohaseid protseduure teha.

Punkti 6 kohaselt võib abipolitseinik toetada politseid isikute kaitses ja objektide valves. Isikute kaitse eesmärk on ennetada ja tõrjuda ohtu, mis on suunatud kaitstava isiku elu, tervise või kehalise puutumatuse vastu. Abipolitseiniku võimalus toetada politseid isikute kaitses ei tähenda isikukaitse ülesande delegeerimist ega iseseisva isikukaitse teostamise õigust. Abipolitseinikul puudub pädevus otsustada isikute kaitse teostamise viisi üle ning tegutseda isikute kaitses ilma politseiametniku vahetu juhendamise ja kontrollita. Abipolitseiniku osalemine isikute kaitses on oma olemuselt toetav, abistav ja täiendav, mille eesmärk on suurendada politsei võimekust ning ressursside paindlikku kasutamist.

Isikute kaitses võib abipolitseiniku kaasamine seisneda eelkõige järgmistes tegevustes, tingimusel et need toimuvad politseiametniku juhendamisel ja vastutusel:

- **Ümbritseva keskkonna ja olukorra jälgimine.** Abipolitseinik võib osaleda kaitstava isiku viibimis- või liikumispiirkonna visuaalses jälgimises, et varakult tuvastada võimalikke ohte, kõrvalekaldeid tavapärasest olukorrast või kahtlast käitumist.
- **Ligipääsude ja perimeetri toetav kontroll.** Abipolitseinik võib toetada politseid sissepääsude, liikumisteede või perimeetri kontrollimisel, sealhulgas isikute suunamises, ilma et talle antaks otsustusõigust sissepääsurežiimi kehtestamise või muutmise suhtes.
- **Avaliku korra tagamise toetamine.** Isikute kaitsega seotud sündmuste, visiitide või liikumiste ajal võib abipolitseinik aidata kaasa avaliku korra hoidmisele, rahvamassi suunamisele või konfliktiolukordade ennetamisele.
- **Liikluse sujuvuse ja ohutuse toetamine.** Isikute kaitsega seotud sündmuste, visiitide või liikumiste ajal võib abipolitseinik politseiametniku juhendamisel toetada liikluse korraldamist, sealhulgas ristmikel liikluse suunamist, sõidukite peatumise või parkimise korraldamist.

Isikute kaitse korraldamise ja teostamise eest vastutab täielikult politsei. Abipolitseiniku tegevus isikute kaitses on osa politsei tegevusest ja kõik tema toimingud loetakse tehtuks politsei juhtimisel.

Objektide valve hõlmab eri meetmete kavandamist ja rakendamist vastavalt ohuhinnangule, et tagada valvatava objekti ning selle territooriumi turvalisus ja vara säilimine. Objektide valvet saab teostada erineval viisil: mehitatud valve, tehniline valve, mobiilvalve ja kompleksvalve. Abipolitseinik saab koos politseiametnikuga teha eri tegevusi objekti valvel. Politseiametnik ja abipolitseinik koos valvavad objekti kohapeal, et ennetada süütegusid ja ohte, sealjuures

[10] Veepatrull on veekogul patrulliv toimkond.

tagavad, et objektile ei pääseks volitamata isikud. Politseiametnik ja abipolitseinik tegutsevad patrulltoimkonnana, patrullides määratud objektide juures kindlaksmääratud intervallide või graafiku alusel. Politsei objektide valve on politsei tegevus eesmärgiga tagada avalik kord sh. ennetada kuritegevust objektidel, mis on määratud politsei poolt valvatavateks objektideks tulenevalt objekti funktsioonist ja ohustatusest (nt valitsushooned, kriitiline infrastruktuur).

> **Näide.** Politseiametnikust ja abipolitseinikust koosnev patrulltoimkond valvab riiklikult tähtsat objekti, eesmärgiga tagada avalik kord ning ennetada ja tõrjuda võimalikke rünnakuid objekti vastu.

Punkti 7 kohaselt võib abipolitseinik toetada politseid otsingu- ja päästetöös. Tegemist on uue pädevusega, mis kehtiva APolS-i järgi ei ole abipolitseiniku pädevuses. PPVS § 3 järgi on politsei ülesanne otsingu- ja päästetööde tegemine välislepinguga sätestatud Eesti päästepiirkonnas. Otsingu- ja päästetöid teeb selleks väljaõpetatud otsingu- ja päästeüksus (*search and rescue unit*, SRU), kes kasutab vajaliku tehnikaga vee- või õhusõidukit[11]. SRU koosneb vähemalt kolmest meeskonnaliikmest, kellest üks peab olema läbinud merepääste II astme koolituse ja kaks liiget vähemalt merepääste I astme koolituse. Erandjuhtudel võib reageerida ka kaheliikmelise meeskonnaga, kui veesõiduk on alla 6,5 meetri pikkune ning vähemalt üks meeskonnaliige on läbinud merepääste II astme koolituse.[12] SRU koosseisu komplekteerimisel on määrav merepääste alane väljaõpe.

II astme abipolitseinikku saab koos politseiametnikuga kaasata otsingu- ja päästetöödele, kui abipolitseinik:

1) on läbinud vajaliku õppe otsingu- ja päästetöödeks;
2) kasutab (PPA poolt välja antud) ohutus- ja isikukaitsevarustust;
3) hoiab oma pädevust, läbides regulaarselt täiendkoolitusi, mis on ette nähtud ka politseiametnikele.

Seega võib abipolitseinik, kes on läbinud lisaks abipolitseiniku väljaõppele merepääste I astme koolituse või vabatahtliku merepäästja I astme koolituse[13], ning kes on kaasatud veepatrulli patrulltoimkonna liikmena, osaleda otsingu- ja päästetöödel koos politseiametnikuga. Sarnaselt vabatahtlikule merepäästjale tuleb ka abipolitseinikul pädevuse säilitamiseks läbida täiendõpe iga kolme aasta järel.

Otsingu- ja päästetööle reageeriv veesõiduk on varustatud vastavalt PPA peadirektori käskkirjaga „Veesõidukite ja struktuuriüksuste, millede tööpiirkond on meri ja/või piiriveekogu, ohutusvarustuse nõuete ja ohutusvarustuse kontrolli standardi kinnitamine“ kehtestatud nõuetele. Lisaks on veesõiduki pardal spetsiaalne päästevarustus, mida läheb vaja inimeste päästmiseks, otsinguks ja muuks seonduvaks, ning meeskonna jaoks on ette nähtud isikukaitsevarustus (päästeülikond, päästevest, kiiver jm).

Kui veepatrulli kaasatud abipolitseinikul on läbitud vajalik õpe, võimaldab see kiiremini reageerida otsingu- ja päästetööde väljakutsele, kuna veesõiduki meeskond on ülesande

---

[11] Vabariigi Valitsuse 30. juuni 2022. aasta määrus nr 65 „Otsingu- ja päästetööde tegemise kord Eesti päästepiirkonnas ning reostuse avastamise ja likvideerimise kord Eesti merealal ja piiriveekogudel“. – RT I, 05.07.2022, 5.

[12] Politsei- ja Piirivalveameti peadirektori 10.07.2017. aasta KK nr 1.1-1/95 „Vee- ja õhusõiduki valmisoleku ja reageerimise korra kinnitamine“ (asutusesiseseks kasutamiseks).

[13] Nõuded vabatahtlikule merepäästjale on esitatud PPVS § 108^6 ja täpsustatud siseministri 12.09.2012. aasta määruses nr 10 „Nõuded vabatahtliku merepäästja kutsesobivusele ja füüsilisele ettevalmistusele, tervisenõuetele vastavuse kontrollimise korrale, välja- ja täiendusõppele, tunnistusele ning eritunnusele ja selle kandmise korrale“. – RT I, 31.05.2022, 3.

täitmiseks komplekteeritud ja puudub vajadus naasta sadamasse meeskonnaliikmete vahetamiseks.

Punkti 8 alusel võib abipolitseinik toetada politseid riigipiiri valvamisel ja piirikontrollil, välja arvatud sisenemiskeelu otsuse tegemisel. Tegemist on uue pädevusega, mis kehtiva APolS-i järgi ei ole abipolitseiniku pädevuses.

Abipolitseinikud ei saa täna abistada politsei piirikontrollis ega riigipiiri valvamisel. Seda põhjusel, et Schengeni piirieeskirjade kohaselt on piirivalveametnik spetsiaalse ettevalmistuse ja nõuetekohase väljaõppega professionaal. Samuti peab piirivalveametnikul olema riigisisene pädevus, et teha Schengeni piirieeskirjades ettenähtud toiminguid ja rakendada vajalikke meetmeid. Probleem seisneb selles, et abipolitseinikel ei ole riigisisest pädevust, et teha Schengeni piirieeskirjades ettenähtud toiminguid. Riigisisene pädevus teha vajalikke toiminguid ja õigus kohaldada riikliku järelevalve meetmeid on PPA-le, Maksu- ja Tolliametile ning Kaitseväele antud RiPS-iga. Abipolitseinikud saavad praegu abistada PPA-d piiripatrullis[14], kus nende ülesanne on avaliku korra kaitse.

Arvestades, et rändevoog Euroopa Liidu välispiiridel on üha suurenenud ja suureneb ka edaspidi, on üha olulisem tagada välispiiride tõhus valvamine ning sealse piirikontrolli hea kvaliteet. Lisaks seadusliku rändevoo kasvule peab arvestama vajadusega tulla välispiiril toime hübriidrünnakutega, nagu on Valgevene rakendanud Läti, Leedu ja Poola välispiiril. Muutunud julgeolekuolukorras peavad liikmesriigid abistama sõjapõgenikke ja olema samal ajal valmis uuteks hübriidrünnakuteks, millega püütakse liikmesriike destabiliseerida. Arvestades muutunud julgeolekuolukorda, tuleb leida juurde võimalusi, kuidas ka piirivalve valdkonnas saaks PPA kaasata juba olemasolevaid abipolitseinikke. Koos politseiametnikuga või tema juhendamisel piirikontrolli tegemisel ja piirivalvamisel osalemine ei eelda iseenesest uusi pädevusi, kuid eeldab vastavat väljaõpet. Eelnõu üks eesmärke on õigusselguse tagamine ja seetõttu on PPA-d toetav roll ka selles valdkonnas eraldi nimetatud.

Punkti 9 järgi võib abipolitseinik toetada politseid riikliku järelevalve teostamisel kooskõlas Euroopa Liidu kodaniku seaduse (*ELKS*)**, turvategevuse seaduse** (*TurvaTS)***,*** **relvaseaduse** (*RelvS*)**, välismaalaste seaduse** (*VMS*)**, välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduse** (*VRKS*) **ning väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seaduse** (*VSS*) **nõuetega.** Tegemist on uue pädevusega, mis kehtiva APolS-i järgi ei ole abipolitseiniku pädevuses.

TurvaTS § 32 lõike 1 järgi teostab riiklikku järelevalvet turvategevuse seaduses sätestatud nõuete täitmise üle PPA, **abipolitseinik saab selles politseid abistada.**

TurvaTS § 33 kohaselt võib PPA järelevalve teostamiseks rakendada KorS §-des 30–32 ja 50–52 sätestatud riikliku järelevalve erimeetmeid KorS-is sätestatud alusel ja korras. See tähendab, et abipolitseinikul on politsei toetamisel õigus kohaldada neid meetmeid vastavalt uues APolS-is toodud erisustele. Abipolitseinik saab koos politseiametnikuga kontrollida, kas turvatöötajad vastavad seaduses sätestatud nõuetele. Näiteks peab politseiametnik kontrollima turvaobjekti, kust on tulnud teave, et seal tegutsevad väljaõppeta turvatöötajad, kes kannavad tulirelva. Siis saab abipolitseinik olla politseiametnikule paariliseks. Nad võivad ülesanded jagada, et järelevalvet tõhusamalt läbi viia. Abipolitseinik tegutseb siin koos politseiametnikuga ja täidab järelevalveülesandeid vastavalt politsei juhistele.

[14] Piiripatrull on patrullitoimkond, mille põhiülesanne on piirikontrolli ja vaatlustegevuse teostamine.

RelvS § 88 lõike 1 järgi teostab PPA riiklikku järelevalvet järgmistes valdkondades:

- füüsiliste ja juriidiliste isikute poolt tsiviilkäibes olevate relvade, tulirelva osade ja laskemoona käitlemine;
- RelvS-i alusel tegevusluba omavad isikud;
- laskespordiorganisatsioonid ja -klubid;
- lasketiirude ja -paikade ohutusnõuete täitmine.

Abipolitseinik saab aidata politseiametnikku kontrollide läbiviimisel, sealhulgas dokumentatsiooni ülevaatamisel või füüsiliste tingimuste ja nõuetele vastavuse hindamisel (nt lasketiirude ohutus). RelvS § 88^1 lõike 2 järgi lubatakse PPA-l rakendada riikliku järelevalve käigus KorS §-des 30, 31, 32, 37–39, 41, 45, 48–53 sätestatud meetmeid. Uue APolS-i eelnõu kohaselt võib abipolitseinik politseid nende meetmete kohaldamisel abistada, kui ta tegutseb politseiametnikuga koos.

VMS § 296 lõike 1 kohaselt teostab PPA riiklikku järelevalvet välismaalase Eestis ajutise viibimise, Eestis elamise ja Eestis töötamise ning Eestist eemalviibimise asjaolude üle. Selle sätte raames hõlmavad PPA tegevused mitmeid ülesandeid, milles abipolitseinik saab politseid abistada.

Punktis 9 on nimetatud ka välismaalaste Eestis viibimist reguleerivad seadused, mille alusel tehakse migratsioonijärelevalvet. PPA üks olulisi eesmärke on ennetada ja tõkestada Eestis ebaseaduslikku viibimist, elamist ja töötamist. Selle eesmärgi saavutamisel on hetkel abipolitseinikel piiratud võimalused. Nad saavad kehtiva APolS-i alusel osaleda eelkõige ennetustegevustes, kuna nendes ei lähtu riiklik järelevalve KorS-ist. PPA õigus teostada riiklikku järelevalvet välismaalase Eestis ajutise viibimise, Eestis elamise ja Eestis töötamise ning Eestist eemalviibimise asjaolude üle tuleneb VMS § 296 lõikest 1. Migratsioonijärelevalvet on reguleeritud veel VSS-is, VRKS-is ja ELKS-is. Migratsioonijärelevalves on PPA-l lubatud kohaldada KorS §-des 30–33 ja 45–53 sätestatud riikliku järelevalve erimeetmeid. Näiteks kui kontrollitakse välismaalasi, rakendatakse KorS-i erimeetmeid esmajoones VMS-i alusel. Kui aga selgub, et välismaalane viibib riigis ebaseaduslikult, rakendatakse erimeetmeid edaspidi väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seaduse alusel. Muudatuse tulemusel saab abipolitseinik koos politseiga neid tegevusi teha.

Järgnevalt on toodud mõned näited, mida abipolitseinik saab teha uue APolS-i eelnõu kohaselt:

- Abipolitseinik võib koos piirkonnapolitseinikuga osaleda relvaomaniku kodukülastusel, et teha kindlaks, kas relva hoitakse nõuetekohaselt ning kas relvaomaniku käitumine ja eluviis vastavad RelvS-is sätestatud nõuetele.
- Abipolitseinik võib koos politseiametnikuga osaleda kontrollkäigul ööklubides, et teha kindlaks, kas turvatöötajad vastavad nõuetele, sealhulgas sundi rakendades.
- Abipolitseinik võib koos politseiametnikuga osaleda migratsioonijärelevalve reidil ehitusobjektidel, et tuvastada ebaseaduslikult riigis töötavaid isikuid ning tagada objekti valve ja takistada isikute lahkumist.
- Abipolitseinik võib koos politseiametnikuga osaleda reidil majutusasutustes, et tuvastada ebaseaduslikult riigis viibivaid isikuid ja kontrollida nende riigis viibimise aluseid.

Punkti 10 alusel võib abipolitseinik toetada politseid süütegude menetlemisel, välja arvatud menetlusotsuse tegemine. Tegemist on uue pädevusega, mida kehtiva APolS-i järgi ei ole abipolitseiniku pädevuses. Abipolitseinikule ei teki pädevust süütegusid ise menetleda.

Abipolitseiniku pädevuses on uue APolS-i kohaselt koos PPA politseiametniku või ametnikuga politsei abistamine **süütegude menetlemisel, välja arvatud menetlusotsuse tegemisel.**

Süüteomenetluse valdkonnas on oluline, et sinna kaasatavad abipolitseinikud oleksid hoolikalt valitud, ning neil peavad olema vajalikud teadmised ja oskused. Eriti hästi sobivad selleks endised politseiametnikud, kellel on varasem praktika selles valdkonnas või isikud, kes igapäevaselt töötavad mõnes teises uurimisasutuses. Oluline on mõista, et süütegude menetlemine ei võrdu ühe konkreetse toiminguga, nagu ülekuulamine või läbiotsimine, vaid hõlmab tervet protsessi, mis võib kesta pikema aja jooksul ja koosneda paljudest tegevustest.

KarS § 3 järgi **jaguneb süütegu kuriteoks ja väärteoks**. Kuritegusid ja väärtegusid eristatakse teo raskusastme ning teo tagajärgede alusel. Kuritegu on süütegu, mille eest on põhikaristusena ette nähtud füüsilisele isikule rahaline karistus või vangistus ja juriidilisele isikule rahaline karistus. KarS § 4 järgi jagunevad kuriteod omakorda kahte raskusastmesse: esimese ja teise astme kuriteod. Esimese astme kuriteod on süüteod, mille toimepanemise eest on karistuseks ette nähtud tähtajaline vangistus üle viie aasta või eluaegne vangistus. Teise astme kuritegude toimepanemise eest on karistuseks ette nähtud rahaline karistus või tähtajaline vangistus kuni viis aastat. Väärteod on võrreldes kuritegudega kergemad süüteod, mille alla kuuluvad näiteks liiklusreeglite rikkumine, avaliku korra rikkumine või väiksemad vargused. Väärtegude eest on põhikaristusena ette nähtud rahatrahv, arest või sõiduki juhtimise õiguse äravõtmine. Seega saavad abipolitseinikud olla politseile abiks nii kuritegude kui ka väärtegude avastamisel ja menetlemisel.

Käesoleva eelnõuga ei piirata ega eristata abipolitseinike abistavat rolli süüteo liigi, kuriteo astme ega konkreetse karistusseadustiku eriosa koosseisu alusel. APolS-is ei sätestata, milliste konkreetsete kuritegude või väärtegude menetlemisel võib või ei või abipolitseinik politseid abistada. Selline lähenemisviis on teadlik, võimaldades PPA-l reageerida paindlikult tegelikule vajadusele. **Abipolitseinik ei ole iseseisev menetleja, vaid tegutseb alati politseiametniku juhendamisel ja ülesandel** ning tema kaasamine konkreetse süüteoasja lahendamise abistamisse toimub PPA algatusel, lähtudes juhtumi iseloomust, keerukusest, ohutasemest ning abipolitseiniku ettevalmistusest ja kogemusest. Sellest tulenevalt on võimalik, et praktikas kaasatakse abipolitseinikke eeskätt väärtegude ning nn masskuritegevuse alla kuuluvate teise astme kuritegude puhul, näiteks isiku- ja varavastaste süütegude menetlemise toetamisel. Samas ei ole eelnõuga välistatud abipolitseinike kaasamine ka raskemate kuritegude menetluse abistamiseks, kui see on vajalik ja põhjendatud ning kui abipolitseiniku roll piirdub selgelt toetavate ja abistavate ülesannetega.

Tõendeid kogutakse kriminaalmenetluse seadustikus (edaspidi *KrMS*) sätestatud korras. KrMS § 63 kohaselt on kriminaalmenetluse **tõend** kahtlustatava, süüdistatava, kannatanu, tunnistaja või asjatundja ütlus, ekspertiisiakt, eksperdi antud ütlus ekspertiisiakti selgitamisel, asitõend, uurimistoimingu, kohtuistungi ja jälitustoimingu protokoll või videosalvestis, samuti muu dokument ning foto või film või muu teabetalletus. **Tõendamisel ja tõendite kogumisel väärteomenetluses järgitakse kriminaalmenetluse sätteid, arvestades väärteomenetluse seadustikus sätestatud erisusi.** Politsei ülesanne kohtueelses menetluses on vastavalt KrMS §-le 62 selgitada välja tõendamiseseme asjaolud: 1) süüteo toimepanemise aeg, koht ja viis ning muud kuriteo tehiolud; 2) süüteokoosseis; 3) süüteo toimepannud isiku süü; 4) süüteo toimepannud isikut iseloomustavad andmed ja muud tema vastutust mõjutavad asjaolud.

Kui politsei on saanud süüteoteate või muu süüteole viitava teabe (kas siis kellegi vahendusel või ise otse avastades), tuleb esmalt välja selgitada, kas tegu vastab süüteokoosseisule ja ega ei esine õigusvastasust välistavaid asjaolusid, ning alles seejärel asuda süüküsimust analüüsima. Abipolitseinik saab olla näiteks enne menetluse alustamist politseile abiks vastavate asjaolude väljaselgitamisel ja kontrollimisel.

Kuigi süüteomenetluses on üks keskseid küsimusi teo vastavus süüteokoosseisule ja KrMS §-s 62 nimetatud tõendamiseseme asjaolude väljaselgitamine, ei tähenda abipolitseinike kaasamine seda, et nad täidaksid politseiametniku rolli. Abipolitseinik tegutseb politseiametniku juhendamisel ja tema antud ülesannete piires. Süüteoteate või muu süüteole viitava teabe saamisel on politsei ülesanne esmalt hinnata, kas tegemist võib olla süüteoga, millisele süüteokoosseisule see võiks vastata ning milliseid asjaolusid on vaja kontrollida. Selle õigusliku hinnangu annab politseiametnik, kellel on vastav väljaõpe karistusseadustiku üld- ja eriosa ning eriseaduste koosseisude tundmises. Abipolitseinik ei hakka ise otsustama, kas tegu on kuriteo või väärteoga ega milline konkreetne koosseis võiks olla täidetud. Abipolitseiniku roll seisneb politsei toetavas ja abistavas tegevuses, eeskätt faktiliste asjaolude väljaselgitamisel ja talletamisel politseiametniku juhiste alusel. See tähendab, et politseiametnik määrab, **mida**, **miks** ja **kuidas** on vaja teha, ning abipolitseinik täidab neid korraldusi.

Praktiliste näidetena võib abipolitseiniku ülesandeks olla näiteks:

- politseiametniku korraldusel pealtnägijate andmete kogumine (tegemist on abistava ja ettevalmistava tegevusega, mis seisneb sündmuskohal viibinud isikute, võimalike pealtnägijate, kontaktandmete fikseerimises, et politseiametnikul oleks võimalik need isikud hiljem seaduses ettenähtud korras menetlusse kaasata);
- sündmuskoha visuaalne dokumenteerimine (nt fotode tegemine vastavalt juhistele);
- liikluse reguleerimine või ala piiramine, et säilitada sündmuskoha olukord tõendite kogumiseks.

Tõendamiseseme asjaolude sisuline analüüs ja õiguslik hindamine jäävad jätkuvalt politseiametniku pädevusse. Seega ei ole abipolitseinike kaasamine vastuolus süüteomenetluse loogika ega tõendamise põhimõtetega. Vastupidi, juhendatud abistav roll võimaldab politseil vajalikku faktilist materjali tõhusamalt koguda.

Süüteomenetluses on keskse tähtsusega see, et tõendid oleksid kogutud seadusega lubatud viisil. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi väljakujunenud praktika kohaselt on tõend lubamatu juhul, kui tõendi kogumise korda on oluliselt rikutud, kuna sellisel juhul seatakse kahtluse alla tõendi usaldusväärsus ja kasutatavus menetluses[15]. **Abipolitseinik ei ole menetleja ega uurimisasutuse ametnik ning tal puudub pädevus iseseisvalt tõendi kogumiseks vajalikke uurimis- või muid menetlustoiminguid läbi viia.** See tähendab, et abipolitseinik ei saa teha järgmiseid süüteomenetluse toiminguid: kuulata üle tunnistajat, kannatanut või kahtlustatavat, viia läbi vastastamist, ütluste seostamist olustikuga või äratundmiseks esitamist (pole lõplik loetelu). Kui abipolitseinik nt kuulab üle tunnistaja, siis on tõendi kogumise korda on rikutud ja tõendi usaldusväärsus seatud kahtluse alla. Samas ei tähenda see, et abipolitseinik ei võiks menetluses üldse osaleda. KrMS § 146 lõike 1 kohaselt kajastatakse uurimis- ja muu menetlustoimingu tingimused, käik ja tulemused protokollis ning vajaduse korral kasutatakse selleks protokollija abi. KrMS §-s 147 on täpsustatud, et protokollija aitab menetlustoimingu protokollimisel, ilma et ta ise menetlustoimingut läbi viiks või selle sisu mõjutaks. Sellest tulenevalt võib abipolitseinik politseiametniku juhendamisel täita protokollija rolli. Näiteks võib abipolitseinik protokollida politseiametniku poolt läbi viidavat tunnistaja või kannatanu ülekuulamist, abistada menetlusdokumentide tehnilisel vormistamisel, märkida üles sündmuskohal tehtavad toimingud ja tähelepanekud politseiametniku juhiste kohaselt. Selline tegevus ei kujuta endast iseseisvat tõendite kogumist ega õigusliku hinnangu andmist, vaid on suunatud menetluse tehnilisele ja korralduslikule toetamisele. Vastutus menetlustoimingu seaduslikkuse, sisu ja tulemuste eest jääb alati politseiametnikule kui pädevale menetlejale.

[15] Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 26. septembri 2009. aasta ostus nr 3-1-1-52-09.

Järgnevalt on toodud mõned näited, mida tähendab politsei abistamine nii kuritegude kui ka väärtegude menetlemisel.

Näited:

- Abipolitseinik saab abistada politseiametnikku sündmuskoha vaatluse fototabeli koostamisel. See tähendab, et abipolitseinik lisab fototabelisse politseiametniku poolt välja valitud ja vastavalt juhistele järjestatud sündmuskohal tehtud fotod. Abipolitseinik täidab siin tehnilise toe rolli, samas kui vastutus protokolli sisu eest lasub politseiametnikul.

- Abipolitseinik saab aidata tagada politseiametnikule uurimis- ja menetlustoimingute läbiviimiseks vajaliku turvalise ala. Näiteks liiklusõnnetuse puhul, kus politseiametnik tegeleb sündmuskohal tõendite kogumisega (sh ülekuulamised, fotografeerimine), saab abipolitseinik tagada viibimiskeelu täitmise. See aitab vältida kõrvaliste isikute sekkumist ja tõendite rikkumist.

- Kui sündmusest on olemas näiteks mitme tunnine turvakaamera salvestis, saab abipolitseinik politseiametniku juhendamisel salvestist läbi vaadata ning leida üles tõendamise seisukohalt olulised lõigud. Politseiametnik määrab kindlaks tõendamiseseme asjaolud ja annab juhised, mida vaatluse protokolli kanda. Kirjeldava osa salvestise või sündmuskoha vaatlusest sõnastab politseiametnik, tuginedes sellele, mida ta ise näeb ja tajub. Seega on abipolitseiniku tegevus suure andmemahu seast vajaliku info leidmisel tõendite kogumise oluline osa.

- Abipolitseinik saab koos politseiametnikuga toimetada isiku arestimajast kohtuistungile või politseimajja ülekuulamisele. Sellisel juhul toetab abipolitseinik politseiametnikku, aidates tagada, et kinnipeetav ei põgeneks, ei ründaks ega vigastaks ennast.

- Abipolitseinik saab koos politseiametnikuga toimetada kahtlustatava vältimatut arstiabi vajava isikuna meditsiiniasutusse ja jääda sinna valvesse seni, kuni isik on võimalik tagasi toimetada. See on vajalik tagamaks, et isik ei põgeneks, ei ründaks ega vigastaks ennast.

- Abipolitseinik saab koos politseiametnikuga toimetada lähisuhtevägivalla ohvri turvalisse kohta.

Käesolevas eelnõus lähtutakse põhimõttest, mille kohaselt ei ole süütegude menetlemine üksik toiming, vaid ajaliselt ja sisuliselt mitmest etapist koosnev protsess. Menetluse käigus tehakse nii faktilisi menetlustoiminguid kui ka õiguslikult siduvaid menetlusotsuseid, millel on otsene mõju menetluse edasisele kulgemisele ning menetlusosaliste õigustele ja kohustustele.

Menetlusotsuse all mõistetakse menetlustoimingu või menetluse käigus tehtud õiguslikku otsust, millega määratakse kindlaks, kas menetlust alustatakse, kuidas see edasi kulgeb või millise lahenduse see saab. Menetlusotsus ei ole pelgalt tehniline või abistav tegevus, vaid avaliku võimu tahteavaldus, millel on formaalselt siduv iseloom ning mille tegemine eeldab seadusest tulenevat pädevust ja vastutust.

Politsei igapäevatöös tehakse menetlusotsuseid nii väärteo- kui ka kriminaalmenetluse raames. Väärteomenetluses on politseiametnikul seadusest tulenev õigus hinnata, kas tegu vastab väärteokoosseisule, ning otsustada, kas väärteomenetlust alustatakse, kas koostatakse

väärteoprotokoll või kas menetlus lõpetatakse. Need otsused kujundavad menetluse edasise käigu ja mõjutavad otseselt isiku karistusõiguslikku vastutust.

Kriminaalmenetluses teeb uurimisasutuse ametnik, sealhulgas uurija, menetlusotsuseid üldjuhul määruse vormis, nagu on ette nähtud KrMS-is. Menetlusotsused on muu hulgas kriminaalmenetluse alustamise määrus, menetluse lõpetamise määrus ning menetlustoimingut lubav määrus, sealhulgas läbiotsimise või jälitustoimingu luba. Need otsused on õiguslikult siduvad ja kujundavad kogu kriminaalmenetluse edasist kulgu.

Menetlusotsuste olemus seisneb nende formaalses siduvuses, kuna need kas käivitavad edasised menetlustoimingud, annavad aluse põhiõigusi riivavate toimingute tegemiseks või lõpetavad menetluse lõplikult. Arvestades menetlusotsuste olulist õiguslikku kaalu ning nende otsest mõju isikute õigustele ja menetluse tulemusele, piirdub abipolitseiniku roll menetluses abistavate ja toetavate ülesannete täitmisega politseiametniku juhendamisel ega hõlma õigust teha menetluse kulgu või lõpptulemust määravaid menetlusotsuseid.

Lõikes 3 loetletakse III astme abipolitseiniku pädevused tegevustes, kus ta tegutseb politsei ülesandel iseseisvalt. Võrreldes kehtiva APolS-iga on iseseisvalt tegutseva abipolitseiniku pädevusi teatud ulatuses laiendatud. **Muudatuse tulemusel on III astme abipolitseiniku pädevuses lõigetes 1 ja 2 nimetatud tegevused. Lisaks on III astme abipolitseiniku pädevuses iseseisvalt toetada politseid järgmistes tegevustes:**

1) avalikku korda ähvardava vahetu olulise ja vahetu kõrgendatud ohu väljaselgitamine ja tõrjumine;
2) avalikus kohas käitumise nõuete järelevalve;
3) liiklusjärelevalve;
4) objektide valve;
5) riiklik järelevalve alkoholiseaduse ja tubakaseaduse täitmise üle;
6) riigipiiri valvamine ja piirikontroll, välja arvatud sisenemiskeelu otsuse tegemine.

Kehtiva APolS § 3 lõike 2 kohaselt võib abipolitseinik iseseisvalt teostada liiklusjärelevalvet ja järelevalvet avalikus kohas käitumise nõuete üle ning tõrjuda politsei ülesandel avalikku korda ähvardavat vahetut kõrgendatud ohtu. Seega lisanduvad pädevused just riiklikus järelevalves alkoholiseaduse ja tubakaseaduse täitmise üle ning riigipiiri valvamine ja piirikontroll.

III astme abipolitseinik saab politseid iseseisvalt toetada vaid piiratud juhtudel ning ainult siis, kui tal on selleks vajalik ettevalmistus. **Piiratud juhud** tähendavad, et abipolitseinik võib iseseisvalt osaleda vähemates politsei tegevustes võrreldes nendega, mida saab teha koos politseiametnikuga. See tuleneb asjaolust, et paljud politsei ülesanded nõuavad eriteadmisi ja kogemusi, mida vabatahtlikelt ei saa eeldada.

III astme abipolitseiniku iseseisev tegutsemine

- III astme abipolitseinik saab politsei ülesandeid täita koos teise III astme abipolitseinikuga, kui see on ülesande täitmiseks vajalik ja otstarbekas. Näiteks patrullimine või väljakutsele reageerimine.
- Teatud juhtudel võib III astme abipolitseinik täita politsei ülesannet ka üksi, kui see on turvataktikaliselt mõistlik ja ohutu. Näiteks ülesanded, kus puudub otsene oht abipolitseinikule.
- III astme abipolitseinik võib juhendada abipolitseinike praktikante, aidates neil omandada vajalikke oskusi ja kogemusi.
- Kõik tegevused, mida III astme abipolitseinik võib iseseisvalt teha, on nimetatud selles sättes. Seetõttu ei tulene III astme abipolitseinikule õigust järeldada, et tal oleks iseseisev pädevus ka kõigi II astme abipolitseiniku ülesannete täitmiseks.

- Juhul kui III astme abipolitseinik osaleb tegevustes, mis kuuluvad ApolS § 4 lõikes 2 sätestatud II astme abipolitseiniku pädevusse, tuleb tal sõltumata oma astmest tegutseda samadel tingimustel nagu II astme abipolitseinik, st koos politseiametnikuga või politseiametniku juhendamisel. III astme staatus ei muuda nimetatud tegevusi iseseisvalt täidetavaks.

Punkti 1 kohaselt võib III astme abipolitseinik politsei ülesandel iseseisvalt politsei tegevuses osaledes tegeleda avalikku korda ähvardava vahetu olulise ja vahetu kõrgendatud ohu väljaselgitamise ja tõrjumisega.

Punktis 1 sätestatud regulatsioon võimaldab III astme abipolitseinikul politsei ülesandel osaleda iseseisvalt politsei tegevuses, mille eesmärk on selgitada välja ja tõrjuda avalikku korda ähvardav vahetu oluline ja vahetu kõrgendatud oht. Iseseisev tegutsemine ei tähenda tegutsemist väljaspool politsei juhtimist, vaid tegutsemist politsei ülesandel.

See tähendab, et abipolitseinik võib sekkuda olukordades, kus avalik kord on ohus või juba rikutud. Esmalt peab abipolitseinik tuvastama vahetu olulise ohu või vahetu kõrgendatud ohu ja tegema kindlaks, kas on vaja tegutseda. KorS § 5 lõike 5 kohaselt tähendab **vahetu oht** olukorda, kus korrarikkumine leiab juba aset või on suur tõenäosus, et see kohe algab. **Oluline oht** on KorS § 5 lõike 3 kohaselt oht isiku tervisele, olulise väärtusega varalisele hüvele, keskkonnale või käesoleva paragrahvi lõikes 4 nimetamata kuriteo toimepanemise oht. **Kõrgendatud oht** on KorS § 5 lõike 4 kohaselt oht isiku elule, kehalisele puutumatusele, füüsilisele vabadusele, suure väärtusega varalisele hüvele või suure keskkonnakahju tekkimise oht või karistusseadustiku 15. peatükis sätestatud I astme kuriteo või 22. peatükis sätestatud kuriteo toimepanemise oht. Kehalise puutumatuse riive käesoleva seaduse tähenduses on seksuaalse enesemääramise õiguse raske rikkumine või raske tervisekahjustuse tekitamine.

Lõikes 3 kasutatud mõiste „ohu tõrjumine“ tähendab eeskätt esmaseid ja olukorrast lähtuvaid korrakaitselisi tegevusi, mille eesmärk on vältida ohu edasist eskaleerumist ja stabiliseerida olukord. Sellised olukorrad võivad praktikas tekkida ootamatult ja kiiresti, ilma ette hoiatamata. Nendes olukordades võib III astme abipolitseinik olla esimene või ainus politsei tegevuses osalev isik, kelle poole ohus olev inimene abi saamiseks pöördub. Inimesel on sellises olukorras õigustatud ootus, et politsei esindajana tegutsev abipolitseinik ei piirdu üksnes passiivse kohaloleku või olukorra kirjeldamisega, vaid on suuteline oma väljaõppe ja pädevuse piires reageerima ning võtma ette esmaseid samme elu, tervise või muu olulise õigushüve kaitseks. III astme abipolitseiniku rakendamine vahetu kõrgendatud ohu tõrjumisel on seetõttu vajalik just sellise esmase reageerimise võimaldamiseks olukordades, kus viivitamine suurendaks kahju tekkimise riski.

> **Näide.** Kaks III astme abipolitseinikku patrullivad toimkonnana ning viibivad lähisuhtevägivalla sündmuskohale kõige lähemal. Tulenevalt nende asukohast annab juhtimiskeskus abipolitseinikele ülesande reageerida lähisuhtevägivalla sündmusele. Abipolitseinikud jõuavad kiiresti sündmuskohale, võtavad olukorra kontrolli alla ning tagavad esialgse turvalisuse kuni vajaduse korral politseiametnikest koosneva patrulltoimkonna saabumiseni.

Punkti 2 kohaselt võib III astme abipolitseinik politsei ülesandel iseseisvalt politsei tegevuses osaledes teostada avalikus kohas käitumise nõuete üle järelevalvet. Ka kehtivas APolS-is on antud iseseisva pädevusega abipolitseinikule õigus teha järelevalvet avalikus kohas käitumise üle, seega uue APolS-i eelnõuga selles osas muudatusi ei tule. Iseseisvalt tegutsedes saab abipolitseinik olla abiks, tehes järelevalvet avalikus kohas käitumise nõuete täitmise üle, mis on kehtestatud KorS peatükis 4. Eesmärk on hoida avalikku korda, turvalisust ja inimeste

heaolu. Järgnevalt on toodud mõned näited, mida III astme abipolitseinik saab politsei ülesandel iseseisvalt teha:

Näited:

- Kui avalikus kohas patrullivad III astme abipolitseinikud toimkonnana ning märkavad alkoholi või narkootikumide mõju all olevat isikut, kes käitub agressiivselt või häirib avalikku korda, võivad nad sekkuda ja isikut rahustada, tuvastada joobeseisundi ning vajaduse korral toimetada isiku kainenema või kutsuda süüteomenetluse läbiviimiseks sündmuskohale politseiametnikest koosneva patrulltoimkonna.
- Kui avalikus kohas patrullivad III astme abipolitseinikud toimkonnana puutuvad kokku lärmi tekitamise või vara lõhkumisega, võivad nad sekkuda korrarikkumise lõpetamiseks, tuvastada avalikku korda rikkunud isikud ja neid küsitleda ning süüteo toimepanemise korral edastada sündmuse kohta teabe politseiametnikule edasiseks menetlemiseks.

Punkti 3 kohaselt võib III astme abipolitseinik politsei ülesandel iseseisvalt politsei tegevuses osaledes teha liiklusjärelevalvet. Tegemist ei ole uue pädevusega, ka kehtiva APolS-i järgi on see iseseisvalt tegutseva abipolitseiniku pädevuses.

2024. aasta liiklusülevaate kohaselt halvenes liiklusolukord märgatavalt. Inimkannatanutega liiklusõnnetusi registreeriti kokku 1914, mis on 190 võrra rohkem kui 2023. aastal. Hukkunute arv kasvas 69-ni (+10 võrreldes eelneva aastaga) ja vigastada sai 2156 inimest (+214). Aasta jooksul oli vaid 12 päeva, mil ei toimunud ühtegi inimvigastatuga liiklusõnnetust. Surmaga lõppenud õnnetuste peamised põhjused olid ka 2024. aastal kiiruseületamine, joobes juhtimine, tuttavas keskkonnas liigse enesekindluse tundmine, pimedal ajal ja talvistes teeoludes sõitmine, tugev vihmasadu ning piiratud nähtavus. Samuti mängisid rolli turvavarustuse ja nähtavust parandavate vahendite vähene kasutamine, manööverdusvead (nt tagurdamisel) ning liiklejate kehv füüsiline seisund.[16]

Samas 2025. aasta liiklusülevaate kohaselt paranes liiklusolukord märgatavalt. Inimkannatanutega liiklusõnnetusi registreeriti kokku 1615, mis on 306 võrra vähem kui 2024. aastal. Hukkunute arv vähenes 43-ni (–26 võrreldes eelneva aastaga) ning vigastada sai 1815 inimest (–335). Aasta jooksul oli 18 päeva, mil ei toimunud ühtegi inimkannatanuga liiklusõnnetust. Surmaga lõppenud liiklusõnnetuste peamised põhjused olid ka 2025. aastal kiiruseületamine, joobes juhtimine, liigne enesekindlus tuttavas keskkonnas, pimedal ajal ja talvistes teeoludes sõitmine, samuti tugev vihmasadu ja piiratud nähtavus. Rolli mängisid ka turvavarustuse ja nähtavust parandavate vahendite vähene kasutamine ning liiklejate füüsiline seisund. Võrreldes 2024. aastaga vähenes enamiku liiklusõnnetuste liikide arv. 2025. aastal registreeriti üle 90 000 liiklusväärteo ja enam kui 2500 liikluskuritegu. Liiklusväärtegude arv suurenes 1%, samas kui liikluskuritegude arv vähenes 6%.[17]

Kuigi 2025. aasta andmed näitavad, et liiklusohutuse olukord on võrreldes eelneva aastaga selgelt paranenud, eelkõige raskete tagajärgedega õnnetuste vähenemise tõttu. Positiivset mõju on avaldanud nii liiklejate käitumise paranemine kui ka ennetus- ja järelevalvemeetmed. Samas püsivad peamised riskitegurid muutumatuna, mistõttu on vajalik jätkata sihipärast tegevust eelkõige kiiruseületamise, joobes juhtimise ja tähelepanematuse vähendamiseks. Abipolitseinikud saavad suurendada oma nähtavusega liiklejate distsipliini, jälgida liiklusrikkumisi ja neile reageerida ning teha ennetustööd.

[16] Transpordiamet. Liiklusaasta ülevaade 2024.
[17] Transpordiamet. Liiklusaasta ülevaade 2025.

LS §-ga 193 on antud abipolitseinikule õigus teha liiklusjärelevalvet liiklusseaduse alusel. III astme abipolitseinik saab liiklusjärelevalvet teostada nii jalgsi kui ka sõidukiga. Seega saab ta politseisõidukiga patrullides teostada liiklusjärelevalvet või ka jalgsi kontrollida kergliiklejaid. Liiklusjärelevalve eesmärk on tagada liiklusohutus ja kontrollida liiklusreeglite täitmist. Liiklusjärelevalvet tehes on abipolitseinikul õigus näiteks sõidukit kinni pidada, kontrollida juhi juhtimisõigust ja alkoholi sisaldumist väljahingatavas õhus, kontrollida sõiduki registreerimistunnistust, kindlustust, sõiduki tehnilist seisundit ning ülevaatuse kehtivust.

Järgnevalt on toodud mõned näited, mida III astme abipolitseinik saab teha liiklusjärelevalves iseseisvalt politsei ülesandel:

- III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond kontrollib sõidukijuhtide turvavarustuse kasutamist ja vestleb rikkujaga ning vajaduse korral kutsub kohale politseiametnikest koosneva patrulltoimkonna.
- Kui III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond märkab, et elektritõukerattaga sõidab korraga kaks isikut, võivad abipolitseinikud rikkujad peatada, selgitada neile liiklus- ja ohutusreegleid ning vajaduse korral saavad nad kutsuda kohale politseiametnikest koosneva patrulltoimkonna.
- III astme abipolitseinikud saavad reguleerida liiklust liiklusõnnetuse korral.

Punkti 4 kohaselt võib III astme abipolitseinik politsei ülesandel iseseisvalt politsei tegevuses osaledes teostada objektide valvet. See tähendab, et abipolitseinikud saavad politsei ülesandel valvata kindlaks määratud objekte, muu hulgas patrullida määratud objektel kindlate intervallidega või juhusliku graafiku alusel.

III astme abipolitseiniku õigus teostada objektivalvet iseseisvalt ei tähenda politsei ülesande delegeerimist ega politsei vastutuse üleminekut abipolitseinikule. Tegemist on politsei tegevuses osalemisega, kus:

- objektivalve ülesande püstitab politsei;
- valvatava objekti määrab politsei;
- objektivalve teostamise viisi, ulatuse ja kestuse on politsei kindlaks määranud;
- üldine juhtimine ja vastutus jäävad politseile.

Iseseisva objektivalve teostamine tähendab, et III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond täidab politsei antud ülesande alusel konkreetset objektivalve ülesannet ilma politseiametniku vahetu ja pideva kohalolekuta, tegutsedes seejuures kehtestatud juhiste, antud ülesande ja politsei määratud tegevusraamistiku piires.

Praktiliselt võib III astme abipolitseiniku teostatav objektivalve hõlmata muu hulgas:

- kindlaks määratud objekti või territooriumi vahetut valvamist;
- objekti visuaalset kontrolli ja olukorra jälgimist;
- patrullimist valvataval objektil või selle vahetus läheduses kas kindlate ajavahemike järel või juhusliku graafiku alusel, vastavalt politsei antud ülesandele;
- objektil või selle ümbruses esinevate kõrvalekallete, ohtude või rikkumiste avastamist ning nendest politsei viivitamatut teavitamist.

III astme abipolitseinik ei ole objektide valve teostamisel õigustatud iseseisvalt muutma valvatava objekti valvekorraldust, kehtestama sissepääsurežiimi ega tegema otsuseid objektide valve meetmete laiendamise või lõpetamise kohta. Selline regulatsioon võimaldab politseil paindlikumalt korraldada objektide valvet, kasutades III astme abipolitseinike pädevust ja

valmisolekut, säilitades samas selge vastutus- ja juhtimisahela ning tagades, et objektide valve kui riiklik julgeoleku- ja korrakaitseülesanne jääb sisuliselt politsei kontrolli alla.

Punkti 5 kohaselt teostab abipolitseinik riiklikku järelevalvet alkoholiseaduse ja tubakaseaduse nõuete täitmise üle. Kehtiva APolS-i järgi ei ole iseseisva pädevusega abipolitseinikule sellist võimalust ette nähtud, seega on tegemist uue pädevusega.

Kehtiva AS § 49 lõike 5 järgi teostab riiklikku järelevalvet alaealise alkohoolse joogi tarbimise piirangute üle politseiametnik. Uue APolS-i eelnõuga antakse järelevalve tegemise õigus alaealise alkohoolse joogi tarbimise piirangute üle ka abipolitseinikule. Kehtiva TubS § 32 punkti 6 järgi teostab riiklikku järelevalvet alaealisele kohaldatava tubakatoote ja tubakatootega seonduva toote tarbimise keelu ja piirangute järgimise üle politseiametnik. Uue APolS-i eelnõuga antakse järelevalve tegemise õigus alaealisele kohaldatava tubakatoote ja tubakatootega seonduva toote tarbimise keelu ja piirangute järgimise üle ka abipolitseinikule. Sellest tulenevalt tekib uue APolS-i eelnõu järgi abipolitseinikule võimalus kontrollida, et alkoholi ja tubakatooteid ei ostaks ega tarbiks alaealised ning et täisealised isikud ei müüks, pakuks ega annaks alkoholi ega tubakatooteid alaealistele.

Järgnevalt on toodud mõned näited, mida III astme abipolitseinik saab uue APolS-i eelnõu kohaselt iseseisvalt politsei ülesandel teha.

- Kui jalgsi patrulliv III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond märkab, et noor, kellel on ilmsed alkoholijoobe tunnused, tarvitab e-sigaretti, joob õlut ning vanem isik annab talle veel paar pudelit õlut, võivad nad:
  - ✓ sekkuda ja selgitada välja, kas tegemist on alaealisega, kes on alkoholijoobes;
  - ✓ vastavalt olukorrale tegutseda, näiteks vajaduse korral kutsuda kohale politseiametniku või toimetada joobeseisundis alaealine turvalisse kohta;
  - ✓ kui tegemist ei ole alaealisega, anda korraldus lõpetada avalikus kohas alkoholi tarvitamine, mis on seadusega keelatud.

Punkti 6 alusel saab III astme abipolitseinik iseseisvalt PPA-d toetada riigipiiri valvamisel ning piirikontrolli tegemisel, välja arvatud sisenemiskeelu otsustamisel. Riigipiiri valvamist reguleerivad Schengeni piirieeskirjad[18] ja riigipiiri seadus. Riigi tegevuse riigipiiri valvamisel saab jaotada kaheks: 1) patrull- ja vaatlustegevus piiripunktide vahelisel alal; 2) piirikontroll piiripunktis ehk isikute tuvastamine ja kontrollimine, kas isikule võib anda loa riigipiiri ületamiseks. PPA-l on edaspidi võimalik ressursi planeerimisel arvestada nn *abipiirivalvuritega*, kes on saanud samaväärse koolituse ja väljaõppe ning tohivad samas mahus, välja arvatud sisenemiskeelu tegemine, ülesande täitmisse panustada.[19] Kehtiv õigus võimaldab abipolitseinikke piirivalvamisse kaasata[20], kuid selgem sõnastus tagab õiguskindluse.

Abipolitseinikele rolli täpsustamine piirivalvevaldkonnas ei muuda seniseid põhimõtteid ja selliste pädevuste täpsustamine abipolitseinikele ei ole põhiseadusega vastuolus. Jätkuvalt määratakse abipolitseinike ülesanded seaduse alusel ning põhiõigusi piiravate meetmete andmisel lähtutakse proportsionaalsuse põhimõttest. Oluline on märkida, et piiripunktide

[18] Euroopa Parlamendi ja nõukogu 9. märtsi 2016. aasta määrus (EL) 2016/399, mis käsitleb isikute üle piiri liikumist reguleerivaid liidu eeskirju (Schengeni piirieeskirjad). – ELT L 77, 23.3.2016, lk 1–52.

[19] Riigipiiri valvav isik peab olema saanud nõuetekohase koolituse, sealhulgas piirikontrolli eeskirjade ja põhiõiguste kohta. Sisekaitseakadeemia pakub Euroopa Piiri- ja Rannikuvalve Ameti (FRONTEX) õppekavade kohast väljaõpet.

[20] Vt Siseministeeriumi arvamus eelnõu 631 SE kohta. Riigipiiri valvamine liigitub PPA laiema ülesande alla ennetada, selgitada välja ja tõrjuda avalikku korda ähvardav oht ning kõrvaldada avaliku korra rikkumine.

vahelisele alale maismaapiiril on RiPS-i alusel kehtestatud piiririba, millel viibimine on seadusega keelatud. Kui eeldada, et piiripunktid ja nendevaheline ala on asukohad, kus kehtib avalikust kohast erinev õigusrežiim (piirirežiim), tuleks järeldada, et abipolitseinike õiguste ja pädevuse täpsustamine riigipiiri valvamisel ja piirikontrolli teostamisel ei riiva isikute põhiõigusi ulatuslikumalt, kui kehtiv seadus võimaldab. Oluline on ka märkida, et piirikontrolli ülesande tegemisel piiripunktis ei anta abipolitseinikele pädevust anda koormavat haldusakti (sisenemiskeeld).

Lõikega 4 sätestatakse, et kõrgema astme abipolitseinik võib täita madalama astme abipolitseiniku ülesandeid. See loogiline ülesehitus tuleneb asjaolust, et kõrgema astme abipolitseinikul on alati olemas madalama astme ülesannete täitmiseks vajalikud teadmised, koolitus ja volitused. Selline ülesehitus võimaldab PPA-l paindlikult määrata abipolitseinikke just nendesse tegevustesse, kus hetkel on enim tuge vaja, ning tagab ressursi tõhusa kasutamise.

Näited:

- III astme abipolitseinik võib täita II ja I astme ülesandeid, sealhulgas osaleda ennetus-, tugi- ja arendustegevuses ning töötada koos politseiametnikuga otsinguülesannetes. Kuid ta ei saa neid ülesandeid täita iseseisvalt.
- II astme abipolitseinik võib täita I astme ülesandeid, sealhulgas panustada politsei ennetus- ja tugitegevustesse.

Eelnõu §-ga 5 kehtestatakse nõuded abipolitseinikule.

Võrreldes kehtiva APolS-iga täpsustatakse ja osaliselt karmistatakse uue APolS-i eelnõuga ka abipolitseinikule esitatavaid nõudeid. Kuigi üldised alusnõuded (vanus, kodakondsus ja keeleoskus) jäävad sisuliselt samaks, lisanduvad eelnõus uued välistavad asjaolud ning täpsustatakse olemasolevaid piiranguid. Eelnõu § 5 lõike 1 punkti 10 kohaselt ei või abipolitseinikuks olla isik, kes on viimase aasta jooksul avalikust teenistusest vabastatud distsiplinaarsüüteo toimepanemise eest – kehtivas seaduses pole sellist piirangut ette nähtud. Samuti täpsustatakse eelnõu § 5 lõike 1 punktiga 7 kehtivat nõuet, mille kohaselt ei tohi isikut olla karistatud tahtlikult toimepandud esimese astme kuriteo eest, lisades sõnastuse „olenemata karistusandmete kustutamisest“. See tähendab, et edaspidi tuleb abipolitseiniku nõuetele vastavuse hindamisel arvesse võtta ka kustunud karistusandmeid.

Muudatus on ka see, et II astme abipolitseinikul peab uue APolS-i kohaselt olema vähemalt keskharidus või ta peab õppima nominaalajaga ettenähtud tähtaja jooksul keskharidust andval õppekaval. Kehtiva APolS-i kohaselt on keskhariduse nõue seotud üksnes iseseisva pädevusega abipolitseinikuga ega kohaldu abipolitseinikele, kes täidavad ülesandeid politseiametnikuga koos. Uue regulatsiooni eesmärk on siduda haridusnõuded selgemalt abipolitseiniku vastutuse ja ülesannete keerukuse kasvuga.

Nimetatud muudatused võivad kaasa tuua olukorra, kus varem abipolitseinikuks nimetatud isik ei vasta enam ka I astme abipolitseinikule esitatavatele nõuetele, mistõttu tuleb PPA-l enne seaduse jõustumist kontrollida varem abipolitseinikuks nimetatud isiku nõuetele vastavust.

Mis jääb samaks ja mis muutub?

- **Vanuse ja kodakondsuse nõue.** Abipolitseinikuks võib saada täieliku teovõimega vähemalt 18-aastane Eesti kodanik.
- **Keeleastme nõue.** I ja II astme abipolitseinikul peab olema eesti keele oskus vähemalt B2-tasemel ning III astme abipolitseinikul vähemalt C1-tasemel. Kehtiva APolS-i järgi on iseseisva pädevusega abipolitseinikul samuti kõrgem eesti keele nõue – C1.

- **Hariduse nõue.** I astme abipolitseinikul peab olema vähemalt põhiharidus ja II astme abipolitseinikul vähemalt keskharidus või käsil selle omandamine. Kehtiva APolS-i järgi nõutakse keskharidust alles iseseisva pädevusega abipolitseinikult.
- **Isikuomaduste sobivuse nõue.** Abipolitseinik peab olema käitumise ja kõlbluse poolest sobiv, ei tohi kahjustada PPA mainet ega ohustada enda ja teiste turvalisust – see nõue on ka kehtivas APolS-is.
- **Tervis ja kehaline ettevalmistus peavad võimaldama politsei tegevuses osaleda.** I astme abipolitseinikule ei ole ette nähtud tervisenõudeid ega kehalise ettevalmistuse nõudeid. II ja III astme abipolitseinikud peavad aga vastama abipolitseiniku tegevuse eeskirjas kehtestatud kehalise ettevalmistuse- ja tervisenõuetele.
- **Eetika- ja distsiplinaarnõuded.** Uue regulatsiooniga lisandub nõue, et isik ei tohi olla viimase aasta jooksul vabastatud avalikust teenistusest distsiplinaarsüüteo tõttu ning abipolitseinikuks ei saa isik, kes on esitanud valeandmeid või varjanud olulist teavet.

Lõikega 1 sätestatakse nõuded I astme abipolitseinikule.

Punkti 1 kohaselt peab abipolitseinik olema täieliku teovõimega vähemalt 18-aastaseks saanud isik. Kehtiva APolS-i järgi on abipolitseinikule esitatavate nõuete kriteerium vähemalt 18 eluaastat. Teovõime all on mõeldud isiku võimet oma tegudega omandada tsiviilõigusi ja võtta tsiviilkohustusi ning neid muuta või lõpetada. Täielikku teovõimet on võimalik tuvastada eelkõige vanuse (vähemalt 18-aastane) järgi. Samas ei pruugi kõik vähemalt 18-aastased isikud olla täieliku teovõimega. Tsiviilseadustiku üldosa seaduse (edaspidi *TsÜS*) § 8 lõike 3 alusel võib kohus otsustada, et isik on piiratud teovõimega. Tuleb arvestada, et kui isik on ka vähesel määral piiratud teovõimega, siis ta käesoleva punkti nõudele ei vasta. Seda on võimalik kontrollida rahvastikuregistri päringu kaudu.

Punkti 2 kohaselt peab abipolitseinik olema Eesti kodanik. Abipolitseinik tegutseb politsei abistajana ning täidab ülesandeid, mis eeldavad lojaalsust Eesti põhiseaduslikule korrale, riigile ja selle õiguskorrale. Eesti kodakondsuse nõue tuleneb ka kehtivast APolS-ist ning on kooskõlas politseiametnike kohta kehtivate nõuetega, mille kohaselt on samuti seaduse tasandil nõutud Eesti kodakondsuse olemasolu. Nõude säilitamise eesmärk on vältida olukordi, kus politsei tegevuses osaleb isik, kellel puudub õiguslik ja poliitiline side Eesti riigiga.

Punkti 3 kohaselt peab I astme abipolitseinikul olema vähemalt põhiharidus. Ka kehtivas APolS-is on abipolitseinikuks saamiseks nõutav vähemalt põhiharidus ja iseseisva pädevusega abipolitseinikel peab olema vähemalt keskharidus. I astme abipolitseiniku puhul on põhiharidus piisav, kuna tema roll politsei tegevuses on toetav ning tema ülesanded ei ole üldjuhul sellise keerukuse ega vastutusega, mis eeldaksid keskharidust või sellest kõrgemat haridustaset. I astme abipolitseinik ei tegutse iseseisvalt. Lisaks ei ole I astme abipolitseinikul enamasti otsest ja vahetut kokkupuudet avalikkusega ning tema tegevuse eesmärk on eeskätt toetada PPA-siseseid tegevusi ja protsesse. Selline lähenemisviis võimaldab hoida abipolitseinike kaasamise süsteemi paindlikuna, säilitades samas proportsionaalsed ja ülesannete iseloomuga kooskõlas olevad nõuded.

Punkti 4 kohaselt peab I astme abipolitseinik valdama eesti keelt vähemalt B2-tasemel. Sama nõue on ka kehtiva APolS-i järgi, mille kohaselt peab abipolitseinik oskama eesti keelt vähemalt B2-tasemel ning iseseisva tegutsemisõigusega abipolitseinikelt eeldatakse C1-tasemel keeleoskust. Eelnõus säilitatakse selles osas kehtiva regulatsiooni loogika, sidudes keelenõuded abipolitseiniku vastutuse ja ülesannete iseloomuga.
I astme abipolitseinikule piisab ka uue seaduse kohaselt vähemalt B2-tasemel eesti keele oskusest, kuna tema ülesanded PPA abistamisel ei ole oma sisult nii keerukad ega vastutusrikkad, et eeldaksid C1-tasemel keeleoskust. Samuti ei ole tal tavaliselt otsest ja vahetut

suhtlust PPA majaväliste isikutega ja tema tööülesanded suunatud eeskätt PPA organisatsiooni sisesele toetamisele.

B2-tasemel keeleoskus võimaldab isikul mõista pikemaid ja sisukamaid kõnesid ning juhiseid, sealhulgas tuttavatel teemadel esitatavaid keerukamaid nüansse. Samuti suudab isik selgitada oma seisukohti päevakajalistel teemadel ja mõista tööülesannete täitmiseks vajalikku erialast suhtlust. Selline keeleoskuse tase on piisav, et I astme abipolitseinik mõistaks talle antud ülesandeid, täidaks neid korrektselt ning vajaduse korral küsiks täpsustavaid selgitusi.

Punkti 5 kohaselt peab abipolitseinik oma isikuomaduste, kõlbluse ja usaldusväärsuse poolest olema sobilik osalema politsei tegevuses. Abipolitseinik tegutseb PPA struktuuris ning võib täita ülesandeid, mis seavad ta avalikkuse kõrgendatud tähelepanu ja huvi alla. Sellest tulenevalt esitatakse tema käitumisele ja hoiakutele ühiskonnas kõrgendatud eetilised ootused, mis peavad olema kooskõlas politsei väärtuste ja tegevuspõhimõtetega.

Isikuomaduste ja kõlbluse nõuete kehtestamise eesmärk on tagada, et abipolitseinik suudab talle usaldatud ülesandeid täita vastutustundlikult, professionaalselt ja õiguspäraselt. Abipolitseinikult eeldatakse eelkõige kohusetundlikkust, ausust ja eetilisust, mis väljenduvad võimes täita ülesandeid korrektselt, järgida seadusi ja juhiseid ning hoiduda isikliku kasu taotlemisest.

Arvestades, et abipolitseinik võib tegutseda pingelistes või emotsionaalselt keerukates olukordades, on olulised ka tema stressitaluvus ja tasakaalukus. Abipolitseinik peab suutma säilitada rahuliku ja professionaalse käitumise muu hulgas provokatiivsetes olukordades ning lahendada tekkinud pingeid ja konflikte rahumeelselt. Lisaks on vajalik hea suhtlemisoskus, sealhulgas empaatia ja kuulamisoskus, mis võimaldab suhelda erinevate inimestega lugupidavalt ja mõistvalt ning edastada olulist teavet selgelt ja arusaadavalt.

Usaldusväärsuse olulised osad on ka diskreetsus ja lojaalsus, mis tähendavad politsei tegevuse ja konfidentsiaalse teabe hoidmist ning ametisaladuse nõuete järgimist. Samuti eeldatakse abipolitseinikult tolerantsust ja võrdset kohtlemist, sõltumata isikute taustast, usust või muudest tunnustest. Õpivalmidus ja paindlikkus on vajalikud selleks, et abipolitseinik suudaks kohaneda erinevate ülesannete ja muutuvate olukordadega ning omandada politsei tegevuseks vajalikke teadmisi ja oskusi.

Isikuomadused ja kõlblusnõuded loovad aluse sellele, et abipolitseinik täidab oma ülesandeid kooskõlas politsei väärtustega, toetab PPA tegevust ning aitab kaasa avaliku korra ja turvalisuse tagamisele.

Punkti 6 kohaselt ei tohi abipolitseiniku käitumine ega eluviis kahjustada PPA mainet ega ohustada tema enda ega teiste isikute turvalisust, riigi julgeolekut või avalikku korda. Nimetatud nõude eesmärk on tagada, et abipolitseinik on usaldusväärne, eetiline ja vastutustundlik isik, kelle käitumine ja eluviis on kooskõlas politsei väärtuste ja ülesannetega ning toetavad politsei rolli avaliku korra ja turvalisuse tagamisel.

Et vältida PPA maine kahjustamist, peab abipolitseinik ise olema õiguskuulekas. Eelkõige peab PPA veenduma, et abipolitseinikule ei ole omane eksida nende reeglite ja normide vastu, mille järgimise üle teostab järelevalvet politsei ning mille täitmisele abipolitseinik ise politsei tegevuses kaasa aitab. Abipolitseiniku usaldusväärsus, õiguskuulekus, väärtused ja käitumine peavad toetama politsei ülesannete täitmist ning olema kooskõlas õiguskorraga laiemalt.

Õiguskuulekust hinnatakse kogumis, võttes arvesse karistusregistri andmeid, samuti abipolitseiniku üldist suhtumist õiguskorda. Seejuures on oluline hinnata mitte üksnes formaalsete rikkumiste olemasolu, vaid ka käitumismustreid ja hoiakuid. Abipolitseiniku sobivuse ja õiguskuulekuse hindamisel ei võeta arvesse selliseid rikkumisi, mille eest on määratud hoiatustrahv kirjalikus hoiatamismenetluses. Nimetatud menetlusliigid on ette nähtud eelkõige väiksema raskusastmega õigusrikkumiste kiireks ja lihtsustatud lahendamiseks ning nende eesmärk on ennetav, mitte karistav. Seejuures tuleb arvestada, et lühimenetluses määratav mõjutustrahv ning kirjalikus hoiatamismenetluses määratav hoiatustrahv ei ole süüteo eest kohaldatavad karistused, neid ei kanta karistusregistrisse ning nendele ei või tugineda süüteo korduvuse arvestamisel ega muude süüteo eest ette nähtud õigusjärelmite kohaldamisel. Sellest tulenevalt ei ole nende arvestamine abipolitseiniku sobivuse hindamisel õiguspärane ega põhjendatud.

Õiguskuulekuse hindamisel keskendutakse eelkõige isiku käitumisele nende normide ja reeglite järgimisel, mille täitmise üle teostab järelevalvet politsei ning mille järgimist abipolitseinik ise politsei tegevuses toetab. Sellest tulenevalt ei ole põhjendatud arvestada õiguskuulekuse hindamisel selliseid asjaolusid, mis ei ole oma olemuselt seotud politsei pädevusse kuuluvate järelevalveülesannetega ega anna otsest teavet isiku sobivuse kohta osaleda politsei tegevuses. Seetõttu ei võeta abipolitseiniku õiguskuulekuse hindamisel arvesse viivistasusid, maksukohustuste täitmisega seotud rikkumisi, tsiviilõiguslikke kohtuvaidlusi ega lapse või vanema ülalpidamiskohustuse täitmata jätmist. Nimetatud asjaolud kuuluvad valdavalt tsiviil- või haldusõiguslikku sfääri ning nende esinemine ei viita iseenesest isiku valmisolekule eirata avaliku korra või turvalisusega seotud reegleid ega mõjuta otseselt politsei tegevuse usaldusväärsust. Lisaks tagab selline lähenemisviis õiguskuulekuse hindamise proportsionaalsuse ning väldib abipolitseiniku sobivuse põhjendamatut laiendamist isiku eraelulistele või majanduslikele asjaoludele. Eesmärk ei ole hinnata isikut üldise korralikkuse või majandusliku käekäigu alusel, vaid selgitada välja tema hoiakud õiguskorra ja reeglite järgimise suhtes nendes valdkondades, kus politsei tegutseb ning mille täitmisel abipolitseinik ise politseid abistab.

Punkti 7 kohaselt ei tohi abipolitseinik olla karistatud tahtlikult toimepandud esimese astme kuriteo eest, olenemata karistusandmete kustutamisest. Karistusseadustiku § 4 lõike 2 kohaselt on esimese astme kuritegu süütegu, mille eest on füüsilisele isikule ette nähtud raskeima karistusena tähtajaline vangistus üle viie aasta või eluaegne vangistus. Selliste kuritegude hulka kuuluvad muu hulgas inimsusvastased kuriteod ja eluvastased süüteod, näiteks mõrv.

Nimetatud piirangu eesmärk on tagada, et politsei tegevuses ei osaleks isik, kes on oma varasema käitumisega näidanud üles äärmuslikku õigusvastasust ja tõsist ohtu teiste isikute elule, tervisele või ühiskonna põhiväärtustele. Esimese astme kuriteo tahtlik toimepanemine viitab olulisele väärtushinnangute konfliktile ning seab kahtluse alla isiku usaldusväärsuse ja sobivuse osaleda politsei tegevuses, sõltumata sellest, kas karistusandmed on ajas kustunud.

Sõnastus „olenemata karistusandmete kustutamisest“ täpsustab kehtivat APolS-i ning välistab tõlgendused, mille kohaselt võiks isik olla formaalselt nõuetele vastav üksnes seetõttu, et karistusandmed on registritest kustutatud. Selline täpsustus on vajalik avaliku huvi ja turvalisuse tagamiseks.

Sarnane piirang ei ole erandlik, vaid on kasutusel mitme ametikoha ja rolli puhul, kus isik teostab avalikku võimu, võib kasutada vahetut sundi või relva, puutub kokku tundliku teabe või isikute põhiõigustega. Analoogne piirang kehtib ka politseiametnike suhtes, mistõttu on põhjendatud ja õiguspärane kehtestada sama nõue ka abipolitseinikele, kes osalevad politsei

tegevuses ja täidavad politsei ülesandeid politseiametniku juhendamisel. Näiteks PPVS § 40 punktide 1 ja 2 kohaselt ei võeta politseiteenistusse isikut, keda on karistatud tahtlikult toimepandud kuriteo eest või vangistusega, olenemata karistusandmete kustutamisest.

Punktiga 8 sätestatakse, et abipolitseinikuks ei või olla isik, kellel on kehtiv karistus tahtlikult toimepandud kuriteo eest. Abipolitseinikule on usaldatud avaliku võimu teostamisega seotud ülesanded ja ta osaleb politsei tegevuses. Sellest tulenevalt peab abipolitseinik ise olema õiguskuulekas ning olema oma käitumisega eeskujuks teistele. Isik, kellel on kehtiv karistus tahtlikult toimepandud kuriteo eest, on ise rikkunud õiguskorda viisil, mis seab kahtluse alla tema õiguskäitumise ja usaldusväärsuse ning vähendab politsei ja abipolitsei tegevuse usaldusväärsust avalikkuse silmis.

Piirang on suunatud üksnes tahtlikult toimepandud kuritegudele ega laiene ettevaatamatusest toimepandud kuritegudele. KarS-i kohaselt võib süütegu olla toime pandud tahtlikult või ettevaatamatuse tõttu, kusjuures ettevaatamatusest toimepandud teod ei pruugi viidata isiku väärtushinnangute sellisele puudulikkusele, mis välistaks tema sobivuse abipolitseinikuks.

Erinevalt punktis 7 sätestatud piirangust, mis välistab abipolitseinikuks olemise isiku puhul, keda on karistatud tahtlikult toimepandud esimese astme kuriteo eest olenemata karistusandmete kustutamisest, on punktis 8 sätestatud piirang ajaliselt piiratud ning seotud kehtiva karistuse olemasoluga. Punktis 8 käsitletakse tahtlikke kuritegusid ning võimaldatakse pärast karistuse kandmist ja karistuse kehtivuse lõppemist isiku sobivust uuesti hinnata.

Kui isikul on kehtiv karistus väärteo eest, ei too see automaatselt kaasa abipolitseinikuks võtmise välistamist. Sellisel juhul tuleb hinnata konkreetse teo iseloomu, raskust ja seost abipolitseiniku ülesannetega ning kaaluda, kas isiku käitumine on olnud kõlbeline ning kas ta on usaldusväärne politsei tegevuses osalemiseks. Selline individuaalne hindamine on kooskõlas kehtiva APolS-i regulatsiooniga ning võimaldab arvestada nii avalikku huvi kui ka isiku õigusi.

Analoogne lähenemisviis on kehtestatud ka politseiametnike suhtes. PPVS § 40 kohaselt ei võeta politseiteenistusse isikut, keda on karistatud tahtlikult toimepandud kuriteo eest, olenemata karistusandmete kustutamisest. See kinnitab seadusandja järjepidevat põhimõtet, mille kohaselt eeldab avaliku võimu teostamises osalemine suurt usaldusväärsust ja õiguskuulekust.

Punkti 9 kohaselt ei saa abipolitseinikuks olla isik, kes on kriminaalmenetluses kahtlustatav või süüdistatav. Põhiseaduse § 22 kohaselt ei tohi kedagi käsitada kuriteos süüdi olevana enne, kui tema kohta on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus. Sellest tulenevalt peetakse kahtlustatavat või süüdistatavat isikut süütuks kuni süü tõendamiseni seaduses ettenähtud korras. Käesolevas seaduses on siiski ette nähtud, et kahtlustatav ega süüdistatav ei saa olla abipolitseinik. Eelkõige on arvestatud siin usaldusväärsust, avalikku huvi ja seda, et abipolitseinikul on ligipääs tundlikele materjalidele. Kahtlustatav on isik, kes on kinni peetud kuriteos kahtlustatavana või keda on piisav alus kahtlustada kuriteo toimepanemises ning kes on allutatud menetlustoimingule, nagu ütluste andmine või kahtlustatavana kinnipidamine[21]. Süüdistatav on isik, kelle kohta on prokuratuur koostanud süüdistusakti, esitanud selle kiirmenetluses või kellega on kokkuleppemenetluses sõlmitud kokkulepe[22].

Selle punkti alusel ei hinnata ega kasutata otsustamisel varasemaid menetlusstaatuseid – st punkt 9 ei ole mõeldud selleks, et välistada isik pelgalt seetõttu, et ta on kunagi varem olnud

[21] KrMS § 33 lõige 1.
[22] KrMS § 34 lõige 1.

kahtlustatav või süüdistatav. Varasemate menetluste fakt, nende lahendid või menetluse sisu ei ole punkti 9 järgi iseseisvad keeldumise alused, määrav on ainult kehtiv kahtlustatava või süüdistatava staatus kontrollimise hetkel.

Kahtlustatava või süüdistatava välistamine abipolitseinikuks kandideerimise etapis ei põhine eeldusel, et isik oleks süüdi toimepandud kuriteos, vaid tuleneb abipolitseiniku rolli eripärast ning sellega kaasnevatest kõrgendatud usaldus- ja julgeolekunõuetest. Abipolitseinik osaleb politsei tegevuses, mis eeldab, et isiku enda suhtes ei ole samal ajal pooleli kriminaalmenetlus. Pooleliolev kriminaalmenetlus loob objektiivselt olukorra, kus suureneb mõjutamise ja huvide konflikti risk ning tekib oht politsei tegevuse ja menetluste usaldusväärsusele, sõltumata sellest, kas kahtlustus või süüdistus osutub hiljem põhjendatuks või mitte. Lisaks on arvestatud sellega, et abipolitseinik võib oma ülesannete täitmisel saada ligipääsu politsei ruumidele, töökorraldusele, menetlus- ja operatiivinfole ning muule tundlikule teabele. Sellises olukorras ei ole riigil võimalik võtta riski, et isik, kelle enda suhtes on käimas kriminaalmenetlus, osaleb samaaegselt politsei tegevuses või omab ligipääse, mis võivad mõjutada menetluste erapooletust. Tegemist on ennetava ja objektiivse riskimaandamise meetmega, mitte hinnanguga isiku süüküsimusele. Seetõttu on punktis 9 sätestatud keeld proportsionaalne kandideerimise välistus, mis tugineb üksnes isiku kehtivale menetluslikule staatusele kontrollimise hetkel. Selline lahendus on õigusselge ja ühetaoliselt rakendatav ning väldib olukorda, kus PPA peaks kandideerimise käigus hakkama hindama poolelioleva kriminaalmenetluse sisu, kahtlustuse põhjendatust või teo raskusastet, mis ei ole haldusmenetluse ega taustakontrolli eesmärk ega pädevus.

Nõuetele vastavuse kontroll ja taustakontroll tehakse enne abipolitseiniku lubamist väljaõppele ning isik peab vastama § 5 nõuetele ka nimetamise hetkel. Praktikas tähendab see seda, et kui abipolitseinikuks kandideerija ei ole kandideerimise ega kontrolli tegemise hetkel kahtlustatav või süüdistatav, võib ta kandideerimisprotsessis edasi liikuda. Kui abipolitseinikuks kandideerija muutub kahtlustatavaks või süüdistatavaks kandideerimise või väljaõppe jooksul ja see asjaolu saab teatavaks enne abipolitseinikuks nimetamise otsust, siis teda abipolitseinikuks ei nimetata (APolS § 5 lõike 1 punkti 9 alusel). Pärast aluse äralangemist, näiteks kui menetlus lõppeb või staatus muutub, on isikul võimalik uuesti kandideerida abipolitseinikuks. Eelnõuga ei looda võimalust peatada kandideerimist kriminaalmenetluse lõpuni, sest see looks ebamäärase ja ajaliselt ettearvamatu „ooteseisu“.

Käesoleva punkti rakendamiseks piisab teadmisest, kas isik on kahtlustatav või süüdistatav – s.t kasutatakse menetlusliku staatuse tuvastamist. Nõue, et abipolitseinik ei või olla kriminaalmenetluses kahtlustatav või süüdistatav, on olemas ka kehtivas APolS-is ning käesolev eelnõu jätkab sama loogikat.

Kui juba abipolitseinikuks nimetatud isik saab kriminaalmenetluses kahtlustatava või süüdistatava staatuse, peatatakse tema abipolitseiniku staatus kriminaalmenetluse ajaks. Tegemist ei ole karistusliku meetmega ega hinnanguga isiku süüküsimusele, vaid ennetava abinõuga, mille eesmärk on kaitsta politsei tegevuse usaldusväärsust, vältida huvide konflikte ning välistada riskid, mis on seotud ligipääsuga politsei andmekogudele, ruumidele, varale ja tundlikule teabele.

Punkti 10 kohaselt ei saa abipolitseinikuks nimetada isikut, kes on viimase aasta jooksul avalikust teenistusest vabastatud distsiplinaarsüüteo toimepanemise eest. See tähendab, et abipolitseinikuks ei sobi inimene, kes on eelneva aasta jooksul vabastatud avalikust teenistusest, sest ta on rikkunud tõsiselt tööalaseid kohustusi või käitunud viisil, mis on vastuolus avaliku teenistuse reeglite ja eetikanormidega. See nõue välistab isikud, kellel on hiljutine tõsine rikkumine, mis seab kahtluse alla nende usaldusväärsuse, eetilisuse ja sobivuse politsei abistamiseks. Avalik teenistus hõlmab töötamist riigiasutustes, omavalitsustes või

muudes ametlikes institutsioonides (nt politsei, päästeamet, ministeeriumid). Distsiplinaarsüüteo korral võib ametnik olla teenistusest vabastatud või karistatud, kui tema käitumine on olnud vastuolus seaduste, ametieetika või töölepinguga. Distsiplinaarsüütegu tähendab ametikohustuste süülist rikkumist. Siia alla ei lähe see, kui isik on vabastatud abipolitseiniku staatusest viimase aasta jooksul.

Punkti 11 kohaselt ei või abipolitseinikuks nimetatav isik olla kohtunik, prokurör ega rahvakohtunik. Abipolitseinik ei või olla kohtunik, prokurör ega rahvakohtunik, kuna see tekitaks huvide konflikti ning ohustaks õigusemõistmise sõltumatust ja erapooletust. Kohtunik ja prokurör peavad olema oma ametite täitmisel täielikult sõltumatud täitevvõimust, sealhulgas politseist, ning neil ei tohi olla rolli, mis seoks nad vahetult kuritegude avastamise, tõendite kogumise või menetlustoimingute läbiviimisega.

Kui sama isik täidaks ühtaegu abipolitseiniku rolli, võiks tekkida olukord, kus ta on seotud menetlusega mitmes rollis – näiteks osalenud tõendite kogumisel, sündmuskohal viibimisel või muus politsei tegevuses ning hiljem menetleb või lahendab sama või sellega seotud asja kohtuniku või prokurörina. Selline rollide kattumine seaks kahtluse alla isiku erapooletuse ning kahjustaks õigusemõistmise usaldusväärsust ka siis, kui tegelikku huvide konflikti ei esineks.

Sama loogika kehtib ka rahvakohtuniku puhul. Kuigi rahvakohtunik ei ole elukutseline kohtunik, osaleb ta vahetult õigusemõistmises ning peab kohtuasjade lahendamisel olema sõltumatu ja erapooletu. KS § 102 lõike 2 kohaselt on rahvakohtunikul õigusemõistmisel võrdsed õigused kohtunikuga. Rahvakohtuniku osalemine samal ajal politsei tegevust toetavas rollis ei ole kooskõlas selle sõltumatu positsiooniga ning võib tekitada põhjendatud kahtluse, et rahvakohtunik lähtub otsustamisel politsei vaatenurgast või varasemast kokkupuutest menetlusega. Eriti problemaatiline oleks olukord, kus rahvakohtunik peaks hindama tõendeid või menetlustoiminguid, mille tegemisel ta on ise abipolitseinikuna osalenud või millega ta on muul viisil seotud olnud.

Keeld olla ühtaegu abipolitseinik ja kohtunik, prokurör või rahvakohtunik on seega ennetav ja proportsionaalne meede, mille eesmärk on vältida huvide konflikte, tagada õigusemõistmise tegelik ja näiline erapooletus ning kaitsta avalikkuse usaldust nii politsei kui ka kohtusüsteemi vastu. Tegemist ei ole isikule antava hinnanguga, vaid rollide lahushoidmisega, mis on demokraatliku õigusriigi toimimise seisukohalt vältimatult vajalik.

Politseiametniku ja abipolitseiniku rollide samaaegne täitmine ei ole eelnõu kohaselt automaatselt välistatud, kuid see nõuab igakordset konkreetsete asjaolude ja töökorralduse sisulist hindamist. Kuigi mõlemad rollid on suunatud siseturvalisuse ja avaliku korra kaitse eesmärkide täitmisele, erinevad nende õiguslik staatus, ülesannete iseloom ja teenistuslik vastutus. Seetõttu ei saa rollide kattumist käsitada abstraktselt lubatava ega probleemivabana, vaid hinnang peab lähtuma tegelikust teenistussituatsioonist. Politseiametnik tegutseb täitevvõimu koosseisus ning politsei tegevuse eesmärgid langevad sisuliselt kokku abipolitseiniku rolliga. See tähendab, et põhimõttelist ja vältimatut huvide konflikti politseiametniku ja abipolitseiniku rollide vahel ei esine. Samas ei välista see olukordi, kus rollide kattumine võib tekitada töökorralduslikke, vastutuslikke või eetilisi riske.
Eelkõige tuleb hinnata, kas ja mil määral täidab politseiametnik vahetult operatiiv-, järelevalve- või menetlusülesandeid ning kas abipolitseinikuna tegutsemine võiks tuua kaasa rollide segunemise või ebaselguse vastutusjaotuses. Praktikas esineb siiski ka olukordi, kus politseiametniku teenistussuhe on ajutiselt peatatud või kus ta ei täida vahetuid politseitöö ülesandeid. Sellised olukorrad võivad tuleneda näiteks politseiametniku suunamisest piiratud ajaks teise riigiasutusse, lapsehoolduspuhkusest, õppe-, arendus- või projektipõhisest teenistusest, või muust seaduses sätestatud alusest, mille jooksul

politseiametnik ei osale operatiiv-, menetlus- ega järelevalvetegevuses. Sellisel juhul ei kaasne isiku tegevusega abipolitseinikuna samu rolle kattumise ega vastutusjaotuse riske nagu olukorras, kus politseiametnik täidab aktiivselt igapäevaseid politseiteenistuse ülesandeid. Samuti tuleb arvestada SKA-s töötavate politseiametnike ja ametnikega, kelle põhiülesanded on seotud õppe-, koolitus- ja arendustegevusega. Nende igapäevane töö ei hõlma vahetut politsei operatiiv- ega menetlustegevust ning nad ei tegutse teenistusülesandeid täites politsei välitöös. Sellises teenistuslikus rollis politseiametnikel võib abipolitseinikuna osalemine olla sisuliselt põhjendatud ning aidata hoida ja täiendada praktilisi oskusi, mis on ühtlasi väärtuslikud ka õppetöö ja koolituste kvaliteedi seisukohalt. Automaatne välistus sellistel juhtudel ei oleks proportsionaalne ega eesmärgipärane.

Lisaks tuleb hinnata töökoormust ja töötervishoiu aspekte. Politseiametniku töö on olemuslikult intensiivne ning abipolitseinikuna täiendav panustamine võib teatud juhtudel kahjustada isiku töövõimet või põhitöö nõuetekohast täitmist. **Eelnõus lähtutakse seetõttu juhtumipõhisest ja paindlikust lähenemisest, mille kohaselt politseiametniku abipolitseinikuna tegutsemist ei loeta automaatselt lubatavaks ega keelatavaks. Iga juhtumit hinnatakse eraldi, lähtudes teenistussuhte iseloomust, tegelikest ülesannetest, võimalike rollikonfliktide olemasolust ning töökoormusest.** Selline lähenemine võimaldab vältida põhjendamatuid piiranguid olukordades, kus abipolitseinikuna tegutsemine on sisuliselt põhjendatud ja kooskõlas seaduse eesmärkidega, ning samal ajal ennetada olukordi, kus rollide kattumine võiks kahjustada õigusselgust, töökorraldust või avalikku usaldust.

Punkti 12 kohaselt ei saa abipolitseinikuks olla isik, kes on esitanud kandideerimisel teadlikult valeandmeid või varjanud olulist teavet. Nimetatud nõue tähendab, et abipolitseiniku kandidaat peab kandideerimisprotsessis esitama tõese, täieliku ja korrektse teabe kõigi asjaolude kohta, mis on olulised tema nõuetele vastavuse ja sobivuse hindamisel.

Valeandmete esitamine või olulise teabe varjamine on käsitatav iseseisva ja objektiivselt tuvastatava välistava asjaoluna, mida ei ole võimalik piisava õigusselgusega katta üksnes üldklauslitega, nagu usaldusväärsus, kõlblus või eluviis, kuna need eeldavad alati kaalutlusotsust ja isiku käitumise sisulist hindamist. Samas on teadlik valeandmete esitamine kandideerimisel konkreetne tegu, mille olemasolu või puudumist on võimalik faktiliselt tuvastada ning millele saab anda selge ja ühetaolise õigusliku tagajärje. Seetõttu on vajalik sätestada see nõue eraldi punktina.

Nõude eesmärk ei ole karistada kandideerijat eksimuse või ebatäpsuse eest, vaid välistada olukorrad, kus isik on teadlikult ja tahtlikult PPA-d eksitanud. Selline käitumine annab iseseisva ja väga selge indikatsiooni isiku suhtumisest aususesse, reeglite järgimisse ja vastutusse ning seab kahtluse alla tema sobivuse. Abipolitseiniku tegevus eeldab, et PPA saab tugineda kandideerija esitatud andmete õigsusele, kuna vastasel juhul ei ole võimalik teha eesmärgipärast ja proportsionaalset nõuetele vastavuse kontrolli ega taustakontrolli.

Eraldi välistus on vajalik ka seetõttu, et valeandmete esitamine või olulise teabe varjamine võib ilmneda alles pärast abipolitseinikuks nimetamist, näiteks täiendava kontrolli või menetluse käigus. Selge norm annab PPA-le õigusliku aluse abipolitseiniku staatusest vabastamiseks, ilma et oleks vaja hinnata, kas varjatud või valesti esitatud asjaolu oleks eraldi võetuna toonud kaasa mõne muu absoluutse keeldumise aluse.

Sama lähenemisviis on kasutusel ka politseiametnikel. PPVS § 40 punktis 9 on ette nähtud, et politseiteenistusse ei võeta isikut, kes on isikuankeedis teadlikult esitanud valeandmeid või varjanud olulist informatsiooni. Seega on abipolitseinike puhul kehtestatud nõue kooskõlas

politseiametnikele esitatavate nõuetega, arvestades et ka abipolitseinik osaleb politsei tegevuses ning täidab avaliku võimu teostamist toetavat rolli.

Lõikes 2 loetletakse tingimused, millele peab II astme abipolitseinik lisaks vastama.

Punkti 1 kohaselt peab II astme abipolitseinik omama vähemalt keskharidus või ta õpib nominaalajal keskharidust andva õppekava alusel. II astme abipolitseinik peab olema omandanud vähemalt keskhariduse. Erandina võib II astme abipolitseinikuks nimetada ka isiku, kes on keskharidust omandamas, näiteks gümnaasiumi viimases klassis, eeldusel et õpingud toimuvad nominaalajaga. Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 2 lõike 2 kohaselt on nominaalne õppeaeg gümnaasiumis kolm aastat.

Keskhariduse nõue on vajalik, kuna abipolitseiniku ülesannete sisu ja keerukus eeldavad teatavat üldhariduslikku ettevalmistust, sealhulgas võimet mõista ja järgida õigusnorme, tööjuhiseid ning menetlusreegleid, samuti oskust analüüsida olukordi, suhelda erinevate inimestega ning dokumenteerida oma tegevust. Need baasteadmised ja -oskused loovad eelduse, et abipolitseinik on suuteline omandama politseitööks vajaliku spetsiifilise väljaõppe ning täitma talle usaldatud ülesandeid vastutustundlikult ja korrektselt.

Haridusnõudega viiakse abipolitseinikele esitatavad miinimumnõuded kooskõlla politseiametnike kohta kehtivate põhimõtetega, arvestades et ka abipolitseinik osaleb politsei tegevuses ja täidab avaliku võimu teostamist toetavat rolli. Samas on nõude kehtestamisel arvestatud proportsionaalsuse ja järelkasvu tagamise vajadust, mistõttu on ette nähtud erand isikutele, kes on keskharidust omandamas.

Näiteks saab gümnaasiumi 12. klassi õpilane, kes on juba vähemalt 18-aastane, kuid ei ole veel keskharidust omandanud, tegutseda abipolitseinikuna. See võimaldab noortel varakult vabatahtlikuna panustada kogukonna turvalisusse, omandada praktilisi kogemusi ning hinnata, kas politseitöö ja siseturvalisuse valdkond laiemalt on neile sobiv tulevane elukutse. Samuti toetab selline lähenemisviis teadlikku karjäärivalikut ning tugevdab pikemas vaates politsei ja abipolitseinike järelkasvu.

Punktide 2 ja 3 kohaselt peab II astme abipolitseinik vastama talle kehtestatud kehalise ettevalmistuse ja tervisenõuetele. Abipolitseinik peab olema sellise kehalise ettevalmistuse ja terviseseisundiga, mis võimaldab tal osaleda politsei tegevuses. Tegemist on põhinõudega, mis tagab nii abipolitseiniku enda kui ka teiste isikute turvalisuse ning politsei ülesannete nõuetekohase täitmise.

Tervise- ja kehalise ettevalmistuse nõuete eesmärk on tagada, et politsei tegevuses osalevad vaid isikud, kelle füüsiline ja vaimne seisund võimaldab tulla toime politseitööga kaasnevate pingeliste, füüsiliselt ja psühholoogiliselt nõudlike olukordadega. Abipolitseinik võib oma ülesannete täitmisel sattuda erinevatesse olukordadesse, mis eeldavad head vastupidavust, reaktsioonikiirust ning suutlikkust tegutseda stressiolukorras.

Abipolitseinik võib osaleda näiteks öistes otsingutes maastikul, patrullida tänavatel ja avalikel üritustel, abistada avaliku korra tagamisel ning suhelda isikutega, kes on joobes, agressiivsed või muul viisil ettearvamatud ning võivad osutada vastupanu. Samuti toimub politsei tegevus sageli muutlikes ja rasketes keskkonnatingimustes, nagu külm, kuumus, vihm või pimedus, mis nõuavad head füüsilist vastupidavust ja terviseseisundit.

Lisaks füüsilisele võimekusele on oluline vaimne terviseseisund, mis võimaldab teha kiireid ja kaalutletud otsuseid, hinnata adekvaatselt riske ning säilitada enesekontroll pingelistes

olukordades. Ebapiisav terviseseisund või kehaline ettevalmistus võib ohustada nii abipolitseiniku ennast, tema kaaslasi kui ka kolmandaid isikuid.

Täpsemad kehalise ettevalmistuse ja tervisenõuded kehtestatakse siseministri määrusega. Selline lahendus võimaldab nõudeid ajakohastada vastavalt politsei tegevuse sisule ja arengule ning tagab, et nõuded on proportsionaalsed, üheselt mõistetavad ja kooskõlas politseitöö tegelike vajadustega.

Lõikega 3 nähakse ette täiendavad tingimused, millele peab III astme abipolitseinik vastama.

Punkti 1 kohaselt peab III astme abipolitseinik omama vähemalt keskharidust. Keskharidus jaguneb üldkeskhariduseks ja kutsekeskhariduseks. Üldkeskhariduse omandab isik gümnaasiumis ning kutsekeskhariduse kutseõppeasutuses, kus õppekava läbimine annab ühtaegu nii kutse- kui ka keskhariduse. Mõlemad haridusliigid on võrdselt aktsepteeritavad abipolitseiniku haridusnõude täitmisel. Kehtiva APolS-i kohaselt peab iseseisvalt tegutsev abipolitseinik omama vähemalt keskharidust. Uue APolS-i eelnõus jätkatakse sama põhimõtet, sidudes haridusnõude abipolitseiniku tasemetega. II astme abipolitseinikuks võib nimetada ka isiku, kes on keskharidust omandamas, eeldusel et õpingud toimuvad nominaalajaga ning isik on saavutanud piisava küpsuse ja valmisoleku politsei tegevuses osalemiseks. III astme abipolitseiniku puhul eeldatakse aga juba suuremat vastutust, iseseisvust ja otsustusvõimet. III astme abipolitseinik võib tegutseda suurema iseseisvusega, mistõttu on põhjendatud nõue, et tal peab olema keskharidus juba omandatud. Keskhariduse olemasolu tagab vajaliku üldhariduslik u ettevalmistuse, sealhulgas võime mõista ja rakendada õigusakte, järgida menetlusreegleid, suhelda erinevate inimestega ning dokumenteerida oma tegevust korrektselt. Selline lähenemisviis tagab nõuete proportsionaalsuse ja diferentseerimise vastavalt abipolitseiniku rollile ning vastutuse tasemele.

Punkti 2 kohaselt peab III astme abipolitseinik valdama eesti keelt vähemalt C1-tasemel. C1-taseme keeleoskus on vajalik, kuna III astme abipolitseinik tegutseb iseseisvalt, s.t ilma politseiametniku vahetu kõrval olekuta, ning täidab ülesandeid, mis eeldavad suulist ja kirjalikku suhtlust erinevates ja sageli pingelistes olukordades.

Iseseisvalt tegutsev abipolitseinik peab suutma end selgelt, täpselt ja üheselt mõistetavalt väljendada ning samavõrd adekvaatselt mõista teiste isikute ütlusi, muresid ja küsimusi. Politsei tegevuses osalejad puutuvad sageli kokku emotsionaalselt laetud olukordadega, kus ebatäpne keelekasutus või arusaamatus võib kiiresti eskaleeruda konfliktiks. Ebapiisav keeleoskus suurendab riski, et osapooled ei mõista teineteist õigesti, ja see võib viia väärarusaamade, vaidluste või põhjendamatute kaebusteni.

Abipolitseinik esindab oma ülesannete täitmisel riigivõimu ning tema seaduslikud korraldused on täitmiseks kohustuslikud. Seetõttu peab ta olema võimeline andma korraldusi selges, arusaadavas ja korrektse keelekasutusega vormis, et isikutel ei tekiks kahtlusi korralduste sisus, tähenduses ega õiguspärasuses. Keeleoskuse ebapiisav tase võib seada kahtluse alla korralduste arusaadavuse.

C1-taseme keeleoskus on vajalik ka selleks, et abipolitseinik suudaks täita oma ülesandeid politsei usaldusväärse esindajana, sealhulgas osaleda menetlustoimingutes, koostada või edastada täpset teavet, teha koostööd politseiametnike ja teiste asutustega ning selgitada isikutele nende õigusi ja kohustusi. Selline keeleoskuse tase toetab nii avaliku korra tagamist kui ka õigusemõistmise sujuvust ning vähendab eksituste ja vaidluste tekkimise riski.

Kokkuvõttes on C1-taseme keeleoskus III astme abipolitseiniku puhul proportsionaalne ja vajalik nõue, mis lähtub iseseisva tegutsemise iseloomust, riigivõimu esindamise rollist ning vajadusest tagada politsei tegevuse selgus, õiguspärasus ja usaldusväärsus.

Punkti 3 kohaselt peab III astme abipolitseinik omama vähemalt üheaastast II astme abipolitseiniku staaži. III astme abipolitseinik tegutseb iseseisvalt, s.o ilma politseiametniku vahetu kohal viibimiseta, mistõttu on vajalik, et tal oleks varasem praktiline kogemus politsei tegevuses osalemisel ning kujunenud arusaam politseitöö sisust, vastutusest ja riskidest.

Kehtiva APolS-i kohaselt ei ole iseseisva tegutsemise eelduseks varasem staaž, kuid uues APolS-i eelnõus nähakse see nõue ette eesmärgiga parandada abipolitseinike pädevust ja iseseisva tegutsemise kvaliteeti. Üksnes lühiajaline või intensiivne osalemine politsei tegevuses ei pruugi olla piisav, et kujundada välja stabiilsed oskused ja otsustusvõime. Näiteks juhul, kui abipolitseinik kogub lühikese aja jooksul – mõne kuuga – sada või enam tundi politsei abistamise kogemust, ei pruugi ta selle ajaga saada piisavalt mitmekesiseid kogemusi erinevate olukordade lahendamiseks ega jõua omandatud teadmisi ja oskusi kinnistada.

Üheaastane staaž võimaldab abipolitseinikul kogeda politseitööd eri perioodidel ja olukordades, sealhulgas eri aastaaegadel, erineva koormuse ja sündmuste iseloomuga. See annab talle võimaluse põhjalikumalt tutvuda politseiorganisatsiooni toimimisega, töökorraldusega, meeskonnatöö põhimõtetega ning politsei väärtuste ja eetikastandarditega. Pikem periood aitab kujundada ka sobivat käitumismustrit ja professionaalset hoiakut, mis on iseseisvaks tegutsemiseks hädavajalikud.

Punkti 4 kohaselt peab II astme abipolitseinik olema politsei tegevuses osalenud viimase kolme aasta jooksul käesoleva seaduse § 4 lõikes 2 loetletud tegevustes vähemalt 120 tundi. Arvesse lähevad üksnes need tunnid, mille jooksul abipolitseinik on tegutsenud teise astme abipolitseiniku pädevuses, st koos politseiametniku või ametnikuga § 4 lõikes 2 nimetatud ülesannete täitmisel. Esimese astme abipolitseiniku pädevuses tehtud tegevust, sealhulgas arendus-, ennetus- või tugitegevustes osalemist, selle nõude täitmisel ei arvestata. Kehtiva APolS-i järgi on see nõue seotud iseseisva pädevuse omandamise koolitusele suunamisega ning uus regulatsioon jätkab sama loogikat.

120-tunnine osalemise nõue on seotud selge ajalise raamiga, et tagada abipolitseiniku praktilise kogemuse ajakohasus. Kolme aasta piiri eesmärk on vältida olukorda, kus nõutav tundide maht kogutakse täis väga pika aja jooksul, näiteks 5 või 10 aasta peale, mistõttu ei kajastaks see enam abipolitseiniku tegelikku valmisolekut ega pädevust tegutseda iseseisvalt. 120 tunni jooksul viimase kolme aasta vältel on abipolitseinikul võimalus näha ja kogeda politseitöö tegelikku sisu, sealhulgas menetluste läbiviimist, patrullimist, avaliku korra tagamist ja suhtlust erinevate isikutega. See aitab abipolitseinikul hinnata enda valmisolekut ja sobivust politsei tegevuses osalemiseks ning mõista, kas iseseisev tegutsemine on talle jõukohane. Samal ajal saab politsei selle perioodi jooksul hinnata abipolitseiniku usaldusväärsust, vastutustunnet, õpivõimet ja käitumist reaalses töökeskkonnas.

Üheaastase staaži ja viimase kolme aasta jooksul omandatud vähemalt 120-tunnise osalemise nõuded täiendavad teineteist: tundide nõue tagab vajaliku praktilise mahu ning kolme aasta ajaraamistik kogemuse ajakohasuse, staažinõue aga ajaliselt piisava küpsuse. Viimase kolme aasta arvestus toimub tagasiulatuvalt hetkest, mil abipolitseinik avaldab soovi saada kolmanda astme abipolitseinikuks. Koos loovad need eeldused, et III astme abipolitseinik on enne iseseisva tegutsemise õiguse saamist omandanud nii piisava, ajakohase praktilise kogemuse kui ka ajas kinnistunud oskused ja hoiakud. Selline lähenemisviis toetab politsei tegevuse kvaliteeti, abipolitseiniku enda turvalisust ning avaliku huvi kaitset.

Lõike 4 kohaselt kehtestab abipolitseiniku isikuomaduste ja kehalise ettevalmistuse täpsemad nõuded ning nende kontrollimise tingimused ja korra valdkonna eest vastutav minister määrusega. Selline volitusnorm on vajalik, et tagada abipolitseinike sobivusnõuete paindlik ja ajakohane reguleerimine kooskõlas politseitöö tegelike vajadustega.

Ka kehtiva APolS-i kohaselt on abipolitseinike isikuomaduste ja kehalise ettevalmistuse nõuded ning nende kontrollimise kord reguleeritud ministri määrusega. Uue APolS-i eelnõuga jätkatakse sama põhimõtet. Abipolitseiniku isikuomaduste ja kehalise ettevalmistuse nõuded peavad vastama politsei ülesannete sisule, riskitasemele ning muutuvatele töötingimustele. Nende nõuete üksikasjalik reguleerimine seaduse tasandil ei oleks piisavalt paindlik ega võimaldaks vajaduse korral nõudeid kiiresti kohandada, näiteks seoses politseitöö meetodite muutumise, uute ohutegurite või praktikas ilmnenud vajadustega. Seetõttu on põhjendatud, et täpsemad kriteeriumid ja kontrollimise kord sätestatakse ministri määruses. Kontrollimise tingimuste ja korra määratlemine ministri määruses võimaldab ühtlustada praktikat, tagada läbipaistvus ning õiglane kohtlemine kõigi abipolitseinike ja kandideerijate suhtes. Samuti loob see selge aluse nõuete täitmise kontrollimiseks nii kandideerimise etapis kui ka abipolitseiniku tegevuse ajal.

Lõike 5 kohaselt võib PPA peadirektor abipolitseinikule pandud ülesannete erisusest lähtuvalt kehtestada täiendavad või kõrgendatud kehalise ettevalmistuse nõuded, mis vastavad sama ülesannet täitvate politseiametnike kehalise ettevalmistuse nõuetele. Tegemist on erivolitusega, mis võimaldab kehtestada üldistest nõuetest erinevaid või rangemaid nõudeid juhul, kui konkreetse ülesande laad seda objektiivselt eeldab. Abipolitseinikuna tegutsemine on vabatahtlik ning abipolitseinikul ei ole kohustust asuda täitma selliseid ülesandeid, mille täitmiseks on kehtestatud täiendavad või kõrgendatud kehalise ettevalmistuse nõuded. Kui abipolitseinik ei soovi vastavaid nõudeid täita või ei vasta neile, ei saa teda sellistesse ülesannetesse kaasata. Samal ajal ei mõjuta see abipolitseiniku võimalust täita muid ülesandeid, mille puhul täiendavaid või kõrgendatud kehalise ettevalmistuse nõudeid ette nähtud ei ole.

HMS § 91 lg 1 kohaselt haldusorgan, keda on volitatud määrust andma, võib määruse andmise teisele haldusorganile edasi volitada ainult juhul, kui see võimalus on volitusnormis ette nähtud. Käesoleva sätte eesmärk on anda seaduslik alus selliseks edasivolitamiseks konkreetsete kehalise ettevalmistuse nõuete kehtestamisel. Vajadus sellise regulatsiooni järele tuleneb eelnõuga abipolitseiniku pädevuste laienemisest. Kui abipolitseinik kaasatakse ülesannetesse, mis eeldavad tavapärasest kõrgemat füüsilist valmisolekut või spetsiifilisi võimeid, peab olema võimalik kehtestada vastavad lisanõuded. Näiteks võib see osutuda vajalikuks merereostuse avastamise ja likvideerimisega seotud tegevustes, otsingu- ja päästetöödel, objektikaitses või muudes füüsiliselt nõudlikes ülesannetes.

Eelnõu §-ga 6 sätestatakse abipolitseiniku staatuse andmine.

Paragrahvi 6 lõikega 1 sätestatakse, et PPA peadirektor või tema volitatud isik annab abipolitseiniku staatuse isikule, kes vastab käesoleva seaduse §-s 5 sätestatud nõuetele ning on läbinud vastava astme väljaõppe. See tähendab, et enne abipolitseiniku staatuse andmist kontrollib PPA isiku vastavust seaduses sätestatud nõuetele ning väljaõppe läbimist.

Abipolitseiniku staatuse andmine toimub kirjaliku haldusaktiga. Haldusaktiga määratakse muu hulgas kindlaks abipolitseiniku staatus ja aste, millest sõltuvad tema õigused, kohustused ja pädevus politsei tegevuses osalemisel. Kuna abipolitseinikuks nimetamise eeldused on seaduses ammendavalt sätestatud, teeb haldusorgan otsuse isiku nõuetele vastavuse alusel,

hinnates esitatud andmeid ja taustakontrolli tulemusi. Abipolitseiniku staatus võib aja jooksul muutuda, sealhulgas võib abipolitseiniku astet tõsta või langetada vastavalt abipolitseiniku väljaõppele, kogemusele või muudele asjakohastele asjaoludele.

Abipolitseiniku staatuse muutmise ja staatuse lõpetamise otsused on haldusaktid, mida on võimalik vaidlustada haldusmenetluse seaduses sätestatud korras.

Lõikega 2 täpsustatakse, et PPA peadirektor või tema volitatud isik võib kriisiolukorra ajal anda II astme abipolitseiniku staatuse kuni kriisiolukorra lõppemiseni isikule, kes vastab käesoleva seaduse § 5 lõigetes 1 ja 2 nimetatud nõuetele ning on läbinud käesoleva seaduse §-s 15 sätestatud väljaõppe.

Kriisiolukorra mõiste sisustamisel tuleb lähtuda riigikogus menetluses olevast kriisiolukorra ja riigikaitse seadus [23], mille § 3 lõike 1 kohaselt on **kriisiolukord** kriisiolukorra ja riigikaitse seaduse tähenduses olukord, mis kehtestatakse juhul, kui on täidetud käesoleva paragrahvi lõikes 3 sätestatud tingimused ning 1) on vaja lahendada tsiviilkriisi või 2) on oht riigi julgeolekule või põhiseaduslikule korrale või on vaja osaleda käesoleva seaduse § 136 punktis 1 nimetatud kollektiivse enesekaitse operatsioonil. Lõike 2 kohaselt on riigikaitseline kriisiolukord, mis kehtestatakse käesoleva paragrahvi lõike 1 punktis 2 sätestatud asjaolude esinemise korral. Lõikega 3 sätestatakse, et kriisiolukorra kehtestamiseks peavad olema samal ajal täidetud järgmised tingimused: 1) lähimuse põhimõttest tulenevalt pädev asutus või isik ei saa või ei saa õigel ajal kriisi lahendada või ohtu tõrjuda või selleks valmistuda ja vaja on Vabariigi Valitsuse tasandil tagada mitme asutuse või isiku tegevuse ühtsus ja koordineeritus; 2) olukorda ei ole võimalik lahendada käesolevas seaduses sätestatud juhtimiskorraldust rakendamata või isiku põhiõigusi ja -vabadusi piiravaid meetmeid kohaldamata ning 3) vaja läheb tavapärasest rohkem võimeid, sealhulgas personali, vahendeid ja varusid.

Eesmärk on tagada, et kriisiolukorra ajal oleks PPA-l võimalik kiiremalt ja lihtsustatud korras kaasata uusi abipolitseinikke. Nõuetele vastavuse kontroll tagab, et kriisi lahendamisse kaasatakse nõuetele vastavad isikud. Kriisiolukorra väljaõppes keskendutakse lühendatud ja sihipärastele koolitusmoodulitele, mis annavad vajalikud teadmised ja oskused abipolitseiniku ülesannete täitmiseks kriisiolukorras.

Lõike kaks eesmärk on selgelt tuua välja, et kriisiolukorra ajal abipolitseinikuks kandideerija ei pea läbima I ja II astme väljaõpet, vaid kui ta vastab APolS § 5 lõigetes 1 ja 2 nõuetele ning on läbinud väljaõppe vastavalt APolS §-le 15, siis antakse talle II astme abipolitseiniku staatus.

Eelnõu §-ga 7 sätestatakse kandideerimisandmete kategooriad.

Kandideerimiseks vajalike andmete kategooriad on APolS-is loetletud eesmärgiga tagada õigusselgus, läbipaistvus ja isikuandmete töötlemise õiguspärasus. Kuna kandideerimisel töödeldakse isikuandmeid, peab nende kogumise õiguslik alus ning andmete liikide loetelu tulenema selgelt seadusest, piirdudes üksnes nende andmekategooriatega, mida seadus ette näeb. Selline lähenemisviis välistab võimaluse kehtestada määrusega seadusest laiemat isikuandmete koosseisu ning tagab, et täitevvõimu volitus jääb seadusandja seatud piiridesse. Andmete ja esitatavate dokumentide võimalikult täpne liigiline määratlemine seaduses annab isikule juba enne kandideerimist selge ülevaate sellest, milliseid andmeid temalt oodatakse, ning võimaldab tal teha teadliku otsuse kandideerimise kohta. Samuti aitab see eristada andmeid, mille esitamise kohustus lasub abipolitseinikuks kandideerijal endal, ja andmeid,

[23] Kriisiolukorra ja riigikaitse seadus 668 SE. https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/679eeee7-62b9-4817-a660-745e6642a8d9/tsiviilkriisi-ja-riigikaitse-seadus/.

mida PPA hangib või kontrollib oma pädevuse piires muudest allikatest, tagades seeläbi andmetöötluse läbipaistvuse ja proportsionaalsuse.

Paragrahvi 7 lõikega 1 sätestatakse andmekategooriate kaupa, milliseid andmeid abipolitseinikuks kandideerija esitab, et oleks võimalik läbi viia nõuetele vastavuse ja taustakontrolli. Andmete loetelu hõlmab üksnes neid andmekategooriaid, mis on vajalikud abipolitseiniku sobivuse hindamiseks. Täpsemalt on andmed loetletud abipolitseiniku tegevuse eeskirjas ehk määruses. Ka kehtiva APolS-i järgi esitab isik abipolitseinikuks kandideerimisel vajalikud andmed siseministri 1. juuli 2022. aasta määruse nr 21 alusel kehtestatud ankeedi vormi kohaselt, seega ka edaspidi on need reguleeritud määruses detailselt ja seaduses on toodud andmete kategooriad.

Punkti 1 kohaselt esitab abipolitseinikuks kandideerija isiku üldandmed. Kandideerimisel esitatavad üldandmed on vajalikud isiku üheseks tuvastamiseks, kandideerimise tingimustele vastavuse kontrollimiseks ning toimingute õiguspäraseks ja tõhusaks läbiviimiseks. Sellised andmed on muu hulgas isikut üheselt identifitseerivad andmed (isikukood, ees- ja perekonnanimi), kontaktandmed (elukoht, sidevahendid, e-post) ning teave isiku kodakondsuse ja varasemate isikunimede kohta. Nimetatud andmete esitamine võimaldab kontrollida seadusest tulenevate nõuete täitmist, vältida isikute segiajamist, tagada tõhus suhtlus menetluse käigus ning hinnata muid asjaolusid, mis võivad olla kandideerimise seisukohast olulised.

Punkti 2 kohaselt esitab abipolitseinikuks kandideerija oma haridusandmed, mis hõlmavad muu hulgas teavet isiku omandatud hariduse, läbitud õpingute ning haridust tõendavate dokumentide kohta ja on vajalikud abipolitseiniku haridusnõude täitmise kontrollimiseks.

Punkti 3 kohaselt esitab abipolitseinikuks kandideerija enda sotsiaalmeedia kontode andmed. Sotsiaalmeedia kontode andmete esitamine võimaldab hinnata, kas isiku avalik käitumine ja väljendusviis on kooskõlas politsei maine, väärtuste ja eetikanõuetega. Isiku esitatud sotsiaalmeediakontode loetelu võimaldab kontrolli läbi viia täpselt ja õiguspäraselt, välistades ekslikud seosed sama nime või sarnase kasutajatunnusega isikutega. Sel viisil tagatakse, et taustakontroll isikuandmete töötlemise õigsuse ja minimaalsuse põhimõttele.

Punkti 4 kohaselt esitab abipolitseinikuks kandideerija viimase viie aasta töötamisega seotud andmed, mis hõlmavad muu hulgas teavet isiku tööandja kohta, sealhulgas töö- ja ametikohta, samuti teavet distsiplinaarsüüteo tõttu avalikust teenistusest vabastamise kohta. Nende andmete esitamine on vajalik kandideerija usaldusväärsuse ja sobivuse hindamiseks abipolitseinikuna, võimaldades anda tervikliku ülevaate tema tööajaloost, vastutustundlikkusest ja eluviisist ning tuvastada võimalikke asjaolusid, mis võivad mõjutada politsei tegevuses osalemist.

Punkti 5 kohaselt esitab abipolitseinikuks kandideerija oma lähedaste üldandmed, sealhulgas teabe kandideerija vanemate, õdede-vendade, laste, abikaasa, registreeritud elukaaslase või abieluga sarnases suhtes oleva elukaaslase kohta, mis on vajalikud abipolitseinikuks kandideerija usaldusväärsuse ja sobivuse hindamiseks. Esitatavad üldandmed on ees-ja perekonnanimi, isikukood või selle puudumisel sünniaeg ja kontaktandmed. Nende andmete kogumise eesmärk ei ole pereliikmete hindamine, vaid võimalike riskide, nagu mõjutatavus, huvide konfliktid, sõltuvussuhted või julgeolekuriskid, terviklik hindamine, arvestades abipolitseiniku rolli avaliku võimu teostamisel ja ligipääsu konfidentsiaalsele teabele. Kogutavate andmete maht on piiratud ja proportsionaalne, võimaldades ennetada ja juhtida võimalikke riske mõõduka ja põhjendatud sekkumisega eraellu.

Punkti 6 kohaselt esitab abipolitseinikuks kandideerija andmed välisriigis läbitud kaitseväeteenistuse või sõjaväelise väljaõppe kohta. Need andmed on vajalikud kandideerija varasemate seoste ja tegevuste hindamiseks välisriikides ning võimalike julgeoleku-, lojaalsus- ja huvide konfliktide tuvastamiseks. Arvestades, et abipolitseinik osaleb avaliku võimu teostamises, on oluline hinnata, kas kandideerija välisriigis läbitud kaitseväeteenistus või sõjaväeline väljaõpe võivad mõjutada tema sõltumatust, erapooletust või lojaalsust Eesti riigile või seada kahtluse alla tema sobivuse osaleda politsei tegevuses ja riigi turvalisuse tagamises.

Punkti 7 kohaselt esitab abipolitseinikuks kandideerija andmed välisriigi kriminaalmenetluse kohta, milles isik on kahtlustatav või süüdistatav, ning välisriigis määratud kriminaalkaristuste kohta. Nende andmete kogumine on vajalik selleks, et hinnata kandidaadi usaldusväärsust ja kõlblust ning välistada olukorrad, kus isik on kandideerimise hetkel välisriigis kriminaalmenetluses kahtlustatava või süüdistatava staatuses või talle on välisriigis mõistetud kriminaalkaristus. Nimetatud andmete kogumine on põhjendatud ka asjaoluga, et PPA-l puudub võimalus teostada välisriikide ametlike registrite kaudu iseseisvalt täielikku ja usaldusväärset taustakontrolli. Seetõttu on kandideerija enda esitatav teave vältimatu, et hinnata võimalikke riske, mis võivad seada kahtluse alla tema sobivuse osaleda politsei tegevuses, riigi julgeoleku tagamises ja avaliku korra hoidmisel.

Lõikega 2 antakse PPA-le õigus nõuda abipolitseinikuks kandideerijalt käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud andmete kohta täpsustavaid isikuandmeid ja tõendeid ulatuses ja liigis, mis on vajalikud käesoleva seaduse §-s 8 sätestatud nõuetele vastavuse kontrolli või §-s 9 sätestatud taustakontrolli tegemiseks. Politsei- ja Piirivalveamet teavitab isikut täiendavate andmete küsimisel, millise nõude kontrollimiseks ja millisel õiguslikul alusel andmeid nõutakse, ning selgitab andmete esitamata jätmise võimalikku tagajärge. Täpsustavate isikuandmete või tõendite nõudmine on erandlik ja juhtumipõhine meede, mida kasutatakse olukorras, kus nõuetele vastavust või usaldusväärsust ei ole võimalik piisava kindlusega hinnata olemasolevate andmete või registripäringute alusel. Näiteks kui abipolitseinikuks kandideerija on pikema aja vältel viibinud välisriigis, võib olla vajalik nõuda välisriigi karistusregistri väljavõtet või muid asjakohaseid tõendeid, mis kinnitavad, et isikut ei ole selles riigis kriminaalkorras karistatud. Samuti võib olla vajalik nõuda tõendeid välisriigis omandatud hariduse või väljaõppe kohta, kui nende andmete õigsust ei saa Eesti andmekogudest kontrollida. Täpsustavate andmete või tõendite nõudmine on seega erandlik ja juhtumipõhine meede, mille eesmärk on tagada otsuse tegemisel piisav ja usaldusväärne teave ning hinnata kandideerija vastavust APolS-is sätestatud nõuetele terviklikult ja õiglaselt. Täpsustavate andmete või tõendite nõudmine on lubatud üksnes käesolevas seaduses ette nähtud andmeliikide ulatuses ning võib puudutada nende andmete täpsustamist, täiendamist või õigsuse kontrollimist. Juhul, kui PPA küsib täiendavaid tõendeid, kaasneb PPA-l kohustus isikule selgitada, millise nõude kontrollimiseks ja millisel õiguslikul alusel andmeid nõutakse, ning selgitama andmete esitamata jätmise võimalikud tagajärjed. Kuivõrd abipolitseiniku staatuse andmine on kaalutlusotsus, peab PPA hindama, kas olemasolevate andmete põhjal on võimalik veenduda vastavuses seaduses sätestatud nõuetele. Kui andmete puudulikkuse tõttu ei ole võimalik taustakontrolli eesmärki saavutada, võib Politsei- ja Piirivalveamet keelduda isikule abipolitseiniku staatuse andmisest. Kaalutlusõiguse teostamisel tuleb lähtuda haldusmenetluse seaduse põhimõtetest, sealhulgas volituse piiridest, kaalutlusõiguse eesmärgist ning õiguse üldpõhimõtetest, arvestades kõiki olulisi asjaolusid ja kaaludes põhjendatud huve.

Lõikega 3 sätestatakse volitusnorm, mille alusel on valdkonna eest vastutaval ministril kohustus kehtestada määrusega kandideerimisandmete täpsem loetelu, täpsustades seaduses sätestatud andmekategooriaid.

Eelnõu §-ga 8 reguleeritakse nõuetele vastavuse kontrolli läbiviimist.

Abipolitseinikule esitatavad nõuded on loetletud eelnõu §-s 5. Nõuded on kehtestatud eesmärgiga tagada, et politsei tegevuses osalevad isikud oleksid usaldusväärsed ja et nende tegevus ei ohustaks avalikku korda, riigi julgeolekut ega PPA mainet. Eelnõuga eristatakse nõuetele vastavuse kontrolli ja taustakontrolli. Mõlemad menetlused on seotud isikuandmete töötlemisega ning seeläbi isiku põhiõiguste riivega, kuid nende eesmärk ja riive intensiivsus on erinevad. Abipolitseinikuks kandideerija kontroll on üles ehitatud kaheastmelisena. Esmalt viiakse läbi nõuetele vastavuse kontroll, mis põhineb ennekõike registripäringu andmetel. Nõuetele vastavuse eesmärk on hinnata, kas abipolitseinikuks kandideerija vastab konkreetsetele üldisematele abipolitseiniku nõuetele. Kui isik neile nõuetele vastab, viiakse läbi taustakontroll, mis oma olemuselt riivab isiku põhiõigusi rohkem. Nõuetele vastavuse kontrolli läbiviimisel tuleb lähtuda isikuandmete töötlemise minimaalsuse ja eesmärgipärasuse põhimõttest, mistõttu on eelnõus kontrollitavad andmed selgelt piiritletud.
Lõikega 1 nähakse ette, et nõuetele vastavuse kontrolli teeb PPA.

Lõike 1 punkti 1 kohaselt kontrollib PPA abipolitseinikuks kandideerija puhul isiku vanust, teovõimet, haridustaset, kodakondsust, eesti keele oskust ja seda, ega isik ei ole kohtunik, prokurör ega rahvakohtunik. Täpsemalt on käesoleva seletuskirja §-s 5 selgitatud, miks on sellised nõuded abipolitseinikule seatud. Need on andmed, mida abipolitseinikuks kandideerija on PPA-le ise esitanud.

Punkti 2 kohaselt kontrollitakse abipolitseiniku astme tõstmisel I astmelt II astmele üksnes § 5 lõikes 2 sätestatud nõuetele vastavust, milleks on keskhariduse nõue või õppimine keskharidust andval õppekaval, ning seda, kas abipolitseinik vastab abipolitseiniku tegevuse eeskirjas ettenähtud kehalise ettevalmistuse ja tervisenõuetele. Täpsem selgitus, miks II astme abipolitseinikule on seatud just sellised nõuded, on esitatud käesoleva seletuskirja § 5 lõikes 2. Nõuetele vastavuse kontroll on vajalik, sest abipolitseiniku astet tõstetakse I astmelt II astmele üksnes juhul, kui ta vastab käesolevas punktis sätestatud nõuetele ja on läbinud II astme väljaõppe. Haridustase ei ole muutumatu, näiteks võib isikul olla abipolitseinikuks kandideerimise ajal põhiharidus, mis vastab APolS-is kahestatud I astme abipolitseiniku nõuetele, kuid ajapikku omandab isik keskhariduse, mis on vajalik II astme abipolitseinikuks saamisel.

Kehalise ettevalmistuse nõuetele vastavuse üle peab arvestust PPA ise, tuginedes abipolitseiniku sooritatud kehaliste katsete tulemustele. Tervisenõuetele vastavuse tõendamise kohustus lasub üldjuhul abipolitseinikul endal, välja arvatud juhul, kui PPA on suunanud abipolitseiniku lepingulise töötervishoiuarsti juurde tervisekontrolli, mille käigus saab PPA vajaliku teabe tervisenõuetele vastavuse kohta vahetult töötervishoiuteenuse osutajalt.

Keskhariduse nõude suhtes on ette nähtud erisus, mille kohaselt võib abipolitseiniku astet tõsta I astmelt II astmele ka juhul, kui abipolitseinik omandab keskharidust. Sellisel juhul lasub keskhariduse omandamist tõendavate andmete esitamise kohustus abipolitseinikul, kuna PPA-l ei ole võimalik keskhariduse omandamist iseseisvalt kontrollida.

Punkti 3 kohaselt tõstetakse abipolitseiniku astet II astmelt III astmele üksnes juhul, kui ta vastab § 5 lõikes 3 sätestatud haridus- ja keelenõudele, nõutavale staažile ning politsei tegevuses osalemise tundide arvule. Täpsem selgitus, miks III astme abipolitseinikule on seatud just sellised nõuded, on esitatud käesoleva seletuskirja § 5 lõikes 3. Nõuetele vastavuse

kontroll on vajalik, kuna astet tõstetakse üksnes juhul, kui abipolitseinik vastab kõigile käesolevas punktis nimetatud nõuetele ja on läbinud III astme väljaõppe.

Nõuetele vastavuse kontrollimisel abipolitseiniku astme tõstmisel ei ole haridus- ega keelenõude puhul tegemist uute andmete kogumisega, kuna need andmed on abipolitseinik PPA-le juba varem esitanud. Näiteks esitab isik abipolitseinikuks kandideerimisel haridust tõendavad andmed (nt keskhariduse lõputunnistuse andmed), mille alusel on PPA-l võimalik veenduda keskhariduse olemasolus. Samuti on keeleoskuse kohta vajalik teave PPA-le teada juba kandideerimismenetluse käigus esitatud andmete alusel.

Juhul kui PPA-le varem esitatud haridust või keeleoskust puudutavad andmed ei ole enam ajakohased, täpsustatakse ja ajakohastatakse need abipolitseinikuga suhtlemise käigus. Abipolitseiniku astme tõstmine järgmisele astmele ei ole automaatne toiming, vaid toimub PPA ning abipolitseiniku vahelise suhtluse ja koostöö käigus. Sellise menetluse käigus on abipolitseinikul võimalus esitada õiged ja ajakohased andmed, mis võimaldavad PPA-l hinnata nõuetele vastavust terviklikult ja objektiivselt.

Seevastu abipolitseiniku staaži ja politsei tegevuses osalemise tundide arvestust peab PPA ise, mistõttu on nende nõuete täitmist võimalik kontrollida PPA andmete alusel ning lisatõendeid abipolitseinikult küsida ei ole vaja.

Käesoleva lõike eesmärk on selgelt määratleda, mida PPA tohib nõuetele vastavuse kontrollimise raames kontrollida, ja välistada põhjendamatu täiendav kontroll. Kui isiku suhtes on nõuetele vastavuse kontroll läbi viidud, peab täiendava nõuetele vastavuse kontrolli tegemiseks esinema põhjendatud kahtlus.

Lõikega 2 täpsustatakse, milliseid nõudeid kontrollitakse abipolitseinikuks kandideerijalt kriisiolukorra ajal. Kuna kriisiolukorra ajal ei pea abipolitseinikuks kandideerija läbima täies mahus väljaõpet, tagatakse sellest hoolimata, et isik vastab samadele nõuetele nagu II astme abipolitseinik.

Punkti 1 kohaselt kontrollitakse enne II astme abipolitseinikuks nimetamist üksnes § 5 lõike 1 punktides 1–4 ja 11 ning § 5 lõikes 2 sätestatud nõuetele vastavust. Nimetatud nõuded hõlmavad isiku teovõimet, kodakondsust, haridustaset, eesti keele oskust ning asjaolu, et isik ei kuulu kohtuniku, prokuröri ega rahvakohtuniku ametisse, samuti II astme puhul täiendavalt keskhariduse olemasolu või omandamist ning kehalise ettevalmistuse ja tervisenõuetele vastavust. Need nõuded on samad, mis kriisiolukorra välisel ajal kandideerides.

Punkti 2 kohaselt kontrollitakse enne abipolitseiniku astme tõstmist II astmelt III astmele vastavust APolS § 5 lõike 3 punktides 1–2 ja 4 sätestatud nõuetele, sealhulgas keskhariduse olemasolu, eesti keele valdamist vähemalt C1-tasemel ning politsei tegevuses osalemise tundide arvu. Võrreldes kriisiolukorra välise ajaga on loobutud abipolitseiniku staaži nõudest ning seda astme tõstmisel ei kontrollita.

Lõikega 3 sätestatakse, et PPA teavitab abipolitseinikuks kandideerijat enne esmase nõuetele vastavuse kontrolli tegemist. Abipolitseinikuks kandideerija esitab kandideerimiseks vajalikud andmed vabatahtlikult. PPA ülesanne on kontrollida andmete õigsust ning tagada, et isik vastab seadusega kehtestatud nõuetele.

Teavitamise all ei peeta silmas seda, et PPA hakkab täiendavalt enne nõuetele vastavuse kontrolli igat abipolitseinikuks kandideerijat kirjalikult informeerima, kuna see tooks kaasa ebamõistliku halduskoormuse. Teavitamiskohustus on täidetud, kui kandideerimisetapis on edastatud selge teave kontrollitavate andmete kohta ning andmesubjekt ehk abipolitseinikuks kandideerija on andnud andmete töötlemise nõusoleku.

Isikuandmete töötlemine nõuetele vastavuse kontrolli raames toimub isikuandmete kaitse üldmääruse artikli 6 lõike 1 punkt e alusel, kuna töötlemine on vajalik avalikes huvides oleva ülesande täitmiseks.

Lõikega 4 sätestatakse, et põhjendatud kahtluse korral on PPA-l õigus teha uuesti nõuetele vastavuse kontroll. Lõikega täpsustatakse, milliseid andmeid on võimalik uuesti kontrollida. Nendeks on isiku teovõime, kodakondsus, ametiseisund (kohtunik, prokurör või rahvakohtunik), haridus, kehaline ettevalmistus ja tervisenõuetele vastavus. Uuesti tehtav kontroll võib osutuda vajalikuks näiteks juhul, kui ilmneb teave isiku kodakondsuse muutumise, teovõime piiramise või haridusnõude täitmata jätmise kohta.
Uuesti tehtav nõuetele vastavuse kontroll võib toimuda nii abipolitseinikuna tegutseva isiku suhtes kui ka enne isiku abipolitseinikuks nimetamist, sealhulgas juhul, kui isik alles läbib I astme väljaõpet. Uus kontroll on vajalik veendumaks, et isiku suhtes ei esine asjaolusid, mis takistaksid tal abipolitseinikuks saamist või abipolitseinikuna jätkamist, ning et politsei tegevusse kaasatavad isikud vastavad jätkuvalt neile esitatavatele nõuetele.

Üldjuhul on kodakondsus püsiv tunnus, kuid teatud juhtudel võib see ajas muutuda ning selline muutus võib mõjutada isiku õigust tegutseda abipolitseinikuna. Näiteks võib isikul olla nõuetele vastavuse kontrolli tegemise ajal Eesti kodakondsus, kuid hiljem võib ta sellest kodakondsusest loobuda või talt võetakse kodakondsuse seaduse § 28 alusel kodakondsus ära. Sellisel juhul ei vasta isik enam abipolitseiniku nõuetele ning tema edasine tegutsemine abipolitseinikuna ei ole lubatav. Kodakondsusest loobumine võib toimuda isiku enda algatusel, näiteks teise riigi kodakondsuse omandamisel, mille eelduseks on Eesti kodakondsusest loobumine.

Põhjendatud kahtlus käesoleva lõike tähenduses ei tähenda pelgalt oletust või subjektiivset kahtlust, vaid tugineb PPA-le teatavaks saanud konkreetsele ja usaldusväärsele teabele, mis viitab võimalusele, et isik ei pruugi enam vastata käesoleva seaduse §-s 5 sätestatud nõuetele. Tegemist on olukorraga, kus olemasolevad andmed annavad objektiivse aluse kontrollida isiku nõuetele vastavust täiendavalt. Selline teave võib PPA-le laekuda eri allikatest, sealhulgas isiku enda esitatud andmetest või nende muutumisest või politsei tegevuse käigus ilmnenud asjaoludest või muude ametiasutuste või koostööpartnerite edastatud teabest.

Lõikega 5 sätestatakse teavitamiskohustus käesoleva paragrahvi lõike 4 alusel tehtava nõuetele vastavuse kontrolli ja selle tulemuse kohta juhtudel, kui kontroll puudutab käesoleva seaduse § 5 lõike 1 punktides 1, 2 ja 11 ning lõike 2 punktis 1 sätestatud nõudeid. PPA teavitab isikut kontrolli tulemusest 14 kalendripäeva jooksul kontrolli tulemuse teatavaks saamisest arvates. Teavitamiskohustuse eesmärk on tagada abipolitseinikuks kandideerija või abipolitseiniku teadlikkus tema suhtes läbiviidavast kontrollist ning isikuandmete töötlemisest, samuti läbiviidud kontrolli tulemusest. See on kooskõlas isikuandmete kaitse üldpõhimõtetega, eelkõige läbipaistvuse ja õiguspärasuse põhimõttega, ning hea halduse tavaga.

Teavitamiskohustus on piiratud nende juhtudega, kus uuesti kontrollitakse isiku teovõimet, kodakondsust, ametiseisundit või haridusnõude täitmist. Tegemist on asjaoludega, millel võib olla otsene mõju isiku õigusele saada abipolitseinikuks või jätkata abipolitseinikuna tegutsemist. Seetõttu on oluline, et isikut teavitatakse nii kontrolli läbiviimisest kui ka selle

tulemusest mõistliku aja jooksul, võimaldades tal vajaduse korral esitada täpsustavaid andmeid ja selgitusi või kasutada talle seadusest tulenevaid õiguskaitsevahendeid.

14-kalendripäevane tähtaeg on seatud eesmärgiga tagada tasakaal menetluse operatiivsuse ja isiku õiguste kaitse vahel. Tähtaeg on piisav, et PPA saaks kontrolli tulemused vormistada ja edastada, ning samas piisavalt lühike, et vältida isiku põhjendamatut teadmatuses hoidmist olukorras, mis võib mõjutada tema võimalust saada abipolitseinikuks või jätkata abipolitseinikuna.

Lõikega 6 loetletakse isikuandmete liigid, mida PPA-l on õigus töödelda abipolitseinikuks kandideerija või abipolitseiniku nõuetele vastavuse kontrolli läbiviimisel. Andmete töötlemise eesmärk on hinnata isiku vastavust käesoleva seaduse §-s 5 sätestatud nõuetele, eelkõige hariduse, keeleoskuse, teovõime, kehalise ettevalmistuse, tervisenõuete ning abipolitseiniku staaži osas. Nõuetele vastavuse kontroll on sisult formaalne kontroll. Lõikes 6 nimetatud andmete töötlemisel ei hinnata isiku usaldusväärsust, eluviisi ega kõlbelisi omadusi, vaid üksnes seda, kas isik vastab APolS-is sätestatud eeldustele abipolitseinikuks nimetamiseks või järgmise astme saamiseks.

Punkti 1 alusel toimuv üldandmete töötlemine on vajalik isiku üheseks tuvastamiseks. Üldandmeteks loetakse isiku nime, isikukoodi (sh sünniaega), sugu, kodakondsust, kontaktandmeid (elukoha aadress, telefoninumber ja e-posti aadress) ning emakeele andmeid. Nimetatud andmed võimaldavad kontrollida muu hulgas vanusenõude täitmist, kodakondsuse olemasolu ning tagada suhtlus isikuga menetluse läbiviimisel. **Punkti 2 alusel toimuv varasemate isikunimede andmete** töötlemine on vajalik, et tagada terviklik kontroll. **Punkti 3 alusel toimuv teovõimelisuse andmete** töötlemine on vajalik kontrollimaks, kas isik vastab täieliku teovõime nõudele, mis on abipolitseinikuks saamise vältimatu eeldus. **Punkti 4 alusel toimuv hariduse andmete** töötlemine on vajalik, et kontrollida vastavust käesoleva seaduse § 5 lõigetes 1–3 sätestatud haridusnõuetele, mis erinevad olenevalt abipolitseiniku astmest. **Punkti 5 alusel toimuv keeleoskuse andmete** töötlemine on vajalik, et hinnata isiku vastavust seaduses sätestatud eesti keele oskuse nõuetele, mis on seotud abipolitseiniku ülesannete täitmisega ning avaliku võimu teostamisega. **Punkti 6 alusel toimuv viimase viie aasta töötamise andmete** töötlemine on vajalik, et kontrollida isiku vastavust käesoleva seaduse § 5 lõike 1 punktis 11 sätestatud nõudele, mille kohaselt ei või abipolitseinik olla kohtunik, rahvakohtunik ega prokurör.

Punkti 7 alusel kehalise ettevalmistuse nõuetele vastavuse ja punkti 8 alusel tervisenõuetele vastavuse andmeid töödeldakse II ja III astme abipolitseinike puhul selleks, et hinnata isiku füüsilist ja tervislikku valmisolekut osaleda politsei tegevuses. Terviseandmete puhul töödeldakse üksnes tervisetõendi andmeid, milles on märgitud, kas isik vastab kehtestatud tervisenõuetele või mitte, ning üksikasjalikke terviseandmeid ei töödelda. **Punkti 9 alusel töödeldakse abipolitseiniku staaži ning punkti 10 alusel politsei tegevuses osaletud tundide andmeid abipolitseiniku astme tõstmisel III astmele,** et kontrollida nõutava staaži olemasolu ja tegelikku osalemist politsei tegevuses. See võimaldab hinnata isiku kogemust ning valmisolekut täita kõrgema vastutusega ülesandeid.

Lõikes 6 sätestatud andmete loetelu on ammendav ning välistab muude isikuandmete töötlemise nõuetele vastavuse kontrolli raames. Andmeid töödeldakse üksnes ulatuses, mis on vajalik konkreetse kontrolli eesmärgi saavutamiseks.

Lõikega 7 sätestatakse PPA õigus saada nõuetele vastavuse kontrolli läbiviimiseks andmeid riigi, kohaliku omavalitsuse üksuse või muu avalik-õigusliku isiku või eraõigusliku juriidilise isiku andmekogust. Andmekogude ammendavat loetelu, kust

andmeid võib saada, ei ole otstarbekas seaduses sätestada, kuna kasutatavad andmekogud võivad ajas muutuda ning sõltuvad konkreetsetest kontrollitavatest nõuetest. Nõuetele vastavuse kontrolli käigus võib kontrollida üksnes käesoleva paragrahvi lõikes 6 loetletud andmeid, mistõttu on ka kasutatavate andmekogude ring sisuliselt piiratud. Kasutatavate andmekogude hulka võivad kuuluda eelkõige riigi infosüsteemi andmekogud, mis võimaldavad kontrollida isiku isikuandmeid, kodakondsust, haridust, keeleoskust ja teovõimet. Näiteks rahvastikuregistrist saadakse isiku üldandmed, sealhulgas isiku nimi, isikukood, sünniaeg, kodakondsus ning varasemad isikunimed. Eesti hariduse infosüsteemist saadakse andmed isiku haridustaseme ja hariduse omandamise kohta. Selle kaudu on võimalus kontrollida lõpudokumentide kehtivust; kontrollida saab alates 2004. aasta kevadest välja antud põhikooli ja/või gümnaasiumi lõputunnistuste andmeid, kuid mitte kõrgharidust tõendavate dokumentide kehtivust. Keeleoskuse eksamitulemusi ja elektroonilisi tunnistusi saab kontrollida HARNO eksamite infosüsteemist (EIS), kasutades isiku ID-koodi ja tunnistuse numbrit. Andmekogude kasutamine on piiratud ulatuses, mis on vajalik nõuetele vastavuse kontrolli eesmärgi saavutamiseks.

Lõikega 8 sätestatakse, et isikuandmeid võib töödelda üksnes ulatuses, mis on vajalik käesoleva paragrahvi lõigetes 1 ja 2 nimetatud nõuetele vastavuse kontrolli eesmärgi saavutamiseks. Sellega tagatakse, et andmetöötlus on andmesubjekti jaoks läbipaistev, eesmärgipärane ja proportsionaalne ning kooskõlas isikuandmete kaitse üldpõhimõtetega. Lisaks välistatakse ülemäärane andmete kogumine ja töötlemine ning tagatakse, et andmeid ei kasutata eesmärkidel, mis ei ole seotud käesoleva paragrahvi lõigetes 1 ja 2 sätestatud nõuete kontrollimisega.

Paragrahviga 9 reguleeritakse abipolitseinikuks kandideerija ja abipolitseiniku taustakontroll läbiviimist.

Eestis ei ole kehtivat üldist taustakontrolli raamistikku ja kehtiva APolS-i alusel ei ole üheselt selge, millises ulatuses võib PPA töödelda isiku andmeid abipolitseinikuks võtmisel ja abipolitseinikuks olemise ajal. Käesoleva eelnõuga luuakse selgem õiguslik alus ja taustakontrollis töödeldavate andmete raamistik. Eelnõuga sätestatakse kontrollitavate isikute ring ning sätestatakse taustakontrolli sisu, ulatus ja kord.

Abipolitseinikuna tegutsemine tähendab osalemist avaliku võimu teostamises. Abipolitseinikule antakse teatud politsei õigused ja volitused ning see eeldab, et abipolitseinikuks kandideerijad vastavad kõrgetele usaldusväärsuse nõuetele. Selleks on kehtestatud teatavad tingimused, näiteks ei tohi isik olla toime pannud esimese astme kuritegu ega olla kriminaaluurimise all ning tema varasem käitumine ja eluviis peavad olema kooskõlas politseitöö eetiliste põhimõtetega. Taustakontrolli abil on võimalik veenduda, et nimetatud nõuded on täidetud. Kandideerija läbib sarnase sõelumisprotsessi nagu kutseline politseiametnik: esitatakse vajalikud andmed, viiakse läbi nende kontroll ning korraldatakse vestlused. Taustakontrolli eesmärk on ennetada olukordi, kus ebasobiva taustaga isik saaks juurdepääsu tundlikule politseiinfole või saaks õiguse kasutada politseile omaseid volitusi. Nii seadusandja kui ka PPA ühine huvi on tagada, et politsei tegevusse kaasatakse ainult need isikud, kelle usaldusväärsus on eelnevalt kontrollitud. Taustakontrolli nõue aitab maandada riske, mis võivad kaasneda isikute kaasamisega politsei tegevusse, kelle taust võib sisaldada tegureid, mis kahjustavad avalikku usaldust politsei kui institutsiooni vastu.

Abipolitseinikud võivad politsei tegevuses kokku puutuda tundliku teabega, saada juurdepääsu politsei siseinfole ning osaleda olukordades, mis nõuavad kiiret ja kaalutletud otsustamist. Ilma piisava kontrollita võib sellistesse rollidesse sattuda isik, kelle minevikus esineb riskikäitumist. Näiteks võivad kontrolli käigus ilmneda varasemad vägivalla- või korruptsioonijuhtumid,

seosed äärmuslike organisatsioonidega või muud asjaolud, mis seavad kahtluse alla isiku abipolitseinikuks sobivuse. Lisaks võimaldab taustakontroll hinnata muid julgeoleku seisukohalt olulisi asjaolusid või muid haavatavusi, mis võivad suurendada mõjutatavuse või abipolitseiniku rolli kuritarvitamise riski. Kogutud andmete põhjal on võimalik hinnata, kas kandidaadi taust ja käitumismustrid viitavad riskidele tema sõltumatuse või lojaalsuse suhtes. Selline hindamine ei tähenda iseenesest automaatset järeldust abipolitseinikuks kandideerija sobimatuse kohta, vaid võimaldab tuvastada võimalikke riske, millega tuleb arvestada ning mida on võimalik vajaduse korral asjakohaste meetmetega maandada.

Politsei kui institutsioon, olgu see kutseline või vabatahtlik, toimib üksnes avaliku usalduse alusel. Ühiskonna seisukohast ei eristata sageli, kas isik on kutseline politseiametnik või abipolitseinik – mõlema käitumine mõjutab politsei kui terviku mainet. Seetõttu on oluline, et ka vabatahtlikel, kellele on antud politseivormi kandmise õigus ja volitused, oleks läbitud usaldusväärsust kinnitav kontrollimenetlus. Kokkuvõttes on taustakontroll abipolitseinikuks kandideerijate puhul vajalik meede, mis aitab tagada, et politsei tegevusse kaasatakse üksnes need isikud, kes vastavad kehtestatud õigus- ja eetikanõuetele. Samas on taustakontroll vaid üks osa terviklikust värbamisprotsessist ning kõik taustakontrollis tuvastatud riskikohad ei välista isiku abipolitseinikuks võtmist.

Eeltoodud põhjendused taustakontrolli vajalikkuse kohta ei ole midagi uut, vaid nende alusel on PPA ka seni isikuid kontrollinud. Uue APolS-i eelnõuga täpsustatakse oluliselt praegust andmete töötlemise ulatust ning tehakse taustakontrolli regulatsioon selgemaks ja andmesubjektile läbipaistvamaks.

Lõikega 1 sätestatakse taustakontrolli eesmärk, milleks on hinnata abipolitseinikuks kandideerija usaldusväärsust ja tema nõuetele vastavust. Täpsemalt hinnatakse:

- isikuomadusi;
- isiku kõlblust ja usaldusväärsust politsei tegevuses osalemiseks;
- isiku käitumise vastavust PPA väärtustele ning selle võimalikku mõju PPA-le;
- võimalikke ohte isiku enda ja teiste isikute turvalisusele, avalikule korrale või riigi julgeolekule;
- karistusregistri, sh arhiivi andmeid;
- kriminaalmenetluste andmeid;
- varasemat avalikust teenistusest vabastamist distsiplinaarsüüteo tõttu;
- esitatud andmete õigsust.

Loetletud nõuded on suunatud isiku kõlbeliste omaduste, seaduskuulekuse, lojaalsuse ning üldise sobivuse hindamisele. Taustakontroll on riigi usaldusväärsuse tagamise oluline meede, mille rakendamise käigus riivatakse isikute õigusi ja vabadusi. Selle meetme rakendamine on põhjendatud ning vältimatult vajalik riigi julgeoleku ja avaliku korra tagamise seisukohalt kõrgema riskiga ameti- ja töökohtadel, sealhulgas siseturvalisuse valdkonna vabatahtlikel.

Lõikega 2 sätestatakse isikud, kelle suhtes PPA taustakontrolli läbi viib.

Punkti 1 kohaselt viiakse taustakontroll läbi abipolitseinikuks kandideerija suhtes, kes on eelnevalt läbinud käesoleva seaduse § 8 lõike 1 punktis 1 või lõike 2 punktis 1 sätestatud nõuetele vastavuse kontrolli. Selline regulatsioon kujundab abipolitseinikule APolS §-s 5 sätestatud nõuete läbiviimise etapiviisiliseks, võimaldades esmalt hinnata kandidaadi vastavust objektiivsetele ja üldistele nõuetele (nõuetele vastavuse kontroll) ning alles seejärel töödelda täiendavaid isikuandmeid, mis on vajalikud kandidaadi usaldusväärsuse ja sobivuse hindamiseks (taustakontroll).

Etapiviisiline lähenemisviis teenib isikuandmete kaitse seisukohast andmete töötlemise minimaalsuse ja eesmärgipärasuse põhimõtteid, kuna juhul, kui isik ei vasta nõuetele vastavuse kontrolli etapis mõnele APolS §-s 5 sätestatud üldnõudele, puudub vajadus tema suhtes taustakontrolli läbi viia ning täiendavaid isikuandmeid töödelda. Sellisel juhul piirdub andmetöötlus üksnes vältimatult vajalikuga ning välditakse põhjendamatut ja ülemäärast sekkumist isiku eraellu. Lisaks tagab selline lähenemisviis, et taustakontrolli käigus kogutavaid ja analüüsitavaid andmeid kasutatakse üksnes nende isikute puhul, kelle puhul on reaalselt võimalik edasine abipolitseinikuks nimetamine. Seeläbi on võimalik tasakaalustada ühelt poolt avaliku korra ja julgeoleku kaitse vajadus ning teiselt poolt isiku põhiõiguste ja -vabaduste kaitse, tagades, et õiguste riive on põhjendatud, proportsionaalne ja piiratud üksnes vajalikuga.

Kriisiolukorra eripära arvestades nähakse ette, et taustakontroll viiakse läbi üksnes nende abipolitseinikuks kandideerijate suhtes, kes on eelnevalt läbinud § 8 lõike 2 punktis 1 sätestatud nõuetele vastavuse kontrolli. Kriisiolukorras on eesmärgiks võimaldada PPA-l tegutseda kiiresti ja paindlikult, tagades samal ajal avaliku korra ja julgeoleku kaitse, ilma et loobutaks isiku põhiõiguste kaitseks vajalikest menetluslikest tagatistest.

Punkti 2 kohaselt on PPA-l õigus läbi viia taustakontroll nii abipolitseinikuks kandideerija kui ka abipolitseiniku suhtes, kui esineb põhjendatud kahtlus, et isik ei vasta enam abipolitseiniku nõuetele, millele vastavust kontrolliti tema viimasel taustakontrollil. Abipolitseinikuks kandideerija suhtes uue taustakontrolli läbiviimine võib olla põhjendatud näiteks olukorras, kui väljaõppe läbimise käigus ilmnevad uued asjaolud, mis seavad kahtluse alla isiku usaldusväärsuse või kõlbelisuse. Uue taustakontrolli läbiviimise ulatus on sisult piiritletud käesoleva eelnõu § 5 lõike 1 punktidega 5–10 ja 12. PPA ametnik peab vajaduse korral põhjendama, milles seisnes konkreetne põhjendatud kahtlus. Sätte eesmärk on tagada, et abipolitseiniku ülesandeid täidaksid üksnes isikud, kelle usaldusväärsus, kõlbelisus ja lojaalsus on jätkuvalt tagatud kogu abipolitseinikuks olemise vältel.

Lõikega 3 nähakse ette, et PPA teavitab abipolitseinikuks kandideerijat enne esmast taustakontrolli läbiviimist. See hõlmab ka kriisiolukorra ajal abipolitseinikuks kandideerivat isikut, kelle suhtes kohaldatakse taustakontrolli samadel põhimõtetel. Sarnaselt nõuetele vastavuse kontrolliga peetakse silmas, et kandideerimisetapis on edastatud selge teave kontrollitavate andmete kohta ning andmesubjekt ehk abipolitseinikuks kandideerija on andnud nõusoleku andmete töötlemiseks. Eraldiseisvat täiendavat kirjalikku teavitamist ei tehta, kuna see tooks kaasa ebaproportsionaalse halduskoormuse. Abipolitseinikuks kandideerija lähedaste puhul ei ole teavitamise kohustust ette nähtud, kuna nende suhtes tehtav taustakontroll on minimaalne.

Lõikega 4 sätestatakse PPA kohustus teavitada isikut tema suhtes läbiviidud uuest taustakontrollist ja selle tulemusest. Teavitamine peab toimuma 14 kalendripäeva jooksul tulemuse teatavaks saamisest arvates. Sellega tagatakse ühelt poolt, et PPA peab uue taustakontrolli läbiviimise vajadust suutma põhjendada ning teiselt poolt võimaldab see isikul vajaduse korral oma õigusi kaitsta. Kuna taustakontroll on haldusmenetluse osa, on abipolitseinikuks kandideerijal või abipolitseinikul võimalik tulemust vaidlustada haldusmenetluse seaduses sätestatud korras. 14-päevane tähtaeg loob selge ja arusaadava ajaraami nii isikule kui ka PPA-le ning aitab vältida olukorda, kus teavitamine põhjendamatult viibib. Isiku teavitamisega tagatakse IKÜM-i artiklites 13–14 sätestatud nõuete täitmine.

Lõikega 5 loetletakse isikuandmete liigid, mida PPA võib töödelda taustakontrolli läbiviimisel. Kokkuvõttes töödeldakse taustakontrolli raames üksnes selliseid isikuandmeid, mis on vajalikud isiku kõlbluse, sobivuse ja usaldusväärsuse hindamiseks.

Punktide 1 ja 2 kohaselt võib PPA töödelda isiku üldandmeid ja varasemaid isikunimesid. Üldandmete all mõistetakse isiku nime, isikukoodi (sh sünniaeg), sugu, kodakondsust, kontaktandmeid (elukoha aadress, telefoninumber ja e-posti aadress). Isiku üldandmete töötlemine on vajalik isiku tuvastamiseks. Varasemate isikunimede kontrollimise eesmärk on tagada, et isiku varasem elukäik ei jääks kontrolli alt välja nimevahetuse tõttu.

Punkti 3 kohaselt võib PPA töödelda isiku viimase viie aasta töötamise andmeid. Töötamise andmed on taustakontrolli raames vajalikud, et hinnata isiku tööalast usaldusväärsust, vastutustunnet ja sobivust avaliku võimu ülesannete täitmiseks. Lisaks võimaldavad need andmed PPA-l vajaduse korral võtta ühendust isiku tööandjaga, et saada täiendavat iseloomustavat teavet isiku käitumise ja hoiakute kohta.

Taustakontrolli käigus võib isiku töötamise andmete analüüsimisel ilmneda asjaolusid, mis võivad viidata võimalikele riskidele seoses isiku usaldusväärsuse, vastutustunde või sobivusega avaliku võimu ülesannete täitmiseks. Sellisteks asjaoludeks võivad muu hulgas olla sagedased ja lühiajalised töösuhted ilma selgelt põhjendatud selgituseta, korduv töösuhete lõpetamine tööandja algatusel, olulised ja selgitamata katkestused töökäigus ning vastuoluline või negatiivne teave varasematelt tööandjatelt. Kõiki nimetatud asjaolusid hinnatakse üksnes kogumis ja kontekstis, arvestades isiku selgitusi ning tööelu eripära, ning need ei ole iseenesest automaatselt välistavad, vaid võivad anda aluse täiendavaks hindamiseks.

Viieaastase ajavahemiku valik on põhjendatud ning vastab mõõdukuse ja proportsionaalsuse põhimõtetele. Lühem ajavahemik, näiteks üks aasta, ei võimaldaks saada piisavalt terviklikku ja usaldusväärset ülevaadet isiku tööalasest käitumisest, kuna see võib kajastada üksnes ajutist või erandlikku olukorda ega pruugi peegeldada isiku tegelikku ja püsivamat hoiakut tööülesannete täitmisel. Samuti ei pruugi lühike ajavahemik hõlmata varasemaid töösuhteid, mis on olulised isiku tööalase tausta hindamisel.

Samas ei ole põhjendatud ka oluliselt pikema ajavahemiku, näiteks kümne aasta töötamise andmete töötlemine, kuna sellised andmed võivad olla kontrolli eesmärgi seisukohast ajaliselt liiga kauged ning ei pruugi enam kajastada isiku praegust käitumist, hoiakuid ega tööalast usaldusväärsust. Pikema perioodi hõlmamine suurendaks isikuandmete töötlemise ulatust ilma selge lisandväärtuseta kontrolli eesmärgi saavutamisel ning ei oleks kooskõlas IKÜM-is sätestatud andmete minimaalsuse põhimõttega.

Seetõttu kujutab viieaastane ajavahemik endast mõistlikku tasakaalu ühelt poolt avaliku huvi – tagada avaliku võimu ülesannete täitjate usaldusväärsus – ja teiselt poolt isiku õiguse vahel, et tema isikuandmeid töödeldaks üksnes vajalikus ja põhjendatud ulatuses. Tegemist on ajaliselt piiratud, eesmärgipärase ja mõõduka andmetöötlusega, mis on sobiv kontrolli eesmärgi saavutamiseks.

Punkti 4 kohaselt võib PPA töödelda sotsiaalmeediakontode andmeid, et hinnata isiku avalikku kuvandit ja selle vastavust abipolitseiniku kõlblusnõuetele. Sotsiaalmeedia platvorme ei ole võimalik loetleda ning samuti ei ole võimalik ette teada, millistelt veebilehtedelt taustakontrolli otsuse tegemisel vajalikku teavet võib leida. Sotsiaalmeediakontode kontrolli käigus võib ilmneda näiteks õigusrikkumisi õigustav, vaenu õhutav, vägivalda propageeriv või riigivastane sisu, mis seab kahtluse alla isiku sobivuse abipolitseinikuna tegutsemiseks. Sotsiaalmeediakontode andmete töötlemine taustakontrolli raames piirdub üksnes avalikult kättesaadava teabega. See tähendab, et PPA-l ei ole õigust tutvuda kinniste või privaatsena seadistatud sotsiaalmeediakontode sisuga ega kasutada selliste kontode kaudu kättesaamatuid andmeid taustakontrolli läbiviimisel. Avalikult kättesaadava teabe all mõistetakse teavet, mille

isik on ise teinud üldsusele nähtavaks. Selline piirang tagab, et taustakontroll on kooskõlas isikuandmete töötlemise minimaalsuse ja proportsionaalsuse põhimõtetega.

Punkti 5 kohaselt võib PPA taustakontrolli raamess piiratud ulatuses töödelda ka abipolitseiniku sugulaste ja hõimlaste (vanemad, õde, vend, lapsed, abikaasa, registreeritud elukaaslane, endine abikaasa, endine registreeritud elukaaslane) ning abieluga sarnanevas suhtes oleva elukaaslase andmeid. Kontrolli eesmärk ei ole hinnata nende isikute sobivust, vaid tuvastada võimalikud riskid, mis võivad tuleneda abipolitseiniku lähedastest suhetest ning mõjutada tema sõltumatust, lojaalsust või otsustusvabadust. Lähedaste isikute andmete töötlemise ulatus on oluliselt kitsam kui taustakontrolli adressaadi enda puhul (vt § 9 lõige 6), mis aitab hoida riive mõõduka ja proportsionaalsena. Taustakontrolli eesmärgid lähedaste isikute puhul kaaluvad üles kontrolliga kaasneva riive ning tegemist on riskide haldamise mõõduka meetmega.

Taustakontrolli raames võib PPA töödelda punktide 6 ja 7 alusel andmeid määratud karistuste, karistatuse, karistusest vabastamise ning karistusregistri arhiiviandmete kohta. Töödeldakse nii kriminaal-, väärteo- kui ka distsiplinaarkaristuse andmeid. Määratud karistused võivad mõjutada isiku mainet ja usaldusväärsust. Karistusregistri arhiiviandmete kasutamine võimaldab hinnata isiku varasemat käitumismustrit tervikuna ja on vajalik tuvastamaks, kas kandideerijal esineb abipolitseinikuks nimetamist välistavaid asjaolusid (abipolitseinik ei tohi olla karistatud tahtlikult toimepandud esimese astme kuriteo eest, olenemata karistusandmete kustutamisest). Kehtiv kriminaalkaristus võib anda aluse kahelda isiku usaldusväärsuses ja kehtiv karistus tahtlikult toimepandud kuriteo välistab kandideerija abipolitseinikuks nimetamise karistuse kehtivuse ajal. Isikud, kes on riigivõimu esindajad ning kellel on õigus piirata teiste isikute õiguseid ja vabadusi, peavad ka ise olema usaldusväärse taustaga. PPA maine kahjustamise vältimiseks peab abipolitseinik ise olema õiguskuulekas. Eelkõige peab PPA veenduma, et abipolitseinikule ei ole omane eksida nende reeglite vastu, mille üle teostab kontrolli politsei ja millesse ta kaasab ka abipolitseinikke. Abipolitseiniku usaldusväärsus, õiguskuulekus, väärtused ja käitumine peavad toetama politsei ülesannete täitmist. Seega on oluline välja selgitada abipolitseiniku suhtumine õiguskorda laiemalt.

Punkti 8 kohaselt on taustakontrolli käigus õigus töödelda teavet selle kohta, kas isik on taustakontrolli tegemise hetkel tunnistatud kahtlustatavaks või süüdistatavaks menetluses, mille kohta pole jõustunud kriminaalasja lõpetamise määrust ega õigeksmõistvat või süüdimõistvat kohtuotsust, ning andmed viimase viie aasta jooksul tehtud menetluste kohta, kus isik on tunnistatud süüdistatavaks või kahtlustatavaks ja mille kohta on jõustunud kriminaalmenetluse lõpetamise määrus või otsus. Nimetatud andmete töötlemise eesmärk on hinnata abipolitseinikuks kandideeriva isiku usaldusväärsust ja sobivust politsei tegevuses osalemiseks.

Kehtiva menetluse puhul ei ole taustakontrolli eesmärk hinnata menetluse üksikasju ega isiku võimalikku süüd, vaid tuvastada asjaolu, kas isiku suhtes toimub kriminaalmenetlus, milles ta on kahtlustatav või süüdistatav. Kuna eelnõu § 5 lõike 1 punkti 9 kohaselt ei või isik olla abipolitseinik, kui ta on kriminaalmenetluses kahtlustatav või süüdistatav, piisab sellisel juhul teadmisest, kas vastav staatus esineb või mitte.

Kahtlustatava või süüdistatava staatus viitab põhjendatud kahtlusele isiku võimalikust seotusest kuriteoga ning sellega kaasneb kriminaalmenetluse läbiviimine, mille tulemus ei ole kandideerimise ajal veel selgunud. Sellises olukorras ei ole võimalik anda objektiivset hinnangut isiku sobivusele abipolitseiniku politsei tegevuses osalemiseks. Samuti võib kriminaalmenetluse kestel esineda huvide konflikti, kui isik osaleb politsei tegevuses samaaegselt enda suhtes läbiviidava menetluse ajal. Lisaks võib kahtlustatava või süüdistatava

staatus kahjustada politsei usaldusväärsust ning avalikkuse usku korrakaitseorganite erapooletusse ja õiguspärasesse tegutsemisse.

Abipolitseinik tegutseb politsei nimel ja avalikkus tajub teda politsei esindajana, mistõttu on oluline vältida olukordi, kus politsei tegevusse on kaasatud isik, kelle suhtes on alustatud kriminaalmenetlust. Andmete töötlemine ei tähenda süü eeldamist ega isiku süüdimõistmist ning on kooskõlas süütuse presumptsiooni põhimõttega, mille kohaselt loetakse isik süütuks, kuni tema süü ei ole seaduses sätestatud korras tõendatud ja jõustunud kohtuotsusega tuvastatud. Kahtlustatava või süüdistatava staatuse kontrollimine ei ole suunatud isiku vastutuse tuvastamisele ega hinnangu andmisele tema süüküsimuses, vaid kujutab endast ennetava iseloomuga meedet, mille eesmärk on ajutiselt hinnata isiku sobivust abipolitseinikuks, mis eeldab kõrgendatud usaldusväärsust, laitmatut käitumist ja avalikkuse usaldust. Tegemist on mõõduka ja proportsionaalse andmetöötlusega, kahjustamata seejuures isiku menetluslikke õigusi ega õigust õiglasele kohtumenetlusele. Kui isikule on esitatud kahtlustus või süüdistus, ei anta talle sellel ajal abipolitseiniku staatust. Menetluse lõpetamise või õigeksmõistmise korral on isikul võimalik kandideerimisprotsessi uuesti alustada.

Lisaks võimaldab säte töödelda viimase viie aasta jooksul lõpetatud kriminaalmenetluste andmeid. Nende andmete töötlemise eesmärk ei ole anda uut hinnangut isiku süüküsimusele, vaid võimaldada hinnata isiku usaldusväärsust, kõlblust ja sobivust abipolitseinikuna politsei tegevuses osalemiseks. Ainuüksi menetluse lõpetamise määruse olemasolu ei võimalda hinnata, kas menetluse aluseks olnud asjaolud võivad mõjutada isiku sobivust abipolitseinikuks. Seetõttu on vajalik, et PPA-l oleks võimalik piiratud ajavahemiku jooksul hinnata ka lõpetatud menetlustega seotud asjaolusid tervikuna.

Eelnõuga antakse abipolitseinikele senisest ulatuslikumad õigused ja võimalus osaleda avaliku võimu teostamises, mille tõttu PPA-l peab olema võimalik hinnata ka lõpetatud menetluste pinnalt, kas isik vastab eelnõu § 5 lõike 1 punktis 5 sätestatud usaldusväärsuse ja kõlblikkuse nõuetele. KrMS näeb ette mitmeid menetluse lõpetamise aluseid, mis ei ole seotud isiku süütuse või teo olemusliku õigusvastasuse puudumisega, vaid menetluslike, oportuniteedi- või otstarbekuse kaalutlustega. Seetõttu ei anna ainuüksi süüdimõistva kohtuotsuse puudumine alati ammendavat ja tõest pilti isiku varasemast käitumisest. Näiteks võib kriminaalmenetluse lõpetada avaliku menetlushuvi puudumise ja vähese süü korral (§ 202), karistuse ebaotstarbekuse tõttu (§ 203), kahju heastamise tõttu (§ 203[1]) või muudel seaduses sätestatud alustel, sealhulgas menetluse mõistliku aja möödumise tõttu (§ 205[2]). Mitmel nimetatud juhul eeldab menetluse lõpetamine seda, et teo toimepanemise asjaolud on suures ulatuses selged ning isik on sageli ka võtnud vastutuse kahju heastamise, kohustuste täitmise või muude tingimuste kaudu. Sellised menetluslahendid võivad seega anda olulist teavet isiku varasema käitumise, hoiakute ja õiguskorrast kinnipidamise kohta, isegi kui formaalset süüdimõistmist ei ole toimunud. Abipolitseinikuks kandideeriva isiku puhul on sellise teabe hindamine eriti oluline, kuna abipolitseinik osaleb politsei ülesannete täitmises ning tal võib olla võimalus mõjutada teiste isikute õigusi ja vabadusi. Avaliku võimu teostamises osalemine eeldab kõrgendatud usaldusväärsust, õiguskuulekust ja väärtushinnangute kooskõla politsei põhimõtetega. Kriminaalasjade lahendid, sealhulgas menetluse lõpetamise määrused, võimaldavad hinnata, kas isikule on varem olnud omane õigusrikkumine, milline on olnud tema käitumismuster ning kuidas ta on reageerinud õiguskorraga vastuollu sattumisele. Samas ei tähenda selliste andmete töötlemine süü eeldamist ega süütuse presumptsiooni rikkumist. Menetluse lõpetamise aluste analüüsimine ei ole suunatud isiku kriminaalvastutuse tuvastamisele. Seega on kriminaalasjade lahendite, sealhulgas kahtlustatava või süüdistatava staatusega seotud menetluste tulemuste arvesse võtmine põhjendatud selleks, et kujundada terviklik ja sisuline hinnang isiku varasemale käitumisele ning tagada, et politsei tegevusse kaasatakse üksnes isikud, kelle hoiakud ja käitumine toetavad õiguskorda ja avalikku huvi.

Teatud käitumismustrid või sündmuste asjaolud võivad viidata isiku eluviisile või hoiakutele, mis võivad olla vastuolus abipolitseinikule esitatavate kõlblus- ja usaldusväärsuse nõuetega, sõltumata sellest, kas need on lõppenud karistuse määramisega. Kohtupraktikas on selgitatud, et haldusorgan saab isikust lähtuva ohu prognoosimisel üldjuhul lähtealuseks võtta isiku poolt varem toime pandud tegude asjaolud ja selle, kuidas isik väljendab oma suhtumist nendesse (Tallinna Ringkonnakohtu 28.04.2021. aasta otsus haldusasjas nr 3-20-1675, punkt 9). Et tegu ei pruugi olla ühiskonnaohtlik karistusõiguslikus mõttes (kaebaja viide karistatuse puudumisele), ei tähenda, et sama tegu (ka üksik käitumisakt) ei võiks olla tunnistuseks enda või teise isiku turvalisust ohustavast eluviisist või käitumisest RelvS § 36 lõike 4 punkti 3 tähenduses. Isiku elustiili hindamisel omab tähtsust see, kas esineb teavet, et sarnane käitumine võib isikule olla loomuomane. Isikule loomuomase käitumise hindamisel ei ole õigusvastane tugineda ka nendele politsei andmebaasidest nähtuvatele andmetele, mis on karistusregistrist kustutatud või mida sinna ei kantagi. Sellistele andmetele tuginemisel ei anta hinnangut kaebaja tegudele või nende retsidiivsusele karistusõiguslikus mõttes (vt RelvS § 36 lõike 4 punkt 5), vaid kasutatakse isiku suhtes teadaolevat infot isikut iseloomustavana (vt ka nt Tallinna Ringkonnakohtu otsused asjades nr 3-17-2282, 3-20-1675, 3-20-2365). Niisiis iseloomustavad kaebajat lisaks kehtivate karistuste puudumisele ka politsei andmebaasis fikseeritud kaebajaga toimunud sündmused, sh lühimenetlustes fikseeritud kiiruseületamised ja muud liiklusrikkumised[24].

Andmete töötlemine on ajaliselt piiratud viimase viie aastaga, mis aitab tagada meetme proportsionaalsuse ning vähendada riski, et isiku sobivuse üle hakatakse otsustama liiga vanade asjaolude pinnalt, millel ei pruugi enam olla asjakohast tähendust tema praeguse eluviisi, hoiakute või käitumise hindamisel.

Punkti 9 kohaselt on õigus PPA-l töödelda andmeid seotuse kohta organisatsiooni või liikumisega, mille tegevus on suunatud avaliku korra või julgeoleku vastu. Abipolitseinik peab oma tegevuse ja eluviisiga toetama politseid turvalisuse ning avaliku korra tagamisel. Abipolitseinik ei tohi olla seotud kuritegelike organisatsioonide, äärmuslike poliitiliste liikumiste ega muude gruppidega, mis on suunatud avaliku korra või julgeoleku vastu, kuna see seaks kahtluse alla tema lojaalsuse ja sõltumatuse.

Eesti õiguskorras ei saa eksisteerida ametlikke või registreeritud organisatsioone, mille tegevus on suunatud riigi põhiseadusliku korra, avaliku korra või julgeoleku vastu. Seetõttu ei peeta käesolevas sättes silmas ametlikke organisatsioone, vaid mitteametlikke, isetekkinud ja registreerimata liikumisi, rühmitusi või võrgustikke, mis tegutsevad igapäevaelus ning on politseile oma tegevuse, ideoloogia või käitumismustri kaudu teada.

Sellised mitteametlikud struktuurid võivad olla suunatud äärmusluse õhutamisele, vaenu levitamisele, riigivõimu vastasele tegevusele või muul viisil avaliku korra ja julgeoleku kahjustamisele, hoolimata sellest, et neil puudub juriidiline vorm või ametlik staatus. Praktikas võivad need grupeeringud avaldada reaalset mõju ühiskondlikule turvalisusele ning kujutada endast riski ka politsei tegevuse seisukohast.

Abipolitseinik peab oma tegevuse ja eluviisiga toetama politseid turvalisuse ning avaliku korra tagamisel ning olema oma hoiakutes ja käitumises selgelt kooskõlas õiguskorraga. Seotus selliste mitteametlike, politseile teada olevate ja avalikku korda või julgeolekut ohustavate liikumistega võib seada kahtluse alla abipolitseiniku lojaalsuse, sõltumatuse ja erapooletuse ning kahjustada politsei usaldusväärsust avalikkuse silmis.

[24] Tallinna Ringkonnakohtu halduskolleegiumi 22.03.2022. aasta otsus nr 3-21-2047.

Punkti 10 kohaselt on õigus PPA-l töödelda ka üldsusele suunatud ja avalike allikate andmeid, et hinnata isiku usaldusväärsust, isikuomadusi, kõlbelisust ja eluviisi.

Üldsusele suunatus ja avalike allikate all mõistetakse isiku enda poolt avalikkusele kättesaadavaks tehtud teavet, sealhulgas sotsiaalmeedias, veebiplatvormidel, blogides, foorumites või muudes avalikes kanalites avaldatud seisukohti ja materjale. Selline teave võib anda olulist lisainfot isiku hoiakute, väärtushinnangute ja käitumismustri kohta, mis ei pruugi kajastuda ametlikes registrites, kuid on abipolitseiniku sobivuse hindamisel sisuliselt asjakohane.

Avalikest allikatest pärinev teave võib positiivselt iseloomustada isiku sobivust abipolitseinikuks näiteks juhul, kui isik on osalenud vabatahtlikus tegevuses, kogukondlikes algatustes või turvalisust ja avalikku korda toetavas tegevuses. Samuti võib isiku avalik käitumine näidata lugupidavat suhtumist teistesse inimestesse, konfliktide rahumeelset lahendamist ning vastutustundlikku ja tasakaalukat suhtlusviisi. Samas võivad avalikest allikatest ilmnevad asjaolud viidata ka isiku sobimatusele abipolitseiniku rolli. Sellisteks asjaoludeks võivad olla näiteks kuritegevust, vägivalda või õigusrikkumisi õigustavad avaldused, riigivastased või äärmuslikud seisukohad, vaenu õhutamine, diskrimineerivad või alandavad väljaütlemised, samuti politsei või õiguskorra süstemaatiline halvustamine.

Avalike allikate andmete töötlemisel ei lähtuta üksikutest kontekstist väljarebitud avaldustest, vaid hinnatakse teavet tervikuna, arvestades selle sisu, ajalisust ja sagedust. Tegemist ei ole isiku maailmavaate või arvamusvabaduse piiranguga, vaid riskihindamisega. Avalike allikate kasutamine võimaldab PPA-l teha põhjendatud otsuse selle kohta, kas isiku hoiakud ja käitumine toetavad politsei tegevuses osalemist. Seega võib avalikest allikatest pärinev teave olenevalt selle sisust ja iseloomust anda kas täiendava kinnituse isiku sobivusele või vastupidi – viidata riskidele, mille tõttu võib PPA otsustada isikut abipolitseinikuks mitte nimetada.

Punkti 11 kohaselt võib PPA töödelda õppeasutuse esindajalt saadud andmeid ja viimase viie aasta tööandja andmeid isiku usaldusväärsuse, isikuomaduste ja kõlbeliste omaduste kohta. Nende andmete töötlemine võimaldab hinnata isiku käitumist töökeskkonnas ning tema valmisolekut täita abipolitseiniku ülesandeid.

Punkti 12 kohaselt võib PPA töödelda andmeid selle kohta, kas isik on viimase aasta jooksul vabastatud avalikust teenistusest distsiplinaarsüüteo eest. Vastav teave on vajalik taustakontrolli läbiviimiseks, et hinnata isiku usaldusväärsust ning vastavust abipolitseiniku nõuetele. Avaliku teenistuse seaduse § 70 järgi võivad distsiplinaarkaristused olla noomitus, põhipalga vähendamine või teenistusest vabastamine, millest viimane on kõige raskem meede ja eeldab mõjuvate põhjuste esinemist. Kui isik on teenistusest distsiplinaarsüüteo tõttu vabastatud, viitab see asjaolule, et isik ei ole käitunud teenistuskohustuste ja eetikareeglitega kooskõlas ning see võib viidata tööandja usalduse kaotusele või seaduskuulekuse puudulikkusele. Abipolitseinikule kehtestatud nõuete kohaselt ei saa isikut nimetada abipolitseinikuks juhul, kui talle on viimase aasta jooksul määratud distsiplinaarkaristus. PPA-le on oluline tagada, et abipolitseinikul ei esine asjaolusid, mis seaksid kahtluse alla tema usaldusväärsuse, sest abipolitseinikud täidavad ülesandeid, mis eeldavad kõrgendatud vastutust ja õiguskuulekust.

Eelnõus on ajaraamina ette nähtud üks aasta, lähtudes IKÜM-i minimaalsuse põhimõttest. Üheaastane periood on proportsionaalne ja piisav, et tuvastada hiljutine ning asjakohane käitumine, mis võib mõjutada isiku sobivust.

Punkti 13 kohaselt võib töödelda ka PPA eelneva abipolitseiniku taustakontrolli andmeid. Käesoleva punkti alusel on õigus töödelda eelmise taustakontrolli andmeid, mille on läbi viinud PPA selle isiku suhtes. Seega ei kuulu sätte kohaldamisalasse teiste asutuste poolt või teiste seaduste alusel tehtud taustakontrollid, näiteks vangistusseaduse või muude eriseaduste alusel läbiviidud kontrollid, kuna nende eesmärk, ulatus ja õiguslik alus erinevad abipolitseiniku taustakontrolli eesmärgist. Selliste andmete kasutamine ei oleks kooskõlas andmete eesmärgipärasuse ja minimaalsuse põhimõtetega. Piirates eelmise taustakontrolli andmete kasutamise üksnes PPA poolt, tagatakse õigusselgus, välditakse erineva õigusliku eesmärgiga andmete põhjendamatut ristkasutust ning kaitstakse isikuandmete töötlemisel isiku põhiõigusi. Samuti võimaldab see kasutada juba kogutud asjakohast teavet menetluse tõhustamiseks ja dubleeriva andmetöötluse vältimiseks, ilma et see tooks kaasa põhjendamatult laiaulatuslikku andmete kasutamist.

Varasema taustakontrolli andmeid säilitatakse kuni kümme aastat ning vajaduse korral on PPA-l õigus töödelda ja arvesse võtta ka neid andmeid. Varasemate taustakontrolli andmete töötlemine võimaldab PPA-l hinnata, kas isiku suhtes on varem ilmnenud asjaolusid, mis võivad mõjutada tema sobivust abipolitseinikuks, sealhulgas varasemad usaldusväärsust vähendavad asjaolud või muud riskitegurid. Vajadus varasemaid andmeid töödelda võib tekkida juhul, kui isik taotleb uuesti abipolitseinikuks saamist või kui PPA-l tekib põhjendatud kahtlus isiku usaldusväärsuse suhtes. Samuti võimaldab varasemate andmete arvesse võtmine võrrelda uusi andmeid varasematega ning tuvastada võimalikke mustreid või korduvaid probleeme, mis on olulised riskimaandamise seisukohalt.

Punkti 14 kohaselt võib PPA töödelda andmeid isiku viimase viie aasta välispiiri ületuste kohta riikidesse, mis on kantud riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse § 19 lõike 3 alusel kehtestatud nimekirja ning mille puhul kehtib sama paragrahvi lõikes 2 nimetatud teatamiskohustus. Sage riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse § 19 lõikes 3 nimetatud välisriikide külastamine võib viidata võimalikele riskidele, sealhulgas seotusele riigi julgeolekut ohustava tegevusega. Eelkõige võib sagedane või pikaajaline viibimine nimetatud riikides suurendada mõjutatavuse või huvide konflikti riski. Olulisuse hindamisel ei lähtuta üksnes välisriigis viibimise faktist, vaid analüüsitakse näiteks selle sisu, sagedust, kestust ja isiku sidemeid vastava riigiga. Samuti hinnatakse, kas ja mil määral võivad sellised seosed mõjutada isiku võimet täita abipolitseiniku ülesandeid erapooletult, lojaalselt ja riigi julgeoleku huve arvestades. Andmete töötlemine on seega ennetava iseloomuga ning suunatud riskide varajasele tuvastamisele ja maandamisele. Selle eesmärk ei ole isikuid põhjendamatult piirata, vaid tagada, et abipolitseiniku rolli täitvad isikud vastaksid kõrgendatud usaldusväärsuse nõuetele ning et PPA saaks teha kaalutletud ja põhjendatud otsuseid, arvestades nii avalikku huvi kui ka isiku õigusi.

Punkti 15 kohaselt võib PPA töödelda välisriigis kaitseväeteenistuses või sõjaväelises väljaõppes osalemise andmeid, et hinnata võimalikku julgeolekuriski. Välisriigis omandatud sõjaväelise väljaõppe andmete töötlemine võimaldab PPA-l vajaduse korral küsida isikult lisaselgitusi väljaõppe iseloomu, kestuse ja eesmärgi kohta ning hinnata, kas väljaõpe võib mõjutada isiku võimet täita abipolitseiniku ülesandeid erapooletult ja kooskõlas Eesti Vabariigi huvidega. Andmete töötlemine on ennetava iseloomuga ning suunatud riskide varajasele tuvastamisele ja maandamisele. Oluline on rõhutada, et sellise väljaõppe läbimine ei ole iseenesest välistav asjaolu abipolitseinikuks saamisel.

Punkti 16 kohaselt võib PPA töödelda PPVS § 8 lõike 3 alusel asutatud andmekogus (infosüsteem POLIS) olevaid andmeid, mis võimaldavad tuvastada isiku suhteid kuritegevusega seotud isikutega. Nimetatud andmete töötlemise eesmärk on hinnata

abipolitseinikuks kandideerija või abipolitseiniku võimalikku mõjutatavust, sõltuvust või riske, mis võivad tuleneda tema lähedastest või püsivatest suhetest kuritegevusega seotud isikutega.

Abipolitseinik osaleb politsei tegevuses ning võib saada ligipääsu teabele, mis ei ole avalik, samuti täita ülesandeid, mis eeldavad sõltumatut ja erapooletut otsustusvõimet. Seetõttu on oluline tuvastada olukorrad, kus isiku suhted kuritegevusega seotud isikutega võivad seada kahtluse alla tema lojaalsuse, otsustusvabaduse või usaldusväärsuse, sealhulgas tekitada ohu, et isikut võidakse mõjutada, ära kasutada või survestada. Kui andmete töötlemisel ilmnevad seosed kuritegevusega seotud isikutega, ei tähenda see automaatselt järeldust isiku sobimatuse kohta, vaid on osa riskihinnangust, mille käigus hinnatakse konkreetsete suhete laadi, kestust ja mõju isiku käitumisele ning politsei tegevuses osalemisele. Andmeid kasutatakse üksnes abipolitseiniku sobivuse ja usaldusväärsuse hindamiseks.

Punkti 17 kohaselt võib PPA töödelda PPVS § 8 lõike 3 ja § 25[1] lõike 1 alusel asutatud andmekogudes (infosüsteem POLIS ja politsei taktikalise juhtimise andmekogu) olevaid andmeid, mis võimaldavad kontrollida isiku vastavust seaduses sätestatud nõuetele. Nimetatud andmekogudesse on koondatud politsei ülesannete täitmise käigus kogutud teave, mis võimaldab hinnata isiku tausta ja käitumist pikema ajavahemiku jooksul ning tuvastada võimalikke asjaolusid, mis võivad mõjutada isiku sobivust osaleda politsei tegevuses.

Andmekogudes sisalduv teave võib hõlmata andmeid isiku varasema käitumise, kontaktide ning politsei sekkumist nõudnud sündmuste kohta, sealhulgas olukordi, kus isik on olnud osaline menetluses, osaline või muul viisil politsei tähelepanu all. Sellise teabe töötlemine on vajalik, et PPA saaks hinnata, kas isiku suhtes esineb riske või asjaolusid, mis võivad olla vastuolus käesoleva seaduse § 5 lõike 1 punktides 5–10 ja 12 sätestatud nõuetega, eelkõige seoses isiku seaduskuulekuse, usaldusväärsuse, kõlbeliste omaduste ning üldise sobivusega abipolitseiniku rolli täitmiseks.

Igapäevaselt reageerib politsei ka sündmustele, mis ei kujuta endast süütegu ja mille puhul menetlust ei alustata, kuid mis võivad siiski anda olulist teavet isiku käitumise, hoiakute ja konfliktimustri kohta. Mitmed politsei väljakutsed ja sekkumised on praktikas seotud isikute viibimisega avalikus kohas alkoholijoobes, millega häiritakse kas teisi isikuid või mis seab ohtu isiku enda elu ja tervise. Politsei ülesanne on neil juhtudel eeskätt tagada isiku enda ja teiste isikute turvalisus ning taastada avalik kord. Sellised sekkumised ei pruugi lõppeda karistuse määramise või menetluse alustamisega, kuid nende korduv esinemine sama isikuga seoses võib viidata riskikäitumisele, vähesele enesekontrollile või raskustele sotsiaalsete normide järgimisel. Kuigi avalikus kohas alkoholijoobes viibimine ei tähenda igal üksikjuhul õigusvastast käitumist ega süüd, võib isiku korduv seotus selliste sündmustega anda PPA-le lisateavet isiku eluviisi ja käitumismustri kohta. Selline teave on oluline abipolitseiniku sobivuse hindamisel, kuna abipolitseiniku roll eeldab vastutustundlikku käitumist, head enesekontrolli ning võimet järgida ja toetada neid norme, mille täitmist politsei oma tegevuses tagab.

Andmeid kasutatakse **isikut iseloomustava teabena** ning nende töötlemise eesmärk ei ole anda hinnangut isiku süüküsimusele ega määrata karistusõiguslikku vastutust. Andmete töötlemine on piiratud üksnes ulatuses, mis on vajalik taustakontrolli eesmärgi saavutamiseks, ning nendele tuginetakse koos muude taustakontrolli käigus kogutud andmetega tervikliku riskihinnangu kujundamisel.

Lõikega 6 piiritletakse, milliseid andmeid võib töödelda abipolitseinikuks kandideerija lähedaste suhtes. Täpsemalt võib töödelda lähedaste <u>üldandmeid, varasemaid isikunimesid</u> ning <u>PPA kogutud andmeid, mis võimaldavad tuvastada isiku suhteid</u>

kuritegevusega seotud isikutega. PPA-l on vaja tagada, et politsei tegevusse oleks kaasatud usaldusväärsed inimesed, ja välistada olukord, kus võib esineda oht, et lähedased mõjutavad abipolitseiniku tegevust. Lähedaste isikute karistusandmeid karistusregistrist selle raames ei kontrollita.

Õiguste ja vabaduste piiramist saab pidada lubatavaks vaid juhul, kui see on põhjendatud ja vajalik (PS § 11). Taustakontrolli eesmärk on hinnata isiku usaldusväärsust ja abipolitseinikuks sobivust. Pereliikmete osas kogutakse ja töödeldakse vähem andmeid kui abipolitseiniku enda puhul, kuna nende andmete kasutamine teenib eeskätt eesmärki tuvastada võimalikud perekondlikust taustast tulenevad riskid. Seetõttu ei ole põhjendatud pereliikmete samaväärne ja sama ulatuslik kontrollimine. PPA-le on oluline omada piisavat ülevaadet riskidest, mis võivad kaasneda abipolitseiniku tegevusega. Näiteks võib pereliige, kellel on varasem kokkupuude organiseeritud kuritegevusega, püüda oma lähedast, abipolitseinikku, mõjutada. Sellise asjaolu ilmnemine taustakontrolli käigus ei välista automaatselt isiku abipolitseinikuks nimetamist, vaid osutab vajadusele arvestada kõrgendatud riskiga. Kokkuvõttes on taustakontrolli eesmärgid kaalukamad kui sellega kaasnev põhiõiguste riive ning tegemist on mõõduka ja ennetava abinõuga. Analoogselt VangS-ga ei teavitata lähedasi taustakontrolli läbiviimisest, kuna nende kohta tehtav taustakontroll on minimaalne.

Lõikega 7 loetletakse PPA õigused taustakontrolli läbiviimisel. Nimetatud toimingud on vajalikud, et taustakontrolli käigus oleks PPA-l võimalik eri allikatest kontrollida esitatud andmete õigsust ja välistavate aluste puudumist. Andmete kontrollimise viis valitakse iga kord eraldi, arvestades kontrollitavate andmete olemust. Eesmärk on selgitada välja, kas kontrollitava isiku taust, sealhulgas käitumine ja eluviis, vastab abipolitseinikule esitatavatele nõuetele.

Taustakontrolli tegemiseks on PPA-l õigus punkti 1 alusel pöörduda riigi- ja kohaliku omavalitsuse üksuse asutuste, samuti füüsiliste ja juriidiliste isikute poole järelepärimisega kontrollitava isiku isikuandmete kohta. See on vajalik, et hinnata, kas abipolitseinikuks kandideerija on seaduskuulekas ja usaldusväärne ning kas tal on varasemaid probleeme, mis võiksid PPA töö usaldusväärsust kahjustada. Oluline on rõhutada, et see ei tähenda, et iga abipolitseinikuks kandideerija puhul tehakse automaatselt päringuid kõikvõimalikesse registritesse või asutustesse. Taustakontrolli ulatus kujuneb riskipõhiselt ning lähtudes konkreetse kandideerija taustast, esitatud andmetest ja PPA-le teadaolevatest asjaoludest. See tähendab, et PPA võib pöörduda näiteks kohaliku omavalitsuse poole, et koguda infot abipolitseiniku kandidaadi kohta.

Päringu tegemine näiteks kohalikule omavalitsusele võib olla põhjendatud juhul, kui PPA-l tekib vajadus täpsustada teavet kandidaadi varasema käitumise, elukorralduse või võimalike probleemide kohta, mis võivad olla olulised politsei tegevuses osalemise seisukohalt. Sellisteks olukordadeks võivad olla viited korduvatele konfliktidele või alkoholi liigtarvitamisele. Kohaliku omavalitsuse poole pöördumine on seejuures üksnes näitlik võimalus, kuid mitte kohustuslik ega rutiinne tegevus. Päringuid tehakse üksnes siis, kui see on konkreetse juhtumi puhul vajalik ja proportsionaalne. Taustakontrolli eesmärk ei ole kandidaatide põhjendamatu kontrollimine.

Punkti 2 alusel on PPA-l õigus kontrollida isikuandmeid riigi, kohaliku omavalitsuse üksuse või muu avalik-õigusliku isiku või avalikke ülesandeid täitva eraõigusliku juriidilise isiku andmekogust. Käesoleva punkti alusel on PPA-l õigus kontrollida andmeid näiteks politsei ja piirivalve seaduse § 8 lõike 3 ja § 25^1 lõike 3 alusel kehtestatud andmekogus, karistusregistris või rahvastikuregistris. Kontrollitavad andmed peavad olema seotud

taustakontrolli läbiviimise eesmärgi saavutamisega või esitatud andmete õigsuse kontrollimisega.

Punkti 3 alusel on PPA-l õigus saada andmeid karistusregistri arhiivist, et kontrollida abipolitseinikuks kandideeriva isiku vastavust APolS § 5 lõike 1 punktile 7, mille kohaselt ei või abipolitseinik olla isik, kes on karistatud tahtlikult toimepandud esimese astme kuriteo eest, sõltumata sellest, kas karistusandmed on karistusregistrist kustutatud või mitte.

Punkti 4 alusel on PPA-l õigus töödelda üldsusele mõeldud ja avalikult kättesaadavaid isikuandmeid. Selle sätte eesmärk on võimaldada PPA-l hinnata kandidaadi sobivust ka sellise teabe põhjal, mis on isiku enda poolt või muul õiguspärasel viisil avalikku ruumi loodud. Avalikus ruumis avalduv käitumine ja väljendusviis peegeldavad isiku väärtushinnanguid, hoiakuid ja suhtumist ühiskondlikesse normidesse. Abipolitseinik täidab ülesandeid, mille käigus ta esindab politseid ja riiki laiemalt, ning temalt eeldatakse õiguskuulekust ja austavat suhtumist kõigi isikute suhtes. Seetõttu võib avalikult kättesaadav teave anda olulist lisainfot selle kohta, kas isik suudab oma rolli täita viisil, mis ei kahjusta PPA mainet ega usaldust politsei vastu.

PPA võib selle punkti alusel otsida ja analüüsida kandidaadi kohta infot näiteks avalikest meediakanalitest, veebiväljaannetest ja internetis avalikult kättesaadavatest allikatest, sealhulgas sotsiaalmeedia platvormidest, ulatuses, milles isik on ise oma andmed või seisukohad **avalikkusele nähtavaks** teinud. Näiteks võivad avalikud sotsiaalmeediapostitused, milles isik teeb ähvardusi, õhutab vägivalda, levitab vaenu või diskrimineerivaid seisukohti, anda alust järelduseks, et isiku hoiakud ei ole kooskõlas abipolitseiniku rolliga kaasnevate eetika- ja õigusnõuetega. Samuti võib avalikest allikatest ilmneda teave kandidaadi varasemate õigusrikkumiste või konfliktide kohta, näiteks ajaleheartiklite kaudu. Oluline on rõhutada, et avalikult kättesaadavate isikuandmete töötlemine ei ole automaatne ega piiramatu tegevus. PPA kasutab seda õigust üksnes vajaduse korral ning proportsionaalselt taustakontrolli eesmärgiga.

Punkti 5 alusel on PPA-l õigus vestelda kontrollitava isiku, samuti tema tööandja ja õppeasutuse esindajate ning teiste isikutega, veendumaks, et isiku kõlbelised omadused, usaldusväärsus ja käitumine ei või kahjustada PPA mainet ega ohustada tema ja teiste isikute turvalisust ja avalikku korda. Sellise vestluse vajadus tuleneb asjaolust, et isiku õiguskuulekus, eetilised hoiakud ja käitumismustrid ei pruugi täielikult kajastuda dokumentides ega registriandmetes. Abipolitseinik täidab ülesandeid, mis eeldavad avalikkuse usaldust, koostööd politseiametnikega ning valmisolekut tegutseda pingelistes ja vastutusrikastes olukordades. Seetõttu on oluline hinnata lisaks formaalsetele andmetele ka isiku suhtumist seadustesse, vastutustunnet ja käitumist igapäevastes olukordades.

Vestluse käigus võib kontrollitavalt isikult endalt küsida näiteks tema motivatsiooni abipolitseinikuks kandideerimisel, arusaama abipolitseiniku rollist ja vastutusest, suhtumist seaduskuulekusse ja eetikadilemmadesse ning valmisolekut järgida PPA juhiseid ja väärtusi. Sellised küsimused aitavad hinnata, kas isik mõistab abipolitseiniku rolli sisu ning suudab tegutseda PPA huvides ka olukordades, mis nõuavad enesedistsipliini ja erapooletust.

Tööandja või õppeasutuse esindajatega peetavate vestluste eesmärk on saada tagasisidet isiku senise käitumise, kohusetundlikkuse, distsipliini ja koostöövõime kohta. Vestluste käigus ei koguta üldist või isiku eraellu põhjendamatult sekkuvat teavet, vaid keskendutakse üksnes neile asjaoludele, mis võivad olla olulised, kui hinnatakse isiku sobivust abipolitseiniku ülesannete täitmiseks.

Oluline on rõhutada, et selliste vestluste läbiviimine ei ole automaatne ega kohustuslik iga abipolitseinikuks kandideerija puhul. Vestlusi peetakse üksnes juhul, kui PPA-l on selleks põhjendatud vajadus, näiteks kui dokumentide põhjal ei ole võimalik kandidaadi sobivust piisava kindlusega hinnata või kui ilmnevad asjaolud, mis vajavad täiendavat selgitamist. Selline lähenemisviis tagab, et vestlused on eesmärgipärased, proportsionaalsed ja kooskõlas isiku õiguste kaitse põhimõttega, toetades samal ajal avaliku korra ja PPA usaldusväärsuse tagamist.

Lõikega 8 nähakse ette, et taustakontrolli raames võib töödelda andmeid üksnes ulatuses, mis on vajalik taustakontrolli eesmärgi saavutamiseks. Taustakontrolli tehes tuleb järgida isikuandmete töötlemise minimaalsuse põhimõtet. Näiteks juhul, kui ilmneb varases etapis selge välistav asjaolu, lõpetatakse edasine andmetöötlus, kuna sellisel juhul on juba välistatud tema abipolitseinikuks saamine. Selliseks välistavaks asjaoluks võib olla näiteks varasem tahtlikult toimepandud esimese astme kuritegu, mis seaduse kohaselt välistab isiku abipolitseinikuks saamise sõltumata muudest asjaoludest. Minimaalsuse põhimõte tähendab ühtlasi, et PPA ei kogu ega töötle teavet, mis ei ole otseselt seotud abipolitseiniku sobivuse hindamisega, näiteks isiku poliitiliste vaadete, eraeluliste suhete või muude isikuandmete kohta.

Lõikega 9 sätestatakse, et abipolitseiniku usaldusväärsuse hindamisega seotud andmeid töödeldakse üksnes käesolevas seaduses sätestatud eesmärgil. Andmetele võimaldatakse juurdepääs üksnes isikutele, kellele see on vajalik tema teenistusülesande täitmiseks. See tähendab, et taustakontrolli käigus saadud andmeid ei ole lubatud kasutada muudel eesmärkidel ega teistes menetlustes, välja arvatud juhul, kui selleks tuleneb eraldi õiguslik alus. Lisaks piiratakse juurdepääsu nendele andmetele, võimaldades seda üksnes isikutele, kellele andmete töötlemine on vajalik teenistusülesande täitmiseks. Tegemist on nn „teadmisvajaduse“ põhimõttega, mille kohaselt ei ole lubatud anda juurdepääsu andmetele isikutele, kellel puudub otsene seos konkreetse kontrolli või menetlusega. Nimetatud piirangud on suunatud andmesubjekti õiguste kaitsele ja andmete väärkasutuse vältimisele, tagades isikuandmete töötlemise kooskõla isikuandmete kaitse üldpõhimõtetega.

Eelnõu §-ga 10 sätestatakse mida PPA peadirektori või tema volitatud isiku haldusaktiga võib nõuetele vastavuse kontrolli või taustakontrolli tulemusel otsustada. Käesoleva sätte alusel tehtavad otsused tehakse haldusaktiga, kuna tegemist on haldusorgani ühepoolsete otsustega, millega otsustatakse konkreetse isiku õiguste ja kohustuste üle. Sellest tulenevalt tuleb nende otsuste tegemisel järgida HMS-i, eelkõige tagada otsuse õiguspärasus ja proportsionaalsus, anda isikule võimalus olla ära kuulatud ning põhjendada tehtud otsust. See tagab, et otsused on läbipaistvad, õiguspärased ja vajadusel vaidlustatavad. Sättes määratletakse selgelt, milliseid otsuseid on PPA-l õigus teha abipolitseinikuks kandideeriva isiku või juba nimetatud abipolitseiniku suhtes pärast nõuetele vastavuse või taustakontrolli läbiviimist. Paragrahvi lõikes 1 on loetletud ammendavalt otsused, mida PPA peadirektor või tema volitatud isik võib nõuetele vastavuse kontrolli või taustakontrolli tulemusel teha:

1) anda isikule abipolitseiniku staatus;
2) keelduda isikule abipolitseiniku staatuse andmisest;
3) peatada abipolitseiniku staatus;
4) tõsta abipolitseiniku astet;
5) langetada abipolitseiniku astet;
6) vabastada isik abipolitseiniku staatusest.

Punktiga 1 nähakse ette võimalus anda isikule abipolitseiniku staatus. See puudutab eeskätt abipolitseinikuks kandideerijat, kes on edukalt läbinud nii nõuetele vastavuse kontrolli kui ka taustakontrolli ning on sooritanud vastava astme väljaõppe. Sellisel juhul antakse isikule eelnõu § 6 lõike 1 alusel abipolitseiniku staatus.

Punktiga 2 reguleeritakse olukordi, kus nõuetele vastavuse kontrolli või taustakontrolli käigus ilmneb, et isik ei vasta abipolitseinikule esitatavatele nõuetele. Sellisel juhul keeldub PPA isikule abipolitseiniku staatuse andmisest. Keeldumise aluseks võivad olla muu hulgas asjaolud, et isik on kriminaalmenetluses kahtlustatav või süüdistatav, on kandideerimisel teadlikult esitanud valeandmeid või ei ole oma isikuomaduste, käitumise või eluviisi tõttu sobiv politsei tegevuses osalemiseks. Loetelu ei ole ammendav, kuid keeldumine peab igal juhul põhinema seaduses sätestatud nõuetel ja olema põhjendutud.

Punktiga 3 nähakse ette võimalus peatada abipolitseiniku staatus. Seda meedet kohaldatakse üksnes nende isikute suhtes, kellele on abipolitseiniku staatus juba antud. Peatamine on ajutine meede, mida kasutatakse olukordades, kus on vajalik isiku edasine osalemine politsei tegevuses ajutiselt välistada kuni oluliste asjaolude selgumiseni. Praktikas võib selline olukord tekkida eelkõige juhul, kui abipolitseiniku suhtes algatatakse kriminaalmenetlus ning tema edasine osalemine politsei tegevuses kuni asjaolude selgumiseni ei ole lubatav. Juhul, kui menetlus lõpetatakse või isik mõistetakse õigeks, jätkub isiku abipolitseiniku staatus. Kui isiku suhtes tehakse süüdimõistev otsus, vabastatakse isik abipolitseiniku staatusest, kuna sellisel juhul ei vasta isik enam abipolitseiniku nõuetele.

Punkti 4 kohaselt võib nõuetele vastavuse kontrolli või taustakontrolli tulemusel abipolitseiniku astet tõsta ja punkti 5 kohaselt abipolitseiniku astet langetada. Abipolitseiniku astme tõstmine ja langetamine on eeskätt seotud nõuetele vastavuse kontrolliga. Näiteks võib astme langetamine olla põhjendatud juhul, kui abipolitseinik ei vasta kehalise ettevalmistuse nõuetele. Abipolitseiniku astme tõstmisel II astmelt III astmele kontrollitakse politsei tegevuses osalemise mahtu, haridus- ja keelenõuete täitmist ning abipolitseiniku staaži. Taustakontrolli tehakse astme muutmisel üksnes põhjendatud kahtluse korral, vältides seeläbi põhjendamatult korduvat andmete töötlemist.

Punkti 6 kohaselt võib nõuetele vastavuse või taustakontrolli tulemusel vabastada isiku abipolitseiniku staatusest. Vabastamine on kõige intensiivsem meede ning seda kohaldatakse olukordades, kus isiku edasine tegutsemine abipolitseinikuna ei ole võimalik või lubatav. Vabastamine võib olla põhjendatud näiteks olukorras, kus abipolitseiniku käitumine on kahjustanud PPA mainet, avalikku usaldust või kui esinevad muud asjaolud, mis on selgelt vastuolus abipolitseiniku nõuetega ja mille tõttu ei ole isiku jätkamine abipolitseinikuna võimalik.

APolS § 5 lõike 1 punkti 8 kohaselt ei tohi abipolitseinikuks olla isik, kellel on kehtiv karistus tahtlikult toimepandud kuriteo eest. Kui kontrolli käigus ilmneb, et abipolitseinikule on määratud kehtiv karistus tahtlikult toimepandud kuriteo eest, ei vasta ta enam APolS-is sätestatud nõuetele ning tema edasine tegutsemine abipolitseinikuna tuleb lõpetada. Sellisel juhul ei ole PPA-l kaalutlusruumi, kuna tegemist on selge ja objektiivse nõude rikkumisega.

Lõikega 2 sätestatakse, et käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud haldusakt toimetatakse isikule kätte haldusmenetluse seaduses sätestatud korras. Kättetoimetamise kohustus laieneb nii abipolitseinikuks kandideerijale kui ka juba nimetatud abipolitseinikule ning hõlmab kõiki käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud võimalikke otsuseid. Kättetoimetamise nõue tagab, et isikule tehakse tema õigusi ja kohustusi puudutav haldusakt õiguspäraselt teatavaks ning isikul on võimalik mõista tehtud otsuse sisu, õiguslikku tähendust ja tagajärgi. Tegemist on olulise menetlusliku tagatisega, mis toetab haldusmenetluse läbipaistvuse, õiguskindluse ja hea halduse põhimõtte järgimist. Kuna käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud otsused võivad oluliselt mõjutada isiku õigusi ja võimalust osaleda politsei

tegevuses, sealhulgas abipolitseiniku staatuse andmisest keeldumise, staatuse peatamise, astme langetamise või staatusest vabastamise kaudu, on vajalik tagada haldusakti kättesaadavus ja hilisem kontrollitavus kooskõlas haldusmenetluse seadusega. Nõuetekohane kättetoimetamine loob eelduse isiku õiguste tõhusaks kaitseks, sealhulgas võimaldab kasutada õigust haldusakti vaidlustada. Ilma haldusakti kättetoimetamiseta ei oleks isikul võimalik hinnata otsuse õiguspärasust ega kasutada tõhusalt seadusest tulenevaid õiguskaitsevahendeid. Seetõttu tagab haldusakti kättetoimetamise kohustus, et PPA tehtavad otsused on isikule arusaadavad, kontrollitavad ja vaidlustatavad kooskõlas haldusmenetluse üldpõhimõtete ja põhiõiguste kaitsega.

Lõikega 3 sätestatakse, et keeldumise või vabastamise põhjust ning selle aluseks olevat asjaolu avaldamist võib piirata. Tegemist on erandliku meetmega, mis on lubatav üksnes juhul, kui põhjuse avaldamine ohustaks riigi julgeolekut, riigikaitset, süütegude tõkestamist, avastamist või menetlemist või teiste isikute õigusi ja vabadusi. Piirangu rakendamisel tuleb iga üksikjuhtumi puhul hinnata selle vajalikkust ja proportsionaalsust, kuna keeldumise õiguspärasus on halduskohtu poolt kontrollitav. Kui piirangu kohaldamise alus langeb ära, puudub edasiseks piiramiseks õiguslik alus ning andmesubjekti õigust saada teavet tuleb võimaldada üldises korras.

Piirangu eesmärk on kaitsta riigi julgeolekut, riigikaitset, süütegude tõkestamist, avastamist, menetlemist või karistuse täideviimist ning teiste isikute õigusi ja vabadusi. Selliste asjaolude avaldamine võib teatud juhtudel kahjustada pooleliolevat menetlust, avaldada teavet menetlusallikate või kolmandate isikute kohta või muul viisil ohustada lõikes 3 nimetatud õigushüvesid. Seetõttu peab PPA-l olema võimalus jätta keeldumise või vabastamise täpne põhjus või selle aluseks olev asjaolu ajutiselt avaldamata.

Piirangu sätestamisel on arvestatud isikuandmete kaitse üldmääruse artiklit 23, mille kohaselt võib piirata üldmääruse artiklites 5, 12–22 ja 34 sätestatud kohustuste ja õiguste ulatust, kui selline piirang austab põhiõiguste ja vabaduste olemust ning on ühiskonnas vajalik ja proportsionaalne meede. Artikli 23 lõike 1 kohaselt võib andmesubjekti õigust piirata muu hulgas selleks, et tagada riigi julgeolek, riigikaitse, avalik kord, süüteo tõkestamine, avastamine või menetlemine või karistuse täideviimine ning andmesubjekti kaitse või teiste isikute õiguste ja vabaduste kaitse.

Lõikega 4 nähakse ette täiendavad tagatised lõikes 3 sätestatud piirangu kohaldamiseks. Lõige 4 konkretiseerib tingimused, mille järgimisel võib PPA lõikes 3 sätestatud piirangut kohaldada, ning on kooskõlas isikuandmete kaitse üldmääruse artikli 23 lõikega 2, mille kohaselt peab seadusandlik meede vajaduse korral sisaldama konkreetseid kaitsemeetmeid. PPA peab dokumenteerima piirangu põhjendused, rakendama meetmeid andmesubjekti õiguste ja vabaduste kaitseks, tagama isikuandmete kaitse üldmääruse artiklis 32 sätestatud sobivad ja asjakohased turvameetmed ning välistama andmete töötlemise muul eesmärgil kui käesolevas paragrahvis sätestatud eesmärgi täitmiseks.

Punkti 1 kohaselt dokumenteerib PPA kõik käesoleva paragrahvi lõike 3 alusel seatud piirangu põhjendused. Dokumenteerimiskohustus tagab, et piirangu kohaldamise alused, tehtud kaalutlused ja otsuse põhjendatus on hiljem kontrollitavad. Dokumenteerimiskohustus tähendab, et kirjalikult tuleb fikseerida nii piirangu kohaldamise faktilised asjaolud, õiguslik alus kui ka kaalutlused, miks teabe avaldamine kahjustaks lõikes 3 nimetatud eesmärke ning miks piirang on konkreetsel juhul vajalik ja proportsionaalne. Selline kohustus tagab otsustusprotsessi läbipaistvuse ja hilisema kontrollitavuse. Dokumenteeritud teave on asutusesiseseks kasutamiseks ning sellele kehtestatakse juurdepääsupiirang. Andmete säilitamine ja kaitse peab olema korraldatud viisil, mis tagab nende konfidentsiaalsuse,

tervikluse ja kättesaadavuse üksnes selleks volitatud isikutele, arvestades vastutava töötleja kohustusi isikuandmete kaitse üldmääruse tähenduses. Dokumenteerimine peab võimaldama hinnata piirangu õiguspärasust.

Punktis 2 sätestatakse kohustus rakendada isikuandmete kaitse üldmääruse artiklis 32 nimetatud sobivaid ja asjakohaseid turvameetmeid. Turvameetmed hõlmavad eelkõige ligipääsu piiramist, kasutajate õiguste haldamist, konfidentsiaalsuse tagamist ning muid tehnilisi ja korralduslikke meetmeid, mis välistavad andmetega ebaseadusliku tutvumise, nende muutmise või avaldamise.

Punkti 3 kohaselt tuleb rakendada meetmeid, millega tagatakse, et andmeid ei töödelda muul eesmärgil kui käesolevas paragrahvis sätestatud eesmärgi täitmiseks. Tegemist on eesmärgipärasuse põhimõtte täpsustusega. See tähendab, et piirangu kohaldamise käigus kogutud või kasutatud teavet ei tohi kasutada kõrvalistel eesmärkidel, edastada teiste menetluste tarbeks ega siduda muude andmetöötlustoimingutega, kui selleks puudub eraldi õiguslik alus. Piirangu aluseks olev teave on kasutatav üksnes lõikes 3 nimetatud õigushüvede kaitseks ning ulatuses, mis on selleks vajalik. Sellega vähendatakse andmesubjekti õiguste ülemäärase riive ohtu ning tagatakse andmete eesmärgipärane kasutamine.

Punkti 4 kohaselt peab Politsei- ja Piirivalveamet rakendama muid asjakohaseid meetmeid andmesubjekti õiguste ja vabaduste kaitsmiseks. Tegemist on üldise kaitsekohustusega, mis hõlmab eelkõige vajadust tagada, et piirangut kohaldatakse üksnes minimaalselt vajalikus ulatuses, piirangu vajadus hinnatakse iga üksikjuhtumi puhul eraldi ning piirang kestab vaid seni, kuni selle kohaldamise alus püsib.

Eelnõu §-ga 11 sätestatakse nõuetele vastavuse kontrolli ja taustakontrolli käigus kogutud andmete säilitamise tähtajad.

Säilitustähtaegade kehtestamise eesmärk on tagada PPA tegevuse õiguspärasus ning tehtud haldusotsuste põhjendatavus ja tagantjärele kontrollitavus, samuti vältida isikuandmete põhjendamatut ja piiramata säilitamist. Säilitustähtajad on diferentseeritud lähtuvalt andmete iseloomust, nende ajas muutumise iseloomust ning riskidest ja eesmärkidest, mille hindamiseks või täitmiseks andmeid kasutatakse.

Lõike 1 kohaselt säilitab PPA nõuetele vastavuse kontrolli andmeid viis aastat alates vastava kontrolli tegemise kuupäevast. Andmeid võib säilitada kauem kui viis aastat, kui see on vajalik õigusvaidluse lahendamiseks. Pärast õigusvaidluse lõppemist andmed kustutatakse. Nõuetele vastavuse kontroll hõlmab eeskätt objektiivseid ja ajas muutuda võivaid andmeid, nagu haridus, kodakondsus, kehaline ettevalmistus, abipolitseiniku staaž ja keeleoskus. Viieaastane säilitustähtaeg on piisav selleks, et PPA saaks vajaduse korral põhjendada tehtud otsuseid ning tagada menetluse kontrollitavus. Samas aitab selge tähtaja kehtestamine vältida andmete põhjendamatut ja ülemäärast säilitamist ning tagab õigusselguse nii isiku kui ka PPA jaoks.

Võimalus säilitada andmeid kauem kui viis aastat on ette nähtud erandina olukorraks, kus andmed on vajalikud poolelioleva õigusvaidluse lahendamiseks. Õigusvaidlusena peetakse silmas eelkõige vaide-või kohtumenetlust, milles hinnatakse nõuetele vastavuse kontrolli aluseks olnud asjaolusid või PPA tehtud otsuse õiguspärasust. Sellisel juhul võib andmete säilitamine pärast tavapärase säilitustähtaja möödumist olla vajalik tõendite säilitamiseks, menetlusosaliste õiguste kaitseks ning asjaolude kontrollitavuse tagamiseks. Pärast vaidluse lõppemist puudub andmete edasiseks säilitamiseks alus ning andmed kustutatakse viivitamata.

Lõikega 2 sätestatakse lühem, üheaastane säilitustähtaeg olukorras, kus PPA keeldub nõuetele vastavuse kontrolli tulemusel isikule abipolitseiniku staatuse andmisest. Selline tähtaeg on põhjendatud, kuna keeldumine võib põhineda ajutistel asjaoludel ning isikul peab olema võimalus pärast teatud aja möödumist uuesti kandideerida. Samas on andmete säilitamine vajalik, et põhjendada keeldumist ja lahendada võimalikke vaidlusi. Üheaastane säilitustähtaeg on piisav selleks, et põhjendada tehtud otsust ning lahendada võimalikud vaided, mis tavaliselt esitatakse vahetult pärast otsuse tegemist. Samal ajal ei piira see ebaproportsionaalselt isiku õigust puudused kõrvaldada ja pärast mõistliku aja möödumist uuesti abipolitseinikuks kandideerida. Võrreldes taustakontrolli andmetega, mis võivad hõlmata laiemat ja pikaajaliselt asjakohast teavet isiku käitumise ja usaldusväärsuse kohta, on nõuetele vastavuse kontrolli andmete eesmärk kitsam ja ajaliselt piiritletum.

Lõike 3 kohaselt säilitab PPA taustakontrolli käigus kogutud andmeid kümme aastat alates vastava kontrolli tegemise kuupäevast. Andmeid võib säilitada kauem kui kümme aastat, kui see on vajalik õigusvaidluse lahendamiseks. Pärast õigusvaidluse lõppemist andmed kustutatakse. Selline säilitustähtaeg on põhjendatud taustakontrolli andmete iseloomu, eesmärgi ja abipolitseiniku rolliga kaasneva vastutuse tõttu. Taustakontrolli andmed puudutavad isiku usaldusväärsust, võimalikke seoseid õigusrikkumiste või avalikku korda ja julgeolekut ohustava tegevusega ning muid asjaolusid, millel võib olla pikaajaline tähendus abipolitseiniku sobivuse hindamisel.

Abipolitseinikud osalevad avaliku korra tagamises ja PPA ülesannetes, mistõttu on nende taustakontroll kriitilise tähtsusega. Abipolitseinikud saavad ligipääsu tundlikule teabele ja võivad osaleda tegevuses, mis võib mõjutada riiklikku julgeolekut. Taustakontrolli andmete säilitamine võimaldab PPA-l hiljem kontrollida isiku varasemaid seoseid võimalike õigusrikkumistega või ebasobivusega politsei tegevuses osalemiseks. Kui isiku tegevusega seoses tekivad hiljem õiguslikud küsimused, distsiplinaarmenetlused või kohtuvaidlused, on taustakontrolli andmed olulised tõendina menetluste läbiviimisel.

Taustakontrolli andmeid säilitatakse juhul, kui abipolitseinikuks kandideeriv isik pärast taustakontrolli läbimist sobib abipolitseinikuks, ja ka juhul, kui esinevad asjaolud, mis välistavad tema abipolitseinikuks saamise.

Praktikas on esinenud olukordi, kus isik, kes ei ole varasema taustakontrolli tulemusel osutunud abipolitseinikuks sobivaks, kandideerib uuesti kas pärast teatud ajavahemiku möödumist või teises politseiprefektuuris või piirkonnas. Selline korduv kandideerimine võib olla tingitud rahulolematusest varasema eitava otsusega või lootusest, et teises piirkonnas tehtav taustakontroll toob kaasa teistsuguse tulemuse. Niisugustes olukordades on oluline, et PPA-l oleks terviklik ülevaade isiku varasematest taustakontrollidest ja nende tulemustest sõltumata kandideerimise geograafilisest asukohast. Taustakontrolli käigus tuvastatud asjaolud, mis on olnud aluseks eitava otsuse tegemisel, ei ole üldjuhul seotud üksnes konkreetse piirkonna eripäradega, vaid puudutavad isiku usaldusväärsust, käitumismustreid, võimalikke seoseid õigusrikkumistega või muid riske, millel võib olla laiem ja pikaajalisem tähendus abipolitseiniku rolli sobivuse hindamisel. Kümneaastane taustakontrolli andmete säilitamise tähtaeg võimaldab hinnata, kas varem tuvastatud riskid on ajas püsinud, vähenenud või kõrvaldatud, ning teha selle põhjal põhjendatud ja läbipaistvaid haldusotsuseid. Samas ei tähenda taustakontrolli andmete säilitamine ega varasem eitav otsus seda, et isik oleks hilisemal uuesti kandideerimisel automaatselt abipolitseiniku rolli sobimatu. Taustakontrolli käigus varem tuvastatud asjaolud ei pruugi olla ajas püsivad ning nende asjakohasus võib sõltuda nii möödunud ajavahemikust, isiku hilisemast käitumisest kui ka muudest muutunud asjaoludest. Kümneaastase säilitustähtaja eesmärk ei ole isiku kandideerimise piiramine, vaid võimalus

tutvuda varasemate andmetega ning hinnata nende jätkuvat tähendust konkreetse kandideerimise kontekstis. Varasemate taustakontrolli andmetega tutvumine võimaldab PPA-l teha kaalutletud ja põhjendatud järeldusi selle kohta, kas varem tuvastatud riskid on kõrvaldatud, vähenenud või endiselt aktuaalsed. See omakorda tagab, et otsus isiku sobivuse kohta põhineb terviklikul hinnangul, mitte üksnes üksikutel ega aegunud asjaoludel. Selline lähenemisviis võimaldab teha läbipaistvaid ja kontrollitavaid haldusotsuseid.

Kümneaastase säilitustähtaja kehtestamine on vajalik ja proportsionaalne taustakontrolli eesmärgi saavutamiseks. Taustakontrolli eesmärk on hinnata abipolitseinikuks kandideerija ning abipolitseiniku usaldusväärsust ja vastavust käesoleva seaduse § 5 lõike 1 punktides 5–10 ja 12 sätestatud nõuetele. Abipolitseinik peab nimetatud nõuetele vastama mitte üksnes taustakontrolli läbiviimise hetkel, vaid kogu abipolitseinikuna tegutsemise aja jooksul. Varasemate taustakontrolli andmete säilitamine võimaldab hinnata võimalikku muutust ajas ning aitab ennetada olukordi, kus riskid realiseeruvad pärast varasema kontrolli tegemist.

IKÜM artikli 5 lõike 1 punkti c kohaselt peavad isikuandmed olema piiratud sellega, mis on vajalik töötlemise eesmärgi saavutamiseks. Taustakontrolli käigus kogutakse andmeid ulatuses, mis on vajalik abipolitseiniku nõuetele vastavuse kontrollimiseks ning mis teenivad sama eesmärki ka edaspidi. Samuti tuleneb IKÜM artikli 5 lõike 1 punktist e, et andmeid ei tohi säilitada kauem, kui on eesmärgi saavutamiseks vajalik. Arvestades abipolitseiniku rolli olemust, vastutust ja sellega kaasnevaid võimalikke pikaajalisi riske ning asjaolu, et abipolitseinik peab vastama nõuetele kogu tegutsemisperioodi jooksul, on kümneaastane säilitustähtaeg vajalik andmetöötluse eesmärgi saavutamiseks.

Ühtlasi võimaldab kümneaastane tähtaeg kasutada varem kogutud andmeid uue taustakontrolli läbiviimisel ning hinnata isiku usaldusväärsust ajas. Samuti võimaldab see andmeid kasutada olukorras, kus riskid realiseeruvad või on vaja hinnata varasema taustakontrolli tulemuste asjakohasust. Kümneaastane säilitustähtaeg on kehtestatud ka kehtiva APolS § 7 lõikes 11.

Taustakontrolli käigus kogutud andmete säilitamise pikendamisele kohaldub sama põhimõte – andmeid võib säilitada pärast tavapärase säilitustähtaja möödumist üksnes juhul, kui see on vajalik poolelioleva õigusvaidluse lahendamiseks.

Lõike 4 kohaselt kustutatakse abipolitseiniku surma korral nõuetele vastavuse ja taustakontrolli andmed viivitamata. Erandina nähakse ette, et kui abipolitseiniku surm on seotud politsei tegevuses osalemisega ja andmed on vajalikud menetluse läbiviimiseks, võib andmeid säilitada kuni menetluse lõppemiseni.

Säilitustähtaja möödumisel kustutatakse andmed täis- või poolautomaatselt. Kui automaatne kustutamine ebaõnnestub, tagatakse andmete kustutamine käsitsi, et vältida andmete põhjendamatut säilitamist.

2. jagu. Abipolitseiniku tervisekontroll ja õpe

Eelnõu §-ga 12 reguleeritakse abipolitseiniku tervisekontroll.

Uue APolS-i eelnõuga sätestatakse seaduse tasandil üksnes tervisekontrolli läbimise eesmärk, kohustus ja tervisekontrolli tegija. Täpsemad tervisenõuded, tervisekontrolli kord ja sagedus, tervisetõendi vorm ja sisu ning samaväärsete tervisekontrollide raames väljastatud tõendite loetelu kehtestatakse siseministri määrusega ehk abipolitseiniku tegevuse eeskirjas. Samamoodi on ka kehtivas APolS-is tervisekontrolli tingimused ja kord, abipolitseinikuks saamist välistavate tervisehäirete ning abipolitseiniku ülesannete täitmisel tulirelva ja

elektrišokirelva kandmist takistavate füüsiliste puuete loetelu, samuti tervisetõendi vorm ja sisu kehtestatud siseministri määrusega.

Uue APolS-i eelnõu kohaselt ei ole I astme abipolitseinikule kehtestatud kohustust läbida abipolitseiniku tervisekontrolli ning seetõttu ei ole neile sätestatud ka konkreetseid tervisenõudeid. Selline regulatsioon lähtub põhimõttest, et I astme abipolitseiniku ülesanded on piiratud ning ei eelda füüsilist ega vaimset koormust. Kehtiva APolS-i järgi ei ole tervisekontrolli läbimise kohustust abipolitseinikul, kes osaleb ainult ennetustegevuses. Seega säilitatakse uue APolS-i eelnõuga sisuliselt sama põhimõte I astme abipolitseinikule.

Üks senine praktiline probleem on see, et abipolitseinikuks astuda soovijal tuleb esmase tervisekontrolli läbimine perearsti juures korraldada ja rahastada ise, sest tervisetõend tuleb koos teiste vajalike dokumentidega esitada PPA-le. Kui aga isik ei vasta muudele abipolitseinikuks saamise tingimustele, on ta kulutanud oma aega ja raha asjatult. See erineb politseiametnikuks pürgimise protsessist, kus politseikadetiks kandideerija läbib tervisekontrolli alles pärast seda, kui on toimunud vestlus ja on kindlaks tehtud, et puuduvad muud takistavad asjaolud. Uue APolS-i eelnõuga muudetakse protsessi selliselt, et II astme abipolitseinikuks saada soovija läbib tervisekontrolli töötervishoiuarsti või perearsti juures alles pärast seda, kui on tehtud taustakontroll ja ta on juba saanud I astme abipolitseinikuks. Siiski ei saa välistada olukorda, kus isik ei sobi just terviseseisundi tõttu, kuid sellist riski ei ole võimalik täielikult elimineerida.

Abipolitseiniku tervisenõudeid ajakohastatakse, et need vastaksid tema valitud tegevusvaldkonnale. See tähendab, et tervisenõue on otseselt seotud tegevustega, mille ohutuks ja tõhusaks täitmiseks on vajalik teatud füüsiline või vaimne võimekus. Tervisenõuded muutuvad sarnasemaks politseiametnike nõuetega, tagades, et need on asjakohased ja vastavad töö iseloomule. Uues APolS-i eelnõus säilib põhimõte, et abipolitseinik peab perioodiliselt läbima tervisekontrolli, mille sagedus sätestatakse määruses.

Siseministeerium tellis Mittetulundusühingult Eesti Töötervishoiuarstide Selts eksperthinnangu abipolitseinike tervisenõuete ja tervisekontrolli korra väljatöötamiseks. Eksperthinnang sisaldab töötervishoiuarstide professionaalset analüüsi ja ettepanekuid ning on aluseks siseministri määruse eelnõu ettevalmistamisel abipolitseinike tervisenõuete osas.

Lõikega 1 sätestatakse abipolitseiniku tervisekontrolli eesmärk. Selle kohaselt on abipolitseiniku tervisekontrolli eesmärk kontrollida, kas abipolitseinik on terviseseisundiga, mis võimaldab tal osaleda politsei tegevuses. Tervisekontrolli käigus tehakse kindlaks, kas abipolitseinik vastab talle siseministri määrusega kehtestatud tervisenõuetele. Tervisekontroll on vajalik selleks, et abipolitseinikud saaksid politsei tegevuses osaleda ohutult ja oma tervist säästvalt. See ei kaitse mitte ainult abipolitseiniku enda tervist, vaid ka tema kolleege ja laiemat avalikkust, tagades politsei töö sujuvuse. Abipolitseiniku terviseseisundi hindamine on oluline mitmel põhjusel:

- Politsei tegevustes osalemine, isegi vabatahtlikkuse alusel, võib hõlmata füüsiliselt või vaimselt nõudlikke ülesandeid. Tervisekontroll tagab, et abipolitseinik on piisavalt hea tervisega, et neid ülesandeid ohutult täita. Kui abipolitseinik ei ole füüsiliselt või vaimselt võimeline talle antud ülesandeid täitma, võib see tekitada ohte nii temale endale kui ka teistele.
- Regulaarne tervisekontroll võimaldab avastada ja ennetada haigusi või tervisehäireid, mis võivad mõjutada abipolitseiniku tervist. Näiteks võib südame-veresoonkonna probleemide avastamine varajases staadiumis vältida nende süvenemist. Mõned abipolitseiniku ülesanded võivad olla füüsiliselt koormavad ning tervisekontroll aitab

hinnata, kas inimene suudab nendega pikaajaliselt toime tulla oma tervist ohtu seadmata.

Lõikega 2 nähakse ette, et I astme abipolitseinik läbib tervisekontrolli enne abipolitseiniku astme tõstmist II astmele ning II ja III astme abipolitseinik läbib tervisekontrolli perioodiliselt. See tähendab, et isik, kes kandideerib abipolitseinikuks, ei pea enne I astme abipolitseinikuks saamist olema läbinud tervisekontrolli. Kui aga I astme abipolitseinik soovib liikuda kõrgemale astmele, st II astmele, peab ta enne astme tõstmist läbima tervisekontrolli. Sellise lahenduse eesmärk on tagada, et abipolitseinik on tervise poolest sobiv kõrgema astme ülesannete ja vastutuse täitmiseks. II astme abipolitseiniku ülesanded võivad hõlmata rohkem vastutust, operatiivtegevust ning suuremat füüsilist ja psüühilist koormust. Tervisekontroll aitab kindlaks teha, kas isik vastab nende ülesannete tervisenõuetele. II ja III astme abipolitseinikud peavad regulaarselt läbima tervisekontrolli kindlate ajavahemike järel, täpne periood nähakse ette siseministri määrusega. Perioodiline tervisekontroll tagab, et abipolitseiniku tervis vastab jätkuvalt nõuetele. Näiteks võivad ajas tekkida terviseprobleemid, mis ei olnud varem tuvastatud, kuid võivad nüüd takistada teatud ülesannete täitmist. Regulaarne kontroll võimaldab ennetada olukordi, kus terviseseisund halveneb märkamatult ja võib seada ohtu abipolitseiniku enda või teiste turvalisuse.

Lõikega 3 sätestatakse, et abipolitseiniku tervisekontrolli korraldab ja tervisetõendi väljastab PPA-ga lepingulises suhtes olev töötervishoiuarst või perearst, kaasates vajaduse korral teisi eriarste või tervishoiuteenuse osutajaid. Ka kehtivas APolS-is on see samamoodi ette nähtud. See tähendab, et abipolitseiniku tervisekontrolli viib läbi kas perearst või töötervishoiuarst, kes on spetsiaalselt seotud PPA-ga. Kui perearst või töötervishoiuarst leiab, et abipolitseiniku terviseseisundi täpsemaks hindamiseks on vaja lisauuringuid, kaasatakse protsessi ka eriarstid või teised spetsialistid, näiteks psühhiaater (vaimse tervise hindamiseks), kardioloog (südameprobleemide hindamiseks) või ortopeed (liikumisvõimekuse hindamiseks).

Töötervishoiuarst või perearst ei avalda PPA-le abipolitseiniku täpseid terviseandmeid, vaid tervisetõendis on kinnitus selle kohta, kas isik vastav abipolitseiniku tervisenõuetele või mitte. See tähendab, et töötervishoiuarst või perearst hindab abipolitseiniku terviseseisundit ning teeb kindlaks, kas ta vastab kehtestatud tervisenõuetele, kuid ei edasta PPA-le isiku tervise kohta üksikasjalikku teavet. Terviseandmed on delikaatsed isikuandmed, mille kaitsmine on seadusega tagatud. Arstidel on kohustus hoida patsiendi terviseandmed konfidentsiaalsena.

Kuna perearst ei ole PPA lepinguline partner tervisekontrolli teenuse osutamisel, siis perearsti läbiviidav tervisekontroll toimub üldise tervishoiuteenuse raames. Sellest tulenevalt väljastab perearst tervisetõendi reeglina abipolitseinikule endale, kes esitab selle omal algatusel PPA-le. Selline korraldus vastab ka senisele kehtivale praktikale, kus abipolitseinikele perearsti kaudu tehtav tervisekontroll ei ole integreeritud PPA elektroonilisse tervisetõendite edastamise süsteemi ning PPA ei saa perearstidelt tõendeid otse. Praktika jätkamine tagab järjepidevuse ning arvestab perearstide teenusekorralduse eripära ega sea neile lisaülesandeid. Kui tervisekontrolli viib läbi PPA lepinguline töötervishoiupartner, edastab teenuseosutaja tervisetõendi PPA-le otse, vastavalt hankes kokku lepitud tingimustele. Praktikas tähendab see reeglina elektroonilist edastamist samadel põhimõtetel, nagu toimub tervisetõendite edastamine politseiametnike puhul. Selline korraldus tagab PPA-le õigeaegse ja turvalise juurdepääsu vajalikele andmetele ning ühtlustab abipolitseinike tervisekontrolli korraldust politseiametnikega.

Järgnevas tabelis antakse koondülevaade politseiametnike ja siseturvalisuse vabatahtlike tervisetõendi liigist, tervisekontrolli teostajast ning tervisekontrolli sagedusest.

Tabel 1. Siseturvalisuse vabatahtlike tervisekontrolli ülevaade

	Tervisetõendi liik	Tervisekontrolli teostaja	Tervisekontrolli sagedus
Abipolitseinik (kehtiva ApolS-i kohaselt)	**Eraldi abipolitseiniku tervisetõend** ning samaväärsed tervisetõendid, mida saab arvestada tervisekontrolli asemel. Ennetuse abipolitseinikul ei ole tervisenõudeid	Perearst või töötervishoiuarst, kes vajaduse korral kaasab eriarste	• Kõige varem kolm kuud enne abipolitseinikuks astumist, st tuleb esitada tervisetõend kandideerimisel, mis on tehtud oma kuludega; • perioodiliselt iga kolme aasta järel
Abipolitseinik (uus APolS)	Eraldi abipolitseiniku tervisetõend ning samaväärsed tervisetõendid, mida saab arvestada tervisekontrolli asemel. I astme abipolitseinikul ei ole kohustuslikku tervisekontrolli, kuid põhjendatud vajaduse korral saab ta saata tervisekontrolli	Perearst või töötervishoiuarst, kes vajaduse korral kaasab eriarste	• Tervisekontroll tehakse I astme abipolitseinikule, kes on suunatud II astme abipolitseiniku õppesse, ja selle eest tasub PPA, st kandideerimisel ei ole enam vaja tervisetõendit esitada; • perioodiliselt (täpne periood nähakse ette määrusega)
Politseiametnik[25]	Eraldi tervisetõend. Nõuded on erinevad: I grupp – välitööd tegevad politseiametnikud; II grupp – sisetööd tegevad politseiametnikud	Töötervishoiuarst, kes vajaduse korral kaasab muu tervishoiuteenuse osutaja	• Kõige varem kolm kuud enne politseiametniku erialale õppima asumist või politseiteenistusse asumist; • perioodiliselt iga kolme aasta järel; PPA I grupi politseiametnik alates 40. eluaastast iga kahe aasta järel ja alates 50. eluaastast ühe aasta järel
Vabatahtlik merepäästja[26]	Üks järgnevatest võimalustest:1) mootorsõidukijuhi tervisetõend, relvaseaduse §-s 35[1] sätestatud tervisetõend; meremehe tervisetõend; vastates tegevväelase, politseiametniku, vanglateenistuse ametniku, vabatahtliku päästja või abipolitseinikuna tegevväelase, politseiametniku, vanglateenistuse ametniku, vabatahtliku päästja või abipolitseiniku tervisenõuetele	Vastavalt esitatavale tervisetõendile, nt perearst	• Enne vabatahtliku merepäästjana tunnustamist; • perioodiliselt iga viie aasta järel
Abidemineerija[27]	Eraldi tervisetõendit ei ole, tervisenõuetele vastavust kontrollitakse päästeteenistuse seaduse § 7 lõike 4 alusel kehtestatud määruse kohaselt. Loetletud ka samaväärsed tervisetõendid, mida saab arvestada tervisekontrolli asemel	Töötervishoiuarst, kes vajaduse korral kaasab muu tervishoiuteenuse osutaja	• Enne vabatahtlikuks päästjaks kandideerimist peab läbima tervisekontrolli (kõige varem kolm kuud enne); • peab perioodiliselt läbima tervisekontrolli üks kord kolme aasta jooksul
Vabatahtlik päästja[28]	Eraldi tervisetõendit ei ole, tervisenõuetele vastavust kontrollitakse päästeteenistuse seaduse § 7 lõike 4 alusel kehtestatud määruse kohaselt. Loetletud ka samaväärsed tervisetõendid, mida saab arvestada tervisekontrolli asemel	Töötervishoiuarst, kes vajaduse korral kaasab muu tervishoiuteenuse osutaja	• Enne vabatahtlikuks päästjaks kandideerimist peab läbima tervisekontrolli (kõige varem kolm kuud enne); • peab perioodiliselt läbima tervisekontrolli üks kord kolme aasta jooksul
Häirekeskuse vabatahtlik	Tervisenõudeid ei ole ette nähtud		

[25] Siseministri 20. juuni 2022. aasta määrus nr 18 „Politseiametniku tervisenõuded ja tervisekontrolli kord ning tervisetõendi sisu ja vormi nõuded“. – RT I, 22.06.2022, 23.
[26] Siseministri 12. septembri 2012. aasta määrus nr 10 „Nõuded vabatahtliku merepäästja kutsesobivusele ja füüsilisele ettevalmistusele, tervisenõuetele vastavuse kontrollimise korrale, välja- ja täiendusõppele, tunnistusele ning eritunnusele ja selle kandmise korrale“. – RT I, 31.05.2022, 1.
[27] Siseministri 10. novembri 2010. aasta määrus nr 57 „Vabatahtliku päästja ja abidemineerija kutsesobivuse nõuded isikuomaduste, füüsilise ettevalmistuse, väljaõppe ja terviseseisundi kohta ning nendele vastavuse kontrollimise tingimused ja kord ning väljaõppe ja arvestuse läbiviimise kord“. – RT I, 17.12.2022, 4.
[28] Sealsamas.

Lõikega 4 nähakse ette, et abipolitseiniku tervisekontrolli ja tervisetõendi esitamist võib asendada abipolitseiniku tegevuse eeskirjas ette nähtud juhtudel. Sätte eesmärk on luua paindlikkus olukordades, kus eraldi tervisekontrolli läbimine või uue tervisetõendi esitamine ei ole vajalik, kuna abipolitseinik on hiljuti läbinud samaväärse tervisekontrolli muu õigusakti alusel. Tervisekontroll nõuab nii abipolitseiniku kui ka arstide aega. Kui olemasolevat kehtivat tõendit on võimalik kasutada, saab abipolitseinik oma ülesandeid kiiremini täita ning meditsiinisüsteemile ei teki tarbetut lisakoormust. Lisaks vähendab ühe kehtiva tervisetõendi kasutamine mitmel eesmärgil korduvate tervisekontrollide ja dokumentide vormistamise kulu.

Lõikega 5 määratletakse, millised abipolitseiniku tervisekontrolliga seotud küsimused reguleeritakse seaduse asemel valdkonna eest vastutava ministri määrusega – abipolitseiniku tegevuse eeskirjas.

Punktiga 1 antakse ministrile pädevus kehtestada abipolitseiniku tervisenõuded. Selle all mõistetakse terviseseisundi nõudeid, millele isik peab vastama, et teda oleks võimalik nimetada abipolitseinikuks ja et ta saaks täita abipolitseiniku ülesandeid. Tervisenõuetes määratletakse, millised terviseseisundid, funktsionaalsed võimed ja piirangud on abipolitseiniku rolli ja ülesandeid arvestades lubatavad või välistavad.

Punktiga 2 nähakse sättes ette, et ministri määrusega kehtestatakse samaväärse tervisekontrolli läbimisel saadud tervisetõendite loetelu. Sellega nähakse ette, millistel juhtudel võib abipolitseiniku tervisekontrolli nõude täidetuks lugeda ka siis, kui isik on läbinud tervisekontrolli mõne muu seaduse või teenistuse alusel. Sellisel juhul ei ole isikul vaja läbida uut, eraldiseisvat abipolitseiniku tervisekontrolli, kui olemasolev tervisetõend vastab sisuliselt abipolitseiniku tervisenõuetele.

Punktiga 3 volitatakse ministrit kehtestama nõuded tervisetõendi sisule ja vormile. See tähendab, et määrusega määratakse kindlaks, millised andmed peavad tervisetõendil sisalduma, millisel kujul ja struktuuris need esitatakse ning millised andmed on vajalikud abipolitseiniku tervisenõuetele vastavuse hindamiseks. Ühtsete sisu- ja vorminõuete kehtestamine tagab, et tervisetõendid on võrreldavad, arusaadavad ning piisavad otsustamiseks.

Punktiga 4 ja 5 antakse ministrile pädevus kehtestada tervisekontrolli perioodilisus ja kord. Selle all mõistetakse tervisekontrolli läbiviimise menetluslikke reegleid, sealhulgas tervisekontrolli korraldamist, läbiviijaid, korduvuse tingimusi ja tervisekontrolli tulemuste dokumenteerimist. Tervisekontrolli korras määratletakse, kuidas ja millises menetluslikus raamistikus hinnatakse abipolitseiniku vastavust kehtestatud tervisenõuetele. Lisaks nähakse määrusega ette, mis perioodi järel on abipolitseinikul kohustus terviskontrolli läbida.

Eelnõu §-ga 13 reguleeritakse abipolitseiniku väljaõpet.

Ühiskond seab järjest kõrgemaid nõudeid nii politseiametnikele kui ka abipolitseinikele. Praegune abipolitseinike õppesüsteem, selle sisu ja maht on kehtinud juba pikka aega ega vasta enam ühiskonna ootustele, samuti politsei enda vajadustele. Uue APolS-i eelnõu kohaselt jagatakse abipolitseinikud kolme astmesse. Astmed omandatakse järk-järgult, alustades esimesest ja liikudes soovi korral kolmandani, kusjuures astmete omandamist toetab nii väljaõppesüsteem kui ka praktiline kogemus. Kõik abipolitseinikud omandavad esmalt I astme, olenemata sellest, mis valdkonnas või eesmärgil nad soovivad oma vabatahtlikku panust anda.

Praegu ei ole abipolitseinike väljaõpe süsteemselt korraldatud ning täiendkoolitusi pakutakse vaid võimaluse korral. Baasväljaõppe maht on 40 tundi (esimese astme väljaõppe), kuid see ei ole piisav, et koolitada abipolitseinikke politsei abistamiseks mitmekesistes ülesannetes.

Baasväljaõpe annab ainult algteadmised ja -oskused, kuid ei võimalda süvitsi omandada praktilisi oskusi keerukamate ülesannete täitmiseks. Selleks, et vajalikud oskused omandatakse, on oluline õpitut praktikas rakendada. Praktika ei ole esimese astme väljaõppe osa, mistõttu vajavad abipolitseinikud näiteks patrullides politseiametnikult juhendamist ja nõustamist, et õpitut rakendada. Seevastu politseikadett omandab esmased teadmised ja oskused koolis ning seejärel suundub praktikale. Esimesel praktikal tutvub kadett organisatsiooni töökorraldusega ning järgmistel praktikatel arendab praktilisi oskusi ja teadmisi konkreetsete tööliinide, näiteks avaliku korra kaitsmise, süüteomenetluse ja piirikontrolli kohta. Politseiametniku kutseõpe kestab 1,7 aastat ja politseikõrghariduse omandamine kolm aastat.

Abipolitseinik on politsei abistaja, mistõttu peab politseiametnik enne ülesande andmist hindama, kas abipolitseinikul on selleks vajalikud teadmised ja oskused. Seetõttu on kvaliteetne väljaõpe väga oluline. Kui abipolitseinik on abiks patrullimisel, siis ootab politseiametnik, et tema kõrval oleks partner, kes teab, mida ja kuidas teha, ning kellel on piisavalt õigusi olukordade lahendamiseks. Abipolitseinikud tegelevad erinevate olukordade lahendamisega, mistõttu vajavad nad mitmekülgseid ja valdkonnaspetsiifilisi teadmisi ja oskusi. Näiteks patrullides tuleb tegeleda järgmiste olukordadega: naabrite tülid või lähisuhtevägivalla juhtumid, kauplusest alkoholi varastanud õigusrikkujad või ööklubis kaklevad joobes isikud, abivajavad alaealised, kes tuleb turvalisse kohta toimetada. Lisaks peavad abipolitseinikud oskama vormistada erinevaid haldusmenetluse dokumente, milles nad saavad politseid abistada. Kõik need oskused tuleb omandada väljaõppe käigus, sealjuures läbi praktiliste harjutuste. Samuti on oluline tagada, et abipolitseinik ei satuks ise ohtu ning oskaks vajaduse korral kaitsta ka oma paarilist. Väljaõppe arendamine on hädavajalik, sest politseitöös võivad abipolitseinikel ette tulla olukorrad, mis nõuavad kiiret otsustamist ja vajalike meetmete rakendamist. Selleks, et abipolitseinik ei sekkuks ebaproportsionaalselt isikute põhiõigustesse, peab ta oskama olukordi õigesti hinnata ja teha kaalutletud otsuseid.

Abipolitseinike väljaõppe teemal tehtud küsitlus näitas, et ligikaudu pool vastanutest peab väljaõppe mahtu piisavaks ning 62 protsenti hindab selle sisu rahuldavaks. Samas selgub, et neli abipolitseinikku kümnest leiab, et praegune väljaõpe ei ole piisav. Probleemina tuuakse esile, et väljaõpe on liiga teoreetiline ning praktilised oskused, nagu protokollide täitmine, töövahendite (näiteks indikaatorvahendite) kasutamine ja teenistuslehe vormistamine, jäävad omandamata. Küsitluse andmetel peab enamik abipolitseinikke optimaalseks väljaõppe mahuks 100–300 tundi (38 protsenti) või kuni 100 tundi (33 protsenti). Vaid 10 protsenti vastanutest ei ole huvitatud mahukamast väljaõppest.

Uues APolS-i eelnõus nähakse ette, et väljaõppe õpiväljundid kehtestatakse siseministri määrusega. Nii kehtiva regulatsiooni kui ka kavandatava APolS-i eelnõu kohaselt sätestatakse määrusega, millised teadmised ja oskused tuleb omandada esimese, teise ja kolmanda astme väljaõppes.

Eelnõu § 13 lõike 1 kohaselt on abipolitseiniku astmeid võimalik omandada üksnes vastava väljaõppega ja astmete ülenemise järjekorras. Väljaõpe loetakse läbituks arvestuse edukal sooritamisel. See tähendab, et abipolitseiniku III astme omandamise eeltingimuseks on I astme ja seejärel II astme väljaõppe edukas läbimine.

Lõike 2 kohaselt võib Politsei- ja Piirivalveamet suunata vastava astme väljaõppesse isiku, kes vastab käesoleva seaduse § 5 vastava astme nõuetele. Väljaõppesse suunamine eeldab nii isiku enda valmisolekut ja tahet vabatahtlikuna panustada kui ka PPA hinnangut ja vajadust.

See tähendab, et nõuetele vastavus loob eelduse väljaõppesse suunamiseks, kuid ei anna isikule subjektiivset õigust nõuda väljaõppele suunamist ega pane PPA-le kohustust iga nõuetele vastav isik väljaõppesse suunata. Samuti ei ole abipolitseinik kohustatud järgmise astme väljaõppesse asuma üksnes seetõttu, et ta vastab vastava astme nõuetele. Astmete vahel liikumine toimub vabatahtlikkuse põhimõttel ning lähtub nii isiku soovist oma panust suurendada kui ka PPA vajadustest.

Kehtiva APolS-i kohaselt on abipolitseiniku pädevuse saamise eelduseks koolituse läbimine ja arvestuse sooritamine. Käesolevas regulatsioonis jätkatakse sama põhimõtet ning seotakse see selgelt astmepõhise pädevussüsteemiga. I astme abipolitseinikuks saamise eelduseks on I astme väljaõppe läbimine ja arvestuse sooritamine, mille käigus omandatakse esmased teadmised politsei tegevusest, abipolitseiniku rollist, õigustest ning kohustustest.

II astme abipolitseiniku pädevuse saamiseks tuleb läbida II astme väljaõpe ja sooritada arvestus, mis süvendab varem omandatud teadmisi ja oskusi ning valmistab abipolitseiniku ette politsei tegevuse toetamiseks koos politseiametniku või PPA töötajaga. II astme väljaõppes pööratakse suuremat tähelepanu praktilistele oskustele, meeskonnatööle ning erinevates olukordades tegutsemisele politseiametnikuga koos.

III astme abipolitseiniku pädevuse saamise eelduseks on III astme väljaõppe läbimine ja arvestuse sooritamine. Iseseisev tegutsemine eeldab põhjalikke teadmisi, oskusi ja kogemusi, kuna III astme abipolitseinik täidab politsei ülesandeid ilma politseiametniku vahetu kohal viibimiseta. Seetõttu keskendub III astme väljaõpe teadmistele ja oskustele, mida on vaja iseseisvaks otsustamiseks, vastutuse kandmiseks ning keerukate olukordade lahendamiseks.

Kõigis astmetes täidab väljaõpe ka sobivuse kontrolli rolli: selle käigus saab nii kandidaat ise kui ka PPA hinnata, kas isik on valmis ja suuteline täitma abipolitseiniku ülesandeid vastaval vastutustasemel. Arvestuse sooritamine kinnitab, et abipolitseinik on omandanud vastava astme pädevuseks vajalikud teadmised ja oskused ning võib liikuda edasi järgmisele astmele või tegutseda talle antud pädevuse piires. Selline astmepõhine väljaõppe- ja pädevussüsteem tagab abipolitseinike järkjärgulise arengu ning politsei tegevuse kvaliteedi.

Lõike 3 punkti 1 kohaselt on I astme abipolitseiniku väljaõpe abipolitseinikuks ettevalmistav õpe mahus vähemalt 20 akadeemilist tundi. Sellega sätestatakse kohustuslik väljaõpe kõigile, kes soovivad saada abipolitseinikuks.

Lõike 2 punkti 2 kohaselt on II astme abipolitseiniku väljaõpe ettevalmistav õpe mahus vähemalt 150 akadeemilist tundi. PPA suunab II astme väljaõppele ainult need abipolitseinikud, kelle kaasamine politsei tegevusse koos politseiametnikuga ning piiratud sekkumisõigusega on kavandatud ja vajalik. Samuti peab isik vastama II astme abipolitseinikule kehtestatud nõuetele. Väljaõpe hõlmab baasteadmiste ja -oskuste omandamist, et abipolitseinik saaks abistada politseid II astme pädevuse piires. Enne õppele suunamist selgitab PPA välja, mis valdkonnas soovib abipolitseinik spetsialiseeruda. Õppe käigus omandab ta selles valdkonnas vajalikud teadmised ja oskused. Siseministri määrusega on kehtestatud ka valdkonnapõhised teadmised ja oskused, mis tuleb II astme õppe lõpuks omandada.

Lõike 2 punkti 3 kohaselt on III astme abipolitseiniku väljaõpe abipolitseinikuks ettevalmistav koolitus mahus vähemalt 40 akadeemilist tundi. III astme abipolitseiniku väljaõpe valmistab abipolitseiniku ette iseseisvaks tegutsemiseks politsei tegevuses. See tähendab, et pärast väljaõppe edukat läbimist on abipolitseinikul oskused, teadmised ja pädevus täita politsei ülesandeid ilma otsese politseiametniku juhendamiseta, kuid vastavalt politsei

antud ülesannetele ja kehtestatud volitustele. Väljaõpe tagab, et abipolitseinikud tunnevad seadusi ja vajalikke töömeetodeid, mis võimaldavad neil tegutseda iseseisvalt. III astme abipolitseiniku väljaõppesse suunamine eeldab, et abipolitseinik vastab kõrgematele nõuetele: oskab eesti keelt vähemalt C1-tasemel, omab keskharidust, omab II astme abipolitseiniku staaži vähemalt üks aasta ning on politsei tegevuses osalenud selle aja jooksul vähemalt 120 tundi. Ka kehtiva APolS-i kohaselt on iseseisva pädevusega abipolitseiniku koolitusele suunamise eelduseks varasem praktiline politsei tegevuses osalemise kogemus mahuga vähemalt 100 tundi. III astme abipolitseiniku väljaõppe sisu ja õpiväljundid kehtestatakse siseministri määrusega.

Lõike 4 kohaselt ei hõlma abipolitseiniku väljaõpe käesoleva seaduse paragrahvis 14 nimetatud õpet. Sätte eesmärk on selgelt eristada astmepõhist väljaõpet (§ 13) ning eriala- ja täiendusõpet (§ 14). See säte tähendab, et abipolitseiniku astmepõhine väljaõpe ei hõlma neid erialaseid või pädevuse säilitamiseks vajalikke koolitusi, mis on loetletud §-s 14. See tähendab, et isegi pärast vastava astme väljaõppe lõpetamist ei omanda abipolitseinik automaatselt õigust ega pädevust ülesannetele, mille täitmiseks on seadusega ette nähtud eraldi eriala- või täiendusõppe läbimine (näiteks relva või elektrišokirelva kandmine). Samas ei välista säte seda, et abipolitseinik võib II või III astme väljaõppe läbimise ajal paralleelselt läbida ka tulirelva või elektrišokirelva erialaõppe.

Lõikega 5 sätestatakse, et I, II ja III astme abipolitseiniku väljaõppe ning abipolitseiniku kriisiolukorra ajal väljaõppe läbimisel võib võtta arvesse isiku varasemat õpi- ja töökogemust. PPA või SKA võib isiku varasema õpi- ja töökogemuse arvestamisel lugeda isiku väljaõppe osaliselt või täielikult läbituks. Ka kehtiva APolS-i alusel antud määruses „Abipolitseiniku kandidaadi ja abipolitseiniku väljaõppe nõuded ning arvestuse sooritamise kord[29]“ nähakse ette, et abipolitseiniku väljaõppe läbiviimisel arvestatakse abipolitseiniku kandidaadi varasemat õpi- ja töökogemust. Pärast abipolitseiniku kandidaadi varasema õpi- ja töökogemuse hindamist võib ta suunata otse arvestuse tegemisele. Kehtiva APolS-i kohaselt ei kehti esimese ja teise astme väljaõppe nõue järgmistele isikutele: 1) endistele politseiametnikele ja piirivalveametnikele; 2) julgeolekuasutuste ametnikele; 3) turvatöötaja kvalifikatsiooniga isikutele, kes on läbinud turvatöötaja põhiõppe.

Uue APolS-i eelnõu kohaselt saab käesoleva lõike alusel arvestada ka endiste politseiametnike, julgeolekuasutuste ametnike või turvatöötjate varasemat õpi- ja töökogemust. Kuna turvatöötajate ja julgeolekuasutuste ametnike väljaõpe, õigused ja kohustused erinevad politseiametniku omast, tuleb PPA-l koostöös SKA-ga iga isiku puhul individuaalselt hinnata, millist osa väljaõppest ta peab täiendavalt läbima ning millises osas saab lugeda õppe läbituks. Kuna julgeolekuasutuse ametnikud ega turvatöötajad ei kaasa oma töös abipolitseinikke, on oluline, et nad mõistaksid abipolitseiniku süsteemi, rolli ja õigusi politsei tegevuses. Isikutel, kes on olnud politseiametnikena teenistuses PPA-s, võivad olla juba olemas vajalikud teadmised ja oskused, mis on aluseks abipolitseiniku tegevusele. See sõltub sellest, millist konkreetset tööd on ta politseis teinud. Seetõttu ei pruugi endistel politseiametnikel olla vajalik läbida abipolitseiniku väljaõpet täies ulatuses. Tuleb arvestada, et abipolitseiniku ja politseiametniku õigused ning kohustused ei ole täielikult kattuvad. Samas ei keela see säte endistel politseiametnikel läbida abipolitseiniku väljaõpet täies mahus. Turvatöötajad ja julgeolekuasutuste ametnikud või muud isikud saavad kanda üle oma varasemad teadmised ja oskused, mis on abipolitseiniku ülesannetega seotud. Siiski on oluline, et nende teadmised viidaks vastavusse abipolitseiniku erinõuetega.

[29] Siseministri 21. detsembri 2010. aasta määrus nr 64 „Abipolitseiniku kandidaadi ja abipolitseiniku väljaõppe nõuded ning arvestuse sooritamise kord“. – RT I, 11.06.2022, 2.

Kokkuvõttes on tagatud paindlik lähenemisviis, mis võtab arvesse erinevate isikute varasemaid kogemusi ja teadmisi, tagades, et kõik abipolitseinikud on politsei tegevuses osalemiseks piisavalt ette valmistatud ja pädevad.

Siin on mõned näited, millistel juhtudel võib varasem kogemus olla asjakohane:

- Isik on õppinud õigusteadust või töötab juristina, mille käigus on ta omandanud teadmisi seadusandlusest ja õiguste rakendamisest. Seda kogemust saab rakendada, vabastades isiku õiguse üldaluseid käsitlevatest loengutest ja keskendudes rohkem praktilistele ülesannetele.
- Isik töötab tervishoiutöötajana või on läbinud põhjalikud esmaabikursused. Sellisel juhul saab vabastada isiku esmaabiõppest.
- Isik on osalenud varasematel koolitustel, mis on seotud politsei või turvalisuse valdkonnaga (nt relvade kasutamise koolitus, vahetu sunni ja turvataktika kursus, konfliktide lahendamine). Varasemad kursused võivad asendada vastavaid mooduleid abipolitseiniku väljaõppes, võimaldades isikul keskenduda ainult uutele teadmistele ja praktilistele harjutustele.

Lõikega 6 sätestatakse, et abipolitseiniku väljaõppe õpiväljundid ja arvestuse sooritamise korra kehtestab valdkonna eest vastutav minister määrusega ehk abipolitseiniku tegevuse eeskirjas. Lõikega 6 sätestatakse, et abipolitseiniku õppe õpiväljundid ning arvestuse sooritamise kord, sh lubatud sooritamiskordade arv, kehtestatakse valdkonna eest vastutava ministri määrusega. Tegemist ei ole uue regulatsiooniga, vaid kehtiva APolS-i ja selle alusel kehtestatud määrustes kasutatava lähenemisviisi säilitamisega, mille kohaselt ei ole abipolitseiniku väljaõppe sisu ega hindamise üksikasjad sätestatud seaduse tasandil. Selline reguleerimisviis võimaldab paindlikult ja operatiivselt kohandada väljaõppe ning arvestuse korraldust, sealhulgas arvestuse kordussooritamise võimalusi, arvestades abipolitseiniku astet, pädevust ja täidetavaid. Määruse tasandil reguleerimine tagab, et abipolitseinikud omavad politsei tegevuses osalemiseks vajalikke teadmisi ja oskusi, võimaldades samal ajal vajaduse korral kiiresti reageerida muutunud julgeolekuolukorrale, ilma et see kahjustaks väljaõppe kvaliteedinõudeid või menetluslikku selgust.

Eelnõu §-ga 14 reguleeritakse abipolitseiniku eriala-ja täiendusõpet.

Lõikega 1 sätestatakse selgelt, et erialaõppe eesmärk on omandada abipolitseiniku ülesannete täitmiseks vajalikud uued teadmised ja oskused ning täiendusõppe eesmärk on säilitada ja arendada olemasolevaid teadmisi ja oskusi. Abipolitseiniku erialaõppe eesmärk on anda spetsiifilisi ja süvendatud teadmisi konkreetse ülesande või valdkonna jaoks. Erialaõpe on näiteks relvaõpe, alarmsõit, kriisirolliga abipolitseiniku õpe jne. Täiendusõpe keskendub juba omandatud teadmiste ja oskuste värskendamisele. Selle eesmärk on hoida oskusi tasemel, mis võimaldab neid vabatahtlikus töös kasutada, näiteks iga-aastane turvataktika koolitus.

Lõike 2 kohaselt peab abipolitseinik, kes täidab ülesannet, milleks on vaja lisateadmisi ja -oskusi, läbima enne ülesande täitmist vastava erialaõppe, seda lisaks APolS § 13 lõikes 3 nimetatud väljaõppele. Erialaõpe annab abipolitseinikule vajaliku ettevalmistuse konkreetsete ülesannete täitmiseks ning vähendab võimalikke riske, mis kaasnevad ebapiisavate teadmiste ja oskustega. Erialaõpe annab abipolitseinikule õiguse täita spetsiifilisi ülesandeid. Abipolitseiniku erialaõpe võib sisaldada teoreetilise ettevalmistuse kõrval ka praktilist õpet.

Näited abipolitseiniku erialaõppe liikide kohta (loetelu ei ole lõplik):

- Alarmsõiduki juhtimisõiguse saamiseks on abipolitseinikul vaja läbida alarmsõiduki erialaõpe.
- Tõendusliku alkomeetri või kiirusemõõtmise pädevuse saamiseks on vaja läbida vastav koolitus.
- Kriisirolli saamiseks on vaja läbida vastavalt rollile erialaõpe, arvestades rollist tulenevat spetsiifikat ja võimalikke ülesandeid, mida selles rollis lahendatakse.

Lõikega 3 nähakse ette, et II ja III astme abipolitseinik, kellel on politsei tegevuses osalemisel vajalik kanda tulirelva ja saada selleks tulirelva kandmise õigus, peab läbima tulirelva erialaõppe ja sooritama edukalt lasketesti. Ka kehtivas APolS-is on sätestatud, et kui abipolitseiniku ülesande täitmisel on vaja kanda tulirelva, peab abipolitseinik läbima lisaks esimese astme õppele tulirelvaõppe, mis lõppeb arvestusega. 2024. aasta lõpu seisuga on 502 abipolitseinikul tulirelva kandmise õigus. 2020. aastal oli see õigus 332 abipolitseinikul. Selline areng tugevdab abipolitseinike rolli politseitöös, parandades nende valmisolekut reageerida suure riskiga olukordadele ja toetades üldist avaliku korra tagamise võimekust.

Tulirelva käsitlemine nõuab täiendavaid teadmisi ja oskusi. Õppe käigus õpib abipolitseinik tundma tulirelva ja laskemoona ehitust, käsitsemise, kandmise, hooldamise ja kasutamise korda, kannatanule laskevigastuse korral esmaabi andmist ning sooritab lasketesti. Tulirelvaõpe aitab vähendada vigastuste ja õnnetuste riski, kaitstes nii abipolitseinikku ennast kui ka tema kolleege ja üldsust. Arvestuse läbimine kinnitab, et abipolitseinik suudab relva kasutada seaduslikult ja vastutustundlikult. Samu asju õpetatakse ka politseiametnikele.

Lõikega 4 sätestatakse, et II ja III astme abipolitseinik, kellel on politsei tegevuses osalemisel vajalik kanda elektrišokirelva ja saada selleks elektrišokirelva kandmise õigus, peab läbima elektrišokirelva õppe ja sooritama edukalt arvestuse. Kohustus õpe läbida on vajalik, et tagada elektrišokirelva ohutu ja seaduslik kasutamine. Ka kehtivas APolS-is on sätestatud, et kui abipolitseiniku ülesande täitmisel on vaja kanda elektrišokirelva, peab abipolitseinik läbima lisaks baasõppele elektrišokirelva õppe, mis lõppeb arvestusega. 2024. aasta lõpu seisuga on 267 abipolitseinikul elektrišokirelva kandmise õigus. 2020. aastal oli see õigus 175 abipolitseinikul. Niisugune kasv viitab sellele, et PPA on viimastel aastatel laiendanud koolitus- ja varustusvõimalusi, suurendades abipolitseinike taktikalist võimekust.

Elektrišokirelv on vahend, mille käsitsemine nõuab põhjalikke teadmisi ja praktikat, et vältida võimalikke vigastusi ja tagada seadme kasutamine vastavalt õiguslikele nõuetele. Elektrišokirelv võib põhjustada valu ja ajutist liikumisvõimetust, mistõttu peab abipolitseinik oskama seda kasutada täpselt ja ohutult. Õppeprotsessi käigus tutvub abipolitseinik seadme tööpõhimõtte, kasutusreeglite ja ohutustehnikaga, et vältida ohtu nii kasutajale, sihtmärgile kui ka ümbritsevatele inimestele. Arvestuse läbimine tagab, et abipolitseinik oskab elektrišokirelva ohutult, seaduslikult ja vastutustundlikult käsitseda. Samu asju õpetatakse ka politseiametnikele.

Lõike 5 kohaselt läbib II ja III astme abipolitseinik kvalifikatsiooni säilitamiseks igal aastal turvataktika ja vahetu sunni täiendusõppe ning sooritab edukalt lasketesti tulirelva kandmise õiguse säilitamiseks. Ka kehtiva APolS-i kohaselt on abipolitseinikul kohustus vähemalt üks kord kalendriaastas läbida kvalifikatsiooni tagamiseks täiendusõpe ja sooritada arvestus. Käesoleva sättega nähakse uues APolS-i eelnõus ette just iga-aastane turvataktika ja vahetu sunni täiendusõppe läbimise kohustus. Täiendusõppe maht ja sisu nähakse ette PPA sisemise regulatsiooniga. Tegemist on sarnase õppega, mida teevad politseiametnikud igal aastal. Selleks, et abipolitseinik oskaks erinevates olukordades kiirelt reageerida ja turvataktika nõudeid järgida, tuleb seda regulaarselt harjutada. Iga-aastane täiendusõppe on hädavajalik, et abipolitseinikud saaksid oma oskusi säilitada ja täiustada. Regulaarne harjutamine vähendab

vigade ja eksimuste riski olukordades, kus täpsus ja kiire reageerimine on kriitilise tähtsusega. Praktiline koolitus annab abipolitseinikule enesekindluse, mis on elutähtis kriitilistes olukordades. Täiendusõppes harjutatakse ja kontrollitakse seda, kuidas abipolitseinik kasutab füüsilist jõudu ning erivahendeid, s.t kas ta kasutab õiget taktikat ja tehnikat ning väldib liigse jõu kasutamist. Muu hulgas käsitletakse politsei ja abipolitseiniku tegevust reguleerivaid seadusi, et abipolitseinik oskaks valida õiget meedet vastavalt seadustele.

Lisaks peab II ja III astme abipolitseinik, kellele on antud tulirelva kandmise õigus, sooritama lasketesti igal aastal. Ka kehtiva APolS-i järgi on abipolitseinikul, kellel on abipolitseiniku ülesande täitmisel vajalik kanda tulirelva, kohustus sooritada laskmisarvestus vähemalt üks kord kalendriaastas. Sama nõue kehtib ka politseiametnike kohta. Laskmine on oskus, mis nõuab regulaarset harjutamist, et säilitada täpsus ja reageerimiskiirus. Isegi kogenud abipolitseiniku laskmisoskus võib aja jooksul väheneda, kui ta seda ei praktiseeri. Iga-aastane lasketest võimaldab tal oma oskusi tõendada ja vajaduse korral parandada, veendumaks, et ta suudab relva ohutult ja õiguspäraselt kasutada. Regulaarne laskmistest vähendab oluliselt riski, et abipolitseinik kasutab relva ohtlikult või ebaõigesti.

Lõikega 6 nähakse ette, et III astme abipolitseinik peab sooritama arvestuse oma kvalifikatsiooni tagamiseks iga kolme aasta järel eelmise arvestuse sooritamisest alates. Võrreldes kehtiva APolS-iga on tegemist uue sättega. Oma olemuselt on see atesteerimine, kuna tegemist on hindamisprotsessiga, mis kinnitab III astme abipolitseiniku vastavust talle ettenähtud nõuetele ja tagab, et ta on võimeline iseseisvalt politsei tegevuses osalema. See ei ole ainult bürokraatlik protsess, vaid vajalik meede, et hoida III astme abipolitseinikud professionaalse ja usaldusväärsena. III astme politseiniku poolne iga kolme aasta järel arvestuse sooritamine täidab mitmeid olulisi eesmärke. Politsei tegevuses osalemine on dünaamiline ja ajas muutuv – seadused uuenevad, taktikalised ja tehnilised vahendid arenevad ning uusi ohte ja katsumusi tuleb pidevalt juurde. Regulaarne õpe ja arvestus tagavad, et III astme abipolitseinikud hoiavad oma teadmised ja oskused ajakohasena, et iseseisvalt tegutseda. Regulaarne hindamine annab abipolitseinikele motivatsiooni end pidevalt arendada ja oma oskusi täiustada. Arvestuse läbimine aitab tagada, et kõik III astme abipolitseinikud, sõltumata asukohast või osakonnast, vastavad ühtsetele nõuetele.

Lõike 7 kohaselt peab abipolitseinik, kellele on määratud kriisiroll, kvalifikatsiooni säilitamiseks läbima vähemalt kord kolme aasta jooksul täiendusõppe. Regulaarse täiendusõppe läbimine on vajalik, et säiliks abipolitseiniku kriisirolli kompetents. Kõiki kriisirolli tegevusi ning koostööd kriisiüksusega abipolitseinik igapäevaselt oma töös ei rakenda ning seetõttu on kord kolme aasta jooksul toimuv täiendõpe vajalik. Võimaluse korral pakub PPA kriisirolli võtnud abipolitseinikule kriisiõppusel või kriisirolli täiendõppes osalemise võimalust igal aastal. Otsus sätestada seaduses nõue läbida täiendõpe kord kolme aasta jooksul on mõistlik kompromiss, sest elu näitab, et mõnikord jäävad inimesed koolitustest eri põhjustel eemale ning see annab nii PPA-le kui ka abipolitseinikule teatud paindlikkuse.

Lõike 8 kohaselt võib tulirelva ja eletrišokirelva erialaõppe läbimisel võtta arvesse isiku varasemat õpi- ja töökogemust. Lisaks võib arvesse võtta isiku varem läbitud erialaõpet. PPA võib isiku varasema õpi- ja töökogemuse arvestamisel lugeda isiku erialaõppe osaliselt või täielikult läbituks. Kehtivas APolS-is on ette nähtud, et kui abipolitseinikuks kandideerib isik, kes on olnud teenistuses politseiametnikuna, piirivalveametnikuna või julgeolekuasutuse ametnikuna, võib ta soovi korral läbida tulirelvaõppe või sooritada kohe vastava arvestuse. Käesoleva sätte eesmärk on laiendada isikute ringi, kelle puhul saab võtta arvesse nende varasemat tulirelva või eletrišokirelva õpet ja kogemust. Samas laieneb see ka neile isikutele, kes on olnud varem teenistuses politseiametnikuna. Näiteks on politseiametnikel kohustus igal aastal sooritada lasketest. Kui isikul on varasem kogemus või haridus, mis kattub

tulirelva või elektrišokirelva õppega, siis võib PPA seda arvestada ning lugeda õppe osaliselt või täielikult läbituks. Sealjuures jääb võimalus suunata isik enne tulirelva kandmise õiguse andmist lasketestile, millega isik saab tõestada, et tema teadmised ja oskused on piisavad tulirelva kandmiseks ja kasutamiseks.

> **Näide.** Kui II astme abipolitseinikul on vaja tööspetsiifikast olenevalt saada teenistusrelva kandmise õigus ja ta on oma põhitööl vanglaametnik, kes on selle käigus saanud relvakoolituse ning on kandnud ja kasutanud sama liiki teenistusrelva, mis politsei, võib seda arvestada kui isiku varasemat õpikogemust. Sel juhul ei ole vaja uuesti õpetada relvaga seotud põhioskusi, nagu ohutusreeglid, relva osad, relva puhastamine, hoidmine ja käitlemine, vaid talle antakse puuduolevad oskused, nagu politsei lasketaktika, relva kasutamise õiguslikud alused jms, mida ta ei ole varasema koolituse käigus saanud.

Lõikega 9 nähakse ette volitusnorm, mille kohaselt võib valdkonna eest vastutav minister kehtestada määrusega abipolitseiniku erialaõppe ja täiendusõppe õpiväljundid Volitusnormi eesmärk on võimaldada õppe sisu paindlikku ja operatiivset reguleerimist, arvestades abipolitseinike ülesannete mitmekesisust, erinevaid pädevusastmeid ning muutuvat julgeolekukeskkonda, sealhulgas kriisiolukordade eripära. Seaduse tasandil sätestatakse erialaõppe ja täiendusõppe üldised põhimõtted ning nende läbimise kohustus, samas kui määruse tasandil täpsustatakse konkreetsete õpete õpiväljundid, võimaldades vajaduspõhist ja ajakohast lähenemist. Näiteks saab määrusega kehtestada tulirelva ja elektrišokirelva erialaõppe sisule ja õpiväljunditele. Samuti võimaldab volitusnorm määrata kriisirolliga abipolitseinike õppe sisu.

Eelnõu §-ga 15 reguleeritakse abipolitseiniku väljaõpet kriisiolukorra ajal.

Tegemist on uue sättega, mille vajadus on kujunenud viimaste aastate kriiside ja maailma julgeoleku olukorra tõttu. Tekkinud on vajadus luua kiirem viis abipolitseinike värbamiseks kriisiolukorra ajal, sest see aitab suurenda riigi võimet kiiresti ja paindlikult reageerida erinevatele ohuolukordadele. Käesoleva paragrahviga luuakse eraldi õpe, mis on ajaliselt lühem tavapärasest abipolitseiniku II astme väljaõppest ning keskendub vajalikele teadmistele ja oskustele kriiside lahendamisel. Lisaks võib kriisiolukorra ajal lisaressursi rakendamine olla aegkriitiline, mistõttu meil ei pruugi olla aega läbida tavapärast pikka väljaõpet. Tegemist saab olema kiire ja praktilise õppega, mis keskendub korrakaitse põhioskustele ning oskustele, mida vabatahtlik kriisi lahendamise hõlbustamiseks vajab. Kui abipolitseinik, kes on tulnud abipolitseinikuks lühendatud väljaõppe kaudu, soovib pärast kriisi möödumist jääda abipolitseinikuks, tuleb tal omandada puuduolev osa II astme väljaõppest. See võimaldab suunata politseiametnikud keerukamate ja aegkriitiliste ülesannete lahendamisele ning anda abipolitseinikele lihtsamad, kuid samuti vajalikud ülesanded (nt liikluskorraldus, logistiline abi, avalik kord) või suunata abipolitseinikud toetama politseiametnikke kriisiülesannete lahendamisel.

Lõike 1 kohaselt peab abipolitseiniku kriisiolukorra ajal läbiviidava väljaõppe maht olema vähemalt 40 akadeemilist tundi. Õpiväljundid kehtestatakse siseministri määrusega. Väljaõpe tagab, et abipolitseinikud saavad piisavalt teadmisi ja oskusi, et toetada politseid kriisi lahendamisel. Väljaõppe hõlmab nii teooriat kui ka praktilisi harjutusi.

Lõike 2 kohaselt nähakse ette erisus, et kriisiolukorra ajal II astme abipolitseinikuks kandideerija ei pea läbima I ja II astme abipolitseiniku väljaõpet, vaid läbib selle asemel PPA peadirektori korraldusel abipolitseiniku kriisiolukorra väljaõppe. Sätte eesmärk on tagada, et kriisiolukorra ajal oleks võimalik kiiresti kaasata ja välja koolitada täiendavaid

abipolitseinikke, vältides ajamahukat tavakoolituse protsessi. Kriisiolukorra ajal keskendub väljaõpe lühendatud ja sihipärastele koolitusmoodulitele, mille eesmärk on anda abipolitseiniku ülesannete täitmiseks kriisi lahendamisel vajalikud teadmised ja oskused. Selline regulatsioon suurendab PPA reageerimisvõimekust erakorralistes olukordades, võimaldades paindlikumat ja operatiivsemat abipolitseinike kaasamist. See tähendab, et PPA peadirektor otsustab, et nüüd tuleb isikud kiirkorras ette valmistada politsei tegevuses osalemiseks. Vajalikud õppekavad tuleb varem valmis teha ja koostada võimalike protsesside kirjeldused ning koolitaja peab olema neist teadlik ja valmis neid vajaduse korral rakendama.

Kui kriisiolukorra väljaõppe läbinud abipolitseinikul on politsei tegevuses osalemiseks vajalik kanda tulirelva, peab ta täiendavalt läbima käesoleva eelnõu § 14 lõikes 3 ettenähtud tulirelvaõppe. Kui on vaja, et ta politsei tegevuses osaledes kannaks ka elektrišokirelva, tuleb lisaks läbida käesoleva eelnõu § 14 lõikes 4 ettenähtud elektrišokirelva õppe. Ka siin kehtib põhimõte, et näiteks elektrišokirelva ja tulirelva õppe puhul saab arvestada isiku varasemat õpi- ja töökogemust vastavalt käesoleva eelnõu § 14 lõikele 8.

Lõikega 3 sätestatakse, et õpiväljundid abipolitseiniku väljaõppele kriisiolukorra ajal kehtestab valdkonna eest vastutav minister. Sätte eesmärk on tagada, et kriisiolukorra ajal, kui abipolitseinikke võidakse kaasata tavapärasest intensiivsemalt, oleks kehtestatud selged ja ühtsed õpiväljundid. Tavapäraselt eeldab II astme abipolitseiniku väljaõpe mahukat ettevalmistust, mille maht on vähemalt 150 tundi. Kriisiolukorra ajal võib aga osutuda vajalikuks võimaldada abipolitseinike kaasamist ka lühema, konkreetsele olukorrale suunatud väljaõppe alusel, piirdudes üksnes nende teadmiste ja oskustega, mis on vältimatult vajalikud kriisi lahendamiseks. Ministri määruse tasandil kehtestatud nõuded võimaldavad sellisel juhul paindlikult määratleda nõutava väljaõppe sisu, tagades samas, et abipolitseinikud on piisavalt ette valmistatud neile antavate ülesannete täitmiseks. Nõuete kehtestamine ministri määrusega tagab, et kriisiolukorra ajal on väljaõppe nõuded üleriigilised ja ühtsed ning et need kehtivad võrdselt kõigi abipolitseinike kohta.

Eelnõu §-ga 16 sätestatakse abipolitseiniku õppe korraldus. Praegu korraldavad abipolitseinike väljaõpet nii PPA kui ka Sisekaitseakadeemia (edaspidi *SKA*). SKA vastutab abipolitseinike esimese astme teoreetilise väljaõppe eest, mida viiakse läbi e-õppe vormis. Praktilise väljaõppe korraldab PPA, kus õpetatakse sidevahendite, erivahendite, külm- ja gaasirelva kasutamist ning turvataktikat. Kogu abipolitseinike II astme väljaõppe, samuti tuli- ja elektrišokirelva käsitsemise õppe ning iga-aastased treeningud, viib praegu läbi PPA kontaktõppena. Tulevikus hakkab SKA täitma suuremat rolli abipolitseinike väljaõppe korraldamisel ja läbiviimisel, keskendudes eelkõige II ja III astme väljaõppele. Siiski jäävad iga-aastased treeningud ja lasketestid ka pärast uue APolS-i jõustumist PPA korraldada.

Lõike 1 kohaselt korraldavad abipolitseiniku õpet sisekaitseline rakenduskõrgkool ning PPA. Väljaõppe õppekava koostab sisekaitseline rakenduskõrgkool koostöös PPA-ga. Säte annab abipolitseiniku õppe korraldamiseks õiguse nii PPA-le, kui ka SKA-le. PPA üldjuhul jääb korraldama abipolitseiniku eriala- ja täiendusõpet, SKA seevastu abipolitseiniku I, II ja III astme väljaõpet. Vajaduse korral on ka PPA-l võimalus abipolitseiniku astmepõhise väljaõppe korraldamiseks.

Abipolitseinike väljaõppekava (edaspidi *AP õppekava*) jaguneb astmepõhiseks väljaõppeks,. Ühtsed õppekavad tagavad, et õppe sisu vastab ühtsetele kvaliteedinõuetele ning arvestab samal ajal PPA praktilisi vajadusi ja töökorraldust. Õppekava ja selle alusel välja töötatud õpetamise metoodika ning õppevormid võimaldavad anda jätkusuutlikku õpet ja vajaduse korral võimaldada abipolitseinike ümberspetsialiseerumist. Võrreldes kehtiva APolS-iga muudetakse seda, et ka SKA saab volituse abipolitseiniku väljaõppe korraldamiseks. Nimetatud sätte

loogika seisneb selles, et siseminister kehtestab õpiväljundid (teadmised, oskused ja hoiakud, mille abipolitseinik väljaõppe tulemusena omandab) ning SKA rektor koostab koostöös PPA-ga konkreetse õppekava ja -korralduse (õpiväljundite põhjal õppeained ja -moodulid). Õppekava on õppe sisu jaotamise korralduslik plaan. See on oma olemuselt asutuse töökorraldust ehk asutusesisest tegevust reguleeriv akt, mille kehtestab asutuse juht Vabariigi Valitsuse seaduse alusel.

SKA roll abipolitseinike väljaõppekava koostamisel ei tähenda, et PPA-l puuduks võimalus või õigus abipolitseinike eriala- ja täiendusõpet ise korraldada. Vastupidi, eelnõu lähtub põhimõttest, et SKA ja PPA rollid täiendavad teineteist. PPA võib eriala- ja täiendusõpet korraldada mitmel viisil: pakkudes koolitusi oma struktuuriüksuste kaudu, kasutades õppes politseiametnikke ja koolitajaid, tellides koolitusi sisse välistelt koolituspartneritelt või korraldades koolitusi koostöös SKA-ga. Selline paindlik korraldus on praktikas vältimatult vajalik, kuna politseitööga seotud oskused ja pädevused peavad sageli kiiresti kohanema uute õigusnormide, taktikaliste muudatuste, tehniliste lahenduste või operatiivsete riskidega, mida ei ole alati võimalik käsitleda tavapärase õppekava raames või akadeemilises ajagraafikus. See lähenemine vastab ka politseiametnike õppe senisele ja hästi toimivale praktikale. Sama loogika ülekandmine abipolitseinike õppesse tagab, et vabatahtlikele suunatud koolitussüsteem ei muutu jäigaks ega formaalseks, vaid säilitab tiheda seose tegeliku politseitööga. Säte annab võimaluse ka abipolitseinike I, II ja III astme väljaõppe korraldamiseks, kui selleks peaks tekkima vajadus.

Lõike 2 kohaselt kannab PPA aipolitseiniku õppe kulud. See tähendab, et **abipolitseiniku õpe on abipolitseinikule tasuta,** seda korraldab ja rahastab PPA. See hõlmab nii abipolitseiniku staatuse saamiseks vajalikku ettevalmistavat astmepõhist väljaõpet kui ka kõiki seadusest tulenevaid **kohustuslikke eriala- ja täiendusõppeid, kvalifikatsiooni säilitamiseks vajalikke koolitusi ning kriisiolukorra väljaõpet**. Õppe tasuta korraldamine on oluline osa abipolitseiniku vabatahtliku rolli toetamisest ning tagab, et koolitusnõuete täitmine ei muutu rahaliseks takistuseks politsei tegevuses osalemisel.

Eelnõu 3. peatükk. Arvestuse pidamine, töökorraldus ning abipolitseiniku tunnused, õigused ja kohustused

Kolmandas peatükis keskendutakse abipolitseiniku töökorraldusele, abipolitseinike ja nende tegevuse üle arvestuse pidamisele ning tema staatusega seotud õigustele ja kohustustele. Samuti käsitletakse abipolitseiniku tunnistust, ametimärki, vormiriietust ja eraldusmärke, mis on olulised abipolitseiniku identifitseerimisel politsei tegevuses osalemisel. Abipolitseinike ja nende tegevuse üle arvestuse pidamise reguleerimine seaduse tasandil on uus, kuid loob selge õigusliku aluse andmete kogumiseks ja edasiseks töötlemiseks, mis on vajalik abipolitseinikest ülevaate omamiseks ja ülesannete täitmiseks.

Eelnõu §-ga 17 sätestatakse abipolitseinike arvestuse pidamise üldised alused.

Lõikega 1 sätestatakse, et PPA peab abipolitseinike koosseisu kohta arvestust, et tagada abipolitseinike tegevuse korraldamine, nende politsei tegevusse kaasamine, nõuetele vastavuse jälgimine ning statistika kogumine ja analüüs.

Ülevaate omamine abipolitseinikest loob eelduse nende politsei tegevusse kaasamisele, mis hõlmab nii korraldamist ehk ettevalmistusi nagu rühmadesse jagunemine ja juhtimise korraldus, õppe korraldamine, vormiriietuse, isikukaitse- jm vahendite, samuti relvade väljastamine, juurdepääsuõiguste andmine, aga ka abipolitseinike nõuetele vastavuse ajakohast kontrollimist

(nt kehtivat tervisetõendit, kehalise ettevalmistuse nõuetele vastavust, nõutavaid täiendusõppeid ja arvestusi). Samuti võimaldab ülevaate omamine planeerida ja rakendada reaalset politsei tegevustesse kaasamist. Abipolitseinike andmete üle arvestuse pidamine on oma laadilt sarnane politseiteenistujate kohta peetava personaliarvestusega.

Lõikega 2 sätestatakse, millist liiki andmekategooriaid on PPA-l lubatud töödelda abipolitseinike arvestuse pidamiseks. Sätte eesmärk on määratleda andmetöötluse lubatud ulatus kategooriate kaupa, vältides üksikandmete liigset loetlemist seaduses ning tagades kooskõla isikuandmete kaitse õigusega, eelkõige andmete minimaalsuse ja eesmärgipärasuse põhimõtetega.

Punkt 1 alusel võib abipolitseinike arvestuse pidamiseks töödelda üldandmeid. Üldandmete kategooria hõlmab andmeid, mis on vajalikud abipolitseiniku isiku tuvastamiseks ning temaga suhtlemiseks. Nende hulka kuuluvad muu hulgas ees- ja perekonnanimi, isikukood, elukohaandmed ja kontaktandmed. Tegemist on abipolitseiniku arvestuse pidamise alusandmetega, ilma milleta ei ole võimalik ei staatuse määramine ega osalemise arvestus. Üldandmeid töödeldakse vastavalt vajadusele mitmes PPA infosüsteemis, kuna need on vajalikud nii personaliarvestuse, koolituste korraldamise, varustuse haldamise kui ka tegevusse kaasamise protsessides.

Punkt 2 alusel töödeldakse abipolitseiniku staatusega seotud andmeid. Nende hulka kuuluvad näiteks abipolitseiniku staatuse andmise aeg, aste, staatuse peatamine või lõppemine. Nende andmete alusel hinnatakse abipolitseiniku õigust ja võimalust politsei tegevuses osaleda.

Punkt 3 alusel võib abipolitseinike arvestuse pidamiseks töödelda andmed abipolitseinikule esitatavate nõuete täitmise kohta. Nende hulka kuuluvad näiteks II astme abipolitseiniku nõuetele vastavust tõendavate kontrollide sh kehaline ettevalmistuse läbimise andmed. Nende andmete töötlemine on vajalik, et tagada abipolitseiniku vastavus seaduses sätestatud tingimustele kogu tema tegutsemise vältel.

Punkt 4 alusel võib abipolitseinike arvestuse pidamiseks töödelda abipolitseiniku õppes osalemise andmeid. Õppes osalemise andmed hõlmavad teavet abipolitseiniku väljaõppe ja eriala- ja täiendusõppe läbimise kohta, sealhulgas eripädevusi (nt alarmsõiduõigus). Nende andmete eesmärk on võimaldada pidada arvestust nõutava väljaõppe läbimise üle ning tagada, et abipolitseinikke kasutatakse üksnes sellistes tegevustes, milleks neil on vastav ettevalmistus.

Punkt 5 alusel võib töödelda abipolitseinikule antud õiguste andmed. Nende andmete all peetakse silmas näiteks relvakandamise õiguse andmeid. Nende andmete eesmärk on tagada, et õigusi kasutatakse üksnes kehtiva aluse olemasolul.

Punkt 6 alusel võib abipolitseinike arvestuse pidamiseks töödelda abipolitseiniku politsei tegevuses osalemise andmeid. Sinna kuuluvad andmed politsei tegevuses osalemise arvestuse kohta (nt aeg ja tegevuse liik), kulu- ja muude hüvitiste arvestamise aluseks olev teave, tasustamata puhkuse kasutamine ning distsiplinaar- või teenistusliku kontrolliga seotud andmed. Need andmed on vajalikud eelkõige selleks, et tagada abipolitseinike tegevuse õiguspärane korraldamine, hüvitiste korrektne maksmine, järelevalve teostamine ja analüüsi tegemiseks.

Punkt 7 alusel võib abipolitseinike arvestuse pidamiseks töödelda abipolitseinikule vahendite, erivahendite ja relvade väljastamise andmeid. Vahendite, erivahendite ja relvade väljastamise andmed hõlmavad teavet abipolitseinikule antud varustuse, erivahendite ja relvade, sh nende hoiustamise kohta. Nende andmete töötlemise eesmärk on pidada arvestust

selle üle, millised vahendid on konkreetsele isikule väljastatud, millisel alusel ja millise kehtivuse ajaga.

Abipolitseinike arvestuse pidamiseks vajalikke andmeid ei koondata ühte andmekogusse, vaid neid töödeldakse nende iseloomu ja funktsiooni järgi erinevates PPA infosüsteemides, sh riigi personali- ja palgaarvestuse andmekogus, tööaja arvestuse, varahalduse ja teenistusrelvade haldamise süsteemides. Selline lahendus toetab andmete minimaalsuse ja eesmärgipärasuse põhimõtteid ning välistab põhjendamatu isikuandmete dubleerimise.

Lõikes 3 nähakse ette, et käesoleva paragrahvi lõike 2 punktides 1, 2 ja 4 nimetatud andmeid säilitatakse abipolitseiniku staatuse ajal ja üks aasta pärast staatusest vabastamist või õigusvaidluse korral kuni selle lõppemiseni. Täpsemalt säilitatakse abipolitseiniku üldandmeid, staatusega seotud andmeid ning õppes osalemise andmeid. Üheaastane säilitamistähtaeg pärast staatuse lõppemist võimaldab lahendada võimalikke vaidlusi ja kontrollida tehtud otsuste õiguspärasust.

Lõike 4 kohaselt säilitatakse käesoleva paragrahvi lõike 2 punktides 3 ja 5 nimetatud andmeid nende kehtivuse ajal ning üks aasta pärast kehtivuse lõppemist või õigusvaidluse korral kuni selle lõppemiseni. Tegemist on ajas muutuvate andmetega, mille regulaarne uuendamine on vajalik (nt kehalise ettevalmistuse andmed). Näiteks ei ole proportsionaalne säilitada abipolitseiniku kõiki varasemaid kehalise ettevalmistuse testide soorituste tulemusi piiramatu aja jooksul, kuna need andmed kaotavad aja möödudes oma sisulise tähenduse ning asenduvad uute tulemustega. Nõuetele vastavuse hindamiseks on piisav kehtiv ja vahetult eelnenud teave. Selline lähenemine tagab andmete ajakohasuse ning väldib ebavajalikku andmete säilitamist.

Lõike 5 kohaselt säilitatakse käesoleva paragrahvi lõike 2 punktis 6 nimetatud andmeid neli aastat nende kogumise kalendriaasta lõpust arvates või õigusvaidluse korral kuni selle lõppemiseni. Lõikes 5 sätestatud säilitamistähtaeg lähtub muuhulgas vajadusest kontrollida kolmanda astme abipolitseinikuks saamise eeldusi, milleks on muu hulgas 120 tundi politsei tegevuses osalemist viimase kolme aasta jooksul. Samuti on andmeid vajalik kasutada analüütilistel eesmärkidel, näiteks abipolitseinike panuse hindamiseks. Kalendriaasta põhiselt säilitamine tagab andmete haldamise praktilise teostatavuse ning ühtse kustutamisloogika suure andmemahu korral.

Lõike 6 kohaselt säilitakse käesoleva paragrahvi lõike 2 punktis 7 nimetatud andmeid säilitatakse üks aasta pärast väljastatud vahendite, erivahendite ja relvade tagastamist või õigusvaidluse korral kuni selle lõppemiseni. Andmete säilitamine piiratud aja jooksul on vajalik varaliste kohustuste täitmise kontrollimiseks ning võimalike vaidluste lahendamiseks. Pärast varustuse nõuetekohast tagastamist ja mõistliku aja möödumist ei ole nende andmete edasisel säilitamisel enam selget õiguspärast eesmärki, kuna ka võimalikud puudused või kahjud on tuvastatavad vahetult pärast tagastamist või lühikese aja jooksul.

Lõikega 7 sätestatakse, et abipolitseinike arvestuse pidamise andmete täpsema loetelu kehtestab valdkonna eest vastutav minister määrusega. See võimaldab reguleerida andmete koosseisu detailsemalt ning vajaduse korral seda ajakohastada.

Lõikega 8 sätestatakse, et abipolitseinike arvestuse pidamise täpsema korra kehtestab PPA peadirektor. Arvestuse pidamine on olemuselt sisekorralduslik tegevus, mis on tihedalt seotud PPA igapäevase töökorraldusega ning mille detailne reguleerimine seaduse tasandil ei

oleks proportsionaalne ega piisavalt paindlik. Peadirektorile volituse andmine võimaldab arvestuse pidamise korda ajakohastada vastavalt PPA tegelikele vajadustele ja tehnoloogilistele muudatustele. Lisaks on oluline, et arvestuse pidamine oleks ühtses loogilises seoses muude abipolitseinike kaasamist reguleerivate sisekordadega. Ka nende töökorralduslike küsimuste reguleerimine kuulub PPA peadirektori pädevusse.

Eelnõu §-ga 18 sätestatakse abipolitseiniku politsei tegevuses osalemise ja töökorralduse alused.

Lõikega 1 sätestatakse, et PPA peadirektor kehtestab abipolitseiniku politsei tegevuses osalemise töökorralduse. Tegemist on PPA sisese juhtimis- ja korraldusaktiga, mille eesmärk on reguleerida abipolitseinike kaasamise praktilist korraldust ning tagada nende tegevuse sujuv lõimumine politsei igapäevasesse töökorraldusse. Korra kehtestamine võimaldab ühtlustada abipolitseinike juhtimist, alluvussuhet ning ülesannete jaotamist vastavalt politsei teenistuslikele vajadustele.

Peadirektori kehtestatav töökorraldus hõlmab muu hulgas abipolitseinike politsei tegevuses osalemise organiseerimist, vahetut juhtimist ja koordineerimist ning töökorralduslikke küsimusi. Kord ei anna abipolitseinikule seaduses sätestatust ulatuslikumaid õigusi ega laiemaid pädevusi ega kehtesta uusi kohustusi, vaid piirdub seadusest tuleneva pädevuse rakendamise ja korraldamisega PPA sisese töökorralduse raamistikus.

Lõikega 2 sätestatakse, et PPA peadirektor või tema volitatud isik võib käskkirjaga moodustada abipolitseinike tegevuse korraldamiseks abipolitseinike üksuse ning kehtestada selle töökorralduse. Tegemist ei ole uue regulatsiooniga, vaid kehtivas APolS-is juba olemas olnud võimaluse säilitamisega. Nii nagu PPA peadirektoril on õigus kehtestada ametnike ja töötajate töökorraldus, on tal ka õigus korraldada abipolitseinike tegevust organisatsiooni sees.

Lõikega 3 sätestatakse PPA õigus lähetada abipolitseinik tema nõusolekul välisriiki. Lähetamine toimub PPA peadirektori kehtestatud korra alusel. Säte annab seadusliku aluse abipolitseinike kaasamiseks politsei rahvusvahelisse koostöösse, sealhulgas välisriigi politsei abistamisse ning õppe- ja tutvumisvisiitidele, või rahvusvahelistel üritustel ja konverentsidel osalemiseks. Peadirektori kehtestatav kord reguleerib lähetuse vormistamise ning lähetusega seotud kulude hüvitamise tingimusi ja korda.

Abipolitseiniku välisriiki lähetamine ei ole kohustuslik ega tulene abipolitseiniku staatusest automaatselt, vaid eeldab abipolitseiniku selget ja vabatahtlikku tahet osaleda välisriigis toimuvas tegevuses. Arvestades, et abipolitseinik ei ole avalikus teenistuses ning tegutseb vabatahtlikkuse alusel, on oluline tagada, et välisriiki lähetamine toimub üksnes abipolitseiniku teadval ja vabatahtlikul nõusolekul. Nõusoleku nõude eesmärk on välistada olukorrad, kus abipolitseinikku suunatakse välisriiki ilma tema tegeliku valmisoleku ja huvita. Samuti võetakse sättes arvesse võimalikke praktilisi ja isiklikke asjaolusid, sealhulgas töö- ja pereelu korraldust, terviseseisundit või muid kohustusi, mis võivad mõjutada abipolitseiniku võimalust välisriigis viibida.

Eelnõu §-ga 19 sätestatakse abipolitseiniku tunnistus, ametimärk, vormiriietus ja eraldusmärgid.

Kehtiva APolS-iga on reguleeritud abipolitseiniku tunnistus, eritunnused ja vormiriietus. Muudatuse tulemusena lisatakse seadusesse abipolitseiniku ametimärk ning eritunnused

nimetatakse eraldusmärkideks. Sarnaselt kehtivale APolS-ile kehtestab valdkonna eest vastutav minister määrusega[30] nõuded abipolitseiniku tunnistusele, ametimärgile ja eraldusmärkidele.

Uue APolS-i eelnõuga ei reguleerita enam seaduse tasandil abipolitseiniku ohutusvesti kandmist. Selliste praktiliste küsimuste reguleerimine sobib pigem PPA siseregulatsioonide tasandile. Ohutusvesti kandmise vajadus sõltub konkreetsest olukorrast, tööülesandest ja keskkonnast. Näiteks võib see olla vajalik liiklusjärelevalve korral, kuid mitte iga tööülesande täitmisel. Seaduse tasandil reguleerimine muudaks nõude liiga jäigaks ega annaks politseile paindlikkust kohanduda vastavalt olukorrale. Ohutusvest on pigem kaitseriietus, mida kasutatakse vajaduse korral nähtavuse ja turvalisuse tagamiseks, mitte staatuse tunnusena. Selle eesmärk ei ole abipolitseiniku ametikohustuste või staatuse eristamine, vaid konkreetsete ohutusnõuete täitmine. Seega, uue APolS-i eelnõuga reguleeritakse abipolitseiniku vormiriietus ja eraldusmärgid, ametimärk ning tunnistus, kuna need on otseselt seotud abipolitseiniku staatuse ja volitustega.

Abipolitseiniku tunnistuse, ametimärgi, vormiriietuse ja eraldusmärkide reguleerimine on vajalik, et tagada selgus ja usaldusväärsus abipolitseinike osalemisel politsei tegevuses. Reguleerimine võimaldab selgelt eristada abipolitseinikke teistest ametnikest ja isikutest. Selgelt määratletud tunnistus, ametimärk, vormiriietus ja eraldusmärgid annavad ühiskonnale kindluse, et abipolitseiniku ülesandeid täitev isik on pädev ja ametlikult volitatud politseid esindama. Tunnistuse ja ametimärgi reguleerimine aitab vältida pettusi ja eksitusi ning vähendab ohtu, et keegi võiks end alusetult abipolitseinikuna esitleda. Ametlik vormiriietus koos eraldusmärkidega aitab eristada abipolitseinikke teistest inimestest ning loob avalikkusele kindlustunde, et nende poole pöördunud isik on usaldusväärne ja oma ülesanneteks ametlikult volitatud.

Lõike 1 kohaselt väljastab PPA abipolitseinikule politsei tegevuses osalemiseks abipolitseiniku tunnistuse (punkt 1) ning II ja III astme abipolitseinikule lisaks ametimärgi (punkt 2). Politsei tegevuses osaledes peab abipolitseinik kaasas kandma tunnistust või tunnistust koos ametimärgiga. Tunnistus ja ametimärk võimaldavad tuvastada abipolitseiniku kui riigivõimu esindaja, kes tegutseb PPA nimel. Kui isik vabastatakse abipolitseiniku staatusest, tuleb tunnistus ja ametimärk tagastada. Uues APolS-is sätestatakse, et tunnistus väljastatakse abipolitseinikule igal juhul, kuid ametimärk antakse ainult II ja III astme abipolitseinikule. Sätte kohaselt ei väljastata I astme abipolitseinikule ametimärki, kuna tema tööülesanded on peamiselt suunatud organisatsioonisisesele abistamisele. Sellisel juhul piisab tema identifitseerimiseks ainult tunnistusest. Seevastu II ja III astme abipolitseinikele antakse ametimärk igal juhul. Oluline on rõhutada, et tunnistust ja ametimärki kasutatakse ainult politsei tegevuses või koolitustel osalemiseks. Kui abipolitseinik ei osale politsei tegevuses või koolitusel, ei ole tal õigust neid kasutada. Näiteks kui abipolitseinik märkab vabal ajal õigusrikkumist, ei saa ta end esitleda abipolitseinikuna, näidates oma tunnistust või ametimärki. Sellises olukorras tegutseb ta tavakodanikuna.

Punkti 3 kohaselt väljastab PPA vajaduse korral abipolitseinikule politseiametniku vormiriietuse koos abipolitseiniku eraldusmärkidega (edaspidi *abipolitseiniku vormiriietus*). Sätte eesmärk on tagada, et abipolitseinike välimus ja ametlikud tunnused on ühtsed kogu riigis, olenemata piirkonnast. Kuna abipolitseinikud tegutsevad PPA nimel ja loovad koos politseiametnikega turvalisust, on mõistlik ja eelarveliselt otstarbekas, et nad kannavad samu vormielemente nagu politseiametnikud. Eraldi vormiriietuse loomine ei tekita

[30] Siseministri 27.09.2019. aasta määrus nr 26 „Abipolitseiniku eritunnused ning eritunnuste ja tunnistuse kirjeldus“. – RT I, 16.07.2022, 9.

lisandväärtust, vaid lisakulusid ja võib põhjustada isikutes segadust. Politsei vormiriietus annab isikule selguse, kes on riigivõimu esindaja ja kelle nimel ametnik või vabatahtlik tegutseb. Abipolitseiniku eraldusmärgid võimaldavad täpsemalt aru saada, et tegemist on abipolitseinikuga, mitte politseiametnikuga.

Oluline on, et politsei tegevuses osaledes ei tohi abipolitseinik kanda teiste ametite tunnustega vormiriietust, näiteks turvatöötaja, kohaliku omavalitsuse korrakaitseametniku, vanglaametniku või tollitöötaja vormiriietust. Vormiriietus peab selgelt väljendama abipolitseiniku seotust politseiga. Kui kehtivas APolS-is on konkreetselt välja toodud, et abipolitseinikul on keelatud abipolitseiniku ülesande täitmise ajal kanda 1) ametniku, välja arvatud politseiametniku, vormiriietust; 2) turvatöötaja vormiriietust; 3) riietust, millel on kaitseväe või Kaitseliidu eraldusmärgid, siis uues APolS-i eelnõus seda otseselt ei sõnastata, kuid sama põhimõte jääb kehtima.

Vormiriietus väljastatakse vajaduse alusel. Näiteks ei pruugi I astme abipolitseinik vormiriietust vajada, kuna tema ülesanded on peamiselt seotud organisatsioonisisese abistamisega. Samamoodi ei kanna politsei vormiriietust PPA kommunikatsiooni-, analüüsi- või personalitöötajad.

Abipolitseiniku vormiriietus on aga kohustuslik juhul, kui abipolitseinik:

- kannab elektrišoki- või tulirelva;
- kohaldab riikliku järelevalve erimeedet;
- kui on vajalik, et ta oleks visuaalselt tuvastatav abipolitseiniku ülesannete täitmise ajal.

Üldiselt väljastatakse vormiriietus II ja III astme abipolitseinikele. Eriti oluline on vormiriietus III astme abipolitseinikule, kes võib tegutseda iseseisvalt. Vormiriietuse kandmine sellises olukorras võimaldab selgelt eristada teda tavakodanikest ja tagab, et tema tegevus on avalikkuse ja politsei jaoks arusaadav ning kontrollitav.

Lõike 2 kohaselt PPA peadirektor kehtestab abipolitseiniku vormiriietuse kandmise korra. PPA peadirektor kehtestab korra, milles reguleeritakse abipolitseiniku vormiriietuse kandmine. Kehtivas APolS-is on ette nähtud, et eritunnuste ja abipolitseinikule väljastatud vormiriietuse andmise ja kandmise korra kehtestab PPA peadirektor. Selged reeglid abipolitseinikule vormiriietuse kandmiseks on vajalikud, et tagada ühtne väljanägemine nii organisatsiooni sees kui ka avalikkuse ees. Vormiriietuse järgi eristab isik politseid teistest korrakaitseorganitest. Kui abipolitseinik järgib vormiriietuse kandmise juhiseid, on inimestel lihtsam teda ära tunda kui politseiga seotud isikut ning see suurendab usaldust ja turvatunnet. Samas tuleb vältida olukordi, kus vormiriietust kantakse vabal ajal või väljaspool politsei tegevust, sest see võib avalikkuses tekitada ekslikku mulje, et isik tegutseb politsei esindajana. Selged juhised aitavad vähendada riski, et vormiriietust kasutatakse valel eesmärgil või viisil, mis kahjustab politsei mainet ja usaldusväärsust. Need reeglid tagavad, et vormiriietuse kandmine oleks alati kooskõlas politseis kehtivate nõuetega.

Lõike 3 kohaselt on abipolitseinikul keelatud anda talle väljastatud abipolitseiniku tunnistust ja ametimärki kõrvalisele isikule. Abipolitseiniku tunnistus ja ametimärk annavad avalikkusele selge signaali, et isik esindab riigivõimu. Kui need esemed satuvad valedesse kätesse, võib see eksitada avalikkust, kuna inimesed võivad ekslikult arvata, et tegemist on seadusliku korrakaitsjaga. Selline olukord loob võimaluse, et pahatahtlikud isikud, näiteks kurjategijad, kasutavad neid tunnuseid pettuste, väljapressimise või muude ebaseaduslike tegevuste toimepanemiseks. Seetõttu on oluline, et abipolitseinik hoiaks talle väljastatud tunnistust ja ametimärki hoolikalt ning tagaks, et need ei satu kõrvaliste isikute kätte.

Abipolitseinikule väljastatud tunnistus ja ametimärk on PPA vara, mida abipolitseinik on õigustatud kandma politsei tegevuses või õppes osaledes.

Täiendavalt tuleb märkida, et kuigi abipolitseinikule antud vormiriietus on samuti PPA vara ning seda ei tohi kanda isik, kes ei ole abipolitseinik, pole vormiriietuse üleandmise keeldu kõrvalisele isikule seaduses otsesõnu sätestatud. Praktikas võib tekkida vajadus anda vormiriietus kõrvalisele isikule selle puhastamiseks, hooldamiseks või parandamiseks. Sellistel juhtudel ei ole vormiriietuse üleandmine käsitatav keelatud tegevusena, eeldusel et vormi ei kasutata avalikkuse ees või muul viisil, mis võiks jätta avalikkusele eksitava mulje abipolitseiniku staatuse või õiguste olemasolust. Abipolitseinik peab siiski tagama, et vormiriietus ei satuks kõrvalise isiku kasutusse moel, mis võiks tekitada põhjendamata ettekujutust riigivõimu volituste kasutamisest.

Lõikega 4 nähakse ette, et isikul, kes ei ole abipolitseinik ja kellel ei ole PPA-lt saadud luba abipolitseiniku vormiriietuse kandmiseks, on keelatud kasutada abipolitseiniku vormiriietust. See tähendab, et ainult need isikud, kes on abipolitseinikud ja kellele PPA on andnud vastava õiguse, tohivad kanda abipolitseiniku vormiriietust, sealhulgas eraldusmärke. Neil, kellel seda luba ei ole, on keelatud abipolitseiniku vormiriietust kanda ja kasutada. See reegel kehtib ka siis, kui isik soovib seda kanda näiteks kostüümina või nalja pärast. Erandina võib taotleda PPA-lt luba näiteks seriaalide, filmide või etenduste jaoks. Kui keegi kannab ebaseaduslikult abipolitseiniku vormiriietust, võib ta jätta mulje, et on PPA esindaja, ning see võib tekitada segadust ja usaldamatust politsei tegevuse suhtes. Isikud võivad abipolitseiniku vormiriietust kuritarvitada, et inimesi petta või nendega manipuleerida, näiteks esitledes end ametliku võimuesindajana, et saada juurdepääs piiratud aladele või panda toime pettusi. Samasugune reegel on kehtestatud ka kaitseväelaste vormiriietuse kohta. Käesoleva eelnõuga nähakse ette väärteokorras vastutus isikule, kes ebaseaduslikult abipolitseiniku vormiriietust kasutab ja kannab.

Lõikega 5 sätestatakse, et abipolitseinik võib politseivälises tegevuses osaledes kanda abipolitseiniku vormiriietust üksnes PPA peadirektori või tema volitatud isiku loal. Sätte eesmärk on tagada, et vormiriietuse kandmine ei tekitaks avalikkuses eksitust abipolitseiniku rolli, pädevuse või volituste osas ning et vormiriietus kui avaliku võimu sümbol oleks kasutusel üksnes kontrollitud ja põhjendatud juhtudel. Politseivälise tegevuse all mõistetakse tegevust, mida ei tehta politsei ülesannete täitmise raames. Sellises tegevuses ei täida abipolitseinik avaliku võimu ülesandeid. Loa andmisega saab PPA hinnata, kas vormiriietuse kandmine konkreetses olukorras on põhjendatud ja ei kahjusta politsei mainet, usaldusväärsust ega õigusselgust.

Lõikega 6 sätestatakse, et abipolitseiniku tunnistuse, ametimärgi, vormiriietuse ja eraldusmärkide kirjeldus sätestatakse abipolitseiniku tegevuse eeskirjas. Selline regulatsioon ei kujuta endast uut lähenemisviisi, vaid jätkab kehtivas APolS-is ja selle alusel kehtestatud määruses kasutusel olevat korda. Ka kehtiva APolS-i kohaselt ei ole abipolitseiniku tunnistuse, ametimärgi, vormiriietuse ja eraldusmärkide üksikasjalikku kirjeldust sätestatud seaduse tasandil, vaid need on kehtestatud määruses. See võimaldab teha vajaduse korral muudatusi ilma seadust muutmata. Praktikas tähendab see näiteks, et vajaduse korral saab muuta abipolitseiniku ametimärgi kujundust ja mõõtmeid, et parandada selle nähtavust või turvalisust, samuti täpsustada tunnistuse vormi. Lisaks võimaldab määruse tasandil reguleerimine ajakohastada vormiriietuse elemente, näiteks materjale, värvitoone või eraldusmärke, arvestades muutunud töötingimusi, ohutusnõudeid või politsei visuaalse identiteedi arengut. Selliste muudatuste tegemine seaduse tasandil oleks ebaproportsionaalselt ajamahukas ega oleks põhjendatud, arvestades, et tegemist on tehniliste ja praktiliste küsimustega.

Abipolitseiniku tunnistuse ja ametimärgi eesmärk on tagada abipolitseiniku üheselt tuvastatav staatus politsei tegevuses osalemisel ning anda kolmandatele isikutele selge teave selle kohta, et abipolitseinik tegutseb politsei nimel ja volitusel. Vormiriietuse eraldusmärgid aitavad selgelt eristada abipolitseinikke politseiametnikest, vältides segadust nende rollide vahel ning tagades abipolitseiniku ära tuntavuse avalikkuse jaoks.

Eelnõu §-ga 20 nähakse ette abipolitseiniku õigused.

Kehtivas APolS-is ei ole sätestatud abipolitseiniku õigusi ja kohustusi eraldi paragrahvina, vaid need on eri sätete kaudu tuletatavad. Uue APolS-i regulatsiooniga on abipolitseiniku õigused ja kohustused selgemalt ja täpsemalt määratletud. Selgelt määratletud õigused annavad nii abipolitseinikele kui ka isikutele teadmise, mida saab abipolitseinikult oodata ning millistel juhtudel on abipolitseinik volitatud tegutsema. See aitab vältida väärarusaamu ja suurendab usaldust abipolitseinike tegevuse vastu. Lisaks määratlevad täpsed õigused ja kohustused ka abipolitseiniku vastutuse. Kui need on selgelt sõnastatud, teab abipolitseinik täpselt, mille eest ta vastutab ja millised on tema tegutsemispiirid.

Lõikega 1 sätestatakse abipolitseiniku õigused.

Punkti 1 kohaselt on abipolitseinikul õigus osaleda politsei tegevuses. See tähendab, et abipolitseinikule on seadusega antud volitused ja luba aidata PPA-d ülesannete täitmisel vastavalt abipolitseiniku pädevusele ning astmele. Tegemist on võimaluse, mitte kohustusega. Õigus on sätestatud üldisena ning PPA-l on õigus otsustada igakordse ülesandesse kaasamise üle vastavalt olukorrale ja vajadusele.

Punkti 2 kohaselt on abipolitseinikul õigus saada ülesande täitmiseks vajalikku õpet. See hõlmab abipolitseiniku õigust saada väljaõpet, erialaõpet ja täiendusõpet ning juhendamist, millega tagatakse, et abipolitseinikul oleksid vajalikud teadmised ja oskused ülesande täitmiseks. Teisalt tähendab see säte, et PPA-l on kohustus korraldada abipolitseinikule teadmiste ja oskuste andmine. Seega, enne politsei tegevuses osalemist on abipolitseinikul õigus saada vajalik õpe, sealhulgas teoreetilised teadmised ja praktilised oskused, mis on seotud tema ülesannetega. Abipolitseinikule tagatakse võimalus täiendada oma oskusi ja teadmisi regulaarselt, näiteks iga-aastaste treeningute või täiendõppe kaudu.

> **Näide.** Kui abipolitseinik asub täitma patrullile antud väljakutset, mis oma olemuselt võib eeldada vahetu sunni kasutamist, peab tal olema läbitud vastav väljaõpe ning omandatud vajalikud praktilised oskused.

Punkti 3 kohaselt on abipolitseinikul õigus saada ülesande täitmiseks vajalikke vahendeid. PPA peab varustama abipolitseiniku ülesannete täitmiseks vajalike töövahenditega olenevalt antud ülesandest. Nende hulka kuuluvad näiteks sidevahendid (raadiojaam, mobiiltelefon), kaitsevahendid (ohutusvest, kiiver, kindad), relvad (elektrišokirelv, gaasipihusti, teleskoopnui) ja abipolitseiniku vormiriietus. Vajalikud vahendid on olulised abipolitseiniku enda ohutuse tagamiseks ülesannete täitmisel. Samas võimaldavad õiged vahendid abipolitseinikul ülesandeid tõhusalt täita. Abipolitseiniku varustus sõltub tema ülesannetest ja astmest: I astme abipolitseinik vajab vähem varustust, kuna tema ülesanded on pigem organisatsioonisisesed, II ja III astme abipolitseinikud vajavad rohkem varustust, sealhulgas erivahendeid, kui nad täidavad politseiametnikega sarnaseid ülesandeid. PPA peab tagama, et abipolitseinikule antud vahendid oleksid töökorras. Abipolitseinik peab aga kasutama neid vahendeid vastutustundlikult ja ainult politsei tegevuses osalemisel.

> **Näide.** Veebipolitseinik kaasab abipolitseiniku avalikest allikatest info otsimiseks. Sellisel juhul peab ta tagama abipolitseinikule sülearvuti kasutamise võimaluse ja ligipääsud, sest ilma sülearvutita ei ole võimalik seda ülesannet täita.

Punkti 4 kohaselt on abipolitseinikul õigus saada ülesande täitmiseks juurdepääs vajaduspõhiselt vajalikele andmekogudele ja infosüsteemidele. Selle sätte alusel on abipolitseinikul õigus vajaduspõhiselt saada juurdepääs vajalikele andmekogudele ja infosüsteemidele talle antud ülesannete täimiseks. PPA kasutab seadusest tulenevate ülesannete täitmiseks andmekogusid ja infosüsteeme ning nendes sisalduvaid rakendusi. Abipolitseinikuks saamisega ei kaasne automaatset juurdepääsuõigust mitte ühelegi PPA kasutuses olevale andmekogule, infosüsteemile ega rakendusele – juurdepääsuõigus on seotud konkreetse ülesande täitmisega ning seda tuleb eelnevalt põhjendada. Enne juurdepääsuõigust eeldava ülesande täitmist tuleb abipolitseinikul läbida vastav koolitus, mis peab andma piisavad teadmised konkreetse süsteemi kasutamise ning isikuandmete töötlemise nõuete kohta. Kui ülesanne on täidetud ning juurdepääs enam vajalik ei ole, siis see suletakse. Juurdepääsuõiguste haldamine toimub sarnaselt PPA teenistujatele keskselt kontohalduse kaudu. Tagamaks võimalike väärkasutuste tuvastamine, on PPA rakendanud erinevad sisekontrolli meetmed.

Punkti 5 kohaselt on abipolitseinikul õigus keelduda täitmast politsei ebaseaduslikku korraldust. Näiteks võib abipolitseinik keelduda korraldusest, mis rikub seadust või riivab ebaproportsionaalselt inimese õigusi. Nimetatud õiguse eesmärk on tagada, et abipolitseinik ei osale tegevustes, mis võiksid kaasa tuua õigusrikkumisi või õiguste rikkumist. Eeldatakse, et abipolitseiniku kaasaja ei tohikski anda talle ebaseaduslikku korraldust, kuid võib olla olukordi, kus korralduse andja annab abipolitseinikule korralduse, mis ei ole seotud tema ülesannete täitmisega, ning selleks on ette nähtud võimalus abipolitseiniku korralduse täitmisest keeldumiseks. Korralduse andmise viisi nähakse siin paindlikuna, korraldusi võib anda nii suulises kui ka kirjalikus vormis. Korraldusi saab abipolitseinikule anda ainult seoses politsei tegevuses osalemisega. Seega on välistatud korraldus, mille andja on andnud isikliku kasu saamise eesmärgil. Sarnaselt on ka kaitseliidu seaduses ette nähtud tingimused, millal on õigus käsku mitte täita, näiteks kui käsuga nõutakse süüteo toimepanemist või käsu eesmärk on alandada käsu saaja või kolmanda isiku inimväärikust.

> **Näide.** Kui politseiametnik annab abipolitseinikule korraldus otsida läbi isiku isiklikke asju ilma seadusliku aluseta, on abipolitseinikul õigus keelduda seda korraldust täitmast. See kaitseb nii abipolitseiniku kui ka isikute õigusi ja aitab vältida probleeme.

> **Näide.** Politseiametnik annab abipolitseinikule korralduse viia ta pärast patrullvahetuse lõppu abipolitseiniku isikliku sõiduki või patrullsõidukiga koju. Tegemist on ebaseadusliku korraldusega.

Punkti 6 alusel on abipolitseinikul õigus keelduda täitmast politsei korraldust, milleks tal ei ole väljaõpet, teadmisi ega oskusi. See tähendab, et abipolitseinik ei pea täitma korraldusi, milleks tal ei ole ettevalmistust. Nimetatud õigus on vajalik nii abipolitseiniku kui ka avalikkuse ohutuse, politsei töö usaldusväärsuse ja seaduslikkuse tagamiseks. Kui abipolitseinikul puuduvad korralduse täitmiseks vajalikud oskused või teadmised, võib ülesande täitmine seada ohtu tema enda ja ka kolleegide või avalikkuse turvalisuse. Näiteks gaasipihusti kasutamine ilma väljaõppeta võib põhjustada ohtlikke olukordi. Abipolitseinik peab oskama hinnata, kas tal on konkreetse ülesande täitmiseks piisavad teadmised ja väljaõpe. Kui ta pole oma pädevuses kindel, võib ta ülesande täitmisest keelduda. Kui abipolitseinik leiab, et antud korraldus ületab tema väljaõppe ja teadmiste piire, peab ta sellest teavitama politseiametnikku, kes korralduse andis, ning keelduma ülesande täitmisest.

> **Näide.** Kui abipolitseinikule antakse korraldus kasutada sõiduki sundpeatamise vahendit, mida ta pole õppinud kasutama, võib ta sellest keelduda, kuna see võib olla ohtlik nii talle endale kui ka teistele. Õigete oskusteta võib tema tegevus viia soovimatute tagajärgedeni.

Punkti 7 alusel on abipolitseinikul õigus osaleda rahvusvahelises politsei koostöös. Abipolitseinike kaasamine rahvusvahelisse politsei koostöösse aitab kasutada erinevaid oskusi ja teadmisi, mis aitavad politsei tegevust tõhustada. Kuigi abipolitseinik ei ole ametlikult politseiametnik, võib ta vastavalt seadustele ja kokkulepetele osaleda ka rahvusvahelises politsei koostöös. Paljudel abipolitseinikel on tsiviilelus erialased oskused (nt IT, keeled, logistika), mis võivad olla rahvusvahelises politseitöös kasulikud.

Lõikega 2 sätestatakse abipolitseiniku teavitamiskohustus, juhul kui abipolitseinik keeldub täitmast kas ebaseaduslikku korraldust või korraldust, milleks tal ei ole väljaõpet, teadmisi ega oskusi. Sellisel juhul teavitab ta korralduse andjat ja lisaks oma vahetut juhti. Abipolitseinik peab selgelt ja arusaadavalt teatama kohe korralduse andjale, miks ta keeldub ülesannet täitmast, näiteks „Keeldun seda ülesannet täitmast, kuna see seab ohtu minu/teiste elu ja tervise“ või „Mul pole selle ülesande täitmiseks vajalikku väljaõpet ega oskusi“. Kui olukord võimaldab, peab abipolitseinik teatama sellest oma vahetule juhile, kirjeldades olukorda ja põhjendades, miks ta keeldus ülesannet täitmast. Kui ta seda kohe teha ei saa, teavitab abipolitseinik oma vahetut juhti esimesel võimalusel. Infot keeldumise kohta võib edastada suuliselt või, kui olukord lubab, ka kirjalikult, et selle kohta jääks dokumenteeritud tõend. Kui olukord on kriitiline või vajab edasist analüüsi, peab abipolitseinik koostama kirjaliku selgituse juhtunu, keeldumise põhjuste ja korralduse andjaga peetud suhtluse kohta. Korralduse andjale teatamine tagab, et korralduse andnud politseiametnik saab kohe hinnata, kas keeldumine on põhjendatud või kas olukorda saab lahendada muul moel. Oma vahetu juhi teavitamine aitab tagada, et juhtumit analüüsitakse ning seejuures selgitatakse välja, millist täiendavat õpet võiks abipolitseinik vajada või kas on vaja teha järelevalvet selle politseiametniku tegevuse üle, kes ebaseadusliku korralduse andis. Abipolitseiniku vahetu juht peab olukorda analüüsima ja tegema otsuse, kuidas edasi tegutseda. Kui abipolitseiniku keeldumine ei olnud põhjendatud, tuleb seda abipolitseinikule selgitada. Kui abipolitseinik keeldub täitmast ebaseaduslikku korraldust, aitab teavitamine vältida sarnaste olukordade kordumist tulevikus.

Abipolitseiniku vahetu juht on PPA peadirektori määratud politseiametnik, kes tegutseb abipolitseinike rühma eestvedajana. Tema ülesanne on toetada abipolitseinikku kogu tema tegevusaja jooksul. Samuti vastutab ta ühtehoidva ja motiveeritud meeskonna loomise eest. Lisaks abipolitseinike värbamisele, koolitamisele ning motiveerivate ürituste ja kaasamistegevuste korraldamisele tagab ta sujuva suhtluse, tegevuse vastavuse hindamise, järelevalve ning kuludokumentide menetlemise.

Lõikega 3 sätestatakse abipolitseiniku õigus töödelda teatud liiki teavet politsei tegevuses osaledes ja talle antud ülesandeid täites. Käesoleva lõikega luuakse abipolitseiniku andmetöötlusele selge ja otsene seaduslik alus. Kuna abipolitseiniku ülesanded on vahetult seotud politsei põhitegevusega, on vältimatu, et abipolitseinik puutub oma ülesannete täitmisel kokku nii asutusesiseseks kasutamiseks tunnistatud teabega üldisemalt kui ka kitsamalt isikuandmetega, sealhulgas eriliiki isikuandmetega. Ilma seadusest tuleneva selge õigusliku aluseta ei oleks võimalik abipolitseinikke sisuliselt kaasata politsei tegevusse ega anda neile ülesandeid, mis eeldavad juurdepääsu politseitööks vajalikele andmetele.

Seega peab abipolitseinikul olema seadusest tulenev alus nimetatud teabeliikide töötlemiseks. Käesoleva lõikega antakse abipolitseinikule õigus töödelda politsei ülesannete täitmisega

seonduvalt 1) asutusesiseseks kasutamiseks ettenähtud teavet, 2) isikuandmeid, sealhulgas eriliiki isikuandmeid, 3) üldsusele suunatud ja avalikest allikatest kättesaadavaid andmeid.

Lõikega 3 sätestatakse üldnorm isikuandmete töötlemiseks olukordades, kus abipolitseinik täidab käesolevas seaduses sätestatud ülesandeid. Sellised ülesanded võivad olla seotud muu hulgas süüteomenetluse ja kriminalistikaga, aga ka politsei tugi-, arendus- ja ennetustegevustega. Lisaks eeldavad abipolitseinikule antud ülesanded õigust töödelda muud teavet, mis on avaliku teabe seaduse või eriseaduste alusel tunnistatud asutusesiseseks kasutamiseks.

APolS-i eelnõus reguleeritakse isikuandmete kaitset selle osas, mis vajab seadusliku aluse, olulisuse põhimõtte, hea halduse põhimõtte ja õigusselguse huvides õiguslikku reguleerimist. Isikuandmete kaitse üldmääruse põhjenduspunkti 45 kohaselt peab avaliku võimu teostamiseks isikuandmete töötlemise alus olema sätestatud liidu või liikmesriigi õigusaktis. Käesolev säte täidab nimetatud nõude, luues abipolitseiniku andmetöötlusele selge seadusliku aluse.

Kõigil juhtudel kehtib põhimõte, et andmete töötlemine on lubatud üksnes politsei tegevuses osalemisel ja konkreetse ülesande täitmise ulatuses, politsei juhtimisel ning eesmärgipäraselt. Abipolitseinik ei töötle andmeid iseseisvalt ega omal algatusel ning tal puudub õigus kasutada saadud teavet muul eesmärgil kui talle pandud ülesannete täitmiseks.

Punkti 1 alusel võib abipolitseinik töödelda asutusesiseseks kasutamiseks ettenähtud teavet. Asutusesiseseks kasutamiseks ettenähtud teave on teave, millele on kehtestatud juurdepääsupiirang ning mida kasutatakse politsei töökorralduses, menetlustes ja operatiivtegevuses. Abipolitseinikule antud ülesanded eeldavad sageli sellise teabe töötlemist, kuna tegemist on politsei tegevuse sisemiseks korraldamiseks vajaliku infoga.

Abipolitseinik võib politsei ülesandel töödelda muu hulgas:

- patrulli-, valve- või muu teenistusülesande kirjeldusi ja teenistuslikke juhiseid;
- objektide valveplaane;
- sündmuste esmast operatiivinfot (nt väljakutse sisu, varasemad rikkumised samas piirkonnas);
- teenistuslikke sidekanaleid ja kontaktandmeid;
- riskiteavet, mis on vajalik ülesande ohutuks täitmiseks.

> **Näide**. Abipolitseinik võib osaleda politsei tegevuses objekti valves või avaliku ürituse turvalisuse tagamisel, mille käigus edastatakse talle asutusesiseseks kasutamiseks mõeldud teavet, nagu valveplaanid, patrullmarsruudid, riskihinnangud või varasemate intsidentide info. Abipolitseinik kasutab seda teavet üksnes ülesannete täitmiseks ega edasta seda kolmandatele isikutele.

Punkti 2 kohaselt võib abipolitseinik töödelda isikuandmeid, sealhulgas eriliiki isikuandmeid. See on vältimatu, kuna enamik politsei ülesandeid on seotud konkreetsete isikutega ning nende õiguste, kohustuste või ohutusega. Punktis 2 ei ole võimalik määratleda isikuandmete täpsemaid kategooriaid, mida abipolitseinik võib politsei ülesannete täitmisel töödelda. Abipolitsei tegevus on olemuslikult seotud olukordadega, mille sisu ning osalised ei ole ette kindlaks määratavad, mistõttu võib tegelik andmetöötlus hõlmata väga erinevat liiki isikuandmeid, sealhulgas vajaduse korral eriliiki isikuandmeid.

Isikuandmeid töödeldakse üksnes politsei juhiste alusel ja seadusest tulenevate ülesannete raames ning ulatuses, mis on konkreetselt vajalik ülesande täitmiseks. Liiga kitsas seaduslik

loetelu tooks kaasa põhjendamatu riski, et abipolitseinikul ei oleks õiguslikku alust töödelda andmeid, mis on vältimatult vajalikud avaliku korra või turvalisuse tagamiseks.

Abipolitseinik võib kokku puutuda isikuandmete ja eriliiki isikuandmetega muu hulgas järgmistes olukordades:

- **Kadunud isiku otsing** – abipolitseinik osaleb politsei tegevuses kadunud eaka või lapse otsimisel ning töötleb isikuandmeid, nagu nimi, vanus, viimane teadaolev asukoht ja riietuse kirjeldus. Vajaduse korral puutub ta kokku ka eriliiki isikuandmetega, näiteks terviseandmetega (nt dementsus või liikumisraskus), mis on vajalikud ohuastme hindamiseks ja otsinguprioriteetide määramiseks.
- **Avaliku korra rikkumise lahendamine** – abipolitseinik toetab politseid avaliku korra rikkumise sündmuskohal, kogudes ja edastades osapoolte isikuandmeid (nt nimi, isikukood, kontaktandmed) ning sündmuse asjaolusid. Vajaduse korral puutub ta kokku andmetega, mis viitavad võimaliku süüteo toimepanemisele.
- **Liiklusõnnetuse sündmus** – liiklusõnnetuse korral abistab abipolitseinik politseid liikluse reguleerimisel ja kannatanute abistamisel ning töötleb osapoolte isikuandmeid. Eriliiki isikuandmetena võib esineda info kannatanute vigastuste või terviseseisundi kohta, et tagada kiire ja asjakohane abi.
- **Perevägivalla väljakutse** – abipolitseinik osaleb perevägivalla väljakutse lahendamisel. Ta puutub kokku kannatanu ja võimaliku toimepanija isikuandmetega ning võib saada teavet kannatanu terviseseisundi või varasemate vägivallajuhtumite kohta, mis on vajalikud olukorra ohutuks lahendamiseks.

Kõigil neil juhtudel töödeldakse isikuandmeid üksnes ulatuses, mis on vajalik konkreetse ülesande täitmiseks.

Punkti 3 alusel võib abipolitseinik töödelda üldsusele suunatud ja avalikest allikatest kättesaadavaid andmeid. Kuigi tegemist on avalikult kättesaadava teabega, toimub selle töötlemine käesoleva sätte alusel avaliku võimu teostamise kontekstis ning politsei ülesannete täitmise eesmärgil.
Avalikest allikatest kättesaadavate andmete hulka võivad kuuluda muu hulgas:

- avalikud registriandmed ja registrite avalikud vaated;
- avalikud teadaanded, ürituste programmid ja korraldajate avaldatud juhised;
- avalikud veebilehed ja sotsiaalmeedia platvormidel avaldatud teated;
- meediakajastused ja avalikud pressiteated;
- muud üldsusele suunatud infokanalid, millele ei ole kehtestatud juurdepääsupiiranguid.

Abipolitseinik võib selliseid andmeid töödelda nii iseseisva abivahendina kui ka koos asutusesisese teabe ja isikuandmetega, kui see on vajalik talle antud ülesande täitmiseks. Samas tuleb arvestada, et ka avalik teave võib politsei tööprotsessis omandada asutusesisese teabe staatuse, kui see on kogutud, süstematiseeritud või kombineeritud politsei menetluses kasutamiseks. Sellisel juhul kohaldatakse sellele teabele samu konfidentsiaalsus- ja kasutuspiiranguid nagu muule politsei tööalasele teabele.

Lõige 4 kohaselt ei või abipolitseinik andmeid kasutada ega edasi töödelda väljaspool talle antud volitust ega viisil, mis ei ole otseselt seotud ülesande täitmisega. Abipolitseiniku tegevus võib hõlmata juurdepääsu tundliku iseloomuga teabele, sealhulgas eriliiki isikuandmetele ning muule teabele, mille avalikuks saamine võib kahjustada isiku õigusi, menetluse eesmärki või avalikku turvalisust. Seetõttu on vältimatu, et selliste andmete kasutamine on rangelt piiritletud ning seotud üksnes konkreetse ülesande täitmisega. Nõue on tugevalt seotud abipolitseiniku usaldusväärsuse nõudega. Sätte eesmärk on ennetada olukordi,

kus politsei tegevuses saadud teavet väär kasutatakse, näiteks edastatakse kõrvalistele isikutele või kasutatakse muul eesmärgil kui seaduslik ülesanne. Selline väärkasutus ohustaks politseiandmete kaitset, kahjustaks PPA ja abipolitseinike mainet ning vähendaks avalikkuse usaldust. Eesmärk on tagada, et politsei tegevuses saadud teave ei liiguks kontrollimatult ega oleks kasutatav viisil, mis ei teeniks avalikke ülesandeid. Seetõttu sätestatakse sõnaselgelt, et abipolitseinikul puudub õigus andmeid töödelda väljaspool antud volitusi.

Eelnõu §-ga 21 sätestatakse abipolitseiniku kohustused.

Abipolitseinike kohustuste selgem reguleerimine suurendab avalikkuse usaldust politsei ja abipolitseinike tegevuse vastu, kaitseb isikute õigusi ning aitab tagada, et abipolitseinikud tegutsevad seaduslikult. Kehtivas APolS-is on abipolitseinikule ette nähtud hulk kohustusi, näiteks kohustus:

- järgida ametnike eetikakoodeksis sätestatud põhimõtteid;
- läbida iga-aastane täiendkoolitus;
- kanda abipolitseiniku ülesande täitmisel politsei ohutusvesti kirjaga „ABIPOLITSEINIK“;
- kanda politseiametniku vormiriietust abipolitseiniku eritunnustega, kui ta kannab abipolitseiniku ülesande täitmisel tulirelva või elektrišokirelva või täidab politsei ülesandel kehtiva abipolitseiniku seaduse § 3 lõikes 2 sätestatud ülesannet iseseisvalt;
- viivitamata teavitada politsei juhtimiskeskust tulirelva või elektrišokirelva kasutamisest abipolitseiniku ülesande täitmisel.

Käesoleva paragrahvi lõikega 1 määratletakse abipolitseiniku kohustused.

Punkti 1 kohaselt on abipolitseiniku kohustus järgida PPA põhiväärtusi ning ametniku eetikakoodeksit ja PPA eetikakoodeksit ja töökorralduse reegleid. Abipolitseinikule laieneb kohustus järgida avaliku teenistuse seaduse alusel väljatöötatud avaliku teenistuse eetikakoodeksis sätestatud põhimõtteid. Kuigi abipolitseinik ei ole teenistussuhtes avaliku teenistuse seaduse ega PPVS-i mõttes, on avaliku korra tagamisel antud talle politseiga võrreldavad volitused ning seetõttu on vaja seada sama kohustus ka abipolitseinikele. Kuna abipolitseinik esindab politseid ja on osa PPA-st, siis laieneb talle kohustus järgida ka PPA põhiväärtusi ja PPA eetikakoodeksit. PPA väärtused, mida PPA töötajad ja abipolitseinikud peavad järgima, on avatus, inimlikkus ja tarkus[31].

PPA töökorralduse reeglid on olulised organisatsiooni sujuvaks toimimiseks. Uus abipolitseinik saab neist teada koolituste ja siseveebi kaudu. Kohustus neid järgida tekib seaduste ja nende alusel kehtestatud sisemiste õigusaktide kaudu. PPA töökorralduse reeglid hõlmavad mitmeid valdkondi, mis reguleerivad nii abipolitseinike käitumist, töökorraldust kui eetilisi põhimõtteid. Mõned näited, mida töökorralduse reeglid reguleerivad: käitumisreeglid, vormiriietus ja varustuse kasutamine, andmekaitse ja korruptsioonivastased meetmed. Seega peab abipolitseinik järgima nii üldisi seadusi kui ka PPA-s kehtivaid sisemisi regulatsioone. Kui abipolitseinik sisekorrareegleid ei täida, võib see kaasa tuua tema staatusest vabastamise teatud juhtudel, raskematel juhtudel võib juhtum minna edasi kriminaal- või väärteomenetluseks.

Punkti 2 kohaselt on abipolitseinikul kohustus käituda väärikalt nii politsei tegevuses osaledes kui ka sellest väljaspool, sealhulgas hoiduda tegevusest, mis kahjustab tema usaldusväärsust abipolitseinikuna või kahjustaks PPA mainet. Olgugi et abipolitseinik on vabatahtlik, ei saa eirata seda, et abipolitseinik on politseiorganisatsiooni esindaja ka väljaspool politsei tegevuses osalemist. Seetõttu on oluline, et ta hoiduks tegevustest, mis võiksid

[31] Politsei- ja Piirivalveamet. PPA lugu ja väärtused.

kahjustada politsei mainet või tekitada kahtlusi tema usaldusväärsuses. Seega oodatakse abipolitseinikult, et ta käituks väärikalt ja vastutustundlikult nii politsei tegevuses osaledes kui ka eraelus.

> **Näide.** Kui abipolitseinik osaleb sotsiaalmeedias aruteludes, tuleb tal vältida seal ebasündsat käitumist või halvustavaid kommentaare, mis võiksid kahjustada tema usaldusväärsust või PPA mainet.

Punkti 3 kohaselt on abipolitseinikul kohustus mitte kasutada oma staatust eesmärgiga tekitada kahju teise isiku seadusega kaitstud õigustele või hüvele või avalikele huvidele. See tähendab, et abipolitseinik ei tohi kasutada oma staatust ja sellega kaasnevat autoriteeti selleks, et kahjustada teiste inimeste õigusi, vara, heaolu või avalikke huve. Abipolitseinikul on politsei esindajana suurem ühiskondlik vastutus. Kõigil inimestel on seadusega kaitstud õigused, näiteks õigus privaatsusele, omandile, sõnavabadusele ja kehalisele puutumatusele.

> **Näide.** Kui abipolitseinikul on naaber, kellega tal on isiklik konflikt, ei tohi ta kasutada oma abipolitseiniku staatust ega õigusi naabri vastu. Ta peab hoiduma oma staatuse kasutamisest eraeluprobleemide lahendamisel, säilitades ametialase neutraalsuse.

Punkti 4 kohaselt on abipolitseinikul kohustus hoida seaduses sätestatud korras saladuses politsei tegevuses osalemise käigus teatavaks saanud isikuandmeid, sealhulgas eriliigilisi isikuandmeid ning muud asutusesiseseks kasutamiseks tunnistatud teavet. See tähendab, et abipolitseinikul on kohustus hoida saladuses kõik politsei tegevuse käigus teada saadud andmed, mis puudutavad teiste inimeste isiklikku ja perekonnaelu, samuti politsei asutusesisest teavet, mis on mõeldud ainult ametialaseks kasutamiseks, st politsei taktika, plaanid, strateegiad, uurimistegevus jms. Seda nõuet tuleb täita mitte ainult abipolitseinikuks osalemise ajal, vaid ka pärast abipolitseiniku staatuse lõppemist. Abipolitseinik saab politsei tegevuses osaledes sageli juurdepääsu konfidentsiaalsele teabele, mis võib hõlmata isiklikke andmeid ja uurimisinfot. Sätte eesmärk on kaitsta isikute privaatsust ja õigusi ning PPA-d kui organsatsiooni.

Perekonna- ja eraellu puutuvad andmed on seotud inimese isikliku elu, peresuhete ja privaatsusega, näiteks:

- perekonnaseis (abielus, vallaline, lahutatud, lesk);
- sugulussuhted (vanemad, lapsed, õed-vennad, elukaaslane);
- elukohaandmed;
- kontaktandmed (telefoninumber, e-post);
- majanduslikud andmed (isiklike varade ja võlgade kohta);
- pereprobleemid (lahutus, hooldusõigus, peretülid).

Eriliigilised isikuandmed on näiteks:

- terviseandmed (diagnoosid, haiguslugu, puue, vaimse tervise info);
- usuline või maailmavaateline kuuluvus;
- poliitilised vaated ja parteikuuluvus;
- rassiline või etniline päritolu;
- seksuaalne orientatsioon ja seksuaalelu andmed.

Politsei kui õiguskaitseasutus peab olema avalikkuse silmis usaldusväärne. Usaldus politsei vastu põhineb isikute veendumusel, et politseinikud ja abipolitseinikud käsitlevad tundlikku teavet vastutustundlikult ning kaitsevad inimeste õigusi. Kui PPA asutusesisene info lekib avalikkusesse või kolmandate isikute kätte, võib see kahjustada organisatsiooni mainet ja usaldusväärsust. Usaldus politsei vastu tähendab ka seda, et inimesed saavad olla kindlad –

nende andmed, mis politseitöö käigus kogutakse, jäävad konfidentsiaalseks. Kui politsei ei suuda tagada teabe turvalisust, võivad inimesed kahelda politsei võimes neid kaitsta.

Näited:

- Abipolitseinik osaleb lähisutevägivalla juhtumi lahendamisel ja saab teada, et peres esineb alkoholi kuritarvitamist ning konfliktid abikaasade vahel on pikaajalised. Abipolitseinik ei tohi neid andmeid jagada oma sõprade või pereliikmetega, sest need puudutavad perekonna eraelu.

Politsei igapäevategevus põhineb kindlatel reeglitel ja plaanidel, mis on vajalikud kuritegevuse ennetamiseks ning avaliku korra tagamiseks. Kui selline info satub kõrvaliste isikute või kurjategijate kätte, võib see ohustada mitte ainult politsei tegevust, vaid ka ametnike ja teiste isikute turvalisust. Kui politsei töömeetodid ja taktikad saavad avalikuks, saavad õigusrikkujad oma tegevust vastavalt kohandada ning paremini seaduste ja järelevalve eest kõrvale hoida.

- Abipolitseinik on kursis infoga, mille kohaselt plaanitakse nädalavahetusel tema kodupiirkonnas politseireidi „kõik puhuvad“. Ta ei tohi seda infot avalikustada ega sellest ka oma pereliikmetele rääkida.

Punkti 5 alusel on abipolitseinikul kohustus hoida ja kasutada talle väljastatud ja tema kasutuses olevaid vahendeid ja muud vara heaperemehelikult ja sihipäraselt ning kasutada neid ainult talle antud ülesande täitmiseks. Selle sätte eesmärk on tagada riigivara efektiivne kasutamine ning vältida varade väärkasutust või raiskamist. Varana on mõeldud näiteks vormiriietust, alkomeetrit, sidevahendeid, patrullsõidukit ja muid töövahendeid. Abipolitseinikule väljastatud vara ja töövahendid on mõeldud ainult politsei tegevuses osalemiseks temale endale, seega ei tohi abipolitseinik anda PPA vara teistele isikutele ega ise kasutada PPA vara isikliku kasu saamiseks ega eraelulistel eesmärkidel. Abipolitseinik peab tagama, et talle usaldatud vara on kaitstud kaotsimineku, varguse või hävimise eest. Heaperemehelik kasutamine tähendab, et abipolitseinik peab hoolitsema talle väljastatud vara eest nagu hea peremees. See tähendab vara hooldamist, kaitsmist kahjustuste eest ja selle säästlikku kasutamist.

> **Näide.** Abipolitseinik peab kasutama talle antud sülearvutit ainult politsei abistavate ülesannete täitmisel, mitte isiklikuks otstarbeks.

Punkti 6 kohaselt on abipolitseinikul kohustus hoida korras talle väljastatud erivahendit ja relva ning tagada, et need ei satu kõrvalise isiku kätte. See tähendab, et abipolitseinikul on kohustus hoolitseda talle väljastatud erivahendite (nt käerauad) ja relvade (nt teleskoopnui, gaasipihusti, tulirelv) eest, hoides neid alati heas korras ja kasutuskõlblikuna. Samuti peab ta tagama, et need ei satuks kõrvaliste isikute valdusesse või kätte. Kõrvalisteks isikuteks loetakse igaühte, kellel pole seadusest või ametist tulenevat õigust neid vahendeid kasutada, näiteks perekonnaliikmed, sõbrad või teised tsiviilisikud. Kui relv või erivahendid satuksid kõrvaliste isikute kätte, võib see põhjustada ohtlikke olukordi, näiteks õnnetusi, kuritegusid või kahju avalikule korrale. Kui relv või erivahend kaob või satub kõrvaliste isikute kätte, kahjustab see ka PPA mainet.

> **Näide.** Abipolitseinik peab veenduma enne patrullimist, et talle väljastatud tulirelv on ohutult kabuuris ning kättesaadav üksnes talle endale. Ta järgib relva ohutu käsitsemise nõudeid kogu patrullimise vältel ning väljakutsete lahendamisel ja inimestega suhtlemisel, rakendades sealhulgas väljaõppes omandatud turvataktika põhimõtteid (nt sobiv kehaasend, käte asend, ohutu distantsi hoidmine jms). Pärast patrullimist täidab

abipolitseinik kehtivad ohutusnõuded ning paigutab talle väljastatud tulirelva ettenähtud hoiukohta viisil, mis välistab relva sattumise kõrvaliste isikute kätte.

Punkti 7 kohaselt on abipolitseinikul kohustus viivitamata teavitada PPA-d talle väljastatud relva, erivahendi või muu vara vargusest, kadumisest või kõrvalise isiku kätte sattumisest. Abipolitseinik on kohustatud viivitamata teavitama PPA-d juhul, kui talle väljastatud relv, erivahend või muu vara on kas varastatud, kadunud või sattunud kõrvalise isiku kätte. Politsei varustus, eriti **relvad ja erivahendid**, ei tohi sattuda kolmandate isikute kätte, et vältida nende kuritarvitamist. Kiire teavitamine aitab varustust tagasi saada enne, kui see kellelegi kahju teeb. Abipolitseinik vastutab talle usaldatud vara eest. Kui midagi kaob või varastatakse, tuleb see registreerida, et selgitada välja, mis juhtus. Täpse teavitamise korra kehtestab PPA.

Punkti 8 alusel on abipolitseinikul kohustus teavitada viivitamata PPA-d tulirelva või elektrišokirelva kasutamisest PPA kehtestatud korra alusel. Ka kehtiva APolS § 36 kohaselt on abipolitseinik kohustatud viivitamata teavitama politsei juhtimiskeskust tulirelva või elektrišokirelva kasutamisest. Tulirelva või elektrišokirelva kasutamine on tõsine samm, millel võib olla märkimisväärne mõju inimeste õigustele ja tervisele. Viivitamatu teavitamine tagab, et igasugune relva kasutamine dokumenteeritakse ja kontrollitakse üle. See aitab ennetada väärkasutust ning kaitseb nii abipolitseinikku kui ka politseiasutust. Politsei peab kontrollima, kas abipolitseiniku poolt relva kasutamine oli seaduslik, proportsionaalne ja õigustatud vastavalt olukorrale. Vajaduse korral hinnatakse, kas kasutati liigset jõudu või kas relva kasutamine oleks võinud olla välditav. Relva kasutamise olukordi analüüsides saab PPA hinnata, kas abipolitseinike koolitus on piisav või vajab täiendamist. Esimene samm on viivitamata informeerida oma vahetut juhti või sündmuse eest vastutavat politseiametnikku. Teavitamine peaks toimuma kohe pärast olukorra lõppu, kui see on ohutu ja võimalik.

Punkti 9 põhjal on abipolitseinikul kohustus kanda abipolitseiniku vormiriietust, kui ta politsei tegevuses osalemisel kannab elektrišoki- või tulirelva, kohaldab riikliku järelevalve erimeedet või on vajalik, et ta oleks visuaalselt tuvastatav abipolitseiniku vormiriietuse kaudu.

Õiguskantsleri märgukirjas on sätestatud: „Õigusselguse põhimõte eeldab, et isikute jaoks oleks avalik võim väliselt üheselt mõistetavalt äratuntav ja selgelt eristatav. Seetõttu on riigi jõustruktuurides töötavate ametnike suhtes kehtestatud vormikandmise kohustus. Täpselt nii, nagu isikute jaoks peab olema selge, millised on nende kohustused ja millised on võimalikud sunnimeetmed ja karistused, peab olema selge, kes täpselt nende suhtes riigi nimel tegutseda tohib ja kelle korraldustele allumine on kohustuslik. Äärmiselt oluline on avaliku võimu esindaja ära tuntavus ka seetõttu, et vägivald võimuesindaja ja avalikku korda kaitsva muu isiku suhtes on KarS § 274 alusel kriminaliseeritud.“[32] Käesoleva sättega pannakse kohustus, et abipolitseinik peab igal juhul kandma abipolitseiniku vormiriietust:

1) **Kui ta kannab elektrišoki- või tulirelva.** Vormiriietus kinnitab, et abipolitseinik on politsei esindaja ja tegutseb seaduslikult. Kui abipolitseinik kannab tulirelva vormiriietuseta, ei pruugi inimesed aru saada, et tegemist on riigivõimu esindajaga.

   Näide. Kui abipolitseinik patrullib rahvarohkes kohas ja kannab nähtaval tulirelva, siis abipolitseiniku vormiriietus annab inimestele selge signaali, et tema relvakandmine on seaduslik, mitte oht.

[32] Õiguskantsleri märgukiri abipolitseiniku seaduse põhiseadusega kooskõlla viimiseks, p 109.

2) **Kohaldab riikliku järelevalve erimeedet.** Abipolitseinik peab kandma vormiriietust riikliku järelevalve erimeetme kohaldamisel, et tagada tema rolli äratuntavus avalikkuse ees ning vältida segadust või eksitust. Erimeetmete kasutamine tähendab sageli isikute vabaduste või õiguste ajutist piiramist, mistõttu on eriti oluline, et abipolitseiniku rollis tegevuses osalemine oleks avalikkusele selgelt nähtav ja arusaadav kui politseilise ülesande täitmine. See tähendab, et vormiriietust tuleb üldjuhul kanda kõikides välitöö tegevustes: piirikontrollis, patrullides, avaliku korra tagamisel, liiklusjärelvalves, migratsiooni järelevalves, piirkondlikus poliseitöös.

3) **On vajalik, et ta oleks visuaalselt tuvastatav abipolitseiniku vormiriietuse kaudu.** Vormiriietust tuleb kanda näiteks liikluse reguleerimisel. See tagab, et autojuhid ja jalakäijad näevad selgelt, et tegemist on ametliku isikuga, kelle juhiseid tuleb järgida.

Punkti 10 alusel peab abipolitseinik kandma tulirelva nähtaval kohal, kui ta kannab abipolitseiniku vormiriietust. Politsei tegevuses osaledes peab vormiriietuses abipolitseinik, kellele on väljastatud tulirelv, kandma relva nähtaval. RelvS-i alusel peab turvateenistuja avalikus kohas tööülesande täitmisel kandma relva nähtaval ning ka politseiametnik, kes kannab vormiriietust, peab kandma tulirelva nähtaval kohal. Selline regulatsioon tagab avalikkusele selguse relvakandja rolli ja staatuse osas ning suurendab PPA tegevuse läbipaistvust ja usaldusväärsust.

Punktiga 11 sätestatakse, et kui abipolitseinik osaleb politsei tegevuses erariietes, on tal kohustus kanda tulirelva üldjuhul varjatult, välja arvatud juhul, kui abipolitseinik on ülesande täitmisel selgelt identifitseeritav. Sätte eesmärk on reguleerida tulirelva kandmise viisi olukordades, kus abipolitseinik ei kanna abipolitseiniku vormiriietust.

Sätte kohaselt on varjatud kandmine põhireegel. See tähendab, et erariietes politsei tegevuses osalev abipolitseinik peab kandma tulirelva viisil, mis ei ole avalikkusele nähtav. Varjatud tulirelva kandmise nõue täidab mitut eesmärki, näiteks väldib avalikkuses paanika või eksituse teket olukorras, kus relva kandev isik ei ole üheselt tuvastatav politsei esindajana, vähendab relvaga seotud ohte, sealhulgas relva haaramise või rünnaku riski. Samas näeb säte ette erandi, mille kohaselt ei pea tulirelva kandma varjatult juhul, kui abipolitseinik on ülesande täitmisel selgelt identifitseeritav. Selge identifitseeritavuse all mõistetakse olukorda, kus abipolitseiniku seotus politseiga on üheselt arusaadav nii teistele ametnikele kui ka kolmandatele isikutele. Sellisel juhul on nähtav tulirelva kandmine põhjendatud.

Oluline on rõhutada, et säte ei anna abipolitseinikule õigust iseseisvalt otsustada relva nähtava kandmise üle. Otsus selle kohta, kas ülesande täitmisel on tagatud selge identifitseeritavus ning kas nähtav relvakandmine on põhjendatud, tehakse politsei poolt ja lähtub politsei antud juhistest ning konkreetse ülesande iseloomust.

Punkti 12 kohaselt on abipolitseinikul kohustus mitte kanda abipolitseiniku vormiriietust, relva ega laskemoona KorS § 36 lõike 1 tähenduses joobeseisundis. KorS § 36 lõike 1 kohaselt on joobeseisund alkoholi, narkootilise või psühhotroopse aine või muu joovastava aine tarvitamisest põhjustatud terviseseisund, mis avaldub väliselt tajutavas häiritud või muutunud kehalistes või psüühilistes funktsioonides ja reaktsioonides. KorS § 36 lõike 4 kohaselt on joobeseisundi liigid alkoholijoove ja narkootilise, psühhotroopse või muu joovastava aine tarvitamisest põhjustatud joove. Käesoleva punkti tähenduses ei ole keelatud mitte ainult tulirelva ja laskemoona, vaid ka gaasipihusti, teleskoopnuia ja elektrišokirelva kandmine joobeseisundis. Relva kandmise keeld joobeseisundis tagab abipolitseiniku enda, teiste inimeste ja avaliku korra turvalisuse. RelvS § 50 lõige 3 punkt 1 keelab relva kandmise joobeseisundis, sest alkohol ja muud joovastavad ained halvendavad otsustusvõimet, reaktsioonikiirust ja

enesekontrolli. Joobeseisund suurendab riski teha ohtlikke otsuseid, käsitseda relva ebaturvaliselt või kasutada seda impulsiivselt, näiteks konfliktides. Relva kandmine on suur vastutus, mis nõuab kainet mõistust ja selget mõtlemist, mida joobeseisundis ei ole võimalik tagada. Ilmselgelt ei või abipolitseinik politsei tegevuses osaledes olla joobeseisundis. Lisaks on teatud juhtudel abipolitseinikule usaldatud tulirelv hoiule tema koju ning sellisel juhul ei tohi ta tulirelva kanda väljaspool politsei tegevust, veel enam olla sealjuures joobeseisundis.

Joobeseisundis ei tohi abipolitseinik kanda vormiriietust, sest see kahjustab politsei usaldusväärsust ja mainet. Kui abipolitseinik viibib vormiriietuses joobeseisundis avalikus kohas, võib see jätta mulje, et ta ei järgi reegleid, mida ta teistelt nõuab. Kui joobes abipolitseinik kannab vormiriietust, võib ta tahtlikult või tahtmatult oma staatust kuritarvitada.

Punkti 13 alusel on abipolitseinikul kohustus esitada isikule abipolitseiniku tunnistus või abipolitseiniku tunnistus koos ametimärgiga, kui ta osaleb politsei tegevuses abipolitseiniku vormiriietuses ja kui isik seda nõuab. See tähendab, et kui abipolitseinik osaleb politsei tegevuses ja kannab abipolitseiniku vormiriietust, on tal kohustus inimese soovil või nõudmisel esitada oma abipolitseiniku tunnistus ja ametimärk. See nõue tagab, et abipolitseinik on tuvastatav ametliku isikuna, kellel on õigus täita politsei ülesandeid. Abipolitseiniku tunnistus ja ametimärk tõendab abipolitseiniku staatust ja tema õigust osaleda politsei tegevuses. Tunnistuse esitamise nõue aitab vältida olukordi, kus keegi võiks teeselda abipolitseiniku staatust.

> **Näide.** Politseiametnikust ja abipolitseinikust koosnev patrulltoimkond teostab liiklusjärelevalvet ning abipolitseinik, kes kannab abipolitseiniku vormiriietust, peatab punase fooritulega ristmiku ületanud jalakäija. Kuigi jalakäija näeb vormiriietuse alusel, et tegemist on riigivõimu esindajaga, on tal õigus veenduda abipolitseiniku pädevuses ning nõuda abipolitseiniku tunnistuse ja ametimärgi esitamist. Sellisel juhul on abipolitseinik kohustatud esitama jalakäijale oma tunnistuse koos ametimärgiga.

Punkti 14 kohaselt on abipolitseinikul kohustus esitada isikule abipolitseiniku tunnistus või abipolitseiniku tunnistus koos ametimärgiga, kui ta osaleb politsei tegevuses vormiriietuseta. Ka kehtivas APolS-is on nõue, et abipolitseinik peab esitama isikule tema nõudmisel abipolitseiniku tunnistuse. Uues APolS-is on täpsustatud, et kui abipolitseinik on vormiriietuses, siis peab ta esitama oma tunnistuse isiku nõudmisel ning kui ta osaleb politsei tegevuses ilma abipolitseiniku vormiriietuseta, siis esitab ta tunnistuse ka ilma isiku nõudmiseta. Ametimärki ei pruugi kõigil abipolitseinikel olla, kuid kui see on olemas, esitab abipolitseinik selle koos tunnistusega.

Punkti 15 kohaselt on abipolitseinikul kohustus teavitada PPA-d esimesel võimalusel, kui ta ei vasta käesoleva seaduse § 5 lõike 1 punktides 1, 2, 8, 9, 10 ja 11 nimetatud nõuetele. Sätte eesmärk on vältida olukordi, kus abipolitseinik osaleb politsei tegevuses ajal, mil seaduses sätestatud eeldused abipolitseinikuna tegutsemiseks on ära langenud või ajutiselt muutunud.

Nimetatud nõuded puudutavad abipolitseiniku teovõimet ja vanust, Eesti kodakondsuse olemasolu, kehtivat karistust tahtlikult toimepandud kuriteo eest, kriminaalmenetluses kahtlustatava või süüdistatava staatust, viimase aasta jooksul avalikust teenistusest distsiplinaarsüüteo tõttu vabastamist ning kohtuniku, prokuröri või rahvakohtuniku staatust. Tegemist on asjaoludega, mille muutumisest on abipolitseinik ise esimesena teadlik ning mille olemasolu või puudumine mõjutab vahetult tema õigust osaleda politsei tegevuses.

Teavitamiskohustus lasub abipolitseinikul endal ning selle täitmine on osa tema vastutusest ja usaldusväärsusest politsei tegevuses osalemisel. „Esimesel võimalusel“ tähendab, et

abipolitseinik peab viivitamata, niipea kui asjaolud seda objektiivselt võimaldavad, informeerima PPA-d või oma vahetut juhti asjaolust, mis toob kaasa § 5 lõike 1 punktides 1, 2, 8, 9, 10 või 11 sätestatud nõuetele mittevastavuse. Teavitamine võib toimuda suuliselt või kirjalikult, näiteks telefoni, e-kirja või vahetu vestluse kaudu.

Õigeaegne teavitamine võimaldab PPA-l hinnata olukorda ning vajaduse korral rakendada seaduses ette nähtud meetmeid, sealhulgas abipolitseiniku politsei tegevuses osalemise peatamist.

> **Näide.** Abipolitseinik satub eraelus seaduserikkumisse, näiteks alustatakse tema suhtes kriminaalmenetlust mootorsõiduki joobes juhtimise eest. Ta peab sellest viivitamata teavitama politseid, mitte ootama, kuni menetlus lõpeb.

Punkti 16 kohaselt on abipolitseinikul kohustus jälgida, et abipolitseinikuna tegutsemine ja tema põhitöö ei kahjusta vastastikku teineteist ega tema töövõimet ega tervist. See tähendab, et abipolitseinik peab olema teadlik oma terviseseisundist ja töövõimest ning tagama, et tema tegevus abipolitseinikuna ei sea ohtu tema füüsilist ega vaimset tervist. Kui abipolitseinik on seisundis, kus ta pole suuteline oma ülesandeid täitma (nt väsimus, vigastus, haigus), võib see seada ohtu tema enda, teiste politseinike ja avalikkuse turvalisuse. Abipolitseinikud täidavad oma ülesandeid vabatahtlikult, oma põhitöö ja muude kohustuste kõrvalt. Seega peab abipolitseinik ise jälgima, et ta on politsei tegevusse tulles puhanud. Politseitöö on oma olemuselt pingeline ja näiteks öine patrullvahetus täispikkuses tekitab kurnatust, mis mõjuta tema võimekust täita oma igapäevast palgatööd. Samas on inimestel erinevad töörežiimid, mida nad ise kõige paremini teavad, ja sellega peavad nad arvestama nii põhitööle kui ka vabatahtlikuna politseitööle tulles. Näiteks ei tohiks abipolitseinik järjestikustes patrullivahetustes abiks olla, kui tal ei ole võimalik vahepeal puhata ja taastuda. Abipolitseinikul lasub vastutus jälgida ka seda, et tema abipolitseinikuna tegutsemine ei kahjustaks tema igapäevatööd.

Lõike 2 kohaselt võib abipolitseiniku vormiriietuse kandmise kohustusest loobuda ülesande täitmisel PPA peadirektori või tema volitatud isiku põhjendatud otsusel, kui see on vajalik politsei tegevuses ülesande täitmise eesmärgi saavutamiseks. Kuna abipolitseinikke on plaanis hakata kaasama ka tegevustes, kus on vajalik erariiete kandmine, näiteks alaealiste õigusrikkumiste ennetamisele ja avastamisele suunatud reidid. Samuti ei kanna politseiametniku vormiriietust tihti näiteks narkokuritegude üksus ja kriminaalbüroo politseiametnikud, kuid tulirelva kandmine on ülesannete täitmisel õigustatud. Seega luuakse võimalus ülesande iseloomust lähtuvalt otsustada, millisel juhul võib loobuda abipolitseinik vormiriietuse kandmisest ka juhtudel, kui abipolitseinik kannab tulirelva või teostab riikliku järelevalve erimeetmeid.

Lõike 3 kohaselt võib abipolitseinik oma tunnistuse ja ametimärgi esitamise kohustuse esitamise edasi lükata, kui see on vältimatult vajalik vahetu ohu tõrjumiseks. Tegemist on erandiga, mille kohaselt võib abipolitseinik lükata oma tunnistuse ja ametimärgi esitamise kohustuse edasi, kui see on vajalik, et tagada operatiivne reageerimine olukordades, kus viivitamine võib põhjustada ohtu avalikule korrale, isikute turvalisusele või elule. Siinkohal ei ole eristatud, kas tegemist on kõrgendatud või olulise ohuga, kuid oht peab olema vahetu, see veel kestab ning seda on vaja tõrjuda. Säte ei anna abipolitseinikule õigust oma tunnistuse ja ametimärgi esitamisest loobuda, vaid annab võimaluse see edasi lükata ning teha seda esimesel võimalusel.

> **Näide.** Abipolitseinik, kes on koos politseiametnikuga erariietes politseireidil, märkab tänaval inimest, kes ähvardab teisi noaga. Enne kui abipolitseinik jõuab oma tunnistust

või ametimärki esitada, peab ta viivitamata sekkuma, et koos politseiametnikuga relvastatud isik kahjutuks teha. Ohu kiire neutraliseerimine on hädavajalik ja tunnistuse esitamise viivitamine on õigustatud, kuna see võib päästa elusid.

Lõikega 4 sätestatakse, et II ja III astme abipolitseinik, kes politsei tegevuses osaledes teenindab sündmuskohti või puutub kokku ekspertiisi- ja uuringuobjektidega, daktüloskopeeritakse ning temalt võetakse DNA-proov vastavalt PPVS §-le 45[1], et välistada ekspertiisi- ja uuringuobjektile abipolitseiniku jäetud jäljed. Sarnaselt politseiametnikega daktüloskopeeritakse ning võetakse PPVS §-s 45[1] sätestatud korras DNA-proov teise ja kolmanda astme abipolitseinikult, kes politsei tegevuses osaledes teenindab sündmuskohti või puutub kokku ekspertiisi- ja uuringuobjektidega. Sellise regulatsiooni eesmärk on välistada võimalus, et ekspertiisi- või uuringuobjektidele jäävad abipolitseiniku jäetud jäljed, ning tagada, et riiklikesse registritesse kantakse üksnes need isikustamata DNA-proovid ja sündmuskohajäljed, mis ei pärine kannatanutelt, tunnistajatelt ega muudelt sündmusega seotud isikutelt.

Eelnõu 4. peatükk. Abipolitseiniku rakendatavad meetmed, vahetu sund ning erivahendid ja relvad

Kehtiva APolS-i kohaselt võib abipolitseinik kohaldada KorS-is lubatud meetmeid nii politseiametniku korraldusel kui ka iseseisvalt, kuid meetmete ulatus ja piirangud sõltuvad olukorrast. Abipolitseinik võib **politseiametniku korraldusel** kohaldada KorS-i meetmeid, kui ta tegutseb koos politseiametnikuga, kuid mitte kõiki KorS-is sätestatud meetmeid. Kui abipolitseinik teostab **iseseisvalt** avaliku korra järelevalvet või tõrjub avalikku korda ähvardavat kõrgendatud ohtu, võib ta kasutada KorS-is lubatud meetmeid, kuid **piiratumas ulatuses kui koos politseiametnikuga**. Mõningaid meetmeid, näiteks KorS § 32 lõike 4 ja § 45 lõike 5 meetmeid, võib rakendada ainult kriisiolukorras. Käesoleva eelnõu kohaselt võib abipolitseinik rakendada KorS-i meetmeid käesolevas seaduses sätestatud alustel ja korras, lisaks võib meetme rakendamise volitus tuleneda eriseadusest, näiteks LS-ist.

Abipolitseiniku poolt KorS-i meetmete kohaldamise põhimõtted uue APolS-i eelnõu järgi on järgmised:

- Abipolitseinikul on käesoleva eelnõu kohaselt lubatud KorS-i meetmete kohaldamine: 1) **ilma politseiametniku korralduseta** ja 2) **politseiametniku korraldusel**. Enam ei eristata meetme kohaldamisel seda, kas abipolitseinik tegutseb koos politseiametnikuga või iseseisvalt. Teisisõnu, mõlema tegutsemise puhul on lubatud meetmed samad, on vaid paar välistust, mida III astme abipolitseinik iseseisvalt teha ei tohi või tohib piiratud ulatuses. Muudatust on võimalik teha just seetõttu, et abipolitseiniku väljaõpe muutub sisukamaks ja mahukamaks ning II astme väljaõppes saadakse patrullpolitseinikega sarnased teadmised ja oskused. III astme väljaõppes lisanduvad eelkõige iseseisvaks tegutsemiseks vajalikud teadmised ja oskused.
- Politseiametniku korraldusel on ennekõike need meetmed, mis riivavad isikute põhiõigusi ja -vabadusi enam.

1. jagu. Abipolitseiniku rakendatavad meetmed

Eelnõu §-ga 22 reguleeritakse abipolitseinikule lubatavaid süütegude ennetamise meetmeid.

Selle kohaselt lähtub abipolitseinik süütegude ennetamisel KorS §-s 18 loetletud ennetusmeetmetest. Need meetmed on järgmised:

1) sotsiaalsed ja kasvatuslikud ennetusmeetmed – süütegusid põhjustavate tegurite mõju vähendamine eelkõige sotsiaal-, haridus-, pere-, noorte-, kultuuri-, alkoholi- ja narkopoliitika abil;
2) olustikulised ennetusmeetmed – süütegude toimepanekule kalduvate isikute või kriminogeensete olukordade mõjutamine ja kohtade jälgimine;
3) tagajärgede kõrvaldamise meetmed – tegevus süütegusid toime pannud isikute korduvrikkumiste toimepanemise ärahoidmiseks ja õiguskorra kaitsmiseks, samuti süütegudega tekitatud kahju hüvitamisele kaasaaitamine.

Siinkohal on oluline, et käesolev säte annab õiguse meetmete kohaldamiseks, kuid lisaks tuleb abipolitseinikul süütegude ennetamisel lähtuda PPA ennetustöö ja valdkondadeülese ennetuse põhimõtetest.

Eelnõu §-ga 23 sätestatakse riikliku järelevalve meetmete kohaldamise põhimõtted.

Riikliku järelevalve eesmärk on ennetada ohtu, selgitada see välja ja tõrjuda või kõrvaldada korrarikkumine ning selleks võib nii PPA kui ka abipolitseinik rakendada riikliku järelevalve eri- ja üldmeetmeid. Eri- ja üldmeetmed erinevad üksteisest nii eesmärkide kui ka riive ulatuse poolest. Üldmeetmed on sätestatud KorS §-s 28 (ettekirjutus ja haldussunnivahendi kohaldamine) ning KorS §-s 29 (ohu tõrjumine või korrarikkumise kõrvaldamine korrakaitseorgani poolt). KorS-is on erimeetmed sätestatud §-des 30–53. Oluline on seegi, et KorS-is ei käsitleta kõiki PPA-le lubatud erimeetmeid, näiteks on politseil võimalus teostada alkoholi- ja tubakaseaduse alusel kontrolltehing tagamaks alaealistele seatud alkoholipiirangute järgimine. Lisaks üld- ja erimeetmetele on lubatud rakendada vahetut sundi, et mõjutada isikut täitma talle antud korraldust.

Kui politseiametnik ja abipolitseinik osalevad politsei tegevuses koos, saab korralduse anda **suuliselt** või kui nad on näiteks ühise ülesande täitmisel õigusrikkuja tabamiseks jooksnud eri suundadesse, siis saab korralduse anda ka **raadioside või telefoni teel**. Kui III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond osaleb politsei ülesandel politsei tegevuses iseseisvalt, näiteks patrullides, peavad abipolitseinikud tegutsema politseiametniku antud korralduse alusel, mis edastatakse näiteks raadioside või telefoni teel. Lisaks on võimalik teha videokõne, mis aitab teatud olukordades politseiametnikul otsust langetada. Samuti võib politseiametnik teatud juhtudel anda abipolitseinikule **kirjaliku korralduse**, näiteks politseioperatsiooni alustamisel, mis sisaldab meetmeid ja nende rakendamise ulatust.

Politseiametnik peab andma abipolitseinikule **korralduse KorS meetme kohaldamiseks**, kui olukord nõuab abipolitseiniku tegevuse selget juhendamist, õiguspärasuse tagamist või meetme täpse ulatuse määratlemist. See tagab, et abipolitseinik tegutseb politsei juhendamisel ja vastavalt seadusele, vältides ülemäärast või ebavajalikku sekkumist. Näiteks vahetu sunni või isiku läbivaatuse rakendamine on tihti seotud põhiseaduslike õiguste piiramisega (nt vabadus, puutumatus). Politseiametniku korraldus väldib võimalikku õiguste ülemäärast riivet. Politseiametnikul on suurem väljaõpe ja kogemus meetmete kohaldamisel. Korralduse andmine tagab, et abipolitseinik järgib juhiseid ja väldib eksimusi.

Uus APolS-i eelnõu võimaldab seega olukordi, kus abipolitseinik tegutseb politseiametniku korraldusel ka siis, kui politseiametnik ei viibi sündmuskohal ning saab olukorra kohta teabe abipolitseinikult näiteks raadioside, telefoni või muu sidevahendi kaudu. Selline töökorraldus on politseitöös vältimatu, eelkõige patrullides, piirkondlikus politseitöös ja hajutatud ressurssidega piirkonnas. Küsimus vastutuse jaotuse kohta tekib eeskätt olukorras, kus meetme kohaldamine osutub hiljem õigusvastaseks seetõttu, et politseiametnik tugines otsuse tegemisel abipolitseiniku edastatud infole, mis ei vastanud täielikult tegelikkusele.

Sellistes olukordades ei saa vastutust hinnata automaatselt ega abstraktselt, vaid see sõltub konkreetsetest asjaoludest. Oluline on hinnata muu hulgas seda, millist teavet abipolitseinik edastas ja kui üksikasjalik see oli; kas politseiametnikul oli objektiivne alus edastatud teavet usaldada, kas meetme kohaldamine oli kiireloomuline ja kas täiendav kontroll oli realistlikult võimalik ning milline oli kohaldatud meetme intensiivsus ja põhiõiguste riive ulatus. Abipolitseinik vastutab selle eest, et tema edastatud teave oleks võimalikult täpne, faktiline ja heas usus edasi antud. Abipolitseinik peab selgelt eristama vahetult tajutud fakte, enda hinnanguid ja oletusi, ebakindlat või kontrollimata infot. Kui abipolitseinik edastab teadvalt valeandmeid, moonutab olukorda või jätab olulised asjaolud tahtlikult edastamata, võib tema vastutus meetme õigusvastase kohaldamise eest suureneda. Kui aga abipolitseinik edastab info heas usus ning vastavalt oma väljaõppele ja tajule, kuid olukord osutub hiljem objektiivselt teistsuguseks (nt sündmuse kiire areng, ekslik ohuhinnang), ei too see automaatselt kaasa abipolitseiniku vastutust. Seega, olukorras, kus politseiametnik annab korralduse abipolitseinikule kaugteel ja tugineb otsuse tegemisel abipolitseiniku edastatud infole, hinnatakse vastutust juhtumipõhiselt. Politseiametnik vastutab meetme kohaldamise otsuse õiguspärasuse eest, samas kui abipolitseinik vastutab edastatud teabe õigsuse, täpsuse ja heausksuse eest. Heas usus, oma pädevuse piires ja politseiametniku juhendamisel tegutsenud abipolitseinik ei kanna automaatselt vastutust olukorra eksliku kujunemise eest. Lõplik vastutus jääb PPA-le.

Eelnõu §-ga 23 sätestatakse riikliku järelevalve meetmete kohaldamise põhimõtted abipolitseiniku poolt.

Uue APolS-i eelnõu järgi koos politseiametnikuga politsei tegevuses osaledes võib abipolitseinik rakendada ka selliseid KorS meetmeid, mis ei eelda igakordset formaalset korraldust. Näiteks võib abipolitseinik KorS § 38 alusel kontrollida indikaatorvahendiga alkoholi sisaldumist isiku väljahingatavas õhus. Indikaatorvahendi kasutamine on oma olemuselt individuaalne ja tehniline toiming, mida ei ole võimalik sisuliselt „koos teha“, kuna toimingut saab korraga teostada vaid üks isik. Koos tegutsemine väljendub sellisel juhul rollijaotuses: abipolitseinik võib teha iseseisva otsuse indikaatorvahendi kasutamiseks, kui selleks on seadusest tulenev alus ja objektiivselt põhjendatud joobekahtlus, samas kui politseiametnik juhib olukorra lahendamist tervikuna ning otsustab edasiste meetmete rakendamise sõltuvalt saadud tulemusest. Politseiametniku roll ei seisne indikaatorvahendi kasutamises endas, vaid järgnevate otsuste tegemises ja olukorra kontrollimises.

Erinevalt indikaatorvahendi kasutamisest on **vallasasja läbivaatuse** (KorS § 49) puhul praktikas võimalik ja sageli ka vajalik füüsiline koos tegutsemine politseiametniku ja abipolitseiniku vahel. Kui politseiametnik ja abipolitseinik osalevad politsei tegevuses koos, juhib politseiametnik meetme kohaldamist ning määrab, milline ese või esemed läbi vaadatakse, millisel eesmärgil ja millises ulatuses. Olukorras, kus kontrollitavaid vallasasju on mitu (nt isiku kaasas olevad kotid või muud esemed), võivad nad läbivaatuse teha ka füüsiliselt koos, jaotades toimingud selliselt, et politseiametnik otsustab meetme aluse ja piirid ning vajaduse korral osaleb ise esemete läbivaatamisel, samal ajal kui abipolitseinik viib politseiametniku korraldusel ja juhiste kohaselt läbi konkreetsete esemete läbivaatuse. Selline tööjaotus on praktikas levinud ning võimaldab politseil kasutada ressursse paindlikult ja tõhusalt, säilitades samal ajal meetme õiguspärasuse ja selge vastutusjaotuse.

Politseiametniku korraldus näiteks vallasasja läbivaatuse läbiviimiseks on vajalik kui läbivaadatavat vallasasja kannab kaasas isik, kes siseneb avaliku võimu organi hoonesse või territooriumile ning meetmel on ennetav eesmärk. Sellisel juhul määrab politseiametnik nii läbivaatuse kohaldamise kui ka selle ulatuse ning abipolitseinik tegutseb otseselt antud

korralduse alusel. Sama loogika kehtib ka juhul, kui politseiametnik ei viibi sündmuskohal ja annab korralduse näiteks sidevahendite kaudu, tuginedes abipolitseiniku edastatud olukorrakirjeldustele. Samas on uues APolS-i eelnõus ette nähtud olukorrad, kus **vallasasja läbivaatuseks ei ole vajalik eelnev politseiametniku korraldus**, näiteks kui on alust arvata, et vallasasjas on esemeid, mida võib seaduse alusel hoiule võtta, hõivata või konfiskeerida. Sellistel juhtudel võib **III astme abipolitseinik teha ise otsuse meetme kohaldamise vajalikkuse kohta ja rakendada vallasasja läbivaatuse vahetult**, tuginedes vahetult seadusest tulenevale volitusele. See tähendab operatiivset otsustusruumi olukordades, kus III astme abipolitseinik on sündmuskohal esimene või ainus politsei tegevuses osalev isik ning meetme viivitamine oleks avaliku korra kaitse seisukohalt põhjendamatu.

„Ilma eelneva politseiametniku korralduseta“ tähendab seega, et otsus ja meetme rakendamine tehakse abipolitseiniku enda poolt. See ei tähenda piirideta ega meelevaldset tegutsemist. Abipolitseiniku otsustusõigus on rangelt seotud APolS-is ja KorS-is sätestatud alustega ning ta peab ise tagama, et meetme kohaldamine oleks vajalik, eesmärgipärane ja proportsionaalne. Abipolitseinik tegutseb ka sellisel juhul PPA nimel ja vastutusel ning täidab politsei ülesannet ulatuses, mille seadus on selgesõnaliselt ette näinud. Riikliku järelevalve meetmete kohaldamisel on oluline, et isik, kelle suhtes meedet rakendatakse, saaks aru nii **kes meedet kohaldab** kui ka **millisel õiguslikul alusel**. APolS ja selle alusel kehtestatud töökorraldus lähtuvad põhimõttest, et isiku jaoks ei ole määrav politsei sisemine korraldus või käsuahel, vaid see, et meedet kohaldab **politsei nimel tegutsev õigustatud riigivõimu esindaja**. Politsei korraldus on politsei ja abipolitseiniku **sisemise juhtimise küsimus** ning seadus ei näe ette, et korraldus peaks olema isikule eraldi kirjalikult või muul viisil tõendatav. Isiku õiguste seisukohalt on määrav, et abipolitseinik **tutvustab end abipolitseinikuna**, selgitab meetme **õiguslikku alust ja eesmärki** ning esitab isiku nõudmisel **abipolitseiniku tunnistuse või ametimärgi**.

Sama loogika kehtib ka juhul, kui **III astme abipolitseinik tegutseb iseseisvalt**, st ilma eelneva konkreetse politseiametniku korralduseta. Isik saab aru, et tegemist on III astme abipolitseinikuga eeskätt **vormiriietuse ja eraldusmärkide kaudu**. Abipolitseinik kannab vormiriietust, millel on selgelt nähtav tähis „ABIPOLITSEINIK“, mis eristab teda politseiametnikust. Lisaks võimaldavad vormil kantavad **eraldusmärgid** eristada abipolitseiniku astet (I, II või III aste). Isiku nõudmisel esitab abipolitseinik ka **abipolitseiniku tunnistuse**, mille alusel on võimalik tema staatus üheselt tuvastada.

APolS ei eelda, et isik peaks eristama politsei sisemist otsustusprotsessi (kas ja millisel kujul anti korraldus), vaid et tal oleks võimalik aru saada, et meedet kohaldab õigustatud politsei esindaja ning et meetme kohaldamine on vaidlustatav kehtivas korras. Lisaks eeltoodule on oluline rõhutada, et isiku õiguste kaitse riikliku järelevalve erimeetmete kohaldamisel ei põhine üksnes abipolitseiniku staatuse ja vormiriietuse tuvastatavusel, vaid ka **kohustusel anda arusaadavad selgitused ja tagada tegevuse hilisem kontrollitavus**. Abipolitseinik on kohustatud selgitama meetme kohaldamise põhjust ja eesmärki viisil, mis on konkreetsele isikule arusaadav, ning vajaduse korral osutama meetme õiguslikule alusele. Isikul on õigus esitada küsimusi ning vaidlustada meetme kohaldamine, sõltumata sellest, kas meede rakendati ilma politseiametniku korralduseta, vahetul korraldusel või kaugkorralduse alusel. Riikliku järelevalve meetmete kohaldamine on reeglina dokumenteeritav ja kontrollitav PPA sisemiste mehhanismide kaudu. Abipolitseiniku tegevus allub järelevalvele ning kõik meetmete kohaldamisega seotud otsused ja toimingud on hiljem hinnatavad nii distsiplinaarjärelevalves kui ka vajaduse korral kohtulikus kontrollis. Seeläbi ei jää isik õiguskaitsest ilma ka olukorras, kus ta ei saanud sündmuse käigus vahetult aru politsei sisemisest korraldusest või abipolitseiniku täpsest astmest.

Käesoleva paragrahviga reguleeritakse teise ja kolmanda astme abipolitseiniku pädevust riikliku järelevalve meetmete kohaldamisel politsei tegevuses osalemisel.

Lõikega 1 nähakse ette, milliseid KorS-is sätestatud riikliku järelevalve üld -ja erimeetmeid võib teise või kolmanda astme abipolitseinik politsei tegevuses osaledes kohaldada, arvestades käesolevas paragrahvis sätestatud erisusi.

Lõikega 2 on sätestatud need KorS riikliku järelevalve erimeetmed, mida teise või kolmanda astme abipolitseinik võib kohaldada üksnes politseiametniku korraldusel.

Lõikega 3 kehtestatakse teise ja kolmanda astme abipolitseinikule selgesõnalised keelud teatud KorS riikliku järelevalve erimeetmete kohaldamisel. APolS välistab tulirelva kasutamise sundpeatamise vahendina ning isiku kehaõõnsuste läbivaatuse, arvestades nende meetmete erandlikku iseloomu ja kõrget intensiivsust.

Lõikega 4 täpsustatakse kolmanda astme abipolitseiniku pädevuse piire iseseisvalt tegutsedes. APolS välistab ilma politseiametniku osaluseta valdusesse sisenemise teatud alusel ja valduse läbivaatamise, kuna tegemist on meetmetega, mis riivavad eriti intensiivselt isiku eraelu ja omandi puutumatust.

Kokkuvõtlikult põhineb paragrahv astmelisel ja proportsionaalsel lähenemisel, mille kohaselt on abipolitseiniku pädevus riikliku järelevalve meetmete kohaldamisel selgelt diferentseeritud nii meetmete iseloomu, intensiivsuse kui ka otsustusvastutuse järgi. See tagab nii politseitöö tõhusa toetamise kui ka põhiõiguste kaitse ja õigusselguse.

KorS § 28. Ettekirjutus ja haldussunnivahendi kohaldamine

Kehtiv APolS	Meetme kohaldamise õigus on ka kehtiva APolS-i järgi nii politseiga koos kui ka iseseisvalt tegutseval abipolitseinikul.
Uus APolS	
Mida teha võib?	II ja III astme abipolitseinikul on lubatud kohaldada ettekirjutust KorS § 28 alusel.
Ilma korralduseta	II ja III astme abipolitseinik võib meedet kohaldada ilma politseiametniku korralduseta.
Vahetu sund	II ja III astme abipolitseinik võib meetme kohaldamisel vajaduse korral kohaldada vahetut sundi ega vaja selleks politseiametniku korraldust.

Üldmeetmetest on II ja III astme abipolitseinikul lubatud kohaldada ettekirjutust KorS § 28 alusel. Sama õigus on abipolitseinikul ka kehtiva APolS kohaselt nii koos politseiga kui ka iseseisvalt tegutsedes, mistõttu eelnõuga selles osas muudatusi ei tehta. KorS § 28 lõike 1 kohaselt võib abipolitseinik ohu või korrarikkumise korral panna avaliku korra eest vastutavale isikule ettekirjutusega kohustuse ohu tõrjumiseks või korrarikkumise kõrvaldamiseks ning hoiatada teda haldussunnivahendi kohaldamise eest, kui isik ei täida kohustust hoiatuses määratud tähtaja jooksul. Haldussunnivahenditeks on sunniraha või asendustäitmine.

Ettekirjutus on haldusakt, mille võib anda nii kirjalikus kui ka suulises vormis. Kuigi üldjuhul peab haldusakt olema kirjalik, võimaldab HMS § 55 lõige 2 anda edasilükkamatu korralduse ka muus vormis. Arvestades politseitöö eripära, tehakse ettekirjutusi praktikas sageli edasilükkamatus olukorras, kus isikut kohustatakse viivitamata lõpetama korrarikkumine või tõrjuma oht. Abipolitseinikule laienevad seejuures ka KorS-is ja muudes õigusaktides sätestatud meetme protokollimise põhimõtted ja kohustused.

Näide. Politseiametnikust ja abipolitseinikust koosnev patrulltoimkond saab väljakutse sündmuskohale, kus toimub kaklus. Sündmuskohale saabudes teeb patrulltoimkond suulise ettekirjutuse kaklus viivitamatult lõpetada, et tõkestada korrarikkumine ja ennetada edasist ohtu isikute elule või tervisele.

Näide. KorS § 55 lõike 1 punkti 5 kohaselt on keelatud alkoholi tarvitamine ühissõidukis ja kooli territooriumil. Kui politseiametnikust ja abipolitseinikust koosnev patrulltoimkond tuvastab, et täisealine isik seda keeldu rikub, võib abipolitseinik ja politseiametnik teha korrarikkujale suulise ettekirjutuse (korralduse) korrarikkumise lõpetamiseks, sealhulgas anda korraldus alkoholi tarvitamine viivitamatult lõpetada.

Kui ettekirjutuse täitmine asendustäitmise ja sunniraha seaduses sätestatud vahenditega ei ole võimalik või ei anna tulemusi ning ettekirjutuse täitmist on võimalik saavutada vahetu sunniga, võib ettekirjutuse täitmiseks seaduses sätestatud alustel ja korras kohaldada vahetut sundi (KorS § 28 lõige 3). See õigus laieneb ka abipolitseinikule.

Järgnevalt on loetletud erimeetmed, mida II ja III astme abipolitseinik võib kohaldada. KorS-i erimeetmed on rühmitatud kolme jaotisse: isikuandmete töötlemisega seonduvad riikliku järelevalve erimeetmed (§-d 30–35[1]), joobeseisundi kahtlusega isiku suhtes kohaldatavad erimeetmed (§-d 36–43) ning muud erimeetmed (§-d 44–53).

Isikuandmete töötlemisega seonduvate riikliku järelevalve erimeetmetega sekkutakse vähemal või suuremal määral isikuandmetega seotud õigustesse. Isikuandmete mõiste ning nende töötlemise põhimõtted ja õiguslikud alused tulenevad isikuandmete kaitse seadusest ja Euroopa Liidu õigusest. Erimeetmetega antakse õigus isikuandmeid töödelda andmesubjekti teadmisel, kuid ka tema nõusolekuta.[33]

KorS § 30. Küsitlemine ja dokumentide nõudmine

Kehtiv APolS	Meetme kohaldamise õigus on ka kehtiva APolS-i järgi nii politseiga koos tegutseval kui ka iseseisvalt tegutseval abipolitseinikul.
Uus APolS	
Mida võib teha?	II ja III astme abipolitseinikul on lubatud kohaldada KorS § 30 alusel küsitlemist ja dokumentide nõudmist.
Ilma korralduseta	II ja III astme abipolitseinik võib meedet kohaldada **ilma politseiametniku korralduseta**.
Vahetu sund	Küsitlemisel ja dokumentide nõudmisel vahetut sundi kasutada ei või.

Uue APolS-i eelnõu kohaselt **võib abipolitseinik isiku peatada ja teda küsitleda**, **kui on alust arvata, et isikul on ohu väljaselgitamiseks või tõrjumiseks või korrarikkumise kõrvaldamiseks vajalikke andmeid**, ning selle ohu väljaselgitamine, tõrjumine või korrarikkumise kõrvaldamine on politsei pädevuses. Küsitlemine protokollitakse, kui küsitletav isik seda taotleb või kui seda peab vajalikuks politsei. Kui politsei peab seda vajalikuks, võib küsitletav isik anda seletusi kirjalikult omakäeliselt.

Abipolitseinik võib nõuda isikult dokumentide esitamist, kui on alust arvata, et isikul on ohu väljaselgitamiseks või tõrjumiseks või korrarikkumise kõrvaldamiseks vajalikke andmeid, ning selle ohu väljaselgitamine, tõrjumine või korrarikkumise kõrvaldamine on küsitleva politsei pädevuses. Kui dokument võetakse hoiule, näiteks on kahtlus dokumendi võltsimises, siis peab

[33] Laaring, Mait; Pars, Siiri; Kranich, Helen; Nuka, Ele; Kiviste, Jaak; Mikiver, Monika; Roosve, Triin; Vanaisak, Ülle 2017. Korrakaitseseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Sisekaitseakadeemia, lk 103.

hoiule võtmise dokumenteerima. Kui aga dokumenti vaadeldakse kohapeal, siis puudub vajadus dokumenteerida.

Küsitlemise puhul on tegemist isiku õigusi ja vabadusi kõige vähem riivava meetmega. Antud meetme kohaldamise õigus on kõikidel korrakaitseorganitel. Korrakaitseorganil on õigus isikut küsitleda isikut juba ohukahtluse korral. Küsitlemise eesmärgil võib isikut peatada vaid meetme kohaldamise ajaks. Isiku peatamist küsitlemiseks või dokumentide nõudmiseks ei saa pidada isikult vabaduse võtmiseks Eesti Vabariigi põhiseaduse (edaspidi *PS*) § 20 mõistes ja mõttes. Kinnipidamisest eristab peatamist ka selle lühiajaline kestus, reeglina ei ole isikut vaja küsitlemiseks peatada rohkem kui 10–15 minutiks.[34] **Küsitlemisel ega dokumentide nõudmisel ei ole vahetu sunni rakendamise õigust.**

KorS §-s 30 sätestatud meetme kohaldamise õigus on piirikontrolli teostamise vältimatu vajadus. Samuti, piiripunktide vahelisel alal patrullides peab olema seaduslik alus isik peatada ja teda küsitleda või nõuda temalt dokumentide esitamist, kui on alust arvata, et isikul on ohu tõrjumiseks või korrarikkumise kõrvaldamiseks vajalikke andmeid. Tuleks arvestada, et piiripunktide vaheline ala on eeskätt RiPS-i alusel kehtestatud piiririba, millel viibimine on seadusega keelatud. Seega tuleks eeldada, et piiriribal patrullides ja vajaduse korral korrakaitsemeetmeid rakendades on abipolitseinike poolt teiste isikute põhiõiguste riivamise ulatus ja sagedus eelduslikult väiksem kui nende meetmete rakendamisel mõnes muus avalikus kohas, kus viibimisele ei ole kehtestatud erirežiimi. On tõenäoline, et piiriribal viibiv isik on eelduslikult pannud toime vähemalt ühe riigipiiri seaduses sätestatud väärteo (viibib piiriribal ebaseaduslikult või on ületanud riigipiiri ebaseaduslikult) või teatud asjaoludel KarS §-s 237[4] sätestatud kuriteo.

KorS § 31. Kutse

Kehtiv APolS	Meetme kohaldamise õigust kehtiva APolS-i järgi abipolitseinikul ei ole.
Uus APolS	
Mida võib teha?	II ja III astme abipolitseinikul on lubatud KorS § 31 lõigete 1–3 alusel kutsuda isik ametiruumi, kui on alust arvata, et isikul on andmeid, mis on vajalikud ohu ennetamiseks, väljaselgitamiseks või tõrjumiseks või korrarikkumise kõrvaldamiseks, ning on õigus sama paragrahvi alusel edastada isikule politseiametniku koostatud kutse.
Korraldusel	II ja III astme abipolitseinik võib meedet kohaldada **politseiametniku korraldusel**.
Vahetu sund	Ei ole.
Keelatud	**Abipolitseinikul on keelatud KorS § 31 lõike 4 alusel kohaldada sundtoomist.**

Uue APolS-is eelnõuga saab abipolitseinik õiguse politseiametniku korraldusel kutsuda isik ametiruumi. Politseiametnik annab täpse korralduse, millal, keda ja kuhu kutsuda. Abipolitseinikud saavad olla abiks ka politseiametnike koostatud kutsete edastamisel, kas siis koos politseiametnikuga politsei tegevuses osaledes või iseseisvalt ülesandeid lahendades. Sundtoomise õigust selle paragrahvi alusel abipolitseinikul ei ole.

KorS § 32. Isikusamasuse tuvastamine

Kehtiv APolS	Nii politseiga koos kui ka iseseisvalt politsei ülesandel tegutsev abipolitseinik võib kohaldada KorS § 32 lõigetes 1–4 sätestatud meedet ning

[34] Sealsamas, lk 103–104.

	selle erisusega, et vaid kriisiolukorra ajal § 32 lõikes 4 lubatud alusel isikusamasuse tuvastamiseks.
Uus APolS	
Mida võib teha?	II ja III astme abipolitseinikul on lubatud kohaldada isikusamasuse tuvastamise meedet KorS § 32 lõigete 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 alusel.
Ilma korralduseta	Abipolitseinik võib KorS § 32 lõigete 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8 alusel meedet kohaldada **ilma politseiametniku korralduseta**.
Korraldusel	Abipolitseinik võib KorS § 32 lõigete 6 ja 9 alusel meedet kohaldada **politseiametniku korraldusel**.
Vahetu sund	Isikusamasuse tuvastamisel on õigus kasutada vahetut sundi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu, politseiametniku korraldust on vaja isiku toimetamisel ametiruumi.

Seega, kehtiva APolS-i järgi on abipolitseinikul õigus isiku teadmisel kehtiva isikut tõendava dokumendi alusel tuvastada isikusamasus, kui see on vajalik ohu ennetamiseks (KorS § 32 lõige 1). Selleks on abipolitseinikul õigus peatada isik ja nõuda temalt dokumendi esitamist, saada isikusamasuse tuvastamist võimaldavaid ütlusi, sealhulgas andmeid isiku elukoha kohta, ning võrdluseks biomeetrilisi andmeid (KorS § 32 lõige 2). Lisaks võib abipolitseinik isikusamasuse tuvastamisel nõuda isikult eriõigust tõendava dokumendi esitamist, kui õigusakti kohaselt on isik kohustatud sellist dokumenti kaasas kandma (KorS § 32 lõige 3). Eriolukorra või erakorralise seisukorra ajal võib abipolitseinik dokumendile kantud või isiku antud andmete õigsust kontrollida rahvastikuregistrist või muust Euroopa Liidu õigusakti või seaduse alusel loodud andmekogust (KorS § 32 lõige 4). **Uues APolS-i eelnõus jäävad nimetatud õigused alles ning KorS § lõike 4 osas kaob piirang, et abipolitseinik võib seda teha vaid eriolukorra või erakorralise seisukorra ajal.** Vajadus KorS § 32 lõike 4 meetme rakendamise järele on igapäevane näiteks järgmistes olukordades:

> **Näide.** Kui abipolitseinik ja politseiametnik tegutsevad ühise patrulltoimkonnana, on abipolitseinikul õigus politsei abistamiseks tuvastada õigusrikkuja isik rahvastikuregistri kaudu, samal ajal kui politseiametnik selgitab välja sündmuse asjaolusid.

> **Näide.** Kui kaks III astme abipolitseinikku moodustavad patrulltoimkonna ja teostavad koos iseseisvalt politsei ülesandel järelevalvet avalikus kohas kehtivate käitumisnõuete üle ning tuvastavad, et avalikus ruumis viibivad noored, kes tarvitavad alkoholi. Sellisel juhul on abipolitseinikel vaja välja selgitada, kas tegemist on alaealiste või täisealiste isikutega. Juhul kui isikutel ei ole kaasas isikut tõendav dokument, võivad abipolitseinikud tuvastada isikute isikusamasuse rahvastikuregistri päringu kaudu. Sellisel juhul puudub vajadus politseinikest patrulltoimkonna väljasaatmiseks, kuna abipolitseinikud saavad isikusamasuse tuvastamise ja olukorra lahendamise teostada iseseisvalt.

Lisaks neile näidetele tekib vajadus rakendada seda meedet piirikontrollis, et piiripunktide vahelisel alal isikuid tuvastada või migratsioonijärelevalves. See õigus võimaldab abipolitseinikul isik peatada ja tema isikut tõendava dokumendi alusel isikusamasust tuvastada. Piirikontrollis on tegu iga kord rakendatava meetmega. Ka piiripunktide vahelisel alal patrullides on vajalik isikud tuvastada. Samuti arvestame, et piirikontrollis on kohustus teha isiku kohta päringud asjaomastesse Euroopa Liidu õiguse alusel asutatud andmekogudesse.

Muudatuse tulemusena saavad II ja III astme abipolitseinikud juurde järgmised õigused ning kohustused võrreldes kehtiva APolS-iga:

- **Isikusamasuse tuvastamisel vahetu sunni kasutamise õiguse nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu, ilma politseiametniku vahetu korralduseta** (KorS § 32 lõige 5).

Näide. Politseiametnikust ja abipolitseinikust koosnev patrulltoimkond märkab noori, kes tarvitavad alkoholi ja püüavad patrulltoimkonda nähes põgeneda ega täida korraldust „Seisma jääda!“. Käitumise põhjal tekib põhjendatud kahtlus, et tegemist võib olla alaealistega, kuna täisealised isikud ei jookse üldjuhul politseid nähes eest ära. Abipolitseinik jookseb noortele järele, peatab ühe noore, hoides teda jope küljest kinni, ning hoiab isikut kinni üksnes ulatuses, mis on vajalik isiku rahustamiseks ja isikuandmete tuvastamiseks, sealhulgas dokumendi esitamiseni, tegutsedes politseiametniku juhendamisel patrulltoimkonna koosseisus.

- **Politsei korraldusel on õigus toimetada isik isikusamasuse tuvastamiseks ametiruumi, kui see on vajalik vahetu ohu korral või olulise ohu väljaselgitamiseks või tõrjumiseks** (KorS § 32 lõige 6).

Kui isikusamasuse tuvastamiseks **on vaja isik toimetada ametiruumi** – vahetu ohu korral või olulise ohu väljaselgitamiseks või tõrjumiseks –, **peab abipolitseinik saama selleks otsese korralduse politseiametnikult**. Isiku toimetamisel politseiruumidesse on tegemist isiku põhiõigusi, liikumisvabadust, piirava meetmega ning sellises olukorras peab abipolitseinik saama otsese korralduse politseiametnikult, et tagada selle meetme õiguspärasus, proportsionaalsus ja sihipärasus. Näiteks kui isik keeldub oma isikut tuvastamast, peab politseiametnik hindama, kas ametiruumi toimetamine on vältimatu või saaks isikusamasuse tuvastada muul viisil. Isik, kes ei kanna kaasas dokumente, kuid ei kujuta otsest ohtu, ei pruugi alati vajada ametiruumi toimetamist. Politseiametniku otsene korraldus tagab, et abipolitseinik ei tegutse omavoliliselt või valesti.

- **Kui isik toimetatakse isikusamasuse tuvastamiseks ametiruumi, on kohustus isikusamasuse tuvastamise järel toimetada isik tema soovil tagasi lähtekohta või tema elu- või ööbimiskohta, kui see on samas omavalitsusüksuses** (KorS § 32 lõige 7).

Omavalitsusüksus on vald või linn. Seega on politseiametniku ja abipolitseiniku kohustus isik ära viia üksnes linna või valla piirides, mitte aga ühest linnast teise. Kuna isik toimetatakse politseisse isiku tuvastamiseks ja teda ei ole milleski süüdi mõistetud, ei tohi politsei tekitada talle põhjendamatut kahju ega ebamugavust. Pärast isikusamasuse tuvastamist on põhjendatud, et isik saab samas kohas jätkata oma tegevust nii, nagu see oli enne politsei ja abipolitseiniku sekkumist.

Näide. Isik on toime pannud õigusrikkumise (varguse kauplusest) ning keeldub oma isikut tõendavaid andmeid esitamast. Sellisel juhul võib isiku toimetada politseijaoskonda tema isikusamasuse ja õigusrikkumisega seotuse tuvastamiseks. Kui pärast menetlustoimingute tegemist ilmneb, et isikul ei ole objektiivset võimalust iseseisvalt oma elukohta naasta näiteks hilise kellaaja, ühistranspordi puudumise või rahaliste vahendite puudumise tõttu, tuleb ta vajaduse korral toimetada elukohta.

- **Kui isikusamasuse tuvastamiseks toimetatakse korrakaitseorganisse alaealine, on kohustus sellest viivitamata teavitada vanemat või muud seaduslikku esindajat või kohalikku omavalitsust** (KorS § 32 lõige 8).

Siin tuleb arvestada, et seda kohustust ei saa täita nii, et alaealine ise ütleb, et annab oma emale teada, et teda on toimetatud politseimajja. Sellisel juhul ei saa abipolitseinik ega politseiametnik veenduda, kas alaealine seda ka tegelikult tegi või helistas lihtsalt oma sõbrale. Teavitamise viisi ei ole KorS-is ette nähtud, kuid kiire teavitamise korral tuleks seda teha telefoni teel ning hilisemate vaidluste ärahoidmiseks fikseerida, kellele ja millal seda tehti. Alaealise vanema või seadusliku esindaja teavitamine ei vabasta kohustusest toimetada alaealine tema soovil tagasi lähtekohta või tema elu- või ööbimiskohta juhul, kui elu- või ööbimiskoht asub samas omavalitsusüksuses.[35]

- **Politsei korraldusel massilise korratuse käigus kinnipeetud isiku isikusamasuse kohese tuvastamise võimatuse korral on õigus selle hilisema tuvastamise eesmärgil kasutada identifitseerimist võimaldavaid vahendeid koos salvestamisega viisil, mis ei solva inimväärikust** (KorS § 32 lõige 9).

Selleks võib kasutada näiteks identifitseerimisnumbreid, mis kinnitatakse isiku riietusele. Numbrite või muu märgistuse kandmist inimese käele või muule kehaosale võib pidada inimväärikust solvavaks.[36]

§ 34. Isikuandmete töötlemine jälgimisseadmestiku kasutamisega

Kehtiv APolS	Abipolitseinik, kes osaleb koos politseiametnikuga politsei tegevuses, võib seda meedet kohaldada.
Uus APolS	
Mida võib teha?	Uue APolS-i eelnõuga selle meetme kohaldamise õigus säilib. Seda võib teha nii II kui ka III astme abipolitseinik.
Korraldusel	Abipolitseinik võib KorS § 34 meedet kohaldada **politseiametniku korraldusel**.

Politsei korraldusel võib II ja III astme abipolitseinik isikuandmeid töödelda jälgimisseadmestiku kastutamisega. Korraldus on vajalik, kuna pole mõeldav, et abipolitseinik hakkaks isikuandmeid töötlema jälgimisseadmestikuga enda algatusel. Selle meetme kohaldamisega saab abipolitseinik **õiguse jälgida** avalikus kohas toimuvat pilti edastava või salvestava jälgimisseadmestikuga, et selgitada välja ja tõrjuda oht ning lõpetada korrarikkumine. Kui videovalvet jälgitakse reaalajas, on võimalik korrarikkumise avastamisel ohu tõrjumiseks ja korrarikkumise lõpetamiseks kohe võtta vajalikke meetmeid.

> **Näide**. Abipolitseinik, kellele on antud ülesanne jälgida massikogunemist või suurüritust, tuvastab kaamerapildis reaalajas korrarikkumise ning edastab selle kohta viivitamata teabe politseiametnikule, kes otsustab edasise sekkumise.

> **Näide**. Abipolitseinik vaatab salvestist tagantjärele, et koguda teavet toimunud korrarikkumise kohta, näiteks tuvastada sõiduk, millega õigusrikkuja sündmuskohalt lahkus.

KorS § 37. Isiku joobeseisundi kontrollimine ja tuvastamine

Kehtiv APolS	Kehtiva APolS-i järgi ei ole abipolitseinikul õigust seda meedet kohaldada.
Uus APolS	

[35] Sealsamas, lk 109.
[36] Sealsamas, lk 109.

Mida võib teha?	Uue APolS-i eelnõuga võib II ja III astme abipolitseinik joobeseisundile viitavate tunnuste korral kontrollida ja tuvastada isiku joovet (alkoholi, narkootilise, psühhotroopse või muu joovastava aine tarvitamist).
Ilma korralduseta	Abipolitseinik võib KorS § 37 meedet kohaldada **ilma politseiametniku korralduseta**.

Muudatusega antakse II ja III astme abipolitseinikule õigus kontrollida isiku organismis alkoholi, narkootilise või psühhotroopse aine või muu joovastava aine esinemist juhul, kui isikul täheldatakse joobeseisundile viitavaid tunnuseid ning esineb vähemalt üks järgmistest alustest:

- tegemist on sõidukijuhi või muu isikuga, keda on alust kahtlustada, et ta on toime pannud süüteo, mille koosseisuliseks tunnuseks on joobeseisund, alkoholi piirmäära ületamine või narkootilise või psühhotroopse aine või muu joovastava aine tarvitamine;
- isik võib olla ohtlik endale või teistele;
- tegemist on alaealisega (KorS § 37 lõige 1).

Loetelu on ammendav, st puudub õigus kontrollida joobeseisundit juhul, mis ei ole hõlmatud nende kolme alusega. Ainus erand on KorS § 37 lõike 2 alusel võimalus allutada joobeseisundi kontrollimise ja tuvastamise protseduurile sõidukijuht, kui see on vajalik ohu ennetamiseks liikluses. See tähendab, et sõidukijuhtide kontrollimine on lubatud ka juhul, kui neil ei avaldu joobeseisundile viitavaid tunnuseid. Joobeseisundile viitavate tunnuste loetelu ning nende tunnuste esinemise või mitteesinemise tuvastamise viisi kehtestab valdkonna eest vastutav minister määrusega (KorS § 37 lõige 3). Joobeseisundi tuvastamise määruses on loetletud viitavad tunnused ja nende tuvastamise viis, kuid mitte see, kuidas neid kirjeldada või milliste tunnuste alusel joobeseisundit järeldada. Terviseseisundi häireid tuleb kirjeldada täpselt – pelgalt „häirunud kõne“ asemel tuleks märkida, kas see on aeglane, ebaselge või katkendlik. Samuti ei piisa üldisest „käitumishäire“ märkusest, vaid tuleb täpsustada, milles see väljendub. Täpne kirjeldus on oluline, kuna sarnased sümptomid võivad esineda ka haiguste või kaasasündinud eripärade korral. Joobeseisundi hindamine peab tuginema tunnuste kogumile, mitte üksikutele märkidele. Korrektselt dokumenteeritud terviseseisund võimaldab ka hilisematel hindajatel, näiteks kohtul, teha põhjendatud järeldusi.[37]

> **Näide.** III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond on jaanuari teisel nädalavahetusel patrullimas ning saavad väljakutse, mille kohaselt kaubanduskeskuse ees istub isik, kellel esinevad välised joobetunnused (sh koordinatsioonihäired, ebaselge kõne ja alkoholilõhn suust). Õhutemperatuur on –15 °C. Sündmuskohale jõudes selgub, et isikul esinevad selged välised joobetunnused, kuid ta ei ole võimeline puhuma alkoholijoovet tuvastavasse indikaatorvahendisse. Abipolitseinikud kutsuvad sündmuskohale kiirabi, kes kontrollib isiku terviseseisundit ning kinnitab, et isiku terviseseisund on stabiilne ja ei vaja vältimatut meditsiinilist sekkumist. Samas ei ole võimalik tuvastada isiku elukohta ega isikusamasust. Isiku enda ohutuse tagamiseks tekib vajadus toimetada isik kainestusmajja. Selleks tuleb dokumenteerida joobeseisundile viitavad tunnused ning abipolitseinikud toimetavad isiku turvalisse kohta.

KorS § 38. Alkoholijoobe kontrollimine ja tuvastamine kohapeal

Kehtiv APolS	Kehtiva APolS-i alusel võib abipolitseinik, kes tegutseb koos politseiametnikuga või ka iseseisvalt, kontrollida indikaatorvahendiga alkoholisisaldust isiku väljahingatavas õhus, kuid tal puudub õigus tuvastada alkoholijoove kohapeal tõendusliku alkomeetriga.

[37] Sealsamas, lk 121.

Uus APolS	
Mida võib teha?	Muudatuse tulemusel saab II ja III astme abipolitseinik õiguse tuvastada alkoholijoove lisaks indikaatorvahendile tõendusliku alkomeetriga.
Ilma korralduseta	Abipolitseinik võib KorS § 38 alusel **ilma politseiametniku korralduseta** kontrollida indikaatorvahendiga alkoholisisaldust isiku väljahingatavas õhus ja tuvastada alkoholijoove kohapeal tõendusliku alkomeetriga.
Vahetu sund	Vahetut sundi ei või kasutada.

Kui kahtlustatakse süütegu, mis on seotud mootor-, õhu- või veesõiduki, raudteeveeremi või trammi ohutu liiklemise või käituseeskirja rikkumisega, ei piisa alkoholijoobe kontrollimiseks indikaatorvahendist. Seda seetõttu, et LS-is on määratletud lubatud alkoholi piirmäär, mille ületamine on kas väärtegu (piirmäära ületamine) või kuritegu (alkoholijoove). Seega tuleb alati, kui on kahtlus, et mootorsõiduki juht on joobes, kasutada tõenduslikku alkomeetrit, mida kehtiva ApolS-i järgi abipolitseinik kasutada ei tohi, kuid uue APolS-i eelnõu kohaselt võib. Kui isik keeldub alkoholijoobe tuvastamisest tõendusliku alkomeetriga, selgitatakse talle, et sel juhul määratakse joove vereproovi analüüsi abil.

Muudatuse tulemusel saab II ja III astme abipolitseinik õiguse tuvastada alkoholijoove lisaks indikaatorvahendile tõendusliku alkomeetriga.

Erinevalt indikaatorvahendist on tõenduslik alkomeeter mõõtevahend, mida peab kasutama kooskõlas mõõteseaduse põhimõtetega. Tõendusliku alkomeetri kasutamisel peab juhinduma mõõtemetoodikast[38] ja veenduma, et alkomeeter on kehtiva korra kohaselt kontrollitud. [39] Kui tõendusliku alkomeetri kasutamisel saadakse positiivne tulemus, siis koostab politsei selle kohta „Tõendusliku alkomeetri kasutamise protokolli“, 2024. aastal koostati neid üle Eesti kokku 3169 korral ja 2023. aastal 3145 korral. Siinkohal on oluline rõhutada, et need arvud ei näita, kui palju on tõenduslikku alkomeetrit tegelikult kasutatud, sest olukorras, kus mõõtmise tulemus on negatiivne, protokolli ei vormistata. Kõige enam on tõendusliku alkomeetriga positiivseid näite tuvastatud Põhja prefektuuris – 2024. aastal 1592 korral. See teeb keskmiselt 4 juhtumit ööpäevas. Kõige vähem on positiivseid näite tuvastatud Lääne prefektuuris – 2024. aastal 106 korral. Lõuna ja Ida prefektuuris on see arv ligi 700 aastas, s.o keskmiselt 2 positiivset tuvastamist ööpäevas.

Abipolitseinik peab enne isiku alkoholijoobe kontrollimist või tuvastamist tutvustama talle tema õigusi. Need õigused sõltuvad sellest, kas kasutatakse indikaatorvahendit või tõenduslikku alkomeetrit.

- **Indikaatorvahendi kasutamisel** on isikul õigus vaidlustada selle näit ja valida joobe täiendavaks tuvastamiseks kas tõenduslik alkomeeter või vereproov.
- **Tõendusliku alkomeetri kasutamisel** ei ole isikul õigust vaidlustada selle näitu ega nõuda täiendavat vereproovi, kuna see mõõtevahend on piisavalt usaldusväärne.

Kui isik keeldub indikaatorvahendiga kontrollimisest, peab abipolitseinik selgitama, millist edasist meetodit isik soovib – kas tõenduslikku alkomeetrit või vereproovi. Isik võib valida ainult ühe neist, mõlemat korraga nõuda ei saa. Kui isik keeldub tõendusliku alkomeetri kasutamisest või ei ole selleks võimeline, on abipolitseinikul õigus toimetada ta tervishoiuasutusse alkoholijoobe tuvastamiseks vereproovi uuringuga.[40]

[38] Siseministri 30. mai 2014. aasta määrus nr 19 „Tõendusliku alkomeetri ja indikaatorvahendi kasutamise ning nende kasutamise dokumenteerimise kord“. – RT I, 04.06.2014, 10.
[39] Laaring jt 2017, lk 123.
[40] Sealsamas, lk 123.

Tõendusliku alkomeetri ja indikaatorvahendi kasutamise ning selle dokumenteerimise kord on kehtestatud siseministri määrusega[41] ning nõuded isiku väljahingatavas õhus etanoolisisalduse mõõtmise protseduurile ja mõõtetulemuste töötlemisele on kehtestatud Vabariigi Valitsuse määrusega[42].

> **Näide.** II astme abipolitseinik osaleb politseireidil „Kõik puhuvad" ja kontrollib indikaatorvahendiga, kas sõidukijuht on alkoholi tarvitanud. Kui indikaatorvahend annab positiivse näidu, tuleb alkoholijoove kinnitada tõendusliku alkomeetriga. Kui kõik reidil osalevad politseiametnikud on hõivatud süüteomenetluse toimingutega, võib abipolitseinik, kellel on mõõtepädevus, samal ajal kasutada tõenduslikku alkomeetrit, et tuvastada joove isikul, kelle indikaatorvahendi näit oli positiivne.

> **Näide.** III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond patrullib politsei ülesandel iseseisvalt ning peatab liiklusjärelevalve käigus sõiduki, mille kohta on juhtimiskeskus edastanud teate, et sõiduki roolis võib viibida alkoholijoobes isik. Abipolitseinikud kontrollivad esmalt juhi alkoholijoovet indikaatorvahendiga ning positiivse tulemuse korral mõõdavad alkoholijoovet patrullsõidukis oleva tõendusliku alkomeetriga. Kuna abipolitseinikel puudub õigus süüteomenetluse läbiviimiseks, antakse sündmus ja kogutud teave edasiseks menetlemiseks üle politseiametnikest koosnevale patrulltoimkonnale.

Tõenduslik alkomeeter on siseruumides, sõidukis või välitingimustes tõendusotstarbel kasutatav mõõtevahend väljahingatavas õhus etanooli massikontsentratsiooni täpseks mõõtmiseks. Tõendusliku alkomeetriga on õigus mõõta üksnes pädeval mõõtjal, kes peab järgima mõõtemetoodikat. See tähendab, et abipolitseinik peab olema läbinud mõõtevahendi kasutamiseks vajaliku erialaõppe. PPA vastutab isiku väljahingatavas õhus etanoolisisalduse mõõtmise protseduurile kehtestatud nõuete täitmise eest.[43]

Tõendusliku alkomeetri kasutamisel II ja III astme abipolitseiniku poolt ei ole vaja politseiametniku eraldi korraldust, kuna alkoholijoobe tuvastamine tõendusliku alkomeetriga on faktilise asjaolu kindlakstegemine, mitte süüteomenetluse läbiviimine. Abipolitseiniku pädevus kasutada tõenduslikku alkomeetrit tuleneb vahetult seadusest ning eeldab vastava erialaõppe läbimist ja mõõtepädevuse olemasolu, mille kaudu on tagatud mõõtetulemuse usaldusväärsus ja tõendatavus kooskõlas mõõteseadusest ning selle alusel kehtestatud õigusaktidest tulenevate nõuetega. Tõendusliku alkomeetri kasutamise õiguspärasus ei ole seotud korraldusliku alluvussuhtega politseiametnikule, vaid mõõtemetoodika järgimise, kontrollitud mõõtevahendi kasutamise ja pädeva mõõtja tegevusega. Vastutus isiku väljahingatavas õhus etanoolisisalduse mõõtmise protseduurile kehtestatud nõuete täitmise eest lasub PPA-l, mitte üksikametnikul, mistõttu ei ole menetlusökonoomia seisukohalt põhjendatud nõuda politseiametniku eraldi korraldust igaks tõendusliku alkomeetri kasutamise juhuks. Selline regulatsioon võimaldab alkoholijoobe viivitamatut ja tõhusat tuvastamist ning väldib olukordi, kus joobe tuvastamine viibib üksnes korralduslike takistuste tõttu.

Tõendusliku alkomeetri kasutamise pädevuse laiendamine ei tähenda selle mõõtevahendi üldist ega automaatset kasutamist kõigi abipolitseinike poolt. Praktikas on tõendusliku alkomeetri kasutamise õigus seotud üksnes nende II ja III astme abipolitseinikega, kes osalevad

[41] Siseministri 30. mai 2014. aasta määrus nr 19 „Tõendusliku alkomeetri ja indikaatorvahendi kasutamise ning nende kasutamise dokumenteerimise kord". – RT I, 04.06.2014, 10.
[42] Vabariigi Valitsuse 19. juuni 2014. aasta määrus nr 87 „Nõuded isiku väljahingatavas õhus etanoolisisalduse mõõtmise protseduurile ja mõõtetulemuste töötlemisele". – RT I, 26.06.2014, 3.
[43] Sealsamas.

regulaarselt patrullimisel ning kellele PPA on andnud vastava mõõtepädevuse, st suunanud nad spetsiaalsesse erialaõppesse.

Inimkannatanutega liiklusõnnetustes osalenud alkoholi tarvitanud liiklejate arv on käesoleval kümnendil taas kasvanud, suurenedes viimase viie aastaga 50 protsenti. Alkoholi mõju all juhtimise sagenemise peamised põhjustajad on kergliikurijuhid ja jalgratturid. 2024. aastal sattus liiklusõnnetusse 130 alkoholijoobes kergliikurijuhti, kes moodustavad 42 protsenti kõigist joobes juhtidest, ning 56 alkoholijoobes jalgratturit, kes moodustavad neist 18 protsenti. 2024. aastal toimunud liiklusõnnetustes viga saanud kergliikurijuhtidest iga kolmas (32 protsenti) oli alkoholi mõju all. Üks joobes kergliikurijuht hukkus. Õnnetusse sattunud jalgratturitest oli alkoholijoobes 15 protsenti. **Kõigist surmaga lõppenud liiklusõnnetustes osalenud mootorsõidukijuhtidest oli 16 (23 protsenti) alkoholi tarvitanud või joobes. 2024. aastal tehti üle 1 156 000 joobekontrolli**, mis on ligi viiendiku võrra rohkem kui aasta varem. Alkoholipiirmäära ületamise või joobes juhtimise juhtumeid registreeriti peaaegu 6500, moodustades kõigist kontrollitutest 0,6 protsenti, mis on sama tase kui 2023. aastal.[44] Abipolitseinikud saavad edaspidi paremini panustada liiklusturvalisuse parandamisse, eriti arvestades alkoholi mõju all liiklejate arvu kasvu.

Abipolitseinike kaasamine liiklusjärelevalvesse aitab vähendada joobes juhtimisega seotud õnnetusi, toetades politsei tööd nii ennetuses kui ka järelevalvetegevuses. Abipolitseinikud saavad osaleda patrullides, aidata teha pistelisi joobekontrolle ning suurendada nähtavust riskipiirkondades ja -aegadel, nagu linnakeskused ja nädalavahetused. Politsei ja abipolitseinike suurem kohalolek tänavatel loob turvalisema keskkonna.

KorS § 39. Isiku toimetamine alkoholijoobe tuvastamiseks ametiruumi ja tervishoiuteenuse osutaja juurde

Kehtiv APolS	Kehtiva APolS-i alusel ei või abipolitseinik, kes tegutseb koos politseiametnikuga või iseseisvalt, toimetada isikut alkoholijoobe tuvastamiseks ametiruumi või tervishoiuteenuse osutaja juurde.
Uus APolS	
Mida võib teha?	Muudatuse tulemusel saab II ja III astme abipolitseinik õiguse toimetada isik alkoholijoobe tuvastamiseks ametiruumi ja tervishoiuteenuse osutaja juurde.
Korraldusel	Abipolitseinik võib KorS § 39 meedet kohaldada **politseiametniku korraldusel**.
Vahetu sund	Vahetut sundi võib eesmärgi saavutamiseks kasutada.

KorS § 39 lõikes 1 on ette nähtud, **et isiku võib alkoholijoobe tuvastamiseks tõendusliku alkomeetriga toimetada korrakaitseorgani ametiruumi, kui kohapeal ei ole joobeseisundi tuvastamine võimalik**, näiteks tõenduslikku alkomeetrit ei ole sõidukis kaasas. Sama paragrahvi lõike 2 kohaselt **võib isiku toimetada tervishoiuteenuse osutaja juurde või riiklikku ekspertiisiasutusse vereproovi võtmiseks, et tuvastada alkoholijoove vereproovi uuringuga**. Tervishoiuteenuse osutaja juurde või ekspertiisiasutusse võib isiku toimetada juhul, kui 1) isik keeldub alkoholijoobe kontrollimisest indikaatorvahendiga või tuvastamisest tõendusliku alkomeetriga; 2) isik ei ole võimeline järgima indikaatorvahendi või alkomeetri kasutamise protseduuri; 3) isik nõuab seda indikaatorvahendi positiivse tulemuse korral; 4) see on otstarbekas ja isik on sellega nõus. KorS § 39 lõike 3 kohaselt võib vanema või muu seadusliku esindaja järelevalveta joobeseisundi kahtlusega või joobeseisundis alaealise vajaduse korral toimetada tema vanema või seadusliku esindaja juurde või kohaliku

[44] Transpordiamet. Liiklusaasta 2024.

omavalitsuse hoolekandeasutusse sõltumata käesoleva paragrahvi lõikes 2 sätestatud aluste olemasolust. Kui alaealisele on vajalik osutada vältimatut abi, kutsub korrakaitseorgan välja kiirabiteenuse osutaja.

Oluline on välja tuua, et joobeseisundi kahtlusega või joobeseisundis alaealist ei tohi jätta omapäi, kuna tema vanust ja terviseseisundit arvestades võib alaealisel võrreldes täiskasvanuga olla suurem oht sattuda süüteo ohvriks. Samuti võib olenevalt alkoholi tarvitamise ajast ja tarbitud alkoholikogusest alaealise tervis äkki oluliselt halveneda. Seetõttu on vajalik, et joobeseisundis alaealine antakse üle lapsevanemale või toimetatakse kohaliku omavalitsuse sotsiaalasutusse. Teatud juhtudel võib olla vajalik kutsuda alaealise terviseseisundi hindamiseks kohale kiirabi.[45]

Alkoholijoobe kahtluse korral on ajategur määrava tähtsusega. Mida kiiremini on võimalik isiku alkoholijoove tõendusliku alkomeetriga tuvastada, seda usaldusväärsem on tulemus. Tõenduslik alkomeeter paikneb üldjuhul politseijaoskonnas või patrullsõidukis.

> **Näide.** Kui III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond patrullib ja kontrollib liiklusjärelevalve käigus indikaatorvahendiga sõidukijuhi väljahingatava õhu alkoholisisaldust, tuleb positiivne tulemus kinnitada ka tõendusliku alkomeetriga. Sellises olukorras võivad abipolitseinikud politseiametniku korraldusel, sealhulgas näiteks raadioside kaudu politsei välijuhiga ühendust võttes, toimetada joobekahtlusega isiku politseijaoskonda, kus on olemas tõenduslik alkomeeter. Sellisel juhul ei ole vajalik politseinikest patrulltoimkonna kohale saatmist sündmuskohale oodata. See, kas abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond saab ise tõendusliku alkomeetriga alkoholijoovet tuvastada, sõltub sellest, kas neil on vastav erialaõpe läbitud. Kui vastav erialaõpe puudub, peab alkoholijoobe tuvastama pädevust omav politseiametnik.

> **Näide.** Kui III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond peatab liiklusjärelevalve käigus sõidukijuhi, kellel esinevad joobeseisundile viitavad tunnused ning kelle hingeõhus on alkoholilõhn, kuid kes keeldub alkoholijoobe kontrollist nii indikaatorvahendiga kui ka tõendusliku alkomeetriga, võivad abipolitseinikud politseiametniku korraldusel, sealhulgas näiteks raadioside kaudu politsei välijuhiga ühendust võttes, toimetada joobekahtlusega isiku tervishoiuasutusse vereproovi andmiseks. Sellisel juhul ei ole vajalik politseinikest patrulltoimkonna sündmuskohale saabumise ootamine, vaid abipolitseinikud suunduvad joobekahtlusega isikuga otse tervishoiuasutusse.

KorS § 41. Narkootilise või psühhotroopse aine või muu joovastava aine tarvitamise või sellest põhjustatud joobeseisundi tuvastamine

Kehtiv APolS	Kehtiva APolS-i järgi on abipolitseinikul, kes tegutseb koos politseiametnikuga, õigus tuvastada narkootilise, psühhotroopse või muu joovastava aine tarvitamine või sellest põhjustatud joobeseisund indikaatorvahendiga, kuid iseseisvalt tegutseval abipolitseinikul seda õigust ei ole.
Uus APolS	
Mida võib teha?	Muudatuse tulemusel on indikaatorvahendi kasutamise õigus nii II kui ka III astme abipolitseinikul.
Korraldusel	KorS § 41 alusel võib abipolitseinik ainult **politseiametniku korraldusel tuvastada narkootilise, psühhotroopse või muu joovastava aine esinemise organismis indikaatorvahendi abil või toimetada isiku**

[45] Laaring jt 2017, lk 126–127.

	bioloogilise vedeliku proovi võtmiseks ja vajaduse korral terviseseisundi kirjeldamiseks tervishoiuteenuse osutaja juurde või riiklikku ekspertiisiasutusse.
Vahetu sund	III astme abipolitseinikul on keelatud iseseisvalt tegutsedes § 41 lõike 10 alusel bioloogilise vedeliku proovi võtmise tagamiseks kasutada proovi andmiseks kohustatud isiku suhtes vahetut sundi (APolS § 25 lg 3).

Narkootilise, psühhotroopse või muu joovastava aine tarvitamise või sellest põhjustatud joobeseisundi kontrollimiseks ettenähtud indikaatorvahendit ei ole keeruline kasutada. Politsei kasutab narkokiirteste sülje või uriiniproovi kaudu. Test tehakse kohapeal ja see suudab tuvastada mitmesuguseid narkootilisi aineid. Test annab vastuse mõne minuti jooksul – kas tulemus on positiivne (näitab aine olemasolu) või negatiivne. Indikaatorvahendi puhul on tegemist ühe töövahendiga, mida abipolitseinik saab kasutada. Oma olemuselt sarnaneb see alkoholi kontrollimiseks mõeldud töövahendiga ehk siis indikaatorvahendi ja alkomeetriga.

Abipolitseinikul peab olema meetme kohaldamisel **põhjendatud kahtlus**, et isik on tarvitanud narkootilist, psühhotroopset või muud joovastavat ainet või on sellest joobeseisundis. Kahtluse aluseks võivad olla **käitumine** (segasus, uimasus, reaktsioonide aeglus või hoopis liigne aktiivsus), **välimus** (punased või klaasistunud silmad, pupillide laienemine või ahenemine), **koordinatsioonihäired** (kõnnakuhäired, tasakaalu puudumine, reaktsioonide aeglus), **lõhn** (kanepi spetsiifiline lõhn). Kui abipolitseinikul on alust kahtlustada narkootikumide tarvitamist, võib ta kasutada indikaatorvahendit ehk teha **narkokiirtesti**. Seda võib teha nii süljest kui ka uriinist.

Muudatuse tulemusel on indikaatorvahendi kasutamise õigus politseiametniku korraldusel nii II kui ka III astme abipolitseinikul. Sealhulgas võib III astme abipolitseinik indikaatorvahendit kasutada ka juhul, kui patrullib iseseisvalt politsei ülesandel.

Narkootilise, psühhotroopse või muu joovastava ainega seonduvalt jagunevad juhtumid kaheks:

1) **Narkootilise või psühhotroopse aine tarvitamine** – vajalik on tuvastada, kas isiku organismis on narkootilist, psühhotroopset või joovastavat ainet.

   Abipolitseinik saab kontrollida isikut indikaatorvahendiga, nn kiirtestiga, ja fikseerib isiku joobeseisundile viitavad tunnused. Kontrollimisel peab abipolitseinik järgima indikaatorvahendi kasutamise korda[46]. Kui isik keeldub indikaatorvahendiga kontrollimisest või ei nõustu selle tulemusega, tuleb narkootilise või psühhotroopse aine tarvitamine tuvastada bioloogilise vedeliku proovi uuringuga.

   Indikaatorvahendiga kontrollimisele allutamine sõltub isiku tahtest, st kui isik keeldub kontrollimisest, siis vahetu sunniga teda kontrollile allutada ei saa. Kui ei ole võimalik indikaatorvahendit kasutada, võib isiku allutada bioloogilise vedeliku proovi võtmisele.[47]

   > **Näide.** III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond teostab liiklusjärelevalvet ning tuvastab sõidukijuhi, kellel esinevad võimalikule narkojoobe kahtlusele viitavad tunnused, sealhulgas suurenenud pupillid, aeglane kõne ja punetavad silmad.

[46] Siseministri 20. novembri 2014. aasta määrus nr 48 „Narkootilise või psühhotroopse aine või muu joovastava aine organismis esinemise tuvastamiseks kasutatava indikaatorvahendi kasutamise ning selle dokumenteerimise kord“. – RT I, 25.11.2014, 16.
[47] Laaring jt 2017, lk 130.

Abipolitseinikud kontrollivad esmalt alkoholisisaldust juhi väljahingatavas õhus. Kui alkoholijoovet ei tuvastata, võivad abipolitseinikud politseiametniku korraldusel kontrollida narkootiliste või psühhotroopsete ainete võimalikku esinemist sülje kiirtesti abil, eesmärgiga selgitada välja juhi võimaliku joobe olemasolu ning tagada liiklusohutus.

Näide. Abipolitseinik tagab turvalisust koos piirkonnapolitseinikuga noortefestivalil ja nad märkavad, et viieliikmeline seltskond käitub segaselt, neil on koordinatsioonihäired ja nende juures on tunda kanepile iseloomulikku magusat lõhna. Abipolitseinik saab kontrollida kiirtestiga, kas noored on kanepit tarvitanud, ja piirkonnapolitseiametnik saab samal ajal küsitleda noori, et selgitada välja täpsemad asjaolud.

2) **Narkootilise, psühhotroopse või muu joovastava aine tarvitamisest põhjustatud joobeseisund** (nt liikluses osalev sõidukijuht) – vajalik on tuvastada, et isik on tarvitanud narkootilist, psühhotroopset või muud joovastavat ainet, mis on põhjustanud häired tema terviseseisundis. Selleks on arst kohustatud isiku terviseseisundit kirjeldama ja tegema bioloogilise vedeliku uuringu. Arst ei saa keelduda isiku terviseseisundi kirjeldamisest, tal on seaduslik kohustus politsei nõudmisel seda teha.[48] Bioloogilise vedeliku proovi võtmiseks ei ole abipolitseinikul õigust kasutada vahetut sundi.

Narkojoobes juhtide arv suurenes 2024. aastal 39 protsenti. 2023. aastal tabati 236 narkojoobes juhti[49]. Tervise Arengu Instituudi (TAI) andmetel kasvas 2022. aastal narkootikumide üledoosist põhjustatud surmajuhtude arv võrreldes eelnevate aastatega hüppeliselt. Kui 2020. aastal oli selliseid surmajuhte 31 ja 2021. aastal 39, siis 2022. aastal on seni tehtud toksikoloogilistele analüüsidele tuginedes surmajuhte kokku 79.[50] Abipolitseinike kohalolu ja sekkumine võib aidata vähendada narkootikumidest tingitud kahju ning päästa elusid.

KorS § 42. Joobeseisundis isiku kainenema toimetamine

Kehtiv APolS	Kehtiva APolS-i järgi võib koos politseiga politsei tegevuses osalev abipolitseinik toimetada isiku kainenema, kuid iseseisva pädevusega abipolitseinikul ei ole õigust toimetada joobeseisundis isik tema elu- või ööbimiskohta või kainenema politsei arestimajja, arestikambrisse või vanglasse.
Uus APolS	
Mida võib teha?	Muudatuse tulemusel on kainenema toimetamise õigus nii II kui ka III astme abipolitseinikul.
Korralduseta	Uue APolS-i järgi on selle meetme kohaldamise õigus **ilma politseiametniku korralduseta** nii politseiga koos tegutseval abipolitseinikul kui ka III astme abipolitseinikul, kes politseid iseseisvalt abistab.
Vahetu sund	Õigus kasutada vahetut sundi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu.

KorS § 42 meetme eesmärk on kaitsta isikut tema enda tekitatud ohu eest, viies ta turvalisse kohta. Abipolitseinik peab meetme rakendamisel järgima proportsionaalsuse põhimõtet – tal on õigus toimetada isik kainenema teatud tingimustel, kuid see ei ole alati vajalik ega otstarbekas.

[48] Laaring jt 2017, lk 130.
[49] Justiits- ja Digiministeerium. Kuritegevuses Eestis 2023.
[50] Tervise Arengu Instituut. Narkootikumide üledoosist põhjustatud surmad on 2022. aastal hüppeliselt kasvanud.

Seetõttu ei saa kõiki joobeseisundis isikuid automaatselt kainenema viia, vaid iga juhtumi puhul tuleb hinnata, kas isik kujutab endast ohtu. Kui isiku terviseseisund on nii tõsiselt häiritud, et ta ei suuda ümbritsevast aru saada, ajas või kohas orienteeruda, reageerib ebaadekvaatselt, on agressiivne või kontaktivõimetu, võib tema elu, tervis või vara olla ohus. Samuti võib ta ohustada teiste inimeste tervist või vara. Näiteks kui joobeseisundis isik oli varem liikluses sõidukijuhina, kuid rikkumine on lõpetatud ja temast enam ohtu ei lähtu, ei ole see iseenesest põhjus tema kainenema viimiseks. Täiskasvanud isiku lubab KorS viia tema elu- või ööbimiskohta juhul, kui ta kujutab ohtu ainult iseendale. Kui joobeseisundis inimene on ohtlik teistele, tuleb ta toimetada kainenema arestimajja või -kambrisse. Kui isik ei ohusta teisi, ei tohi teda kodu lähedusest (nt oma maja eest) arestimajja viia, välja arvatud juhul, kui tema terviseseisund on nii raskelt häirunud, et ta vajab pidevat jälgimist, kuid kodus pole ühtegi täisealist pereliiget, kes saaks tema eest hoolitseda.[51]

Joobeseisundis isiku kainenema toimetamisel ei ole II ja III astme abipolitseinikul uue APolS-i kohaselt vaja politseiametniku eraldi korraldust, kuna tegemist on korrakaitseliste meetmega, mille eesmärk on isiku ja avaliku korra kaitse, mitte süüteomenetluse läbiviimine. Kainenema toimetamine eeldab vahetut ja olukorraspetsiifilist hinnangut isiku käitumisele, seisundile, keskkonnale ning isikust lähtuva ohu iseloomule, mida on võimalikusaldusväärselt anda üksnes sündmuskohal viibival isikul. Politseiametnik, kes ei viibi kohapeal, peab olukorda hindama piiratud ja vahendatud teabe alusel, mistõttu on tal oluliselt raskem hinnata nii ohu tegelikku ulatust kui ka meetme proportsionaalsust ja sobivaimat teostamisviisi. Seetõttu on põhjendatud, et otsustuspädevus kainenema toimetamise üle lasub abipolitseinikul, kes vahetult tajub ja näeb kogu olukorda, sh isiku käitumist, terviseseisundit, ümbritsevat keskkonda ja võimalikke riske nii isikule endale kui ka teistele. Abipolitseinik peab meetme rakendamisel järgima proportsionaalsuse põhimõtet ning kaaluma, kas ja millisel viisil on võimalik ohtu tõrjuda leebemate vahenditega, sealhulgas isiku toimetamisega elu- või ööbimiskohta, ning politsei arestimajja või -kambrisse kainenema toimetamine on lubatav üksnes juhul, kui muud lahendused ei ole piisavad.

Kuigi politseiametniku korraldus ei ole nõutav, on politseiga konsulteerimine soovitatav olukordades, kus meetme kohaldamise eeldused või ulatus ei ole üheselt selged, eelkõige alaealiste puhul või juhtudel, kus esinevad kõrgendatud tervise- või ohuriskid. Konsulteerimine võimaldab abipolitseinikul kasutada täiendavat teavet ja kogemust, ilma et see asendaks sündmuskohal tehtavat otsust. Selline regulatsioon tagab, et kainenema toimetamise otsus tehakse kiiresti, sisuliselt ja olukorrale vastavalt, vältides põhjendamatuid viivitusi ohu tõrjumisel ning tagades isiku õiguste kaitse. Politseiametnik saab abipolitseinikule edastada lisateavet võimalike riskide kohta. Samuti saab politseiametnik anda hinnangu, kas konkreetne olukord vastab joobeseisundis isiku kainenema toimetamise eeldustele või on ohtu võimalik tõrjuda leebema meetmega. Politseiametnikul on võimalik suunata abipolitseinikku sobivaima kainenemiskoha valikul, arvestades isiku käitumist, terviseseisundit ja ohu iseloomu, ning hinnata, kas olukord eeldab täiendavat politseilist sekkumist, eelkõige alaealise joobeseisundis isiku puhul, kelle suhtes on arestimajja või -kambrisse kainenema toimetamine lubatud üksnes viimase abinõuna.

> **Näide.** Kui III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond tuvastab avalikus kohas joobeseisundis isiku, kes ei ole võimeline olukorrast aru saama, võivad abipolitseinikud isiku enda ohutuse tagamiseks toimetada tema elukohta, et vältida alajahtumist või kuriteo ohvriks langemist.

[51] Laaring jt 2017, lk 132-133.

Alaealise puhul on KorS § 42 lõikes 1^1 sätestatud nõue, et alaealise arestimajja või -kambrisse või vanglasse kainenema toimetamine on lubatav üksnes juhul, kui tema üleandmine lähedase hoole alla ei ole võimalik. Alaealise üleandmine lähedase hoole alla ei pruugi olla võimalik ka juhul, kui alaealine toimetatakse koju, kuid seal on alkoholijoobes seltskond ning keegi seltskonnast ei ole võimeline joobeseisundis alaealise eest hoolt kandma. Lähtuma peab alaealise huvidest, st tagada tuleb tema ohutus.[52] Seega on abipolitseinikul joobeseisundis alaealise puhul kohustus läbi mõelda kõik võimalused, mille abil saab alaealise joobeseisundist tulenevat ohtu tõrjuda, ning alles juhul, kui muid võimalusi ei ole, võib n-ö äärmusliku meetmena kohaldada arestimajja kainenema toimetamist.

KorS § 42 lõike 2 alusel võib abipolitseinik kainenema toimetada lisaks joobeseisundis isikule (kelle joobeseisund on tuvastatud) ka isiku, kellel on ilmsed joobetunnused ning:

1) kes on keeldunud joobeseisundi kontrollimisest indikaatorvahendiga või selle tuvastamisest tõendusliku alkomeetriga või
2) kes ei ole võimeline järgima indikaatorvahendi või tõendusliku alkomeetri kasutamise protseduuri või
3) kellelt on võetud joobeseisundi tuvastamiseks bioloogilise vedeliku proov ja uuringutulemust veel ei ole.

Seega ei pea kainenema toimetamiseks alati olema joobeseisund tuvastatud, küll aga peavad olema tehtud joobeseisundi tuvastamiseks võimalikud toimingud. Regulatsioon lähtub põhimõttest, et kui isikul on ilmsed alkoholijoobe tunnused, kuid joobeseisundi lõplik tuvastamine oleks võimalik üksnes vereproovi uuringuga, on isiku kainenema toimetamine tema ja teiste isikute ohutuse huvides tema isikupuutumatuse tõsiselt riivavat meedet rakendamata eesmärgipärane ja otstarbekas. Arvestatud on ka seda, et vereproovi uuringu tegemine võtab aega ning pärast tulemuse saamist ei ole isiku kainenema toimetamine enam asjakohane meede. Sellisel juhul peab abipolitseinik kirjeldama kainenema toimetamise protokollis isikul esinevaid joobetunnuseid.[53]

KorS § 42 lõige 3 paneb abipolitseinikule kohustuse, et kui ilmsete joobeseisundile viitavate tunnustega isikust või joobeseisundis isikust lähtub oht üksnes temale endale, tuleb korraldada võimaluse korral isiku toimetamine tema elu- või ööbimiskohta. Kui isikule on vaja osutada vältimatut abi, peab abipolitseinik kutsuma välja kiirabi. Politsei arestimajja või -kambrisse või vanglasse kainenema võib abipolitseinik isiku toimetada üksnes juhul, kui tal puudub kohaliku omavalitsuse üksuse territooriumil tuvastatud elu- või ööbimiskoht või kui sinna ei ole võimalik teda toimetada.

Kui abipolitseinik toimetab isiku kainenema, siis peab ta teostama isiku suhtes turvakontrolli ja asjade läbivaatuse, sest isikult võetakse hoiule raha, väärtasjad ja dokumendid, samuti esemed ja ravimid, mis võivad ohustada teda ennast või teist isikut. Kainenema toimetamisel on abipolitseinikul õigus kasutada vahetut sundi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu.

Siin on oluline välja tuua, et joobeseisundis isikuga seotud väljakutsed on politseile tehtavate väljakutsete esireas. Väga suur maht politseipatrullide tööst on seotud isikute kainenema toimetamisega, näiteks 2025. aastal toimetati kogu riigis kainenema isikuid 12 447 korral. Tallinna kainestusmajja kainenemisele toimetatud isikute arv suurenes 2023. ja 2025. aasta võrdluses peaaegu kolmandiku võrra ning lähenes 2025. aastal 8 000 inimesele. Kainestusmajja

[52] Sealsamas, lk 133.
[53] Sealsamas, lk 133–134.

sattumine võib mõnele inimesele mõjuda kainestava ja ehmatava kogemusena, kuid paljud leiavad end sealt siiski korduvalt, isegi mitmel järjestikusel ööl. Väljakutsete arv joobes isikute toimetamiseks on aga oluliselt suurem, kuivõrd enamasti toimetatakse alkoholi joobes inimene koju või talle turvalisse paika. Vaid kodu või turvalise paiga puudumise korral toimetatakse isik kainenema. Politsei saab ööpäevas keskmiselt 340 väljakutset, millest üks peamisi väljakutsete liike on jätkuvalt seotud joobes isikutega.

KorS § 43. Kainenema toimetatud isiku kinnipidamistingimused

Kehtiv APolS	Abipolitseinikul puudub õigus § 43 kohaldamiseks.
Uus APolS	
Mida võib teha?	Muudatuse tulemusel saab II ja III astme abipolitseinik **koos** politseiametnikuga tagada kainenema toimetatud isiku kinnipidamistingimused.
Korraldusel	Abipolitseinik võib § 43 kohaldamises osaleda politseiametniku **korraldusel**, kui isik on kainenema toimetatud.
Vahetu sund	Õigus kasutada vahetut sundi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu.

Uue APolS-iga luuakse selge õiguslik alus, mille kohaselt võib abipolitseinik politseiametniku korraldusel osaleda § 43 kohaldamises juhtudel, kui isik on kainenema toimetatud. Abipolitseiniku roll on abistav.

- **Kainenema toimetatud isiku ohutuse tagamiseks ette nähtud jälgimise** (§ 43 lg 2) osas võib abipolitseinik uue APolS-i järgi politseiametniku korraldusel teostada isiku jälgimist ja täita ohutuse tagamisega seotud toiminguid. See hõlmab joobeseisundile viitavate tunnustega seotud muutuste jälgimist ja terviseriskide hindamist ja nende riskide maandamistegevusi vastavalt kehtestatud juhistele. Isiku terviseseisundi halvenemise korral saab abipolitseinik viivitamata kutsuda kohale tervishoiutöötaja (kiirabi) või annab selle info edasi politseiametnikule, kes kutsub kiirabi.
- **Paragrahvi 43 lõikes 3 sätestatud kinnipidamise tähtaja** – üldjuhul kuni 12 tundi ning tervishoiutöötaja otsusel veel kuni 12 tundi – osas ei anta abipolitseinikule õigust teha otsuseid kinnipidamise kestuse või selle pikendamise kohta. Küll võib ta osaleda isiku vabastamisega seotud toimingutes.

Muudatuse eesmärk on luua võimalus et abipolitseinikud praktikas osalevad kainenema toimetamisele järgnevas tegevustes ning säilitades samal ajal selge vastutusahela ja põhiõigusi piiravate otsuste koondumise politseiametniku pädevusse.

§ 44. Viibimiskeeld

Kehtiv APolS	Kehtiv APolS annab abipolitseinikule, kes tegutseb koos politseiametnikuga, õiguse viibimiskeeldu kohaldada koha, kuid mitte isiku suhtes. See tähendab, et tal on õigus kohustada isikut teatud kohast lahkuma või hoiduma kohale teatud kaugusele lähenemisest. Iseseisva pädevusega abipolitseinikul on õigus viibimiskeeldu kohaldada koha suhtes vaid eriolukorra ja erakorralise seisukorra ajal kuni üks tund.
Uus APolS	
Mida võib teha?	Muudatuse tulemusel antakse uue APolS-i eelnõuga II astme abipolitseinikule, kes tegutseb koos politseiametnikuga, ja III astme abipolitseinikule, kes tegutseb politsei ülesandel iseseisvalt, õigus tavaolukorras kohaldada nii koha kui ka isiku suhtes viibimiskeeldu.

Ilma korralduseta	Abipolitseinik võib **KorS § 44 lõike 1 punktide 1, 3 ja 5** alusel viibimiskeeldu kehtestada **ilma politseiametniku korralduseta**, st isiku elu või tervist ähvardava vahetu ohu korral, kõrgendatud ohu väljaselgitamiseks või tõrjumiseks ja süüteomenetluse läbiviimise tagamiseks.
Korraldusel	Abipolitseinik võib **KorS § 44 lõike 1 punktide 2, 4 ja 6** alusel viibimiskeeldu kehtestada **politseiametniku korraldusel**, st ülekaaluka avaliku huvi kaitseks, kaitstava isiku või valvatava objekti ohutuse tagamiseks, riikliku järelevalve meetme kohaldamise tagamiseks.
Vahetu sund	Õigus kasutada vahetut sundi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu.

Viibimiskeelu kehtestamisel on põhiline õiguslik riive liikumisvabaduse piiramises. Meedet on vaja kas isiku enda või teise isiku kaitseks. Viibimiskeelu sisuks on mitu liikumisvabaduse keeldu: 1) keeld viibida teatud kohas; 2) keeld läheneda teatud kohale; 3) keeld viibida teatud isiku läheduses; 4) läbipääsukeeld.[54]

Abipolitseinik peab isikutele, keda viibimiskeeld mõjutab, selgitama viibimiskeelu eesmärki ning kestust. Eriti oluline on isikutele, kellel on ligipääs keelatud elu- või tööruumidele, kuna nende õiguste riive on võrreldes teistega intensiivsem. Viibimiskeelu rakendamine on ajutise iseloomuga meede, seetõttu tuleb keeld viivitamatult lõpetada selle kehtestamise aluse äralangemisel. Viibimiskeeldu võib rakendada KorS § 44 lõikest 5 tulenevalt kuni 12 tundi. Politsei kehtestatud viibimiskeeldu saab pikendada vaid prefekti loaga. Abipolitseinikul on õigus viibimiskeelu tagamiseks vajaduse korral kasutada vahetut sundi. Sunni kasutamine on lubatud vaid eesmärgi tagamiseks ning kuni selle saavutamiseni.[55]

Esmalt on toodud viibimiskeelu kehtestamise alused ja näited uue APolS-i eelnõu kohaselt, mida II ja III astme abipolitseinik võib teha ilma politseiametniku korralduseta.

- **Esineb isiku elu või tervist ähvardav vahetu oht** (KorS § 44 lõike 1 punkt 1). See tähendab, et rünne isiku elule või tervisele on juba alanud või on kohe algamas ning viibimiskeeld kehtestatakse elu või tervist ähvardava kestva ohu tõrjumiseks või korrarikkumise lõpetamiseks.

  Näide. III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond reageerib sündmusele, kus sõprade vahel tekkinud konflikt on kiiresti eskaleerunud. Ühe isiku käitumine, sealhulgas füüsilise vägivalla kasutamine, kujutab endast vahetut ohtu teiste isikute elule või tervisele. Sellises olukorras võib abipolitseinik kehtestada viibimiskeelu, et kõrvaldada oht viivitamatult ja vältida olukorra edasist eskaleerumist.

- **Kõrgendatud ohu väljaselgitamiseks või tõrjumiseks** (KorS § 44 lõike 1 punkt 3). See tähendab, et peab olema kõrgendatud ohu kahtlus, mida on vaja välja selgitada ning ohu olemasolul ka tõrjuda. Kõrgendatud ohu mõiste on laiem oht elule või tervisele, kuna hõlmab ka veel kehalist puutumatust, füüsilist vabadust, suure väärtusega varalist hüvet, suure keskkonnakahju tekkimise ohtu või KarS 15. peatükis sätestatud I astme kuriteo või 22. peatükis sätestatud kuriteo toimepanemise ohtu.[56]

Olukorrad, kus käesoleva punkti alusel kohaldatakse viibimiskeeldu, hõlmavad näiteks juhtumeid, kus kaubanduskeskusele on tehtud pommiähvardus või avalikus ruumis viibiv isik ähvardab tulirelvaga. Üldjuhul annab viibimiskeelu politseiametnik, kuid kui ohuala võib olla

[54] Sealsamas, lk 136.
[55] Sealsamas, lk 138–139.
[56] Sealsamas, lk 137.

ulatuslik, võib viibimiskeeldu jõustada ka abipolitseinik. Ta paikneb kindlates punktides ohuala ümbruses ja on pidevas raadioside kontaktis politseiga. Sellisel juhul ta ise viibimiskeeldu ei kehtesta, vaid jõustab selle täitmist.

> **Näide.** III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond jõuab liiklusõnnetuse sündmuskohale esimesena. Kui õnnetuse tagajärjel on kannatanu tervis ohus ning sündmuskohal viibivad isikud soovivad kannatanut enne kiirabi saabumist sõidukist välja tõmmata, võivad abipolitseinikud kehtestada viibimiskeelu. Viibimiskeeld on vajalik kannatanu elu ja tervise kaitseks ning võib hõlmata näiteks keeldu läheneda liiklusõnnetusse sattunud sõidukile lähemale kui kümme meetrit kuni abi saabumiseni.

- **Süüteomenetluse läbiviimise tagamiseks** (KorS § 44 lõike 1 punkt 5). See annab võimaluse kindlustada kuriteo või väärteo toimepanemise koha puutumatus ajal, mil süüteomenetlust ei ole veel alustatud.

  > **Näide.** III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond on patrullis ja tuvastab elamu, millel on sissemurdmisele viitavad tunnused, sealhulgas lõhutud aken ja uks ning maja ees nähtavad jalatsijäljed. Sündmuskoha puutumatuse tagamiseks võivad abipolitseinikud kehtestada viibimiskeelu ning piirata ligipääsu elamule kuni politseiametnikest koosneva patrulltoimkonna saabumiseni ja asjaolude edasise väljaselgitamiseni. Nimetatud tegevusega aitavad abipolitseinikud tagada sündmuskoha säilimise ja tõendite kaitse.

Järgnevalt on toodud viibimiskeelu kehtestamise alused ja näited uue APolS-i eelnõu kohaselt, mida II ja III astme abipolitseinik võib teha politseiametniku korralduse alusel. Kui abipolitseinik tegutseb koos politseiametnikuga, saab korraldus olla eelkõige suuline, kuid koos tegutsedes kehtestab viibimiskeelu üldjuhul ikkagi politseiametnik ja abipolitseinik aitab selle ellu viia. Kui politseiametnik ja abipolitseinik ei tegutse vahetult koos, saab politseiametnik anda korralduse näiteks raadioside või mobiiltelefoni teel või on varem kokku lepitud tegutsemisjuhised. **Olukorrad, millal abipolitseinikul on vaja politseiametnikult eelnevat korraldust viibimiskeelu kohaldamiseks: KorS § 44 lõike 1 punkti 2 alusel ülekaaluka avaliku huvi kaitseks, punkti 4 järgi kaitstava isiku või valvatava objekti ohutuse tagamiseks ning punkti 6 alusel riikliku järelevalve meetme kohaldamise tagamiseks.**

- **Viibimiskeeld ülekaaluka avaliku huvi kaitseks** (KorS § 44 lõike 1 punkt 2). KorS-i eelnõu seletuskiri ei selgita ülekaaluka avaliku huvi mõistet. Politseiseaduses viibimiskeeldu ette nägeva seaduse eelnõu seletuskirjast nähtub, et viibimiskeeld ülekaaluka avaliku huvi kaitseks on ennetav, vajadus tuleneb riigi julgeolekust. Alus annab võimaluse kehtestada lähtuvalt ohuhinnangust ennetav viibimise keeld teatud kohas, et vältida ohu realiseerumist. Seega on tegemist ennetava meetmega, mida võib olla keeruline abipolitseinikul endal ka mõista ja sisustada, seega on selle alusel viibimiskeelu kohaldamisel vaja politseiametniku korraldust.[57] Lisaks ei ole need seotud olukorraga, kus abipolitseinikul peaks tekkima kiire ja vältimatu vajadus viibimiskeelu kohaldamiseks.

- **Viibimiskeeld kaitstava isiku või valvatava objekti ohutuse tagamiseks** (KorS § 44 lõike 1 punkt 4). Selle punkti alusel saab abipolitseinik politseiametniku korraldusel kehtestada viibimiskeelu kaitstava isiku või valvatava objekti ohutuse tagamiseks.

[57] Sealsamas, lk 137.

Näide. III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond on saanud politsei ülesandel ülesande valvata objekti, kus toimub välisriikide riigipeade kohtumine. Kui objekti lähistele hakkavad kogunema kõrvalised ja uudishimulikud isikud, võtavad abipolitseinikud raadioside teel ühendust politseiametnikuga, kes andis objektivalve ülesande. Politseiametniku korraldusel kehtestavad abipolitseinikud objekti kaitseks viibimiskeelu, kusjuures politseiametnik annab ühtlasi korralduse viibimiskeelu kestuse kohta.

- **Viibimiskeeld riikliku järelevalve meetme kohaldamise tagamiseks** (KorS § 44 lõike 1 punkt 6).

  Näide. Politseiametnikust ja abipolitseinikust koosnev patrulltoimkond tuvastab pargis noored, kes on lõhkunud valgustust ja rikkunud avalikku korda. Politseiametnik viib läbi korrarikkujate küsitlemist, kui samal ajal läheneb sündmuskohale teine grupp noorukeid, kes püüavad tegevust häirida. Küsitlemise häirimise vältimiseks võib politseiametnik küsitlemise ajaks kehtestada viibimiskeelu küsitlemiskoha ümbruses ning abipolitseinik aitab viibimiskeelu täitmist tagada. Samuti võib politseiametnik anda abipolitseinikule suulise korralduse kehtestada ajutine viibimiskeeld küsitlemiskoha vahetus ümbruses kuni küsitlemise lõpuni.

Politsei jaoks on kriitilised sündmused eelkõige need, kus kellegi elu ja tervis on ohus või kus tuleb näiteks tagada sündmuskoha puutumatus. Need viimiskeelu kohaldamise alused, mis tekivad abipolitseinikul politseiametniku korraldusel, ei ole aegkriitilised, st abipolitseinikul on võimalik täiendavalt võtta ühendust politseiametnikuga, et saada korraldus. Politseiametnik saab sellisel juhul hinnata, kas viibimiskeeld on seaduslik, vältimatu ja proportsionaalne.

Aastatel 2022–2023 kehtestati viibimiskeeldu keskmiselt 450 korral. Viibimiskeeldu kohaldatakse enamasti juhtudel, kui ei alustata kriminaalmenetlust (84 protsenti). Need on peamiselt juhud, kus kuriteo koosseisu ei ole võimalik kohapeal tuvastada ning PPA vajab aega tõendite kogumiseks. Samuti on see aeg, kus kannatanu, sh vägivalda pealt näinud kannatajad, kelleks enamasti on lapsed, saab alustada vajaliku abi saamisega ehk nõustajatega esmaste kontaktide loomisega.[58]

KorS § 45. Sõiduki peatamine

Kehtiv APolS	• Kehtiva APolS-i kohaselt on nii abipolitseinikul, kes tegutseb koos politseiametnikuga, kui ka iseseisva pädevusega abipolitseinikul õigus anda sõiduki- või maastikusõidukijuhile käe, saua, helkurketta, alarmsõiduki valgusseadme või valjuhäälidiga LS-is kehtestatud korras märguanne peatada sõiduk või maastikusõiduk. Sõiduki võib peatada vaid maismaal. • Abipolitseinik, kes tegutseb koos politseiametnikuga, võib vaid eriolukorra või erakorralise seisukorra ajal sõiduki sundpeatada. Iseseisva pädevusega abipolitseinikul seda õigust ei ole. • Sõidukit peatav abipolitseinik peab kandma vormiriietust ning tal puudub õigus peatada sõidukit tsiviilvärvides sõidukist.
Uus APolS	
Mida võib teha?	Täiendavad õigused, mis lisanduvad kehtivas APolS-is toodule: • II ja III astme abipolitseinikud saavad õiguse sundpeatada sõidukit tavaolukorras, välja arvatud tulirelvaga.

[58] Eelnõude infosüsteem. Korrakaitseseaduse muutmise seaduse väljatöötamiskavatsus, lk 8–9.

	• II ja III astme abipolitseinikud saavad õiguse peatada sõidukit tsiviilvärvides sõidukist valgusseadme abil, kasutades vajaduse korral valjuhääldit LS-is kehtestatud korras.
Ilma korralduseta	Abipolitseinik võib **KorS § 45 lõigete 1, 3, 4** alustel sõiduki peatada **ilma politseiametniku korralduseta**, st võib anda sõiduki- või maastikusõidukijuhile märguande sõiduki peatamiseks. Sõidukit peatav abipolitseinik peab kandma vormiriietust. Erandina võib sõiduki peatada tsiviilvärvides sõidukist ning sellisel juhul sõidukist peatamise korral ei pea abipolitseinik kandma vormiriietust, kui see ei ole täidetava ametiülesande olemuse või eesmärgi tõttu võimalik.
Korraldusel	Abipolitseinik võib **KorS § 45 lõike 5** alusel **politseiametniku korraldusel** sõiduki sundpeatada ilma tulirelva kasutamiseta.
Vahetu sund	Õigus kasutada vahetut sundi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu; kehtib vaid sundpeatamise kohta.
Keelatud	**Abipolitseinik ei või sundpeatamise vahendina kasutada tulirelva** (uus APolS- eelnõu § 23 lõige 3 punkt 1) **ja tal ei ole õigust anda veesõidukile peatamiseks märguannet.**

Esmalt on toodud sõiduki peatamise alused ja näited uue APolS-i eelnõu kohaselt, mida II ja III astme abipolitseinik võib teha ilma politseiametniku korralduseta.

- **Abipolitseinik võib anda ilma politseiametniku korralduseta sõiduki- või maastikusõidukijuhile käe, saua, helkurketta, alarmsõiduki valgusseadme või valjuhääldiga LS-is kehtestatud korras märguanne peatada sõiduk või maastikusõiduk, kui see on vajalik ohu ennetamiseks, väljaselgitamiseks või tõrjumiseks või korrarikkumise kõrvaldamiseks** (KorS § 45 lõige 1).

  Näide. II astme abipolitseinik, kes osaleb koos politseiametnikuga politseireidil „Kõik puhuvad“, annab sõidukijuhile käega märguande peatada sõiduk, et kontrollida juhi väljahingatavas õhus alkoholisisaldust indikaatorvahendiga.

KorS §-s 45 sätestatud meetme kohaldamise õigus on vältimatult vajalik, et täita ka piirikontrolli ülesannet, piiri saab ületada nii jalgsi kui ka transpordivahendiga. Piiripunktides kehtib piirirežiim ning piiripunktide territooriumile ja selle lähedale on paigaldatud märgid, tähised, viidad ja tõkkepuud. Juhul kui Eestisse sisenev või Eestist väljuv sõidukijuht eirab paigaldatud piirikontrolli läbiviimiseks paigaldatud vahendeid, peab abipolitseinikul olema seaduses sätestatud pädevus anda sõidukijuhile korraldus sõiduk peatada. Samuti on sõiduki peatamise õigus vajalik piiripunktide vahelisel alal patrullides, eeskätt lähtutakse eeldusest, et patrull- ja vaatlustegevus viiakse läbi piiriribal, kus kõrvalistel isikutel on keelatud viibida.

- **Sõidukit peatav abipolitseinik peab kandma vormiriietust. Kui sõiduki peatamine toimub sõidukist, peab sõiduk olema värvitud tähistatud alarmsõiduki kohta kehtiva korra kohaselt** (KorS § 45 lõige 3). Erandina võib sõiduki peatada tsiviilvärvides sõidukist valgusseadme abil, kasutades vajaduse korral valjuhääldit LS-is kehtestatud korras. Sõidukist peatamise korral ei pea abipolitseinik kandma vormiriietust, kui see ei ole täidetava ametiülesande olemusest või eesmärgist tulenevalt võimalik (KorS § 45 lõige 4).

Üldjuhul teostab abipolitseinik liiklusjärelevalvet politseivärvides patrullsõidukist, samas on politsei kasutada ka tsiviilvärvides sõidukid. LS § 199 lõike 1 kohaselt võib liiklusjärelevalvet

teostada kas avalikult, politseivärvides alarmsõidukiga või varjatult, eritunnusteta sõidukiga ja riietuses liiklus- ja muude õigusrikkumiste tõkestamiseks.

Abipolitseinik peab üldjuhul kandma vormiriietust, st kui abipolitseinik peatab sõiduki, peab ta tavaliselt kandma abipolitseiniku vormiriietust. See tähendab, et liikleja peab saama kohe aru, et tegemist on politsei esindajaga. Kui sõiduk peatatakse politsei patrullsõidukist, peab see politseisõiduk olema tähistatud.

On olukordi, kus politsei kasutab eritunnusteta (tsiviilvärvides) sõidukit, millel ei ole politsei kirju. Sellisel juhul peab sõiduki peatamiseks kasutama valgusseadet (näiteks vilkurit). Vajaduse korral võib anda korraldusi ka valjuhääldi kaudu.

> **Näide.** Politseiametnikust ja abipolitseinikust koosnev patrulltoimkond viibib politsei eraldusmärkideta sõidukis (tavavärvides, ilma politseimärgistusteta) ning teostab liiklusjärelevalvet. Liiklusrikkumise tuvastamisel võib nii politseiametnik kui ka abipolitseinik lülitada sisse alarmsõiduki vilkurid ning anda juhile korralduse peatuda. Kuigi patrulltoimkond tegutseb ühiselt, juhindub abipolitseinik politseiametniku suunistest ja korraldustest, kusjuures üldjuhul otsustab politseiametnik patrulltoimkonna tegevuse sisu, ulatuse ja edasise käigu.

Kui abipolitseinik osaleb sõidukist tehtavas peatamises ja on eritunnuseta sõidukis, siis ei pea ta tingimata kandma abipolitseiniku vormiriietust. Vormiriietuse mittekandmine võib olla põhjendatud näiteks juhul, kui abipolitseinik osaleb varjatud patrullis või muus eritoimingus, mille puhul vormiriietuse kasutamine ei ole otstarbekas või võib seada ohtu politsei taktikalised eesmärgid. Kui abipolitseinik teostab koos politseiametnikuga ilma abipolitseiniku vormiriietuseta eritunnusteta patrullsõidukiga liiklusjärelevalvet ja tekib kiire vajadus peatada sõiduk valgusseadme abil, on seda keeruline teha politseiametnikul, kes on samal ajal autoroolis. Seega saab ta anda korralduse abipolitseinikule lülitada valgusseade sisse sõiduki peatamiseks.

Järgnevalt on toodud sõiduki peatamise alused ja näited uue APolS-i eelnõu kohaselt, mida II ja III astme abipolitseinik võib teha politseiametniku korraldusel.

- **Muudatuse tulemusel võib nii politseiga koos politsei tegevuses osalev II astme abipolitseinik kui ka III astme abipolitseinik, kes osaleb politseiülesandel iseseisvalt, sõiduki sundpeatada politseiametniku eelneva korralduse alusel ka siis, kui ei ole eriolukorda või erakorralist seisukorda** (KorS § 45 lõige 5). Sundpeatamiseks ei või kasutada tulirelva.

Meede on oluline **avaliku korra, liiklusohutuse ja inimeste turvalisuse tagamiseks**. Igapäevaliikluses võib esineda ohtlikke olukordi ning kiire ja tõhus reageerimine võib ära hoida rasked tagajärjed. Sundpeatamise õigus võimaldab politseil abipolitseiniku abiga tegutseda õigel ajal ja sihipäraselt. Liikluses on väga suur oht nii joobes juhid kui ka kiiruseületajad. Sagedasti on liiklusõnnetuse põhjus just alkoholijoove ja liiga suur kiirus. Selliste juhtide eemaldamine liiklusest aitab luua turvalisust kogukonnas laiemalt. 2022. aastal hukkus liikluses 50 inimest ja toimus 1700 inimkannatanuga liiklusõnnetust, 2024. aastal oli liiklusõnnetuses hukkunuid juba 69. Politseil on õigus sõiduk sundpeatada, kui juht ei täida peatamise märguannet.

Uue abipolitseiniku seaduse eelnõu § 23 lõike 3 punkti 1 kohaselt ei või abipolitseinik kasutada sõiduki sundpeatamise vahendina tulirelva. Piirangu eesmärk on vähendada liiklusolukorras tekkivaid eluohtlikke riske ning tagada, et abipolitseiniku pädevus vastaks tema

rollile, vastutuse ulatusele ja väljaõppe mahule. Tulirelva kasutamine sõiduki sundpeatamisel on äärmuslik meede, mille rakendamine liiklusolukorras on seotud kõrge ettearvamatuse ja raskete võimalike tagajärgedega. Liikuvat sõidukit tulirelvaga sihtides on tabamistäpsus madal ning kontroll relva mõju üle piiratud. Isegi nõuetekohase kasutamise korral võib tulistamine viia olukorrani, kus sõiduki juht kaotab kontrolli sõiduki üle, mis omakorda võib ohustada jalakäijaid, teisi liiklejaid ja sekkumises osalejaid ning põhjustada raskeid liiklusõnnetusi. Lisaks eeldab tulirelva kasutamine sellises olukorras väga spetsiifilisi taktikalisi oskusi ning regulaarset ja intensiivset väljaõpet.

Samas on politsei käsutuses mitmeid tõhusaid ja oluliselt ohutumaid sõiduki sundpeatamise vahendeid, sealhulgas:

- rehvipurustusvahend („siil“), mis võimaldab sõiduki peatamist kontrollitud viisil;
- sõiduki suunamine ja blokeerimine patrullsõidukite abil;
- liiklustõkked ja barjäärid, mis võimaldavad juhi kinnipidamist ilma otsese relvastatud sekkumiseta.

Näide. Politseiametnikest koosnev patrulltoimkond tuvastab, et sõiduauto X juht rikub liiklusnõudeid, käitub liikluses ohtlikult ning ei allu politsei antud peatumismärguandele. Sõidukit alustatakse jälitama. Samal teel liigub III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond, kellele politseiametnik annab raadioside kaudu korralduse kasutada sõiduki sundpeatamiseks rehvipurustusvahendit („siili“). Korralduse andmise eelduseks on, et abipolitseinikud omavad vastavaid teadmisi ja oskusi vahendi ohutuks kasutamiseks.

Politseiametnik annab sõiduki sundpeatamise korralduse üksnes juhul, kui ta on hinnanud meetme vajalikkust ja proportsionaalsust ohu tõrjumiseks. Sõiduki sundpeatamine on kõrge riskiga tegevus, mis võib ohustada nii teisi liiklejaid kui ka menetluses osalejaid. Seetõttu kaalub politseiametnik iga konkreetse juhtumi puhul sundpeatamisega kaasnevaid riske ning annab abipolitseinikule konkreetsed juhised tegevuse ohutuks läbiviimiseks. PPA andmetel on sõiduki sundpeatamine tulirelvaga olnud äärmiselt haruldane: 2022. ja 2023. aastal selliseid juhtumeid ei esinenud ning 2024. aastal rakendati seda meedet kolmel korral.

KorS § 46. Isiku kinnipidamine

Kehtiv APolS	Kehtiva APolS-i järgi võib abipolitseinik KorS §-s 46 sätestatud meedet kohaldada, kui: • see on vältimatu vahetult eelseisva kuriteo toimepanemise ärahoidmiseks; • see on vältimatu isiku elu või kehalist puutumatust ähvardava vahetu ohu tõrjumiseks; • isik on avalikus kohas pannud toime korrarikkumise ja tema isikut ei ole tuvastatud või korrarikkumise kõrvaldamiseks on kohaldatud vahetut sundi ning on küllaldane alus eeldada, et vahetu sunni kohaldamise lõpetamisel jätkab isik korrarikkumise toimepanemist.
Uus APolS	
Mida võib teha?	II ja III astme abipolitseinikul on õigus uue APolS-i eelnõu kohaselt isik kinni pidada, kui see on vältimatu: • vahetult eelseisva kuriteo toimepanemise ärahoidmiseks; • isiku elu või kehalist puutumatust ähvardava vahetu ohu tõrjumiseks; • kohtu kehtestatud lähenemiskeelu tagamiseks; • seaduses sätestatud alusel sundtoomiseks;

	• terviseseisundi või vanuse tõttu abi vajava isiku üleandmiseks; • täiskasvanud saatjata alla 16-aastase lapse üleandmiseks või toimetamiseks; • hädaohus oleva lapse toimetamiseks ohututesse tingimustesse.
Ilma korralduseta	II ja III astme abipolitseinik võib **KorS § 46 lõike 1 punktide 1 ja 2** alusel isiku kinni pidada **ilma politseiametniku korralduseta**, st vahetult eelseisva kuriteo toimepanemise ärahoidmiseks ja isiku elu või kehalist puutumatust ähvardava vahetu ohu tõrjumiseks.
Korraldusel	II ja III astme abipolitseinik võib **KorS § 46 lõike 1 punktide 3, 4, 5, 6, 8** alusel **politseiametniku korraldusel** isiku kinni pidada, st kohtu kehtestatud lähenemiskeelu tagamiseks, seaduses sätestatud alusel sundtoomiseks, terviseseisundi või vanuse tõttu abi vajava isiku üleandmiseks pädevale isikule, täiskasvanud saatjata alla 16-aastase lapse üleandmiseks või toimetamiseks, hädaohus oleva lapse toimetamiseks ohututesse tingimustesse.
Vahetu sund	Õigus kasutada vahetut sundi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu.

Võrreldes viibimiskeeluga on kinnipidamine oluliselt raskem liikumisvabaduse riive lähtuvalt kinnipidamise intensiivsusest, kestusest ja kohast, mistõttu peab kinnipidamine olema kooskõlas PS §-ga 20. Oluline on eristada seda, et KorS-i alusel toimub isiku kinnipidamine ohutõrjelisel eesmärgil ja ajal, mil süüteomenetlust ei ole veel alustatud või süüteomenetluseks ei ole alust. Isiku kinnipidamine seisneb tema füüsilise ja liikumisvabaduse piiramises, nt isiku sulgemisega ruumi või sõidukisse, st patrullsõidukisse või politseimajja, sh arestikambrisse.[59]

Abipolitseinik peab kinnipidamisel lähtuma KorS-is toodud tingimustest, st ta peab kinnipeetud isikule viivitamata teatama talle arusaadavas keeles ja viisil tema kinnipidamise põhjusest ning isiku õigustest. Kui kinnipeetu on alaealine, siis tuleb arvestada tema arusaamisvõimet ja käituda temaga lapsesõbralikult. Justiitsministeerium on loonud eraldi veebilehe, kuhu on koondatud lapsesõbraliku menetluse materjalid: https://lapsesobralikmenetlus.just.ee/.

Ühtlasi tuleb anda võimalus isikul teatada kinnipidamisest oma lähedasele. Kui kinnipeetu on sellises seisundis, mille tõttu ta ei ole võimeline kinnipidamisest oma lähedasele teatama, teavitab kas abipolitseinik või politseiametnik viivitamata isiku lähedast, kui see on võimalik. Arvestama peab ka sellega, et kui kinnipeetu on alaealine või muu piiratud teovõimega isik, tuleb teavitada seaduslikku esindajat, kui see on võimalik (KorS § 46 lõige 2).

Abipolitseinikul võib olla vajadus pidada isik kinni olukorras, kus tabatakse ebaseaduslik piiriületaja või kui piirikontrolli käigus selgub, et isikul puudub õigus Eestisse siseneda.
Esmalt on toodud isiku kinnipidamise alused ja näited uue APolS-i eelnõu kohaselt, mida II ja III astme abipolitseinik võib teha ilma politseiametniku korralduseta.

- Abipolitseinikule jääb õigus uue APolS-i eelnõu kohaselt **isik kinni pidada:**

  - **kui see on vältimatu vahetult eelseisva kuriteo toimepanemise ärahoidmiseks** (KorS § 46 lõike 1 punkt 1), see tähendab, et kuritegu on kas veel katsestaadiumis või juba alanud ning ilma isiku kinnipidamiseta ei ole võimalik seda kuritegu ära hoida;

  Näide. Alkoholijoobes isik alustab sõiduki juhtimist, mis on karistusseadustiku järgi kuritegu, seega on vaja isik kinni pidada, et ta seda tegu ei jätkaks.

[59] Laaring jt 2017, lk 144–145.

- **isiku elu või kehalist puutumatust ähvardava vahetu ohu tõrjumiseks** (KorS § 46 lõike 1 punkt 2).

Näide. Isiku lähedane teavitab numbril 112, et isik X ähvardab hüpata sillalt alla ning võtta endalt elu. III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond jõuab sündmuskohale esimesena ja tuvastab, et isik on valmis enesetappu sooritama. Vahetu ja eluohtliku olukorra tõrjumiseks haarab abipolitseinik isikust kinni, eemaldab ta silla äärelt ning hoiab isikut patrullsõidukis tema tahte vastaselt kuni kiirabi saabumiseni. Sellises olukorras on esmatähtis vahetu ja ähvardava ohu kõrvaldamine isiku elule.

Järgnevalt on toodud isiku kinnipidamise alused ja näited uue APolS-i eelnõu kohaselt, mida II ja III astme abipolitseinik võib teha politseiametniku korraldusel.

- **Isiku kinnipidamine lähenemiskeelu tagamiseks** (KorS § 46 lõike 1 punkt 3). Lähenemiskeelu eesmärk on füüsilise isiku elu, tervise, vabaduse või rahu vastu suunatud kuriteo, sellise kuriteo ohu või muu tõsise häirimise tõrjumine. Lähenemiskeeld võib olla antud kas kohtumäärusega või kohtuotsusega. Tsiviilkohtumenetluses võib kohus isiku eraelu või muu isikuõiguse kaitseks kohaldada võlaõigusseaduse § 1055 alusel lähenemiskeeldu kolmeks aastaks[60].[61] Abipolitseinik võib seega politseiametniku korraldusel **kohaldada viibimiskeeldu lähenemiskeelu tagamiseks**, kui on alust arvata, et isik võib rikkuda kehtestatud **lähenemiskeeldu** ja seeläbi ohustada teise isiku elu, tervist, vabadust või vara.

Näide. III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond reageerib väljakutsele, mille kohaselt naine teatab, et tema endine elukaaslane viibib tema elukoha ees hoolimata kehtivast lähenemiskeelust. Isikule on varem kehtestatud lähenemiskeeld seoses tema vägivaldse käitumisega naise suhtes. Abipolitseinikud saabuvad sündmuskohale, selgitavad välja asjaolud ning võtavad raadioside teel ühendust välijuhiga, kes kontrollib edastatud teavet. Seejärel annab välijuht neile korralduse isiku kinnipidamiseks, et tõkestada edasine kontakti loomine kannatanuga ja ennetada võimalikku ohtu.

- **Isiku kinnipidamine seaduses sätestatud alusel sundtoomiseks** (KorS § 46 lõike 1 punkt 4). Kuigi sundtoomisel on isikult vabaduse võtmine ajutine, ei ole alati võimalik viivitamata läbi viia neid toiminguid, mille eesmärgil sundtoomist teostati. Seetõttu on vajalik vastav kinnipidamise alus. Sundtoomise alused tulenevad mitmest seadusest, nagu KorS, KrMS, väärteomenetluse seadustik (edaspidi *VTMS*), tsiviilkohtumenetluse seadustik (edaspidi *TsKMS*), halduskohtumenetluse seadustik (edaspidi *HKMS*). Kui abipolitseinik hakkab teostama sundtoomist, siis selle aluseks on vastava kohtu või kohtuvälise menetleja määrus. Sundtoomisel piiratakse isiku põhiõigusi samamoodi kui üldisel kinnipidamisel, mistõttu on oluline enne sundtoomist veenduda selle õiguspärasuses.

- **Isiku kinnipidamine terviseseisundi või vanuse tõttu abi vajava isiku üleandmiseks pädevale isikule abi osutamise eesmärgil ohu ennetamisel, väljaselgitamisel või tõrjumisel või korrarikkumise kõrvaldamisel** (KorS § 46 lõike 1 punkt 5). Selline kinnipidamine on vajalik, kui isik ei suuda ise enda eest hoolt kanda ja võib seetõttu sattuda ohtu või tekitada ohtu teistele. Abipolitseiniku tegevus keskendub siin ohu ennetamisele, väljaselgitamisele, tõrjumisele või korrarikkumise kõrvaldamisele. Vanuse tõttu võib abi vajada lapseealine või vanur (vanus ei ole määratletud).

[60] Tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 544 kohaselt.
[61] Laaring jt 2017, lk 145.

Näide. III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond märkab tänaval ekslevat eakat meest, kes ei suuda nimetada oma nime ega elukoha aadressi ning kelle käitumisest ilmneb, et ta ei ole võimeline iseseisvalt enda eest hoolt kandma. Isik võib seetõttu sattuda ohtu. Ohu ennetamiseks ja isikule vajaliku abi osutamise eesmärgil võtavad abipolitseinikud raadioside teel ühendust politsei välijuhiga ning saavad korralduse abivajav isik ajutiselt kinni pidada ja toimetada politseijaoskonda. Politseijaoskonnas saab politseiametnik korraldada isiku üleandmise pädevale isikule, sealhulgas võtta ühendust sotsiaalhoolekande asutusega või isiku lähedastega, et tagada isikule vajalik abi.

- **Isiku kinnipidamine täiskasvanud saatjata alla 16-aastase lapse üleandmiseks tema vanemale või seaduslikule esindajale või lapse toimetamiseks tema vanema või seadusliku esindaja juurde või kohaliku omavalitsuse hoolekandeasutusse seaduses sätestatud liikumispiirangu rikkumise kõrvaldamiseks avalikus kohas** (KorS § 46 lõike 1 punkt 6). Lastekaitseseaduse (edaspidi ka *LasteKS*) § 23 lõike 1 järgi on alla 16-aastasel alaealisel keelatud viibida ilma täiskasvanud saatjata avalikes kohtades kella 23.00–06.00. Ajavahemikus 01.06–31.08 on alaealisel keelatud viibida ilma täiskasvanud saatjata avalikes kohtades kella 24.00–05.00. Lisaks on kohalikul omavalitsusel õigus öist liikumispiirangut ajutiselt lühendada.

Nimetatud oludes ei peeta last kinni selleks, et alustada tema suhtes väärteomenetlust, vaid selleks, et toimetada ta ohutusse kohta. Kuna liikumispiirangu rikkumine ei ole karistatav tegu, ei saa alaealist kinni pidada muul kui ohutõrjelisel eesmärgil. Alaealise võib kinni pidada tema enda kaitseks ka neil juhtudel, kui tema täiskasvanud saatjaks on joobes täisealine isik.[62]

Näide. III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond märkab öisel ajal, umbes kell 02.00, avalikus kohas kahte ligikaudu kümneaastast last ilma täiskasvanu järelevalveta. Abipolitseinikud vestlevad lastega, et selgitada välja olukorra asjaolud. Kui selgub, et lapsed on omavoliliselt kodust lahkunud ega ole täiskasvanu järelevalve all, võivad abipolitseinikud politseiametniku korraldusel lapsed ajutiselt kinni pidada ning toimetada nad nende vanemate juurde. Enne kinnipidamise ja edasiste meetmete rakendamist edastavad abipolitseinikud juhtunu kohta info politseiametnikule, kes kogub täiendavat teavet olukorra hindamiseks.

- **Isiku kinnipidamine hädaohus oleva lapse toimetamiseks ohututesse tingimustesse seadusliku esindaja nõusolekuta, kui lastekaitsetöötaja ei saa või ei saa õigel ajal lapse kaitseks sekkuda** (KorS § 46 lõike 1 punkt 8). Abipolitseinik võib politseiametniku korraldusel hädaohus oleva lapse kinni pidada ja toimetada ta ohututesse tingimustesse seadusliku esindaja nõusolekuta, kui lastekaitsetöötaja ei saa või ei saa õigel ajal lapse kaitseks sekkuda.

LasteKS § 30 järgi on hädaohus olev laps see, kes on oma elu või tervist ohustavas olukorras, ja laps, kelle käitumine ohustab tema enda või teiste isikute elu või tervist. LasteKS § 32 lõike 3 järgi toimetab hädaohus oleva lapse ohututesse tingimustesse lapse viibimiskohajärgse kohaliku omavalitsuse üksuse lastekaitsetöötaja või politsei. Kui politsei või abipolitseinikud reageerivad väljakutsele ja sündmuskohal viibib laps, kes vastab hädaohus oleva lapse määratlusele, võtab politsei või abipolitseinik ühendust lastekaitsetöötajaga, kes peab andma juhised, mida lapsega edasi teha. Lastekaitsetöötajale tuleb helistada ka neil juhtudel, kui on

[62] Laaring jt 2017, lk 146.

kahtlus, kas tegemist on abivajava või hädaolukorras oleva lapsega, kuna teatud olukorras ei ole eristamine võimalik.[63]

Hädaoht lapse elule ja tervisele võib tuleneda nii välisest keskkonnast kui ka lapse enda käitumisest. Hädaohu korral on lapse abivajadus niivõrd akuutne, et vajalik on kohene sekkumine, et ohtu ära hoida või lõpetada. Kui lapse on hädaohtu seadnud tema pere ja ühelgi muul moel ei ole võimalik ohtu tõrjuda, võib olla põhjendatud lapse eraldamine perekonnast.[64]

Abipolitseiniku roll on eelkõige hädaohu olukorra likvideerimine, edasise tegevuse otsustab politseiametnik. Seetõttu peab abipolitseinik, kes on tuvastanud abivajava või hädaohus oleva lapse, võtma kohe ühendust politseiametnikuga, näiteks välijuhiga. Politseiametnik saab hinnata olukorda, koguda lisateavet ja võtta ühendust lastekaitsetöötajaga. Kui lastekaitsetöötaja ei saa ise kohe sekkuda, aga otsustab, et laps on vaja viia turvalisse paika, näiteks vanavanemate juurde või turvakodusse, siis saab abipolitseinik seda teha. Kui vanemad ei kujuta lapsele ohtu, võib abipolitseinik lapse nende juurde tagasi toimetada selleks eelnevalt lastekaitsetöötajalt saadud juhiste alusel. Lapse üleandmisega lõpeb tema kinnipidamine. Seega tuleb kinni peetud lapsest alati viivitamata teavitada lastekaitsetöötajat, kellele tuleb edastada esimesel võimalusel kinnipidamise protokolli koopia.

> **Näide.** Öösel kell 01.00 teatavad naabrid politseile, et kõrvalkorteris toimub juba viiendat päeva järjest pidu, kus viibivad kahtlased isikud. Lisaks on korteris kolm väikest last, kes pole mitu päeva korralikult süüa saanud ja nutavad, kuna nende vanemad on joobes ning tülitsevad omavahel. Politseiametnikust ja abipolitseinikust koosnev patrulltoimkod saabub sündmuskohale, nad hindavad olukorda ja laste seisundit. Kuna lapsed on hädaohus, võtab politseiametnik ühendust lastekaitsetöötajaga, kes annab korralduse lapsed ajutiselt perest eraldada ja viia turvakodusse. Politseiametnik annab läheduses viibivale III astme abipolitseinikest koosnevale patrulltoimkonnale ülesande toimetada lapsed turvakodusse, jäädes ise sündmuskohale lähisuhtevägivalla juhtumi edasiseks lahendamiseks.

Abipolitseinikul on kinnipidamisel õigus kasutada vahetut sundi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu. Isikut võib kinni pidada kuni kinnipidamise kohaldamise aluse äralangemiseni, kuid mitte kauem kui 48 tundi.

KorS § 47. Turvakontroll

Kehtiv APolS	Kehtiva APolS-i alusel võib iseseisva pädevusega abipolitseinik teha turvakontrolli juhul, kui see on vajalik vahetu kõrgendatud ohu tõrjumiseks või kui isikult võib seaduse alusel võtta vabaduse. Abipolitseinik, kes tegutseb koos politseiametnikuga, võib turvakontrolli teha kõikidel KorS § 47 alustel.
Uus APolS	
Mida võib teha?	Uue APolS-i eelnõu kohaselt on abipolitseinikul õigus teha turvakontrolli: • sisenemisel avaliku võimu organi ehitisse või territooriumile; • kui see on vajalik kaitstava isiku või valvatava objekti ohutuse tagamiseks; • kui see on vajalik kõrgendatud ohu väljaselgitamiseks, kui isik viibib elutähtsas energia-, side-, signalisatsiooni-, veevarustus- või

[63] Sealsamas, lk 146–147.
[64] Laste ombudsman. Abivajavast lapsest teatamine ja andmekaitse.

	kanalisatsioonisüsteemis, liikluskorralduse ehitises või seadmes või selle vahetus läheduses; • kui see on vajalik vahetu kõrgendatud ohu tõrjumiseks; • kui isikult võib seaduse alusel võtta vabaduse või • kui KorS-is sätestatud meetme kohaldamisega kaasneb vajadus toimetada isik PPA-sse või muu haldusorgani asukohta. **Abipolitseinik ei või teenistuslooma abil turvakontrolli läbi viia.**
Ilma korralduseta	Abipolitseinik võib **KorS § 47 lõike 1 punktide 1, 4, 5 ja 6** alusel teha turvakontrolli **ilma politseiametniku korralduseta**, st sisenemisel avaliku võimu organi ehitisse või territooriumile või kui see on vajalik vahetu kõrgendatud ohu tõrjumiseks või kui isikult võib seaduse alusel võtta vabaduse või kui KorS-is sätestatud meetme kohaldamisega kaasneb vajadus toimetada isik PPA-sse või muu haldusorgani asukohta.
Korraldusel	Abipolitseinik võib **KorS § 47 lõike 1 punktide 2, 3** alusel **politseiametniku korraldusel** teha turvakontrolli, st kui see on vajalik kaitstava isiku või valvatava objekti ohutuse tagamiseks või kui see on vajalik kõrgendatud ohu väljaselgitamiseks, kui isik viibib elutähtsas energia-, side-, signalisatsiooni, veevarustus- või kanalisatsioonisüsteemis, liikluskorralduse ehitises või seadmes või selle vahetus läheduses.
Vahetu sund	Õigus kasutada vahetut sundi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu.

Turvakontroll seisneb selles, et abipolitseinik võib kontrollida **isikut** või **tema riietust vaatlemise** ja **kompimise** teel või **tehnilise vahendiga** (nt värav, käes hoitav detektor), veendumaks, et isiku valduses ei ole esemeid või aineid, millega ta võib ohustada ennast või teisi isikuid (nt relvad). Kompimist võib teha abipolitseinik, kes on turvakontrollile allutatud isikuga samast soost, välja arvatud juhul, kui see on vajalik vahetu ohu tõrjumiseks. Turvakontrolli aluseks ei ole ohu kahtlus, vaid turvakontroll on üldine, st seda võib rakendada iga isiku suhtes, tulenevalt tema asukohast või liikumisest.[65] Turvakontroll võimaldab tuvastada esemed, millega isik võiks ennast või teisi tahtlikult või tahtmatult vigastada.

Turvakontrolli kohaldamisel on abipolitseinikul õigus kasutada vahetut sundi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu. Isikule antakse esmalt võimalus vabatahtlikult alluda turvakontrollile ja kui isik keeldub, saab teda näiteks paigal hoida. Vahetu sunni kasutamine peab alati olema proportsionaalne, õiguspärane ja ajutine.

> **Näide.** Joobes isik keeldub vabatahtlikult oma taskuid ette näitamast ning proovib põgeneda, kuid on alust arvata, et tal võib olla kaasas ohtlik ese, näiteks nuga, ning isik on vaja toimetada kainenema. Sellisel juhul võib abipolitseinik kasutada vahetut sundi ja hoida isikut kinni, kuni ta teostab turvakontrolli.

Esmalt on toodud turvakontrolli tegemise alused ja näited uue APolS-i eelnõu kohaselt, mida II ja III astme abipolitseinik võib teha ilma politseiametniku korralduseta.

- **Turvakontroll isiku sisenemisel avaliku võimu organi ehitisse või territooriumile** (KorS § 47 lõike 1 punkt 1). Selle punkti alusel on turvakontroll õigustatud isiku sisenemisel kinnipidamiskohta, politseimajja, kohtusse vms. Sätet ei saa tõlgendada laiemalt nii, et

[65] Laaring jt 2017, lk 150.

turvakontroll oleks õigustatud ka isiku sisenemisel korrakaitseogani sõidukisse, et teda küsitleda.[66]

- **Kui see on vajalik vahetu kõrgendatud ohu tõrjumiseks** (KorS § 47 lõike 1 punkt 4). See tähendab, et turvakontrolli võib teha juhul, kui kõrgendatud ohuga korrarikkumine kas vahetult algab või on juba alanud.

  Näide. III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond reageerib väljakutsele, mille kohaselt naaber A ähvardab naabrit B, teatades, et kui B muusikat ei lõpeta, võtab ta taskust relva ja „vaigistab selle ise". Saadud teabe põhjal tekib põhjendatud kahtlus, et isikul võib olla kaasas relv ning esineb vahetu ja kõrgendatud oht isikute elule või tervisele. Sellises olukorras on turvakontrolli läbiviimine põhjendatud ning abipolitseinikel on õigus rakendada vajalikke meetmeid võimaliku ohu ennetamiseks ja tõrjumiseks kuni edasiste korralduste saamiseni.

- **Kui isikult võib seaduse alusel võtta vabaduse** (KorS § 47 lõike 1 punkt 5), siinjuures on mõeldud vabaduse võtmist isiku kinnipidamisena mistahes seaduse alusel.

  Näide. III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond tuvastab liiklusjärelevalve käigus isiku, kes on kahtlustatavana tagaotsitav, mistõttu tuleb isik kinni pidada. Enne tagaotsitava isiku patrullsõidukisse paigutamist viivad abipolitseinikud läbi turvakontrolli, veendumaks, et isiku valduses ei ole relvi ega muid ohtlikke esemeid, millega ta võiks ohustada abipolitseinikke või iseennast.

- **Kui KorS-is sätestatud meetme kohaldamisega kaasneb vajadus toimetada isik PPA-sse või muu haldusorgani asukohta** (KorS § 47 lõike 1 punkt 6).

  Näide. III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond on saanud politseiametnikult korralduse toimetada joobeseisundis isik kainenema. Enne patrullsõidukiga sõidu alustamist viivad abipolitseinikud läbi turvakontrolli, veendumaks, et isiku valduses ei ole esemeid, millega ta võiks ohustada abipolitseinikke või põhjustada endale vigastusi.

Järgnevalt on toodud turvakontrolli alused ja näited uue APolS-i eelnõu kohaselt, mida II ja III astme abipolitseinik võib teha politseiametniku korraldusel.

- **Turvakontroll kaitstava isiku või valvatava objekti ohutuse tagamiseks** (KorS 47 lõike 1 punkt 2). Selle punkti alusel saab abipolitseinik politseiametniku antud korraldusel teha turvakontrolli isikule, kes siseneb objektile, mida valvab PPA.

- **Turvakontroll kõrgendatud ohu väljaselgitamiseks, kui isik viibib elutähtsas energia-, side-, signalisatsiooni-, veevarustus- või kanalisatsioonisüsteemis, liikluskorralduse ehitises või seadmes või selle vahetus läheduses** (KorS 47 lõike 1 punkt 3). Turvakontrolli eelduseks on kõrgendatud ohu kahtlus ning kontrolli võib teha nii nimetatud objektile sisenemisel kui ka objektil viibimisel. Elutähtsa süsteemina tuleb käsitleda tehnovõrke, mille toimimisest sõltub inimese elu ja tervis, riigi julgeolek ning majandussüsteem.

  Näide. Kui keegi liigub või viibib kahtlaselt näiteks elektrijaama või veevarustussüsteemi läheduses, võib abipolitseinik politseiametniku korraldusel isikut kontrollida, veendumaks, et tal pole keelatud esemeid (nt relvi, lõhkeaineid, seadmeid sabotaažiks).

[66] Sealsamas, lk 150.

KorS § 48. Isiku läbivaatus

Kehtiv APolS	Kehtiva APolS-i alusel võib nii politseiga koos tegutsev kui ka iseiseisva pädevusega abipolitseinik läbi vaadata isiku, sealhulgas isiku keha, riided, riietes oleva või kehal kantava asja, kui on alust arvata, et isik kannab endaga kaasas asja või ainet, mille võib võtta seaduse alusel hoiule, hõivata või konfiskeerida, või see on vajalik kõrgendatud ohu väljaselgitamiseks, kui isik viibib avaliku võimu toimimiseks tähtsas ehitises või selle vahetus läheduses.
Uus APolS	
Mida võib teha?	II ja III astme abipolitseinik võib isiku läbi vaadata: • kui on alust arvata, et isik kannab endaga kaasas asja või ainet, mille võib võtta seaduse alusel hoiule, hõivata või konfiskeerida; või • see on vajalik kõrgendatud ohu väljaselgitamiseks, kui isik viibib avaliku võimu toimimiseks tähtsas ehitises või selle vahetus läheduses; või • see on vältimatult vajalik isikusamasuse tuvastamiseks.
Ilma korralduseta	Meedet võib kohaldada ilma politseiametniku vahetu korralduseta.
Korraldusel	Paragrahvi 48 lõike 3 kohaselt võib abipolitseinik isiku **politseiametniku korraldusel** toimetada tervishoiuteenuse osutaja juurde, kui läbivaatuse läbiviimine eeldab meditsiinilise protseduuri tegemist.
Vahetu sund	Õigus kasutada vahetut sundi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu.
Keelatud	**Abipolitseinikul ei ole õigust isiku läbivaatusel vaadata läbi isiku kehaõõnsusi** (uus APolS-i eelnõu § 23 lõige 3 punkt 2).

Isiku läbivaatust saab käsitleda kui turvakontrollile järgnevat astet. Näiteks kui turvakontrolli tulemusena on tekkinud isiku suhtes kahtlus, et ta valdab asja, millega võib rünnata või mis on keelatud, teostatakse tema suhtes läbivaatus, mis on oma olemuselt turvakontrollist põhjalikum. Isiku läbivaatus riivab isiku põhiõigusi rohkem ning seetõttu on selle alused ka turvakontrolli omadest kitsamad.[67]

Oluline on see, et erinevalt politseiametnikust ei ole abipolitseinikul isiku läbivaatusel õigust läbi vaadata isiku kehaõõnsusi. Nii nagu kehtivas APolS-is, säilib ka uue APolS-i eelnõuga tingimus, et KorS § 48 lõike 2 alusel võib meedet kohaldada abipolitseinik, kes on isikuga samast soost. Kui see on vajalik kõrgendatud vahetu ohu tõrjumiseks, võib isiku läbi vaadata abipolitseinik, kes ei ole isikuga samast soost.

Abipolitseinikul on õigus isik kinni pidada läbivaatuse ajaks ning vajaduse korral toimetada ta ametiruumi, kui kohapeal ei ole isiku läbivaatus võimalik. Sellisel juhul ei ole tegemist isikult vabaduse võtmisega, vaid selle ajutise piiramisega.[68]

Isiku läbivaatusel on abipolitseinikul õigus kasutada vahetut sundi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu. Vahetu sund võib seisneda nii isiku füüsilise jõuga kinnihoidmises kui ka isiku riiete kontrollimises.

> **Näide.** Isik, kellele on vaja teha läbivaatus, ei allu abipolitseiniku korraldustele ja üritab läbivaatust takistada, näiteks tõugates või põgenedes. Sellisel juhul võib abipolitseinik takistada tema liikumist ja hoida isikut kinni senikaua, kuni politseiametnik või abipolitseinik teostab isiku läbivaatust.

[67] Sealsamas, lk 152.
[68] Sealsamas, lk 153.

- **Isiku läbivaatus, kui on alust arvata, et isik kannab endaga kaasas asja või ainet, mille võib võtta seaduse alusel hoiule, hõivata või konfiskeerida**, näiteks teleskoopnui, mis on tsiviilkäibes keelatud relv, või narkootiline aine (KorS § 48 lõike 1 punkt 1).

  Näide. Abipolitseinik teeb turvakontrolli kompimise teel isikule, keda on vaja kainenema toimetada, ning tunneb jope taskus noataolist eset. Tasku läbivaatus on õigustatud, et võtta hoiule ese, millega isik võib endale või teistele kahju tekitada.

  Näide. III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond reageerib väljakutsele, mille kohaselt viibivad pargis noored, kes on väidetavalt vahetult enne sündmuskohale jõudmist ostnud ühelt isikult kanepit. Keelatud ainet müünud isik põgeneb, kuid patrulltoimkonnal õnnestub noored kinni pidada. Kuna noored keelduvad keelatud ainet vabatahtlikult välja andmast ning on põhjendatud kahtlus, et keelatud aine võib olla nende valduses, võivad abipolitseinikud läbi viia isiku läbivaatuse, sealhulgas kontrollida isikute riideid ja taskuid, eesmärgiga leida ja ära võtta kanep ning tõkestada edasine õigusrikkumine.

- **Isiku läbivaatus, kui see on vajalik kõrgendatud ohu väljaselgitamiseks, kui isik viibib avaliku võimu toimimiseks tähtsas ehitises või selle vahetus läheduses** (KorS § 48 lõike 1 punkt 2). Isiku läbivaatus võib olla vajalik, kui on kahtlus, et ta kujutab endast kõrgendatud ohtu, eriti juhul, kui ta viibib avaliku võimu toimimiseks tähtsas hoones või selle vahetus läheduses. See võib olla näiteks riigiasutuste hoone, valitsusasutus, kohus, politseijaoskond või presidendi kantselei. Läbivaatuse eesmärk on veenduda, et isikul ei ole keelatud või ohtlikke esemeid (relvi, lõhkeaineid, ohtlikke aineid), millega ta võiks ohustada hoone turvalisust, seal viibivaid inimesi või riigi toimimist.

- **Isiku läbivaatus, kui see on vältimatult vajalik isikusamasuse tuvastamiseks** (KorS § 48 lõike 1 punkt 3). Kui isikusamasust ei ole võimalik tuvastada dokumendi, ütluste või muude vahenditega, võib isiku läbivaatuse käigus otsida kehalt eritunnuseid (tätoveering, sünnimärgid, armid), mis aitaksid tema isikut kindlaks teha. Samuti võib läbi vaadata isiku riided, et leida dokument, mis võimaldaks isikusamasuse tuvastamist.

  Näide. III astme abipolitseinikest koosnev jalgsi patrulliv patrulltoimkond tuvastab vanalinnas avalikku korda rikkuva isiku, kes tarvitab avalikus kohas alkoholi ja tekitab lärmi. Isik keeldub oma isikuandmete avaldamisest ning patrulltoimkonnal ei ole võimalik tema isikusamasust muul viisil tuvastada. Isiku välimuse põhjal tekib lisaks põhjendatud kahtlus, et tegemist võib olla alaealisega. Isiku isikusamasuse tuvastamise eesmärgil võivad abipolitseinikud läbi viia isiku läbivaatuse, mis hõlmab isiku riiete ja kaasas olevate esemete kontrollimist, et leida dokument või muu teave, mille alusel oleks võimalik isikut tuvastada.

Uue APolS-i eelnõu § 23 lõike 3 punkti 2 kohaselt ei või abipolitseinik teha KorS §-s 48 sätestatud riikliku järelevalve erimeetme kohaldamisel isiku kehaõõnsuste läbivaatust, kuna see on äärmiselt delikaatne ja invasiivne toiming. Kehaõõnsuste läbivaatus tähendab füüsilist sekkumist inimese kehasse, mis on väga intiimne ja delikaatne protseduur. Selline läbivaatus võib põhjustada psühholoogilist ja füüsilist ebamugavust nii isikule, keda läbi vaadatakse, kui ka abipolitseinikule.

KorS § 49. Vallasasja läbivaatus

Kehtiv APolS	Kehtiva APolS-i alusel võib iseseisva pädevusega abipolitseinik vaadata vallasasja läbi, kui seda kannab kaasas isik, kellele võib seaduse alusel teha

	turvakontrolli või keda võib seaduse alusel läbi vaadata. Abipolitseinik, kes tegutseb koos politseiametnikuga, võib vaadata vallasasja läbi kõikidel KorS § 49 alustel.
Uus APolS	
Mida võib teha?	II ja III astme abipolitseinikule võib APolS-i eelnõu kohaselt vallasasja läbivaatust teha, kui: • seda kannab kaasas isik, kes siseneb avaliku võimu organi ehitisse või territooriumile; • seda kannab kaasas isik, kelle suhtes võib seaduse alusel teostada turvakontrolli või keda võib seaduse alusel läbi vaadata; • on alust arvata, et vallasasjas viibib isik, kellelt võib seaduse alusel võtta vabaduse või keda võib seaduse alusel läbi vaadata või kes on abitus seisundis; • on alust arvata, et selles on asju, mida võib käesoleva seaduse või muu seaduse alusel võtta hoiule, hõivata või konfiskeerida; • see on vajalik kõrgendatud ohu väljaselgitamiseks isiku suhtes, kes viibib elutähtsas energia-, side-, signalisatsiooni-, veevarustus- või kanalisatsioonisüsteemis, liikluskorralduse ehitises või seadmes või selle vahetus läheduses; • see on vajalik kaitstava isiku või valvatava objekti ohutuse tagamiseks. **Abipolitseinikul ei ole õigust vallasasja läbivaatust teha teenistuslooma abil.**
Ilma korralduseta	Abipolitseinik võib **KorS § 49 lõike 1 punktide 2, 3, ja 4** alusel vallasasja läbi vaadata **ilma politseiametniku korralduseta**, kui seda kannab kaasas isik, kelle suhtes võib seaduse alusel teostada turvakontrolli või keda võib seaduse alusel läbi vaadata, või on alust arvata, et vallasasjas viibib isik, kellelt võib seaduse alusel võtta vabaduse või keda võib seaduse alusel läbi vaadata või kes on abitus seisundis, või on alust arvata, et selles on asju, mida võib käesoleva seaduse või muu seaduse alusel võtta hoiule, hõivata või konfiskeerida.
Korraldusel	Abipolitseinik võib **KorS § 49 lõike 1 punktide 1, 5 ja 6** alusel **politseiametniku korraldusel** vallasasja läbi vaadata, kui seda kannab kaasas isik, kes siseneb avaliku võimu organi ehitisse või territooriumile, või see on vajalik kõrgendatud ohu väljaselgitamiseks isiku suhtes, kes viibib elutähtsas energia-, side-, signalisatsiooni-, veevarustus- või kanalisatsioonisüsteemis, liikluskorralduse ehitises või seadmes või selle vahetus läheduses, või see on vajalik kaitstava isiku või valvatava objekti ohutuse tagamiseks.
Vahetu sund	Õigus kasutada vahetut sundi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu.

Tegemist on KorS-i alusel erimeetmega siis, kui abipolitseinik vaatab läbi isiku vallasasja, näiteks seljakoti, kohvri, sõiduki vms ilma selle **valdaja nõusolekuta või teadmata**. Vallasasja läbivaatusel on õigus avada uksi ja kõrvaldada muid takistusi. **Abipolitseinikul ei ole õigust vallasasja läbivaatust teha teenistuslooma abil.**

KorS näeb ette, et asja omanikul või valdajal on õigus viibida asja läbivaatamise juures. Kui omanik või valdaja ei viibi asja juures, võib ta määrata selleks täisealise isiku. Erandina nähakse seda, et vallasasja läbivaatuse võib kohaldada nimetatud isikute juuresolekuta vahetu ohu tõrjumiseks või kui nimetatud isik takistab tahtlikult vallasasja läbivaatuse õiguspärast

kohaldamist. Abipolitseinikul on õigus kasutada vahetut sundi vallasasja läbivaatusel niivõrd, kuivõrd see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu.

Esmalt on toodud vallasasja läbivaatuse tegemise alused ja näited uue APolS-i eelnõu kohaselt, mida II ja III astme abipolitseinik võib teha ilma politseiametniku korralduseta.

- **Seda kannab kaasas isik, kelle suhtes võib seaduse alusel teostada turvakontrolli või keda võib seaduse alusel läbi vaadata** (KorS § 49 lõike 1 punkt 2). Asja läbivaatus võib olla turvakontrolli teostamise või isiku läbivaatuse jätkutoiminguks ning õiguslikud alused on samad, mis turvakontrollil või isiku läbivaatusel. Kui isiku toimetamisel politsei autosse või ametiruumi teostatakse isiku suhtes turvakontroll, siis tehakse seda ka temaga kaasas olevate asjade suhtes.[69]

- **On alust arvata, et vallasasjas viibib isik, kellelt võib seaduse alusel võtta vabaduse või keda võib seaduse alusel läbi vaadata või kes on abitus seisundis** (KorS § 49 lõike 1 punkt 3). Sättesse on koondatud kolm juhtumit.

  Näide. III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond saab väljakutse, mille kohaselt viibib sõidukis üksinda abivajav kolmekuune laps, kelle vanemad on lahkunud pidutsema. Laps nutab hüsteeriliselt ning viibib ilmses abitus seisundis. Sellises olukorras on abipolitseinikel õigus avada sõiduki uks, et võtta laps autost välja ja tagada tema vahetu ohutus, kuna lapse elu või tervis võib olla ohus.

- **On alust arvata, et selles on asju, mida võib käesoleva seaduse või muu seaduse alusel võtta hoiule, hõivata või konfiskeerida** (KorS § 49 lõike 1 punkt 4). Antud punkt tähendab, et isiku esemeid võib läbi vaadata, kui on alust arvata, et seal leidub asju, mis võivad olla seaduse alusel hoiule võetavad, hõivatavad või konfiskeeritavad. See võib puudutada keelatud, ohtlikke või kahtlasi esemeid, mis võivad ohustada avalikku korda, inimeste turvalisust või mida ei tohi omada.

Järgnevalt on toodud vallasasja läbivaatuse alused ja näited uue APolS-i eelnõu kohaselt, mida II ja III astme abipolitseinik võib teha politseiametniku korraldusel.

- **Vallasasja läbivaatus, kui isik siseneb avaliku võimu organi ehitisse või territooriumile** (KorS 49 lõike 1 punkt 1).

  Näide. Abipolitseinik võib teostada vallasasja läbivaatust (nt portfell) politseiametniku korraldusel, näiteks siis, kui isik siseneb Riigikogu hoonesse.

- **Vallasasja läbivaatus kõrgendatud ohu väljaselgitamiseks isiku suhtes, kes viibib elutähtsas energia-, side-, signalisatsiooni-, veevarustus- või kanalisatsioonisüsteemis, liikluskorralduse ehitises või seadmes või selle vahetus läheduses** (KorS 49 lõike 1 punkt 5). See punkt võimaldab abipolitseinikul politseiametniku korraldusel teha vallasasja, st isiku kaasas oleva või kasutatava eseme, näiteks koti, sõiduki, tööriistakasti jne läbivaatust, kui on kahtlus, et see isik võib kujutada endast kõrgendatud ohtu ja viibib kriitilises infrastruktuuriobjektis või selle läheduses. Eesmärk on ennetada võimalikke sabotaaži-, vandalismi- või terrorismiohte, tagades oluliste süsteemide ja rajatiste kaitse.

- **Vallasasja läbivaatus kaitstava isiku või valvatava objekti ohutuse tagamiseks** (KorS 49 lõike 1 punkt 6). See punkt võimaldab abipolitseinikul politseiametniku korraldusel

[69] Sealsamas, lk 155.

vallasasja läbivaatust (nt isikuga kaasas olevad esemed, kott, sõiduk, pagas), kui see on vajalik kaitstava isiku või valvatava objekti ohutuse tagamiseks.

> **Näide.** Abipolitseinik osaleb riigipeade visiidi turvamisel. Vastuvõtt toimub Viru hotellis, kus politseiametnik annab abipolitseinikule korralduse kontrollida hotelli sisenevate isikute kotte, et veenduda ohtlike esemete või ainete puudumises.

KorS § 50. Valdusesse sisenemine

Kehtiv APolS	Kehtiva APolS-i kohaselt abipolitseinik, kes tegutseb koos politseiametnikuga, võib siseneda valdaja nõusolekuta tema valduses olevale piiratud või tähistatud kinnisasjale, ehitisse, eluruumi või ruumi, sealhulgas avada uksi, väravaid ja kõrvaldada muid takistusi. Iseseisva pädevusega abipolitseinikul seda õigust ei ole.
Uus APolS	
Mida võib teha?	II ja III astme abipolitseinik võib APolS-i eelnõu kohaselt siseneda valdusesse, kui: • see on vajalik kõrgendatud ohu väljaselgitamiseks või tõrjumiseks; • on alust arvata, et piiratud või tähistatud kinnisasjal, ehitises või ruumis viibib isik, kellelt võib võtta seaduse alusel vabaduse või kelle elu, tervis või kehaline puutumatus on tingituna tema abitust seisundist ohustatud. Koos politseiametnikuga politsei tegevuses osaledes võib II ja III astme abipolitseinik APolS-i eelnõu kohaselt siseneda valdusesse: • ohu ennetamiseks, väljaselgitamiseks või tõrjumiseks või korrarikkumise kõrvaldamiseks.
Korraldusel	Võib erimeedet kohaldada vaid **politseiametniku korraldusel**.
Vahetu sund	Õigus kasutada vahetut sundi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu.
Keelatud	**III astme abipolitseinikul on keelatud iseseisvalt tegutsedes valdusesse siseneda, kui see on vajalik seadusega või seaduse alusel kehtestatud nõuete täitmise tagamisel ohu ennetamiseks, väljaselgitamiseks või tõrjumiseks või korrarikkumise kõrvaldamiseks** (uus APolS-i eelnõu § 23 lõige 4 punkt 1).

Valdusesse (nt hoovi, tööstushoonesse, korterisse) sisenemise korral on tegemist valdusesse sisenemise, seal olemise ja üksnes selle visuaalse vaatlemisega, mille eesmärk on muu hulgas selgitada välja, ega seal ei esine ohuolukorda. Valdusesse sunniga sisenemisel riivatakse isiku mitmeid PS-iga kaitstud õigushüvesid, nagu kodu ja omandi puutumatust, perekonna- ja eraelu puutumatust, eneseteostusvabadust. Seetõttu peab selle erimeetme rakendamine olema eriti kaalutletud ning riivatavate õiguste suhtes proportsionaalne.[70] Seetõttu peab ka abipolitseinik meetme kohaldamiseks saama politseiametniku korralduse.

Valduse all on mõeldud tegelikku võimu asja üle, mis võib tekkida õiguspäraselt või õigusvastaselt. Õiguspärane on valdus näiteks siis, kui korteriomanik on sõbrale pakkunud öömaja enda äraoleku ajaks. Valdus on õigusvastane näiteks siis, kui kodutud on hõivanud nõusolekuta elaniketa maja. **Erimeetmena on mõeldud kinnisasja sisenemist õiguspärase valdaja nõusolekuta.** Tahtevastasel sisenemisel võib valdaja avaldada vastupanu sisenemiseks või mitte avada ust või väravat vaatamata nõudmisele. **Kui sisenemine toimub valdaja nõusolekul, siis ei ole tegemist erimeetmega**. Valdaja teadmiseta sisenemisega on tegemist

[70] Sealsamas, lk 158.

siis, kui valdaja ei viibi valduses või selle juures ning teda ei olnud võimalik teavitada erimeetmest enne sisenemist või on valdaja küll valduses, kuid abitus seisundis.[71]

Kui majaomanik teatab, et tema hoovis viibivad võõrad inimesed, kes tarbivad alkoholi ega ole nõus lahkuma, võib politsei või abipolitseinikud siseneda hoovi omaniku kutsel ja tema juuresolekul. Sellisel juhul ei ole tegemist erimeetmega, kuna hoovi omanik annab selleks loa. Samuti ei loeta erimeetmeks sisenemist valdusesse, mis on avalik koht, näiteks kauplus, kuna see on üldsusele avatud ruum.

Valdusesse sisenemisel peaks kinnisasi (territoorium) olema piiratud või vähemalt tähistatud. Kinnisasja piirang või tähistus peab olema arusaadav. Valduse tähistus ei pea endast kujutama sisenemiseks läbipääsmatut takistust, vaid andma arusaama, et tegemist on eravaldusega. Seega võib tähistuseks pidada ka põlvekõrgust hekki, millest on võimalik üle astuda.[72]

- **Valdusesse sisenemine kõrgendatud ohu väljaselgitamiseks või tõrjumiseks** (KorS 50 lõike 1 punkt 1). Kõrgendatud ohu kahtlus peab olema konkreetne, st on olemas selge teave, et seal võib toimuda kuritegu, esineb oht inimeste elule või tervisele. Abstraktne või hüpoteetiline oht (nt äkki midagi juhtub) ei ole sisenemiseks piisav põhjus.

  Näide. III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond saab väljakutse, mille kohaselt kostab naaberkorterist valju lärmi ja mööbli liigutamise helisid. Sündmuskohale jõudes kuulevad abipolitseinikud elamust tugevaid mürtsatusi ja appikarjeid, mis viitavad võimalikule vahetule ohule isiku elule või tervisele. Olukorra hindamiseks võtavad abipolitseinikud raadioside teel ühendust politsei välijuhiga, kirjeldab tuvastatud asjaolusid ning edastab hinnangu, et kellegi elu võib olla ohus. Politseiametniku korralduse alusel võivad abipolitseinikud siseneda eluruumi olukorra kontrollimiseks ja vajaduse korral vahetu ohu tõrjumiseks. Alternatiivina võib politseiametnik anda korralduse eluruumi mitte siseneda, kui politseiametnikest koosnev patrulltoimkond viibib sündmuskohast vahetus läheduses ja jõuab sinna lühikese aja jooksul olukorra lahendamiseks.

  Näide. Politseiametnikust ja abipolitseinikust koosnev patrulltoimkond saab väljakutse murelikult emalt, kes teatab, et tema alaealine tütar viibib mahajäetud hoones koos täisealiste meestega ning tarvitab seal alkoholi juba teist päeva järjest. Emale teadaolevalt on nimetatud mehed varem käitunud agressiivselt, mistõttu esineb põhjendatud oht alaealise tervisele ja turvalisusele. Saadud teabe ja olukorra võimaliku vahetu ohu tõttu otsustab politseiametnik koos abipolitseinikuga siseneda hoonesse, et selgitada välja asjaolud, hinnata alaealise turvalisust ning rakendada vajaduse korral meetmeid alaealise kaitsmiseks ja abi osutamiseks. Eluruumi sisenemine toimub alaealise elu ja tervise kaitsmise eesmärgil.

- **Valdusesse sisenemine, kui on alust arvata, et piiratud või tähistatud kinnisasjal, ehitises või ruumis viibib isik, kellelt võib võtta seaduse alusel vabaduse või kelle elu, tervis või kehaline puutumatus on tingituna tema abitust seisundist ohustatud** (KorS 50 lõike 1 punkt 2). Sättes on valdusesse sisenemiseks kaks alust. Neist esimese aluse puhul **võib valduses viibida isik, kellelt võib võtta seaduse alusel vabaduse**. Teisel juhul on valdusesse sisenemine lubatud abitus seisundis oleva isiku kaitseks, kui on põhjust arvata, et tema **elu, tervis või kehaline puutumatus on abitust seisundist tingituna ohustatud**.

[71] Sealsamas, lk 158.
[72] Sealsamas, lk 158.

Isikult vabaduse võtmine võib seisneda ajutises vabadusevõtmises (nt sundtoomine) või vabadusevõtmises isiku kinnipidamisena kohtuotsuse alusel mingiks tähtajaks (nt arest).[73]

Näide. Naaber teatab, et kõrval korteris elav üksik eakas naine ei ole juba mitu päeva korterist väljunud ega vasta telefonile, mistõttu on tekkinud kahtlus, et naisega võib olla juhtunud õnnetus ja tema elu või tervis võib olla ohus. Juhtimiskeskus suunab sündmust lahendama III astme abipolitseinikest koosneva patrulltoimkonna. Kuna on võimalik, et eakas naine viibib abitus seisundis, võtavad abipolitseinikud raadioside teel ühendust politsei välijuhiga, kes püüab samaaegselt saada kontakti isiku pereliikmetega. Samal ajal koguvad abipolitseinikud olukorra täiendavaks hindamiseks teavet, küsitledes naabreid. Kui pereliikmetega kontakti ei õnnestu saavutada ning kogutud teave viitab võimalikule vahetule ohule isiku elule või tervisele, teeb politseiametnik otsuse korterisse sisenemise vajalikkuse kohta. Sellisel juhul otsustab politseiametnik, et sisenemise ja edasiste toimingute tegemiseks suunatakse sündmuskohale politseiametnikest koosnev patrulltoimkond, samas kui abipolitseinikest patrulltoimkond jääb politseiametniku korralduste kohaselt sündmuse lahendamist toetama.

Politseiametniku korraldusel võib abipolitseinik siseneda valdaja nõusolekuta ohu väljaselgitamiseks või tõrjumiseks või korrarikkumise kõrvaldamiseks valdusesse ka siis, kui eluruumist levivad väljapoole teist isikut oluliselt häirivad mõjutused, näiteks öörahu rikkumine, ja nende kõrvaldamine ei ole muul viisil võimalik (KorS § 50 lõige 2).

KorS § 50 lõikes 3 on sätestatud, et valdusesse tuleb võimaluse korral siseneda valdaja või muu õigustatud isiku juuresolekul ja ajavahemikus kella 7.00-st kuni 23.00-ni. Äriruumidesse tuleb võimaluse korral siseneda nende töö- või lahtiolekuajal. Sama paragrahvi lõike 4 järgi on tehtud erisus eluruumi sisenemisel ajavahemikul kella 23.00-st kuni 7.00-ni – see on lubatud üksnes kahel eesmärgil: 1) vahetu kõrgendatud ohu tõrjumiseks ja 2) kui sellest levivad väljapoole teist isikut oluliselt häirivad kestvad või korduvad mõjutused ja nende kõrvaldamine ei ole muul viisil võimalik.

Näide. III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond suunatakse öisel ajal, umbes kell 01.00, sündmusele, kuna naaber on teatanud kõrval korterist pikalt kestvast imiku nutust. Teataja sõnul elab korteris üksikema koos väikelapsega ning ema lahkub öösiti tööle, jättes lapse järelevalveta. Abipolitseinikud koputavad korteri uksele, kuid ust ei avata, samal ajal on korterist jätkuvalt kuulda katkematut imiku nuttu. Arvestades lapse vanust, kellaaega ja esitatud teavet, on alust arvata, et laps viibib abitus seisundis ja tema elu või tervis võib olla vahetus ohus. Abipolitseinikud võtavad raadioside teel ühendust politsei välijuhiga, kes püüab edutult võtta ühendust lapse emaga. Kuna korteri uks on lukustamata ja oht lapsele on reaalne, annab välijuht korralduse eluruumi sisenemiseks. Abipolitseinikud sisenevad korterisse, et tagada lapse ohutus. Sellisel juhul on valdusesse sisenemine õigustatud igal kellaajal, ka ilma valdaja eelneva nõusolekuta, kuna tegemist on vahetu ohuga elule ja tervisele ning eesmärgiks on abi osutamine.

Valdusesse sisenemisel valdaja nõusolekuta tuleb valdajat sellest viivitamata teavitada. Kui valduses jääb valveta oluline vara, siis tuleb tagada selle valve kuni valdaja või õigustatud isiku saabumiseni. Valdusesse sisenemine valdaja nõusolekuta võib toimuda sunnita või vahetut sundi kasutades. Sundi võib kasutada asja, näiteks ukse, akna või värava eemaldamiseks või avamiseks. Valdusesse sisenemisel ei ole lubatud selles olevate vallasasjade läbivaatus, vastasel

[73] Sealsamas, lk 159–160.

juhul on tegemist valduse läbivaatusega. Sundi võib kasutada valdaja vastu, näiteks kui isik sisenemist füüsiliselt takistab. Takistuste kõrvaldamisel tuleb püüda kahju tekitada võimalikult vähe – vaid sedavõrd, kuivõrd see on eesmärgi ehk valdusesse sisenemiseks vältimatu. Kaaluda tuleb, kas on võimalik siseneda avatud akna kaudu, kas vähem kahju tekitatakse akna või ukseluku lõhkumisega.[74]

KorS § 51. Valduse läbivaatus

Kehtiv ApolS	Kehtiva APolS-i alusel võib politseiametnikuga koos tegutsev abipolitseinik teostada valduse läbivaatust, kuid iseseisva pädevusega abipolitseinik seda teha ei või.
Uus APolS	
Mida võib teha?	II ja III astme abipolitseinik võib **koos** politseiametnikuga politsei tegevuses osaledes APolS-i eelnõu kohaselt valdust läbi vaadata: • kui on alust arvata, et piiratud või tähistatud kinnisasjal, ehitises või ruumis viibib isik, kellelt võib võtta seaduse alusel vabaduse või kelle elu, tervis või kehaline puutumatus on tingituna tema abitust seisundist ohustatud; • kõrgendatud ohu väljaselgitamiseks või tõrjumiseks; • kui see on vajalik seadusega või seaduse alusel kehtestatud nõuete täitmise tagamisel ohu ennetamiseks, väljaselgitamiseks või tõrjumiseks või korrarikkumise kõrvaldamiseks ning selliste nõuete täitmise kontrollimine on valdust läbi vaatava korrakaitseorgani pädevuses.
Korraldusel	Võib erimeedet kohaldada vaid **politseiametniku korraldusel**.
Vahetu sund	Õigus kasutada vahetut sundi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu.
Keelatud	**III astme abipolitseinikul on keelatud iseseisvalt tegutsedes valdust läbi vaadata** (uus APolS eelnõu § 23 lõige 4 punkt 2).

Valduse läbivaatus piirab isiku õigusi rohkem kui lihtsalt valdusesse sisenemine, sest lisaks sisenemisele ja visuaalsele vaatlemisele hõlmab see ka seal leiduvate esemete kontrollimist ja uurimist, näiteks kappide ja sahtlite avamist. Tavaliselt on valduse läbivaatuse eesmärk leida peidetud või varjatud ese või isik, mida valdaja vabatahtlikult ei avalda. Arvestades selle meetme ulatust ja intensiivsust, on selleks üldjuhul vaja halduskohtu luba.[75]

Valduse läbivaatuse vajadus võib tekkida kas valdusesse sisenemise käigus või juba varasema teabe põhjal. Kuigi läbivaatuse protsess sarnaneb valdusesse sisenemisega, kuna see võib hõlmata uste ja väravate avamist ning takistuste eemaldamist, on need meetmed siiski eesmärgi, olemuse, tagajärgede ning põhiõiguste riive ulatuse poolest erinevad. Kuna valdusesse sisenemine riivab isiku õigusi vähem, ei nõua see eelnevalt halduskohtu luba. Valduse läbivaatus hõlmab aga lisaks vaatlusele ka peidetud esemete otsimist, mistõttu kontrollitakse mitte ainult ruume, vaid ka panipaiku, sahtleid, esemeid ning eemaldatakse muid takistusi. Seetõttu on eluruumi läbivaatuseks vajalik asukohajärgse halduskohtu eelnev luba.[76]

Valduse läbivaatuse õiguslikud alused kattuvad valdusesse sisenemise õiguslike alustega, mis on ka loogiline, kuna valduse läbivaatus saab toimuda valdusesse sisenemise kaudu.

[74] Sealsamas, lk 164.
[75] Riigikohtu halduskolleegiumi 3. novembri 2015. aasta otsus nr 3-3-1-36-15, p 13.2.
[76] Sealsamas, p 13.1.

Politseiametniku korraldusel võib II ja III astme abipolitseinik, kes osaleb koos politseiametnikuga politsei tegevuses, valdust läbi vaadata:

- **Kui on alust arvata, et piiratud või tähistatud kinnisasjal, ehitises või ruumis viibib isik, kellelt võib võtta seaduse alusel vabaduse või kelle elu, tervis või kehaline puutumatus on tingituna tema abitust seisundist ohustatud** (KorS § 51 lõike 1 punkt 1).

- **Kõrgendatud ohu väljaselgitamiseks või tõrjumiseks** (KorS § 51 lõike 1 punkt 2).

  Näide. Politseiametnikust ja abipolitseinikust koosnev patrulltoimkond siseneb korterisse teate alusel, et imik on jäetud järelevalveta ning tema elu või tervis võib olla ohus. Korterisse sisenemisel ei ole enam kuulda lapse nuttu ning visuaalsel vaatlusel ei õnnestu imikut tuvastada. Lapse leidmiseks tekib vajadus tõsta voodil olevaid riideid ja otsida nende alt, et veenduda lapse asukohas ja seisundis. Selline tegevus ei piirdu enam üksnes valdusesse sisenemisega, vaid kujutab endast valduse läbivaatust, mille eesmärk on abitus seisundis lapse leidmine ja tema elu ning tervise kaitsmine.[77]

- **Kui see on vajalik seadusega või seaduse alusel kehtestatud nõuete täitmise tagamisel ohu ennetamiseks, väljaselgitamiseks või tõrjumiseks või korrarikkumise kõrvaldamiseks ning selliste nõuete täitmise kontrollimine on valdust läbi vaatava korrakaitseorgani pädevuses** (KorS § 51 lõike 1 punkt 3).

Säte annab pädevale KKO-le õigusliku aluse teostada inspektsioonilist järelevalvet. Valduse läbivaatuse protokollimine on kohustuslik. Näiteks riiklikku järelevalvet turvategevuse seaduses sätestatud nõuete täitmise üle teostab PPA ning selleks võib PPA kohaldada KorS §-des 30–32 ja 50–52 sätestatud riikliku järelevalve erimeetmeid. Seega, kui abipolitseinik osaleb politsei tegevuses koos politseiametnikuga, on tal selle meetme kohaldamise õigus, sest ta toetab sellisel juhul politseid. Näiteks võib politsei läbivaatuse käigus kontrollida, kas turvamine toimub vastavalt ettenähtud tingimustele, või näiteks RelvS-i alusel kehtestatud nõuete täitmise kontrollimisel võib PPA valdust läbi vaadata ja abipolitseinik saab teda toetada.

Uue APolS-i eelnõu § 23 lõike 4 punkti 2 kohaselt on III astme abipolitseinikul keelatud iseseisvalt tegutsedes valdust läbi vaadata, kuna see on õiguslikult keerukas ja isikupuutumatust tugevalt riivav toiming. Inimese valdusesse sisenemine on eraelu puutumatuse rikkumine, mis on kaitstud PS-i ja rahvusvaheliste inimõiguste konventsioonidega.

KorS § 52. Vallasasja hoiulevõtmine

Kehtiv APolS	Kehtiva APolS-i alusel võib iseseisva pädevusega abipolitseinik ja abipolitseinik, kes tegutseb koos politseiametnikuga, võtta hoiule turvakontrollis või isiku läbivaatuses tuvastatud vallasasja, millega isik võib ohustada ennast või teist isikut või mille valdamine on isikul seadusega keelatud. Selle meetme kohta on kehtivas APolS-is eriregulatsioon, mis teatud ulatuses kattub KorS-iga, aga ei ole üks ühele sama. Abipolitseinik peab hoiule võetud asja andma viivitamata üle politseile.
Uus APolS	
Mida võib teha?	II ja III astme abipolitseinik võib vallasasja hoiule võtta: • vahetu ohu tõrjumiseks või korrarikkumise kõrvaldamiseks;

[77] Laaring jt 2017, lk 166.

	• asja omaniku või valdaja kaitseks asja kaotamise, hävimise või olulise kahjustamise vahetu ohu eest, kui samal ajal on ohus avalik huvi; • kui seaduse alusel on asja valdamiseks vaja luba, mis asja valdaval isikul puudub; • kui asja valdab isik, kellelt on seaduse alusel võetud vabadus, ning on oht, et isik kasutab asja enda või teise isiku tapmiseks või vigastamiseks või võõra asja kahjustamiseks või põgenemiseks; • kui vallasasja on lubatud KorS § 49 alusel läbi vaadata ning hoiulevõtmine on vajalik, et võtta vallasasja kohta proovi, samuti teostada vallasasja mõõtmisi või teha ekspertiisi; või • kui turvakontrolli käigus on tuvastatud ese, mis ei ole seadusega keelatud, kuid võib ohustada isikut ennast või teist isikut.
Ilma korralduseta	Abipolitseinik võib **KorS § 52** alusel **ilma politseiametniku korralduseta** võtta vallasasja hoiule.
Vahetu sund	Õigus kasutada vahetut sundi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu.

Vallasasja hoiule võtmine tuleb abipolitseinikul dokumenteerida, lisaks tuleb teavitada isikut, kellelt ese ära võeti, ning selgitada talle eseme edasist käitlemist ja tagada eseme säilimine viisil, et see ei kahjustuks ega läheks kaduma. KorS lubab asja hoiule võtmisel kasutada sundi kuni eesmärgi saavutamiseni.

Uue APolS-i eelnõuga võib II ja III astme abipolitseinik võtta hoiule vallasasja järgmistel tingimustel:

- **Vallasasja hoiule võtmine vahetu ohu tõrjumiseks või korrarikkumise kõrvaldamiseks** (KorS § 52 lõike 1 punkt 1).

  Näide. Alkoholiseaduse kohaselt on alaealistel alkohoolsete jookide omamine ja tarbimine keelatud. III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond märkab pargis alaealisi, kelle valduses on alkohoolsed joogid, õllepudelid. Korrarikkumise kõrvaldamiseks ja alaealiste ohutuse tagamiseks võtavad abipolitseinikud alkohoolsed joogid hoiule. Hoiule võetud alkoholi edasise käitlemise, sealhulgas selle võimaliku üleandmise alaealise seaduslikule esindajale, otsustab politseiametnik.

- **Vallasasja hoiule võtmine asja omaniku või valdaja kaitseks asja kaotamise, hävimise või olulise kahjustamise vahetu ohu eest, kui samal ajal on ohus avalik huvi** (KorS § 52 lõike 1 punkt 2). Selle punkti alusel ei saa mistahes juhtumis asja hoiule võtta, vaid seda saab teha üksnes avaliku huvi alusel. KorS § 52 lõike 1 punkti 2 järgi saab vallasasja, näiteks koti, hoiule võtta ainult siis, kui:
  - eseme omanik või valdaja ei ole teada või ei saa ise oma vara kaitsta. Antud juhul ei ole seljakoti omanik kohapeal, seega pole võimalik teda kohe tuvastada;
  - eseme säilitamine või paigale jätmine võib põhjustada ohtu. Hüljatud seljakott, millest paistavad elektrijuhtmed, võib olla potentsiaalselt ohtlik;
  - on ohustatud avalik huvi. Avalik huvi on seotud inimeste turvalisuse ja võimaliku kahju vältimisega – kui tegemist on ohtliku esemega, võib see kahjustada läheduses viibivaid inimesi.

- **Vallasasja hoiule võtmine, kui seaduse alusel on asja valdamiseks vaja luba, mis asja valdaval isikul puudub** (KorS § 52 lõike 1 punkt 3).

Näide. III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond tuvastab isiku, kelle valduses on narkootiline aine. Isik väidab, et tal on nimetatud aine kaasas kandmiseks arsti ettekirjutus, kuid ei suuda seda kohapeal tõendada. Sellises olukorras võivad abipolitseinikud narkootilise aine hoiule võtta, et kontrollida arsti ettekirjutuse olemasolu ja kehtivust. Aine tagastamine või edasine käitlemine otsustatakse pärast loa olemasolu kontrollimist.

- **Kui asja valdab isik, kellelt on seaduse alusel võetud vabadus, ning on oht, et isik kasutab asja enda või teise isiku tapmiseks või vigastamiseks või võõra asja kahjustamiseks või põgenemiseks** (KorS § 52 lõike 1 punkt 4). Selle sätte puhul on mõeldud mistahes seadust ning vabadus võib olla võetud karistusena või ohu tõrjumisena kas lühi- või pikaajaliselt. Seejuures ei pea olema tegemist asjaga, mille kandmist seadus keelaks. Isik võib kaasas kanda ka kääre, küüneviili, süstalt, mutrivõtit vms. Kuid olukorras, kus neid asju kasutatakse ründe abivahendina, annab see isikule võimaluse jõulisemalt rünnata.[78]

  Näide. III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond toimetab isiku kainenema ning viib enne isiku patrullsõidukisse paigutamist läbi turvakontrolli. Turvakontrolli käigus leitakse isiku vöölt taskunuga, mis on küll tsiviilkäibes lubatud, kuid kujutab kinnipidamise ajal potentsiaalset ohtu. Isiku, abipolitseinike ja politseiametnike ohutuse tagamiseks võetakse taskunuga hoiule, et vältida võimalust, et isik kahjustab sellega ennast või teisi kinnipidamise ja kainenemisele toimetamise ajal.

- **Kui vallasasja on lubatud KorS § 49 alusel läbi vaadata ning hoiulevõtmine on vajalik, et võtta vallasasja kohta proovi, samuti teostada vallasasja mõõtmisi või teha ekspertiisi** (KorS § 52 lõike 1 punkt 5).

  Näide. III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond tuvastab isiku, kes on kahtlustatavana tagaotsitav, mistõttu tuleb isik kinni pidada. Enne isiku patrullsõidukisse paigutamist viivad abipolitseinikud läbi turvakontrolli ja isiku vallasasjade läbivaatuse. Isiku seljakoti läbivaatuse käigus leitakse valget pulbrilist ainet sisaldav kott, mille suhtes tekib põhjendatud kahtlus, et tegemist võib olla narkootilise ainega. Aine olemuse tuvastamiseks on vajalik selle ekspertiis, mistõttu võtavad abipolitseinikud aine hoiule.

- **Kui turvakontrolli käigus on tuvastatud ese, mis ei ole seadusega keelatud, kuid võib ohustada isikut ennast või teist isikut** (KorS § 52 lõike 1 punkt 6). Selline ese võib olla süstal, käärid, naaskel vms, mille kaasas kandmine ei ole seadusega keelatud, kuid mille taskus hoidmine võib vigastada isikut ennast või teist isikut.

Järgnevas tabelis võetakse kokku abipolitseinikule lubatud KorS-i meetmete võrdlus kehtiva ja uue seaduse alusel.

[78] Laaring jt 2017, lk 170.

Tabel 2. Abipolitseinikule lubatud meetmete võrdlus kehtiva ja uue abipolitseiniku seaduse alusel

	KEHTIV: (korraldusel) koos politseiga	**UUS: <u>korraldusel</u> nii koos kui iseseisvalt**	**KEHTIV: (korralduseta) iseseisvalt**	**UUS: <u>korralduseta</u> nii koos kui iseseisvalt**	***Erisused***	***Muudatus***
§ 28. Ettekirjutus ja haldussunni-vahendi kohaldamine	JAH	*JAH, kuna võib ka ilma korralduseta*	JAH	JAH		*Ei muutu midagi*
§ 30. Küsitlemine ja dokumentide nõudmine	JAH	*JAH, kuna võib ka ilma korralduseta*	JAH	JAH		*Ei muutu midagi*
§ 31. Kutse ja sundtoomine	EI	JAH*	EI	EI	**Uus APolS:* ***Keelatud kohaldada sundtoomist.***	*Tekib õigus anda kutse, sundtoomise õigust ei teki.*
§ 32. Isikusamasuse tuvastamine	Lõiked 1 - 4*	Lõiked 6 ja 9	Lõiked 1 - 4*	Lõiked 1-5 ja lõiked 7-8	**Kehtiv APolS: Lõige 4 vaid eriolukorra või erakorralise seisukorra ajal. Ei ole lubatud kasutada vahetut sundi ega toimetada isikut isikusamasuse tuvastamiseks ametiruumi.*	*Tekib õigus kasutada vahetut sundi ja politsei ametniku korraldusel toimetada isik ametiruumi. Kaob piirang, et lõike 4 kohaldamisel peab olema eriolukord või erakorraline seisukord.*
§ 34. Isikuandmete töötlemine jälgimis-seadmestiku kasutamisega	JAH	JAH	EI	EI		*Meedet võib kohaldada ka III astme abipolitseinik politsei korraldusel iseseisvalt tegutsedes.*
§ 37. Isiku joobeseisundi kontrollimine ja tuvastamine	EI	*JAH, kuna võib ka ilma korralduseta*	EI	JAH		*Tekib õigus seda meedet kohaldada.*
§ 38. Alkoholijoobe kontrollimine ja tuvastamine kohapeal	JAH*	*JAH, kuna võib ka ilma korralduseta*	JAH*	JAH	**Kehtiv APolS: Ainult indikaatorvahendiga, mitte tõendusliku alkomeetriga.*	*Tekib õigus tõendusliku alkomeetriga tuvastada alkoholijoovet.*
§ 39. Isiku toimetamine alkoholijoobe tuvastamiseks ametiruumi ja tervishoiuteenuse osutaja juurde	EI	JAH	EI	EI		*Tekib õigus toimetada isik politsei korraldusel ametiruumi ja tervishoiuteenuse osutaja juurde.*
§ 41. Narkootilise või psühhotroopse aine või muu joovastava aine tarvitamise või sellest põhjustatud joobeseisundi tuvastamine	JAH*	JAH**	EI	EI	** Kehtiv APolS: Ainult indikaatorvahendiga.* ***Uus APolS:* ***III astme abipolitseinikul on iseseisvalt keelatud kohaldada vahetut sundi erimeetme kohaldamisel.***	*III astme abipolitseinikul tekib õigus politsei korraldusel iseseisvalt tegutsedes kasutada indikaatorvahendit ja toimetada isik tervishoiuteenuse osutaja juurde või riiklikku ekspertiisiasutusse.*
§ 42. Joobeseisundis isiku kainenema toimetamine	JAH	*JAH, kuna võib ka ilma korralduseta*	EI	JAH		*III astme abipolitseinikul tekib õigus iseseisvalt tegutsedes toimetada joobeseisundis isik kainenema.*
§ 43. Kainenema toimetatud isiku kinnipidamistingi mused	EI	JAH	EI	EI		*II ja III astme abipolitseinik saab koos politseiametnikuga tagada kainenema toimetatud isiku kinnipidamistingimused.*
§ 44. Viibimiskeeld	JAH*	Lõige 1 punktid 2, 4, 6	JAH*	Lõige 1 punktid 1 ja 3, 5	**Kehtiv APolS: Koha, mitte isiku suhtes. Eriolukorra ja erakorralise seisukorra ajal võib viibimiskeeldu kohaldada ka IPAP kuni üks tund.*	*Tekib õigus kohaldada viibimiskeeldu ka isiku suhtes. III astme abipolitseinikul iseseisvalt tegutsedes kaob piirang, et seda võib kohaldada vaid*

	KEHTIV: (korraldusel) koos politseiga	UUS: <u>korraldusel</u> nii koos kui iseseisvalt	KEHTIV: (korralduseta) iseseisvalt	UUS: <u>korralduseta</u> nii koos kui iseseisvalt	*Erisused*	*Muudatus*
						eriolukorra ja erakorralise seisukorra ajal.
§ 45. Sõiduki peatamine	Lõiked 1 ja 5*	Lõige 5**	Lõige 1	Lõiked 1, 3, 4	** Kehtiv APolS: Lõige 5 vaid eriolukorra või erakorralise seisukorra ajal.* ***Uus APolS:* ***Ilma tulirelvata.***	*II ja III astme abipolitseinikud saavad õiguse politsei korraldusel sundpeatada sõidukit tavaolukorras, välja arvatud tulirelvaga. II ja III astme abipolitseinikud saavad õiguse peatada sõiduk tsiviilvärvides sõidukist valgusseadme abil.*
§ 46. Isiku kinnipidamine	JAH*	Lõige 1 punktid 3, 4, 5, 6, 8	JAH*	Lõige 1 punktid 1, 2	** Kehtiv APolS: Kinnipidamise õigus, kui: 1) see on vältimatu vahetult eelseisva kuriteo toimepanemise ärahoidmiseks; 2) see on vältimatu isiku elu või kehalist puutumatust ähvardava vahetu ohu tõrjumiseks; 3) isik on avalikus kohas pannud toime korrarikkumise ja tema isikut ei ole tuvastatud või korrarikkumise kõrvaldamiseks on kohaldatud vahetut sundi ning on küllaldane alus eeldada, et vahetu sunni kohaldamise lõpetamisel jätkab isik korrarikkumise toimepanemist.*	*Tekivad täiendavad kinnipidamise alused, milleks on: seaduses sätestatud alusel sundtoomiseks; terviseseisundi või vanuse tõttu abi vajava isiku üleandmiseks; täiskasvanud saatjata alla 16-aastase lapse üleandmiseks; hädaohus oleva lapse toimetamiseks ohututesse tingimustesse seadusliku esindaja nõusolekuta.*
§ 47. Turvakontroll	JAH	Lõige 1 punktid 2, 3	JAH*	Lõige 1 punktid 1, 4, 5, 6	** Kehtiv APolS: IPAP-il on õigus kontrollida isikut või tema riietust üksnes vaatlemise ja kompimise teel või tehnilise vahendi abil, kui: 1) see on vajalik vahetu kõrgendatud ohu tõrjumiseks või 2) isikult võib seaduse alusel võtta vabaduse.*	*III astme abipolitseinikul tekib täiendavaid õigusi turvakontrolli tegemiseks.*
§ 48. Isiku läbivaatus	JAH*	Lõige 3*	JAH*	JAH*	**Kehtiv ja uus APolS:* ***Isiku kehaõõnsusi ei või läbi vaadata.***	*Tekivad täiendavad alused isiku läbivaatuseks - kui see on vältimatult vajalik isikusamasuse tuvastamiseks.*
§ 49. Vallasasja läbivaatus	JAH	Lõige 1 punktid 1, 5, 6, 7	JAH*	Lõige 1 punktid 2, 3, 4	** Kehtiv APolS: IPAP-il siis, kui seda kannab kaasas isik, kelle suhtes võib seaduse alusel teostada turvakontrolli või kelle võib seaduse alusel läbi vaadata.*	*III astme abipolitseinikul tekib täiendavaid õigusi* vallasasja läbivaatuseks.
§ 50. Valdusesse sisenemine	JAH	JAH*	EI	EI	**Uus APolS:* ***III astme abipolitseinikul on iseseisvalt tegutsedes keelatud § 50 lõike 1 punkti 3 alusel valdusesse siseneda.***	*III astme abipolitseinik saab õiguse politsei korraldusel piiratud ulatuses valdusesse siseneda.*
§ 51. Valduse läbivaatus	JAH	JAH*	EI	EI	**Uus APolS:* ***III astme abipolitseinikul on iseseisvalt tegutsedes keelatud valdust läbi vaadata.***	*Ei muutu midagi, sest ka kehtiva APolS järgi ei või IPAP valdust läbi vaadata.*

	KEHTIV: (korraldusel) koos politseiga	UUS: korraldusel nii koos kui iseseisvalt	KEHTIV: (korralduseta) iseseisvalt	UUS: korralduseta nii koos kui iseseisvalt	*Erisused*	*Muudatus*
§ 52. Vallasasja hoiulevõtmine	JAH*	*JAH, kuna võib ka ilma korralduseta*	JAH*	JAH	** Kehtiv APolS: Õigus võtta hoiule turvakontrolli või isiku läbivaatuse käigus tuvastatud vallasasja, millega isik võib ohustada ennast või teist isikut või mille valdamine on isikul seadusega keelatud.*	*Tekivad täiendavad alused vallasasja hoiule võtmiseks.*

Eelnõu §-ga 24 reguleeritakse kinnipeetud isiku saatmist.

Käesoleva paragrahviga nähakse ette, et II ja III astme abipolitseinikul on õigus teostada kinnipeetud isiku saatmist PPVS §-s 7[41] sätestatud alustel ja korras.

Vastavalt PPVS-ile tähendab kinnipeetud isiku saatmine kahtlustatava, vahistatu, süüdimõistetu transportimist arestimaja sees või sellest väljapoole, olles relvastatud saatemeeskonna järelevalve all. Enne ja pärast transporti teostatakse isikule turvakontroll või läbivaatus vastavalt KorS-ile. Saatemeeskonna ülesannete ja töökorra määrab kindlaks vastutav minister määrusega[79].

Uus APolS-i eelnõu annab õiguse ja võimaluse kaasata abipolitseinikke laiemalt politsei ülesannete rakendamisse. II ja III astme abipolitseinike, kellel on tulirelva kandmise õigus, saab edaspidi rakendada erinevate kinnipeetud isikute saatmisel, olenemata nende staatusest (kahtlustatav, vahistatu, süüdimõistetu jne). Oluline abi on täiendavaks konvoiliikmeks olemine kohtukonvois. Abipolitseiniku kaasamisel saab PPA täiendada kohtukonvoi liikmete arvu või moodustada konvoiliikmetest meeskonna, kus üks liige on politseiametnik ja teine abipolitseinik.

2. jagu. Vahetu sund

Abipolitseinikul on ka kehtiva APolS-i järgi õigus politsei tegevuses osalemisel kanda ja kasutada relva ja erivahendeid ning rakendada piiratud ulatuses KorS-is nimetatud meetmeid ning kohaldada vahetut sundi.

Vahetu sund KorS § 74 tähenduses on füüsilise isiku, looma või asja mõjutamine füüsilise jõu, erivahendi, relva või lahingumoonaga. **Erivahend** on loom või asi, mis on ette nähtud isiku, looma või asja füüsiliseks mõjutamiseks ja mis ei ole relv. **Relv** on tulirelv või muu relv RelvS-i tähenduses. **Lahingumoon** on lahingumoon RelvS § 83[3] lõike 2 tähenduses. Abipolitseinik võib füüsilist jõudu, erivahendit ja relva kasutada uue APolS-i järgi §-des 25– 29 sätestatud alustel ja korras.

Võrreldes kehtiva APolS-iga ei reguleerita uue APolS-i eelnõuga eraldi abipolitseiniku poolt gaasipihusti, kumminuia ja teleskoopnuia kasutamist. Kuna KorS-is on sätestatud vahetu sunni kohaldamise lubatavus, siis on reguleeritud, millistel tingimustel võib kasutada ka gaasipihustit, kumminuia ja teleskoopnuia. Kasutamine peab olema **proportsionaalne ja vajalik**. Seega pole abipolitseiniku puhul vaja gaasipihusti, kumminuia ja teleskoopnuia kasutamist eraldi reguleerida. KorS-is on reguleeritud täpsemalt just tulirelva ja elektrišokirelva kasutamine ning ka abipolitseinike puhul on see APolS-is reguleeritud.

[79] Siseministri 14.12.2009. aasta määrus nr 60 „Saatemeeskonna ülesanded ja töökord“. RT I, 29.12.2011, 108.

Vahetu sund kujutab endast kõige olulisemat ning üldjuhul kõige raskemat võimalikku isiku õiguste riivamist haldustäitemenetluses – füüsilise jõu, erivahendite ja relvade kasutamist. Seetõttu on proportsionaalsuse põhimõtte kohaselt tegemist haldussunnivahendite *ultima ratio*'ga, mida saab kasutada üksnes siis, kui muud võimalikud vahendid on oma mõju ammendanud või neid ei ole võimalik kasutada.[80] Seetõttu peavad abipolitseinikud olema selleks põhjalikult ette valmistatud, omama nii õigusteadmisi kui ka praktilisi oskusi ja olema hea analüüsivõimega. Sama oluline on selgelt määrata abipolitseinikule füüsilise jõu, relvade ja erivahendite kasutamiseks alused.

Abipolitseinikule esitatavad hariduse, tervise ja füüsilise ettevalmistuse nõuded aitavad samuti luua eeldused, et isikute põhiõigusi ja -vabadusi saavad vajaduse korral piirata selleks hoolikalt valitud isikud. Lisaks on uue APolS-iga ette nähtud sisukam ja praktilisem väljaõpe, mis peab andma abipolitseinikule vajalikud praktilised oskused ja teoreetilised teadmised vahetu sunni kohaldamiseks ning enda ja teiste turvalisuse tagamiseks.

Eelnõu §-ga 25 reguleeritakse vahetu sunni kohaldamist.

Ka kehtiva APolS-i järgi on sätestatud abipolitseinikule õigus kohaldada sundi KorS-is sätestatud alusel ja korras, arvestades käesoleva APolS-i erisusi. Eraldi on kehtivas APolS-is toodud abipolitseiniku õigus kohaldada vahetut sundi politseiametniku korraldusel, kui see on vältimatult vajalik politseiametniku poolt riikliku järelevalve meetme kohaldamise eesmärgi saavutamiseks.

Lõikega 1 nähakse ette, et II või III astme abipolitseinik võib politsei tegevuses osaledes käesoleva eelnõu § 23 lõigetes 1 ja 2 nimetatud riikliku järelevalve üld- ja erimeetme kohaldamisel kasutada vahetut sundi KorS-is sätestatud alusel ja korras, arvestades käesoleva seaduse erisusi. Teisisõnu, kui abipolitseinikul on õigus KorS-i meedet kohaldada, siis võib ta eesmärgi saavutamiseks vajaduse korral kasutada vahetut sundi. Abipolitseinik peab järgima KorS-is vahetule sunnile ettenähtud sätteid, nagu KorS §-s 76 vahetu sunni kohaldamise lubatavus, §-s 77 abi andmine vigastatud isikule, §-s 78 vahetu sunni eest hoiatamine, ning APolS-is neid ei dubleerita. **Abipolitseinik võib seega kohaldada vahetut sundi ainult juhul, kui isiku kohta kehtiva haldusaktiga ohu väljaselgitamiseks, tõrjumiseks või korrarikkumise kõrvaldamiseks pandud kohustuse täitmise tagamine muu haldussunnivahendiga ei ole võimalik või ei ole õigel ajal võimalik.** Vahetut sundi on lubatud kohaldada ilma eelneva kohustava haldusaktita, kui haldusakti andmine ei ole võimalik vahetu kõrgendatud ohu tõrjumise või korrarikkumise kõrvaldamise kiire vajaduse tõttu. Oluline on see, et vahetut sundi ei ole lubatud kohaldada ütluse, arvamuse või seletuse saamiseks vastavalt KorS §-le 76.

Lõikega 2 nähakse ette, et II või III astme abipolitseinikul on õigus politsei ülesandel kohaldada vahetut sundi politseiametniku korraldusel, kui see on vältimatult vajalik politseiametniku poolt riikliku järelevalve üld- või erimeetme kohaldamise eesmärgi saavutamiseks. Abipolitseiniku ülesanne on politsei abistamine. Kuna abipolitseiniku ülesanne on abistada politseiametnikku, peaks abipolitseinik saama vajaduse korral aidata politseiametnikku tema kohaldatava meetme eesmärgi saavutamiseks vahetu sunni kohaldamisel olenemata sellest, kas abipolitseinikul on ettenähtud antud meetme kohaldamise õigus. Nimetatud vahetu sunni kohaldamisele kaasamise õigus annab võimaluse abipolitseinikke paindlikumalt kaasata. Samas teeb aga otsuse sunni kohaldamise vajaduse

[80] Korrakaitseseaduse muutmise ja rakendamise seaduse eelnõu seletuskiri.

kohta politseiametnik, kellel on põhjalikumad teadmised ja suuremad kogemused ohu hindamisel.

Lõike 3 kohaselt on III astme abipolitseinikul iseseisvalt politsei tegevuses osaledes keelatud kohaldada vahetut sundi KorS § 41 lõikes 10 sätestatud riikliku järelevalve erimeetme kohaldamisel. KorS § 41 lõige 10 annab bioloogilise vedeliku proovi võtmise tagamiseks õiguse kasutada proovi andmiseks kohustatud isiku suhtes vahetut sundi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu. Kuigi proovi võtjaks on tervishoiuteenuse osutaja töötaja, otsustab proovi võtmiseks vahetu sunni kasutamise ja vastutab vahetu sunni kasutamisega isikule tekitatud ülemäärase kahju eest politsei. Tervishoiuteenuse osutaja vastutab oma tavapärase tegevuse eest, näiteks tagab bioloogilise proovi võtmisel vajaliku hügieeni. Vahetu sunniga proovi võtmise vajaduse korral tuleb arvestada, et põiekateetriga uriiniproovi võtmine sunniga võib kahjustada isiku tervist juhul, kui ei suudeta tagada isiku liikumatust. Seetõttu tuleks isiku vastuhaku korral eelistada vereproovi.[81] Põhjus, miks iseseisvalt politsei tegevuses osaleval III astme abipolitseinikul ei ole selle meetme kohaldamisel õigust sundi kasutada, seisneb selles, et tegemist on keerulise ülesandega, mida peab vajaduse korral täitma politseiametnik ise.

Eelnõu §-s 26 loetletakse abipolitseinikule lubatud erivahendid ja relvad.

Kehtiva APolS § 32 järgi on abipolitseinikule lubatud relvad **PPA poolt väljastatud gaasirelv, külmrelv, elektrišokirelv ja tulirelv**. Gaasirelvana võib abipolitseinikule väljastada gaasipihusti, külmrelvana võib väljastada kumminuia ja teleskoopnuia ning tulirelvana võib väljastada püstoli või revolvri. Lisaks võib PPA peadirektori või tema volitatud isiku eelneval loal ja vastava tulirelva alaliigi erikoolituse läbimisel abipolitseinikule väljastada muud politsei tulirelva alaliigid, näiteks püssi ehk tugirelva. Uue APolS-i eelnõuga täpsustatakse ja täiendatakse abipolitseinikule lubatud relvade liike ja alaliike. **Lisanduvad pneumorelv ja harjutusrelv.**

Abipolitseinikule lubatud külmrelvade sätestamisel on lähtutud sellest, et abipolitseiniku tegevus on sageli seotud avaliku korra tagamisel konfliktolukordadega, mis võivad endaga kaasa tuua rünnaku abipolitseiniku või teiste isikute vastu. Kumminuia või teleskoopnuia kasutamine võib osutuda vältimatuks abipolitseiniku või teiste isikute vastase ründe tõrjumiseks. Abipolitseinikule täiendava enesekaitse või teiste isikute elu ja tervise kaitseks füüsilise jõu kõrval relva kasutamise võimaluse mittelubamine võib panna abipolitseiniku sellisesse olukorda, mis ei võimalda tal täita talle pandud ülesannet. Samuti ei taga see isikute ootuse realiseerumist. Kuna abipolitseinik on politsei tegevuses osaledes riigivõimu esindaja, siis isikud eeldavad, et riik reageerib adekvaatselt ja proportsionaalselt rikkumisele, mis võib tuua kaasa ohu teistele või ohu realiseerumise teiste isikute elule ja tervisele

Kehtiva APolS-i järgi on erivahenditena abipolitseinikule lubatud PPA väljastatud käerauad, sidumisvahend, tehniline tõke ja sõiduki sundpeatamise vahend. Nimetatud erivahendid on vajalikud, et riigivõimu esindajana tagada proportsionaalne ja eesmärgipärane reageerimine, kui esinevad seadusest tulenevad alused, mis tingivad nimetatud erivahendite kasutamise. See on vajalik ka selleks, et tagada abipolitseinike ja teiste isikute ohutus või minimeerida võimalust, et korrarikkuja võib ennast vigastada. **Uue APolS-i eelnõuga antakse PPA-le õigus väljastada abipolitseinikule erivahendina ka eriotstarbeline valgus- ja heliseadeldis ning eriotstarbeline värvimis- ja märgistusvahend**. PPA kasutab eriotstarbelisi valgus- ja heliseadeldisi ning värvimis- ja märgistusvahendeid eelkõige selleks, et hallata massirahutusi, kus on vaja masside kontrollimist või korrarikkujate eraldamist.

[81] Laaring jt 2017, lk 131.

Valgus ja suunatud helisignaalid aitavad juhtida inimhulki soovitud suunas ning takistada nende liikumist keelatud alale. Spetsiifilised heliseadmed võimaldavad anda suure intensiivsusega helilisi käske ja hoiatusi, mis on kaugelt kuulda ning aitavad rahvahulka kontrolli all hoida. Kui rahvahulga sees on isikuid, kes provotseerivad vägivalda või sooritavad õigusrikkumisi, võib politsei kasutada värvimisvahendeid (nt spetsiaalne spreivärv või markerkuulid), et tähistada õigusrikkujaid isegi siis, kui nad sulanduvad hiljem rahvamassi. Värvipõhiseid märgistusvahendeid saab kasutada distantsilt, vältides otsest füüsilist kontakti korrarikkujatega, et vähendada eskalatsiooni ja ohtu politseiametnikele.

Käesolevas peatükis on järgitud RelvS-is kasutatud termineid, sealhulgas järgmisi:

- **kandmine** on relva endaga kaasas kandmine väljaspool hoiukohta;
- **kasutamine** on vahetu ja eesmärgipärane tegevus objekti tabamiseks või kahjustamiseks relvaga.

Lõike 1 kohaselt võib PPA väljastada II või III astme abipolitseinikule erivahendeid.

Punktide 1 ja 2 kohaselt on abipolitseinikule lubatud **käerauad** ja **sidumisvahend**. Käerauad on spetsiaalselt käte aheldamiseks loodud vahend, mille eesmärk on piirata isiku käte liikumist turvalisel ja kindlal viisil. Oluline ei ole mitte materjal, vaid nende funktsioon – piirata käte liikumist viisil, mis tagab ohutuse nii aheldatud isikule kui ka ümbritsevatele. Käeraudade peamine erinevus muudest sidumisvahenditest seisneb nende ohutuses – need takistavad käte liikumist ilma verevarustust piiramata, soonimata ega liigset valu põhjustamata. Samuti on käerauad lukustatavad, kergesti avatavad ja korduskasutatavad.[82]

Punkti 3 kohaselt võib abipolitseinikule väljastada ja abipolitseinikul on õigus kasutada **tehnilist tõket**. Tegemist on vahendiga, millega takistatakse isikute või sõidukite vaba liikumist, näiteks erineva kõrguse ja konstruktsiooniga teisaldatavad aiad või sõidukid. Olenevalt ohuhinnangust ja objektist võib olla taktikaliselt vajalik kasutada tõketena betoonplokke, liivakotte, okastraati jne. Tehnilise tõkke all saab mõista kõiki vahendeid, mis on mõeldud isikute ja sõidukite passiivseks suunamiseks ja takistamiseks.[83]

Punkti 4 kohaselt võib abipolitseinikule väljastada ja abipolitseinikul on õigus kasutada **sõiduki sundpeatamise vahendit**. Kõige enam kasutatakse „siili“, mis on mootori jõul teel liikuva sõiduki peatuma sundimiseks mõeldud seade, millest üle sõitmisel purunevad sõiduki rehvid ning edasi liikumine on kas võimatu või raskendatud. Lisaks on sõiduki sundpeatamise vahenditena võimalik kasutada teele paigaldatavat võrku, millesse sõitmisel sõiduk peatub või millesse takerduvad rehvid. KorS ei piira ega täpsusta erivahendina sundpeatamise vahendite liike, lubades seega kasutada ka näiteks elektroonilisi või muid sundpeatamise vahendeid.[84]

Punkti 5 kohaselt võib abipolitseinikule väljastada ja abipolitseinikul on õigus kasutada **eriotstarbelisi valgus- ja heliseadeldisi**. Need on mõeldud selleks, et sundida isikut talle pandud kohustuslikku haldusakti täitma. Näiteks on võimalik massirahutusel valjuhääldi häirivate heliefektidega mõjutada isikute liikumist.[85] II ja III astme abipolitseinik eriotstarbelist valgus- ja heliseadeldist igapäevaselt politsei tegevuses osaledes ei kasuta. Tegemist on massiohje üksuse varustusega. Heliseadeldis võib olla nii sõnumi edastamiseks kui ka

[82] Eljas, Chris; Kajo, Kaisa; Kask, Oliver; Kirsimägi, Silva; Kiviste, Jaak; Kohava, Marili; Kranich, Helen; Laaring, Mait; Pars, Siiri; Punko, Irina; Põllumäe, Sander; Roosve, Triin; Saarmets, Virgo; Timberg, Henry; Vanaisak, Ülle. 2025. Korrakaitseseadus. Kommenteeritud väljaanne. 2. ümbertöötatud ja täiendatud trükk. Tallinn: Sisekaitseakadeemia, lk 410.
[83] Laaring jt 2017, lk 236.
[84] Sealsamas, lk 236.
[85] Sealsamas, lk 237.

rahvamasse häiriva heli tekitamiseks. Eelkõige kasutavad neid seadeldisi kriisiolukorras kriisirolliga abipolitseinikud, kellel on ka vastav õpe.

Punkti 6 kohaselt võib abipolitseinikule väljastada ja abipolitseinikul on õigus kasutada **eriotstarbelisi värvimis- ja märgistusvahendeid**. Näiteks on võimalik massilise korratuse käigus korrarikkuja tema kinnipidamise tagamiseks märgistada.[86] II ja III astme abipolitseinik eriotstarbelist värvimis- ja märgistusvahendit igapäevaselt politsei tegevuses osaledes ei kasuta. Tegemist on massiohje üksuse varustusega, millega näiteks rahvahulgas agressiivne või õigusrikkumisi toime pannud isik märgistatakse värvainega eemalt, et hiljem saaks ta korrarikkujana identifitseerida või kinni pidada.

Erivahendite väljastamisel on oluline see, et abipolitseinik võib politsei tegevuses osaledes kanda ja kasutada vaid PPA väljastatud erivahendeid. Võrreldes politseiametnikule lubatud erivahenditega ei ole abipolitseinikul õigust kasutada järgmisi erivahendeid: jalaraudu, rahustussärki, -tooli või -voodit, teenistuslooma või veekahurit. Tegemist on ammendava loeteluga. See tähendab, et erivahendit, mida loetelus ei ole, abipolitseinik kasutada ei saa.

Lõikes 2 nimetatakse II või III astme abipolitseiniku lubatud relvad ning nende alaliigid, mida PPA võib talle väljastada ja mida on abipolitseinikul lubatud kasutada.

Punkti 1 kohaselt on abipolitseinikule lubatud tulirelv. RelvS § 12 lõike 1 järgi liigitatakse tulirelvad pikkuse ja relvaraua pikkuse järgi järgmiselt: 1) **püss** on tulirelv, mille üldpikkus on üle 600 mm ja relvaraua (relvaraudade) pikkus üle 300 mm; 2) **püstol** on tulirelv, mille üldpikkus on kuni 600 mm (kaasa arvatud) ja relvaraua pikkus kuni 300 mm (kaasa arvatud) ning mille padrunid võivad padrunisalves paikneda ühes või mitmes reas; 3) **revolver** on trumliga tulirelv, mille üldpikkus on kuni 600 mm (kaasa arvatud) ja relvaraua pikkus kuni 300 mm (kaasa arvatud) ning mille trummel on nii padrunisalveks kui ka padrunipesaks. Oluline on välja tuua, et ka kehtiva APolS-i kohaselt võib abipolitseinik kanda ja kasutada tulirelva.

Punkti 2 alusel on abipolitseinikule lubatud elektrišokirelv. Eestis on elektrišokirelv politseiametnike kasutuses 2018. aastast ning samast ajast on ka abipolitseinikel olnud õigus peale vastavat erialaõpet seda relva kanda ja kasutada. Tegemist on relvaga, mille toime põhineb elektrienergia kasutamisel.

Punkti 3 alusel on abipolitseinikule lubatud pneumorelv. RelvS-i tähenduses on tegemist relvaga, milles lendkeha saab suunatud liikumise suruõhu või muu surugaasi energiast. See on vajalik olukorras, kus tuleb kasutada relva, välja arvatud tulirelva, ja relvaga mõjutatav isik või objekt asub külm-, gaasi- või elektrišokirelva ulatusest väljas või neid relvi ei ole võimalik eelmainitud tehnilistel või ohutuskaalutlustel kasutada. Tegemist on mittesurmava tööpõhimõttega relvaga ning abipolitseinik saab seda kasutada politsei kriisiüksuses massiohje erivõimekusena. Pneumorelvad on kasutusel ka teistes riikides, nagu Soomes, ja sealt saadud positiivne kogemus on andnud kindlust, et neid sobib ka meil kasutusele võtta.

Punkti 4 järgi on abipolitseinikule lubatud harjutusrelv. RelvS § 3 lõike 4 alusel on tegemist ametirelvaga, mis on spetsiaalselt konstrueeritud või kohandatud mittekahjustava või vähe kahjustava suunatud lendkeha väljalaskmiseks ja milles kasutatakse mittekahjustavat või vähe kahjustavat laskemoona, või treeninguks kasutatav tulirelv, millest ei ole võimalik tulistada. Harjutusrelvad jagunevad treening- ja õpperelvadeks.

[86] Sealsamas, lk 237.

Harjutusrelv on oluline õppevahend SKA-s ning PPA-s. Harjutusrelv võib olla spetsiaalselt harjutusrelvaks valmistatud relv, näiteks läbipaistvast plastist valmistatud revolver või püstol, või tavapärasest tulirelvast kohandatud relv, millel on näiteks lukukeel lühemaks tehtud või terve lukk asendatud õppeotstarbeks tehtud spetsiaalse lukuga. Harjutusrelvas ei kasutata tulirelva laskemoona, vaid kummikuule ja muud sarnast, mida on võimalik ka lasta. Sellist relva nimetatakse ka treeningrelvaks. Kui relv on ette nähtud ainult relvaõppe eesmärgil, et õppida relva lahti võtmist ja kokku panemist, nimetatakse seda õpperelvaks. Harjutusrelvad ei ole tsiviilkäibes lubatud relvad.[87]

Punkti 5 alusel on abipolitseinikule lubatud kumminui või **teleskoopnui**. Praeguseks ei ole PPA-s kumminui enam igapäevaselt kasutusel, aga kui arvestada ohte, mis meid ümbritsevad (sõda Ukrainas, hübriidrünnakud, massilised sisseränded naaberriikides), siis on vajalik, et eelkõige kriisiolukordades säiliks abipolitseinikul õigus kumminuia kasutada. Tänapäeval on kõigil politseiametnikel ja vastava koolituse läbinud abipolitseinikel vööl teleskoopnui. Teleskoopnui on efektiivne mõjuvahend just ründe tõrjumisel. Kuna see on kompaktne, siis on seda ka mugav kanda.

Punkti 6 alusel on abipolitseinikule lubatud gaasipihusti. RelvS-i tähenduses on tegemist relvaga, mis on ette nähtud elava objekti lühiajaliseks kahjustamiseks ärritava toimega gaasiga. Gaasipihusti puhul on tegemist piiramata tsiviilkäibega relvaga, mis tähendab, et seda tohib tsiviilisik vabalt omandada, omada ja kasutada ilma eriliste piiranguteta ning see on mõeldud eelkõige enesekaitseks. Gaasipihusti sätestatakse abipolitseinikule lubatud relvana just õigusselguse huvides tagamaks, et abipolitseinik kannab ja kasutab üksnes PPA väljastatud gaasipihustit. Gaasipihusti on oma olemuselt kõige väiksema intensiivsusega relv. Sellega saab ründaja ajutiselt kahjutuks teha, ilma et tekiks püsivaid tervisekahjustusi, kuna gaasipihusti mõju on ajutine ning põhjustab tavaliselt tugevat ärritust silmades ja hingamisteedes.

Eelnõu §-ga 27 sätestatakse käeraudade ja sidumisvahendi kasutamine. Võrreldes kehtiva APolS-iga käeraudade ja sidumisvahendi kasutamise aluseid ei muudeta.

Lõikega 1 nähakse ette, et II või III astme abipolitseinik võib isiku suhtes kasutada käeraudu KorS § 79 lõikes 1 esinevate aluste olemasolul. Sättest tuleb selgelt välja, et I astme abipolitseinikul käeraudade ega sidumisvahendi kasutamise õigust ei ole.

KorS-i järgi võib abipolitseinik käeraudu või sidumisvahendit kasutada, **kui on alust arvata, et isik võib:**

- rünnata teist isikut, osutada korrakaitseorgani ametiisikule füüsilist vastupanu või kahjustada suure väärtusega varalist hüvet;
- põgeneda või teda võidakse ebaseaduslikult vabastada, kui temalt on seaduse alusel võetud vabadus. Isikuna, kellelt on seaduse alusel võetud vabadus, tuleb käsitleda PS §-s 20 nimetatud juhtumeid, nagu kuriteos kahtlustatava kinnipidamine, väärteomenetluses isiku kinnipidamine, KorS-i alusel isiku kinnipidamine, sundtoomine, kainenema paigutamine jne. Seevastu vabaduse võtmine ei ole ülekuulamine, küsitlemine, viibimiskeelu kehtestamine jne;[88]
- ennast vigastada või enese tappa.

KorS § 79 lõike 1 sissejuhatavas lauses sätestatud „On alust arvata“ tähendab, et käeraudu saab rakendada juba enne eelnimetatud kahjulike tegevuste algust. Piisab sellest, kui abipolitseinik

[87] Eelnõude infosüsteem. Teenistusrelvade ja nende laskemoona ning lahingumoona liigid ja teenistusrelvade, nende laskemoona ja lahingumoona, tulirelva osade käitlemise ning üleandmise korra seletuskiri, lk 4.

[88] Laaring jt 2017, lk 240.

või politseiametnik peab juhtumi asjaolude tõttu sellist käitumist võimalikuks. Eelkõige subjektiivsed, meetmele allutatud isikust ja tema varasemast käitumisest lähtuvad asjaolud on näiteks varasemad põgenemiskatsed, enesetapukatsed, tunduv füüsiline üleolek, teadaolev kalduvus vägivaldsusele või isiku kuulumine kuritegelikku grupeeringusse, kes võiks püüda teda konkreetses olukorras vabastada, jne. Endastmõistetavalt laieneb käeraudade kasutamise volitus ka juhtudele, kus kahtlus on realiseerunud ning nimetatud kahjulik tegevus juba toimub, näiteks tabatakse isik põgenemiskatselt või lahutatakse kaklus.[89]

Käeraudade kasutamisel ei ole reguleeritud nende kasutamise taktika ehk see, kas aheldada käed ette, taha, vöö külge vms. Juhinduma peab turvataktika soovitustest ning proportsionaalsuse ja otstarbekuse nõudest.[90]

Lõikega 2 täpsustatakse, et kui käeraudade kasutamine ei ole võimalik, võib abipolitseinik kasutada sidumisvahendit, kui see ei sea ohtu isiku elu, ei tekita talle kehavigastust ega põhjusta kestvat füüsilist valu. Sidumisvahendi kasutamine ei tohi kesta üle ühe tunni järjest, sest see võib takistada verevarustust ning põhjustada tervisele tõsist ohtu. Seega on hiljemalt tunni aja möödumisel (muul juhul vajaduse äralangemisel) vajalik sidumisvahend eemaldada. Põhjused, miks käe- ja jalaraudade kasutamine pole võimalik ning kasutama peab alternatiivseid vahendeid, võivad tuleneda väga erinevatest objektiivsetest asjaoludest. Näiteks isiku liialt suured või väikesed käed, suur kinnipeetavate hulk, mille tõttu ei jätku käeraudu, käed ei paindu piisavalt. Sidumiseks kasutatavate vahendite loetelu ei ole piiratud, seega saab kasutada kõiki vahendeid, millega on võimalik kehavigastusi ja suurt füüsilist valu põhjustamata eesmärk saavutada. Enamasti on kasutusel selleks spetsiaalselt kohandatud plastikvitsad või paelad.[91]

Kui käeraudade kasutamiseks on abipolitseinikul olemas seaduslik alus ja ta otsustab neid kasutada, siis tuleb kinnipeetavat isikut sellest teavitada ning hoiatada, et vastuhaku korral rakendatakse tema suhtes füüsilist jõudu.

Käeraudade kasutamine riivab eeskätt PS §-s 20 sätestatud õigust isikupuutumatusele. Riive seisneb isikuvabaduse (eelkõige füüsilises) piiramises, kuna takistatakse isiku liikumisvõimalusi ning ta on sunnitud olema ja liikuma kindlas kehaasendis. Erivahendi kasutamine peab PS-i kohaselt vastama seaduses sätestatud alustele ja korrale ning erivahendi kasutamisega kaasnev riive peab olema proportsionaalne.

KorS § 12 kohaselt protokollitakse riikliku järelevalve meetme kohaldamine haldusmenetluse seaduse §-s 18 sätestatud alustel ja korras KorS-is sätestatud erisustega. **Kui riikliku järelevalve meetme kohaldamisel kasutatakse relva või erivahendit, on meetme protokollimine kohustuslik.** See tähendab, et kui abipolitseinik kasutab isiku suhtes relva, käerauda või sidumisvahendit, tuleb selle kasutamine protokollida.

Eelnõu §-ga 28 sätestatakse elektrišokirelva kasutamine.

Ka kehtiva APolS-i järgi on abipolitseinikul politsei tegevuses osalemisel õigus kasutada elektrišokirelva, kuid seda üksnes hädakaitses, seejuures hädakaitse piire ületamata. Lisaks võib abipolitseinik kasutada elektrišokirelva looma suhtes ainult looma ründevõimetuks muutmiseks juhul, kui seda eesmärki ei ole võimalik saavutada muu sunnivahendiga. Käesoleva eelnõuga muudetakse elektrišokirelva kasutamise alused samasuguseks nagu politseiametnikel.

[89] Sealsamas, lk 240.
[90] Eljas jt 2025, lk 411.
[91] Laaring jt, lk 239.

Eestis on elektrišokirelv politseiametnike kasutuses 2018. aastast. PPA andmetel kasutati aastatel 2018–2022 elektrišokirelva 50 korral. Enim on elektrišokirelva kasutatud külm- või elektrišokirelvaga ründe tõrjumiseks (19 korral, peamiselt ründed külmrelvaga) ning endale ja teistele ohtliku suitsiidse isiku suhtes tema tegevuse peatamiseks 14 korral. Elektrišokirelva kasutamise perioodil ei ole tuvastatud ühtegi üksnes elektrišokirelva kasutamisest tingitud eluohtliku vigastuse või surma põhjustamist. Eelnimetatud perioodil toimus politsei vastu 180 rünnet. Senine kogemus näitab, et elektrišokirelvi on kasutatud kaalutletult, negatiivsed tagajärjed (nt kukkumisest tingitud vigastused) puuduvad või on vähesed ning neid kasutatakse olukordades, kus see võib olla tõhusam või kujutada tervisele vähem ohtu kui muu teenistusrelva või mõne erivahendi kasutamine. Selleks, et maandada ohte, õpetatakse politseiametnikke ja ka abipolitseinikke elektrišokirelva nooltega tabama alakeha, vöökohta või selga, hõivamaks võimalikult suurt osa skeletilihastest. Vältima peab sihtimist pea ja kubeme piirkonda. Elektrišokirelva kasutamisel luuakse logifail ning kogu tegevus jäädvustatakse helis ja pildis, st elektrišokirelva käepidemes on kaamera, mis hakkab tööle, kui seda kasutatakse. See tagab väga hea järelevalve elektrišokirelva kasutamise üle, aidates välistada, et elektrišokirelva kasutataks liiga kergekäeliselt või ilma seadusliku aluseta. Senise praktika kohaselt on PPA kõiki elektrišokirelva kasutamise juhtusid sellest vaatest hiljem ka analüüsinud.[92] 2019. aastal ei olnud PPA-s mitte ühtegi elektrišokielva kandmise õigusega abipolitseinikku. 2020. aastal alustati õpet ning 2024. aasta lõpu seisuga on 1200 abipolitseinikust 267-l elektrišokirelva kandmise õigus.

Käesoleva eelnõu § 28 kohaselt võib II või III astme abipolitseinik, kes osaleb politsei tegevuses, kasutada isiku suhtes elektrišokirelva KorS §-s 80 sätestatud alustel ja korras. See tähendab, et abipolitseinikul on elektrišokirelva kasutamiseks samad alused kui politseiametnikul.

On selge, et elektrišokirelvad on ohutumad kui tulirelvad, samas on vaieldud elektrišokirelva ohtlikkuse üle võrreldes gaasirelva, külmrelva ja füüsilise jõuga. Enamasti asetavad teiste riikide õiguskaitseasutused elektrišokirelvad sunniastmestikul samale tasemele pipragaasiga. Elektrišokirelv on tavaliselt paigutatud madalamale tasemele kui külmrelvad. KorS-i regulatsiooni järgi on elektrišokirelva kasutamise puhul tegu n-ö tulirelva alternatiiviga, mida võib kasutada, kui teiste vahetu sunni vahendite kasutamine ei ole võimalik või õigel ajal võimalik. Elektrišokirelva kasutamise üldine eeldus on kõrgendatud oht.[93]

KorS § 80 lõikes 1 on ette nähtud, et **elektrišokirelva võib kasutada kõrgendatud ohu tõrjumiseks, kui ohu tõrjumine muu vahetu sunni vahendiga, välja arvatud tulirelvaga, ei ole võimalik või ei ole õigel ajal võimalik**, ning arvestusega, et elektrišokirelva kasutamisel tehakse kõik võimalik, et sellega ei seataks ohtu muud kaalukat hüvet.

KorS § 80 lõike 2 alusel võib isiku suhtes elektrišokirelva kasutamisel olla kolm võimalikku eesmärki: **isiku ründamis-, vastupanu- või põgenemisvõimetuks muutmine**. Lisaks peab eesmärk olema seotud vajadusega:

- tõrjuda vahetu oht elule või tervisele või kehalisele puutumatusele;
- tõkestada vahetult eelseisva või juba aset leidva esimese astme kuriteo toimepanemist;
- pidada kinni esimese astme kuriteos kahtlustatav või süüdistatav või takistada tema põgenemist, kui temalt võib seaduse alusel võtta vabaduse või temalt on seaduse alusel võetud vabadus; või pidada kinni isik või takistada tema põgenemist, kui temalt võib kohtulahendi alusel võtta vabaduse või temalt on kohtulahendi alusel võetud vabadus.

[92] Eelnõude infosüsteem. Korrakaitseseaduse muutmise seaduse väljatöötamiskavatsus, lk 39.
[93] Eljas jt 2025, lk 414–415.

Näiteks on elektrišokirelva kasutamine lubatud eluohtliku noaründe tõkestamisel, kui seda eesmärki ei ole võimalik saavutada muul viisil, välja arvatud tulirelva kasutamisega. Elektrišokirelva ei või kasutada füüsilise ründe tõrjumisel, kui tegemist ei ole esimese astme kuriteo toimepanemisega ning eesmärk on võimalik saavutada külm- või gaasirelva kasutamisega. Elektrišokirelva võib looma suhtes kasutada ainult looma ründamisvõimetuks muutmiseks. Siin on eelduseks, et tegu on loomaründega ning muud vähem intensiivsed vahetu sunni vahendite kasutamise võimalused on ammendunud või ei ole rünnaku tõrjumiseks kohased.[94]

Eelnõu §-ga 29 reguleeritakse abipolitseiniku tulirelva kasutamist.

Võrreldes kehtiva APolS-iga, mis lubab abipolitseinikul tulirelva kasutada ainult hädakaitse olukorras (ilma hädakaitse piire ületamata) või looma ründevõimetuks muutmiseks, laiendatakse uue regulatsiooniga tulirelva kasutamise tingimusi. Kehtivas seaduses ei ole arvestatud tegelikku olukorda, kus abipolitseinike osalus politseitöös on pidevalt kasvanud. Kuna üha rohkem abipolitseinikke osaleb patrullides politseiametniku kõrval, võib kehtiv regulatsioon tekitada olukordi, kus nad ei suuda väljakutsetele operatiivselt reageerida ja ohte tõhusalt tõrjuda.

Abipolitseinikul, kes osaleb patrullis patrulltoimkonna teise liikmena, on PPA sisemise regulatsiooni kohaselt kohustus kanda tulirelva. Tulirelva kandmiseks läbitav koolitus ja eksam on samadel alustel mis politseiametnikelgi, välja arvatud relva kasutamise alused. 2024. aasta lõpuks oli üle Eesti 502 abipolitseinikust tulirelvakandjat. Kui 2016. aastal oli Põhja prefektuuris 101 abipolitseinikust tulirelvakandjat, siis 2024. aasta lõpuks juba 221.

Uue APolS-i eelnõuga viiakse abipolitseinike õigused ja kohustused tulirelva kasutamisel samadele alustele kui politseiametnikel. Oluline on välja tuua, et tulirelva kasutamise õiguse saavad need abipolitseinikud, kes on saanud vastava erialaõppe ning sooritanud arvestuse, mis koosneb relva kasutamist reguleerivate õigusaktide tundmisest, relva ohutust käitlemisest ja relva käsitsemise katsest.

Abipolitseinikele relva kasutamise õiguse andmine samadel alustel kui politseiametnikel on oluline mitmel põhjusel:

- **Ühine õpe ja standarditud oskused** – abipolitseinikud läbivad sama tulirelvakoolituse ja praktilise õppe nagu politseiametnikud, et tagada ühtlane teadmiste ja oskuste tase relva käsitsemisel ning kasutamisel.
- **Ühtne reageerimine ja koordineeritud tegutsemine** – kui abipolitseinik ja politseiametnik teevad koostööd, näiteks patrullivad, peavad nad olema kindlad, et suudavad kriitilistes olukordades tegutseda sarnaselt. Ühtsed relva kasutamise reeglid tagavad, et olukorra lahendamisel ei teki segadust ega ootamatut erinevat reageerimist.
- **Usaldus ja kindlus** – politseiametnik peab saama loota, et tema kõrval olev abipolitseinik on vajaduse korral võimeline relva kasutama ja oskab seda teha vastavalt olukorra nõuetele. See suurendab meeskonnatöö efektiivsust.
- **Ühise ülesande täitmine** – politseiametnik ja abipolitseinikud tegutsevad koos sama eesmärgi nimel, et tagada avalik kord ning inimeste turvalisus. Kui abipolitseinikul puudub õigus relva kasutada samadel alustel, võib see takistada ohtlike olukordade lahendamist ning vähendada operatiivsust nõudvate sekkumiste tõhusust.

[94] Sealsamas, lk 415.

Seega on vajalik, et abipolitseinikud, kes tegutsevad politseiametnike kõrval ja kelle ülesanded on sarnased, omavad ka võrdväärset õigust relva kasutada, järgides seejuures samu reegleid ja protseduure. Abipolitseinike tulirelva kasutamise õiguse laiendamine samale tasemele politseiametnikega võib suurendada nende efektiivsust ja reageerimisvõimet. Abipolitseinikud peavad regulaarselt treenima oma laskeoskust ning relva kasutamise õiguse säilitamiseks regulaarselt tõestama oma relvakäsitsemise oskusi. Abipolitseinikele tuleb õpetada täpselt, millistes olukordades on tulirelva kasutamine õigustatud ning millal tuleks kasutada muid sunnivahendeid. Pärast iga tulirelva kasutamise juhtumit peab toimuma põhjalik analüüs ja vajaduse korral lisakoolitus. Enne relva kasutamise õiguse andmist tuleb veenduda, et isik on vaimselt ja emotsionaalselt valmis relva kandma ja kasutama.

Käesoleva paragrahviga nähakse ette, et II või III astme abipolitseinik, kes osaleb politsei tegevuses, võib isiku suhtes kasutada tulirelva KorS §-s 81 sätestatud alustel ja korras – ehk siis samadel alustel kui politseiametnik.

KorS § 81 esimeses lõikes nimetatakse tulirelva kasutamiseks kolm olulist nõuet, mis laienevad ka teisele lõikele. Esiteks määratakse kindlaks, millise ohtu tõrjumisel on tulirelva kasutamine võimalik – selleks on **kõrgendatud oht**. Kuna isiku suhtes tulirelva kasutamise alused on järgmises lõikes sätestatud palju kitsamalt, on lõikel 1 iseseisev tähendus just asjade ja loomade suhtes tulirelva kohaldamisel, näiteks ründava marutaudis koera tulistamine. Teiseks peab **tulirelva kasutamine olema kõige viimane võimalik kasutatav vahetu sunni vahend** *ultima ratio*. Iga muu vahendi kasutamine peab olema kas võimatu või õigel ajal võimatu. Kolmandaks **peab vahetu sunni rakendamisel tegema kõik, et tulirelva kasutamine ei ohustaks kolmandate isikute elu, kehalist puutumatust või muud kaalukat hüvet**.[95]

KorS § 81 teises lõikega reguleeritakse tulirelvade kasutamist **isiku suhtes**. Kuna tegemist on kõige riivavama võimaliku vahendiga, mida haldusmenetluse raames isiku suhtes kasutada saab, siis on reguleeritud tulirelva kasutamise aluseid eriti täpselt. Esmalt sätestatakse kaks eeldust, mille samaaegne esinemine on tulirelva kasutamiseks vajalik. Tulirelva kasutamise eesmärk peab olema muuta isik **ründamis-, vastupanu- või põgenemisvõimetuks**, mingit muud eesmärki tulirelva kasutamisega olla ei saa. Teiseks ei ole tulirelva kasutamine isiku suhtes võimalik, kui vastupanu, põgenemist või rünnet on võimalik (sh õigel ajal) ära hoida, mis tahes muul viisil, nt looma või asja suhtes tulirelva kasutades. [96]

Tulirelva kasutamine **isiku suhtes** KorS § 81 lõike 2 punkti 1 alusel on lubatud, et tõrjuda **vahetut ohtu elule** või **kehalisele puutumatusele**. Kehalise puutumatuse mõiste on defineeritud KorS § 5 lõikes 4, mille järgi on kehalise puutumatuse riive seksuaalse enesemääramise õiguse raske rikkumine või raske tervisekahjustuse tekitamine. **Elu** on kaitstud sünnist surmani, PS §-st 16 tuleneb inimelu reservatsioonideta kaitse. Õigust elule võib pidada kõige olulisemaks põhiõiguseks, sest see on eelduseks kõigi teiste õiguste ja vabaduste kasutamisel. Oht elule on võimalik nii tegevuse kui ka tegevusetusega. KorS § 81 lõike 2 punktis 2 on sätestatud tulirelva kasutamine isiku suhtes **vahetult eelseisva** või juba **toimuva vägivaldse esimese astme kuriteo** või sanktsioonina **eluaegset vangistust võimaldava kuriteo tõkestamiseks**. Tulirelva kasutamise aluseks toodud eriti ohtlike kuritegude loendiga püütakse ühelt poolt tagada proportsionaalsus, kuid ühtlasi seatakse abipolitseinikule ja politseiametnikule kohustus teada erinevate kuritegude toimepanemise eest ette nähtud sanktsioone ja hinnata kuriteo sisu. KorS § 81 lõike 2 punktis 3 on sätestatud tulirelva kasutamine isiku suhtes, et **kinni pidada kahtlustatav, süüdistatav või süüdimõistetu** või **takistada** tema **põgenemist**, kui temalt võib seaduse alusel võtta vabaduse või on see temalt

[95] Sealsamas, lk 416.
[96] Sealsamas, lk 418–419.

seaduse alusel võetud seoses **esimese astme vägivaldse kuriteo toimepanemisega** või kuriteo toimepanemisega, mille eest võib talle **karistusena mõista eluaegse vangistuse**. Sekkumine on käsitletav kriminaalmenetlust tagava vahendina, mistõttu jääb sekkumise alast välja näiteks KorS-i alusel kinnipidamine, st kainenema toodud isiku põgenemise peatamiseks ei ole lubatud kasutada tulirelva. Põgenenud isiku kinnipidamine tähendab, et tegu (põgenemine) on juba toime pandud ja isik tuleb tabada. Teo ettevalmistamise staadiumis tulirelva kasutamise loa annab lause osa „takistada põgenemist".[97]

Allpool on skeem abipolitseiniku tulirelva kasutamise lubatavuse kohta isiku suhtes[98]:

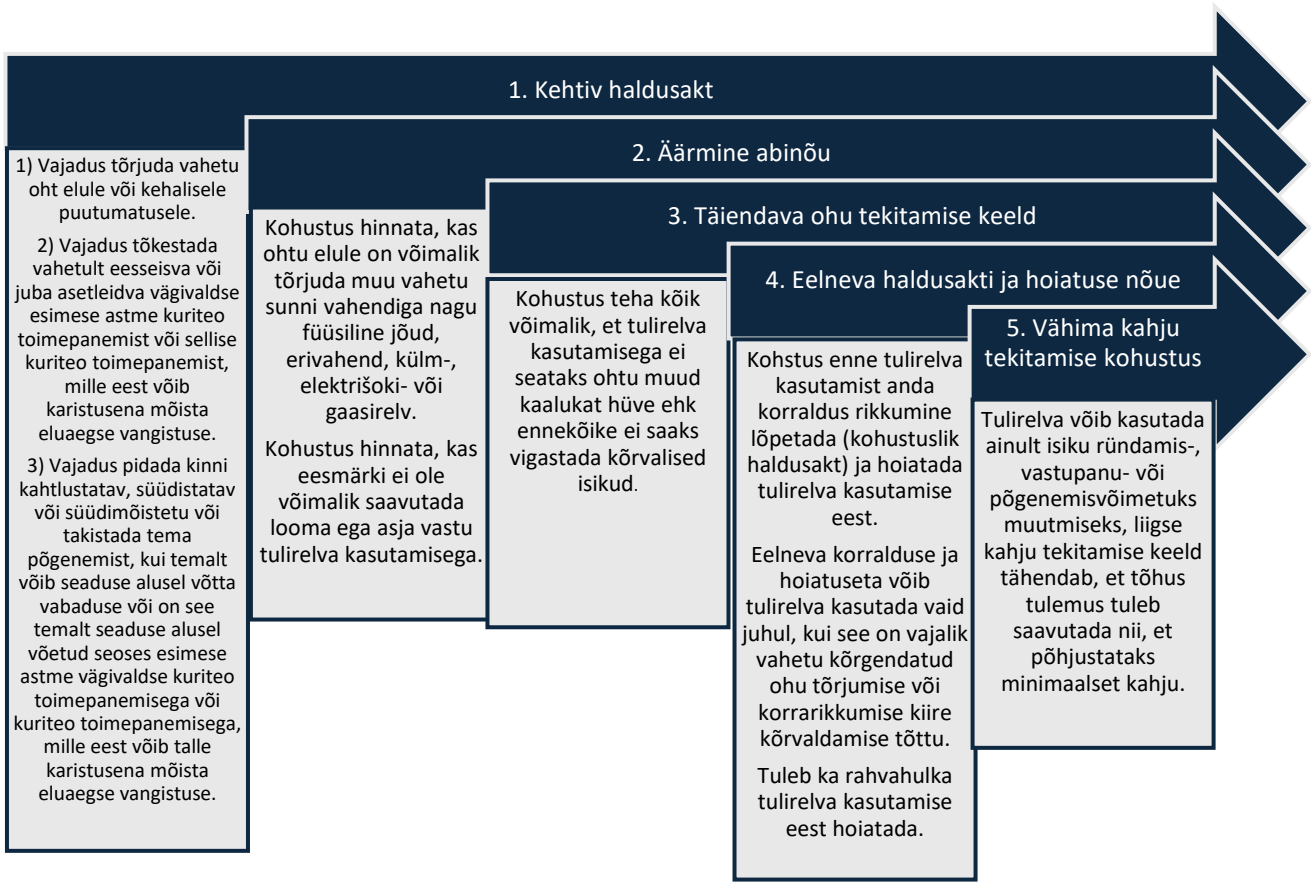

3. jagu. Relva kandmise õigus

Käesoleva jaoga reguleeritakse teise ja kolmanda astme abipolitseinikule elektrišoki- ja tulirelva kandmise õiguse andmist, relva ja laskemoona väljastamist ning relva kandmise tingimusi.

Kehtivas APolS-is on ette nähtud, et abipolitseinikule väljastatud erivahendi ja relva väljastamise, hoidmise, tagastamise ning relva kandmise korra kehtestab valdkonna eest vastutav minister määrusega. Uue APolS-i eelnõuga reguleeritakse see seaduses ning täpsemad reeglid ja protseduurid kehtestab PPA peadirektor käskkirjaga.

[97] Sealsamas, lk 417–422.
[98] Koostatud korrakaitseseaduse kommenteeritud väljaande põhjal, lk 249–250.

Abipolitseinikele väljastatavad relvad kuuluvad PPA-le ning nende omanik ja käitlemise eest vastutaja on PPA. Abipolitseinik ei oma relva, vaid kasutab seda PPA antud volituse alusel ja üksnes politsei tegevuses osalemiseks. Kuna abipolitseinike relvad kuuluvad PPA-le, kohaldatakse abipolitseinike suhtes teenistusrelvade ja nende laskemoona käitlemist reguleerivaid nõudeid samadel põhimõtetel nagu politseiametnike puhul, arvestades abipolitseiniku õiguslikust staatusest tulenevaid erisusi.

Abipolitseinikele väljastatud relvadele kohaldub seega siseministri 11. septembri 2018. aasta määrus nr 19 „Teenistusrelvade ja nende laskemoona ning lahingumoona liigid ja teenistusrelvade, nende laskemoona ja lahingumoona, tulirelva osade käitlemise ning üleandmise kord“[99] (edaspidi *teenistusrelvade määrus*). PPA ülesanne on tagada, et nimetatud korras sätestatud nõudeid rakendatakse ka abipolitseinike suhtes ulatuses, milles see on nende ülesannete ja õigusliku staatusega kooskõlas. See hõlmab muu hulgas relvade hoiustamise, väljastamise ja tagastamise korra, relvade ja laskemoona üle arvestuse pidamise ja dokumenteerimise, relvade tehnilise seisukorra kontrolli ning relva kasutamisega seotud vastutust. Näiteks tuleb abipolitseinikule relva väljastamine ja tagastamine dokumenteerida samadel alustel nagu politseiametniku puhul, relva võib kasutada üksnes politsei tegevuses osalemisel ning sellest väljaspool hoiustatakse relva PPA kehtestatud korras. Ühtlasi kohaldatakse abipolitseinikele relvade kasutamisel ja käitlemisel samu ohutus- ja järelevalvenõudeid. Samas on APolS-is sätestatud teatud erisused, mis tulenevad abipolitseiniku õiguslikust staatusest. Need erisused ei muuda abipolitseinikele väljastatud relvade õiguslikku kuuluvust ega PPA vastutust relvade käitlemise eest, vaid täpsustavad abipolitseiniku õigusi ja kohustusi politsei tegevuses osalemisel.

Eelnõu §-ga 30 reguleeritakse abipolitseinikule elektrišoki- ja tulirelva kandmise õiguse andmist.

Võrreldes kehtiva APolS-iga ei muudeta eelnõuga abipolitseinikule elektrišoki- ja tulirelva andmise õiguse põhimõtteid. See tähendab, et elektrišoki- ja tulirelva kandmise õiguse võib ka edaspidi anda PPA peadirektori või tema volitatud isiku haldusaktiga üksnes II ja III astme abipolitseinikule.

Paragrahvi eesmärk on sätestada selged alused, mille korral võib PPA peadirektor või tema volitatud isik anda abipolitseinikule elektrišoki- ja tulirelva kandmise õiguse. Relvakandmise õigus antakse individuaalse haldusotsusega, mis võimaldab hinnata iga abipolitseiniku sobivust eraldi ning tagada, et relva kandmise õigus on seotud konkreetse isiku terviseseisundi, erialaõppe ja ülesannetega.

Punkti 1 kohaselt võib elektrišoki- ja tulirelva kandmise õiguse anda II ja III astme abipolitseinikule, kelle terviseseisund ei välista elektrišoki- ja tulirelva kandmist. Kehtiva APolS §-s 12 on sätestatud, et abipolitseinikule antakse luba abipolitseiniku ülesande täitmise ajal elektrišoki- või tulirelva kandmiseks PPA peadirektori või tema volitatud isiku otsusega juhul, kui abipolitseinikul ei ole füüsilist puuet, mis välistab vastavat liiki relva kandmise õiguse.

Elektrišoki- ja tulirelva kandmine eeldab nii füüsilist kui ka vaimset võimekust tegutseda pingelistes olukordades, hinnata ohtu ning teha kiireid ja õiguspäraseid otsuseid. Sarnane

[99] Siseministri 11.09.2018. aasta määrus nr 19 „Teenistusrelvade ja nende laskemoona ning lahingumoona liigid ja teenistusrelvade, nende laskemoona ja lahingumoona, tulirelva osade käitlemise ning üleandmise kord“. RT I, 24.03.2023, 7.

tervisliku sobivuse nõue on ette nähtud nii RelvS-is kui ka politseiametnike teenistusrelvade kandmise regulatsioonis.

Punkti 2 kohaselt võib elektrišoki- ja tulirelva kandmise õiguse anda II ja III astme abipolitseinikule, kes on läbinud vastavat liiki relvale ettenähtud erialaõppe ja sooritanud edukalt tulirelva lasketeist või elektrišokirelva arvestuse. Kehtiva APolS §-s 8 on sätestatud, et abipolitseinik, kellel on abipolitseiniku ülesande täitmisel vajalik kanda tulirelva, peab lisaks esmaõppele läbima tulirelvaõppe ning abipolitseinik, kellel on abipolitseiniku ülesande täitmisel vajalik kanda elektrišokirelva, peab lisaks esmaõppele läbima elektrišokirelva õppe. Õppe läbimise nõue tagab, et abipolitseinikul on piisavad teadmised ja oskused elektrišoki- ja tulirelva ohutuks käsitsemiseks ning õiguspäraseks kasutamiseks. Erialaõpe hõlmab relva käsitsemist, ohutusnõudeid ja kasutamise õiguslikke aluseid. Analoogne regulatsioon on kehtestatud ka RelvS-is ning ka politseiametnikele on ette nähtud, et relva kandmine on lubatud üksnes pärast vastava õppe ja oskuste omandamist.

Eelnõu §-ga 31 reguleeritakse relva väljastamist II ja III astme abipolitseinikule. Sätte eesmärk on tagada, et relvade faktiline väljastamine on selgelt seotud kehtiva relvakandmise õigusega ning et relvade liikumine ja kasutamine on kontrollitav ja jälgitav. Regulatsioon loob vajaliku seose relvakandmise õiguse kui eeltingimuse ja relva tegeliku valdusse andmise vahel.

Lõikega 1 sätestatakse, et PPA võib väljastada elektrišoki- ja tulirelva ning laskemoona üksnes neile II või III astme abipolitseinikele, kellel on kehtiv relvakandmise õigus. Tegemist on põhimõttelise normiga, mille kohaselt ei teki relva väljastamise õigust automaatselt abipolitseiniku staatuse alusel, vaid üksnes individuaalse haldusotsusega antud relva kandmise õiguse olemasolul.

Tulirelva väljastamine abipolitseinikule on käsitatav **ühekordse haldustoiminguna**, mille käigus PPA määratud ametnik annab konkreetse tulirelva abipolitseinikule üle allkirja vastu, teisisõnu kinnistab relva abipolitseinikule. Väljastamise toiminguga seotakse konkreetne tulirelv kindla abipolitseinikuga ning see kajastatakse relvade üle arvestuse pidamises. Väljastamise ühekordsus tähendab, et tegemist ei ole iga kord politsei tegevusse asumisel relva väljastamisega.

Käesoleva seadusega ei reguleerita relva igakordset väljastamist abipolitseinikule politsei tegevusse asumisel. Abipolitseinikule relva ja laskemoona väljastamine ja tagastamine enne ja pärast konkreetset politsei tegevuses osalemist toimub PPA sisekorra alusel. Politsei tegevuses osalemisel on abipolitseinikul sarnaselt politseiametnikule läbipääsuõigus hoiukohta (relvaruumi), kus ta saab talle määratud isikustatud relvakapist talle kinnistatud tulirelva ja laskemoona. Pärast ülesande täitmist tagastab abipolitseinik tulirelva relvakappi või seifi. Hoiukohta sisenemine, relva võtmine ning tagastamine on ligipääsuõiguste logimise kaudu fikseeritud ja jälgitav.

Ühiskasutuses olevad relvad, st politsei valduses olevad relvad, mis ei ole kinnistatud abipolitseinikule isiklikult, vaid on mõeldud kasutamiseks mitme volitatud isiku poolt eri aegadel, näiteks elektrišokirelvad, väljastatakse abipolitseinikule hoiukohast üksnes politsei tegevuses osalemiseks. Relva kasutamine on ajutine ja seotud konkreetse ülesandega. Relvade väljastamine ja tagastamine fikseeritakse, et oleks võimalik kontrollida, kes, millal ja mis eesmärgil relva kasutas. See tagab relvade ja laskemoona kasutamise, liikumise ja arvestuse kontrollitavuse. Pärast politsei tegevuses osalemist on abipolitseinik kohustatud relva viivitamata tagastama määratud hoiukohta, kuna relva ei ole lubatud hoida isiku püsivas valduses ega kasutada väljaspool politsei tegevuses osalemist.

Lõikega 2 volitatakse PPA peadirektorit kehtestama abipolitseinikule relva väljastamise ja relvade üle arvestuse pidamise korra. Tegemist on volitusnormiga, mille eesmärk on reguleerida detailseid menetlus- ja tehnilisi küsimusi paindlikumalt, arvestades operatiivseid ja teenistuskorralduslikke vajadusi. Seega piirdub APolS üldiste põhimõtete ja volituse andmisega ega kirjelda üksikasjalikumalt praktilist korraldust, mille reguleerimine seaduse tasandil ei oleks otstarbekas.

Käesolev volitusnorm **laieneb kõikidele abipolitseinikule väljastatavatele relvadele**, sõltumata nende liigist, hõlmates nii tulirelvi, gaasipihusteid, teleskoopnuia, elektrišokirelvi ning muid relvi, mida PPA abipolitseinikule tema ülesannete täitmiseks väljastab.

Arvestades, et abipolitseinikule väljastatav tulirelv on PPA omandis ja PPA-l on RelvS § 24 järgi kohustus teenistusrelvade, nende oluliste osade, laskemoona ja nende valdajate üle arvestust pidada teenistus- ja tsiviilrelvade registris, kantakse sinna ka selle abipolitseiniku andmed, kellele tulirelv on kinnistatud. Registrisse kandmine võimaldab üheselt tuvastada relva seose konkreetse kasutaja, kasutusaja ja -eesmärgiga, mis on eriti oluline, arvestades, et tegemist on riigi omandis oleva relvaga, mida võib eri aegadel kasutada rohkem kui üks isik.

Eelnõu §-ga 32 reguleeritakse relva kandmist.

Paragrahvi kohaldamisala hõlmab kõiki relvi ja jõu kasutamise vahendeid, mida PPA väljastab abipolitseinikule politsei tegevuses osalemiseks. Käesoleva seaduse kontekstis tuleb relva mõistet tõlgendada laialt, hõlmates lisaks tulirelvadele ka elektrišokirelvad, gaasipihustid, teleskoopnuiad ning muud relvad, mida PPA abipolitseinikule tema ülesannete täitmiseks väljastab.

Ühtse regulatsiooni kehtestamise eesmärk on tagada relva kandmisele selged ja üheselt mõistetavad nõuded ning vältida olukorda, kus eri relvaliikide puhul kujuneksid välja erinevad, vastuolulised või lünklikud kandmisreeglid. Selline lähenemisviis toetab õigusselgust ning aitab tagada relvade ohutu ja õiguspärase käsitsemise.

Lõikega 1 sätestatakse II või III astme abipolitseiniku õigus kanda relva ja laskemoona üksnes seaduses selgelt määratletud juhtudel. Regulatsiooni keskne põhimõte on, et abipolitseiniku relvakandmise õigus on lahutamatult seotud politsei tegevuses osalemisega ega laiene eraelulistele olukordadele. Selline piirang on vajalik, sest relva kandmine suurendab paratamatult väärkasutuse, kaotsimineku ja õnnetusjuhtumi riski ning riik saab seda riski maandada eelkõige kandmise eesmärki ja aega piirates. Seeläbi välistatakse relva kandmine eraelulistes olukordades ning muudes tegevustes, mis ei ole sisuliselt ega ajaliselt seotud politsei tegevuses osalemisega.

Eelnõu tugineb ka kehtivatele ohutusnõuetele, mille kohaselt ei tohi relva anda kõrvalisele isikule ega kanda joobeseisundis[100]. Need keelud on ka abipolitseiniku puhul sätestatud käesoleva seaduse § 21 lõike 1 punktides 4 ja 10, mille kohaselt on abipolitseinik kohustatud tagama, et talle väljastatud relv ei satuks kõrvalise isiku kätte, ning tal on keelatud kanda relva ja laskemoona joobeseisundis KorS § 36 tähenduses. Nimetatud nõuded tagavad, et relv püsib alati pädeva isiku kontrolli all ning relvakandmisega seotud otsustusvõime ei ole vähenenud.

Teenistusrelvade määruse § 25 lõikes 2 on reguleeritud relva kandmise viis, eristades vormiriietuses ja erariietes teenistujaid. Vormiriietust kandev teenistuja peab kandma tulirelva

[100] Näiteks teenistusrelvade määruse § 25 lõike 1 kohaselt on keelatud teenistusrelva andmine kõrvalisele isikule ja teenistusrelva kandmine joobeseisundis.

nähtaval, erariietes teenistuja aga üldjuhul varjatult, välja arvatud juhul, kui teenistuja on selgelt identifitseeritav. Sama põhimõte on abipolitseiniku puhul üle võetud ja täpsustatud käesoleva seaduse § 21 lõike 1 punktides 7–9. Nende sätete kohaselt on abipolitseinik kohustatud kandma abipolitseiniku vormiriietust juhul, kui ta osaleb politsei tegevuses ja kannab tulirelva või elektrišokirelva, ning vormiriietuses olles kandma tulirelva nähtaval kohal. Erariietes politsei tegevuses osaledes peab abipolitseinik kandma tulirelva üldjuhul varjatult, välja arvatud juhul, kui ta on ülesande täitmisel selgelt identifitseeritav. APolS-is täpsustatakse seega teenistusrelvade määruses sätestatud üldreegleid, arvestades abipolitseiniku rolli ja eristaatust.

Lõike 1 punkti 1 kohaselt võib II ja III astme abipolitseinik kanda relva ja laskemoona politsei tegevuses osaledes ja õppes. Politsei tegevuses osalemine hõlmab kõiki käesolevas seaduses ette nähtud tegevusi, milles abipolitseinik osaleb ning mille eesmärk on politseid toetada. Õpe hõlmab muu hulgas relva käsitsemise õpet, laskmisharjutusi ja taktikalist ettevalmistust.

Relva kandmise ajalise ulatuse osas on teenistusrelvade määruse § 25 lõikes 3 ette nähtud, et tulirelva võib kanda teenistusülesande või teenistuskohustuse täitmisele minnes ja sealt tulles. Abipolitseiniku puhul tuleneb analoogne põhimõte käesolevast punktist, mille kohaselt võib abipolitseinik kanda talle väljastatud relva üksnes politsei tegevuses osalemisel ning talle antud ülesande täitmiseks ja õppes osalemisel.

Lõike 1 punkti 2 kohaselt võib abipolitseinik kanda relva ja laskemoona politsei tegevusse või õppesse minnes ja sealt tulles. Sätte eesmärk on tagada relva kandmise õiguse järjepidevus ning vältida õiguslikke lünki relva hoiukoha ja politsei tegevuse või õppe toimumiskoha vahelisel liikumisel. Praktikas väljastatakse relv sageli enne tegevuse algust ja tagastatakse pärast selle lõppu ning alguskoht ei pruugi kattuda relva hoiukohaga. Relva kandmise õiguse piiramine üksnes politsei tegevuses osalemise või õppe vahetu kestusega tooks kaasa olukorra, kus relva kandmine liikumise ajal oleks õiguslikult ebaselge või ebamõistlikult piiratud.

Relva kandmise õigus politsei tegevusse või õppesse minnes ja sealt tulles on ajaliselt, ruumiliselt ja eesmärgipõhiselt piiratud ning hõlmab üksnes vahetut liikumist määratud sihtkohta ja tagasi. Säte ei anna abipolitseinikule õigust kanda relva muude kõrvaliste tegevuste käigus, sealhulgas eraelulistes olukordades. Selline piirang on vajalik relva väärkasutuse riski vähendamiseks.

Teenistusrelvade määruse § 25 lõike 3 kohaselt on teenistusrelva kandmine lubatud mitte üksnes vahetult teenistusülesande või teenistuskohustuse täitmise ajal, vaid ka teenistusülesande täitmisele minnes ja sealt tulles, tingimusel et relv on teenistujale teenistuskohustuse täitmiseks kinnistatud või väljastatud. Tegemist on ajaliselt ja eesmärgipõhiselt piiratud õigusega, mis on lahutamatult seotud konkreetse ülesande olemasoluga. Sama põhimõte kohaldub ka abipolitseiniku suhtes, kuna APolS-is on relvade osas võetud eeskujuks just teenistusrelvade määrus.

Lõike 2 eesmärk on selgelt määratleda, mida käesoleva seaduse tähenduses käsitatakse relva kandmisena. Selle all peetakse silmas olukorda, kus abipolitseinik kannab relva ja laskemoona endaga kaasas väljaspool nende ametlikku hoiukohta ehk relvahoidlat, sõltumata sellest, kas relva kantakse PPA territooriumil või mujal, sealhulgas avalikus kohas.

Mõiste määratlemine on vajalik selleks, et eristada relva hoiustamist relva kandmisest ja edasitoimetamisest, kuna need olukorrad on oma olemuselt erinevad ning nendega kaasnevad erinevad ohud ja turvanõuded. Relva hoiustamise korral on relv paigutatud selleks ettenähtud

ja nõuetele vastavasse hoiukohta, kus on tagatud relva ohutu säilitamine ning kõrvaliste isikute ligipääs relvale on välistatud.

Relva edasitoimetamise all peetakse silmas relva ja laskemoona viimist ühest hoiukohast teise või relva transportimist muul eesmärgil sellisel viisil, et relv ei ole vahetult kasutusvalmis. Edasitoimetamise korral on relv üldjuhul tühjaks laetud ning pakendatud või paigutatud viisil, mis ei võimalda selle kiiret kasutamist.

Relva kandmine seevastu tähendab, et relv on isiku vahetus valduses ja kättesaadav viisil, mis võimaldab selle viivitamatut kasutamist. Kandmine hõlmab näiteks olukorda, kus relva kantakse kabuuris või muul moel sellises asendis ning relv on laskmisvalmis ehk laetud, mis võimaldab seda võimalikult kiirelt haarata ja kasutada. Selline olukord eeldab kõrgendatud tähelepanu relva ohutule käsitsemisele ning õigustab eraldi ja rangemate nõuete kehtestamist võrreldes relva hoiustamise või edasitoimetamisega.

Lõikega 3 reguleeritakse erandlikku olukorda, kus II või III astme abipolitseinik lähetatakse välisriiki. Sellisel juhul on abipolitseinikul õigus kanda relva välisriigis üksnes juhul, kui ülesande täitmine seda eeldab ning PPA peadirektori või tema volitatud isik on selle kohta andnud lubava haldusakti. APolS § 18 lõige 3 annab PPA-le õiguse lähetada abipolitseinik tema nõusolekul välisriiki. Käesoleva lõikega luuakse võimalus lubada II ja III astme abipolitseinikul kanda PPA väljastatud relva välisriigis üksnes juhul, kui abipolitseinik on lähetatud välisriiki ning relva kandmine on vajalik talle antud ülesande täitmiseks. Tegemist ei ole automaatse õigusega, vaid kaalutlusotsusega, mille teeb PPA peadirektor või tema volitatud isik. Selline lähenemisviis on kooskõlas teenistusrelvade määruse § 25 lõikes 4 sätestatuga, mille kohaselt võib rahvusvahelisel tsiviilmissioonil osaleval teenistujal lubada kanda talle kinnistatud tulirelva üksnes asutuse juhi või tema volitatud isiku otsusega ning vaid juhul, kui see on vajalik rahvusvahelise tsiviilmissiooni või muu rahvusvahelise koostöö ülesande täitmiseks.

Lõike 3 eesmärk on tagada, et relva kandmine välisriigis toimuks üksnes erandkorras, selgelt põhjendatud vajaduse korral ning asutuse teadliku ja kontrollitud otsuse alusel. Regulatsioon on vajalik, sest välisriigis relva kandmisega kaasnevad täiendavad riskid (sh vastuvõtva riigi reeglid, julgeolekuolukord, rahvusvahelise koostöö raamistik) ning relva kandmine peab olema asutuse poolt teadlikult hinnatud ja dokumenteeritud. See välistab olukorra, kus relvakandmise õigus laieneks lähetuse alusel põhjendamatult ka lähetusega mitteseotud ajale või olukordadele.

4. jagu. Relva hoidmine ja edasitoimetamine

Käesoleva jaoga reguleeritakse II ja III astme abipolitseinikule väljastatud relva ja laskemoona hoidmist ning nende edasitoimetamist, samuti relvakandmise õiguse peatamist, peatumist, kehtetuks tunnistamist, taastamist ja relva tagastamist.

Eelnõu §-ga 33 reguleeritakse abipolitseinikule väljastatud relva ja laskemoona hoidmist.

Sätte eesmärk on tagada relvade ohutu, kontrollitav ja turvaline hoidmine ning vältida relva sattumist kõrvaliste isikute valdusesse. Käesoleva paragrahviga sätestatakse II ja III astme abipolitseinikule väljastatud relva ja laskemoona hoidmise kord. Regulatsioon lähtub teenistusrelvade määruses kasutusel olevast põhimõttest, et relvi hoitakse üldjuhul asutuse määratud relvahoidlas ehk hoiukohas ning erand on lubatud üksnes põhjendatud vajaduse korral.

Lõikega 1 sätestatakse üldreegel, mille kohaselt hoitakse abipolitseinikule väljastatud tulirelva ja laskemoona PPA määratud relvahoidlas tühjaks laetuna. Kuna relvahoidla on piiratud mahutavusega, ei ole võimalik hoiustada seal kõiki PPA-le kuuluvaid relvi, arvestades seda, et nii kummi- kui ka teleskoopnui ning gaasipihusti on oluliselt madalama ohtlikkuse tasemega kui tulirelvad. Seega on otstarbekas sätestada, et just tulirelva tuleb hoiustada relvahoidlas. See tagab, et tulirelvad paiknevad valdavalt PPA kontrolli all olevates hoiukohtades, kus on tagatud relvade arvestus, järelevalve ja turvalisus. Relvahoidla on relvaladu, -ruum, -kapp või seif. Tulirelvad peavad olema tühjaks laetud, kui neid hoitakse relvahoidlas. Tulirelva tühjakslaadimise põhieesmärk on tagada ohutus, et keegi kogemata viga ei saaks. Sealjuures kummi- ja teleskoopnuiasid ning gaasipihusteid saab hoiustada muudes sobivates ruumides, mis välistavad nende kõrvaliste isikute kätte sattumise ja tagavad nende säilimise.

Lõikega 2 nähakse ette erand üldreeglist, võimaldades abipolitseinikul hoida relva ja laskemoona oma elu- või asukohas üksnes PPA peadirektori või tema volitatud isiku haldusakti alusel. Erandi kehtestamine võimaldab arvestada praktilisi vajadusi, eelkõige territoriaalset paiknemist või operatiivset valmisolekut. Kehtiva APolS-i järgi võib PPA peadirektor või tema volitatud isik samuti erandkorras lubada abipolitseinikule väljastatud erivahendit või relva hoida alaliselt abipolitseiniku elukohas.

See tähendab, et abipolitseinik, kellel on õigus kanda tulirelva, võib PPA otsusel hoida tulirelva ja laskemoona oma elu- või asukohas. Luba hoida tulirelva elu- või asukohas antakse üksnes erandkorras ning iga juhtum lahendatakse eraldi, hinnates nii vajadust (nt kaugus hoiukohast) kui ka hoiutingimuste vastavust ja turvariske. Sellise loa annab PPA peadirektor või tema volitatud isik, kes eelnevalt veendub, et hoiukoht vastab nõuetele. Sama lõikega antakse abipolitseinikule õigus hoida oma elu- või asukohas ka teleskoopnuia ja gaasipihustit.

> **Näide.** Abipolitseinik X elab Vändras ja tal puudub õigus tulirelva kodus hoiustada. Lähim PPA hoiukoht, kus ta saab relva hoida, asub Pärnus. Sellisel juhul peab ta politsei tegevuses osalemiseks esmalt sõitma ligikaudu 50 km Pärnusse relvale järele, seejärel tagasi Vändrasse ülesannet täitma ning pärast vahetuse lõppu viima relva uuesti Pärnusse ja alles seejärel koju naasma. Selline mitmekordne edasi-tagasi liikumine on ajamahukas ning võib vähendada abipolitseiniku võimalust ja valmisolekut politsei tegevuses osaleda.

Elukoht tähendab abipolitseiniku ametlikku elukohta (elamu või korter), kus ta viibib püsivalt ja mille üle on tal täielik kontroll. **Asukoht** tähendab kohta, kus abipolitseinik viibib ajutiselt või regulaarselt pikema aja vältel, kuid mis ei ole tingimata tema püsiv elukoht. Näiteks on abipolitseinikul suve- või maakodu, kus ta viibib regulaarselt.

Lõikega 3 sätestatakse, et abipolitseinik, kes hoiab relva ja laskemoona käesoleva paragrahvi lõikes 2 nimetatud haldusakti alusel oma elu- või asukohas, vastutab relva ja laskemoona säilimise eest ning peab tagama, et kõrvalistel isikutel puudub neile juurdepääs.

Säte lähtub samadest ohutuspõhimõtetest, mis kehtivad teenistusrelvade hoidmisel. Nii teenistusrelvade määrus kui ka käesolev seadus paneb relva hoidjale kohustuse tagada relva ohutu säilitamine ja välistada kõrvaliste isikute juurdepääs relvale. Abipolitseiniku puhul toetavad seda kohustust ka käesoleva seaduse § 21 lõike 1 punkti 4 sätted, mille kohaselt peab abipolitseinik hoidma talle väljastatud relva ja muud vara heaperemehelikult ning tagama, et relv ei satuks kõrvalise isiku kätte.

Säte rõhutab, et relva hoidmine, sealhulgas relva ajutine hoidmine elukohas, on seotud abipolitseiniku isikliku vastutusega ning ei vabasta teda hoolsus- ja turvanõuetest. Kõrvaliste isikute all tuleb mõista isikuid, kellel puudub seaduslik alus relvale juurde pääseda, eelkõige pereliikmeid, lapsi, külalisi ja teisi samas eluruumis viibivaid isikuid. See tähendab, et abipolitseinik peab relva ja laskemoona hoidmisel kasutama selliseid meetmeid, mis välistavad relva sattumise volitamata isikute kätte ning tagavad relva ohutu hoiustamise, vältides olukordi, kus relv oleks kergesti ligipääsetav või järelevalveta. Käesoleva sättega sätestatakse hoolsuskohustus kõigi PPA poolt abipolitseinikele väljastatud relvade suhtes, hõlmates nii tulirelva kui ka teleskoopnuia ja gaasipihustit.

Lõike 4 kohaselt on abipolitseinik kohustatud kümne tööpäeva jooksul teavitama PPA-d oma elu- või asukoha aadressi muutumisest, juhul kui talle on antud luba hoida relva ja laskemoona elu- või asukohas. Relva hoidmise luba antakse abipolitseinikule kindlaks määratud aadressile. Kohustus teavitada aadressi muutumisest on vajalik selleks, et PPA saaks vajaduse korral kontrollida uue hoiukoha vastavust nõuetele ning hinnata relva hoidmisega seotud riske.

Tegemist ei ole olukorraga, mis eeldaks viivitamatut teavitamist. Elu- või asukoha aadressi muutumine on tavapärane elukorralduslik toiming, millega kaasneb sageli ajutine ebastabiilsus (nt kolimine, ajutine viibimine, dokumentide korrastamine). Kümme tööpäeva annab abipolitseinikule mõistliku aja oma kohustuse täitmiseks, ilma et see seaks ohtu relva hoidmisega seotud kontrolli eesmärgi. Tähtaeg on proportsionaalne, kuna see ei kujuta endast ülemäärast halduskoormust abipolitseinikule, tagab piisava ajaraami kohustuse täitmiseks ka objektiivsete takistuste korral ning võimaldab PPA-l tegutseda õigel ajal, ilma et kontrolli teostamine põhjendamatult viibiks.

Lõikega 5 nähakse ette, et PPA peadirektor võib kehtestab relva hoidmisele lisanõuded. Säte annab PPA-le võimaluse kehtestada täiendavaid tingimusi või piiranguid selle kohta, kuidas ja kus võib abipolitseinik relva ja laskemoona hoida, arvestades relvaliigi eripära, hoiukoha omadusi ning relva hoidmisega seotud riske. Sellised nõuded võivad hõlmata muu hulgas relva lukustatud relvakapis hoidmist või laskemoona eraldi hoiustamist.

Volitusnorm võimaldab paindlikult reageerida muutuvatele julgeolekuoludele ning kohandada nõudeid vastavalt tegelikele ohuteguritele. Seaduse tasandil ei ole otstarbekas kõiki tehnilisi ja detailseid hoiustamisnõudeid ammendavalt sätestada, kuna need võivad ajas muutuda ning vajavad vajaduspõhist täpsustamist.

Eelnõu §-ga 34 reguleeritakse relva ja laskemoona riigisisest edasitoimetamist abipolitseiniku poolt.

Käesoleva paragrahviga sätestatakse relva ja laskemoona riigisisese edasitoimetamise kord II ja III astme abipolitseiniku poolt, lähtudes teenistusrelvade määruses kehtestatud teenistusrelvade käitlemise üldpõhimõtetest. Kehtivas APolS-is ei ole reguleeritud relva ja laskemoona edasitoimetamist piisava täpsusega. Praktikas on see tekitanud ebaselgust, millal on tegemist relva kandmisega ja millal edasitoimetamisega ning milliseid ohutusnõudeid sellistel juhtudel kohaldama peab. Niisugune ebaselgus suurendab riski, et relva transporditakse viisil, mis ei vasta ohutusnõuetele, või et relva liikumine ei ole piisavalt kontrollitav. Seetõttu on vajalik seaduse tasandil selgelt eristada relva kandmist ja edasitoimetamist ning sätestada edasitoimetamisele vastavad nõuded.

Edasitoimetamise regulatsioon on eelkõige vajalik olukordades, kus abipolitseinik liigub teise piirkonda politsei tegevuses osalemiseks ning relva kasutamine ei ole liikumise ajal ette nähtud.

Sellisel juhul ei ole relv abipolitseiniku vahetus kasutusvalmiduses, vaid see toimetatakse ühest hoiu- või asukohast teise, kus relv antakse üle PPA-le või paigutatakse PPA määratud hoiukohta.

> **Näide.** Abipolitseinik X elab Tartus, kuid osaleb järgmise päeva varahommikul politsei reidil Pärnus. Kuna ta liigub Pärnusse juba eelmisel õhtul, ei kanna ta relva politsei tegevuses osalemise eesmärgil, vaid toimetab tulirelva ja laskemoona Pärnusse edasitoimetamise korras. Selleks pakib ta relva nõuetekohaselt, hoiab laskemoona relvast eraldi ning transpordib need Pärnusse, kus ta annab relva ja laskemoona üle PPA relvurile või paigutab need selleks ettenähtud hoiukohta.

Lõike 1 järgi peab edasitoimetamisel olema tagatud relva ja laskemoona säilimine ja välistatud sellele kõrvalise isiku juurdepääs. Lõike 3 kohaselt peab edasitoimetatav tulirelv olema tühjaks laetud ning pakitud viisil, mis välistab relva kohese kasutuselevõtu.

Edasitoimetamisel peab olema tagatud relva ja laskemoona säilimine ning välistatud kõrvaliste isikute juurdepääs. Tulirelv peab olema tühjaks laetud ning pakitud või hoiustatud viisil, mis välistab selle kohese kasutuselevõtu. Laskemoon peab olema relvast eraldi ja samuti turvaliselt hoiustatud. Sätete eesmärk on vähendada riski, et relv satub edasitoimetamise ajal kõrvaliste isikute kätte, läheb kaotsi või osutub ootamatult kasutatavaks. Edasitoimetamise ehk transportimise korral võib kontroll relva üle ajutiselt nõrgeneda (nt peatuste, sõiduki parkimise või pikema liikumise ajal), mistõttu on täiendavad turvanõuded põhjendatud. Relva ei tohi jätta järelevalveta ega kohta, kust kõrvaline isik võiks selle hõlpsasti kätte saada. Abipolitseinik peab kogu edasitoimetamise vältel hoidma relva ja laskemoona oma kontrolli all. Need nõuded lähtuvad relva kui suurema ohu allika käsitlemise põhimõttest ning on kooskõlas üldiste ohutusreeglitega.

Lõikega 2 määratletakse relva ja laskemoona riigisisese edasitoimetamisena II või III astme abipolitseiniku poolt politsei ülesandel relva ja laskemoona toimetamine Eesti piires ühest kohast teise ilma relva vahepealse kasutamise eesmärgita. Edasitoimetamine hõlmab relva ja laskemoona füüsilist liigutamist sellisel viisil, et relva ei kasutata edasitoimetamise käigus ning selle liigutamine on seotud üksnes politsei ülesandel. Sätte eesmärk on eristada relva ja laskemoona edasitoimetamist relva kandmisest, kuna tegemist on erineva õigusliku tähendusega tegevustega, millega kaasnevad erinevad õigused ja ohutusnõuded. Relva ja laskemoona edasitoimetamise ajal ei ole lubatud relva kasutada muul eesmärgil kui selle transportimine, sealhulgas laskmiseks, harjutamiseks või muuks tegevuseks, mis ei ole seotud politsei ülesande täitmisega.

Näited:

- **Relva viimine hoiukohast teenistuskohta.** Abipolitseinik viib PPA relvahoidlast talle väljastatud tulirelva teise PPA hoonesse, kus toimub koolitus. Relv on edasitoimetamise ajal tühjaks laetud, pakendatud ja sellisel viisil kaasas, et see ei ole vahetult kasutatav.

- **Relva toimetamine hooldusesse või kontrolli.** Abipolitseinik viib talle väljastatud tulirelva PPA määratud asukohta tehnilisse kontrolli, hooldusesse või remonti. Relv ei ole transportimise ajal laetud ega kasutusvalmis ning selle kasutamine muul eesmärgil kui edasitoimetamine ei ole lubatud.

Need näited illustreerivad, et relva ja laskemoona edasitoimetamise puhul on tegemist üksnes relva liigutamisega ühest kohast teise, mitte relva kandmisega eesmärgiga seda kasutada. Selline eristus on vajalik õigusselguse tagamiseks ning selleks, et oleks üheselt mõistetav, milliseid ohutusnõudeid konkreetses olukorras kohaldatakse.

Lõike 4 kohaselt võib PPA peadirektor kehtestada lisanõudeid relva ja laskemoona edasitoimetamisele abipolitseiniku poolt. Sätte eesmärk on tagada, et relvade ja laskemoona transportimine toimuks viisil, mis vähendab nende kaotsimineku, varguse või kõrvaliste isikute kätte sattumise riski. Volitusnorm võimaldab PPA-l kehtestada vajaduspõhiseid ja proportsionaalseid lisanõudeid, arvestades relvaliigi eripära, transpordiolusid ning konkreetset riskihinnangut. Täiendavad nõuded võivad muu hulgas hõlmata relva transportimise kohustust lukustatud transpordikohvris või selleks ettenähtud konteineris, relva edasitoimetamise piiramist politsei transpordivahendiga või nõuet, et relva transport toimub koos teise abipolitseiniku või politseiametnikuga.

Lisaks võib PPA kehtestada nõudeid relva ja laskemoona edasitoimetamise registreerimise või sellest teavitamise kohta, et tagada relva liikumise parem jälgitavus ja kontroll. Selline paindlik regulatsioon võimaldab tõhusalt maandada relvade ja laskemoona edasitoimetamisega seotud riske, ilma et seaduse tasandil oleks vajalik ammendavalt sätestada kõiki tehnilisi ja menetluslikke üksikasju.

Eelnõu §-ga 35 reguleeritakse abipolitseiniku elektrišoki- ja tulirelva kandmise õiguse peatamist, peatumist ning kehtetuks tunnistamist.

Paragrahviga reguleeritakse juhtumeid, mil abipolitseiniku elektrišoki- või tulirelva kandmise õigus peatatakse, peatub automaatselt või tunnistatakse kehtetuks. Regulatsiooni eesmärk on tagada, et relva kannavad üksnes isikud, kelle terviseseisund, oskused ja käitumine võimaldavad relva ohutut käsitsemist. Oluline on eristada:

- õiguse peatamist – PPA teeb kaalutlusotsuse;
- õiguse peatumist – õigus lõpeb automaatselt seaduses sätestatud aluse esinemisel.

Kehtiva APolS § 12 lõike 2 alusel **peatatakse** abipolitseiniku elektrišoki- või tulirelva kandmise õigus PPA peadirektori või tema volitatud isiku otsusega juhul, kui:
1) abipolitseinikul tuvastatakse tervisekontrolli käigus ajutise iseloomuga füüsiline puue, mis välistab vastavat liiki relva kandmise õiguse;
2) abipolitseinik ei soorita edukalt käesolevat kohustuslikku laskmisarvestust või
3) abipolitseiniku poolt on elektrišoki- või tulirelva kasutamisega põhjustatud isiku surm või tekitatud isikule tervisekahjustus või varaline kahju või on rikutud tulirelva käitlemise nõudeid.

Kehtivas APolS-is on ette nähtud, et abipolitseiniku õigus kanda abipolitseiniku ülesande täitmise ajal elektrišoki- või tulirelva **tunnistatakse kehtetuks**, kui:
1) abipolitseinikul tuvastatakse tervisekontrolli käigus füüsiline puue, mis välistab vastavat liiki relva kandmise õiguse, või;
2) on tuvastatud abipolitseiniku põhjendamatu elektrišoki- või tulirelva kasutamine või käitlemise nõuete oluline rikkumine.

Uue APolS-i eelnõuga reguleeritakse abipolitseiniku elektrišoki- ja tulirelva kandmine selliselt, et teatud aluste esinemisel õigus peatatakse ning teatud juhtudel see peatub. **Õigus peatatakse** – see tähendab, et PPA teeb **teadliku otsuse** peatada abipolitseiniku relvakandmise õigus seaduses sätestatud asjaolude ilmnemisel. **Õigus peatub** – see tähendab, et relvakandmise õigus **kaob automaatselt** kindlaks määratud juhtudel **ilma eraldi otsuseta**. See on passiivne ja vahetu tagajärg, mis ei nõua ametlikku menetlust.

Lõike 1 kohaselt peatatakse abipolitseiniku elektrišoki- või tulirelva kandmise õigus PPA peadirektori või tema volitatud isiku otsusega juhul, **kui punkti 1 kohaselt võib abipolitseiniku terviseseisund takistada tal elektrišoki- või tulirelva kandmist või kujutab ohtu talle endale või teistele isikutele.**

Konkreetseid sümptomeid, mis suurendavad relva kandmise riski abipolitseiniku kontekstis, hinnatakse tervisekontrolli käigus vastavalt valdkonnaministri määrusele, kus need on seotud haiguste või puuetega, mis kahjustavad reaktsioonikiirust, täpsust või kontrolli. Need sümptomid keskenduvad füüsilisele ja vaimsele võimekusele. Abipolitseinikul võib tekkida näiteks käe või sõrme jäikus, mis takistab relva ohutut haaramist või sihtimist, või tasakaalu- või reaktsioonihäired.

> **Näide.** Politseiametnik, kes on mitme vahetuse jooksul koos abipolitseinikuga politsei tegevuses osalenud, märkab, et abipolitseinik võib olla emotsionaalselt häiritud või stressis. Tal on eri väljakutsetel raske oma emotsioone kontrollida ja ta reageerib olukordadele agressiivselt. Emotsionaalselt häiritud inimene võib langetada impulsiivseid otsuseid ja käituda viisil, mis võib olukorda pingestada. Politseiametnik teavitab vastavalt PPA sisekorrale oma kahtlusest ja siis saab PPA otsustada, kas on vaja peatada abipolitseiniku relvakandmise õigus.

RelvS-is on sätestatud, et relva omamine ja kandmine on lubatud üksnes isikule, kelle terviseseisund võimaldab relva ohutut käsitsemist. RelvS § 36 kohaselt ei anta relvaluba isikule, kelle terviseseisund ei võimalda relva ohutult käsitseda, ning sellest tuleneb, et relva kandmise õigus on seotud loa omaja jätkuva vastavusega tervisenõuetele. Sama põhimõte kehtib ka abipolitseiniku kohta, kellele antakse elektrišoki- või tulirelva kandmise õigus üksnes juhul, kui tema terviseseisund võimaldab relva ohutut kandmist ega kujuta ohtu temale endale või teistele isikutele. Kui abipolitseiniku terviseseisund võib takistada tal elektrišoki- või tulirelva kandmist või suurendab relva käsitlemisel ohtu, ei ole relva edasine kandmine kooskõlas relva ohutu käitlemise nõuetega. Sellisel juhul on relva kandmise õiguse peatamine põhjendatud ja proportsionaalne meede, mis järgib RelvS-is kehtestatud tervisenõuetel põhinevat regulatsiooniloogikat.

Punkti 2 kohaselt elektrišoki- või tulirelva kandmise õigus peatatakse, kui abipolitseiniku elektrišoki- või tulirelva käsitsemine on olnud ohtlik abipolitseinikule endale või teisele isikule. Kui relva käsitsemine on olnud ohtlik abipolitseinikule endale või teisele isikule, viitab see asjaolule, et relva edasine kandmine võib suurendada õnnetusjuhtumite, tervisekahjustuste või muude raskete tagajärgede riski ka siis, kui tegelik kahju ei ole veel saabunud. Seetõttu võimaldab relva kandmise õiguse peatamine ennetavalt sekkuda, kõrvaldada vahetu ohu ning hinnata täiendavalt abipolitseiniku sobivust relva kandmiseks, sealhulgas vajadust täiendava õppe või juhendamise järele. Tegemist on ajutise abinõuga, mille eesmärk ei ole abipolitseiniku karistamine, vaid relvade ohutu käsitsemise tagamine ning **avalikkuse usalduse säilitamine abipolitseinike tegevuse ja relvade õiguspärase kasutamise vastu.**

> **Näide.** Patrulltoimkonnas koos abipolitseinikuga tegutsev politseiametnik märkab, et abipolitseinik käsitseb talle väljastatud tulirelva ohtlikult või põhjendamatult, näiteks võtab tulirelva väljakutset lahendades välja olukorras, kus selleks puudub põhjus ja vajadus. Politseiametnik teavitab oma tähelepanekust vastavalt PPA sisekorrale. Seejärel hindab PPA asjaolusid ning otsustab, kas esineb alus abipolitseiniku relvakandmise õiguse ajutiseks peatamiseks või muude meetmete rakendamiseks.

Kuna tulirelv on suurema ohu allikas, peab selle käitlemine toimuma viisil, mis ei ohusta inimese elu, tervist ega vara. RelvS §-s 43 on reguleeritud soetamis- või relvaloa kehtivuse peatamine ja kehtetuks tunnistamine, mille kohaselt võib PPA peatada loa kehtivuse ning tunnistada selle kehtetuks, kui loa omaja ei vasta enam relva käsitsemise nõuetele **või kui tema eluviis või käitumine kujutab enda või teise isiku turvalisusele ohtu**. Seega on relva kandmise ja omamise õigus tingimuslik ning seda võib peatada või tühistada juhul, kui relva

käsitsemine on kujutanud ohtu enda või teiste turvalisusele, mis annab haldusorganile õiguse rakendada asjakohast peatamise või kehtetuks tunnistamise mehhanismi avaliku julgeoleku ja ohutuse huvides. Kui abipolitseiniku relva käsitsemine on olnud ohtlik temale endale või kolmandatele isikutele, näitab see, et relva edasine kandmine ei ole kooskõlas relva ohutu käitlemise nõudega. Seetõttu on elektrišoki- või tulirelva kandmise õiguse peatamine abipolitseiniku puhul õigustatud ja proportsionaalne meede, mis järgib sama loogikat nagu RelvS-is sätestatud relvaloa peatamise või kehtetuks tunnistamise regulatsioon ning teenib avaliku julgeoleku ja inimeste elu ja tervise kaitse eesmärki.

Lõikega 2 nähakse ette, et tulirelva kandmise õigus peatub, kui II või III astme abipolitseinik ei soorita käesoleva seaduse § 14 lõikes 5 nimetatud lasketesti kalendriaasta jooksul. Lasketesti regulaarsel sooritamisel hinnatakse abipolitseiniku oskust relva täpselt ja turvaliselt käsitseda, tema reageerimiskiirust ja võimet kiiresti hinnata olukorra tõsidust. Relva käsitsemine on oskus, mis nõuab regulaarset harjutamist ning iga-aastane lasketest annab objektiivse hinnangu sellele, kas abipolitseinik on suuteline relva ohutult kasutama ka pingelistes ja kiiresti muutuvates olukordades. Kui lasketesti ei ole sooritatud, ei ole võimalik piisava kindlusega hinnata relva käsitsemise ohutust, mistõttu on relva kandmise õiguse peatamine põhjendatud ennetav meede.

Sama põhimõte kehtib ka politseiametnike kohta, see tähendab, et politseiametnike relvakäsitsemise oskust hinnatakse regulaarselt ning relva kandmise õiguse jätkumise eeldus on iga-aastase laskekatse sooritamine. Kui politseiametnik ei täida ettenähtud nõudeid, peatatakse tema relva kandmise ja kasutamise õigus kuni nõuete täitmiseni. Seega on abipolitseiniku suhtes kehtestatud regulatsioon kooskõlas politseiametnikele kehtiva korraga ning toetab ühtset ja süsteemset lähenemist relvaohutuse tagamisel.

Lõikega 3 sätestatakse, et **abipolitseiniku õigus kanda elektrišoki- või tulirelva tunnistatakse kehtetuks PPA peadirektori või tema volitatud isiku otsusega juhul, kui punktis 1** nimetatud **alusel tuvastatakse abipolitseinikul püsiv terviseseisund, mis välistab elektrišoki- ja tulirelva kandmise õiguse**. Tegemist on olukorraga, kus abipolitseiniku füüsiline või vaimne terviseseisund ei vasta enam relva kandmise eeltingimustele ega võimalda relva ohutut ja vastutustundlikku käsitsemist.

Sellisel juhul ei ole relva kandmise õiguse ajutine peatamine piisav meede, kuna relva ohutu käsitsemise eeldused puuduvad püsivalt. Õiguse kehtetuks tunnistamine on seetõttu põhjendatud ja vajalik meede, et tagada nii abipolitseiniku enda kui ka teiste isikute elu ja tervise kaitse.

Punkti 2 alusel tunnistatakse abipolitseiniku õigus kanda elektrišoki- või tulirelva kehtetuks, kui abipolitseiniku II või III aste langetatakse I astmeks. I astme abipolitseinikul puudub APolS-i kohaselt õigus elektrišoki- või tulirelva kandmiseks. Seetõttu ei ole relvakandmise õiguse jätkumine pärast astme langetamist õiguslikult võimalik.

Lõikega 4 antakse PPA-le volitus kehtestada elektrišoki- ja tulirelva kandmise õiguse peatamise, peatumise ja kehtetuks tunnistamise täpsem kord. Tegemist on volitusnormiga, mille eesmärk on tagada seaduses sätestatud aluste ühtne ja praktiline rakendamine. Täpsema korra kehtestamisel lähtutakse samadest põhimõtetest ja alustest, mis kehtivad politseiametnike elektrišoki- ja tulirelva kandmise õiguse peatamise, piiramise ja kehtetuks tunnistamise puhul. Kuna relvakandmise õiguse seostamine terviseseisundi, erialaõppe, oskuste ja teenistuslike asjaoludega eeldab operatiivset ja detailset reguleerimist, võimaldab seadusest madalama astme akt paindlikult sätestada menetluslikud küsimused, sealhulgas otsuste tegemise korra, pädevad isikud, abipolitseiniku teavitamise ning õiguse taastamise tingimused.

Eelnõu §-ga 36 reguleeritakse elektrišoki- ja tulirelva kandmise õiguse taastamist ja taastumist.

Käesoleva paragrahviga reguleeritakse elektrišoki- ja tulirelva kandmise õiguse taastamise ja automaatse taastumise korda olukordades, kus abipolitseiniku relvakandmise õigus on eelnevalt peatatud või peatunud. Regulatsiooni eesmärk on tagada, et relvakandmise õigus taastub üksnes juhul, kui abipolitseinik vastab taas kõigile relva ohutuks käsitsemiseks vajalikele eeldustele.

Lõikega 1 reguleeritakse elektrišokirelva kandmise õiguse taastamist juhul, kui see on peatatud käesoleva seaduse § 35 lõike 1 punkti 2 alusel, st abipolitseiniku elektrišokirelva käsitsemine on ohustanud teda ennast või teisi isikuid. Sellisel juhul on enne kandmise õiguse taastamist ette nähtud kohustus läbida uuesti käesoleva seaduse § 14 lõikes 4 nimetatud erialaõpe ning sooritada arvestus. Uuesti erialaõppe läbimise ja arvestuse sooritamise nõue tagab, et abipolitseinik on taastanud vajalikud teadmised ja praktilised oskused elektrišokirelva õiguspäraseks, täpseks ja ohutuks kasutamiseks. Arvestades, et elektrišokirelva kasutatakse sageli pingelistes ja kiiresti arenevates olukordades, on oluline veenduda, et abipolitseinik suudab relva käsitseda kooskõlas kehtivate nõuete ja õppega.

Lõikega 2 reguleeritakse tulirelva kandmise õiguse taastamist juhul, kui see on peatatud käesoleva seaduse § 35 lõike 1 punkti 2 alusel. Enne tulirelva kandmise õiguse taastamist on vajalik, et abipolitseinik läbiks uuesti käesoleva seaduse § 14 lõikes 3 nimetatud erialaõppe ning sooritaks lasketesti. Nõuete eesmärk on anda objektiivne hinnang abipolitseiniku oskusele käsitseda tulirelva täpselt ja ohutult ning veenduda, et vajalikud teadmised ja oskused on taastatud või ajakohastatud.

Nõue uuesti erialaõppe läbimiseks ja lasketesti sooritamiseks järgib sama loogikat, mis kehtib politseiametnike relvakäsitluse kohta, kus relva kandmise ja kasutamise õigus on lahutamatult seotud kehtiva õppe ja laskekatsega. Selline regulatsioon tagab, et tulirelva võivad kanda üksnes need abipolitseinikud, kelle oskused vastavad relva ohutu käsitsemise kõrgetele nõuetele.

Lõikega 3 sätestatakse, et elektrišoki- või tulirelva kandmise õiguse taastab PPA peadirektor või tema volitatud isik pärast käesoleva seaduse § 35 lõike 1 punktis 1 nimetatud asjaolu äralangemist. Relvakandmise õiguse taastamine toimub haldusotsusega, mis võimaldab hinnata terviklikult, kas kõik seaduses ette nähtud eeldused relva ohutuks ja õiguspäraseks kandmiseks on tegelikult täidetud.

Haldusotsuse tegemine tagab, et relva kandmise õiguse taastamine ei ole pelgalt formaalne ega automaatne, vaid põhineb pädeva ametniku kaalutlusel ja kontrollil. Otsuse tegemisel on võimalik arvesse võtta nii uuesti läbitud erialaõppe ja sooritatud arvestuse või lasketesti tulemusi kui ka muid asjakohaseid asjaolusid, sealhulgas abipolitseiniku senist käitumist ning relvakäsitlusega seotud riske.

Selline lahendus suurendab õigusselgust ja õiguskindlust, kuna haldusotsus on vaidlustatav ning allub haldusmenetluse üldpõhimõtetele, sealhulgas põhjendamise ja proportsionaalsuse nõudele. Samuti tagab see relvakandmise õiguse taastamise ühtse ja kontrollitava praktika ning võimaldab PPA-l täita oma kohustust ennetada relvade väärkasutamisest tulenevaid ohte.

Lõikega 4 reguleeritakse olukorda, kus tulirelva kandmise õigus on peatunud käesoleva seaduse § 35 lõike 2 alusel, st juhul, kui abipolitseinik ei ole kalendriaasta jooksul sooritanud nõutavat lasketesti. Sellisel juhul taastub tulirelva kandmise õigus pärast käesoleva seaduse § 14 lõikes 5 nimetatud lasketesti sooritamist. Sellisel juhul ei ole

tegemist sisulise sobimatuse või ohukäitumisega, vaid oskuse kehtivuse ajutise puudumisega, mis on oma olemuselt tehnilist laadi. Tulirelva kandmise õigus taastub automaatselt pärast APolS § 14 lõikes 5 nimetatud lasketesti edukat sooritamist. Automaatse taastumise regulatsioon põhineb eeldusel, et lasketesti sooritamine annab objektiivse ja piisava kinnituse abipolitseiniku jätkuvast võimest tulirelva ohutult ja nõuetekohaselt käsitseda. Seega on relvakandmise õiguse peatumise ainus ja ammendav põhjus kehtiva oskustõendi puudumine ning selle kõrvaldamisel puudub vajadus täiendavaks kaalutlusotsuseks.

Eraldi haldusotsuse nõude puudumine tagab menetlusliku lihtsuse ja proportsionaalsuse, välistades põhjendamatu halduskoormuse olukorras, kus puudub sisuline riskihinnangu vajadus. Relvakandmise õigus taastub viivitamata pärast nõutava lasketesti sooritamist. Sama põhimõte kehtib ka politseiametnike puhul, kelle relva kandmise ja kasutamise õigus on seotud kehtiva lasketesti olemasoluga ning peatub automaatselt selle puudumisel. Selline ühtne lähenemisviis tagab võrreldavuse ja võrdse kohtlemise ning toetab relvakäsitsemise kõrgete ohutusstandardite järjepidevat järgimist nii politseiametnike kui ka abipolitseinike puhul.

Lõikega 5 antakse PPA-le volitus kehtestada elektrišoki- ja tulirelva kandmise õiguse taastamise ja taastumise täpsem kord. Täpsema korra kehtestamisel lähtub PPA samadest alustest ja põhimõtetest, mis kehtivad politseiametnike relva kandmise õiguse taastamisel. See võimaldab reguleerida menetluslikke ja korralduslikke küsimusi, nagu õppe läbiviimise kord, arvestuste ja testide korraldamine, otsuste tegemise menetlus ning õiguse taastamise dokumenteerimine.

Kokkuvõttes tagatakse §-ga 36, et elektrišoki- ja tulirelva kandmise õigus taastatakse abipolitseinikul üksnes juhul, kui ta vastab taas kõigile relva ohutuks käsitsemiseks vajalikele eeldustele. Regulatsiooniga luuakse selge vahe automaatse taastumise ja kaalutlusotsust eeldava taastamise vahel, lähtudes relva kandmise õiguse peatumise või peatamise põhjustest. Paragrahviga järgitakse sama regulatsiooniloogikat, mida kohaldatakse politseiametnike puhul.

Eelnõu §-ga 37 reguleeritakse elektrišoki- ja tulirelva tagastamist.

Sätte eesmärk on tagada, et relvad kui suurema ohu allikad on pidevalt üksnes nende isikute valduses, kellel on kehtiv õigus ja tegelik pädevus neid kanda ja kasutada, ning vältida olukordi, kus relv jääb isiku valdusse ilma õigusliku aluseta.

Lõikega 1 sätestatakse abipolitseiniku kohustus tagastada PPA-le elektrišoki- ja tulirelv juhul, kui tema relva kandmise õigus on peatatud, peatunud või kehtetuks tunnistatud. Relva tagastamise kohustus rakendub sõltumata sellest, kas relva kandmise õiguse piirang on ajutine või püsiv, ning hõlmab kõiki APolS § 35 lõigetes 1–3 nimetatud juhtumeid. Tegemist on vältimatu õigusliku tagajärjega, mis tuleneb relva kui suurema ohu allika käsitlemise põhimõttest – isik, kellel puudub kehtiv õigus relva kanda, ei tohi relva enda valduses hoida. Sama põhimõtet rakendatakse ka politseiametnike suhtes, kelle teenistusrelv tuleb relva kandmise õiguse lõppemisel, peatamisel või teenistusest kõrvaldamisel tagastada PPA-le.

Lõikega 2 antakse PPA peadirektorile volitus kehtestada abipolitseiniku relva tagastamise täpsem kord. Volitusnormi eesmärk on reguleerida praktilisi ja menetluslikke küsimusi, mida ei ole otstarbekas detailselt seaduses sätestada, arvestades erinevaid olukordi, milles relva kandmise õigus võib peatuda või lõppeda. Täpsema korra kehtestamine võimaldab muu hulgas määrata relva tagastamise tähtajad, tagastamise viisi, vastutavad isikud ning relva ja laskemoona vastuvõtmise ja dokumenteerimise korra. Samuti võimaldab see kehtestada ühtsed tööprotsessid juhuks, kui relva kandmise õigus peatub ootamatult või kiireloomuliselt, tagades relvade turvalise ja kontrollitud käitlemise.

Täpsema korra kehtestamisel lähtub PPA samadest alustest ja põhimõtetest, mis kehtivad politseiametnike teenistusrelvade tagastamise kohta. See tagab õigusselguse, ühtse praktika ja võrdse kohtlemise ning võimaldab PPA-l tõhusalt tagada, et relvad on alati üksnes nende isikute valduses, kellel on kehtiv õigus ja pädevus neid kanda.

Eelnõu 5. peatükk. Kriisirolliga abipolitseinik

Kriisirolliga abipolitseiniku regulatsioon jõustus 2022. aastal politsei ja piirivalve seaduse ning teiste seaduste muutmise seaduse (eriteenistuste ühtlustamine) eelnõu raames[101]. Uues APolS-i eelnõus on põhimõtted jäetud suuresti samaks. Võrreldes kehtiva APolS-iga muudetakse kriisirolliga abipolitseiniku staatuse peatamise regulatsiooni. Kehtiva APolS-i kohaselt peatub kriisirolliga abipolitseiniku staatus juhul, kui isik nimetatakse sõjaaja ametikohale, riigikaitselise töökohustusega ameti- või töökohale või kui tema ameti- või töökohale määratakse riigikaitseline töökohustus. Sellisel juhul on ette nähtud kriisirolli staatuse peatumine. Uue APolS-i kohaselt ei ole enam ette nähtud kriisirolli peatumist. Selle asemel vabastatakse abipolitseinik kriisirollist juhul, kui ta arvatakse Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu või kriisiülesandega ameti- või töökohale või kui tema olemasolevale ameti- või töökohale määratakse kriisiülesande täitmiseks vajalik töökohustus.. Kui abipolitseinik ei ole enam arvatud Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu, ega täida kriisiülesandega ameti- või töökohust, siis võib ta uuesti taotleda kriisirolliga abipolitseinikuks saamist. oma valmisolekut ning jätkata kriisirollis.“

Käesolevas peatükis on paragrahvide selgitamisel kasutatud eriteenistuste ühtlustamise eelnõu seletuskirjas toodud selgitusi ja näiteidning päästeseaduse ja teiste seaduste muutmise seadus 678 SE seletuskirjas kriisirolliga abidemineerijate selgitusi[102]. PPA-s on 2026aasta alguse seisuga kokku 186 kriisirolli võtnud abipolitseiniku.

Eelnõu §-ga 38 reguleeritakse kriisirolli määramist abipolitseinikule.

Lõike 1 kohaselt võib PPA määrata kriisirolli abipolitseinikule (*edaspidi kriisirolliga abipolitseinik*), kes on andnud kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis nõusoleku toetada politseid kriisiolukorra lahendamisel või massilisest sisserändest põhjustatud hädaolukorra lahendamisel (*edaspidi kriisi lahendamine*).

Kriisiolukorra mõiste sisustamisel tuleb lähtuda riigikogus menetluses olevast kriisiolukorra ja riigikaitse seadusest [103], mille § 3 lõike 1 kohaselt on **kriisiolukord** kriisiolukorra ja riigikaitse seaduse tähenduses olukord, mis kehtestatakse juhul, kui on täidetud käesoleva paragrahvi lõikes 3 sätestatud tingimused ning 1) on vaja lahendada tsiviilkriisi või 2) on oht riigi julgeolekule või põhiseaduslikule korrale või on vaja osaleda käesoleva seaduse § 136 punktis 1 nimetatud kollektiivse enesekaitse operatsioonil. Sama paragrahvi lõike 2 kohaselt on riigikaitseline kriisiolukord, mis kehtestatakse käesoleva paragrahvi lõike 1 punktis 2 sätestatud asjaolude esinemise korral. Sama paragrahvi lõikega 3 sätestatakse, et kriisiolukorra kehtestamiseks peavad olema samal ajal täidetud järgmised tingimused: 1) lähimuse põhimõttest tulenevalt pädev asutus või isik ei saa või ei saa õigel ajal kriisi lahendada või ohtu tõrjuda või selleks valmistuda ja vaja on Vabariigi Valitsuse tasandil tagada mitme asutuse või

[101] Politsei ja piirivalve seaduse ning teiste seaduste muutmise seadus (eriteenistuste ühtlustamine) 508 SE. https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/f0f08584-7cb6-4bba-b015-95a394631bbb/

[102] Päästeseaduse ja teiste seaduste muutmise seadus 678 SE. https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/99754584-50be-4c54-9e0e-27231652930e/

[103] Kriisiolukorra ja riigikaitse seadus 668 SE. https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/679eeee7-62b9-4817-a660-745e6642a8d9/tsiviilkriisi-ja-riigikaitse-seadus/.

isiku tegevuse ühtsus ja koordineeritus; 2) olukorda ei ole võimalik lahendada käesolevas seaduses sätestatud juhtimiskorraldust rakendamata või isiku põhiõigusi ja -vabadusi piiravaid meetmeid kohaldamata ning 3) vaja läheb tavapärasest rohkem võimeid, sealhulgas personali, vahendeid ja varusid.

Kriisiolukorra ja riigikaitse seaduse seletuskirjas[104] on selgitatud, et kriiside ühtse lahendamise huvides võetakse senise hädaolukorra ja kõrgendatud kaitsevalmiduse asemel kasutusele tsiviil- ja riigikaitselisi kriise ühendav koondmõiste „kriisiolukord", kui on vaja lahendada suure mõjuga tsiviilkriisi või tagada riigikaitse ja põhiseaduslik kord. Kriisiolukorra kehtestab Vabariigi Valitsus ja seda on võimalik kehtestada nii tsiviilkriisi kui ka riigikaitselise kriisi lahendamiseks. Kriisiolukorra kehtestamisel lähtub Vabariigi Valitsus asjaomaste asutuste esitatud ohuhinnangust ja muust asjassepuutuvast teabest. Kriisiolukord kehtestatakse tsiviilkriisi lahendamiseks või riigikaitse tagamiseks või kui on oht nimetatud olukordade tekkeks ning kui olukorra lahendamiseks on vaja tagada mitme asutuse või isiku tegevuse ühtsus ning koordineeritus ja kui olukorra lahendamine ei ole võimalik eelnõus sätestatud juhtimiskorraldust ja isiku põhiõigusi ja -vabadusi piiravaid meetmeid rakendamata ning tavapärasest rohkem võimeid, sealhulgas vahendeid ja varusid kaasamata. Kriisiolukord hõlmab kõiki neid sündmusi, mis võivad ohustada riigi julgeolekut, põhiseaduslikku korda ja rahva eksistentsi, põhjustada tõsiseid ja ulatuslikke häireid ühiskonna toimimises või ohustada vahetult paljude inimeste elu ja tervist või põhjustada suure varalise, majandusliku või keskkonnakahju, st need on sündmused, mille mõju on laiaulatuslik (puudutavad kogu ühiskonda) ja kus riigil on vaja asuda tegema ettevalmistusi, et end ähvardavate või realiseerunud ohtude eest kaitsta.

Kriisi lahendamine eeldab, et PPA-l on võimalik kiiresti ja õigusselgelt kaasata täiendavat õppega isikkoosseisu olukordades, kus tavapärane töökorraldus ja olemasolev koosseis ei ole piisavad. Sellised olukorrad ei piirdu üksnes lühiajaliste erakorraliste sündmustega, vaid võivad kujuneda ajaliselt kestvaks ning nõuda tööülesannete täitmist suuremas mahus ja pikema aja jooksul. Sellisel juhul ei ole abipolitseinike senine kaasamise kord piisav, kuna see ei taga nende osalemist kriisi lahendamises selgete õiguste, kohustuste ja vastutusega. Kriisirolliga abipolitseinike regulatsioon loob abipolitseiniku ja riigi vahel selge õigusliku seose, mis võimaldab isikut kaasata kriisi ajal konkreetsetes ülesannetes ning määrata talle ette teada rolli. **Kriisiroll eeldab vastava erialaõppe läbimist ja isiku nõusolekut, millega kaasneb kohustus kriisi lahendamisel politseid abistada vastavalt määratud rollile.** Selline lähenemisviis võimaldab PPA-l planeerida kriisiolukordade lahendamist realistlikult, tuginedes eelnevalt ettevalmistatud ja teadlikult kohustuse võtnud isikutele.

Kuna kriisirolli täitmine võib olla ajaliselt pikaajaline ning võrreldav riigi huvides täidetava tööga, on vajalik, et see toimuks eraldi õigusliku regulatsiooni alusel. See võimaldab arvestada kriisirolliga abipolitseiniku eristaatust ja tagada õigusselgus tema tööalase seotuse suhtes. Kriisirolliga abipolitseiniku regulatsiooni olemasolu tagab seega, et abipolitseinike kaasamine kriisiolukordades toimub läbipaistvalt, planeeritult ja õigusselgelt. Kuna aga kriisirolli määramine põhineb vabatahtlusel, siis saab abipolitseinik kriisirollist igal ajal loobuda.

Lõikega 2 tuuakse välja abipolitseiniku pädevus, kellele on määratud kriisiroll. Abipolitseinik, kellele on määratud kriisiroll, saab toetada politseid kriisi lahendamisel APolS § 4 lõigete 1–3 kohaselt. Seega ei kaasne kriisirolli määramisega abipolitseiniku õiguste ega volituste laienemist võrreldes tavapärase abipolitseiniku pädevusega. Kriisirolli võtmine

[104] Samas, seletuskiri lk 13. https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/679eeee7-62b9-4817-a660-745e6642a8d9/tsiviilkriisi-ja-riigikaitse-seadus/.

tähendab abipolitseinikule eeskätt lisakohustust olla valmis kriisiolukorras PPA-d toetama ja täitma talle määratud ülesandeid. Kriisiroll ei loo iseseisvat ega eraldiseisvat pädevust.

See tähendab, et kriisiolukorra ajal täidab abipolitseinik üksnes neid ülesandeid, mille täitmiseks tal on õigus vastavalt oma astmele ka tavaolukorras. Nii saab II astme abipolitseinik kriisiolukorras tegutseda samas pädevusulatuses nagu II astme abipolitseinikuna tavapärases olukorras, st ainult koos politseiametniku või ametnikuga. Sama põhimõte kehtib ka I ja III astme abipolitseinike suhtes. Kriisirolli võtmise sisuks ei ole uue või iseseisva pädevuse loomine, vaid eelkõige abipolitseiniku kohustus olla valmis kriisiolukorra ajal PPA-d toetama ning täitma talle määratud ülesandeid kehtiva õigusraamistiku alusel.

Lõikega 3 nähakse ette, et PPA-l on enne abipolitseinikule kriisirolli määramist õigus saada töötamise registrist teavet isiku töötamise kohta kriisiülesandega ameti- või töökohal ning kaitseväekohustuslaste registrist teavet isiku kuuluvuse kohta Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu. PPA-l pole andmeid isiku kuuluvuse kohta Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu või kriisiülesandega ameti- või töökohale määratud isikute kohta. Seetõttu nähakse ette, et PPA-l on enne abipolitseinikule kriisirolli määramist õigus saada töötamise registrist ja kaitseväekohustuslaste registrist teavet abipolitseiniku kriisiülesandega ameti- või töökohale nimetamise või Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu kuuluvusekohta. Selliselt antakse PPA-le õigus kontrollida, ega abipolitseinik, kes soovib endale kriisirolli, pole juba määratud kriisiülesandega ameti- või töökohale või kuulub juba Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu.

Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu kuuluvuse kohta toimub teabevahetus kaitseväekohustuslaste registri kaudu. PPA kontrollib, kas isik kuulub Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu või mitte (päring on isikukoodi põhine ja vastus on jah/ei). Pärast kriisirolli määramist esitab PPA omakorda teabe isikule kriisirolli määramise kohta. See teave jääb kaitseväekohustuslaste registrisse, et vältida isiku määramist Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu.

Lõikega 4 sätestatakse, et kriisirolli ei saa määrata abipolitseinikule, kes on kriisiülesandega ameti- või töökohal või kes on arvatud Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu, välja arvatud juhul, kui abipolitseinik vastavalt ameti- või töökohalt vabastatakse või ta arvatakse välja Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisust. Lõikega 4 sätestatakse piirangud kriisirolli määramisel abipolitseinikele. Kriisirolli ei saa määrata abipolitseinikule, kes töötab kriisiülesandega ameti- või töökohal või kes on arvatud Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu. Nimetatud piirang tähendab, et sellistel isikutel ei ole võimalik täita abipolitseiniku kriisirolli, kuid nad võivad jätkata abipolitseinikuna ilma kriisirollita.

Piirangu eesmärk on vältida olukorda, kus isikul tekivad samaaegselt konkureerivad kohustused erinevates kriisiülesandeid täitvates rollides, ning tagada, et kriisiolukorras oleks üheselt selge, millise asutuse ülesandeid isik täidab. Samuti aitab see tagada elutähtsate teenuste toimepidevuse ning Kaitseväe sõjaaja üksuste koosseisu puutumatuse.

Erinevalt varasemast regulatsioonist ei peatata kriisirolli automaatselt, vaid abipolitseinik vabastatakse kriisirollist, kui ta asub kriisiülesandega ameti- või töökohale või arvatakse Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu. Vabastamise korral võib isik jätkata abipolitseinikuna ilma kriisirollita. Kui kriisirollist vabastamise alused langevad ära, st isik ei tööta enam kriisiülesandega ameti- või töökohal ega kuulu Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu, on tal võimalik uuesti taotleda kriisirolli määramist.

Eelnõu §-ga 39 reguleeritakse kriisirolli võtnud abipolitseiniku staatuse erisused.

Lõike 1 kohaselt kriisirolliga abipolitseinikku ei arvata Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu, välja arvatud juhul, kui see on vältimatult vajalik riigi julgeoleku tagamiseks.. See tähendab, et üldreeglina ei nimetata kriisirolliga abipolitseinikku sõjaaja ametikohale ega arvata teda Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu.

Kriisirolliga abipolitseinikest koosnev reserv on laiapindse riigikaitse seisukohalt oluline komponent siseturvalisuse tagamisel. Nende roll seisneb riigikaitsesse panustamises läbi politsei ülesannete täitmise, mitte sõjalise riigikaitse dubleerimises. Laiapindne riigikaitse eeldab sõjalise kaitse kõrval toimivat ja tugevat siseturvalisuse süsteemi. Seetõttu on oluline, et PPA saaks kriisiolukorras kasutada oma väljaõpetatud kriisirolliga abipolitseinikke politsei ülesannete täitmiseks. Kuna kriisid võivad tekkida ka olukorras, kus sõjaline riigikaitse keskendub oma põhitegevusele, on PPA-le hädavajalik, et tal oleks olemas kindel ja kättesaadav kriisireserv. Kui kriisi ajal oleks võimalik PPA poolt väljaõpetatud kriisirolliga abipolitseinikud arvata Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu, ei saaks nad panustada sisejulgeoleku tagamisse ning nende väljaõpe ja varustamine ei täidaks oma eesmärki. Seetõttu ongi kehtestatud põhimõte, et kriisirolliga abipolitseinikku üldjuhul Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu ei arvata. Kriisirolli info kajastub ka kaitseväekohustuslaste registris, mis aitab tagada asjakohase planeerimise ja läbipaistvuse.

Samas nähakse lõikes 1 ette erand, mille kohaselt võib kriisirolliga abipolitseiniku arvata Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu juhul, kui see on vältimatult vajalik riigi julgeoleku tagamiseks. Sõnastus „riigi julgeoleku tagamiseks“ on jäetud teadlikult üldiseks, kuna ei ole võimalik ega otstarbekas ette näha kõiki võimalikke olukordi, milles sellise erandi kohaldamine võib osutuda vajalikuks. Eesti julgeolekupoliitika lähtub avarast julgeolekukäsitusest, mille kohaselt riigikaitse hõlmab nii sõjalisi kui ka mittesõjalisi võimeid ja ressursse ning eeldab nende koostoimet.

Erand on vajalik eelkõige olukordadeks, kus riigi julgeoleku tagamiseks on vältimatult vaja konkreetse isiku spetsiifilisi teadmisi või oskusi (näiteks erialase kvalifikatsiooniga isik, kelle panus sõjaaja ametikohal on kriitilise tähtsusega). Sellisel juhul võib kriisirolliga abipolitseiniku arvata Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu.

Kui kriisirolliga abipolitseinik arvatakse Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu, vabastatakse ta abipolitseiniku kriisirollist. Sellest tuleb esimesel võimalusel teavitada PPA-d ning isik esitab vastava taotluse kriisirollist vabastamiseks. Pärast kriisirollist vabastamist võib isik jätkata abipolitseinikuna ilma kriisirollita. Selline lahendus tagab ühelt poolt paindlikkuse erandjuhtudeks ning teiselt poolt säilitab üldpõhimõtte, et kriisirolliga abipolitseinike reserv on suunatud eelkõige siseturvalisuse tagamisele.

Lõigete 2 ja 3 kohaselt luuakse abipolitseinikule, kellele on määratud PPA kriisiroll, õigus keelduda töö tegemisest või teenistusülesannete täitmisest, kui ta kaasatakse kriisi lahendamisse. Õigus keelduda töö tegemisest või teenistusülesannete täitmisest antakse ajaks, kui ametnik või töötaja asub abipolitseinikuna vastavalt oma kriisirollile kriisi lahendama.

Töölepingu seadus (edaspidi *TLS*) § 19 kohaselt on töötajal õigus keelduda töö tegemisest, kui ta kasutab puhkust, on ajutiselt töövõimetu ravikindlustusseaduse tähenduses, esindab seaduses või kollektiivlepingus ettenähtud juhtudel töötajaid, osaleb streigis, on ajateenistuses või asendusteenistuses või osaleb õppekogunemisel või tal on muu töölepingus, kollektiivlepingus või seaduses ettenähtud põhjus. Käesoleva lõike kohaselt sätestatakse kriisirolliga abipolitseiniku õigus keelduda töö tegemisest, kui ta ei saa täita tööülesandeid kriisi

lahendamise tõttu, selle kehtestamine on vajalik nii avaliku teenistuse töötajate kui ka erasektori töötajate kohta. Käesolev õiguslik alus on TLS § 19 kohaldamiseks.

Avaliku teenistuse seadus (edaspidi *ATS*) §-s 83 on sätestatud, et ametniku avaliku võimu teostamise õigus peatub ametniku soovi korral juhul, kui ametisse nimetamise õigusega isik on sellega nõus, puhkuse ajaks, ajutise töövõimetuse ajaks, aja- või asendusteenistuses viibimise, õppekogunemise või mobilisatsiooni ajaks, distsiplinaarmenetluse ajaks või mõnel muul seaduses sätestatud alusel, arestis või vahi all viibimise ajaks ning muudel juhtudel, kui ametnik on seaduse alusel ajutiselt vabastatud teenistusülesannete täitmisest. Kuna ametnik ei saa siinses eelnõus kirjeldatud juhtumite korral teostada avalikku võimu, tuleb seadust täiendada uue avaliku võimu teostamise õiguse alusega. Samuti on ametnik ajutiselt vabastatud sel hetkel tööülesannete täitmisest.

Lõikega 4 nähakse ette, et käesoleva paragrahvi lõigetes 2 ja 3 sätestatud juhul esitab töötaja tööst keedumise ja ametnik avaliku võimu teostamise õiguse peatamise avalduse tööandjale. Pärast seda, kui Vabariigi Valitsus teeb otsuse kriisirolliga abipolitseinike kaasamiseks, annab PPA vastavatele abipolitseinikele sellest teada ja kutsub nad kriisi lahendamiseks politseid abistama.

Lõike 5 kohaselt võib kriisirolliga abipolitseinikule, kes osaleb kriisi lahendamises, maksta hüvitist. Hüvitist ei maksta, kui tööandja säilitab kriisi lahendamises osalevale abipolitseinikule tema senise töötasu või palga. Hüvitise maksmise eesmärk on vältida olukorda, kus kriisirolliga abipolitseiniku või tema perekonna sissetulek väheneb ajavahemikul, mil isik on kaasatud kriisi lahendamisse ega saa samal ajal täita oma põhitööga seotud kohustusi. Kui kriisirolliga abipolitseinik kaasatakse kriisi lahendamisse ning tema töö- või teenistussuhe tööandjaga peatub, ei ole tööandjal kohustust maksta talle töötasu. APolS-is sätestatud hüvitise maksmise võimalus toetab kriisirolliga abipolitseinike valmisolekut ja osalust politsei abistamisel erinevate kriiside lahendamisel, aidates seeläbi kaasa avaliku korra ja inimeste turvalisuse tagamisele. Hüvitist makstakse üksnes juhul, kui kriisirolliga abipolitseinik kutsutakse kriisi ajal politseid abistama ning hüvitise maksmise eeldused on täidetud. Kuna hüvitise maksmine on seotud isiku osalemisega kriisi lahendamisel PPA tegevuses, maksab hüvitist PPA. **Hüvitise arvutamise aluseks võetakse enne hüvitise maksmist Statistikaameti avaldatud viimane keskmine brutokuupalk.**

Lõikega 6 sätestatakse, et kriisirolliga abipolitseiniku hüvitise suurus, hüvitise taotlemise ja väljamaksmise kord kehtestatakse abipolitseiniku tegevuse eeskirjas. Tegemist on volitusnormiga, mis võimaldab reguleerida hüvitisega seotud küsimusi määruses paindlikult ja praktiliste vajaduste järgi. Abipolitseiniku tegevuse eeskiri võimaldab täpsustada hüvitise maksmise tingimusi, arvestades erinevate kriisiolukordade iseloomu ning tagades ühtse ja läbipaistva rakenduspraktika.

Lõikega 7 sätestatakse tööandja õigus nõuda otsese varalise kahju hüvitamist, kui abipolitseinik, kellele on määratud PPA kriisiroll, keeldub töö tegemisest alalise tööandja juures, et ta saaks osaleda kriisi lahendamisel. Hüvitise ülempiir on enne kahju tekkimist Statistikaameti avaldatud viimase keskmise brutokuupalga kuuekordne suurus. Tööandja saab kahju hüvitamist nõuda üksnes juhul, kui tekkinud varaline otsene kahju on põhjuslikus seoses sellega, et töötaja ei ole kriisirolliga abipolitseinikuna kriisi lahendamise ajal täitnud tööülesandeid. Kui kriisirolliga abipolitseinik keeldub kriisi lahendamise ajal ja Vabariigi Valitsuse otsuse alusel töö tegemisest oma alalise tööandja juures, on tööandjal õigus nõuda kahju hüvitamist. Tekkinud kahju peab olema otseses seoses töötaja tööst keeldumisega. Tööst keeldumise ja otsese varalise kahju tekkimise seost peab tõendama tööandja.

Hüvitise suurus on piiratud ning selle ülempiiriks on enne hüvitise taotlemist Statistikaameti avaldatud viimase keskmise brutokuupalga kuuekordne suurus. Hüvitise eesmärk on tasakaalustada ühelt poolt riigi vajadust kaasata kriisi lahendamisse kriisirolliga abipolitseinikke ning teiselt poolt tööandja õigustatud huvi saada hüvitatud kahju, mis tekib töötaja ajutise eemaloleku tõttu. Seadus ei näe ette automaatset hüvitist, vaid tööandjal tuleb tõendada, et kahju on tekkinud otseselt seoses töötaja töölt puudumisega kriisirolli täitmise tõttu. Hüvitise ülempiiri sidumine Statistikaameti avaldatava keskmise brutokuupalgaga tagab regulatsiooni paindlikkuse ja ajakohasuse. Näiteks on Statistikaameti viimastel andmetel keskmine brutokuupalk 2025. aasta IV kvartalis 2155 eurot, mistõttu on hüvitise maksimaalne ülempiir sellisel juhul 12 930 eurot (2155 × 6)

> **Näide**. Väikeettevõttes töötab tehnik, kes on kriisirolliga abipolitseinik. Kriisi lahendamisel keeldub ta töö tegemisest oma tööandja juures. Töötaja puudumise tõttu tekib ettevõttel ootamatu vajadus tagada seadmete igapäevane hooldus, mida muidu teeks nimetatud töötaja. Selleks sõlmib tööandja ajutise lepingu asendustehnikuga, kellele makstakse 10 päeva töö eest 1800 eurot. Lisaks tuleb ettevõttel tasuda 200 euro ulatuses renditasu vajalike töövahendite eest, mida asendustöötajal ei olnud. Sellisel juhul on tööandjale tekkinud otsene varaline kahju summas 2000 eurot (1800 + 200), kuna tegemist on kuludega, mida tööandja ei oleks pidanud kandma, kui töötaja oleks täitnud oma tööülesandeid. Tööandjal on õigus nõuda nimetatud kahju hüvitamist riigilt, tingimusel et ta suudab tõendada, et kulutused olid otseselt põhjustatud töötaja töölt puudumisest kriisirolli täitmise tõttu.

Kehtivas APolS-is kriisirolli regulatsiooni loomisel arvestati Justiits- ja Digiministeeriumi kooskõlastusmärkust, mille kohaselt „ei pea erasektori tööandja panustama ega taluma avalike ülesannete täitmisega kaasnevat koormust rohkem kui minimaalselt hädavajalik ning siis, kui avalik huvi ületab igal konkreetsel juhul ettevõtte huvi. Kui kriisi lahendamiseks n-ö oma töötaja loovutamisega kaasneb ettevõttele kahju, tuleb riigil see hüvitada (riigivastutus õiguspäraselt tekitatud kahju eest). Põhitöökoha tööandja garantiid on eelnõust puudu.

Eriteenistuste ühtlustamise eelnõu ettevalmistamisel loeti tööandja garantiiks see, et kriisirolliga abipolitseinik kaasatakse kriisi lahendamisse Vabariigi Valitsuse otsusel. Need ongi juhtumid, kus avalik huvi ületab ettevõtte huvi ja tööandja tagatiseks peaks olema juba see, et otsust ei tee kriisirolliga abipolitseinik ega isegi PPA juht, vaid Vabariigi Valitsus. Tööandjate Keskliit ei esitanud eelnõu kohta märkusi, kuigi see esitati neile kooskõlastamiseks kahel korral. Õigusselguse tagamiseks ja juhuks, kui kriisirolliga abipolitseinik kaasatakse kriisi lahendama olukorras, kus võib juhtuda, et avalik huvi ei ületa igal juhul erahuvi, täiendatakse eelnõu võimalusega küsida kahju hüvitamist, kui see on tekkinud seetõttu, et kriisirolliga abipolitseinik keeldus töö tegemisest alalise tööandja juures.

Eelnõu §-ga 40 reguleeritakse kriisirolliga abipolitseiniku kaasamist politsei tegevusse.

Lõike 1 kohaselt otsustab valdkonna eest vastutava ministri ettepanekul kriisirolliga abipolitseinike kaasamise kriisi lahendamisse Vabariigi Valitsus korraldusega kuni 30 kalendripäevaks. Kuna kriisirolliga abipolitseinike kutsumine kriiside lahendamisse mõjutab tööandjaid, on oluline, et otsustustasand oleks kõrgem kui asutuse juhi tasand. Kui kriisi lahendamise tõttu ei saa kriisirolliga abipolitseinik oma tavapärast tööd teha, otsustab eelnõu kohaselt kriisirolliga abipolitseiniku kaasamise Vabariigi Valitsus valdkonna eest vastutava ministri ettepanekul. Kriisirolliga abipolitseinikul tekib siis õigus keelduda töö tegemisest või peatub põhiametikohal tema õigus teostada avalikku võimu, ilma et tööandja saaks keelata oma töötajal või ametnikul selle õiguse kasutamist. Seetõttu võib tööandjal olla keerukam kindlustada mõne töölõigu või teenuse toimimine – need võivad ajutiselt isegi katkeda –, on

tähtis, et otsus kaasata kriisirolliga abipolitseinik oleks väga hoolikalt läbi mõeldud. Vabariigi Valitsuse otsustustasand tagab, et sellist vabatahtlikku ressurssi ei saa kaasata kergekäeliselt.

Kriisirolliga abipolitseinike kaasamine ei tähenda, et vaid nemad hakkavad kriisi lahendama. Igasuguste kriiside lahendamine on riigi ülesanne, mida tuleb esimesena täita riigi enda tuumikressursi raames. Kuna PPA tuumikressurss on optimeeritud ja mõeldud pigem tavaolukordade lahendamiseks, on tavapärasest suuremat ressurssi nõudva või pikaajalise kriisi korral vaja lisaressurssi. Näiteks eriolukorra väljakuulutamine 2020. aastal ja COVID-19 kriis näitas, et lisajõude on PPA-le vaja. COVID-19 kriis tõi välja ka selle, et sama kriisi lahendamisse kaasatud erinevad vabatahtlikud, kes täitsid samalaadset ülesannet, said ebavõrdse kohtlemise osaliseks. Näiteks oli Kaitseliidu liikmele ette nähtud riigi poolt keskmise palga hüvitamine, kuid abipolitseinikele sellist hüvitist ette nähtud ei olnud. Sellised erisused ja vabatahtlike ebavõrdne kohtlemine ei aita kriisi lahendamisele kaasa.

Kriisirolliga abipolitseinikke saab kriiside lahendamisse kaasata eelkõige siis, kui on selge, et PPA enda ressursist jääb väheks ja teiste partnerite kaasamine pole võimalik või pole võimalik vajalikus mahus, et kriis lahendada.

Valdkonna eest vastutava ministri ettepanekus selgitatakse, miks on vaja kriisirolliga abipolitseinikke kriisi lahendamisse kaasata ja mis ülesandeid nad täidavad. Ministrile peab omakorda vastava ettepaneku tegema ehk info ja vajaduse edastama PPA. PPA oskab kõige paremini hinnata, kas tegemist on sellise kriisiga, mille vältel tuleb toime tulla tavapärasest suurema mahuga ülesannete täitmisega ja mis vajab vastava erialaõppe saanud lisaressursi kaasamist.

Lõike 2 kohaselt vaatab Vabariigi Valitsus käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud tähtaja lõppemisel otsuse üle. Kui kriisirolliga abipolitseinike kaasamine kriisi lahendamisse on endiselt vajalik, vaatab Vabariigi Valitsus otsuse üle iga 30 päeva tagant ja pikendab kriisirolliga abipolitseiniku kaasamist kuni 30 päeva võrra.

Kuna mistahes kriisi korral ei ole võimalik ette näha, kui kaua see kestab, saab esialgu kriisirolliga abipolitseinikke kaasata kriisi lahendamisse kuni 30 päevaks. Kui saabub kaasamise esialgses otsuses märgitud tähtaja lõpp, vaatab Vabariigi Valitsus otsuse uuesti üle ja vajaduse korral pikendab kriisirolliga abipolitseinike kaasamist 30 päeva võrra, ja kui 30 päeva pärast on vaja uuesti pikendada, siis on Vabariigi Valitsusel see õigus olemas.

Tähtaja seadmine on oluline tööandjale, kes peab oma töö korraldamiseks teadma, kui kaua tema töötaja võib tööülesannete täitmisest eemal olla. Arvestades tööandja vajadust ettevõte või asutus töös hoida, kaasatakse kriisirolliga abipolitseinik kriisi lahendamisse üldjuhul 30 päevaks. Kui selgub vajadus kriisireservi kaasamist pikendada, kaasatakse kriisi ajal politsei ülesannete täitmisse üldjuhul mõni teine abipolitseinik, kellele on määratud kriisiroll. See tähendab, et kriisirolliga abipolitseinik, kes esialgu kaasati kriisi lahendamisse, saaks pärast 30 päeva möödumist asuda täitma töö- või teenistusülesandeid oma alalise tööandja juures. Alalise tööandja juures oleks seejärel õigus keelduda tööst sellel töötajal või avaliku võimu teostamise õigus peatub sellel ametnikul, kes kaasatakse kriisi lahendamisse järgmiseks 30 päevaks.

Lõike 3 kohaselt tuleb Vabariigi Valitsuse korralduses tuua välja ülesanded, mille täitmisse kriisirolliga abipolitseinikke on vaja kaasata, kaasamise tähtaeg, kaasatavate isikute arv või ülempiir, ülesannete täitmise territoorium ja vajaduse korral muud andmed.

Lõike 3 eesmärk on tagada kriisirolliga abipolitseinike kaasamise selgus. Sätte kohaselt peab Vabariigi Valitsuse korraldus sisaldama vähemalt neid andmeid, mis võimaldavad üheselt mõista, mis eesmärgil, millises ulatuses ja kui pikaks ajaks, kui mitu abipolitseinikku kaasatakse. Ülesannete väljatoomise nõue võimaldab piiritleda kriisirolliga abipolitseinike tegevuse sisu ning tagab, et kaasamine toimub üksnes konkreetsete ja selgelt määratletud ülesannete täitmiseks (**punkt 1**). Kaasamise tähtaja määramine tagab, et abipolitseinike kaasamine on ajaliselt piiratud ning seotud konkreetse kriisi või sellest tuleneva vajadusega (**punkt 3**). Sellega välditakse olukorda, kus kriisirolliga abipolitseinike kaasamine muutuks määratlematuks või püsivaks. Kaasatavate isikute arvu või selle ülempiiri sätestamine võimaldab hinnata meetme proportsionaalsust ning planeerida nii riigi kui ka abipolitseinike ressursikasutust (**punkt 2**). See aitab tagada, et kaasamine ei ületa tegelikku vajadust ning on kooskõlas kriisi lahendamiseks vajaliku ulatusega. Ülesannete täitmise territooriumi määramine on vajalik selleks, et selgelt piiritleda geograafiline piirkond, kus kriisirolliga abipolitseinikud tegutsevad (**punkt 4**). Vajaduse korral muude andmete märkimise võimalus annab Vabariigi Valitsusele paindlikkuse arvestada konkreetse kriisi eripärasid või lisatingimusi, mis on kriisi tõhusaks lahendamiseks vajalikud (**punkt 5**). Kokkuvõttes toetab lõige 3 läbipaistvat ja kontrollitavat otsustusprotsessi ning aitab tagada, et kriisirolliga abipolitseinike kaasamine on põhjendatud ja sihipärane.

Eelnõu §-ga 41 nähakse ette abipolitseiniku vabastamine kriisirollist.

Tegemist on uue sättega, mida varem kriisirolli regulatsiooni luues seaduses ei ole välja toodud. Abipolitseiniku kriisirolli peatumise regulatsiooni asendamine kriisirollist vabastamisega on põhjendatud eelkõige praktiliste kaalutlustega. Olukorras, kus isik on arvatud Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu, kriisiülesandega ameti- või töökohale või tema suhtes rakendatakse kriisiülesande täitmiseks vajalik töökohustus, saab ta üldjuhul jätkata abipolitseinikuna tegutsemist väljaspool kriisirolli ehk I, II või III astme abipolitseinikuna. Sellises olukorras ei ole mõistlik hoida isikut passiivsena kriisirolliga abipolitseinike nimekirjas, kuna tal puudub tegelik võimalus kriisirollist tulenevaid ülesandeid täita. Lisaks ei ole nimetatud ametikohtadele asumine või kriisiülesande täitmiseks vajalik töökohustuse täitmine üldjuhul lühiajaline või ajutine, vaid eeldab isiku pikemaajalist seotust vastava rolliga. Seetõttu ei ole kriisirolli ajutine peatamine otstarbekas lahendus, kuna puudub reaalne vajadus hoida isiku kriisirolli staatust „ootel“ määramata või pika aja jooksul. Kriisirolli staatuse peatumine ei anna isikule täiendavaid õigusi ega võimalusi võrreldes rollist vabastamisega. Vastupidi, peatumise regulatsioon toob kaasa täiendava halduskoormuse nii isikule kui ka PPA-le, eeldades eraldi taotluse esitamist, staatuse jälgimist ning peatunud staatuse haldamist registrites, ilma et see looks sisulist lisaväärtust. Kriisirollist vabastamise lahendus on selgem ja otstarbekam: isiku staatus on üheselt mõistetav ning välistatud on olukorrad, kus kriisirolliga abipolitseinike nimekirjas kajastuvad isikud, kes tegelikkuses kriisirolli täita ei saa. Samas on tagatud ka paindlikkus. Kui isik alustab hiljem uuesti tegutsemist kriisirolliga abipolitseinikuna, saab tema varasemat õpet ja kogemust arvesse võtta. Seega ei kaasne rollist vabastamisega isiku jaoks põhjendamatut koormust ega pädevuste kaotust, vaid see võimaldab kriisirolli rakendada eesmärgipäraselt ja tõhusalt.

Lõikega 1 nähakse ette, et PPA peadirektori või tema volitatud isiku haldusaktiga vabastatakse abipolitseinik kriisirollist.

Punkti 1 alusel vabastatakse abipolitseinik kriisirollist, kui abipolitseinik esitab kriisirollist loobumiseks kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis taotluse. Kuna kriisirolli võtmine abipolitseinikele on võimalus, mitte kohustus, siis on tal igal ajal õigus sellest rollist ka loobuda.

Punkti 2 alusel vabastatakse abipolitseinik kriisirollist, kui kriisirolli võtnud abipolitseinik ei osale mõjuva põhjuseta käesoleva seaduse § 40 lõikes 1 nimetatud juhul kaasamise korral politsei tegevuses. Kriisirolli võtnud abipolitseinik on andnud vabatahtliku lubaduse toetada PPA-d kriisiolukorras. Kriisiroll eeldab valmisolekut osaleda politsei tegevuses Vabariigi Valitsuse korralduse alusel käesoleva seaduse § 40 lõikes 1 nimetatud juhtudel. Kui kriisirolli võtnud abipolitseinik mõjuva põhjuseta sellisel kaasamisel ei osale, vähendab see PPA kriisiüksuse võimekust talle pandud ülesandeid täita. Seetõttu on APolS § 41 lõikes 1 ette nähtud alused, mille korral PPA peadirektori või tema volitatud isiku otsusega vabastatakse abipolitseinik kriisirollist. Mõjuva põhjuse näited võivad olla terviseseisund, perekondlik hädaolukord (nt lähedase ootamatu haigestumine või õnnetus) või muu põhjus, mis on piisavalt tõsine ja õigustatud. Mittemõjuv põhjus on selline, mis ei ole piisavalt kaalukas ega õigusta puudumist. Siin on mõned näited, mis tavaliselt ei kvalifitseeru mõjuvaks põhjuseks: „Ma magasin sisse." „Ei viitsinud tulla." „Ilm oli halb." „Unustasin, et peab tulema." „Pidin sõbra sünnipäeval olema."

Punkti 3 alusel vabastatakse abipolitseinik kriisirollist, kui arvatakse Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu või kriisiülesandega ameti- või töökohale või kui tema olemasolevale ameti- või töökohale määratakse kriisiülesande täitmiseks vajalik töökohustus.. Kriisirollist vabastamine on vajalik selleks, et vältida olukorda, kus isikule on samaaegselt pandud kattuvad või omavahel konkureerivad ülesanded erinevates riigikaitse ja sisejulgeoleku valdkondades, ning tagada rollide selgus kriisiolukorras.

Kriisirollist vabastamiseks saab abipolitseinik esitada PPA-le taotluse. Samas on PPA-l õigus vabastada abipolitseinik kriisirollist ka ilma isiku taotluseta, tuginedes kaitseväekohustuslaste registrist või töötamise registrist saadud andmetele, mis kinnitavad, et isik on arvatud Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu, töötab kriisiülesandega ameti- või töökohal või on tema ameti- või töökohale määratud kriisiülesande täitmiseks vajalik töökohustus. Kriisirollist vabastamisest hoolimata võib abipolitseinik jätkata talle käesoleva seaduse § 4 lõigetes 1–3 sätestatud ülesannete täitmist.

Abipolitseinikul on võimalik taotleda kriisirolli määramist uuesti, kui kriisirollist vabastamise alused langevad ära. Selleks esitab abipolitseinik PPA-le uue taotluse ja PPA-l on õigus kontrollida taotluse põhjendatust töötamise registri ja kaitseväekohustuslaste registri andmete alusel.

Lõike 2 järgi võib PPA peadirektori või tema volitatud isiku haldusaktiga vabastada abipolitseinik kriisirollist, kui ta ei täida käesoleva seaduse § 14 lõikes 7 sätestatud täiendusõppe kohustust. Lõikega 2 sätestatakse kaalutlusõiguse alus, mille kohaselt **võib** PPA peadirektori või tema volitatud isiku otsusega vabastada abipolitseiniku kriisirollist. Erinevalt lõikes 1 nimetatud alustest ei ole tegemist automaatse ega vältimatu kriisirollist vabastamisega, vaid võimalusega hinnata konkreetseid asjaolusid.

Selline sõnastus on vajalik, kuna täiendusõppe kohustuse täitmata jätmine ei pruugi alati olla tingitud abipolitseiniku tahtlikust või hooletust käitumisest. Näiteks võib esineda olukordi, kus PPA ei ole objektiivsetel põhjustel suutnud abipolitseinikule ettenähtud täiendõpet pakkuda või on koolituste toimumine edasi lükkunud. Samuti võib abipolitseinikul esineda mõjuvaid põhjusi, nagu tervislikud või perekondlikud asjaolud, teenistuslikud kohustused või muud vältimatud takistused, mis on ajutiselt takistanud koolitusel osalemist.

Arvestades, et § 14 lõike 7 kohaselt tuleb täiendõpe läbida kord kolme aasta jooksul, võib koolituskohustuse täitmata jätmine olla ajutine ja kõrvaldatav puudus, mis ei vähenda iseenesest abipolitseiniku sobivust kriisirolli täitmiseks. Sellisel juhul on põhjendatud anda

PPA-le võimalus leida esmalt alternatiivseid lahendusi, näiteks pakkuda täiendavat koolitusaega, ilma et abipolitseinik tuleks viivitamata kriisirollist vabastada. Sellega välditakse põhjendamatult ranget lähenemist olukordades, kus täiendusõppe kohustuse rikkumine ei ole süstemaatiline ega tahtlik, ning säilitatakse samal ajal kriisirolliga abipolitseinike õppe kvaliteedi ja valmisoleku üldine tase.

Lõikega 3 täpsustatakse PPA õigust saada enne abipolitseiniku kriisirollist vabastamise otsuse tegemist vajalikke andmeid teistest riiklikest registritest. Sätte eesmärk on tagada, et kriisirollist vabastamine põhineks kontrollitud ja ajakohasel teabel ning oleks õiguspärane ja põhjendatud. Kuna kriisirollist vabastamise aluseks võib olla asjaolu, et abipolitseinik on arvatud Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu, töötab kriisiülesandega ameti- või töökohal või et tema olemasolevale ameti- või töökohale on määratud kriisiülesande täitmiseks vajalik töökohustus, ei pruugi PPA-l see teave muul viisil alati õigel ajal või usaldusväärselt olemas olla. Seetõttu on vajalik võimaldada andmete saamine töötamise registrist ning kaitseväekohustuslaste registrist.

Töötamise registrist saadav teave võimaldab kontrollida, kas isik töötab kriisiülesandega ameti- või töökohal või kas tema ameti- või töökohale on määratud kriisiülesande täitmiseks vajalik töökohustus, mis võib välistada tema osalemise kriisirollis. Kaitseväekohustuslaste registrist saadav teave võimaldab omakorda tuvastada, kas isik on arvatud Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu, mille korral ei ole tal võimalik olla kriisirolliga abipolitseinik. Säte toetab erinevate kriisiülesannete ja riigikaitseliste kohustuste kooskõlastamist ning aitab vältida olukorda, kus isikule pannakse samaaegselt vastuolulisi või kattuvaid ülesandeid. Samuti aitab see tagada, et kriisirollist vabastamise otsus tehakse üksnes tegeliku ja õiguslikult asjakohase aluse olemasolul.

Andmete saamise õigus on piiratud konkreetse eesmärgiga – abipolitseiniku kriisirollist vabastamise otsustamisega – ning hõlmab ainult neid andmeid, mis on otsuse tegemiseks vältimatult vajalikud. Oluline on rõhutada, et PPA õigus saada andmeid töötamise registrist ja kaitseväekohustuslaste registrist ei ole üldine ega piiramatu, vaid eeldab konkreetset alust andmete kontrollimiseks. Andmete pärimine on põhjendatud üksnes juhul, kui PPA-l on tekkinud kahtlus või muu objektiivne alus arvata, et abipolitseinik on arvatud Kaitseväe sõjaaja üksuse koosseisu, töötab kriisiülesandega ameti- või töökohal või et tema ameti- või töökohale on määratud kriisiülesande täitmiseks vajalik töökohustus. Selliseks aluseks võib olla näiteks isiku enda esitatud teave, teave koostööasutuselt või muu usaldusväärne info. Seega ei ole päringute eesmärk üldine kontroll või regulaarne järelevalve kõigi kriisirolliga abipolitseinike üle, vaid konkreetse juhtumi asjaolude selgitamine enne kriisirollist vabastamise otsuse tegemist. Selline lähenemine tagab, et andmete töötlemine on eesmärgipärane, vajalik ja proportsionaalne ning kooskõlas isikuandmete kaitse põhimõtetega.

Lõikega 4 täpsustatakse, et kriisirollist vabastatud abipolitseinikul on kohustus tagastada PPA-le esimesel võimalusel talle kriisi lahendamiseks väljastatud vara, relvad ja erivahendid. Kui abipolitseinik on kriisirollist vabastatud, tähendab see, et tema kriisirollist tulenevad kohustused on lõppenud. Relvad ja erivahendid, mis talle väljastatud on, on mõeldud konkreetseks ülesandeks ning nende enda valduses hoidmine ilma vajaduseta ei ole põhjendatud. Abipolitseinikule, kellele on määratud massiohje kriisiroll, väljastatakse näiteks massiohje varustus, mis tuleb tal tagastada, kui ta kriisirollist vabastatakse. Samuti saavad kriisirolliga abipolitseinikud erinevat üleelamisvarustust, mis on mõeldud kriisis hakkama saamiseks. Seda varustust on piiratud hulk ning juhul, kui abipolitseinik seda ei tagasta, ei saa seda kasutada ka teised kriiside lahendamisel osalevad inimesed.

Eelnõu 6. peatükk. Abipolitseiniku hüved ja tagatised

Käesolevas peatükis käsitletakse abipolitseinike ergutamist, kulude hüvitamist, lisapuhkust ning võimalikke kompensatsioone vigastuste või hukkumise korral.

Eelnõu §-ga 42 nähakse ette abipolitseiniku ergutamine.

Selle paragrahvi kohaselt võib silmapaistvate teenete eest abipolitseinikku ergutada PPVS-i 5. peatüki 8. jaos sätestatud korras. Ergutamise põhimõtteid võrreldes kehtiva APolS-iga muudetud ei ole. PPVS-is on politseiametnikule ettenähtud ergutused ning erandkorras võib neid ergutusi kohaldada ka nende isikute autasustamisel, kes ei ole politseiametnikud. Kuna PPVS-is on ette nähtud võimalus politseiväliste isikute ergutamiseks, siis ei ole vaja luua iseseisvat sätet APolS-i ja piisab viitest PPVS-i, mis sätestab ergutuse liigid ja ergutuse kohaldamise õiguse põhimõtted.

Eelnõu §-ga 43 reguleeritakse võimalusi abipolitseinikule kulude hüvitamiseks.

Võrreldes kehtiva APolS-iga kulude hüvitamise põhimõtteid muudetud ei ole, korrigeeritud on vaid sõnastust. **Kulude hüvitamise regulatsioon ei hõlma abipolitseiniku staatuse saamiseks vajaliku väljaõppe läbimise kulude hüvitamist, kuna abipolitseinikud ei pea väljaõppe eest ise tasuma.** Kogu abipolitseiniku ettevalmistav väljaõpe, eriala- ja täiendõpe, kvalifikatsiooni säilitamiseks vajalikud kohustuslikud koolitused ning kriisiolukorra väljaõpe on riigi poolt korraldatud ja rahastatud. Seetõttu puudub vajadus näha §-s 43 ette väljaõppes või kohustuslikes koolitustes osalemise kulude hüvitamist, kuna hüvitamise eelduseks on abipolitseiniku poolt tegelikult kantud kulu olemasolu ning nimetatud koolituste puhul sellist kulu ei teki.

Lõikega 1 sätestatakse, et PPA hüvitab abipolitseinikule abipolitseiniku tegevusega seotud vajalikud kulud, mis tekivad seoses politsei tegevuses osalemisega, abipolitseiniku ülesannete täitmise või abipolitseiniku staatuse säilitamisega. Sättega luuakse kohustus hüvitada üksnes sellised kulud, mis on vältimatud ja otseselt seotud seadusega antud rolli täitmisega. Kulude hüvitamise täpsem kord, piirmäärad ja tõendamise nõuded kehtestab PPA oma halduse siseselt, tagades kulude põhjendatuse ja ühtlase praktika. Hüvitamise eesmärk on toetada abipolitseiniku vabatahtlikku panust ning vältida olukordi, kus rahalised kohustused võiksid takistada või piirata tema osalemist politsei tegevuses.

Punktis 1 käsitletakse kulusid, mis tekivad abipolitseinikul otseselt politsei tegevuses osalemise tõttu. Hüvitamisele võivad kuuluda kulud, mis on vajalikud konkreetse ülesande täitmiseks või ülesande täitmise eelduste loomiseks, näiteks:

- toitlustuskulud, kui osalemine eeldab pikemat kohal viibimist või toimub ajal, mil tavapärane toitlustus ei ole võimalik;
- sidekulud, kui nende kandmine on vajalik ülesande täitmisega seoses (nt suhtlusvahendi kasutamine operatiivülesandel);
- ravi- ja ravimikulud, mis on tekkinud seoses tööõnnetusega (sh õnnetusjuhtum) politseilise tegevuse käigus ning mida ravikindlustuse seaduse ja selle alusel antud õigusaktide kohaselt Eesti Tervisekassa ei hüvita (visiiditasu, omaosalus ravimi maksumusest ja voodipäevatasu);
- vaktsiinikulud.

Kulude hüvitamise eeldused on nende seotus politsei tegevusse kaasamisega ning nende vajalikkus ja mõistlikkus.

Punktiga 2 võimaldatakse PPA-l hüvitada abipolitseinikule kulud, mis tekivad tervisekontrolli läbimisel. Kuna tervisekontroll on abipolitseinikule seatud õiguslik eeldus, siis hüvitamise eesmärk on tagada, et tervisekontrolli kohustus ei muudaks vabatahtlikku tegevust rahaliselt koormavaks ega takistaks abipolitseiniku staatuse säilitamist. Täpse hüvitamise määra kehtestab PPA oma sisemise korraga.

Punktiga 3 käsitletakse abipolitseiniku transpordiga seotud kulude hüvitamist. Siia alla kuuluvad kulud, mis tekivad abipolitseinikul liikumisel tegevuskohta, koolitusele, tervisekontrolli või muule tegevusele, mis tuleneb abipolitseiniku rollist. Hüvitada võidakse näiteks ühistranspordi piletikulud ja isikliku sõiduki kasutamisega seotud kulud. PPA võib oma sisekorras kehtestada kulude hüvitamise korra, sealhulgas kilomeetrihindade, piletite hüvitamise ja muude piirmäärade tingimused. Hüvitamise eeldus on kulu vältimatu seos abipolitseiniku ülesannete täitmisega.

Punktiga 4 sätestatakse võimalus hüvitada kulud, mis tekivad abipolitseinikul seoses välislähetusega. Sellised kulud võivad olla sõidukulud lähetuskohta ja tagasi, majutuskulud, päevaraha ja muud kulud, mis on otseselt seotud lähetuse eesmärgi täitmisega. Välislähetustega seotud täpsemad reeglid, sealhulgas lähetuse vormistamise kord, aruandlus ja kulude hüvitamise piirmäärad, kehtestab PPA. Kulude hüvitamine tagab, et abipolitseinikul on võimalik osaleda rahvusvahelistes koostöötegevustes, õppustel ja koolitustel ilma täiendava rahalise koormuseta.

Lõikega 2 sätestatakse, et PPA võib hüvitada abipolitseinikule ka muid põhjendatud ja asjakohaseid kulusid, mis ei ole sõnaselgelt lõike 1 punktides loetletud. Säte on iseloomult avatud norm, mille eesmärk on tagada paindlikkus olukordades, kus abipolitseiniku ülesannete täitmise või staatusega kaasnevad kulud ei mahu kitsalt määratletud kategooriatesse, kuid on oma olemuselt vältimatud ning objektiivselt seotud PPA teenistuslike vajadustega. Selline regulatsioon välistab olukorra, kus kulude loetelu liiga jäik piiritlus jätaks abipolitseiniku tegelikud ja mõistlikud kulutused hüvitamata üksnes seetõttu, et need ei vasta ühele konkreetsele kategooriale. Lõige võimaldab PPA-l rakendada kaalutlusõigust, hinnates kulude tegelikku seotust abipolitseiniku kaasamisega, nende vajalikkust, proportsionaalsust ja põhjendatust. Samas peab kulude hüvitamisel olema tagatud õiguspärasuse, läbipaistvuse ja võrdse kohtlemise põhimõtted, mistõttu täpsustatakse kulude hüvitamise tingimused ja ulatus PPA sisekorras.

Lõige 3 sisaldab volitusnormi, mille kohaselt kehtestab PPA peadirektor korra, millega reguleeritakse abipolitseinikule hüvitatavate kulude liigid, hüvitiste suuruse määramise alused ning hüvitamise ja taotluste menetlemise kord. Volitusnormi eesmärk on tagada kulude hüvitamise regulatsiooni paindlikkus ja ajakohasus, võimaldades PPA-l lähtuda teenistuslikest vajadustest ning eelarvelistest võimalustest.

Korra kehtestamisel saab peadirektor täpsustada nii hüvitatavate kulude ulatust kui ka hüvitamise piirmäärasid, arvestades, et seaduses sätestatakse üksnes üldised kulukategooriad. Kord peab samuti sisaldama menetlusnõudeid, sealhulgas hüvitise taotluse esitamise tähtaegu, vajalike tõendite loetelu ja otsuse tegemise korda, mis tagavad õigusselguse nii hüvitise taotlejale kui ka otsuste tegijale.

Lõikega 4 sätestatakse, et kokkuleppel PPA-ga võib käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud kulusid hüvitada ka kohalik omavalitsus. Sätte eesmärk on luua õiguslik raamistik, mis võimaldab kohalikel omavalitsustel oma piirkonna turvalisuse tagamisse panustanud abipolitseinike tegevusega seotud kulude katmist. Kokkuleppel põhinev lahendus tagab, et kulude hüvitamine toimub kooskõlas PPA töökorralduse ja kehtestatud

hüvitamispõhimõtetega. Säte ei loo kohalikele omavalitsustele kohustust kulusid hüvitada, vaid annab selleks võimaluse, mida omavalitsus võib kasutada lähtuvalt piirkondlikest vajadustest, kohaliku eelarve võimalustest ning PPA-ga sõlmitud kokkuleppe sisust. Selline paindlikkus võimaldab omavalitsustel reageerida olukorras, kus abipolitseinike panus on kohaliku turvalisuse tagamisel oluline ning vabatahtlike tegevuse toetamine aitab suurendada kogukonna kaasatust ja avalikku turvatunnet. Praktikas võivad hüvitatavad kulud hõlmata näiteks toidu-, transpordi- või majutuskulusid, mida kohaliku omavalitsuse hinnangul on otstarbekas katta piirkonnas tegutsevate abipolitseinike motiveerimiseks ja nende tegevusest tulenevate vältimatute kulude hüvitamiseks.

Kuigi viimastel aastatel ei ole kohalike omavalitsuste praktika näidanud otsest abipolitseinike kulude hüvitamist, ei välista see sätte vajalikkust. Mitmes piirkonnas on omavalitsused toetanud PPA tegevust kaudselt – näiteks koolituste ja motivatsioonimeetmetega –, kuid otseste kulude hüvitamise võimalust pole seni rakendatud. Sellest hoolimata võib tulevikus tekkida piirkondlik vajadus või poliitiline tahe panustada abipolitseinike tegevuse toetamiseks otsesemalt, näiteks turvalisuse suurenemist vajavates piirkondades, suurema kogukonna kaasamise strateegiate raames või erakorraliste sündmuste korral. Seetõttu on normi säilitamine vajalik, kuna tagab kohalikele omavalitsustele selge ja toimiva õigusaluse juhuks, kui nad soovivad abipolitseinike tegevust tulevikus otseselt toetada. Samuti annab see PPA-le võimaluse kujundada koostööd omavalitsustega paindlikult ja ühtsete põhimõtete alusel, tagades, et kulud hüvitatakse koordineeritult.

Eelnõu §-ga 44 reguleeritakse tasustamata lisapuhkuse hüvitamine abipolitseinikule.

Võrreldes kehtiva APolS-iga ei muudeta regulatsiooni ja kehtima jäävad samad põhimõtted.

Lõike 1 kohaselt on abipolitseinikul õigus saada õppes osalemise ajaks tööandjalt kalendriaastas tasustamata lisapuhkust kuni 15 päeva. Abipolitseinikule võimaldatakse tasustamata lisapuhkus õppes osalemise ajaks. Lisapuhkuse saamiseks tuleb tööandjale esitada PPA taotlus, millest nähtub, et lisapuhkust taotletakse PPA korraldatud õppes osalemiseks. Selline võimalus on oluline, et abipolitseinik saaks, ilma kartuseta kaotada oma töö, osaleda vajalikus õppes. Teiselt poolt on oluline, et tööandjal oleks teada, et ühe aasta jooksul on tal kohustus lubada enda töötaja PPA juurde õppele, mis saab kokku olla maksimaalselt 15 kalendripäeva. Sarnane regulatsioon on ka Kaitseliidu seaduses, mille järgi on Kaitseliidu tegevliikmel õigus struktuuriüksuse juhi kirjalikul taotlusel saada ühe aasta jooksul kuni 30 kalendripäeva tasustamata lisapuhkust tegevliikmele sõjaväelise väljaõppe andmiseks ning korrakaitseorgani ja Kaitseväe ülesannete täitmisse kaasamiseks.

Lisaks on abipolitseinikul politsei ja piirivalve seaduse § 77 lõikes 1 nimetatud juhtudel õigus saada abipolitseiniku ülesannete täitmiseks tööandjalt tasustamata lisapuhkust kuni 30 päeva. PPVS § 77 lõike 1 alusel tähendab see seda, et abipolitseinik osaleb abipolitseiniku ülesannete täitmisel järgmistel juhtudel:

1) riigi julgeoleku tagamiseks;
2) riigikaitse vajadusel;
3) inimelu päästmiseks, päästetööde teostamiseks ja inimeste otsinguks;
4) loodusõnnetuse, tulekahju, avarii või katastroofi ennetamiseks või selle tagajärgede kõrvaldamiseks;
5) edasilükkamatu teenistusülesande täitmiseks, mida selle iseärasuste tõttu ei ole võimalik katkestada või lõpetada;
6) massilise korratuse ärahoidmiseks ja lõpetamiseks;
7) muudel seaduses sätestatud juhtudel.

Nimetatud juhtumite korral võib PPA-l olla vajadus lisatööjõu järele ja abipolitseinikud on sobilikud sellistes olukordades politseid abistama. Abipolitseinikud on saanud asjakohase väljaõppe ja tegutsevad ka tavapärases olukorras vabatahtlikena politseid abistades. Selle sättega on loodud võimalus kaasata abipolitseinikud ettenägematutel ja erakorralistel juhtumitel politsei ülesannete täitmisse, tagades samal ajal abipolitseinikule toetuse maksmise. Lisaks aitab see kaasa PPA valmidusele kiiremini reageerida kriisile või selle puhkemisele ning hoida ära või takistada selle süvenemist.

Teisalt on tööandjale oluline teada, millistel juhtudel on ta kohustatud lubama oma töötaja puhkusele abipolitseiniku ülesannete täitmiseks. Tööandjal on oluline teada, et tema töötajal on õigus saada lisapuhkust sel juhul, kui riik vajab abi erandkorras ja erakorralise sündmuse lahendamiseks, s.t tegemist peab olema suure rahutuse, loodusõnnetuse, metsapõlengu või muu kriisiga. Tööandjat ei kohustata andma oma töötajale lisapuhkust abipolitseiniku tavapäraste ülesannete täitmisel osalemiseks.

Lisapuhkuse saamiseks esitab abipolitseinik tööandjale PPA peadirektori või tema volitatud isiku taotluse. Abipolitseinikule lisapuhkuse ja selle eest makstava hüvitise taotlemise ja väljamaksmise täpsem kord kehtestatakse määrusega.

Lõikega 2 sätestatakse, et abipolitseinik esitab oma tööandjale PPA või tema volitatud isiku taotluse vähemalt kümme kalendripäeva enne abipolitseiniku õppele või ülesande täitmisele asumist, välja arvatud juhul, kui etteteatamine ei ole asjaolusid arvestades mõistlikult võimalik. Sätte eesmärk on tagada tasakaal abipolitseiniku vabatahtliku tegevuse ja tema tööandja õigustatud huvide vahel. Etteteatamistähtaeg võimaldab tööandjal oma töökorraldust aegsasti planeerida ja vähendada riski, et abipolitseiniku ajutine eemalolek põhjustab häireid tööprotsessis. Samas võimaldab erandi sätestamine paindlikkust olukordades, kus abipolitseiniku kaasamine on ajakriitiline ega võimalda etteteatamistähtaega järgida, näiteks avaliku korra tagamisel või kriisiolukorra lahendamisel.

Kümnepäevane etteteatamistähtaeg on hinnatud mõistlikuks ja proportsionaalseks, arvestades tööandja planeerimisvajadust ning abipolitseiniku vabatahtliku tegevuse iseloomu. Säte loob selge ja läbipaistva korra abipolitseiniku kaasamiseks ning toetab head koostööd tööandja ja abipolitseiniku vahel.

Lõikega 3 nähakse ette, et PPA võib maksta abipolitseinikule tema kirjalikul taotlusel käesoleva paragrahvi lõike 1 alusel antud lisapuhkuse eest hüvitist. Lisapuhkuse kasutamise ajal ei ole tööandjal kohustust säilitada abipolitseinikule töötasu, mistõttu võib lisapuhkuse võtmine kaasa tuua ajutise sissetuleku vähenemise. Hüvitise maksmise võimalus on ette nähtud selleks, et vältida abipolitseiniku ja tema perekonna põhjendamatut majanduslikku koormust olukorras, kus isik täidab riigi huvides politsei ülesandeid.

Hüvitise saamiseks esitab abipolitseinik PPA-le kirjaliku taotluse. **Hüvitise arvutamise aluseks võetakse abipolitseiniku lisapuhkusele eelnenud kuue kalendrikuu keskmine palk või töötasu, mille tööandja arvutab töölepingu seaduse § 29 lõike 8 alusel kehtestatud korras. Hüvitise ülempiir on Statistikaameti avaldatud lisapuhkusele eelnenud kalendrikuu keskmine brutokuupalk,** mis tagab hüvitise maksmisel mõõdukuse ja proportsionaalsuse. Statistikaameti avaldatud keskmise brutopalga all peetakse seletuskirjas läbivalt silmas Eesti keskmist brutokuupalka, mitte maakondlikku ega muud kitsamat statistilist näitajat.

Selguse huvides on vajalik, et abipolitseinik saaks hüvitise taotlemisel esitada andmed oma töötasu kohta viisil, mis võimaldab PPA-l hüvitise suurust kontrollitavalt ja ühetaoliselt

määrata. Praktikas võib selleks olla tööandja väljastatud tõend töötasu kohta või Maksu- ja Tolliameti registri andmetel põhinev väljavõte, mis kajastab abipolitseiniku lisapuhkusele eelnenud kuue kuu töötasu. Selline lähenemisviis aitab vähendada vaidlusi hüvitise suuruse üle ning piirab halduskoormust nii taotleja kui ka hüvitise maksja jaoks.

Sarnane regulatsioon on ette nähtud ka Kaitseliidu seaduses, mille kohaselt on Kaitseliidu tegevliikmel õigus struktuuriüksuse juhi kirjalikul taotlusel saada tasustamata lisapuhkust Kaitseliidu ülesannete täitmiseks ning riik kompenseerib vajaduse korral tegevliikme saamata jäänud sissetuleku. Seega on käesolev regulatsioon kooskõlas teiste riigikaitseliste ja julgeolekut tagavate vabatahtlike teenistuste põhimõtetega.

Enamik abipolitseinikke on tööealised inimesed, kellel on püsivad rahalised kohustused ning perekondlikud ülalpidamiskohustused. Tavapäraselt täidavad abipolitseinikud oma ülesandeid vabast ajast ja see ei mõjuta nende sissetulekut. Olukordades, kus riigil tekib vajadus kaasata abipolitseinikke politsei ülesannete täitmisse ajal, mil nad muidu töötaksid oma põhitöökohal, on põhjendatud, et riik tagab abipolitseinikule minimaalse sissetuleku säilimise. Ka juhul, kui abipolitseiniku tavapärane töötasu ületab keskmist brutokuupalka, on sellised kaasamised üldjuhul lühiajalised ja erandlikud ning hüvitise ülempiir ei mõjuta abipolitseiniku toimetulekut ebamõistlikult.

Lõike 4 kohaselt ei maksta käesoleva paragrahvi lõikes 3 sätestatud hüvitist juhul, kui tööandja säilitab abipolitseinikule lisapuhkuse ajal tema senise töötasu või palga. Sätte eesmärk on vältida olukordi, kus abipolitseinik saaks lisapuhkuse kasutamise ajal sama perioodi eest tasu nii oma tööandjalt kui ka riigilt, ning seeläbi välistada topelt tasustamine. Regulatsioon tagab hüvitise maksmise sihipärasuse ja proportsionaalsuse, arvestades nii riigi kui ka tööandjate õigustatud huve, ning on kooskõlas lisapuhkuse hüvitamise üldiste põhimõtetega.

Lõikega 5 nähakse ette, et abipolitseiniku lisapuhkuse eest makstava hüvitise taotlemise ja väljamaksmise täpsem kord kehtestatakse valdkonna eest vastutava ministri määrusega. Volitusnormi eesmärk on tagada hüvitise maksmise menetluse ühtsus ja läbipaistvus, võimaldades samal ajal reguleerida menetluslikke küsimusi paindlikult ja praktiliste vajaduste järgi. Määrusega sätestatakse eelkõige hüvitise taotluse esitamise kord, vajalikud andmed ja dokumendid ning menetluse tähtajad. Sarnane volitusnorm on ette nähtud ka kehtivas APolS-is.

Eelnõu §-ga 45 nähakse ette abipolitseinikule või tema perekonnaliikmele tekkinud varalise kahju hüvitamine.

Võrreldes kehtiva APolS-iga abipolitseinikule varalise kahju hüvitise maksmise põhimõtteid ei muudeta. Abipolitseinikud osalevad samasugustes ohtlikes olukordades nagu politseiametnikud. Politseiametnikele on seadusega tagatud kaitse ja varalise kahju hüvitamine seoses tööülesannete täitmisega, mistõttu on õiglane, et ka abipolitseinikud saavad oma panuse eest võrdväärset kohtlemist. Varalise kahju hüvitamine abipolitseinikule, kes osaleb politsei tegevuses, on vajalik, et tagada tema õiglane kohtlemine ja kaitse ülesannete täitmisel tekkivate kahjude eest. Hüvitamise eesmärk on pakkuda abipolitseinikule turvatunnet ja kindlust, et tema isiklik vara on kaitstud, kui ta oma kohustusi täites peaks sattuma kahju saamise olukorda.

Lõikega 1 nähakse ette, et politsei tegevuses osalemisel abipolitseinikule või käesoleva eelnõu § 46 lõikes 1 nimetatud isikutele tekitatud otsese varalise kahju hüvitab riik. Abipolitseiniku perekonnaliikmele tekitud varalise kahju hüvitamine on oluline, kuna politsei tegevuses osalemine ei mõjuta alati ainult abipolitseinikku, vaid ka tema lähedasi. Perekondlikule varale tekitatud kahju hüvitamine annab abipolitseinikule lisakindluse, et tema

vabatahtlik tegevus ei avalda negatiivset mõju perekonna varalisele olukorrale. Kahjutasu nõutakse süüdiolevalt isikult sisse regressi korras, see näitab, et riik seisab abipolitseiniku eest. Kahjust arvatakse maha hüvitis, mida on maksnud kindlustusandjad sama kindlustusjuhtumi eest, või toetus või hüvitis, mida on maksnud riik või kohaliku omavalitsuse üksus abipolitseinikule või tema perekonnaliikmele.

Lõikega 2 nähakse ette, et PPA-l on tagasinõudeõigus süüdioleva isiku suhtes, kes vastutab kahju põhjustamise eest, mille tõttu tekkis abipolitseinikule või tema perekonnaliikmele otsene varaline kahju. Riik võtab vastutuse selle eest, et abipolitseinik ei kannataks politsei tegevuses osalemise tõttu talle põhjustatud kahju all, kuid nõuab kahju hüvitamist tegelikelt süüdlastelt.

Lõikega 3 määratletakse juhtumid, kus hüvitist ei maksta, et vältida tahtliku väärkäitumise või ohtlikus olukorras riskantse tegevuse toetamise ohtu. Punkti 1 kohaselt ei maksta hüvitist siis, kui abipolitseinik on pannud toime süüteo, mis on põhjuslikus seoses otsese varalise kahju saamisega. Sellisel juhul on tegemist abipolitseiniku enda vastutuse ja mitte politsei tegevuses osalemisega seotud kahjuga. **Punkti 2 kohaselt ei maksta hüvitist siis, kui abipolitseinik on pannud toime enesetapu või enesetapukatse**, sest need tegevused on otseselt seotud isiku enda käitumisega, mitte politsei tegevuses osalemisega. **Punkti 3 kohaselt ei maksta hüvitist siis, kui abipolitseinik on pannud toime enesevigastuse,** mis ei ole põhjuslikus seoses haigusliku seisundiga ega tulenenud teiste isikute õigusvastasest käitumisest. Punkt 3 tähendab näiteks olukorda, kus isik oli teadlikult tarbinud alkohoolseid, narkootilisi või psühhotroopseid aineid ja sellest oli põhjustatud tema joobeseisund, mis politsei tegevuses osaledes ei ole lubatud ning võib põhjustada ohusituatsioonis ebaadekvaatse käitumise. **Punkti 4 kohaselt ei maksta hüvitist siis, kui abipolitseinik on joobeseisundis** – see keeld on oluline, kuna politsei tegevuses osalemine joobeseisundis on vastuolus nii seaduse kui ka eetikanõuetega.

Lõike 4 järgi kehtestab varalise kahju hüvitamise tingimused ja korra valdkonna eest vastutav minister määrusega. Seega antakse muudatuse tulemusel kahju hüvitamise tingimused ja korra kehtestamise volitus Vabariigi Valitsuse asemel siseministrile.

Eelnõu §-ga 46 reguleeritakse hüvitist abipolitseiniku hukkumise, surma ja töövõime vähenemise korral.

Võrreldes kehtiva APolS-iga abipolitseinikule hüvitise maksmise põhimõtteid ei muudeta. Abipolitseinikud võivad politsei tegevuses osaledes puutuda kokku ohtlike olukordadega, mis on seotud näiteks kuritegevuse tõkestamise või avaliku korra kaitsega. Sellistes olukordades võivad abipolitseinikud sattuda ründe alla või saada vigastusi. Hüvitise maksmine tagab, et kui abipolitseinik kannatab politsei tegevuses osaledes, siis on tal ja tema lähedastel kindlustunne, et saadud kahju korvatakse osaliselt või täielikult. Hüvitis vähendab ka rahalisi muresid, mis võivad kaasneda ootamatute meditsiiniliste ja sissetulekuga seotud probleemidega.

Lõikega 1 sätestatakse, et kui abipolitseinik hukkub või sureb politsei tegevuses osaledes õnnetusjuhtumi või tema vastu toimepandud ründe või tema poolt süüteo tõkestamise või ohu tõrjumise tagajärjel, makstakse tema lapsele, vanemale, lesele või abieluga sarnanevas suhtes olevale elukaaslasele ning perekonnaseaduse tähenduses tema ülalpidamisel olnud teisele isikule ühekordset hüvitist. Abipolitseiniku perekonnale makstakse hüvitist samadel alustel nagu ametnikele, sealhulgas politseiametnikele ja päästeteenistujatele. Selle sätte eesmärk on tagada abipolitseiniku lähedastele majanduslik kaitse olukorras, kus pere kaotab lähedase inimese, kelle surm on otseselt põhjustatud tema

panusest politsei abistamisel. Regulatsioon lähtub printsiibist, et abipolitseinikule, kes tegutseb riigi ülesannete täitmise huvides ja riigi juhiste alusel, peab olema tagatud sarnane kaitse kui politseiametnikele, kelle hüvitise maksmise põhimõtted on ajas väljakujunenud ja õiguspärase ootuse seisukohalt vajalikud. Seega tagab seadus abipolitseiniku lähedastele võrdse ja õiglase kohtlemise võrreldes politseiametnikega.

Lõikega 2 sätestatakse, et kui abipolitseinikul tuvastatakse politsei tegevuses osalemisega seotud õnnetusjuhtumi või tema vastu toimepandud ründe või tema poolt süüteo tõkestamise või ohu tõrjumise tagajärjel saadud vigastuse või tekkinud haiguse tõttu töövõimetoetuse seaduse alusel osaline või puuduv töövõime või ajutine töövõime kaotus, millega ei kaasnenud osalist või puuduvat töövõimet, siis makstakse talle hüvitist.

Sätte eesmärk on tagada, et abipolitseinik ei jääks politsei tegevuses osalemise tõttu tekkinud tervisekahjustuse korral ilma vajalikust rahalisest toetusest, mis aitab katta taastumisega seotud kulusid ning kompenseerida töövõime vähenemisest tulenevat kahju. Hüvitis toetab isiku toime- ja elujõulisust ning aitab vähendada olukordi, kus vabatahtlikku panust avaliku turvalisuse tagamisse võib takistada ebapiisav sotsiaalne kaitse. Lisaks tagab see säte, et abipolitseinikule kohaldatakse võrreldavaid hüvitamispõhimõtteid nagu politseiametnikele, kelle tööülesanded ja riskid on sarnased, ning välditakse ebavõrdset kohtlemist, kui mõlemad puutuvad kokku samade ohtudega.

Lõikega 3 sätestatakse, et kui abipolitseinik on saanud viga või haigestunud seoses politsei tegevuses osalemisega tema vastu toimepandud ründe, tema poolt süüteo tõkestamise või ohu tõrjumise tagajärjel, hüvitatakase talle ravi- ja ravimikulud (PPA või ravikindlustuse kaudu), näiteks omaosaluse suuruse või hambaravi, mis pole kaetud ravikindlustusega. Samasugune põhimõte kehtib ka politseiametnike puhul, kuna abipolitseinik täidab riigi turvalisuse tagamise funktsioone koos politseiametnikuga ja seega on kohane, et neile kehtiksid samad garantiid.

Sätte eesmärk on tagada, et abipolitseinik ei peaks kandma rahalist koormust tervisekahjustuse tõttu, mis on tekkinud tema vabatahtliku panuse käigus riigi turvalisuse tagamisse. Abipolitseinik täidab sageli ülesandeid, mis olemuslikult sarnanevad politseiametniku tegevusega ja võivad sisaldada märkimisväärseid riske. Sellest tulenevalt on põhjendatud, et abipolitseinikule kehtiksid tervisekahjustuste hüvitamisel samad garantiid, mis politseiametnikele. Säte toetab õiguspärase ootuse põhimõtet: isik, kes pakub riigile vabatahtlikku abi ja võtab osa kõrgenenud riskiga tegevusest, peab olema kindlustatud, et sellise tegevusega kaasnev potentsiaalne tervisekahju ei tooks kaasa põhjendamatuid isiklikke kulutusi. Lisaks vähendab regulatsioon olukordi, kus ravi- või ravimikulud võiksid takistada abipolitseiniku taastumist või tema edasist osalust politsei tegevuses.

Lõike 4 kohaselt käesoleva paragrahvi lõigetes 1, 2 ja 3 nimetatud juhtudel makstakse hüvitist samadel alustel ja korras, mis on ette nähtud hüvitise maksmisel avaliku teenistuse seaduse §-des 49 ja 49[1] sätestatud juhtudel, arvestades käesolevas paragrahvis sätestatud erisusi. APolS-i järgi on abipolitseinik isik, kes vabatahtlikult oma vabast ajast osaleb politsei tegevuses seaduses sätestatud alustel ja korras. Abipolitseinikud abistavad politseiametnikke ning nende tööülesanded ja ka nende täitmisega seotud riskid on sarnased, mistõttu on juba kehtivas ApolS-is võrdsustatud abipolitseinike ja politseiametnike hüvitiste regulatsioonid. See on abipolitseinike suhtes õiglane ja võrdne kohtlemine. Lisaks annab see abipolitseinikule kindlustunde, et kui temaga midagi juhtub, siis riik hoolitseb tema enda või tema lähedaste eest. See aga omakorda võib olla motivaator abipolitseinikega liituda. APolS-i on jäetud ainult erisused, mis on tingitud sellest, et abipolitseinik ei ole PPA-ga teenistussuhtes,

vaid tegutseb politseis vabatahtlikuna. Näiteks ei maksta talle abipolitseiniku ülesannete täitmise eest palka.

Nii nagu ametnikule või tema perekonnaliikmele hüvitise määramisel, arvestatakse ka abipolitseinikule või tema perekonnaliikmele hüvitise määramisel sellega, kas abipolitseinik hukkus või sai viga õnnetusjuhtumi või tema suhtes toime pandud vägivalla tagajärjel. Abipolitseinikule või tema perekonnaliikmele kohaldatakse hüvitise maksmisel samu põhimõtteid nagu politseiametnikele.

Näiteks eristatakse ATS-is hüvitise maksmist töövõime vähenemise või kaotuse korral **õnnetusjuhtumi tagajärjel** hüvitise maksmisest töövõime vähenemise või kaotuse korral ametniku vastu **toimepandud ründe tagajärjel**. Viimasel juhul makstakse politseiametnikule töövõime osalise kaotuse korral kuni kaheksa aasta keskmine palk ja töövõime täieliku kaotuse korral kuni 13 aasta keskmine palk. Õnnetusjuhtumi tagajärjel makstakse politseiametnikule osalise töövõime korral tema kahe aasta keskmine palk, puuduva töövõime korral seitsme aasta keskmine palk. Arvestatud on, et nii nagu politseiametnikul on ka abipolitseinikul tööülesandeid ohtlikum täita kui muudel aladel, s.t on suurem oht, et keegi abipolitseinikku ründab.

Lõike 5 kohaselt võetakse käesoleva paragrahvi lõigetes 1 ja 2 nimetatud hüvitise arvutamise aluseks abipolitseiniku hüvitise maksmisele eelnenud ühe kalendrikuu keskmine tulu, mis saadakse kuue kalendrikuu sotsiaalmaksuga maksustatavast tulust. Selline arvestusviis võimaldab lähtuda abipolitseiniku tegelikust ja objektiivselt tuvastatavast sissetulekust ning tagab hüvitise määramisel ühtse ja läbipaistva aluse nii abipolitseinikule endale kui ka tema perekonnaliikmetele makstava hüvitise puhul.

APolS-is sätestatud viide kuue kalendrikuu sotsiaalmaksuga maksustatavale tulule tähendab, et hüvitise arvutamisel lähtutakse abipolitseiniku tegelikust sissetulekust, millelt on makstud sotsiaalmaks ning mis on Maksu- ja Tolliameti andmete alusel objektiivselt tuvastatav. Selline lahendus võimaldab arvestada erinevaid töötamise ja sissetuleku vorme ning tagab hüvitise määramisel õiglasema ja paindlikuma lähenemisviisi kui üksnes töölepingujärgse palga arvestamine.

Kuue kalendrikuu sotsiaalmaksuga maksustatav tulu hõlmab muu hulgas:

- töölepingu alusel saadud töötasu;
- teenistussuhte alusel makstud palka;
- võlaõiguslike lepingute (nt käsundus- või töövõtuleping) alusel saadud tasu;
- ettevõtlustulu, millelt on tasutud sotsiaalmaks.

Selline arvestusviis on eriti oluline, arvestades, et abipolitseinikud võivad oma põhitöös olla erinevas töösuhtes või kombineerida mitut sissetulekuallikat. Seega välditakse olukorda, kus hüvitise suurus sõltuks üksnes ühest töösuhtest ega kajastaks isiku tegelikku majanduslikku olukorda.

Näited:

- **Töölepinguline töötaja.** Abipolitseinik töötab eraettevõttes töölepingu alusel ning tema kuue kalendrikuu sotsiaalmaksuga maksustatav tulu kokku on 12 000 eurot. Sellest arvutatakse ühe kalendrikuu keskmine tulu summas 2000 eurot, mis võetakse aluseks hüvitise määramisel.

- **Mitu sissetulekuallikat.** Abipolitseinik töötab osakoormusega töölepingu alusel ja lisaks osutab teenuseid käsunduslepingu alusel. Kuue kalendrikuu jooksul saadud ja sotsiaalmaksuga maksustatud tulu kogusumma on 9000 eurot. Hüvitise aluseks olev ühe kalendrikuu keskmine tulu on sel juhul 1500 eurot.

- **Ettevõtjana tegutsev isik.** Abipolitseinik tegutseb füüsilisest isikust ettevõtjana ja maksab oma ettevõtlustulult sotsiaalmaksu. Kuue kalendrikuu jooksul deklareeritud sotsiaalmaksuga maksustatav tulu on 18 000 eurot. Hüvitise arvutamisel võetakse aluseks ühe kalendrikuu keskmine tulu summas 3000 eurot, arvestades seaduses sätestatud hüvitise ülempiiri.

Selline hüvitise arvutamise alus on põhjendatud ka juhul, kui hüvitist makstakse abipolitseiniku hukkumise või surma korral tema perekonnaliikmetele. Sel moel lähtutakse isiku tegelikust panusest perekonna ülalpidamisse ning tagatakse, et hüvitis täidab oma eesmärki – leevendada ootamatu sündmuse majanduslikke tagajärgi.

Kuue kalendrikuu sissetuleku arvestamine aitab ühtlasi siluda ajutisi sissetulekukõikumisi ning välistab olukorra, kus hüvitise suurus sõltuks ebaproportsionaalselt ühest juhuslikult suurest või väikesest sissetulekust üksikul kuul.

Lõikega 1 sätestatud juhul, kui abipolitseinik hukkub või sureb politsei tegevuses osalemisega seotud asjaoludel, on hüvitise eesmärk tagada tema perekonnaliikmetele ja teistele ülalpeetavatele isikutele sissetuleku asendamine ning leevendada ootamatu kaotuse majanduslikke tagajärgi. Seetõttu on põhjendatud, et hüvitise arvutamisel lähtutakse abipolitseiniku varasemast sotsiaalmaksuga maksustatud tulust, mis kajastab tema tegelikku panust perekonna ülalpidamisse.

Lõikega 2 sätestatud juhul, kui abipolitseinikule tekib politsei tegevuses osalemisega seotud vigastuse või haiguse tagajärjel ajutine töövõime kaotus või tuvastatakse osaline või puuduv töövõime, on hüvitise eesmärk kompenseerida abipolitseiniku sissetuleku vähenemist ning toetada tema toimetulekut olukorras, kus töövõime on ajutiselt või püsivalt kahjustunud.

Hüvitise ülempiir on hüvitise maksmisele eelnenud kolmekordne Statistikaameti avaldatud viimane keskmine brutokuupalk. Ülempiiri sätestamise eesmärk on tagada hüvitiste maksmisel proportsionaalsus ning vältida olukordi, kus abipolitseiniku või tema perekonnaliikmete sotsiaalsed garantiid ületaksid võrreldavate avalikku võimu teostavate ametnike garantiisid. Samuti arvestab ülempiir asjaolu, et abipolitseinik täidab oma ülesandeid vabatahtlikkuse alusel ja tal on õigus politsei tegevuses osalemisest keelduda.

Kuna abipolitseinik ei ole ametnik ning tema sissetulekut ei reguleeri avaliku teenistuse seadus, on vajalik sätestada abipolitseiniku hüvitise arvutamise alus eraldi APolS-is. Sotsiaalmaksuga maksustatava tulu kasutamine võimaldab hõlmata erinevaid töötamise vorme ning tagab võrdsed ja õigusselged tingimused kõigi abipolitseinike ning nende perekonnaliikmete suhtes.

Lõike 6 kohaselt võetakse abipolitseinikule või tema perekonnale hüvitise maksmisel aluseks politseiametniku põhipalgavahemiku madalaim määr, kui abipolitseiniku palk või töötasu alalise tööandja juures on väiksem politseiametniku põhipalgavahemiku madalaimast määrast. Sätte eesmärk on tagada õiglane, proportsionaalne ja sisuliselt põhjendatud hüvitise tase olukordades, kus abipolitseiniku tööalane sissetulek ei kajasta riski, mille ta võtab politsei tegevuses vabatahtlikult osaledes. Abipolitseinik osaleb politsei tegevuses ülesannetes, mis võivad olla olemuslikult ohtlikud ja mis langevad sisult kokku politseiametniku ülesannetega (nt ründe tõrjumine, avaliku korra tagamine, süüteo

tõkestamine). Seega on põhjendatud, et kahjujuhtumi korral ei ole hüvitise määramise aluseks mitte tema tavapärane tööturu positsioon, vaid politseitöö riskitase ja politseiametnike hüvitissüsteemis kujundatud miinimumpalk. Selle regulatsiooniga välditakse olukordi, kus väikse või ebaregulaarse sissetulekuga abipolitseinik (nt üliõpilane, pensionär, osakoormusega töötaja) või tema perekond oleksid sama ohuolukorra eest hüvitise maksmisel asetatud põhjendamatult halvemasse olukorda võrreldes kutselise politseiametnikuga. Sättega tugevdatakse seega võrdse kohtlemise ja õiguspärase ootuse põhimõtteid, tunnustades, et abipolitseiniku riskikoormus politsei tegevuses ei sõltu tema väljaspool politseitööd teenitava sissetuleku suurusest. Lisaks tagatakse sättega hüvitise ühtlustatud miinimumtase, mis suurendab süsteemi prognoositavust ja vähendab vaidlusi hüvitise arvutamise aluste üle. Põhipalga kasutamine võrdlusbaasina toetab ka sarnast hüvitamismudelit teiste siseturvalisuse valdkonna teenistujate puhul.

Lõikega 7 nähakse ette säte selle kohta, mis palk võetakse aluseks, kui abipolitseinik ei ole enne hukkumist või viga saamist töötanud. Sel juhul võetakse aluseks hukkumise või vigastada saamise ajal kehtinud töötasu alammäär. Sama regulatsioon on ka vabatahtliku päästja kohta, mille kohaselt võetakse hüvitise arvutamise aluseks hukkumise või vigastada saamise ajal kehtinud palga alammäär, kui päästetööl osalev vabatahtlik päästja ei töötanud hukkumisele või vigastada saamisele eelnenud ajal.

Sätte eesmärk on tagada, et töö- või teenistussuhte puudumine ei asetaks abipolitseinikku või tema perekonda hüvitise saamisel ebaproportsionaalselt kehvemasse olukorda. Vabatahtliku panuse andjatel võib olla väga erinev sotsiaal-majanduslik taust – abipolitseinikuks võivad olla õppurid, pensionärid, kodused vanemad või isikud, kes ajutiselt ei tööta. Nende panus politsei tegevuse toetamisel ei ole väiksem kui töötaval inimesel ning riskid, millega nad politsei ülesannetes osaledes kokku puutuvad, ei sõltu nende tööalasest staatusest. Töötasu alammäära kasutamine hüvitise arvutamise baasina tagab seetõttu minimaalse sotsiaalse kaitse, mis on kooskõlas proportsionaalsuse ja võrdsuspõhimõttega. Samuti järgib säte siseturvalisuse valdkonna ühtset lähenemisviisi, kuna vabatahtlike päästjate hüvitiste regulatsioon näeb ette samasuguse põhimõtte. Hüvitise määramine töötasu alammäära alusel väldib seega olukordi, kus abipolitseinik jääks ilma õiguslikust ja sotsiaalsest kaitsest üksnes põhjusel, et ta ei olnud sel hetkel hõivatud tasustatava tööga.

Lõikega 8 täpsustatakse, et abipolitseiniku hukkumise või vigastuse saamise hüvitiste ja kulude maksmisega seotud kulud kaetakse riigieelarvest Siseministeeriumi eelarve kaudu. Sätte eesmärk on selgelt määratleda rahastamisallikas ning tagada, et hüvitiste maksmine oleks nii abipolitseinike kui ka nende perekondade jaoks üheselt mõistetavalt kaetud riigi poolt. Lisaks tagab selline regulatsioon, et hüvitiste maksmine ei sõltu PPA konkreetse aasta eelarvelistest vahenditest ega haldusüksuste rahalisest olukorrast. See välistab olukorra, kus hüvitise maksmine võiks viibida või osutuda raskendatuks eelarveliste piirangute tõttu ning tugevdab abipolitseinike õiguspärast ootust, et neile või nende perekonnale mõeldud tagatised on riigi poolt kindlalt kaetud.

Eelnõu 7. peatükk. Abipolitseiniku distsiplinaar- ja varaline vastutus

Kehtivas APolS-is on abipolitseinikule ette nähtud vastutus üksnes abipolitseiniku tunnistuse ja eritunnuse ebaseadusliku kasutamise eest. Kehtiva APolS-i järgi vabastatakse abipolitseinik ametist, kui ta ei vasta APolS §-des 4 ja 5 ning § 8 lõikes 4 sätestatud tingimustele või kui ta käitub abipolitseinikule sobimatult, sealhulgas rikub avalikus kohas käitumise nõudeid või käitub muul viisil õigusvastaselt. Muid vastutuste liike ei ole ette nähtud ning puuduvad menetluslikud normid järelevalve teostamise kohta. Uue APolS-i eelnõuga nähakse ette distsiplinaarjärelevalve abipolitseiniku tegevuse üle. Selgelt reguleeritud järelevalve võimaldab

PPA-l saada ülevaate abipolitseinike tegevuse õiguspärasusest ja tuvastada võimalikke õigusvastaseid tegusid. Lisaks kaitseb see abipolitseinikke riigi omavoli eest, nagu alusetu abipolitseiniku staatusest vabastamine.

Eelnõu §-ga 47 reguleeritakse abipolitseiniku distsiplinaarvastutust.

Lõike 1 kohaselt kohaldatakse käesolevas seaduses ettenähtud distsiplinaarmenetlusele avaliku teenistuse seaduse sätteid, arvestades käesoleva seaduse erisusi. Sättega tagatakse, et distsiplinaarmenetluse läbiviimisel järgitakse ATS-i menetlusgarantiisid (eesmärk, algatamine, selgitusõigus, tõendite kogumine, tähtajad, proportsionaalsus, pädevus), kohandades neid APolS-i erisustega.

Distsiplinaarmenetluse eesmärk abipolitseiniku suhtes on tagada abipolitseiniku õiguste ja kohustuste nõuetekohane ning õiguspärane järgimine politsei ülesannete täitmisel ning kaitsta avalikku huvi ja usaldust politsei tegevusse kaasatavate isikute vastu. Menetluse käigus selgitatakse välja abipolitseiniku võimaliku kohustuste rikkumise asjaolud ning otsustatakse rikkumise raskust, süüd ja asjaolusid arvestades sobiva reageerimisviisi üle, sealhulgas vajaduse korral abipolitseiniku staatusest vabastamise üle. Abipolitseiniku staatusest vabastamist käsitatakse viimase abinõuna, mida kohaldatakse juhul, kui isiku senine käitumine ja rikkumise iseloom ei võimalda põhjendatult eeldada, et ta suudab edaspidi täita abipolitseiniku ülesandeid ja järgida talle seadusega pandud nõudeid.

Distsiplinaarmenetluse eesmärk (ATS § 71). Distsiplinaarmenetluse eesmärk abipolitseiniku puhul on selgitada kiiresti ja täielikult välja võimalikule abipolitseiniku kohustuste rikkumisele viitavad asjaolud, tuvastada süü olemasolu ning vajaduse korral kohaldada õiglane ja proportsionaalne distsiplinaarkaristus.

Distsiplinaarmenetluse algatamine (ATS § 72). Distsiplinaarmenetlust ei ole alati kohustust alustada. Kui on teada piisavalt faktilisi asjaolusid distsiplinaarsüüteo toimepanemise kohta, **võib** ametisse nimetamise õigust omav isik **algatada distsiplinaarmenetluse**. APolS § 6 lõike 1 kohaselt annab PPA peadirektor või tema volitatud isik abipolitseiniku staatuse isikule, kes vastab käesoleva seaduse §-s 5 sätestatud abipolitseinikule esitatavatele nõuetele ning on läbinud vastava astme väljaõppe. Seega, abipolitseinikku otseselt ametisse ei nimetata, vaid talle antakse haldusaktiga abipolitseiniku staatus. Abipolitseiniku suhtes algatatakse distsiplinaarmenetlus üksnes juhul, kui PPA peadirektoril või tema volitatud isikul on olemas piisavad faktilised andmed distsiplinaarsüüteo toimepanemise kohta ning esineb põhjendatud alus pidada võimalikku rikkumist oluliseks. Menetlus algatatakse kirjaliku haldusaktiga, millega määratakse distsiplinaarmenetluse läbiviija, menetluse tähtaeg ning kirjeldatakse teadaolevad asjaolud, sealhulgas abipolitseiniku isik, kui see on menetluse algatamise hetkeks võimalik. Regulatsiooniga tagatakse, et abipolitseiniku suhtes ei alustata distsiplinaarmenetlust meelevaldselt ega üksnes oletustele tuginedes ning et menetluse algatamine on selgelt vormistatud ja kontrollitav. Samuti on tagatud abipolitseiniku õigus saada menetluse algatamisest õigel ajal teada. Juhtudel, kus kahtlustatava abipolitseiniku isik ei ole menetluse algatamise hetkeks veel piisavalt kindlaks tehtud, võimaldab regulatsioon menetluse algatada ka ilma isikut esialgu nimetamata, tagades siiski, et menetlusdokument toimetatakse abipolitseinikule kätte kohe pärast tema tuvastamist.

Distsiplinaarmenetluse läbiviimine (ATS § 73). Distsiplinaarmenetluse läbiviimise õigus on distsiplinaarmenetluse algatajal või tema poolt selleks volitatud isikul. Abipolitseinike distsiplinaarmenetlusi hakkab läbi viima PPA sisekontrollibüroo. Menetluse läbiviija ülesanne on koguda distsiplinaarsüüteo kohta kõik asjas olulised tõendid ning tagada, et otsus põhineb terviklikul ja objektiivsel asjaolude hindamisel. Abipolitseinikule, keda kahtlustatakse

kohustuse rikkumises, tuleb anda tegelik ja sisuline võimalus esitada kirjalik seletus distsiplinaarsüüteo kohta. Selleks nähakse ette minimaalne tähtaeg, mis võimaldab abipolitseinikul oma seisukohti põhjendada ning vajaduse korral esitada tõendeid või viidata menetluses olulistele asjaoludele. Seletusõiguse tagamine on keskne menetlusgarantii ning selle rikkumine võib kaasa tuua menetluse õigusvastasuse. Menetluse käigus on distsiplinaarmenetluse läbiviijal õigus nõuda seletusi ka teistelt isikutelt, kellel on teadmisi distsiplinaarsüüteo asjaolude kohta. Samas on seaduses ette nähtud olulised piirangud seletuse nõudmisele, eelkõige seoses enese mittesüüstamise õiguse ning perekonna- ja lähisuhete kaitsega. See tagab, et tõendite kogumine ei toimuks põhiõiguste arvelt.

Menetluse lõppedes koostab distsiplinaarmenetluse läbiviija kirjaliku menetluse kokkuvõtte, milles tuuakse selgelt välja rikutud abipolitseiniku kohustus, kogutud tõendid, rikkumise faktiline kirjeldus ning põhjendatud ettepanek karistuse määramiseks või karistamata jätmiseks. Kokkuvõte on aluseks distsiplinaarkaristuse määramise otsusele ning peab võimaldama otsustajal hinnata asjaolusid tervikuna.

Enne distsiplinaarkaristuse määramist tuleb abipolitseinikule menetluse kokkuvõte kätte toimetada ning anda talle võimalus esitada oma arvamus ja vastuväited. See tagab, et abipolitseinik saab tutvuda menetluse tulemustega ning reageerida võimalikele ebatäpsustele või vaidlusalustele järeldustele enne lõpliku otsuse tegemist. Juhul kui distsiplinaarkaristuse määraja ei olnud menetluse läbiviija, on tal õigus abipolitseinikku enne otsuse tegemist isiklikult küsitleda. Vestlus protokollitakse, mis tagab menetluse läbipaistvuse ja hilisema kontrollitavuse.

Pärast distsiplinaarmenetluse kokkuvõtte koostamist on abipolitseinikul õigus tutvuda menetlusmaterjalidega ning esitada asjassepuutuvaid taotlusi. See tagab menetluse võistlevuse ja võimaldab abipolitseinikul aktiivselt kaitsta oma õigusi, arvestades distsiplinaarmenetluse võimalikku olulist mõju temale.

Süü hindamine (ATS § 74). Abipolitseinik vastutab kohustuse rikkumise eest üksnes süü olemasolu korral. Süü hindamisel eristatakse hooletust, rasket hooletust ja tahtlust ning arvesse võetakse abipolitseiniku väljaõpet, kogemust ja talle antud juhiseid. See on oluline, arvestades abipolitseiniku rolli eripära. Kohustuse süülise rikkumise hindamisel tuleb arvesse võtta, kas abipolitseiniku tegevus on seotud tema ülesannete täitmisega ning kas ja kuidas see võib mõjutada avalikku usaldust politsei ja abipolitseiniku vastu.

> **Näide.** Kui abipolitseinik avaldab väljaspool politsei tegevuses osalemist sõpradele teabe, mis on talle teatavaks saanud abipolitseinikuna tegutsedes ja mis puudutab teiste inimeste perekonna- või eraelu, on olemas seos tema abipolitseinikuna täidetud ülesannetega.

> **Näide.** Kui abipolitseinik ületab väljaspool politsei tegevuses osalemist mootorsõidukiga sõites lubatud sõidukiirust, ei ole tegemist abipolitseiniku ülesannete täitmisega seotud tegevusega. Sellisel juhul puudub seos politsei abistamisega või abipolitseiniku volituste kasutamisega. Tegemist on üldise õigusrikkumisega, mida käsitletakse liiklusnõuete rikkumisena ning millele kohaldatakse vastavaid väärteomenetluse norme. Siiski võib selline käitumine mõjutada hinnangut isiku usaldusväärsusele. Seetõttu võib ka liiklusnõuete rikkumine, isegi väljaspool politsei tegevust, tuua kaasa isiku abipolitseiniku staatusest vabastamise.

Abipolitseiniku kohustuse rikkumise tuvastamisel tuleb arvestada põhiseaduse § 13 lõikest 2 tulenevat määratletuse printsiipi. Sellest tulenevalt saab kohustuse rikkumisest rääkida üksnes juhul, kui rikutud kohustus oli abipolitseinikule selgelt, üheselt ja piisava täpsusega arusaadav.

Distsiplinaarkaristuse määramine (ATS § 74). Abipolitseinikule määratakse distsiplinaarkaristus üksnes juhul, kui kohustuse rikkumine on tõendatud ning rikkumine on toime pandud süüliselt. Karistuse määramisel lähtutakse proportsionaalsuse põhimõttest, arvestades konkreetse distsiplinaarsüüteo raskusastet ja selle mõju avaliku võimu teostamise usaldusväärsusele. Karistuse liigi ja määra valikul hinnatakse eelkõige süü vormi, rikkumise tagajärgede raskust, abipolitseiniku varasemat käitumist politsei tegevuses osaledes ning seda, kas ja millisel määral oli rikutud kohustus suunatud selliste tagajärgede ärahoidmisele, mis rikkumise tulemusel aset leidsid. Niisugune kaalutlus tagab, et karistus ei põhine üksnes rikkumise faktilisel olemasolul, vaid selle tegelikul tähendusel teenistussuhtes.

ATS-is on ette nähtud ka olukorrad, kus distsiplinaarkaristuse määramine on välistatud. Abipolitseinikku ei tohi karistada juhul, kui kohustuse rikkumine pandi toime vahetu või kõrgemalseisva juhi korraldusel olukorras, kus abipolitseinik ei olnud kohustatud sellist korraldust täitma või oli vastutusest vabastatud. Samuti on karistus välistatud juhul, kui tegu pandi toime raskemate tagajärgede ärahoidmiseks või hädakaitse- või hädaabiseisundis. Nende erandite eesmärk on vältida ebaõiglast vastutust olukordades, kus abipolitseiniku käitumine oli õigustatud või vältimatu.

Rangema meetmena võib abipolitseiniku staatusest vabastamist kaaluda üksnes juhul, kui kohustuse rikkumine on oluline. Oluliseks loetakse rikkumist eelkõige siis, kui selle laadist tulenevalt on kaotatud usaldus abipolitseiniku vastu ning on alust arvata, et ta ei suuda edaspidi kohustusi nõuetekohaselt täita. ATS eeldab olulisust muu hulgas juhul, kui rikkumine on toime pandud tahtlikult, rikkumine on korduv või vältav varasema karistuse olemasolul, rikkumine on põhjustanud olulise varalise kahju, kahjustanud märkimisväärselt asutuse mainet või toonud kaasa olulise kahju avalikule huvile või kolmandate isikute õigustele.

Abipolitseiniku kohustuste rikkumise eest määratakse abipolitseinikule üldjuhul üks distsiplinaarkaristus, välja arvatud juhul, kui rikkumised on iseseisvad ega ole omavahel sisuliselt ja vahetult seotud. Samuti ei välista kriminaal- või väärteomenetluse olemasolu ega tsiviilvastutuse kohaldamine distsiplinaarkaristuse määramist sama teo eest, kui selleks esinevad distsiplinaarõiguslikud alused

Distsiplinaarkaristuse määramise pädevus (ATS § 75). Distsiplinaarkaristuse määrab abipolitseinikule distsiplinaarkaristuse määramise õigust omav isik kirjaliku haldusaktiga, lähtudes distsiplinaarmenetluses kogutud tõenditest ja tuvastatud asjaoludest nende kogumis. Otsuse tegemisel hinnatakse muu hulgas rikkumise faktilist aset leidmist, rikutud kohustuse sisu ning abipolitseiniku süülisust.

Kui distsiplinaarmenetluse tulemusel selgub, et kohustuse rikkumist ei ole toimunud, rikkumine ei ole tõendatud või süü puudub, lõpetatakse menetlus ilma distsiplinaarkaristust määramata. Sellisel juhul lõpeb menetlus õigeksmõistva distsiplinaarmenetluse kokkuvõttega.

Distsiplinaarkaristuse määramise tähtajad (ATS § 77). Abipolitseiniku suhtes saab distsiplinaarkaristust määrata üksnes ATS-is sätestatud tähtaja jooksul. Karistuse määramine on ajaliselt piiratud, et tagada õigusselgus ning vältida olukordi, kus abipolitseinik jääb pikaks ajaks teadmatusse oma kohustuse rikkumise võimalike tagajärgede suhtes. Distsiplinaarkaristust ei ole võimalik määrata, kui abipolitseiniku kohustuse rikkumise toimepanemisest on möödunud üle kahe aasta. See tähendab, et ka juhul, kui rikkumine

avastatakse hiljem, välistab kahe aasta möödumine abipolitseiniku suhtes distsiplinaarvastutuse kohaldamise. Lisaks kehtib kuuekuuline tähtaeg alates päevast, mil kohustuse rikkumisest sai teada isik, kellele abipolitseinik teenistusalaselt allub (rühmajuht).

Kuuekuulise tähtaja kulgemine ei peatu abipolitseinikul ATS-is § 77 lõikes 2 sätestatud juhtudel, kuna säte on adresseeritud üksnes ATS-i tähenduses ametnikule. Eelkõige ei saa abipolitseiniku suhtes kohaldada ATS § 83 alusel „avaliku võimu teostamise õiguse peatumist", kuna §-s 83 loetletud alused (nt puhkus, ajutine töövõimetus, teenistusest kõrvaldamine) eeldavad teenistussuhet, mida abipolitseinikul ei ole. Sellest tulenevalt puudub õiguslik alus lugeda distsiplinaarmenetluse kuuekuulise tähtaja kulgemine abipolitseiniku suhtes peatunuks ATS § 83 alusel ning normi laiendav või analoogiline kohaldamine ei ole lubatav.

Teenistusest kõrvaldamine distsiplinaarasja menetluse ajaks (ATS § 78). APolS § 51 lõike 2 punkti 2 kohaselt võib abipolitseiniku staatuse peatada PPA peadirektori või tema volitatud isiku otsusega distsiplinaarmenetluse ajaks. Tegemist on ajutise abinõuga, mille eesmärk on tagada distsiplinaarmenetluse läbiviimise usaldusväärsus ning kaitsta avalikku huvi olukorras, kus abipolitseiniku võimalik kohustuse rikkumine võib olla oma laadilt oluline.

Abipolitseiniku staatuse peatamine vastab sisuliselt avaliku teenistuse seaduse §-s 78 sätestatud teenistusest kõrvaldamise meetmele, mille kohaldamise eeldus on esialgne hinnang, et distsiplinaarmenetluse tulemusena võib järgneda kõige rangem tagajärg. Nii abipolitseiniku staatuse peatamine kui ka ametniku teenistusest kõrvaldamine vormistatakse kirjaliku haldusaktiga ning neid kohaldatakse üksnes menetluse ajaks.

Avaliku teenistuse seaduse § 78 lõigetes 3 ja 4 sätestatud tasu maksmist ja maksmata jäänud töötasu hüvitamist käsitlevad sätted abipolitseiniku suhtes ei kohaldu, kuna abipolitseinik ei saa teenistuse eest töötasu. Seetõttu piirdub abipolitseiniku puhul meetme toime üksnes avaliku võimu teostamise õiguse ajutise peatamisega ega too kaasa tasu maksmise või hüvitamise küsimusi.

Selline lahendus tagab, et abipolitseiniku suhtes kohaldatakse distsiplinaarmenetluse ajaks vajalikke ja proportsionaalseid meetmeid, arvestades samal ajal abipolitseiniku rolli eripära ning välistades ATS-ist tulenevate tasusätete kohaldamise, mis ei ole abipolitseiniku puhul asjakohased.

Distsiplinaarkaristuse kandmine riigi personali- ja palgaarvestuse andmekogusse (ATS § 79). Distsiplinaarkaristuse kandmist riigi personali- ja palgaarvestuse andmekogusse reguleeritakse avaliku teenistuse seaduse (ATS) §-ga 79. Nimetatud andmekogu on suunatud ametnikele, kelle teenistussuhe ja tasustamine on seotud riigi personali- ja palgaarvestuse süsteemiga. Andmekogu põhimääruse § 8 lõike 5 kohaselt sisestatakse andmekogusse ka selle isiku andmed, kes täidab seaduses sätestatud juhul asutuse ülesandeid. Käesoleva sätte kohaldamisala hõlmab lisaks asutuse ametnikele ja töötajatele abipolitseinikke, kes täidavad seadusest tulenevatel juhtudel PPA ülesandeid ning tegutsevad asutuse juhtimisel ja vastutusel. Abipolitseinik ei tegutse eraõiguslikus rollis, vaid toetab avaliku võimu teostamist seaduslikus raamistikus. Seega on abipolitseinikud isikud, kelle andmete töötlemine on vajalik PPA seadusest tulenevate ülesannete täitmiseks.

Andmekogusse kantavad andmed – sealhulgas ees- ja perekonnanimi, isikukood või selle puudumisel sünnikuupäev, isiku grupp ja allgrupp ning arvelduskonto number – on vajalikud abipolitseinike kaasamiseks, õiguste ja kohustuste arvestuseks, abipolitseiniku tegevuse dokumenteerimiseks ning võimalike väljamaksete tegemiseks. Lisaks võib andmekogusse kanda muid andmeid üksnes juhul, kui need on vajalikud ATS § 106 lõikes 3 nimetatud

kohustuste täitmiseks või tulenevad vahetult seadusest, abipolitseiniku tegevust reguleerivatest õigusaktidest või asutuse sisereeglitest.

Samal ajal on oluline rõhutada, et abipolitseinik ei ole ATS-i tähenduses ametnik ning **abipolitseiniku staatusest vabastamine distsiplinaarkaristusena ei ole käsitatav avalikust teenistusest vabastamisena ATS-i või teiste teenistussuhteid reguleerivate seaduste tähenduses**. Distsiplinaarmenetluse andmete andmekogusse kandmise eesmärk on tagada ülevaade kehtivatest distsiplinaarkaristustest ja võimaldada nende arvestamist abipolitseiniku staatuse haldamisel. Määratud karistust ei kasutata väljaspool abipolitseinike üle arvestuse pidamise raamistikku ning andmeid töödeldakse selleks, et tuvastada kehtivate distsiplinaarkaristuste olemasolu ja iseloomu.

Andmete töötlemine on vajalik ka abipolitseiniku astme tõstmisel, kuna eelnõu § 49 lõike 5 kohaselt ei tõsteta abipolitseiniku astet juhul, kui tal on kehtiv distsiplinaarkaristus. Distsiplinaarmenetluste andmed moodustavad seega osa terviklikust abipolitseiniku arvestusest, võimaldades hinnata isiku usaldusväärsust ning vastavust seadusest tulenevatele nõuetele.

Seetõttu **ei saa abipolitseiniku staatusest distsiplinaarkaristusena vabastamist automaatselt võrdsustada olukorraga, kus isik on vabastatud avalikust teenistusest distsiplinaarsüüteo tõttu, ega tuletada sellest iseenesest keeldu isiku ametisse, näiteks prokuröriks, kohtunikuks**, nimetamiseks. Samas ei välista see pädeva asutuse õigust hinnata isiku sobivust avaliku võimu teostamisega seotud ametikohale tervikuna, arvestades muu hulgas varasemat käitumist abipolitseinikuna ja staatusest vabastamise asjaolusid. Selline hindamine toimub kaalutlusõiguse alusel ega too kaasa automaatseid õiguslikke tagajärgi.

Lõike 2 kohaselt loetakse distsiplinaarsüüteoks APolS-i tähenduses abipolitseiniku kohustuste süüliste rikkumist. Sätte eesmärk on ühtlustada abipolitseiniku distsiplinaarvastutuse alused ATS-iga, määratledes, et distsiplinaarsüütegu on abipolitseiniku kohustuse süüline rikkumine. ATS-is tunnistatakse distsiplinaarsüüteoks teenistuskohustuse süüline rikkumine (ATS § 69).

Abipolitseiniku kohustuste rikkumise korral tuleb hinnata, kas rikkumine on toime pandud abipolitseiniku ülesannete täitmisel politsei tegevuses osaledes või väljaspool abipolitseiniku tegevust. Selline eristus on vajalik, kuna abipolitseiniku eraellu sekkumine on piiratum kui tema tegevuse hindamine politsei tegevuses osalemise käigus, arvestades et abipolitseinik ei tegutse pidevalt abipolitseinikuna ega ole alati ülesannete täitmisel. Samas on APolS-is rõhutatud abipolitseiniku kohustust käituda väärikalt ka väljaspool abipolitseiniku tegevust. Politsei tegevuses mitteosalemisel süülise kohustuse rikkumist tuleks hinnata leebemalt, et vältida ebaproportsionaalset sekkumist abipolitseiniku eraellu, säilitades samal ajal politsei ja abipolitseiniku tegevuse usaldusväärsuse.

Lõike 3 kohaselt on distsiplinaarkaristused punkti 1 järgi kirjalik noomitus ja punkti 2 järgi abipolitseiniku staatusest vabastamine. Sättes nimetatud karistused – noomitus ja staatusest vabastamine – on kohandatud ATS-i kolme liigi alusel (noomitus, põhipalga vähendamine, teenistusest vabastamine). Kuna abipolitseinik ei saa ametipalga tähenduses tasu, ei ole palga vähendamine APolS-i kontekstis kohaldatav, mistõttu jäetakse see liik välja.

Distsiplinaarmenetlus ei pea lõppema distsiplinaarkaristuse määramisega. Kui distsiplinaarmenetluse tulemusena selgub, et abipolitseinik ei ole toime pannud distsiplinaarsüütegu, tuleb menetlus lõpetada karistust määramata. Samuti **võib**

distsiplinaarkaristus jääda määramata juhul, kui abipolitseinik on küll distsiplinaarsüüteo toime pannud, kuid rikkumine või tema süü ei olnud oluline. Tegemist on ühe võimaliku õigustagajärjega, mida distsiplinaarkaristuse määramise õigust omav isik peab alati kaaluma.

Kuigi pädeval isikul on kohustus reageerida distsiplinaarsüüteole ja vajaduse korral distsiplinaarmenetlust alustada, ei pea igale distsiplinaarsüüteole tingimata järgnema distsiplinaarkaristuse määramine. Karistuse määramine või mittemääramine on distsiplinaarkaristuse määramise õigust omava isiku kaalutlusotsus. **Karistuse mittemääramine on samuti sisuline distsiplinaarotsus, mis tuleb vormistada haldusaktiga.**

Noomitus on abipolitseiniku suhtes kohaldatavatest distsiplinaarkaristustest leebeim. Kuigi noomitus võib näida vähese kaaluga karistusena, seisneb selle õiguslik tähendus eelkõige võimaluses arvestada varasemaid rikkumisi rikkumiste korduvuse või rikkumise kestuse hindamisel. Noomituse olemasolu võimaldab tuvastada, et abipolitseinik on varem distsiplinaarsüüteo toime pannud, ning võtta seda arvesse edasise käitumise ja vastutuse hindamisel.

Abipolitseiniku staatusest vabastamine on distsiplinaarkaristusena ette nähtud üksnes raskemate rikkumiste korral ning seda võib kohaldada vaid juhul, kui distsiplinaarsüütegu on oluline. Tegemist on kõige intensiivsemalt abipolitseiniku õigusi mõjutava distsiplinaarmeetmega. Rikkumine on oluline eelkõige juhul, kui see toob kaasa usalduse kaotuse abipolitseiniku vastu ning ei ole enam põhjendatud eeldada, et abipolitseinik suudab edaspidi oma ülesandeid nõuetekohaselt täita. Rikkumise olulisust hinnatakse distsiplinaarmenetluse käigus, lähtudes konkreetse juhtumi asjaoludest, hinnates iga rikkumist eraldi ning arvestades nende omavahelist seost. Staatusest vabastamine ei ole automaatne tagajärg ka rikkumise olulisuse tuvastamisel, vaid tegemist on pädeva isiku kaalutlusotsusega. Seda meedet võib kohaldada üksnes siis, kui ükski leebem meede ei võimalda kahjustatud usaldust taastada, ning otsust tuleb alati põhjalikult põhjendada.

Lõikega 4 antakse PPA peadirektorile volitus kehtestada abipolitseiniku distsiplinaarmenetluse läbiviimise täpsem kord. Volitusnorm on vajalik menetluse ühetaolise ja õiguspärase korraldamise tagamiseks ning menetluslike küsimuste reguleerimiseks, mida ei ole otstarbekas sätestada seaduses. Volitusnormi alusel kehtestatav kord peab olema kooskõlas käesoleva seaduse ja avaliku teenistuse seadusega.

Eelnõu §-ga 48 reguleeritakse abipolitseiniku varaline vastutus.

Abipolitseiniku kohustus hüvitada varaline kahju võib tekkida kas PPA ees või kaudselt kolmanda isiku ees. Kui abipolitseinik tekitab oma ülesannete süülise rikkumisega kahju kolmandale isikule, vastutab tekitatud kahju eest esmajoones PPA kui avaliku võimu kandja. Sellisel juhul on PPA-l õigus nõuda abipolitseinikult makstud hüvitis tagasi regressi korras, lähtudes seaduses sätestatud alustest ja korrast.

> **Näide.** Kui abipolitseinik jätab patrullides talle väljastatud käsiraadiojaama järelevalveta ning seade varastatakse, tekib PPA-le varaline kahju raadiosidevahendi asendamise kulude näol.

> **Näide.** Abipolitseinik kahjustab patrullides kolmanda isiku vara, näiteks põhjustab liiklusõnnetuse patrullsõidukiga, mille tulemusel kahjustab ka kõrval seisvat sõidukit. Tekitatud kahju hüvitab kolmandale isikule PPA kui avaliku võimu kandja. Pärast kahju

hüvitamist on PPA-l õigus nõuda makstud hüvitis abipolitseinikult tagasi regressi korras, lähtudes abipolitseiniku süüst ja vastutuse ulatusest.

Abipolitseinik on kohustatud hüvitama PPA-le varalise kahju, mille ta on tekitanud politsei tegevuses osaledes oma ülesannete süülise rikkumisega. Kahju hüvitamise nõude eelduseks on kahju tekkimine ning selle põhjuslik seos abipolitseiniku poolt toime pandud kohustuse rikkumisega. Lisaks tuleb tuvastada abipolitseiniku süü kahju tekkimises. **Süü vormid on tahtlus, raske hooletus ja hooletus.**

Lõikega 1 sätestatakse, et kui abipolitseinik on abipolitseiniku kohustuse süülise rikkumisega tekitanud PPA-le varalist kahju, on ta kohustatud selle kahju hüvitama käesoleva paragrahvi lõigetes 3–5 nimetatud ulatuses. Tegemist on abipolitseiniku varalise vastutuse üldpõhimõttega, mille kohaselt seotakse kahju hüvitamise kohustus süülise kohustuse rikkumisega. Regulatsiooni aluseks on ATS-i § 80 lõikes 1 sätestatud ametniku varalise vastutuse põhimõte. Sama loogika laiendamine abipolitseinikule on põhjendatud, kuna abipolitseinik täidab avalikke ülesandeid ning tegutseb politsei ülesannete täitmisel riigi nimel ja riigi huvides. Kuigi abipolitseinik ei ole ATS-i tähenduses ametnik, on tema tegevus sisuliselt võrreldav ametniku tegevusega ulatuses, milles ta täidab avaliku võimu ülesandeid ning kasutab riigi vara. Seetõttu on põhjendatud kohaldada abipolitseiniku varalise vastutuse määratlemisel samu üldpõhimõtteid, mis kehtivad ametniku kohta, tagades sellega õigusselguse, vastutuse proportsionaalsuse ning avalike vahendite kaitse.

Lõikega 2 sätestatakse, et kui kahju on tekitanud mitu isikut ühiselt, vastutab iga isik oma süüle vastavas ulatuses. Selline vastutuse jaotus eeldab iga kahju tekitanud isiku individuaalse panuse ja süü hindamist. Säte kohaldub nii olukordadele, kus kahju on põhjustanud mitu abipolitseinikku ühiselt, kui ka juhtudele, kus kahju on tekitanud abipolitseinik koos politseiametnikuga. Sellistel juhtudel hinnatakse iga isiku vastutust eraldi, lähtudes tema tegelikust rollist kahju tekkimisel ja süü vormist. Regulatsioonis lähtutakse ATS § 80 lõikes 2 sätestatud põhimõttest, mis näeb ette sama lähenemisviisi ametnike varalise vastutuse jaotamisel, ning selle laiendamine abipolitseinikele on põhjendatud avaliku ülesande ühisel täitmisel tekkinud kahju õiglase ja proportsionaalse jaotamise eesmärgil.

Lõikega 3 sätestatakse, et kui abipolitseinik on abipolitseiniku kohustust rikkunud tahtlikult, vastutab ta tekkinud kahju eest täies ulatuses. Täisvastutuse kehtestamine tahtliku rikkumise korral lähtub põhimõttest, et isik, kes teadlikult ja eesmärgipäraselt rikub oma kohustusi ning põhjustab sellega kahju, peab kandma kahju täieliku hüvitamise kohustuse. Regulatsioon põhineb ATS-i § 80 lõikes 3 sätestatud ametniku varalise vastutuse põhimõttel. Tahtliku rikkumise korral ei ole põhjendatud vastutuse piiramine, sest sellisel juhul ei ole tegemist eksimuse ega hooletusega, vaid teadliku õigusvastase käitumisega, mis kahjustab riigi varalisi huve ja avaliku võimu usaldusväärsust.

Lõikega 4 sätestatakse alused, millest tuleb lähtuda juhul, kui abipolitseinik on oma kohustust rikkunud hooletuse või raske hooletuse tõttu ning on tekitanud varalist kahju. Sellisel juhul ei ole abipolitseiniku vastutus automaatne ega piiramatu, vaid kahju hüvitamise ulatus määratakse konkreetseid asjaolusid kaaludes. APolS-is esitatakse ammendav loetelu kriteeriumidest, mida tuleb kahju hüvitamise ulatuse määramisel arvesse võtta. Kahju hüvitamise eesmärk ei ole karistuslik, vaid õiglane vastutuse jaotus, mis arvestab nii abipolitseiniku isiklikku süüd ja käitumist kui ka PPA rolli kahju tekkimise ennetamisel. Regulatsioonis lähtutakse ATS-is sätestatud ametniku varalise vastutuse põhimõtetest ning arvestatakse abipolitseiniku eristaatust vabatahtliku kaasatuna.

Punktis 1 nimetatud süü vormi hindamisel eristatakse hooletust, rasket hooletust ja tahtlust. Käesoleva lõikega reguleeritakse hooletuse ja raske hooletuse juhte. Mida raskem on süü vorm, seda suurem võib olla ka vastutuse ulatus, kuid see peab jääma proportsionaalseks teo raskuse ja asjaoludega.

Punkti 2 kohaselt hinnatakse abipolitseinikule antud juhiseid. Abipolitseinik tegutseb politsei juhendamisel ning tema tegevus sõltub suuresti saadud korraldustest ja juhistest. Kui juhised olid selged, õiged ja asjakohased, suureneb abipolitseiniku vastutus nende eiramise korral. Kui juhised olid ebaselged, vastuolulised või puudulikud, võib see vastutust vähendada, kuna abipolitseinikule ei saa panna täielikku vastutust olukorras, kus kahju tekkis ebapiisava juhendamise tõttu.

Punkti 3 alusel võetakse arvesse abipolitseiniku teadmisi ja oskusi. Abipolitseinikult ei saa eeldada samu teadmisi ja kogemusi kui kutseliselt politseiametnikult, kuid ta peab tegutsema talle antud väljaõppe ja pädevuse piires ning rakendama koolitusel omandatud teadmisi.

Punkti 4 kohaselt arvestatakse abipolitseinikuks oleku aega. Pikema staažiga abipolitseinikult võib eeldada suuremat kogemust, paremat olukordade hindamise oskust ja suuremat vastutustunnet kui isikult, kes on alles hiljuti abipolitseinikuks saanud.

Punkti 5 alusel hinnatakse abipolitseiniku varasemat käitumist politsei tegevuses. Arvesse võetakse, kas abipolitseinik on varem täitnud oma ülesandeid nõuetekohaselt või on tal esinenud rikkumisi. Korduvad rikkumised või süsteemne hooletus võivad suurendada vastutuse ulatust.

Punkti 6 kohaselt hinnatakse PPA võimalusi kahju vältida. Kahju ennetamine ei ole üksnes abipolitseiniku kohustus, vaid eeldab ka asutusepoolset piisavat korraldust, sealhulgas sobivat väljaõpet, juhendamist, järelevalvet ja varustuse tagamist. Kui kahju tekkis seetõttu, et PPA ei loonud piisavaid tingimusi kahju vältimiseks, ei ole põhjendatud panna vastutust täiel määral abipolitseinikule. Abipolitseinik tegutseb alati PPA juhtimisel ja tema ressursse kasutades, mistõttu tuleb hinnata ka organisatsiooni rolli kahju tekkimisel.

Lõikega 5 sätestatakse abipolitseiniku varaline vastutus ülempiiri juhtudel, kui kahju ei ole tekitatud tahtlikult. Sellisel juhul ei tohi nõutav hüvitis ületada kuuekordset kahju tekitamise kuule eelnenud Statistikaameti avaldatud viimast kuu keskmist brutopalka. Vastutuspiirangu eesmärk on vältida olukorda, kus abipolitseinik satuks hooletusest või raskest hooletusest toime pandud rikkumise tõttu ebaproportsionaalselt suure rahalise koormuse alla. Sama vastutuspiirang kehtib nii hooletuse kui ka raske hooletuse korral.

Lõikega 5 sätestatud abipolitseiniku varalise vastutuse ülempiiri eesmärk on tagada tasakaal ühelt poolt avaliku huvi ja vara kaitse ning teiselt poolt isiku majandusliku toimetuleku ja vabatahtliku tegevuse jätkusuutlikkuse vahel. Statistikaameti avaldatud kuuekordse viimase kuu keskmise brutopalga ülempiir tagab, et kahju hüvitamise nõue on piisavalt tuntav ja distsiplineeriv, kuid samas väldib olukorda, kus üksikust eksimusest tulenev kahju tooks kaasa pikaajalise või ületamatu rahalise koormuse. Selline piirang on eriti oluline, kui arvestada, et abipolitseinik ei ole kutseline ametnik ega saa oma tegevuse eest töötasu, vaid täidab avaliku võimu ülesandeid vabatahtlikult.

Regulatsiooniga ei vabastata abipolitseinikku vastutusest, vaid piiratakse vastutuse ulatust juhtudel, kus puudub tahtlus. Tahtliku kahju tekitamise korral vastutuspiirang ei kohaldu, mis tagab, et raskemad ja teadlikud rikkumised on käsitletud rangemalt. Seega eristatakse seaduses

selgelt tahtlikku ja tahtluseta käitumist ning kohandatakse vastutuse ulatus vastavalt süü raskusele.

Lõikega 6 nähakse ette, et käesolevas paragrahvis sätestatud kahju hüvitamise korrale kohaldatakse avaliku teenistuse seaduse § 81. See tähendab, et abipolitseiniku tekitatud varalise kahju hüvitamise menetlus toimub ATS-is sätestatud korras. Kahju hüvitatakse kirjaliku kahju hüvitamise ettepaneku alusel. PPA teeb abipolitseinikule ettepaneku, milles märgitakse kahju hüvitamise ulatus, kord ja tähtaeg ning hüvitise nõudmise aluseks olevad asjaolud. Abipolitseinik vastab ettepanekule kirjalikult, märkides, kas ta nõustub kahju hüvitama või keeldub sellest.

Kahju hüvitamise ettepaneku võib teha kolme kuu jooksul alates päevast, mil PPA sai või pidi teada saama kahju tekkimisest ja kahju tekitanud abipolitseinikust, kuid hiljemalt kolme aasta jooksul kahju tekkimisest. Abipolitseinikule tuleb vastamiseks anda vähemalt 14 kalendripäeva. Kui abipolitseinik ei vasta ettepanekule tähtajaks, keeldub kahju hüvitamisest või ei täida hüvitamise kohustust ettepanekus määratud tähtajaks, võib PPA pöörduda kahju hüvitamise nõudega halduskohtusse.

Eelnõu 8. peatükk. Abipolitseiniku astme tõstmine ja langetamine, abipolitseiniku staatuse peatamine ja taastamine ning staatusest vabastamine

Käesolevas peatükis käsitletakse abipolitseiniku astme tõstmist ja langetamist, staatuse ajutist peatamist ja taastamist ning staatusest vabastamist. Eelnõu eesmärk on selgelt eristada ja sisuliselt piiritleda olukorrad, kus abipolitseiniku rolli ja pädevust on võimalik kohandada, ning juhtumid, kus on põhjendatud abipolitseiniku staatuse lõpetamine. Kehtivas APolS-is on abipolitseiniku staatusega seotud reageerimisvõimalused piiratud ning keskenduvad valdavalt staatusest vabastamisele, samas kui ajutiste või leebemate meetmete rakendamine ei ole selgelt reguleeritud. Eelnõuga luuakse seevastu astmeline ja paindlik raamistik, mis võimaldab abipolitseiniku staatust ja pädevust muuta vastavalt konkreetsele olukorrale, rikkumise raskusele ja asjaoludele. Kolmeastmelise abipolitseinike süsteemi ning staatuse peatamise regulatsiooni kehtestamine võimaldab senisest selgemini siduda abipolitseiniku õigused, kohustused ja vastutuse ning tagada, et reageerimine oleks ühtaegu õigusselge, proportsionaalne ja avalikku huvi arvestav.

Eelnõu §-ga 49 reguleeritakse abipolitseiniku astme tõstmist.

Kehtivas APolS-is sellist regulatsiooni ei ole. Õigusselguse mõttes on uue APolS-iga reguleeritud, kuidas toimub abipolitseiniku astme tõstmine ehk kõrgemale astmele üleviimine.

Lõike 1 kohaselt on abipolitseiniku astme tõstmine abipolitseiniku soovil PPA peadirektori või tema volitatud isiku haldusaktiga abipolitseinikule senisest kõrgema astme andmine. Astme tõstmine toimub haldusotsusega, millega viiakse abipolitseinik senisest kõrgemale astmele. Selline regulatsioon tagab, et abipolitseinike astmesüsteemi rakendamine ja edasiliikumine on juhitud, ühtsete põhimõtete alusel otsustatud, jälgitav ning kontrollitav. Sättes rõhutatakse, et astme tõstmine toimub abipolitseiniku soovil. Selline täpsustus tagab õigusselguse, et abipolitseiniku astet ei tõsteta üksnes põhjusel, et isik vastab käesoleva seaduses sätestatud nõuetele, vaid astme tõstmise eelduseks on ka abipolitseiniku enda tahe. Arvestades, et abipolitseinik osaleb politsei tegevuses vabatahtlikult, peab ka kõrgema astme taotlemine lähtuma isiku valmisolekust võtta suurem vastutus ja täita kõrgema astmega seotud ülesandeid.

Lõikega 2 sätestatakse nõuded, millele peab vastama I astme abipolitseinik, et abipolitseiniku I astet saaks tõsta II astmeks. Nõuete kehtestamise eesmärk on tagada, et kõrgemale astmele tõstetav abipolitseinik vastab haridusnõudele, omab piisavat ettevalmistust, tervislikku ja kehalist võimekust ning erialaseid teadmisi ja oskusi. II astme abipolitseinikuks saamine eeldab, et abipolitseinikul on vähemalt keskharidus või erandkorras keskharidus omandamisel. Selline regulatsioon võimaldab kaasata motiveeritud isikuid, kes ei ole veel haridust lõplikult omandanud. Lisaks peab abipolitseinik olema läbinud abipolitseinikule ettenähtud tervisekontrolli ja sooritanud kehalise ettevalmistuse katsed vastavalt abipolitseiniku tegevuse eeskirjale. Samuti peab abipolitseinik olema edukalt läbinud II astme abipolitseiniku väljaõppe. Väljaõppe läbimise nõude eesmärk on tagada, et kõrgemale astmele tõstetaval abipolitseinikul on II astme ülesannete täitmiseks vajalikud teadmised ja praktilised oskused. Kui kõik loetletud eeldused on täidetud, tõstetakse abipolitseiniku I aste II astmeks.

Lõikega 3 sätestatakse nõuded, millele peab vastama II astme abipolitseinik, et tema astet saaks tõsta III astmeks. Nende nõuete eesmärk on tagada, et kõrgeimale astmele tõstetaval isikul on piisav keeleoskus, praktiline kogemus ning erialane ettevalmistus, mis võimaldavad tal täita suurema vastutuse ja iseseisvusega seotud ülesandeid.

III astme abipolitseinikuks saamise eeldused on eesti keele valdamine vähemalt C1-tasemel ja vähemalt üheaastane II astme abipolitseiniku staaž. Staažinõue tagab piisava kogemuse II astme ülesannete täitmisel. Lisaks peab abipolitseinik olema osalenud viimase kolme aasta jooksul politsei tegevuses vähemalt 120 tunni ulatuses, mis tagab vajaliku praktilise panuse. Samuti peab abipolitseinik olema edukalt läbinud III astme abipolitseiniku väljaõppe, mille eesmärk on omandada vajalikud eriteadmised ja -oskused, et täita kõrgema astme õigusi ja kohustusi.

Oluline on rõhutada, et käesolevas lõikes sätestatud miinimumnõuetele vastamine ei taga automaatselt aste tõstmist. PPA saadab abipolitseiniku, kes vastab keele ja staaži nõuetele III astme abipolitseiniku väljaõppesse vastavalt vajadusele ja võimalustele.

Lõike 4 eesmärk on tagada kriisiolukorras PPA võimekus tõsta abipolitseinike II aste kiiresti III astmeks. Säte võimaldab erandkorras ja ajutiselt, üksnes kriisiolukorra kestel, tõsta abipolitseiniku II aste III astmeks tavapärasest kiiremini. Lõikega 4 sätestatud erand võimaldab kriisiolukorra ajal loobuda üksnes nõudest, mille kohaselt peab abipolitseinik omama II astme abipolitseiniku staaži vähemalt ühe aasta. Muud käesolevas seaduses sätestatud nõuded, sealhulgas üldnõuded abipolitseinikule, keeleoskuse nõue ning III astme ülesannete täitmiseks ettenähtud väljaõppe läbimine, peavad olema täidetud ka kriisiolukorras. Sätte kohaldamine on ajaliselt piiratud kriisiolukorra kestusega.

Lõike 5 kohaselt ei tõsteta abipolitseiniku astet kehtiva distsiplinaarkaristuse korral, sest distsiplinaarkaristus viitab sellele, et isik on rikkunud oma kohustusi või käitunud ebaeeskujulikult. Kui isikul on kehtiv karistus, tähendab see, et tema käitumine ei olnud hetkel vastavuses politseitöö eetika ja nõuetega.

Eelnõu §-ga 50 reguleeritakse abipolitseiniku astme langetamist.

Astme langetamine käesoleva paragrahvi alusel ei ole karistuslik meede. Eesmärk on tagada, et abipolitseiniku aste vastaks tema tegelikule valmisolekule, pädevusele ja seadusest tulenevate kohustuste täitmisele. Käesoleva paragrahvi alusel tehtud abipolitseiniku astme langetamine on haldusotsus, millega muudetakse abipolitseiniku staatust. Seadus ei näe ette astme automaatset ega lihtsustatud taastamist pärast selle langetamist. Kui abipolitseinik soovib edaspidi omandada kõrgema astme, kohaldatakse tema suhtes muutmata kujul käesolevas seaduses sätestatud astme tõstmise korda. See tähendab, et abipolitseinik peab vastama kõigile vastava

astme andmiseks ettenähtud nõuetele, sealhulgas staaži-, väljaõppe-, keeleoskuse ja muudele seadusest tulenevatele tingimustele, ning astme tõstmine toimub PPA otsusel. Selline regulatsioon tagab abipolitseinike süsteemi läbipaistvuse, võrdse kohtlemise ning välistab olukorra, kus astme langetamist käsitletaks ajutise või automaatselt pöörduva meetmena.

Lõikega 1 sätestatakse, et abipolitseiniku astme langetamine on PPA peadirektori või tema volitatud isiku haldusaktiga senisest madalama astme andmine. Kehtivas APolS-is sellist regulatsiooni ei ole. Uue APolS-iga luuakse selge õiguslik alus astme langetamiseks, et tagada õigusselgus, läbipaistvus ja ühtne praktika.

Lõikega 2 sätestatakse juhud, millal abipolitseiniku II või III aste langetatakse I astmeks. Tegemist on juhtudega, kus abipolitseinik ise soovib kõrgema astme ülesannetest loobuda või ei täida seaduses sätestatud kohustusi, mis on II või III astme säilitamise eelduseks.

Punkti 1 kohaselt langetatakse abipolitseiniku II või III aste I astmeks juhul, kui abipolitseinik on esitanud taotluse kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis. Sättes arvestatakse abipolitseiniku tegevuse vabatahtlikku iseloomu ning võimaldatakse isikul loobuda II või III astme abipolitseiniku õigustest ja kohustustest abipolitseiniku staatusest loobumata. Kõrgema astme abipolitseiniku ülesannete täitmine eeldab regulaarset õppes osalemist, oskuste hoidmist ning suuremat vastutust. Kui abipolitseinik ei soovi või ei ole enam valmis neid kohustusi täitma, võimaldab säte tal jätkata politsei tegevuses osalemist I astme abipolitseinikuna. Sellega säilitatakse abipolitseiniku kaasatus talle sobivamas mahus ning välditakse olukorda, kus isik peaks abipolitseiniku staatusest loobuma üksnes seetõttu, et ta ei soovi enam täita kõrgema astme ülesandeid. Regulatsiooniga toetatakse paindlikku ja jätkusuutlikku abipolitseinike süsteemi.

Punkti 2 kohaselt langetatakse abipolitseiniku II või III aste I astmeks juhul, kui abipolitseinik ei täida tähtaegselt käesoleva seaduse § 56 lõigetes 3–6 nimetatud nõudeid. Nimetatud sätted § 56 lõigetes 3–6 on üleminekusätted, mis on kehtestatud seoses uue APolS-i vastuvõtmisega ning nende eesmärk on reguleerida seniste abipolitseinike üleviimist uude, seadusega kehtestatud astmestikku.

APolS § 56 lõigetes 3 ja 5 on sätestatud tähtajad, mille jooksul peavad kehtiva APolS-i alusel tegutsevad abipolitseinikud läbima PPA peadirektori kehtestatud mahus õppe, et vastata II või III astme abipolitseiniku väljaõppe- ja pädevusnõuetele. Lõigetes 4 ja 6 on ette nähtud täiendavad üleminekusätted nendele abipolitseinikele, kes ei vasta uue APolS-i jõustumisel veel täielikult haridus- või kehalise ettevalmistuse nõuetele, võimaldades neil kindlaksmääratud tähtaja jooksul oma vastavus saavutada.

Kui abipolitseinik ei täida nimetatud kohustusi ettenähtud tähtajaks ega kasuta talle seadusega antud üleminekuperioodi uue APolS-i nõuetega kooskõlla viimiseks, ei vasta ta enam II või III astme abipolitseiniku eeldustele. Sellisel juhul on astme langetamine I astmeks põhjendatud ja vajalik meede, mis tagab, et abipolitseinik jätkab tegevust üksnes sellises rollis ja ulatuses, mis vastab tema tegelikule valmisolekule, pädevusele ja kohustuste täitmise tasemele.

Lõikega 3 sätestatakse juhud, millal abipolitseiniku II või III aste võib langetada I astmeks. Tegemist on kaalutlusotsusega, mille puhul hinnatakse konkreetseid asjaolusid ja abipolitseiniku vastavust seaduses sätestatud nõuetele.

Punktiga 1 sätestatakse, et abipolitseiniku II või III astme võib langetada I astmeks juhul, kui abipolitseinik ei ole täitnud käesoleva seaduse § 14 lõikes 5 nimetatud iga-aastast turvataktika ja vahetu sunni täiendõppe läbimise kohustust. Nimetatud täiendõppe eesmärk

on tagada, et abipolitseiniku teadmised ja praktilised oskused oleksid pidevalt ajakohased ning vastaksid taktikalistele nõuetele, eelkõige vahetu sunni rakendamisel. Vahetu sunni kasutamine on kõrge riskiga tegevus, mis eeldab olukorra kiiret ja õiget hindamist ning nõuetekohase taktika valdamist. Seega on regulaarne täiendõpe vältimatu, et hoiduda vigadest, mis võivad kaasa tuua põhiõiguste rikkumise või ohu abipolitseiniku enda, politseiametnike või kolmandate isikute elule ja tervisele. Seetõttu on täiendõppe läbimine II ja III astme abipolitseiniku oluline eeltingimus.

Samas ei ole täiendõppe kohustuse täitmata jätmine alati sisuliselt võrdne olukorraga, kus abipolitseinik ei oleks võimeline oma ülesandeid täitma. Täiendõppe läbimata jätmine võib olla ajutine ning tingitud objektiivsetest või isikust mittesõltuvatest asjaoludest, nagu haigestumine, vigastus või muud mõjuvad põhjused. Seetõttu ei ole põhjendatud sätestada automaatset astme langetamise kohustust igal täiendõppe tähtaja ületamise juhul.

Sätte sõnastus „võib langetada“ annab PPA-le kaalutlusõiguse hinnata täiendõppe läbimata jätmise põhjuseid, kestust ja mõju konkreetse abipolitseiniku tegevusele ning otsustada, kas astme langetamine on vajalik. See võimaldab eristada olukordi, kus täiendõppe puudumine kujutab endast tegelikku riski, nendest juhtudest, kus piisab leebematest meetmetest, näiteks täiendava tähtaja andmisest või ajutistest piirangutest teatud ülesannete täitmisel.

Astme langetamine I astmeks on seejuures proportsionaalne meede, mis võimaldab abipolitseinikul jätkata politsei tegevuses osalemist madalama vastutuse ja riskiga ülesannetes kuni nõutava täiendõppe läbimiseni. Regulatsiooni eesmärk ei ole karistamine, vaid õiglase lahenduse leidmine, arvestades konkreetse juhtumi asjaolusid kogumis.

Punkti 2 kohaselt võib abipolitseiniku II või III aste langetada I astmeks juhul, kui abipolitseinik ei vasta käesoleva seaduse § 5 lõike 2 punktides 2 ja 3 sätestatud nõuetele.

Käesolevas sättes on kasutatud sõnastust „võib langetada“, mis annab PPA-le kaalutlusõiguse otsustada, kas abipolitseiniku II või III astme langetamine I astmeks on konkreetsetel asjaoludel vajalik ja põhjendatud. Kaalutlusõiguse kasutamine on kooskõlas hea halduse ja proportsionaalsuse põhimõtetega ning väldib olukordi, kus formaalne nõuetele mittevastamine tooks automaatselt kaasa ebamõistliku või ülemäärase tagajärje.

Kehalise ettevalmistuse ja tervisenõuetele mittevastamine võib olla ajutise iseloomuga või olla tingitud isikust mittesõltuvatest asjaoludest, nagu lühiajaline haigus, vigastus, taastusravi või muu mõjuv põhjus. Sellistes olukordades ei ole alati vajalik ega põhjendatud astet kohe langetada, kui on alust eeldada, et abipolitseinik taastab lähitulevikus nõuetele vastavuse.

Kaalutlusõigus võimaldab arvestada ka nõuetele mittevastamise ulatust ja tegelikku mõju abipolitseiniku ülesannete täitmisele. Automaatne astme langetamine ei oleks sellisel juhul proportsionaalne ega vajalik. Lisaks võimaldab kaalutlusõigus hinnata abipolitseiniku varasemat teenistuskäiku ja käitumist. Kui abipolitseinik on pikema aja jooksul täitnud oma ülesandeid nõuetekohaselt ja avaldanud valmisolekut nõuetele vastavus taastada, on põhjendatud rakendada paindlikumat lähenemisviisi, näiteks anda lisatähtaeg või piirata ajutiselt tema ülesandeid, ilma et oleks vaja kohe astet langetada.

Lõikega 4 sätestatakse juhud, millal abipolitseiniku III aste langetatakse II astmeks. Regulatsiooni eesmärk on tagada, et III astme abipolitseiniku staatus vastaks tema tegelikule pädevusele, vastutusele, valmisolekule ja seadusest tulenevate kohustuste täitmisele.

Punkti 1 kohaselt langetatakse abipolitseiniku III aste II astmeks juhul, kui abipolitseinik on esitanud sellekohase taotluse kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis. Abipolitseiniku isiklikud asjaolud, töö- või perekondlikud kohustused või terviseseisund võivad ajas muutuda, mistõttu ei pruugi isik soovida jätkata või olla võimeline jätkama III astme ülesannete täitmist. Säte võimaldab abipolitseinikul loobuda III astmega kaasnevast suuremast vastutusest ja iseseisvusest ilma, et ta peaks täielikult abipolitseiniku staatusest loobuma. See soodustab abipolitseinike jätkuvat kaasatust politsei tegevusse neile sobivamas mahus ning väldib olukorda, kus isik katkestaks oma panuse üksnes seetõttu, et ei soovi enam täita kõrgema astme ülesandeid.

Punkti 2 kohaselt langetatakse abipolitseiniku III aste II astmeks juhul, kui abipolitseinik ei ole täitnud käesoleva seaduse § 14 lõikes 6 nimetatud kohustust. See kohustus on seotud III astme abipolitseiniku kvalifikatsiooni ja pädevuse säilitamisega ning selle täitmata jätmine tähendab, et isik ei vasta enam III astme eeldustele. III astme abipolitseinik tegutseb politsei tegevuses suurema iseseisvuse ja vastutusega, mistõttu on põhjendatud, et selle astme säilitamine on seotud rangemate ja järjepidevalt täidetavate nõuetega. Kohustuse täitmata jätmisel on astme langetamne vajalik meede, mis tagab politsei tegevuse kvaliteedi.

Eelnõu §-ga 51 sätestatakse abipolitseiniku staatuse peatamine ja taastamine.

Kehtivas APolS-is ei ole sätestatud võimalust peatada abipolitseiniku staatus. Samas võib ette tulla olukordi, kus abipolitseinik ei saa teatud perioodil politseitöös osaleda, näiteks tervislikel põhjustel, raseduse, perekondlike sündmuste ja põhitöö muutuste tõttu. Kehtiv APolS-i regulatsioon on tekitanud praktikas mitmeid probleeme.

Näiteks ajutiselt mitteaktiivne abipolitseinik on kohustatud igal aastal läbima täiendkoolituse ning kui talle on väljastatud relv, peab ta vähemalt kord aastas sooritama lasketesti. Samuti peab tal olema kehtiv tervisetõend, mida tuleb uuendada iga kolme aasta tagant. Kui ta neid nõudeid ei täida, tuleb ta seaduse kohaselt abipolitseiniku staatusest vabastada. See ei ole aga õiglane ega praktiline, sest elus tuleb ette perioode, mil aktiivne panustamine ei ole alati võimalik. Seetõttu nähakse **uues APolS-is ette võimalus peatada abipolitseiniku staatus**, vabastades ta sel perioodil abipolitseinikuna kehtivatest kohustustest, ja tal puudub õigus osaleda politsei tegevustes või tegutseda muul viisil PPA nimel. Sarnane regulatsioon on ka kaitseliidu seaduses, mille §-s 29 on sätestatud, et kaitseliidu liikmesust saab ajutiselt peatada. Abipolitseiniku staatuse peatamist võib võrrelda kõrgkoolis võetava akadeemilise puhkusega, mis võimaldab ajutiselt kohustustest vabastada, kuid jätab võimaluse hiljem tagasi pöörduda. Kuna abipolitseiniku staatuse peatamine on ajutine, siis ei ole peatatud staatusega isikul õigust osaleda politsei tegevuses, kasutada PPA vara ega esineda abipolitseinikuna. Peatumise perioodiks peab isik PPA nõudmisel tagastama kogu talle kasutusse antud PPA vara.

Lõike 1 kohaselt peatatakse abipolitseiniku staatus PPA peadirektori või tema volitatud isiku haldusaktiga kahel juhul. Selle lõike puhul on tegemist siduva otsustusega, st PPA-l puudub kaalutlusõigus. See tähendab, et kui käesolevas lõikes sätestatud asjaolud esinevad, tuleb abipolitseiniku staatus peatada. Kaalutlusõiguse puudumine on põhjendatud vajadusega tagada õigusselgus, ühtne praktika ja abipolitseinike võrdne kohtlemine.

Punkti 1 alusel peatatakse abipolitseiniku staatus ajaks, mil abipolitseinik on kriminaalasjas kahtlustatav või süüdistatav. Sätte eesmärk on tagada politsei tegevuse usaldusväärsus ja vältida olukorda, kus politsei tegevuses osaleb isik, kelle suhtes toimub kriminaalmenetlus. Näiteks võib tuua kriminaalmenetluse vägivaldse kuriteo, varavastase süüteo või muu teo, mis oma olemuselt võib olla vastuolus politsei ja abipolitseiniku rolliga avaliku korra ja turvalisuse tagamisel. Sellistes olukordades võib abipolitseiniku jätkuv

osalemine politsei tegevuses kahjustada politsei mainet. Staatuse peatamine on ajutine meede, mis kehtib menetluse kestel ega tähenda abipolitseiniku süüdiolekut. Vastupidi, säte on kooskõlas KrMS §-s 7 sätestatud süütuse presumptsiooni põhimõttega, mille kohaselt ei käsitleta kedagi kuriteos süüdi olevana enne jõustunud süüdimõistvat kohtuotsust. Menetluse lõppemisel otsustatakse abipolitseiniku staatuse taastamine või vabastamine vastavalt menetluse tulemusele ja seaduses sätestatud alustele.

Punkti 2 alusel peatatakse abipolitseiniku staatus juhul, kui abipolitseinik on esitanud kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis taotluse abipolitseiniku staatuse peatamiseks tähtajaga, mis ei või olla lühem kui üks aasta ega pikem kui kolm aastat. Sättes arvestatakse abipolitseiniku tegevuse vabatahtlikku iseloomu ning võimaldatakse isikul ajutiselt loobuda politsei tegevuses osalemisest ilma abipolitseiniku staatusest lõplikult loobumata. Selline vajadus võib tekkida näiteks seoses perekondlike kohustuste, terviseseisundi, ajutise välismaal viibimise või muude eluliste asjaoludega. Samuti hõlmab säte olukordi, kus abipolitseinik asub ajutiselt täitma teist teenistus- või õiguslikku rolli, mis ei ole abipolitseiniku staatusega samaaegselt lubatav.

Staatuse peatamine käesoleva lõike alusel on ajutine ning selle eesmärk on tagada paindlikkus abipolitseinike süsteemis. Üheaastase miinimumtähtaja eesmärk on vältida staatuse peatamise kasutamist lühiajaliste või üksikute eemalviibimiste puhuks ning suunata selliste olukordade lahendamine tavapärase tegevuse korraldamise kaudu. Abipolitseiniku roll eeldab pidevat seotust politsei tegevusega ning kuuekuuline või sellest lühem eemalolek võib praktikas tuleneda ajutistest ja mööduvatest asjaoludest, mida on võimalik lahendada tegevuse korraldamise kaudu ilma isiku staatust formaalselt muutmata. Üheaastane miinimumperiood tähistab seevastu sisuliselt pikemaajalist eemalolekut, mis põhjendab ka õiguslikult eristatava staatuse peatamise rakendamist. Kolmeaastase maksimumtähtaja kehtestamine tagab omakorda tasakaalu abipolitseiniku isiklike huvide ja PPA vajaduse vahel hoida abipolitseinike arvestus ajakohane ning süsteem toimiv. Kolm aastat on piisavalt pikk aeg, et võimaldada abipolitseinikul lahendada ajutisi, kuid sisuliselt olulisi elulisi takistusi, kuid samas piisavalt lühike, et vältida olukorda, kus pikaajalise eemaloleku tõttu kaotab abipolitseinik sideme politsei tegevusega ning tema pädevuse säilitamine ei ole enam mõistlik ilma täiendava väljaõppeta. Seega toetab ajaline piir nii õigusselguse põhimõtet kui ka abipolitseinike süsteemi kvaliteedi ja usaldusväärsuse tagamist. Teisalt väldib selge ajalise piiri kehtestamine olukorda, kus abipolitseiniku staatus jääb määramata ajaks peatunuks.

> **Näide.** Abipolitseinik asub kaheks aastaks välisriiki magistriõpingutele ega saa seetõttu politseid abistada. Sellisel juhul on mõistlik abipolitseiniku taotlusel peatada staatus kaheks aastaks, sest nii abipolitseinik kui ka PPA teavad, et naasmine on võimalik, kuid samal ajal ei pea abipolitseinik oma rollist lõplikult loobuma.

> **Näide.** Kui abipolitseinik sooviks staatust peatada näiteks viieks aastaks, ei oleks enam tegemist ajutise peatumisega, vaid sisuliselt abipolitseiniku tegevuse katkemisega. Viie aasta jooksul võivad oluliselt muutuda nii õigusaktid kui ka teenistuspraktika, mistõttu ei oleks enam mõistlik käsitleda seda peatamisena. Sellises olukorras tuleks pigem kaaluda isiku abipolitseiniku staatusest vabastamist ja võimaluse korral hiljem selle uuesti taotlemist.

Lõikega 2 sätestatakse, et abipolitseiniku taotlusel ei või abipolitseiniku staatuse peatamise tähtaeg ületada järjestikku kolme aastat. Vastav säte tagab õigusselguse ning välistab olukorra, kus abipolitseinik taotled abipolitseiniku staatuse peatamise pikendamist kolme aastase tähtaja saabumise järgselt. Kuigi abipolitseinik osaleb PPA tegevuses vabatahtlikult ning vastavalt oma võimalustele, ei ole põhjendatud pidada arvestatust

abipolitseiniku üle, kellel tegelikkuses ei ole võimalik politsei tegevuses osaleda. Meede ei ole karistuslik, vaid võimaldab hoida PPA-l abipolitseinike arvestust ajakohasena. Juhul, kui abipolitseinik vabastatakse staatusest, ei välista see võimalust taotleda abipolitseiniku staatust uuesti, kui tema elukorraldus või muud asjaolud seda võimaldavad.

Lõikega 3 sätestatakse juhud, mil abipolitseiniku staatuse võib peatada PPA peadirektori või tema volitatud isiku haldusaktiga. Erinevalt lõikest 1 on tegemist kaalutlusotsusega, mille puhul hinnatakse konkreetse juhtumi asjaolusid ning staatuse peatamise vajalikkust ja proportsionaalsust.

Punkti 1 kohaselt võib abipolitseiniku staatuse peatada juhul, kui abipolitseinik suunatakse käesoleva seaduse § 12 lõikes 2 sätestatud alusel tervisekontrolli, kuni kehtiva tervisetõendi väljastamiseni, kuid mitte kauemaks kui üheks aastaks. Tegemist on erandkorras läbiviidava perioodilise tervisekontrolliga, kuhu abipolitseinik suunatakse enne tervisetõendi tavapärast kehtivuse lõppemist juhul, kui tekib põhjendatud vajadus hinnata tema terviseseisundi vastavust abipolitseinikule kehtestatud tervisenõuetele.

Selline erakorraline suunamine perioodilisse tervisekontrolli ei tähenda automaatselt, et abipolitseinik ei vasta tervisenõuetele, vaid on ennetav meede, mille eesmärk on selgitada välja terviseseisundi vastavus enne edasist osalemist politsei tegevuses. Kuna abipolitseiniku ülesanded võivad hõlmata füüsilist pingutust, vahetu sunni rakendamist ning osalemist olukordades, mis eeldavad head reageerimisvõimet ja tervislikku valmisolekut, on põhjendatud hinnata terviseseisundit viivitamata, ilma tavapärase tervisekontrolli tähtaja saabumist ootamata. Sätte eesmärk on tagada, et politsei tegevuses osaleks üksnes isik, kelle terviseseisund vastab abipolitseinikule kehtestatud tervisenõuetele ning kes on võimeline täitma talle pandud ülesandeid ohutult nii enda kui ka teiste isikute suhtes.

Abipolitseiniku staatuse peatamine sellises olukorras on oma olemuselt ajutine ja ennetav meede, mitte karistus. Peatamine ei tähenda abipolitseiniku staatuse lõppemist ega püsivat kõrvaldamist politsei tegevusest, vaid võimaldab ajutiselt välistada isiku osalemise politsei tegevuses kuni tervisenõuetele vastavuse selgumiseni. Kehtiva tervisetõendi väljastamisel taastub abipolitseiniku staatus ning tal on võimalik jätkata politsei tegevuses osalemist.

Sättes ette nähtud üheaastane maksimaalne peatamise tähtaeg tagab meetme proportsionaalsuse ning välistab olukorra, kus abipolitseiniku staatus jääks määramata ajaks peatatuks. Kui tervisekontrolli tulemusel ei ole võimalik ühe aasta jooksul tervisenõuetele vastavust kinnitada, tuleb hinnata edasisi meetmeid vastavalt APolS-is sätestatule.

Sõnastus „võib peatada“ annab PPA-le kaalutlusõiguse hinnata tervisekontrolli suunamise põhjuseid, iseloomu ja eeldatavat kestust. Kaalutlusõigus võimaldab eristada olukordi, kus tervisekontroll on formaalne või lühiajaline ning ei nõua kohest staatuse peatamist, nendest juhtudest, kus abipolitseiniku jätkuv osalemine politsei tegevuses kujutaks endast reaalsemat riski. See võimaldab rakendada meedet üksnes juhul, kui see on konkreetse juhtumi asjaolusid arvestades vajalik ja põhjendatud.

Näited:

- Abipolitseiniku staatuse peatamine tervisekontrolli ajaks võib olla põhjendatud olukorras, kus abipolitseinik saab politsei tegevuses osaledes vigastuse, mille mõju tema füüsilisele võimekusele ei ole kohe selge. Sellisel juhul on vaja enne tervisekontrolli tulemust, et otsustada, kas kaasata isik taas politsei tegevusse.
- Abipolitseiniku terviseseisundi muutusele viitavad märgid ilmnevad politsei tegevuses osalemisel, näiteks ootamatu minestamine, tasakaaluhäired või muud sümptomid, mis

võivad viidata terviseriskile. Sellises olukorras on põhjendatud suunata abipolitseinik tervisekontrolli ning peatada tema staatus kuni tervisenõuetele vastavuse selgumiseni, et vältida ohtu nii abipolitseinikule endale kui ka teistele isikutele.

- Abipolitseinik teavitab ise terviseprobleemist, mis võib mõjutada tema osalemist politsei tegevuses, näiteks nägemise või kuulmise oluline halvenemine või kroonilise haiguse ägenemine.

Punkti 2 kohaselt võib abipolitseiniku staatuse peatada käesoleva seaduse § 47 lõikes 2 nimetatud distsiplinaarmenetluse ajaks. Selline võimalus on ette nähtud eeskätt juhtudeks, kus abipolitseiniku edasine osalemine politsei tegevuses menetluse ajal võib ohustada menetluse eesmärkide saavutamist, sealhulgas tõendite kogumise erapooletust, tunnistajate vaba ütluste andmist või teenistusliku korra ja töökeskkonna toimimist. Samuti võimaldab staatuse ajutine peatamine kaitsta politsei usaldusväärsust olukordades, kus menetluse esemeks on raskema iseloomuga rikkumised.

> **Näide.** Abipolitseinikku kahtlustatakse selles, et ta on politsei tegevuse käigus avaldanud õigustamata isikuandmeid. Alustatakse distsiplinaarmenetlust, et selgitada välja tema vastutus. Menetluse ajaks peatatakse abipolitseiniku staatus, sest vastasel juhul võiks ta jätkuvalt omada juurdepääsu politseitööga seotud infole ja ressurssidele, mis võib kahjustada uurimise objektiivsust või tuua kaasa lisariske. Kui menetlus lõpeb ja rikkumine ei leia kinnitust, taastatakse staatus. Kui aga rikkumine leiab kinnitust, võib järgneda staatusest vabastamine.

Säte on sisuliselt võrreldav ATS-is sätestatud ametniku teenistusest kõrvaldamise regulatsiooniga. ATS § 78 kohaselt on võimalik ametnik distsiplinaarmenetluse ajaks teenistusest kõrvaldada juhul, kui esialgse hinnangu kohaselt võib menetluse tulemusena järgneda teenistusest vabastamine. Mõlemal juhul on tegemist ajutise meetmega, mille eesmärk on kaitsta teenistuse huve ja säilitada avaliku võimu teostamise usaldusväärsus menetluse ajaks, ilma et tehtaks lõplikke järeldusi isiku vastutuse kohta. Menetluse lõppemisel otsustatakse abipolitseiniku staatuse taastamine või vajaduse korral abipolitseiniku staatusest vabastamine vastavalt menetluse tulemusele ja APolS-is sätestatud alustele. Seega on staatuse peatamine ajutine lahendus, mis tagab tasakaalu abipolitseiniku õiguste, süütuse presumptsiooni ja politsei tegevuse usaldusväärsuse vahel. Lõikes 2 sätestatud kaalutlusõigus tagab paindliku ja proportsionaalse lähenemisviisi, võimaldades PPA-l igal üksikjuhul hinnata, kas abipolitseiniku staatuse peatamine on vajalik.

Lõikega 4 sätestatakse, et abipolitseiniku staatusega sisekaitselise rakenduskõrgkooli kadeti abipolitseiniku staatus peatatakse tema nimetamisel PPA koosseisuvälise politseiametniku ametikohale õppepraktika läbimise ajaks. Tegemist on erilise olukorraga, sest õppepraktika läbimiseks nimetatakse kadett PPVS § 60 lõike 1 alusel PPA koosseisuvälise politseiametniku ametikohale. Sellisel juhul tegutseb kadett õppepraktika ajal politseiametniku õiguslikus raamistikus ning tema õigused, kohustused ja vastutus tulenevad ametikohale nimetamisest, mitte abipolitseiniku staatusest. Regulatsiooni eesmärk on vältida olukorda, kus isikul on samal ajal kaks erinevat politsei tegevusega seotud õiguslikku staatust. Seetõttu peatatakse kadeti abipolitseiniku staatus õppepraktika ajaks. Kuna kadeti nimetamine koosseisuvälise politseiametniku ametikohale vormistatakse käskkirjaga, on õigusselguse ja menetlusökonoomia huvides põhjendatud vormistada samas käskkirjas ka abipolitseiniku staatuse peatamine. Sellisel juhul lähtutakse peatamise vormistamisel ametikohale nimetamise pädevuse ja menetluse loogikast. Kadeti abipolitseiniku staatuse peatamine on tähtajaline ning seotud õppepraktika kestusega. Erinevalt muudest käesolevas paragrahvis sätestatud peatamise juhtudest ei ole pärast õppepraktika lõppemist vaja teha eraldi otsust abipolitseiniku staatuse

taastamiseks. Staatus taastub õppepraktika lõppemisel ehk ametikohale nimetamise tähtaja saabumisel, kui puudub muu seadusest tulenev alus staatuse peatamiseks või lõpetamiseks.

Lõikega 5 reguleeritakse abipolitseiniku õigusi ja kohustusi abipolitseiniku staatuse peatamise ajaks. Regulatsiooni eesmärk on tagada, et peatamise perioodil oleks abipolitseiniku õiguslik seos PPA-ga ajutiselt piiratud ulatuses, mis on vajalik peatamise aluseks olevate asjaolude arvestamiseks.

Punkti 1 kohaselt on abipolitseinikul keelatud osaleda politsei tegevuses või tegutseda muul viisil PPA nimel. See piirang on vajalik, kuna peatamise ajal ei ole abipolitseinikul õigust politsei ülesandeid täita ega avalikku võimu teostada. Piirangu eesmärk on vältida olukordi, kus isik tegutseb politsei nimel ilma kehtiva õigusliku aluseta, mis võiks kaasa tuua õigusrikkumisi, vastutuse ebaselgust ning kahjustada isikute põhiõigusi.

Punkti 2 kohaselt on abipolitseinikul keelatud kasutada abipolitseiniku tunnistust, ametimärki ja abipolitseiniku vormiriietust. Keelu kehtestamine on vajalik, et välistada eksitava mulje tekkimine abipolitseiniku volituste olemasolust ning vältida olukordi, kus kolmandad isikud võivad pidada peatatud staatusega abipolitseinikku politsei esindajaks.

Punkti 3 kohaselt ei ole abipolitseinikul kohustust läbida talle ettenähtud õpet ega sooritada arvestusi. Õppe ja teadmiste hindamise kohustus on lahutamatult seotud politsei tegevuses osalemisega ning eesmärgiga hoida abipolitseiniku pädevus ajakohasena. Peatamise ajal, mil abipolitseinik ei täida ülesandeid ega kasuta talle antud õigusi, ei ole põhjendatud nõuda temalt õppes osalemist ega teadmiste kontrolli. Seega ei pea abipolitseinik staatuse peatamise ajal läbima turvataktika ja vahetu sunni iga-aastast täiendusõpet ega sooritama tulirelva kandmise õiguse säilitamiseks ettenähtud lasketesti, samuti ei kohaldu talle kolmanda astme abipolitseinikele ette nähtud perioodiline arvestuse sooritamise kohustus.

Punkti 4 kohaselt ei ole abipolitseinikul kohustust läbida perioodilist tervisekontrolli, välja arvatud käesoleva paragrahvi lõike 3 punktis 1 nimetatud juhul. Tervisekontrolli kohustus on seotud vajadusega tagada, et abipolitseinik on tervise poolest võimeline politsei tegevuses osalema. Kuna peatamise ajal selliseid ülesandeid ei täideta, ei ole tervisekontrolli läbimine üldjuhul vajalik. Erand on ette nähtud juhtudeks, kus peatamise aluseks on tervisekontrolli vajadus ning kus kontrolli tulemused on eelduseks otsusele abipolitseiniku staatuse taastamise kohta.

Punkti 5 kohaselt ei ole abipolitseinikul kohustust täita kehalise ettevalmistuse nõudeid. Kehalise ettevalmistuse nõuded on kehtestatud politsei tegevuse füüsilise iseloomu tõttu ning nende täitmine on vajalik ülesannete ohutuks ja tõhusaks täitmiseks. Peatamise ajal ei osale abipolitseinik füüsiliselt nõudlikes politsei ülesannetes, mistõttu ei ole kehalise ettevalmistuse nõuete täitmine põhjendatud.

Lõikega 6 sätestatakse PPA peadirektori või tema volitatud isiku õigus kohustada abipolitseiniku staatuse peatamise korral abipolitseinikku tagastama talle väljastatud vara, sealhulgas abipolitseiniku tunnistuse, ametimärgi ja vormiriietuse, samuti relvad ja erivahendid.

Sätte eesmärk on tagada, et abipolitseiniku staatuse peatamise ajal oleks abipolitseiniku õiguslik seos PPA-ga piiratud ulatuses, mis vastab peatamise eesmärgile ja aluseks olevatele asjaoludele. Abipolitseiniku tunnistus, ametimärk, vormiriietus, relvad ja erivahendid ei ole pelgalt isiku valduses olevad esemed, vaid avaliku võimu teostamisega lahutamatult seotud

vahendid, mille kasutamine on lubatud üksnes kehtiva abipolitseiniku staatuse olemasolul politsei tegevuses osaledes.

Abipolitseiniku staatuse peatamine tähendab, et isikul puudub ajutiselt õigus osaleda politsei tegevuses, täita politsei ülesandeid ja teostada avalikku võimu. Sellises olukorras peab olema välistatud ka võimalus kasutada või hoida enda valduses esemeid, mis võimaldavad või soodustavad avaliku võimu teostamise muljet. Vara tagastamise kohustus tagab, et peatatud staatusega abipolitseinik ei saa esineda politsei esindajana. Sätte kehtestamine on vajalik õigusselguse ja õiguskindluse tagamiseks. Samuti on relvade ja erivahendite kasutamine lubatud üksnes isikutele, kellel on kehtiv pädevus ja õiguslik alus neid politsei ülesannete täitmisel kasutada. Abipolitseiniku staatuse peatamise ajal selline alus puudub ning seetõttu ei ole põhjendatud, et isik hoiaks enda valduses vahendeid, mille kasutamine võib kaasa tuua kõrgendatud ohu nii isikule endale kui ka teistele isikutele.

Sättega antakse PPA peadirektorile või tema volitatud isikule kaalutlusõigus otsustada vara tagastamise ulatuse ja vajaduse üle, arvestades konkreetse peatamise aluseid ja asjaolusid. See võimaldab rakendada meedet proportsionaalselt, võttes arvesse peatamise põhjuseid, selle eeldatavat kestust ning riske, mis võivad kaasneda vara jätkuva valduses hoidmisega. Regulatsioon on kooskõlas teiste sarnaste avalik-õiguslike staatuste regulatsiooniga, kus isiku õiguste ajutise peatamisega kaasneb ka talle antud sümbolite, varustuse ja vahendite kasutamise keeld ning nende tagastamise kohustus, näiteks kaitseliitlastel.

Lõikega 7 sätestatakse otsused, mille PPA peadirektor või tema volitatud isik peab tegema abipolitseiniku staatuse peatamise tähtaja saabumisel. Regulatsiooni eesmärk on tagada, et abipolitseiniku staatuse peatamine ei kujuneks määramata ajaks kehtivaks õiguslikuks vahepealseks seisundiks. Et abipolitseiniku staatus hõlmab avaliku võimu teostamise õigust ja politsei ülesannete täitmist, peab isiku staatuse jätkumine, muutmine või lõppemine olema selgelt dokumenteeritud ning õiguslikult määratletud. Seetõttu on vajalik, et peatamistähtaja möödumisel langetatakse üks lõikes loetletud otsustest.

Punkti 1 alusel otsustatakse abipolitseiniku staatuse taastamine. Staatuse taastamine on põhjendatud juhul, kui peatamise aluseks olnud asjaolud on ära langenud või kõrvaldatud ning puudub takistus abipolitseiniku õiguste ja kohustuste jätkamiseks. Juhul kui abipolitseiniku staatus peatatakse tema suhtes toimuva kriminaalmenetluse tõttu, on staatuse taastamine võimalik ainult juhul, kui kahtlustuse või süüdistuse alus on ära langenud. Kui abipolitseinik on esitanud taotluse oma staatuse peatamiseks kuni kolmeks aastaks, saab staatust taastada peatamisperioodi lõppemisel või juhul, kui isik soovib peatamist enne tähtaega lõpetada ja on esitanud PPA-le sellekohase taotluse. Taastamine on tavapärane olukordades, kus isiku varasem ajutine takistus – näiteks tööga seotud kohustused, õpingud, perekondlikud põhjused või välismaal viibimine – on lõppenud ning isik on valmis jätkama abipolitseinikuna. Kui abipolitseiniku staatus on peatatud tervisekontrolli vajaduse tõttu, saab staatust taastada pärast seda, kui isik on läbinud abipolitseinikule ettenähtud tervisekontrolli ning talle on väljastatud kehtiv tervisetõend. Taastamine on põhjendatud juhtudel, kus tervisehäire, mis võis ajutiselt takistada politsei tegevuses osalemist, on möödunud või stabiliseerunud ning tervishoiuteenuse osutaja on kinnitanud isiku vastavuse abipolitseinikule kehtestatud tervisenõuetele. Distsiplinaarmenetluse ajal peatatud abipolitseiniku staatuse saab taastada juhul, kui menetluse tulemusena ei tuvastata rikkumist või tuvastatakse selline rikkumine, mis ei mõjuta isiku jätkuvat sobivust abipolitseinikuna tegutsemiseks.

Punkti 2 alusel otsustatakse abipolitseiniku staatuse peatamise pikendamine. Abipolitseiniku staatuse peatamise pikendamine on vajalik juhul, kui peatamise aluseks olnud

asjaolud ei ole tähtaja möödumisel kõrvaldatud või kui ilmnevad uued asjaolud, mis takistavad abipolitseiniku osalemist politsei tegevuses. Sättega luuakse selge õiguslik alus peatamise jätkamiseks.

Isiku enda taotluse alusel peatatud staatust võib pikendada juhul, kui abipolitseinik esitab uue taotluse peatamisperioodi pikendamiseks ning PPA-l ei ole vastuväiteid peatamise jätkumisele. Pikendamine on lubatav üksnes ulatuses, mis ei ületa seadusega ettenähtud maksimaalset peatamise kestust, mis on kokku kuni kolm aastat järjest. Peatamise institutsioon on ette nähtud ajutise ja erandliku meetmena, mille eesmärk on võimaldada peatamise aluseks olevate asjaolude kõrvaldamist või nende selgumist.

Staatuse peatamise pikendamine on põhjendatud olukordades, kus abipolitseinikul püsivad samad või sarnased asjaolud, mille tõttu ta taotles esialgset peatamist, või kui on tekkinud uued ajutised, kuid mõjuvad põhjused, mis ei võimalda tal jätkata politsei tegevuses osalemist. Säte võimaldab paindlikku lähenemist, arvestades, et abipolitseiniku roll on vabatahtlik ning elu- ja tööolukorrad võivad muutuda viisil, mis ajutiselt ei võimalda aktiivset teenistust. Praktilise näitena võib tuua olukorra, kus abipolitseinik taotleb staatuse esialgset peatamist kaheks aastaks, kuna viibib vanemapuhkusel. Kui kaheaastase tähtaja lõppemisel ei ole isiku perekondlik olukord veel muutunud viisil, mis võimaldaks politsei tegevusse naasta, võib ta esitada uue taotluse peatamise pikendamiseks üheks lisa-aastaks. Sellisel juhul on pikendamine põhjendatud, sest isikul on jätkuvalt objektiivne vajadus olla abipolitseiniku tegevusest ajutiselt eemal.

Punkti 3 alusel otsustatakse abipolitseiniku astme langetamine. Abipolitseiniku astme langetamine on proportsionaalne võimalus olukorras, kus täielik vabastamine ei ole vältimatult vajalik. Kui abipolitseiniku staatus on peatatud tervisekontrolli läbimise kohustuse tõttu ning tervisekontrolli tulemused näitavad, et isik ei vasta enam abipolitseinikule kehtestatud tervisenõuetele, võib PPA peadirektor või tema volitatud isik otsustada abipolitseiniku astme langetamise. Astme langetamise eesmärk on tagada, et abipolitseinik saaks jätkata oma panust politsei tegevusse sellisel kujul ja ulatuses, mis vastab tema terviseseisundile ega sea ohtu ei teda ega teisi isikuid. Praktilise näitena võib tuua olukorra, kus abipolitseinik suunatakse tervisekontrolli vastavalt käesoleva seaduse § 12 lõikele 2 ja kontrolli tulemusel selgub, et tema tervisenäitajad ei vasta enam II või III astme abipolitseinikule kehtestatud tervisenõuetele. Sellisel juhul ei ole isik võimeline osalema politsei tegevuses, mis eeldab suuremat füüsilist koormust, ohuolukordade lahendamist või erivahendite kasutamist. Samas võib tervisekontroll näidata, et isik on võimeline täitma I astme abipolitseiniku ülesandeid, mis ei eelda tervisenõudeid ega füüsilist valmisolekut.

Punkti 4 alusel otsustatakse abipolitseinik staatusest vabastada. Staatusest vabastamine rakendub juhtudel, kus peatamise põhjused on olemuselt sellised, mis välistavad isiku edasise tegutsemise abipolitseinikuna või kui isik ei vasta enam APolS-ist tulenevatele nõuetele ja eeldustele. Tegemist on kõige ulatuslikuma mõjuga otsusega, mida võib teha üksnes siis, kui leebemad meetmed ei ole piisavad avaliku võimu teostamise nõuete kaitsmiseks.

Kui abipolitseiniku staatus on peatatud seoses kriminaalmenetluse algatamisega, ei saa isikut vabastada pelgalt kahtlustuse või süüdistuse esitamise põhjal, kuna süütuse presumptsioon välistab karistuslike tagajärgede kohaldamise enne menetluse lõppemist. Staatusest vabastamine on võimalik, **kui peatamise perioodi jooksul on isiku suhtes tehtud ja jõustunud süüdimõistev kohtuotsus tahtlikult toime pandud kuriteo eest** (APolS § 5 lõike 1 punkt 8). Sellisel juhul on kahtlustuse või süüdistuse ajutine alus asendunud lõpliku ja siduva kohtuliku hinnanguga, mis välistab isiku jätkuva sobivuse abipolitseinikuna. Tahtlik kuritegu

viitab isiku ebausaldusväärsusele, väärtustele ja käitumisnormidele, mis ei ole kooskõlas avaliku võimu teostamisega. Seetõttu on vabastamine ainuvõimalik ja vältimatu.

Kui abipolitseinik on taotlenud oma staatuse peatamist kuni kolmeks aastaks ning peatamise tähtaeg möödub, tuleb abipolitseinik staatusest vabastada, kui isik seda ise taotleb. Kuna abipolitseinikuna tegutsemine eeldab vabatahtlikkust ja aktiivset panust, on isiku enda tahteavaldus piisav õiguslik alus staatusest vabastamise lõpetamiseks.

Kui abipolitseiniku staatus peatatakse distsiplinaarmenetluse ajaks ning menetluse tulemusel tuvastatakse rikkumine, mis nõuab käesoleva seaduse § 47 lõike 3 punktis 2 sätestatud distsiplinaarkaristuse – st staatusest vabastamise – kohaldamist, on peatamise lõppemisel vabastamine vältimatu. Vabastamise vajadus tekib juhtudel, kus abipolitseiniku käitumine on olnud ebasobiv või suures vastuolus abipolitseiniku eetiliste ja õiguslike kohustustega ega võimalda usalduslikku suhet politsei ja abipolitseiniku vahel säilitada.

Lõikega 8 antakse volitusnorm, mille alusel reguleeritakse abipolitseiniku staatuse peatamise ja taastamise täpsem kord eraldi abipolitseiniku tegevuse eeskirjas. Seaduse tasandil sätestatakse üldpõhimõte, et abipolitseiniku staatus võib teatud juhtudel olla peatatud või taastatud, kuid konkreetne menetluslik ja praktiline kord jäetakse määruse reguleerida.

Eelnõu §-ga 52 reguleeritakse abipolitseiniku staatusest vabastamist ja staatuse lõppemist.

Abipolitseiniku staatusest vabastamine toimub PPA peadirektori või tema volitatud isiku haldusaktiga. Haldusaktiga lõpetatakse abipolitseiniku staatus ning sellega kaasnevad õigused ja kohustused osaleda politsei tegevuses. Abipolitseiniku staatusest vabastamise otsused on haldusaktid, mida on võimalik vaidlustada haldusmenetluse seaduses sätestatud korras.

PPA andmetel vabastatakse igal aastal abipolitseiniku staatusest keskmiselt 200–250 isikut. Järgnevas tabelis antakse ülevaade viimase nelja aasta vabastamise põhjustest.

Tabel 3. Abipolitseinike vabastamise põhjused (allikas PPA)

Vabastamise liik	2021	2022	2023	2024
Vabastamised muul põhjusel	1	2		1
Vabastamised PPA algatusel	52	41	9	32
Vabastamised abipolitseiniku algatusel	224	179	161	183
KOKKU	**277**	**222**	**170**	**216**
Vabastatud abipolitseinik läks ametnikuks	*72*	*64*	*72*	*52*

Tabelist nähtub, et üldjuhul toimub vabastamine abipolitseiniku enda algatusel. Kõigist vabastatud abipolitseinikest on olnud läbivalt abipolitseiniku algatusel vabastatuid 80–85 protsenti. Erandiks oli vaid 2023. aasta, kui see määr oli 95 protsenti, sest tavapärasest vähem oli tööandja algatusel vabastamisi. **PPA 2023. strateegia-aasta analüüsi põhjal on abipolitseinike algatatud lahkumiste põhjused töö- ja pereelu ühitamise keerukus, kõrge vanus, tervislikud põhjused, kolimine ning teisele tööle või õppima asumine**. Umbes kolmandiku jagu omal algatusel lahkujatest siirdub politseiametnikuks, kuna abipolitseinik peab enne politseiametnikuks astumist esitama taotluse abipolitseiniku staatuse lõpetamiseks. **Enamik PPA algatusel vabastamistest on nõuetele mittevastavusest tulenevad vabastamised, aga ka usalduse kaotusest jms tööks vajalike väärtuste puudumisest tingitud vabastamised.** Muul põhjusel vabastamised on tingitud abipolitseiniku surmast.

Abipolitseiniku staatusest vabastamise menetlus toimub vastavalt haldusmenetluse põhimõtetele. Vabastamise aluseks on juhtumid, kus abipolitseinik on käitunud õigusvastaselt, rikkunud talle pandud kohustusi või väärkasutanud oma õigusi. Haldusmenetluses järgitakse olulisi põhimõtteid, nagu uurimiskohustus, eesmärgipärasus, efektiivsus ja kaalutlusõiguse kasutamine otsuse tegemisel. Haldusorgan peab menetluse käigus teavitama abipolitseinikku tema õigustest ja kohustustest, tutvustama asjaga seotud dokumente ning võimaldama tal esitada selgitusi, vastuväiteid ja arvamusi. Kui tuvastatakse, et abipolitseinik on toime pannud teo, mis tingib tema staatusest vabastamise, koostatakse selle kohta otsus (haldusakt). Isikul on õigus otsus vaidlustada, esitades vaide või kaebuse halduskohtusse. Kui abipolitseinik vabastatakse staatusest, ei ole tal enam õigust politsei tegevuses osaleda ning talle ei laiene abipolitseiniku eetilised nõuded ega kohustused. Erandiks on siiski avaldamisele mittekuuluva teabe hoidmise kohustus, mis säilib ka pärast staatuse lõppemist.

Võrreldes kehtiva APolS-iga võimaldatakse PPA-l kohaldada abipolitseiniku staatusest vabastamisel kaalutlusõigust. Kehtivas APolS-is on sätestatud, et abipolitseinik vabastatakse staatusest ilma kaalutlemata, kui ta käitub sobimatult, rikub avalikus kohas käitumise nõudeid, tegutseb õigusvastaselt või ei vasta seaduses sätestatud nõuetele. Muudatuse eesmärk on võimaldada politseil hinnata iga juhtumit eraldi ja võtta arvesse kõiki asjaolusid enne lõpliku otsuse tegemist. Lisaks nähakse uue APolS-iga ette täiendavad alused abipolitseiniku vabastamiseks.

Kui isik on abipolitseiniku staatusest vabastatud, ei tohi ta politsei tegevuses osaleda ega täita abipolitseiniku ülesandeid, kuna tal puuduvad selleks vajalikud õigused. Staatuse vabastamise otsuse teeb PPA peadirektor või tema volitatud isik. Kuna tegemist on kaalutlusotsusega, peab enne staatusest vabastamise otsustamist abipolitseinikule andma võimaluse esitada oma arvamus ja vastuväited, järgides haldusmenetluse seadusest tulenevaid põhimõtteid.

Sisekaitseakadeemia korrakaitse õppetooli lektor Silva Kirsimägi on analüüsis „Abipolitseiniku õiguslikust vastutusest“[105] samuti sellele probleemile tähelepanu juhtinud:

> Abipolitseinikuna tegutseva isiku põhiseaduslike õiguste kaitse seisukohalt peab vabastamine olema üheselt selge, põhjendatud ja arusaadav. Kui abipolitseinik käitub õigusvastaselt, siis õigusvastase teo kindlakstegemiseks on tarvis õigusselguse põhimõttest tulenevalt selgeid menetluslikke reegleid, et tagada menetlusaluse isiku ärakuulamisõigus, järgida uurimis- ja proportsionaalsuse põhimõtteid ning rakendada kaalutlusõigust. [---] **Abipolitseiniku seaduse § 42 punkt 3 sätestab imperatiivselt, et abipolitseinik vabastatakse abipolitseiniku staatusest** PPA peadirektori või tema volitatud isiku otsusega, **kui ta rikub avalikus kohas käitumise nõudeid või käitub muul viisil õigusvastaselt.** Sõnastus „muul viisil õigusvastaselt“ lubab õiguse rakendajal väga laialdast tõlgendusruumi ning arvestades, et *de lege lata* puuduvad abipolitseiniku järelevalve menetlust reguleerivad normid, on autor seisukohal, et abipolitseiniku staatusest vabastamine võib rikkuda ka võrdse kohtlemise põhimõtet. Välistada ei saa, et politseiliste ülesannete täitmisel koos tegutsevad ja sama õigusrikkumise (näiteks ülemäärase jõu kasutamine) toime pannud politseiametniku ja abipolitseiniku suhtes tehtavad õiguslikud otsused on erinevad. Kui politseiametniku puhul määratakse distsiplinaarkaristus olenevalt süü vormist, siis abipolitseiniku puhul tuleb ta abipolitseiniku staatusest vabastada õigusvastase käitumise korral ehk siis igasuguse õigusvastase käitumise korral. On selge, et abipolitseinik peab olema seaduskuulekas, aga kas saab lugeda põhjendatuks, et iga rikkumisega peab kaasnema

[105] Kirsimägi, Silva 2020. Abipolitseiniku õiguslikust vastutusest. – Riigikogu Toimetised 42, lk 201–208.

staatusest vabastamine, liiatigi veel, kui abipolitseiniku staatusest vabastamist reguleerivaid menetluslikke norme pole sätestatud.[106]

Kehtiva APolS § 42 lõikes 1 on sätestatud, et abipolitseinik vabastatakse 1) abipolitseiniku algatusel; 2) tema mittevastavuse korral APolS §-des 4 ja 5 ning § 8 lõikes 4 sätestatud tingimustele (kutsesobivus, tervisenõuded, teovõime, karistatus jm); 3) seoses abipolitseinikule sobimatu käitumisega, sealhulgas kui abipolitseinik rikub avalikus kohas käitumise nõudeid või käitub muul viisil õigusvastaselt; või 4) abipolitseiniku surma korral.

Lõikega 1 nähakse ette, et abipolitseinik vabastatakse abipolitseiniku staatusest PPA peadirektori või tema volitatud isiku haldusaktiga. Lõikes 1 on sätestatud obligatoorsed staatusest vabastamise alused, st PPA-l puudub diskretsiooniõigus.

Punkti 1 kohaselt vabastatakse abipolitseinik, kui ta esitab sellekohase taotluse. Kuna abipolitseinik tegutseb vabatahtlikult, on tal igal ajal õigus ja võimalus omal soovil abipolitseiniku staatusest loobuda. Selleks peab ta esitama taotluse kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis. Taotluse esitamisel arvatakse isik PPA peadirektori või tema volitatud isiku otsusega abipolitseinike nimekirjast välja ning teda ei kaasata edaspidi politsei tegevustesse.

Punkti 2 kohaselt vabastatakse abipolitseinik, kui tema suhtes on jõustunud tahtlikult toime pandud kuriteo kohta süüdimõistev kohtuotsus. Abipolitseiniku roll eeldab laitmatut mainet ja usaldusväärsust. Süüdimõistev kohtuotsus võib kahjustada usaldust mitte ainult konkreetse abipolitseiniku, vaid ka PPA vastu tervikuna. Abipolitseinikud on seaduste täitmise ja korrakaitse eestvedajad. Kui abipolitseinik ise rikub seadust, ei saa ta täita oma rolli seaduskuulekuse eeskujuna. Uue APolS-i eelnõu § 5 lõike 1 punkti 7 kohaselt ei saa abipolitseinik olla isik, keda on karistatud tahtlikult toimepandud esimese astme kuriteo eest, olenemata karistusandmete kustutamisest, ning uue APolS-i eelnõu § 5 lõike 1 punkti 8 kohaselt isik, kellel on kehtiv karistus tahtlikult toimepandud kuriteo eest.

Punkti 3 kohaselt vabastatakse abipolitseinik, kui talle on määratud käesoleva seaduse § 47 lõike 3 punktis 2 nimetatud distsiplinaarkaristus. Võrreldes kehtiva APolS-iga on tegemist uue alusega, kuna distsiplinaarmenetlust ei olnud varem abipolitseinikule ette nähtud. Distsiplinaarkaristusena vabastamine tähendab, et abipolitseiniku toimepandud teo raskusastet arvestades ei peeta võimalikuks isiku jätkamist abipolitseinikuna või tema teod ei ole kooskõlas PPA põhimõtete ja väärtustega. ATS näeb samuti ette ühe distsiplinaarkaristuse liigina ametist vabastamise.

Distsiplinaarsüüteo eest saab vabastada juhul, kui rikkumine on oluline (ATS § 75 lõige 4). Rikkumine on oluline, kui see toob endaga kaasa usalduse kaotuse põhjusel, et rikkumise laadist tulenevalt võib arvata, et isik ei suuda ka edaspidi tagada oma kohustuste täitmist. Teenistuskohustuste olulise rikkumise mõiste on õiguslikult määratlemata ning selle täpse tähenduse peab distsiplinaarasja menetlemisel selgitama karistuse määramise õigust omav isik või asutus. Iga rikkumist tuleb käsitleda eraldiseisvana, võttes arvesse süüteo toime pannud isiku käitumist ja muid olulisi asjaolusid. Kui esineb mitu rikkumist samal ajal, tuleb iga juhtumit hinnata eraldi ja otsustada selle kvalifikatsiooni üle konkreetsete asjaolude põhjal. Ainuüksi asjaolu, et on toime pandud mitu rikkumist, ei tähenda automaatselt, et need koos moodustavad olulise rikkumise. Kui puudub mõni muu tõhus lahendus usalduse taastamiseks, on vabastamine viimane meede (*ultima ratio*), mida võib pidada proportsionaalseks.[107]

[106] Sealsamas 2020, lk 207–208.
[107] Lang, Kaire; Pärnamägi, Illimar; Sarapuu, Ebe. 2013. Avaliku teenistuse seaduse käsiraamat, lk 242.

Et hõlbustada olulisuse kriteeriumi praktilist rakendamist, on seadusandja määratlenud teatud juhtumid, mille puhul ametiasutus võib eeldada rikkumise olulisust (ATS § 75 lõige 6). Selle sätte eesmärk on vähendada ametiasutuse jaoks seaduse rakendamise keerukust ning võimaldada eeldada rikkumise olulisust lihtsustatud korras. **Olulisuse eeldamise alused distsiplinaarsüütegudes:**

- **Tahtlik rikkumine –** kui rikkumine on toime pandud tahtlikult, võib ametiasutus eeldada selle olulisust, kuna see viitab usalduse kadumisele ja teenistuskohustuse täitmise võimatusele.
- **Vältav rikkumine ja varasemad samalaadsed rikkumised –** kui isikul on kehtiv distsiplinaarkaristus ja rikkumine on kas vältav või samalaadne varasemate rikkumistega, võib eeldada rikkumise olulisust.
- **Oluline varaline kahju ametiasutusele** – kui süülise rikkumise tõttu tekib ametiasutusele varaline kahju, hinnatakse selle olulisust rahalise suuruse järgi. Oluliseks loetakse kahju, mis ületab kehtiva kuupalga alammäära kümme korda, ja suureks kahjuks peetakse kahju, mis ületab seda sada korda.
- **Oluline kahju ametiasutuse mainele** – kui rikkumine kahjustab oluliselt ametiasutuse mainet, võib see olla aluseks rikkumise olulisuse eeldamisele.
- **Oluline kahju teistele isikutele või avalikule huvile** – kui rikkumine põhjustab olulist kahju teistele ametnikele, töötajatele, kolmandatele isikutele või avalikule huvile, saab seda samuti käsitleda olulisena.[108]

Lõikega 2 sätestatakse abipolitseiniku staatusest vabastamise alus ja pädevus juhuks, kui abipolitseinik ei vasta enam käesoleva seaduse §-s 5 kehtestatud nõuetele. Sättega antakse PPA peadirektorile või tema volitatud isikule kaalutlusõigus otsustada abipolitseiniku vabastamine, võimaldades reageerida olukordadele, kus nõuetele mittevastavus mõjutab või võib mõjutada politsei usaldusväärsust, avalikku korda või PPA mainet. Kaalutlusõiguse kehtestamine on vajalik, kuna § 5 nõuetele mittevastavus ei ole kõigil juhtudel püsiv ning avaliku huvi kaitse ei eelda alati kohest ja lõplikku vabastamist. **Vabastamine on eeskätt põhjendatud juhul, kui nõuetele mittevastavus on püsiv või kui abipolitseinik ei täida süstemaatiliselt talle pandud kohustusi ega kõrvalda korduvalt esinenud puudusi hoolimata varasemate leebemate meetmete**, sealhulgas abipolitseiniku staatuse peatamise või astme langetamise, **kohaldamisest**, mis viitab isiku sobimatusele jätkata abipolitseiniku rollis.

APolS §-ga 5 sätestatud nõuetega määratletakse abipolitseiniku isiku miinimumkriteeriumid. Need nõuded on vältimatuks eelduseks abipolitseiniku staatuse andmisel ning seetõttu ei võeta abipolitseinikuks isikut, kes APolS § 5 nõuetele ei vasta. Seevastu abipolitseiniku staatuse kestel võib nõuetele mittevastavus olla ajutine või kõrvaldatav ning ei pruugi iseenesest tähendada, et isik on kaotanud oma üldise sobivuse politsei tegevuses osalemiseks. Sellest lähtuvalt on vajalik eristada abipolitseiniku vastuvõtmise ja staatuse lõpetamise regulatsiooni. Seega ei too § 5 nõuetele mittevastavus automaatselt kaasa abipolitseiniku staatusest vabastamist. Kohene vabastamine oleks sellistel juhtudel ebaproportsionaalne ega võimaldaks arvestada konkreetse juhtumi asjaolusid, sealhulgas mittevastavuse iseloomu, raskust ja kõrvaldatavust. APolS võimaldab seega enne vabastamist rakendada leebemaid meetmeid, kui need on piisavad. Sellised leebemad meetmed on eelkõige abipolitseiniku staatuse peatamine ja astme langetamine. APolS §-d 50–51 moodustavad seega tervikliku ja astmelise reageerimissüsteemi, mis võimaldab PPA-l reageerida abipolitseiniku nõuetele mittevastavusele proportsionaalselt ja eesmärgipäraselt. **Abipolitseiniku staatusest vabastamine on viimane abinõu, mida kohaldatakse juhul, kui mittevastavus on püsiv,**

[108] Sealsamas, lk 243.

oluline või usaldust lõhkuv ning kui leebemad meetmed ei ole piisavad avaliku huvi kaitseks.

Eelkõige saavad need nõuded, millele abipolitseinik enam ei vasta, olla näiteks järgmised:

- **Abipolitseiniku käitumine kahjustab PPA mainet või ohustab teiste isikute turvalisust, riigi julgeolekut või avalikku korda.**

  Näide. Abipolitseinik osaleb avalikul koosolekul ning käitub agressiivselt, solvab teisi isikuid või kasutab oma abipolitseiniku staatust selleks, et alusetult korraldusi jagada või inimesi ähvardada. Selline käitumine loob avalikkuses mulje politsei esindaja üleolevast ja sobimatust tegutsemisest ning kahjustab politsei usaldusväärsust ja mainet.

- **Abipolitseiniku käitumine või avalik tegevus seab kahtluse alla tema usaldusväärsuse ja sobivuse politsei tegevuses osalemiseks.**

  Näide. Abipolitseinik avaldab korduvalt ja avalikult seisukohti, mis on vastuolus politsei ülesannete või väärtustega, sealhulgas toetab ebaseaduslikku tegevust või õõnestab süstemaatiliselt politsei autoriteeti ja usaldusväärsust avalikkuse silmis.

- **Abipolitseinik ei täida talle kehtestatud teenistuslikke nõudeid või kohustusi.**

  Näide. Abipolitseinik ei täida tähtajaks kehalise ettevalmistuse nõudeid või ei soorita ettenähtud arvestusi. Selline mittevastavus võib olla ajutine ja kõrvaldatav täiendava ettevalmistuse või kordusarvestuste läbimisega, mistõttu on sellistel juhtudel põhjendatud esmalt leebemate meetmete, nagu astme langetamise või tähtaegade pikendamise, kohaldamine. Abipolitseiniku staatusest vabastamine on põhjendatud juhul, kui mittevastavus püsib või kordub hoolimata eelnevate meetmete rakendamisest.

Lõikega 3 täpsustatakse abipolitseiniku staatuse lõppemise alus ja aeg isiku surma korral. Normiga sätestatakse, et abipolitseiniku staatus lõpeb automaatselt isiku surma päeval, ilma et oleks vajalik eraldi haldusakti andmine. Tegemist on deklaratiivse normiga, mille eesmärk on tagada õigusselgus ning välistada olukorrad, kus abipolitseiniku staatus võiks õiguslikult jätkuda pärast isiku surma. Staatusest tulenevad õigused ja kohustused on lahutamatult seotud konkreetse füüsilise isikuga ning ei ole pärandatavad ega ülekantavad, mistõttu lõpevad need paratamatult isiku surmaga. Sättega määratakse üheselt kindlaks staatuse lõppemise hetk – surmapäev –, mis on oluline nii õigussuhete lõpetamise kui ka registriandmete korrastamise seisukohalt.

Lõikega 4 sätestatakse abipolitseiniku kohustus tagastada PPA poolt talle kasutamiseks antud vara abipolitseiniku staatusest vabastamise või staatuse lõppemise korral. Säte on vajalik avaliku vara säilimise, sihipärase kasutamise ja riigivara valitsemise põhimõtete tagamiseks. Abipolitseiniku kasutuses olev vara on riigivara, mis on antud tema valdusse ja kasutusse üksnes abipolitseiniku politsei tegevuses osalemisega seotud ülesannete täitmiseks ning staatuse olemasolu ajaks. Abipolitseiniku staatusest vabastamisel kaob õiguslik alus vara edasiseks valdamiseks ja kasutamiseks, mistõttu tuleb vara viivitamata tagastada PPA-le.

Lõikega 4 sätestatud vara tagastamise kohustus hõlmab kogu PPA omandis oleva vara, mis on abipolitseinikule antud tema ülesannete täitmiseks. Tagastamisele kuulub eelkõige abipolitseiniku vormiriietus ja erivarustus, sealhulgas vormi osad, nähtavust ja ohutust tagavad esemed ning abipolitseiniku tunnistus ja ametimärk. Lisaks kuuluvad tagastamisele töövahendid ja teenistuslik varustus, nagu sidevahendid, taskulambid ning muu tehnika, samuti ligipääsu võimaldavad vahendid. Tagastamisele kuulub ka muu PPA poolt ajutiseks või

püsivaks kasutamiseks antud vara, sõltumata selle väärtusest, kui see on seotud abipolitseiniku ülesannete täitmisega. Vara tagastamise kohustus ei laiene abipolitseiniku isiklikule varale ega varale, mis on õiguspäraselt antud abipolitseiniku omandisse. Vara tagastamisel arvestatakse tavapärase kulumisega.

Eelnõu 9. peatükk. Vastutus

Eelnõu §-ga 53 nähakse ette vastutus abipolitseiniku vormiriietuse, tunnistuse ja ametimärgi ebaseadusliku kasutamise korral.

Kehtivas APolS-is on ette nähtud väärteo korras karistus abipolitseiniku tunnistuse ja eritunnuse ebaseadusliku kasutamise eest. Viimase viie aasta jooksul on selle rikkumise eest alustatud väärteomenetlust kahel korral. Uue APolS-i eelnõuga lisatakse juurde keeld ebaseaduslikult kasutada abipolitseiniku vormiriietust ja ametimärki.

Lõikega 1 nähakse ette, et abipolitseiniku vormiriietuse, tunnistuse või ametimärgi ebaseadusliku kasutamise eest karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut või arestiga.

Abipolitseiniku vormiriietus on riietus, mida ta kannab politsei tegevuses osalemisel, politsei esindamisel ja õppes. Sisuliselt on tegemist politseiametniku vormiriietusega, millel on abipolitseiniku eraldusmärgid, ja sellist komplekti nimetatakse uue APolS-i eelnõu kohaselt abipolitseiniku vormiriietuseks. Politseiametniku vormiriietust kandes peab abipolitseinik kandma abipolitseiniku eraldusmärke. Abipolitseiniku vormiriietuse kirjelduse ja eraldusmärgid kehtestab siseminister. Vormiriietuse kandmise reeglid kehtestab PPA peadirektor. On oluline, et abipolitseiniku vormiriietust ei kuritarvitata ning ei tekitata (maine)kahju PPA-le. Abipolitseiniku eraldusmärgid on näiteks varrukaembleem, sõna „ABIPOLITSEINIK“ vormiriietusel ja (ohutus)vestil ning abipolitseiniku tunnus õlakukattel. Tunnistuse all mõeldakse dokumenti, mis tõendab abipolitseiniku pädevust. Abipolitseiniku ametimärk on komplektis tunnistusega, mis sarnaneb politseiametniku ametimärgiga. Nii tunnistuse kui ka ametimärgi vorm kehtestatakse uue APolS-i eelnõu alusel antud siseministri määrusega.

Abipolitseiniku vormiriietuse, tunnistuse ja ametimärgi kasutamine peab olema selgelt reguleeritud, neid ei tohi kasutada muu isik kui see, kellele on selleks seadusega õigus antud. PPA on siseaktides kehtestanud[109], et vormiriietus antakse teenistujale ja abipolitseinikule, lähtudes teenistus- või tööülesannete iseloomust ja üksnes teenistus- või tööülesannete täitmiseks, kusjuures vormiriietust ei tohi müüa ega anda kolmandale isikule müügiks või muuks otstarbeks.

Politseiametniku vormiriietuse kandmise keelu saab tuletada KarS §-st 277, mille kohaselt on ametniku vormiriietuse ja ametitunnistuse ebaseaduslik kasutamine süütegu. Arvestades aga senist kohtupraktikat, ei ole KarS § 277 piisav, et takistada politseiametniku vormiriietuse ja ametitunnistuse kasutamist isikul, kellel ei ole selleks õigust. Näiteks on Tallinna Ringkonnakohus toonud oma 29. märtsi 2015. aasta otsuses[110] välja, et karistamiseks ei piisa vaid KarS-i sättest ja vormiriietuse kirjeldusest, vaid selged peavad olema ka nõuded selle kohta, kes ja millistel tingimustel võib vormiriietust kanda, kuna kohtu hinnangul ei pruugi kõik

[109] Näiteks PPA peadirektori 17. aprilli 2015. aasta käskkiri nr 1.1-1/116 „Vormiriietuse tellimise, väljastamise ja tagastamise kord“ ning PPA peadirektori 12. märtsi 2021. aasta käskkiri nr 23 „Abipolitseiniku kaasamise juhendi kinnitamine“, sealhulgas lisa 3 „Vormiriietused ja teenetemärkide kandmise põhimõtted“.
[110] Tallinna Ringkonnakohtu 29. märtsi 2015. aasta otsus kohtuasjas nr 4-15-1971/20, p 15 ja 16.

vormiriietuse kandmise võimalused olla taunitavad, näiteks teatrietenduse kontekstis. Abipolitseinikule seevastu KarS § 277 ei laiene, mistõttu on vaja see eraldi reguleerida.

Ebaseadusliku kasutamisena käsitatakse abipolitseiniku vormiriietuse, tunnistuse ja ametimärgi kasutamist viisil, mis võimaldab kasutajat pidada abipolitseinikuks. Abipolitseiniku vormiriietuse, tunnistuse või ametimärgi kasutamine on selle esitamine viisil, mis jätab mulje, et vastav isik on selle kasutamiseks õigustatud ning evib pädevust, millele see viitab. **Abipolitseiniku vormiriietuse, tunnistuse ja eraldusmärgi kasutamine on ebaseaduslik, kui isikul puudub selleks üleüldse või antud olukorras õigus**.[111] Sellest tulenevalt on karistatav tegu abipolitseiniku vormiriietuse, tunnistuse või ametimärgi kasutamine isiku poolt, kellel selleks puudub õigus (isik, kes ei ole abipolitseiniku staatuses). **Kõnealuse koosseisu tunnuste alla mahub ka sellise abipolitseiniku käitumine, kes ületab oma pädevust ja volitusi ning tegutseb abipolitseinikuna ilma politseiametniku korralduseta, st täidab ülesannet, kuid teeb seda üksi ega ole saanud selleks politseilt konkreetset korraldust.** Ebaseaduslikuks kasutamiseks loetakse näiteks järgmised olukorrad:

> **Näide.** Abipolitseinik annab oma tunnistuse sõbrale X, kes kasutab seda avalikus kohas, esitledes end ekslikult abipolitseinikuna, et saada näiteks infot, või kasutab tunnistust selleks, et siseneda kellegi koju isikliku konflikti lahendamiseks.

> **Näide.** Abipolitseinik kannab abipolitseiniku vormiriietust ja esitleb end abipolitseinikuna, et pääseda eravalduses asuvasse kohta näiteks kinnisvaraga tutvumiseks või eraisiku ruumidesse tungimiseks. Tegemist ei ole politsei tegevuses osalemisega.

Selleks, et PPA saaks abipolitseiniku vormiriietuse kasutamist tõhusamalt kontrollida ja vajaduse korral selle ebaseaduslikku kasutajat väärteomenetluses karistada, reguleeritakse käesoleva eelnõuga, millal on **vormiriietuse kasutamine seaduslik – selleks on politsei tegevuses või õppes osalemine ning sinna minek ja sealt tulek, sellest väljaspool aga PPA loal**. Selgelt on fikseeritud ka see, et isikul, kes ei ole abipolitseinik ja kellel ei ole PPA luba abipolitseiniku vormiriietuse kandmiseks, on keelatud kasutada abipolitseiniku vormiriietust. Abipolitseinikul seevastu on keelatud anda talle väljastatud abipolitseiniku tunnistust, ametimärki ja vormiriietust teisele isikule. PPA loal on aga võimalik kasutada abipolitseiniku vormiriietust teatud juhtudel isikutel, kes ei ole abipolitseinikud või ei osale otseselt politsei tegevuses, näiteks teatrietenduses või filmis.

Lõikega 2 sätestatakse võimalus konfiskeerida süüteo toimepanemise vahetuks objektiks olnud ese, st abipolitseiniku vormiriietus, tunnistus või ametimärk, mida on ebaseaduslikult kasutatud. Sätte eesmärk on tagada tõhus õiguskaitse ja ennetada abipolitseiniku staatuse kuritarvitamist, mis võib kahjustada avalikku korda, ohustada inimeste turvalisust ning vähendada usaldust politsei ja abipolitseinike vastu.

Abipolitseiniku vormiriietus, tunnistus ja ametimärk on ametlikud tunnused, mis annavad nende kandjale avalikkuse silmis erilise autoriteedi ning loovad usalduse õiguskaitseorganite tegevuse suhtes. Nende ebaseaduslik kasutamine võib eksitada kolmandaid isikuid ning luua aluse õigusrikkumiste või pettuste toimepanemiseks. Seetõttu on põhjendatud, et süüteo toimepanemisel kasutatud või süüteo vahetuks objektiks olnud esemed kõrvaldatakse käibest.

Viide karistusseadustiku §-le 83 tagab, et konfiskeerimist kohaldatakse üksnes seaduses sätestatud alustel ning kaalutlusõigust kasutades, arvestades konkreetse juhtumi asjaolusid ja proportsionaalsuse põhimõtet.

[111] Vt ka KarS-i komm vln, § 277 komm 3.3–3.4.

Eelnõu §-ga 54 nähakse ette, et käesoleva seaduse §-s 53 sätestatud väärteo kohtuväline menetleja on PPA.

Käesolevale väärteole kohaldatakse KarS üldosa ja väärteomenetluse seadustiku sätteid ning väärteo kohtuväline menetleja on PPA. Süüteomenetluse eesmärk on koosseisupärase teo toimepannud isiku väljaselgitamine ja tema suhtes karistamisotsuse vastuvõtmine. Väärteomenetluse algatamine toimub PPA-le laekunud info alusel või juhtudel, kui tekib kahtlus, kas abipolitseiniku vormiriietust kandev isik ikka omab vastavat õigust.

Eelnõu 10. peatükk. Rakendussätted ja järelhindamine

Viimane peatükk koosneb uue APolS-i jõustumisega seotud ülemineku regulatsioonist ja teiste seaduste muudatusest.

1. jagu. Üleminekusätted

Eelnõu §-dega 55–57 kehtestatakse üleminekusätted, mille eesmärk on tagada sujuv ja õigusselge üleminek uuele õiguslikule raamistikule. Üleminekusätted on vajalikud, et vältida olukorda, kus enne seaduse jõustumist abipolitseinikuks arvatud isikute staatus, õigused ja kohustused muutuksid ebaselgeks või katkeks nende osalemine politsei tegevuses. Üleminekusätetega nähakse ette, kuidas toimub varem abipolitseinikuks nimetatud isikute üleviimine vastavatele astmetele ja nõuetele vastavuse kontroll.

Abipolitseinike automaatne üleviimine ei ole võimalik, kuna võrreldes kehtiva APolS-iga kehtestatakse käesoleva eelnõuga uued nõuded, mida abipolitseinike suhtes varem ei ole kontrollitud. Nõuetele vastavuse kontrollimise õiguslik alus tekib käesoleva seaduse jõustumisel. Seni ei ole PPA-l olnud õigust teostada täiendavat nõuetele vastavuse kontrolli. Kontroll tagab, et abipolitseinikud vastavad ühtsetele ja ajakohastatud nõuetele.

Eelnõu §-ga 55 reguleeritakse enne käesoleva seaduse jõustumist abipolitseinikuks arvatud isikute osalemine politsei tegevuses üleminekuperioodil. Eesmärk on tagada sujuv üleminek ja ühtlasi vältida olukorda, kus PPA ei saaks abipolitseinikke politsei tegevusse üldse kaasata. Seetõttu luuakse võimalus kaasata varem abipolitseinikuks nimetatud isikuid politsei tegevusse enne seda, kui täiendav nõuetele vastavuse kontroll on läbitud. Seda võimalust saab kasutada senikaua, kuni PPA peadirektor või tema volitatud isik on abipolitseinikule andnud abipolitseiniku staatuse käesoleva seaduse § 6 lõike 1 alusel. Üleminekuperioodil juhindub abipolitseinik varem kehtinud abipolitseiniku seadusest. See tähendab, et tema kohta ei kehti käesoleva seaduse abipolitseiniku kõik õigused ja kohustused. Enne seaduse jõustumist abipolitseinikuks arvatud isikule laienevad käesoleva seaduse kõik õigused ja kohustused alles pärast seda, kui ta on läbinud täiendava nõuetele vastavuse kontrolli ning II ja III astme puhul läbinud täiendava õppe.

> Näide. Isik, kes on nimetatud abipolitseinikuks enne uue APolS-i jõustumist ja kes on seni osalenud politsei tegevuses patrullides, võib üleminekuperioodil jätkata politsei abistamist varem kehtinud APolS-i alusel. Ta ei või siiski täita uusi või laiendatud ülesandeid, mis on lubatud II või III astme abipolitseinikule, enne kui talle on uue seaduse alusel staatus antud ja tal on nõutav õpe läbitud.

Eelnõu §-ga 56 reguleeritakse enne käesoleva seaduse jõustumist abipolitseinikuks arvatud isiku nõuetele vastavuse kontrolli läbiviimine.

Lõikega 1 nähakse ette, et PPA kontrollib enne käesoleva seaduse jõustumist abipolitseinikuks arvatud isikute vastavust käesoleva seaduse § 5 lõike 1 punktides 7, 8, 10 ja 11 sätestatud nõuetele hiljemalt 2027. aasta 1. septembriks. Sättes on piiritletud nõuetele vastavuse kontrolli läbiviimist üksnes nende punktidega, mida varem ei ole kontrollitud. Täpsemalt kontrollitakse, ega varem abipolitseinikuks arvatud isik:

- ei ole karistatud tahtlikult toimepandud esimese astme kuriteo eest, olenemata karistusandmete kustutamisest;
- ei ole kehtiva karistusega tahtlikult toimepandud kuriteo eest;
- ei ole viimase aasta jooksul avalikust teenistusest vabastatud distsiplinaarsüüteo toimepanemise eest;
- ei ole rahvakohtunik.

Muud käesoleva seaduse §-s 5 nimetatud nõuded on varem juba kontrollitud ja nende korduv kontrollimine ei ole vajalik. Kui tekib põhjendatud kahtlus, et abipolitseinik ei vasta teistele APolS §-s 5 esitatud nõuetele, siis on PPA-l õigus teostada täiendav kontroll vastavalt käesoleva seaduse regulatsioonile.

Kontrollimine on vajalik, kuna enne uue APolS-i jõustumist abipolitseinikuks saanud isikud on võetud varem kehtinud tingimuste alusel, mis ei pruugi vastata uutele nõuetele. Kontroll tagab, et isikud vastavad ühtsetele ja ajakohastatud nõuetele. Kui nõuetele vastavuse kontrolli käigus selgub asjaolu, mis välistab abipolitseinikuna jätkamise, vabastatakse viimane viivitamata abipolitseiniku staatusest. Staatusest vabastamisel lähtutakse käesoleva eelnõu §-st 52.

Lõikega 2 nähakse ette I astmele üleviimise tingimused. I astmele viiakse üle abipolitseinikud, kes vastavad käesoleva eelnõu § 5 lõikes 1 loetletud nõuetele ning kelle pädevus piirdus politsei abistamisega süüteoennetuses KorS §-s 18 sätestatud alustel **(punkti 1 alusel)**. Üleviimine tähendab, et abipolitseinik ei pea eraldi taotlust esitama. See tagab, et abipolitseinike roll politsei abistamisel ei katke ning nad saavad jätkata oma tegevust ilma täiendava taotluse esitamiseta. Lisaks viiakse abipolitseinik I astmele üle, kui ta esitab kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis taotluse **(punkti 2 alusel)**. Näiteks kui iseseisva pädevusega abipolitseinik või politseiga koos tegutsev abipolitseinik soovib piirduda uue APolS-i jõustumisel I astme abipolitseiniku ülesannetega.

Lõikega 3 nähakse ette, millal viiakse enne käesoleva seaduse jõustumist abipolitseinikuks arvatud isik üle II astmele. Esiteks peab abipolitseinik vastama käesoleva eelnõu § 5 lõigetes 1 ja 2 nimetatud nõuetele ning läbima õppe mahus, mis tagab tema vastavuse II astme abipolitseiniku väljaõppe nõuetele.

Oluline on rõhutada, et õppe läbimisel ei pea abipolitseinik lähtuma käesoleva seaduse §-s 13 sätestatud väljaõppest ega selle mahust, vaid abipolitseinik läbib need väljaõppe osad, mis erinevad tema senisest väljaõppest. Täiendava õppe puhul on tegemist nn üleminekuõppega, mille eesmärk ei ole korrata kogu abipolitseiniku baaskoolitust, vaid täiendada olemasolevat väljaõpet ulatuses, milles uue APolS-i alusel kehtestatud nõuded erinevad varasemast regulatsioonist. Täiendav õpe tagab, et II astme abipolitseinikud tegutsevad uue seaduse alusel teadlikult, õiguspäraselt ja ühtses arusaamas oma rollist ning vastutusest politsei tegevuses. Täiendava õppe täpsemad nõuded, sealhulgas õppe maht, sisu ja vorm, kehtestab PPA. Õppe läbiviija on PPA. PPA-l on võimalus alustada II astme täiendava õppe pakkumist juba enne uue APolS-i jõustumist, mis aitab hajutada koormust ja kasutada üleminekuperioodi tõhusalt.

Eelnõuga nähakse ette, et õpe tuleb läbida hiljemalt 2027. aasta 1. septembriks. Põhjendatud juhtudel võib PPA peadirektor või tema volitatud isik pikendada õppe läbimise tähtaega kuni 2027. aasta 31. detsembrini. Tegemist peab olema kaalutletud ja põhjendatud otsusega. Tähtaja

pikendamine võib olla põhjendatud näiteks juhul, kui PPA-l ei ole ajutiselt võimalik korraldada õpet planeeritud mahus kõigile abipolitseinikele koolitajate, väljaõppekohtade või muude ressursside piiratud kättesaadavuse tõttu või kui õppe ajad langevad kokku suurenenud operatiivkoormusega, nagu suurürituste, rahvusvaheliste sündmuste või kriisiolukordadega, mistõttu tuleks suunata ressursid esmalt politsei vahetu tegevuse tagamisele. Samuti võib tähtaja pikendamine olla vajalik juhul, kui uue APolS-i rakendamise käigus ilmneb vajadus üleminekuõppe sisu täpsustada või ajakohastada, et tagada õppe kvaliteet ja asjakohasus. Abipolitseinikust tulenevalt võib tähtaja pikendamine olla põhjendatud näiteks tervislikel põhjustel, ajutiste töö- või õppekohustuste või perekondlike asjaolude tõttu.

Lõikega 4 nähakse ette lõike 3 erireegel. Eelnõuga sätestatakse, et II astme abipolitseinikul peab olema keskharidus. Tegemist on uue nõudega, kuna varem oli lävend madalam ja piisas põhiharidusest. Kui isikul ei ole keskharidust, siis on talle hariduse omandamiseks ette nähtud neli aastat. Abipolitseinik peab hariduse vastavusse viima hiljemalt 2031. aasta 1. augustiks. Vastavusse viimise periood on piisav, kuna see võimaldab paindlikku ja realistlikku ajakava, mille jooksul abipolitseinikud saavad oma haridustaseme viia vastavusse uute nõuetega, ilma et see tekitaks liigset koormust. Kui isikul on ainult põhiharidus, saab ta selle aja jooksul lõpetada gümnaasiumi või omandada keskhariduse kutseõppe kaudu. Gümnaasiumi päevaõpe kestab tavaliselt kolm aastat, kuid kui inimene õpib kaugõppes või õhtukoolis töötamise kõrvalt, võib see võtta kauem. Paljud abipolitseinikud võivad töötada täiskohaga mujal ja õppida ainult osakoormusega, mistõttu võib lühem periood olla neile liiga koormav. Ülemineku periood annab võimaluse leida sobiv aeg hariduse omandamiseks ning töö- ja eraelu tasakaalustamiseks.

PPA andmetel oli 2024. aastal põhiharidusega abipolitseinike osakaal 11 protsenti. Keskharidusega abipolitseinikke oli u 57 protsenti (703 inimest), kõrgharidusega u 22 protsenti (265 inimest), magistrikraadiga u 10 protsenti (129 inimest) ja doktorikraadiga alla 1 protsendi (7 inimest). Ligi pooled põhiharidusega abipolitseinikest on liitunud viimase viie aasta jooksul ja kuuluvad vanuserühma 18–25 aastat, suure tõenäosusega võib olla tegemist keskharidust omandatavate isikutega. PPA-l on andmed isiku abipolitseinikuks liitumise hetke seisuga. Ülemineku säte mõjutab ligikaudu 65 abipolitseinikku, kellel on staaži rohkem kui viis aastat ja vanust rohkem kui 25 aastat. 65 abipolitseinikust 16 on vanemad kui 46 aastat. PPA andmed näitavad, et kõige enam on staažikaid (rohkem kui 10 aastat) abipolitseinikke meeste hulgas. Naised on pigem nooremad ja lühema staažiga.

Kehalise ettevalmistuse nõuded muutuvad võrreldes varem kehtinud nõuetega. Kuna abipolitseiniku tegevuse eeskirja kohaselt ühtlustatakse abipolitseiniku kehalise ettevalmistuse nõuded politseiametnike nõuetega – st need lähevad teatud ulatuses rangemaks –, siis nähakse ette üleminekuaeg, mille jooksul peavad abipolitseinikud viima oma kehalise ettevalmistuse nõuded vastavusse, s.o hiljemalt 2029. aasta 1. veebruariks. Enne seaduse jõustumist värvati abipolitseinikke teiste kriteeriumide alusel. Kuna uue APolS-i kohaselt on kavas määrusega kehalise ettevalmistuse nõudeid muuta, siis annab üleminekuperiood abipolitseinikele piisavalt aega, et vajaduse korral oma kehalist ettevalmistust uute nõuete kohaselt parandada. Piisav ettevalmistusaeg aitab vältida olukorda, kus abipolitseinikud peaksid ootamatult oma staatusest loobuma. Lisaks, kui kõik abipolitseinikud peaksid oma kehalist ettevalmistust kohe pärast seaduse jõustumist tõestama, tekiks liigne töökoormus PPA-le, kuna siis tuleks lühikese aja jooksul hinnata suure hulga inimeste sobivust. Kaheaastane üleminekuperiood võimaldab seda teha järk-järgult ja sujuvalt ning abipolitseinik saab end treenida, kui tal on kahtlus, et ta ei suuda kehtestatud nõudeid täita.

Erisätte eesmärk on vältida olukorda, kus abipolitseinik ei saa osaleda politsei tegevuses üksnes haridusnõudele või kehalise ettevalmistuse nõuetele mittevastavuse tõttu. Kui abipolitseinik

vastab käesoleva seaduse § 5 lõike 1 nõuetele ja on läbinud õppe, võib talle anda II astme abipolitseiniku staatuse eeldusel, et ta viib kõik nõuded tähtaegselt vastavusse. Tähtaja saabumisel kontrollib PPA, kas abipolitseinik vastab haridus- või kehalise ettevalmistuse nõuetele.

Lõikega 5 nähakse ette, millal viiakse enne käesoleva seaduse jõustumist abipolitseinikuks arvatud isik üle III astmele. Esiteks peab isik vastama käesoleva eelnõu § 5 lõigetes 1, 2 ja 3 nimetatud nõuetele ning läbima õppe mahus, mis tagab tema vastavuse III astme abipolitseiniku väljaõppe nõuetele. Õppe läbimisel ei pea abipolitseinik lähtuma käesoleva seaduse § 13 väljaõppest ega selle mahust, vaid abipolitseinik peab läbima need väljaõppe osad, mis erinevad tema senisest väljaõppest. Enne uue APolS-i jõustumist tegutsenud abipolitseinikud on erineva kogemuse ja väljaõppega, mistõttu tuleb uue seaduse rakendamiseks läbida täiendav õpe. Täpsemad nõuded õppele kehtestab PPA. Õppe läbiviija on PPA. Eelnõus nähakse ette, et õpe tuleb läbida hiljemalt 2027. aasta 1. septembriks.

Täiendava õppe läbimiseks on ette nähtud piisavalt aega seaduse jõustumisest alates. See arvestab nii PPA praktilisi võimalusi kui ka abipolitseinike individuaalset olukorda. Ei ole põhjendatud nõuda, et enne uue APolS-i jõustumist läbiksid abipolitseinikuks arvatud isikud kogu vajaliku täiendava õppe vahetult ja lühikese aja jooksul. Õppe läbimiseks ettenähtud periood võimaldab PPA-l planeerida ja korraldada õpet etapiviisil, tagada koolitajate ja väljaõppekohtade kättesaadavus ning ühitada õpe politsei igapäevase operatiivtegevusega. Samuti võimaldab see vajaduse korral arvestada abipolitseinike varasemat kogemust ja väljaõpet ning kohandada üleminekuõppe sisu vastavalt tegelikele vajadustele.

Abipolitseinike seisukohast annab see ajavahemik realistliku võimaluse ühitada täiendava õppe läbimine töö-, õppe- ja perekondlike kohustustega ning vältida olukorda, kus motiveeritud ja kogenud abipolitseinikud peaksid ajutiselt politsei tegevusest kõrvale jääma üksnes ajapuuduse tõttu. Samuti aitab see vähendada riski, et õppe läbimine muutuks formaalseks, võimaldades keskenduda sisulisele pädevuse suurendamisele ja uue abipolitseinike regulatsiooni põhjalikule mõistmisele.

Lõikega 6 nähakse ette lõike 5 erireegel. Kuna kehalise ettevalmistuse nõuded muutuvad võrreldes varem kehtinud nõuetega – lähevad teatud osas rangemaks –, siis nähakse ette üleminekuaeg, mille jooksul peavad III astme abipolitseinikud viima oma kehalise ettevalmistuse nõuded vastavusse uute nõuetega – selleks tähtajaks on 2029. aasta 1. veebruar. Erisätte eesmärk on vältida olukorda, kus abipolitseinik ei saa osaleda politsei tegevuses üksnes kehalise ettevalmistuse nõuetele mittevastavuse tõttu. Kui abipolitseinik vastab käesoleva seaduse § 5 lõike 1 nõuetele ja on läbinud vajaliku õppe, võib talle anda III astme abipolitseiniku staatuse eeldusel, et ta viib kehalise ettevalmistuse nõuded tähtaegselt vastavusse. Tähtaja saabumisel kontrollib PPA, kas abipolitseinik vastab kehalise ettevalmistuse nõuetele.

Lõikega 6 sätestatud üleminekukorra kohaldamisel lähtutakse eeldusest, et enne käesoleva seaduse jõustumist abipolitseinikuks arvatud isik on juba täitnud varem kehtinud kehalise ettevalmistuse nõuded ning on nende alusel osalenud politsei tegevuses. Uued kehtestatavad kehalise ettevalmistuse nõuded ei erine varasemast regulatsioonist põhimõtteliselt, vaid muutuvad rangemaks üksnes teatud ulatuses. Need muudatused ei muuda abipolitseiniku varasemat füüsilist ettevalmistust kehtetuks ega tähenda, et ta ei oleks üleminekuperioodil võimeline politsei tegevuses osalema. Arvestades, et abipolitseinik on lisaks läbinud III astme nõuetele vastava täiendava õppe ning vastab käesoleva seaduse § 5 lõike 1 nõuetele, on põhjendatud võimaldada tal jätkata politsei tegevuses osalemist ka enne uute kehalise ettevalmistuse nõuete täielikku täitmist. Üleminekuaeg annab abipolitseinikule realistliku

võimaluse viia oma kehaline ettevalmistus vastavusse täpsustatud nõuetega ilma, et see katkestaks tema senise panuse politsei tegevusse.

Lõikega 7 reguleeritakse olukorda, mil varem abipolitseinikuks arvatud isik ei läbi lõikes 3 ja 5 nimetatud õpet, mis tagaks tema vastavuse II või III astmele. Sellisel juhul viiakse abipolitseinik üle I astmele. Kui abipolitseinik soovib hiljem saada II astme abipolitseinikuks, peab isik läbima abipolitseiniku II astme väljaõppe juba uue seaduse kohaselt ning III astme saamiseks vastava õppe alles pärast seda. Väljaõppe läbiviija võib arvesse võtta isiku varasemat õpi- ja töökogemust. Sätte eesmärk on tagada, et abipolitseinike astmestik peegeldaks tegelikku pädevust, väljaõppe taset ja valmisolekut täita vastava astmega seotud ülesandeid ning vastutust.

II ja III astme abipolitseiniku ülesanded eeldavad kõrgemat ettevalmistust ning selget teadlikkust uue APolS alusel kehtivatest õigustest ja kohustustest. Kui abipolitseinik ei ole läbinud vastava astme nõuetele vastavat väljaõpet, ei ole põhjendatud võimaldada tal jätkata tegevust kõrgema astme pädevuses. Seetõttu on astme langetamine I astmeks proportsionaalne ja õiguspärane meede, mis ei välista abipolitseiniku edasist osalemist politsei tegevuses, kuid piirab tema rolli vastavalt tegelikule ettevalmistusele. I astmele üleviimine ei tähenda abipolitseiniku staatuse lõppemist ega karistuslikku meedet, vaid on üleminekusüsteemi osa, mille eesmärk on säilitada politsei tegevuse kvaliteet. Säte näeb ühtlasi ette selge võimaluse edasiseks arenguks. Kui abipolitseinik soovib hiljem saada II astme abipolitseinikuks, peab ta läbima abipolitseiniku väljaõppe vastavalt kehtestatud nõuetele. See tagab, et kõik II astme abipolitseinikud vastavad ühtsetele ja võrreldavatele standarditele, sõltumata sellest, millal nad esmakordselt abipolitseinikuks arvati.

Lõikega 8 nähakse ette, et juhul, kui varem abipolitseinikuks nimetatud isikule on määratud II või III astme staatus, kuid ta ei vii ettenähtud tähtajaks vastavusse haridus- või kehalise ettevalmistuse nõuet, langetatakse tema astet I astmele. Kui abipolitseinik viib hiljem haridus- või kehalise ettevalmistuse nõude uuesti vastavusse käesoleva seaduse nõuetega, võib tema astet tõsta uue seaduse kohaselt, eeldusel et ta läbib vajaduse korral vastava astme väljaõppe uuesti. Väljaõppe läbiviija võib seejuures arvesse võtta abipolitseiniku varasemat õpi- ja töökogemust.

Sätte eesmärk on tagada, et abipolitseiniku aste vastaks ka üleminekuperioodi järel tegelikult täidetud nõuetele ning et kõrgema astme staatust ei säilitataks olukorras, kus APolS-is sätestatud eeldused ei ole täidetud. Haridus- ja kehalise ettevalmistuse nõuded on APolS-i kohaselt olulised eeldused II ja III astme abipolitseinikuna tegutsemiseks. Kuigi üleminekusätetega on ette nähtud ajutine paindlikkus nende nõuete täitmisel, ei ole see mõeldud püsiva erandi loomiseks. Kui abipolitseinik ei kasuta talle antud üleminekuaega nõuete täitmiseks, ei vasta ta enam II või III astme abipolitseiniku eeldustele ning astme langetamine on sellisel juhul põhjendatud ja proportsionaalne meede.

III astme abipolitseiniku puhul ei ole ette nähtud astme langetamist II astmele, kuna ka II astme abipolitseiniku suhtes kehtivad kehalise ettevalmistuse nõuded. Seetõttu ei lahendaks astme langetamine üksnes ühe astme võrra olukorda, kus kehalise ettevalmistuse nõuded on täitmata, ega tagaks APolS-ist tulenevate nõuete täitmist. Astme langetamine I astmele tagab seevastu, et abipolitseinik jätkab tegevust üksnes sellises rollis, mille puhul ei ole täitmata jäänud kehalise ettevalmistuse nõudeid ning mis vastab tema tegelikule ettevalmistusele ja valmisolekule.

Säte näeb ühtlasi ette paindliku ja motiveeriva mehhanismi, mille kohaselt abipolitseiniku astet tõstetakse uuesti juhul, kui ta viib hiljem oma haridus- või kehalise ettevalmistuse nõuded

vastavusse käesoleva seaduse ja selle alusel kehtestatud määrusega. See tagab, et astme langetamine ei ole lõplik ega karistuslik meede, vaid seotud üksnes nõuetele vastavuse tegeliku olemasoluga. Selline lähenemisviis toetab abipolitseinike motiveeritust oma pädevust arendada ning võimaldab PPA-l hoida abipolitseinike astmestiku kooskõlas tegeliku valmisoleku ja seadusest tulenevate nõuetega.

Eelnõu §-s 57 sätestatakse, et kui abipolitseinik on läbinud tervisekontrolli enne käesoleva seaduse jõustumist, kehtib tema tervisetõend selle kehtivusaja lõpuni. See tähendab, et kõik abipolitseinikud, kes on enne uue seaduse jõustumist läbinud tervisekontrolli ja kellel on kehtiv tervisetõend, ei pea – hoolimata uuenenud tervisenõuetest – uut tervisekontrolli kohe tegema, vaid nende olemasolev tervisetõend kehtib edasi kuni selle määratud kehtivusaja lõpuni. Kui kõik enne seaduse jõustumist ametis olnud abipolitseinikud peaksid kohe uuesti tervisekontrolli läbima, tekiks liigne koormus nii abipolitseinikele endile kui ka tervisekontrolli teostavatele asutustele. Selle sättega tagatakse, et enne APolS-i jõustumist tehtud tervisekontrollide tulemused ei muutu kehtetuks, vaid kehtivad edasi kuni määratud kuupäevani. See aitab vältida liigset koormust ja võimaldab uutele nõuetele üle minna ilma tarbetute takistusteta.

Eelnõu §-ga 58 nähakse ette abipolitseiniku regulatsiooni järelhindamine.

Siseministeerium analüüsib hiljemalt 2032. aasta 31. detsembriks abipolitseiniku regulatsiooni eesmärgi saavutamist ja rakendamisega kaasnenud mõjusid ning vajaduse korral esitab regulatsiooni muutmise ettepanekud.

2. jagu. Teiste seaduste muutmine ja kehtetuks tunnistamine

Eelnõu §-ga 59 nähakse ette kehtiva APolS-i kehtetuks tunnistamine.

Eelnõu §-ga 59 tunnistatakse abipolitseiniku seadus (RT I, 20.12.2010, 1) kehtetuks. Kehtetuks tunnistamine on vajalik, kuna abipolitseinikku puudutav regulatsioon on käesoleva seadusega oluliselt ümber kujundatud. Käesolev seadus koondab abipolitseiniku staatuse, õigused ja kohustused, vastutuse, järelevalve ja töö korralduse ühte regulatsiooni ning muudab nende rakendamise lihtsamaks ja ühtlasemaks. Eeltoodust tulenevalt on otstarbekas tunnistada senine abipolitseiniku seadus kehtetuks tervikuna.

Eelnõu §-ga 60 muudetakse alkoholiseadust.

Uue APolS-i eelnõuga saavad abipolitseinikud õiguse teostada riiklikku järelevalvet alaealiste alkohoolsete jookide tarbimise piirangute üle samadel alustel, mis seni oli politseiametnike pädevuses. See tähendab, et abipolitseinikud võivad järelevalve teostamisel rakendada KorS-is sätestatud riikliku järelevalve erimeetmeid. Lisaks saavad abipolitseinikud õiguse viia läbi AS-i alusel kontrolltehingut juhtudel, kui muude meetmete abil ei ole võimalik või on oluliselt raskendatud alkoholiga kauplemise nõuete täitmise üle järelevalvet teostada. Nii suureneb abipolitseinike roll avaliku korra ja alaealiste kaitsel, võimaldades neil tõhusamalt ennetada ning tõrjuda alkoholi kättesaadavusega seotud rikkumisi.

Eelnõu punktiga 1 antakse abipolitseinikule AS § 49 lõike 5 alusel õigus teostada riiklikku järelevalvet alaealise alkohoolse joogi tarbimise piirangute üle. Kehtiva AS § 49 lõike 5 kohaselt teostab **riiklikku järelevalvet alaealise alkohoolse joogi tarbimise piirangute üle politseiametnik**. Muudatuse eesmärk on tõhustada järelevalvet, suurendada politsei reageerimisvõimekust ja parandada alaealistele mõeldud kaitsemeetmete rakendamist. Abipolitseinike kaasamine annab võimaluse vähendada alaealiste alkoholitarbimise juhtumeid,

kuna abipolitseinike kaasamine tähendab, et alaealiste alkoholitarbimisele saab reageerida rohkemates kohtades ja kiiremini. Alkoholi tarvitamine alaealiste seas ei ole ainult nende endi probleem, vaid see mõjutab ka ühiskonda laiemalt. Alkoholijoobes alaealised võivad sattuda liiklusohtlikesse olukordadesse, vägivallajuhtumitesse või muude õigusvastaste tegude toimepanemise riskirühma.

Abipolitseiniku õigused teostada riiklikku järelevalvet alaealise alkohoolse joogi tarbimise piirangute üle ei ole üldised, vaid sõltuvad nii tema astmest. II astme abipolitseinik saab AS-iga seotud järelevalvetegevuses osaleda üksnes **koos politseiametnikuga**, kus ta võib aidata tuvastada alaealise alkohoolse joogi tarbimise fakti, koguda teavet ning rakendada APolS-is ette nähtud meetmeid. III astme abipolitseinikul on seevastu seadusest tulenev **iseseisev pädevus** teostada riiklikku järelevalvet alaealise alkohoolse joogi tarbimise piirangute üle ilma politseiametniku vahetu osaluseta, kuid ta teeb seda politsei ülesandel. See hõlmab näiteks õigusrikkumise tuvastamist, alkoholi hoiulevõtmist KorS § 52 alusel ning alkoholi üleandmist alaealise seaduslikule esindajale alkoholiseaduse § 52 lõike 5 kohaselt. Juhul kui järelevalve käigus ilmneb vajadus süütemenetluse läbiviimiseks, siis tuleb selleks kaasata politseiametnik.

Tervise Arengu Instituudi (edaspidi *TAI*) ESPAD uuringu[112] (2019) andmetel on alaealiste alkoholi tarvitamine Eestis küll vähenenud, kuid endiselt laialt levinud probleem. 2019. aasta seisuga oli elu jooksul alkoholi proovinud 82 protsenti ning viimase aasta jooksul 67 protsenti koolinoortest. Purjus olnud noorte osakaal langes 34 protsendini, kuid märkimisväärne osa noortest tarbib alkoholi regulaarselt, kusjuures tüdrukud rohkem kui poisid. Aastaraamatu „Alkoholi turg, tarbimine ja kahjud Eestis“ (2023)[113] andmetel saab alkohol alaealistele kättesaadavaks sageli sõprade, vanemate või teiste täiskasvanute kaudu ning enamik alaealisi peab alkoholi hankimist võrdlemisi lihtsaks. Seega on järelevalve teostamine vajalik ja abipolitseinike kaasamine aitab parandada järelevalve efektiivsust.

Eelnõu punktiga 2 antakse abipolitseinikule AS § 49[1] lõike 3 alusel õigus kohaldada riikliku järelevalve teostamiseks lisaks AS § 49[1] lõikes 1 nimetatud erimeetmetele ka KorS §-des 37, 38, 39, 40, 42, 47 ja 48 sätestatud erimeetmeid KorS-is sätestatud alusel ja korras. Kehtiva AS § 49[1] lõike 3 kohaselt võib politseiametnik lisaks käesoleva paragrahvi lõikes 1[114] nimetatud erimeetmetele kohaldada riikliku järelevalve teostamiseks ka KorS §-des 37, 38, 39, 40, 42, 47 ja 48 sätestatud erimeetmeid KorS-is sätestatud alusel ja korras. Kuna abipolitseinik saab muudatuse tulemusel õiguse AS-i alusel riikliku järelevalve teostamiseks, siis **selle punktiga antakse ka abipolitseinikule õigus järelevalve raames KorS §-des 37, 38, 39, 40, 42, 47 ja 48 sätestatud erimeetmete kohaldamiseks**. Seega saab abipolitseinik AS-i alusel järelevalvet teostades kontrollida ja tuvastada isiku joobeseisundit, toimetada isiku alkoholijoobe tuvastamiseks ametiruumi ja tervishoiuteenuse osutaja juurde ning joobeseisundis isiku kainenema. Samuti on tal AS-i alusel õigus teha järelevalve raames isikule turvakontrolli ja isiku läbivaatust. Sealjuures peab abipolitseinik lähtuma uues APolS-is neile meetmetele ettenähtud erisustest, näiteks ei tohi läbi vaadata isiku kehaõõnsusi, isiku toimetamine toimub ainult politseiametniku korraldusel vms.

Eelnõu punktiga 3 antakse abipolitseinikule AS § 52 lõike 5 alusel õigus KorS-i §-s 52 sätestatud riikliku järelevalve erimeetme kohaldamisel KorS-is sätestatud alusel ja korras hoiulevõetud alkohol üle anda alaealise seaduslikule esindajale. Kehtiva AS § 52 lõike 5

[112] Tervise Arengu Instituut. 2020. Uimastite tarvitamine koolinoorte seas: tubakatoodete, alkoholi ja narkootiliste ainete tarvitamine Eesti 15–16-aastaste õpilaste seas.
[113] Tervise Arengu Instituut. 2023. Alkoholi turg, tarbimine ja kahjud Eestis. Aastaraamat 2023.
[114] Korrakaitseorgan võib käesolevas seaduses sätestatud riikliku järelevalve teostamiseks kohaldada korrakaitseseaduse §-des 30, 31, 32, 49, 50, 51 ja 52 sätestatud riikliku järelevalve erimeetmeid korrakaitseseaduses sätestatud alusel ja korras.

kohaselt on politseiametnikul õigus KorS §-s 52 sätestatud riikliku järelevalve erimeetme kohaldamisel KorS-is sätestatud alusel ja korras hoiule võetud alkohol üle anda alaealise seaduslikule esindajale. Kuna abipolitseinik saab **muudatuse tulemusel õiguse AS-i alusel riikliku järelevalve teostamiseks, siis selle lõikega antakse abipolitseinikule ka õigus hoiule võetud alkohol üle anda alaealise seaduslikule esindajale.**

II astme abipolitseinik saab eelnõu punktides 2 ja 3 nimetatud erimeetmeid kohaldada üksnes siis, kui ta osaleb politsei tegevuses koos politseiametnikuga. II astme abipolitseinik võib sellisel juhul kas ise kontrollida ja tuvastada isiku võimalikku joobeseisundit, teostada turvakontrolli või isiku läbivaatust või olla neis toimingutes politseiametnikule abiks. Lisaks saab ta koos politseiametnikuga toimetada isiku alkoholijoobe tuvastamiseks ametiruumi või tervishoiuteenuse osutaja juurde ning osaleda joobeseisundis isiku kainenema toimetamises. Seevastu III astme abipolitseinikul on õigus iseseisvalt politsei tegevuses osaledes näiteks kontrollida ja tuvastada isiku joobeseisundit, teha turvakontrolli ja isiku läbivaatust.

Eelnõu punktiga 4 sätestatakse, et kontrolltehingu tegemisel kohalduvad abipolitseinikule AS § 52[1] lõigetes 5–8 ettenähtud õigused ja kohustused. Kehtiva AS 52[1] lõike 5 kohaselt on kontrolltehing müügilepingu või muu võlaõigusliku tehingu tunnustega toiming, mille eesmärk on kontrollida õigusaktidega kehtestatud nõuetest kinnipidamist. Kontrolltehingut tegev **ametiisik** või kaasatud isik võib varjata isiku eest, kelle suhtes kontrolltehing tehakse, ja teiste isikute eest tehingu eesmärki. Kontrolltehingut tegev **ametiisik** ei pea ennast esitlema, samuti ei pea **ametiisik** kandma vormiriietust ega esitama ametitunnistust enne, kui kontrolltehingu eesmärk on saavutatud. **Käesoleva punktiga antakse ka abipolitseinikule õigus kontrolltehingu tegemisel varjata oma isikut ning ta ei pea ennast esitlema ega esitama ametitunnistust enne, kui kontrolltehingu eesmärk on saavutatud.**

Seega tekib muudatuse tulemusena abipolitseinikule õigus viia läbi kontrolltehingut. Müügikohtadest alaealistele alkoholi kättesaadavus on keelatud AS §-ga 47. Selles on sätestatud, et alkohoolse joogi pakkumine, võõrandamine või üleandmine alaealisele on keelatud. Alkohoolse joogi valduse üleandmisel peab senine valdaja tuvastama valduse omandaja vanuse isikut tõendava dokumendi alusel. Isikut tõendava dokumendi alusel ei pea valduse omandaja vanust tuvastama, kui ta on ilmselgelt täisealine või tema isik on senisele valdajale teada. Kui valduse omandaja ei ole senisele valdajale teadaolevalt täisealine ning ta ei esita isikut tõendavat dokumenti, ei või senine valdaja anda alkohoolse joogi valdust üle. Kontrolltehing võimaldab teostada **järelevalvet alaealistele alkoholi müümise üle** nii, et kaotab ära vaidluse selles, kas alaealise müüdi alkoholi. Saades info, et müügikohas müüakse alaealistele alkoholi, on võimalik kiiresti reageerida ning kontrollida selle paikapidavust ja leida probleemile lahendus. Kontrolltehingu regulatsioon on fikseeritud AS §-s 52[1]. Kontrolltehing saab toimuda ainult ohu kahtlusel ning politseiametniku järelevalve all, kaasata võib vähemalt 16-aastase isiku tema ja vanema nõusolekul. Kontrolltehingut ei tohi rakendada ohu ennetamiseks. Kontrolltehingu saab läbi viia siis, kui on info konkreetse müügikoha ehk kaupleja kohta. Kontrolltehingut saab läbi viia nii kauplustes, toitlustusasutustes (baarid, kohvikud, restoranid, tanklad), meelelahutusasutustes (ööklubid) kui ka avalikel üritustel (festivalid, laadad jne).

Kehtiva AS-i alusel toimub kontrolltehing politseiametniku, mitte abipolitseiniku järelevalve all. **Muudatuse tulemusel saab tehing toimuda ka abipolitseiniku järelevalve all.** Kontrolltehingut tegev abipolitseinik ega politseiametnik ei pea ennast esitlema, samuti ei pea kandma vormiriietust ega esitama ametitunnistust enne, kui kontrolltehingu eesmärk on saavutatud. Seega siseneb politseiametnik või abipolitseinik enne või pärast alaealist ostukohta, et jälgida ostuprotsessi ja eri poolte käitumist võimalikult lähedalt. Politseiametniku või abipolitseiniku viibimine võimalikult kassa lähedal annab parima ülevaate tehingu käigust ja

müüja tegevusest ning aitab kiirelt lahendada võimalikke konflikte müüja ja alaealise vahel. Kontrolltehingu protokollimine ja protokolli kätte toimetamine on kohustuslik. Kui kontrolltehingu käigus selgub, et müüja müüb alaealisele alkoholi, ei ole tegemist süüteoga ning müüjat ei saa selle eest vastutusele võtta.

Abipolitseinik on siin politseiametnikule abiks kontrolltehingu läbiviimisel. Otsuse kontrolltehingut teha teeb politseiametnik, kes vastutab selle eest, et selleks on piisav ohuhinnang, kõik vajalikud ettevalmistused saavad tehtud ja kontrolltehing protokollitakse ettenähtud alustel. Nii nagu enne igat ülesannet, mille politseiametnik annab abipolitseinikule, tuleb ka kontrolltehingu läbiviimisel selgitada abipolitseinikule õiguslikke aluseid, konkreetseid samme ja reegleid. Abipolitseinikule alkoholi- ja tubakaseaduse alusel antav õigus osaleda kontrolltehingu läbiviimisel on tingitud järgmistest asjaoludest:

- Abipolitseinike kaasamine võimaldab kasutada olemasolevaid ressursse paindlikumalt.
- Kontrolltehingud on sageli ajamahukad ja vajavad mitmekülgset lähenemisviisi. Abipolitseinike kaasamine võimaldaks neid teha tihedamini ja suuremas mahus, parandades seeläbi ennetustegevust ja rikkumiste avastamist.
- Abipolitseinikud on juba koolitatud politsei ülesannete täitmiseks ning nende kaasamine annaks politseile võimaluse reageerida kiiremini ja paindlikumalt olukordades, kus kontrolltehingud on vajalikud.
- Mida laialdasemalt ja järjepidevamalt kontrolltehinguid tehakse, seda suurem on õigusrikkumiste ennetamise mõju. Abipolitseinike kaasamine toetab politsei üldist strateegiat õiguskorrarikkujate avastamisel ja distsiplineerimisel.

2024. aasta andmetel tegi PPA üle Eesti umbes 140 kontrolltehingut, mille tulemused näitavad, et ligi 50 protsendil juhtudest müüakse alaealistele kas alkoholi- või tubakatooteid.

TAI uuringus[115] antakse ülevaade sellest, kui palju müüakse noortele alkohoolseid jooke ning tubaka- ja nikotiinitooteid vanust tõendavat dokumenti küsimata. 2022. aastal tehti TAI eestvedamisel 612 testostu üle Eesti, sealhulgas 459 alkohoolsete jookide testostu jaekaubanduse müügikohtade ja toitlustusasutuste tavakassades (üle Eesti), 30 alkohoolsete jookide testostu suurte kaupluste iseteeninduskassades ning 123 tubaka- ja nikotiinitoodete testostu Tallinna jaemüügiasutustes. Testostu sooritasid 18–19-aastased noormehed ja neiud. **Noortelt ei küsitud dokumenti ja neile oldi valmis müüma 54,0 protsendil testostudest** ning 9,3 protsendilt küsiti dokumenti, kuid saades eitava vastuse, oldi siiski valmis müüma. **36,6 protsendil testostudest küsiti noortelt dokumenti ja keelduti müügist.**

Kui **testostlemise[116]** eesmärk on analüüsida alkoholi kättesaadavust noortele või joobes isikutele, siis **kontrolltehingu** eesmärk on kontrollida alkoholi- ja tubakaseaduses kehtestatud nõuetest kinnipidamist.

Eelnõu §-ga 61 muudetakse avaliku teenistuse seadust.

Käesoleva muudatuse eesmärk on sätestada avaliku teenistuse seaduses selgesõnaliselt, et kriisirolliga abipolitseinikuna tegutseva ametniku avaliku võimu teostamise õigus peatub ajaks, mil ta kaasatakse abipolitseiniku seaduse alusel kriisi lahendamisse. APolS kohaselt otsustab Vabariigi Valitsus korraldusega kriisirolliga abipolitseiniku kaasamise kriisi lahendamisse kuni 30 päevaks. Muudatus on vajalik õigusselguse tagamiseks ning olukordade vältimiseks, kus

[115] T. Mäll, K. Tarlap 2022. Alkohoolsete jookide ning tubaka- ja nikotiinitoodete testostlemine. alko_tubaka_testostlemine_2022.pdf.
[116] T. Vilms, M. Tael-Öeren. Alkohoolsete jookide testostlemine. Juhendmaterjal 2019. https://www.tai.ee/sites/default/files/2021-03/157970106986_Alkohoolsete_jookide_testostlemine_veebilinkidega.pdf.

isik teostab samaaegselt avalikku võimu erinevatel õiguslikel alustel, mis võib kaasa tuua ebaselguse nii volituste kui ka vastutuse jaotumisel. Oluline on rõhutada, et vastav põhimõte tuleneb juba kehtivast abipolitseiniku seadusest ning on kajastatud ka uues abipolitseiniku seaduse eelnõus, mille kohaselt tuleb kriisi lahendamisse kaasatud abipolitseiniku tegevus selgelt eristada tema muudest rollidest ja õiguslikest alustest. Käesoleva muudatusega viiakse sama loogika ja regulatsiooni põhimõte üle ka ATS-i, tagades erinevate seaduste omavahelise kooskõla ning ühtse õigusruumi. Abipolitseinikuna avaliku võimu teostamise õiguse peatumiseks tuleb isikul vastava õigusliku aluse tekkimisel esitada avalduse avaliku võimu teostamise õiguse peatamiseks, mille alusel fikseeritakse ametniku õiguste ja kohustuste ajutine muutumine ning välistatakse samaaegne tegutsemine mitme õigusliku rolli alusel. ATS-s sätestatud ametniku avaliku võimu teostamise õiguse peatumise regulatsioon sarnaneb töölepingu seaduse § 19 alusel töötajale antud õigusega töö tegemisest keelduda, kuid erinevus seisneb selles, et töölepingu seaduse puhul on tegemist töötaja õigusega, samas kui avaliku teenistuse seaduse kohaselt ei tohi ametnik avaliku võimu teostamise õiguse peatumise ajal teenistusülesandeid täita. Seetõttu on avaliku teenistuse regulatsioon rangem ning välistab täielikult avaliku võimu teostamise vastaval ajavahemikul. Ametniku avaliku võimu teostamise õiguse peatumine tähendab ametniku ajutist vabanemist teenistusülesannete täitmise kohustusest ja õigusest teostada temale usaldatud avalikku võimu. Kavandatav muudatus tagab, et kriisi lahendamisel tegutseb isik üheselt määratletud rollis abipolitseinikuna ning tema tegevuse õiguslik alus ja vastutus on selged. Avaliku võimu teostamise õiguse peatumine on ajutine meede ning ATS §-s 83 nimetatud asjaolu äralangemisel on ametnikul õigus naasta teenistusse ning jätkata seda senisel kujul ja senistel tingimustel. Muudatus ei muuda ametniku teenistussuhte olemust püsivalt, vaid reguleerib ajutist olukorda, kus ametnik täidab riigi jaoks olulisi ülesandeid teises rollis. Muudatus suurenda õigusselgust ja toetab kriisireguleerimise tõhusat toimimist.

Eelnõu §-ga 62 muudetakse karistusregistri seadust.

Karistusregistri seaduse §-ga 20 sätestatakse loetelu, kellel on õigus saada andmeid karistusregistri arhiivist. PPA teostab abipolitseinikuks kandideerija taustakontrolli ning üks eeldusi on see, et abipolitseinikuks ei nimetata isikut, kes on karistatud tahtlikult toime pandud esimese astme süüteo eest, olenemata karistusandmete kustutamisest. Seega vajab PPA taustakontrolli läbiviimiseks õiguslikku alust andmete saamiseks. **Eeltoodust tulenevalt täiendatakse KarRS § 20 lõike 1 punkti 17 loetelu, lisades sinna abipolitseiniku seaduse.** Muudatus on vajalik, kuna PPA peab kontrollima, kas abipolitseinikuks kandideerija vastab seaduses sätestatud nõuetele.

Eelnõu §-ga 63 muudetakse kohtute seadust.

Eelnõuga muudetakse kohtute seadust eesmärgiga tagada õigusselgus ja kohtuhoonete turvalisus, arvestades uue APolS-i põhimõttelisi muudatusi ning abipolitseiniku rolli seotust politsei operatiiv- ja järelevalvetegevusega. Kuna kohtukordnik on kohtu struktuuris tegutsev kohtuametnik piiratud ülesannetega ning ei tegutse politsei juhtimisel, ei ole kehtiv viide APolS-ile kooskõlas kohtukordniku rolli ega proportsionaalsuse põhimõttega.

Eelnõu §-ga 63 muudetakse kohtute seaduse § 126 ning lisatakse §§-d 126^1 ja 126^2. Muudatused on tingitud praktilisest vajadusest. Nimelt kehtiv sõnastus ei hõlma kõiki KorS-i riikliku järelevalve erimeetmeid, mida kohtukordnikud oma igapäevatöös praktikas rakendavad kohtuhoonete turvalisuse tagamisel, eelkõige isiku ja vallasasja läbivaatuse osas. Samuti ei ole seaduses selgelt määratletud, milliseid erivahendeid ja relvi kohtukordnik võib kasutada, ega ei ole piisavalt täpselt reguleeritud hoiulevõetud esemete edasist käekäiku. Muudatuse eesmärk on täpsustada kohtukordnikule esitatavaid nõudeid, määratleda seaduse tasandil ammendavalt

kohtukordnike erivahendid ja relvad ning luua selge volitusnorm nende väljastamise, kandmise ja väljaõppe korra kehtestamiseks.

PS § 146 kohaselt mõistab õigust ainult kohus ning kohus on oma tegevuses sõltumatu. Kohtute töö on õigusriigi tuumikfunktsioon, mille järjepidev toimimine peab olema tagatud nii tsiviil- kui ka sõjalistes kriisides. Kohtusüsteemi toimimine katkestamine või mõjutamine turvariskide kaudu seab otseselt ohtu riigi põhiseadusliku korra.

Õigusemõistmise sõltumatus ja järjepidevus eeldavad, et kohtud saavad tegutseda turvalises keskkonnas, kus kohtunikud, kohtuteenistujad, menetlusosalised ja külastajad on kaitstud vahetute ohtude ja korrarikkumiste eest. Kohtukordnikud täidavad kohtutes keskset rolli selle turvalise keskkonna tagamisel ning on sageli esimesed, kes puutuvad kokku vahetu ohu olukordadega. Eelnõuga kõrvaldatakse senises regulatsioonis esinenud ebaselgused ning tagatakse kohtute turvalisus ja õigusemõistmise järjepidevus. Ilma turvalise töökeskkonnata ei ole võimalik tagada kohtumenetluste läbiviimist ega täita ühiskonna ootust õigusemõistmise sõltumatuse ja järjepidevuse osas.

Viimastel aastatel maailmas toimunud sündmused, sealhulgas sõjalised erioperatsioonid, inflatsioon, hinnatõus ja inimeste toimetuleku halvenemine, koos ühiskondlike vastuolude teravnemisega on loonud soodsa pinnase vägivaldse äärmusluse ja äkkrünnakute levikuks. Selline keskkond suurendab riske ka kohtutes, kus lahendatakse sageli kõrge emotsionaalse pingega ja isiklikult tundlikke vaidlusi.

2025. aastal kohtute turvateenistuse poolt lahendatud intsidendid, sealhulgas kohtunike vastu suunatud ähvardused, rüselused kohtumajades, pommikahtlus ning kohtuniku vastu suunatud rünne väljaspool kohtumaja, ilmestavad selgelt, et kohtunikud ja kohtuteenistujad puutuvad oma töös kokku mitmekesiste ja tõsiste ohtudega, mille esmaseks lahendajaks on sageli kohtukordnik.

Kohtute turvalisuse süsteemseks tugevdamiseks loodi 01.04.2025 I ja II astme kohtutes ühtne turvateenistus, mis koondas kõik senised I ja II astme kohtukordnikud ühte struktuuri, eesmärgiga parandada väljaõpet, reageerimisvõimet ja teenuse kvaliteeti. Riigikohtus on samuti kohtukordnikud. Täna tegutseb kohtutes suurusjärgus 30 kohtukordnikku. Eelnõu muudatused toetavad ühtse turvateenistuse toimimist, säilitades samas Riigikohtu enesekorraldusõiguse.

Kokkuvõttes muudatused suurendavad õigusselgust, toetavad kohtute turvalisuse ühtset korraldust ning tagavad, et kohtukordniku põhiõigusi riivavad volitused on selgelt piiritletud, seadusega määratletud ja proportsionaalsed.

Eelnõu punktiga 1 kehtestatakse KS-i § 126 uus terviktekst. Lõikes 1 määratletakse kohtukordnik kui kohtuametnik, kelle ülesanne on hoida kohtus korda, toimetada isikutele kätte teateid ja kohtukutseid ning täita teisi kohtu kodukorras määratud ülesandeid, mis kuuluvad kordnikukohustuste hulka. Eelnõuga kohtukordniku ülesandeid ei laiendada ega muudeta, kuid täpsustatakse, et ülesanded võivad tuleneda lisaks kohtu kodukorrast ka kohtukordniku ametijuhendist. Ametijuhend võimaldab täpsemalt kirjeldada kohtukordnike igapäevaseid ülesandeid.

Lõikega 2 sätestatakse, et kohtukordnikuksisiku, kes vastab avaliku teenistuse seaduse sätestatud nõuetele. ATS reguleerib avaliku teenistuse korraldust ja ametniku õigusliku seisundit. Kehtivas KS-is ei ole sätestatud kohtukordnikule esitatavaid nõudeid. Viide avaliku teenistuse seadusele tagab õigusselguse ning kinnitab, et kohtukordnik peab vastama ametnikule kehtivatele üldnõuetele, sealhulgas kodakondsuse, hariduse, keeleoskuse ja laitmatu

maine osas. Arvestades kohtukordniku rolli kohtuhoone turvalisuse tagamisel ja vahetus kokkupuutes isikute põhiõiguste riivega, on usaldusväärsuse tagamine vältimatu.

Lõikega 3 sätestatakse, et I ja II astme kohtute kohtukordnik tegutseb vastavalt ametijuhendile või kohtute turvateenistuse juhi korraldusele, kui seadus ei sätesta teisiti. Riigikohtu kohtukordnik tegutseb vastavalt Riigikohtu kehtestatud ametijuhendile, kui seadus ei sätesta teisiti. Lõike esimene lause tähendab, et kui kohtukordnikul esineb tööl olukord, mille lahendamine ei ole reguleeritud ametijuhendiga, lähtub kohtukordnik kohtute turvateenistuse juhi korraldusest, kui seadus ei sätesta teisiti. Sisult on I ja II astme ja Riigikohtu kohtukordniku ametijuhendid samad, kuid selline eristus on vajalik Riigikohtu põhiseaduslikust staatusest ja enesekorraldusõigusest ja sõltumatusest tulenevalt.

Nt Pärnu maakohtu kohtukordniku ametijuhendis on kohtukordniku ülesandeks korra ja turvalisuse tagamine kohtumajas, kohtuistungitel ja kogu kohtumaja territooriumil ning kohtupidamise sujuv toetamine. Ta teostab ligipääsu- ja isikusamasuse kontrolli, korraldab isikute liikumist avalikes ja suletud tsoonides, kasutab turvaväravaid ja metalliotsijaid, jälgib valve- ja läbipääsusüsteeme ning tõkestab korrarikkumisi ja keelatud esemete kohtumajja toomist. Kohtukordnik annab külastajatele infot ja juhiseid, võtab vastu ja edastab dokumente, korraldab videoistungite tehnilist toimimist, reageerib õnnetusjuhtumitele ja häireolukordadele, kutsub vajadusel operatiivabi ning täidab valveülesandeid ka väljaspool tööaega. Tal on õigus anda seaduslikke korraldusi, nõuda avalikust korrast kinnipidamist, kontrollida isikut tõendavaid dokumente ning pidada kinni ohtu kujutavaid või õiguserikkujaid, andes nad üle politseile või turvateenistusele. Oma tegevuses allub ta haldusjuhile ja kohtudirektorile, tegutseb õigusaktide ja sisekorraeeskirjade alusel ning vastutab teenistuskohustuste täitmata jätmise eest avaliku teenistuse korras.

Kehtiva KS-i § 126 lõiked 2 ja 3 sätestavad, et kutsete ja teadete kättetoimetamise eest makstakse kordnikule lisatasu (mille määrad kehtestab minister) ning kohtukordnikule hüvitatakse ametiülesannete täitmisel ühissõiduki kasutamisest tekkivad sõidukulud. Praktikas ei ole neid sätteid rakendatud. Kutsete ja teadete kättetoimetamise eest lisatasu maksmise aluse ja transpordikulude hüvitamise saab vajadusel I ja II astme kohtutes ette näha kohtu kodukorras ning Riigikohtus vajadusel kehtestatava korra alusel. Selline regulatsioon on piisavalt paindlik ning ei vaja seaduse tasandil reguleerimist.

Eelnõuga punktiga 2 täiendatakse KS-i §-ga 126[1], milles sätestatakse kohtukordniku õigused ja kohustused, lähtudes KorS-i riikliku järelevalve erimeetmetest ning kohtukordniku töö tegelikust sisust kohtuhoone turvalisuse tagamisel.

Lõike 1 kohaselt on kohtukordnikul on samad õigused, mis on KorS-i §-de 28 ja 30, § 32 lõigete 1–3, § 34, § 46 lõike 1 punktide 1-3, lõike 2, 3, 4, 5, 6 § 47 lõike 1 punktide 1, 2 ja 4, lõke 2, § 48 lõike 1 punktide 1–3, § 49 lõike 1 punktide 1, 2, 4, 6–7, lõikes 2-5 ja 6 ning § 52 kohaselt politseil või muul korrakaitseorganil.

Võrreldes kehtiva seadusega tehakse järgmised muudatused:
1) jäetakse välja viide abipolitseiniku seadusele;
2) jäetakse välja viide KorS §-le 38, mis reguleerib alkoholijoobe kontrollimist ja tuvastamist kohapeal;
3) täpsustatakse KorS meetmete kohaldamisala;
4) täiendatakse loetelu KorS §-ga 48, mis reguleerib isiku läbivaatust;
5) täiendatakse loetelu KorS §-ga 49, mis reguleerib vallasasja läbivaatust.

Muudatused on vajalikud, et piiritleda kohtukordnike pädevusi täpsemalt, täiendada õiguste loetelu kooskõlas praktilise vajadusega ning eemaldada viide APolS-ile, vältimaks eksitavat tõlgendust. KS eelnõu seletuskirjas ei ole avatud, miks otsustati kohtukordnike õigusi seostada APolS-iga[117]. Abipolitseinik on politsei tegevuses osalev isik, kes allub PPA juhtimisele ning täidab politsei ülesandeid politsei vastutusel. Kohtukordnik on seevastu kohtuametnik, kes tegutseb kohtuvõimu struktuuris ning kelle ülesanded on piiratud kohtuhoonete ja kohtumenetluste turvalisuse tagamisega. Õiguseid on kohtukordnikul lubatud rakendada ametikohustuste täitmisel ka väljaspool kohtuasutust, näiteks menetlustoimingu teostamisel. Praktikas on selleks vajadus eeskätt väljaspool kohtuasutuse ruume ärakuulamistel ja vaatlustel kohtuniku turvalisuse tagamiseks. Abipolitseiniku õiguste ja vahendite lai ulatus, sealhulgas politseioperatiivseks tegevuseks mõeldud vahendid, ei ole kooskõlas kohtukordniku rolli ega proportsionaalsuse põhimõttega.

Uue APolS eelnõuga on abipolitseiniku õigused, sealhulgas vahetu sunni kohaldamine ning erivahendite ja relvade kasutamine, lahutamatult seotud politsei tegevuses osalemisega, politsei ülesande täitmisega ning PPA juhtimisega. Abipolitseinikule antavad õigused eeldavad astmelist staatust ning politsei poolt antud relvakandmise õigust. Selline regulatsioon ei ole kohaldatav kohtukordnikule, kelle ülesanded ei ole seotud politsei operatiiv- ega järelevalvetegevusega ning kelle suhtes ei teosta PPA teenistuslikku juhtimist ega vastutust. Lisaks on uues APolS eelnõus laiendatud abipolitseinikule lubatud erivahendite ja relvade loetelu. Abipolitseinikule võib seaduse kohaselt väljastada muu hulgas tulirelva, pneumorelva, sõiduki sundpeatamise vahendeid, tehnilisi tõkkeid ning eriotstarbelisi valgus- ja heliseadeldisi. Nimetatud relvad ja erivahendid on ette nähtud politsei avaliku korra tagamise, liiklusjärelevalve, objektikaitse ja muude politsei taktikaliste ülesannete täitmiseks ning ei ole vajalikud ega sobivad kohtukordniku ülesannete täitmiseks. Kohtukordniku töö piirdub reeglina kohtuhoone turvalisuse ja kohtumenetluse korra tagamisega ning ei hõlma avaliku ruumi laiapõhjalist korrakaitselist tegevust.

APolS-ile viitamise säilitamine looks seetõttu õigusliku aluse selliste õiguste ja vahendite potentsiaalseks kohaldamiseks kohtukordniku suhtes, mis ei ole kooskõlas tema tööülesannete iseloomu ega proportsionaalsuse põhimõttega. Eeltoodust tulenevalt on jäetud viide abipolitseiniku seadusele välja.

Õigusselguse ning vastutuse selge jaotuse tagamiseks on põhjendatud sätestada kohtukordniku õigused vahetult KorS-i alusel, võimaldades täpselt ja läbipaistvalt määratleda kohtukordniku poolt kasutatavad jõu- ja korrakaitsemeetmed vastavalt tema tegelikele tööülesannetele. Sellest tulenevalt on kehtivad KorS-i meetmed üle vaadatud tervikuna ning piiritletud vastavalt vajadusele.

Eelnõuga jäetakse välja viide KorS §-le 38 (alkoholijoobe kontrollimine ja tuvastamine kohapeal), kuna praktikas pole kohtukordnikul sellist võimekust ja joobe tuvastamine ei oma kohtupidamise seisukohast tõendlikku väärtust. Indikaatorvahendi soetamine, hooldamine, taatlemine jms ei ole kohtutel otstarbekas. Lisaks vajaks indikaatorivahendi kasutamine eraldi koolitust. Joobetunnuste korral saab kohtukordnik teavitada kohtunikku, kes otsustab isiku istungile lubamise või muu menetluskorralduse.

Eelnõu kohaselt jäävad kohtukordnikul järgmised õigused:

- **teha ettekirjutus ja kohaldada haldussunnivahendit** (KorS § 28): Kohtukordnik võib panna avaliku korra eest vastutavale isikule ettekirjutusega ohu tõrjumise või korrarikkumise kõrvaldamise kohustuse. See on vajalik kohtus korra tagamiseks.

[117] Kohtute seadus 607 SE

Võimaldab kohtukordnikul anda korraldusi ja hoiatada haldussunnivahendite kohaldamise eest. Näiteks olukorras kus toimub kohtuistungil kohtupidamise häirimine, menetlusosapoolte konflikti algfaas. Õigus on olemas ka kehtivas KS-is.

- **küsitleda isikuid ja nõude dokumente** (KorS § 30): Kohtukordnik võib isiku peatada ja teda küsitleda ning nõuda dokumentide esitamist. See võimaldab hankida operatiivset teavet ohu ennetamiseks või tõrjumiseks. Kohtuhoonetes on see esmane meede isiku kavatsuste ja viibimise õigustatuse kontrollimiseks. Õigus on olemas ka kehtivas KS-is.
- **tuvastada isikusamasust** (KorS § 32): Kohtukordnik võib tuvastada isikusamasuse kehtiva isikut tõendava dokumendi alusel. Õigus on olemas ka kehtivas KS-is.
- **töödelda isikuandmeid jälgimisseadmestiku kasutamisega** (KorS § 34): Võimaldab kasutada videojälgimist kohtuhoonetes. Kohtukordnik võib kasutada jälgimisseadmestikku (videovalvet). Kõikides kohtuhoonetes ja väliperimeetris on olemas kaamerad. Kohtuistungite jälgimine läbi kaamerate on kohtukordniku üks töökohustusi. Õigus on olemas ka kehtivas seaduses pärast 2016 toimunud kohtute seaduse muudatusi.[118]

Eelnõuga täpsustakse, millise aluse esinemisel on kohtukordnikul õigus isikut kinni pidada. Kehtiv KS-i viitab tervele paragrahvile, kuid praktikas ei kohaldu kogu paragrahvi lõiked kohtukordniku tegevusele. **Eelnõuga täpsustatakse, et kohtukordnik võib isiku kinni pidada, et ära hoida vahetult eelseisva kuriteo toimepanemine; tõrjuda vahetut ohtu isiku elu või kehalist puutumatust ähvardava vahetu ohu tõrjumiseks või tagamaks kohtu kehtestatud lähenemiskeeld.** KorS-i § 46 lõikes 1 loetletud teised alused ei kuulu kohtukordniku pädevuse piiridesse. Lisaks rakendub kohtukordnikul kinnipidamisel lõigetes 2, 3, 4, 5, 6 nimetatud õigused ja kohustused. Praktikas ei ole kohtukordnikud seni isikuid kinni pidanud, kuid kui selline vajadus peaks esinema, on neil õigus kasutada isiku suhtes vahetut sundi, kohustus selgitada õigusi, kinnipidamise põhjust ning vormistada vastav protokoll**. Isiku kinnipidamisel antakse isik PPA-le viivitama üle**, kes saab läbi viia edasised menetlustoimingud. PPA-le antakse üle ka kinnipidamise protokoll. Kuivõrd sellisel juhul on kinni pidaja kohtukordnik, on neil kohustus vastav protokoll vormistada ja märkida ära kinnipidamise aeg, tagamaks, et PPA ei hoia isiku kinni kauem kui 48 tundi.

Lisaks täpsustatakse eelnõuga KorS-i § 47 turvakontrolli läbiviimise nõudeid. Turvakontrolli eesmärk on vältida esemete või ainete kohtuhoonesse toimetamist, millega ohustatakse isikuid või häiritakse kohtupidamist. Kohtuhoonetes teostatakse turvakontrolli pääslas tehnikaseadmete abil (metallivärav ja käsimetallidetektorid). Eelnõuga täpsustatakse, et juhul, kui turvakontrolli on vaja teha kompimise teel, kehtib KorS § 47 lõike 2 erinõue, et seda võib teha ametiisik, kes on turvakontrollile allutatud isikuga samast soost. Nõuet võib eirata, kui see on vajalik vahetu ohu tõrjumiseks.

Eelnõuga antakse kohtukordnikule õigus läbi viia isiku läbivaatus KorS § 48 alusel. Tegemist on võrreldes kehtiva kohtute seadusega uue õigusega, mis on vajalik olukordades, kus turvakontrollist ei piisa – näiteks kui isik keeldub oma asju kontrolliks andmast, kohtuhoones puudub tehniline seade (nt röntgen), kohtukordnik osaleb kohtunikuga menetlustoimingul väljaspool kohtuhoonet, või esinevad objektiivsed asjaolud, mis viitavad keelatud eseme varjamisele. Isiku läbivaatus on riikliku järelevalve **erimeede**, mille eesmärk on **ohu väljaselgitamine ja ennetamine** olukordades, kus esineb põhjendatud kahtlus avalikku korda või isikute turvalisust ohustava asjaolu suhtes. Kohtuhoone kui avaliku võimu toimimiseks tähtis ehitis eeldab kõrgendatud turvanõudeid, kuna ohu realiseerumise tagajärjed võivad olla oluliselt raskemad kui tavapärases avalikus ruumis. Kuivõrd kohtukordnik peab veenduma, et

[118] Kohtute seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 203 SE

isik ei kanna endaga kohtumajja kaasa ohtlikke esemeid ja seda veendumust on vaja ka olukorras, kus kohtunik teeb menetlustoimingut väljaspool kohtuhoonet, on õiguse laiendamine turvalisuse tagamise eesmärgi saavutamiseks põhjendatud ja proportsionaalne.

Oluline on rõhutada, et eelnõuga piiratakse lähtuvalt proportsionaalsusest kohtukordniku isiku läbiviimise ulatust, sätestades selgelt, et **läbi võib vaadata üksnes isiku riided ja riietes oleva või kehal kantava asja. Isiku keha ja kehaõõnsuste läbivaatus on keelatud**, kuivõrd see riivaks intensiivselt isikupuutumatust.

Kohtukordnik võib isiku läbi vaadata, kui:

KorS § 48 lg 1 punkt 1 alusel - on alust arvata, et isik kannab endaga kaasas asja või ainet, mille võib võtta seaduse alusel hoiule, hõivata või konfiskeerida. Isiku läbivaatuse keskne funktsioon ohu väljaselgitamine ohukahtluse faasis, st enne, kui oht on realiseerunud. Kohtuhoones, aga ka ärakuulamisel või vaatlusel võib selline ohukahtlus tekkida näiteks juhul, kui isiku käitumine, varasem info või muud objektiivsed asjaolud viitavad sellele, et ta kannab kaasas keelatud eset või ainet. Praktikas ei ole kõik ohtlikud esemed tuvastatavad pelgalt visuaalse kontrolli või tehniliste abivahenditega ning neid võidakse varjata kehale kinnitatult või riiete all. Ilma isiku läbivaatuse õiguseta puudub kohtukordnikul võimalus sellist ohtu tõhusalt ja ennetavalt kontrollida.

KorS § 48 lg 1 punkt 2 - see on vajalik kõrgendatud ohu väljaselgitamiseks, kui isik viibib avaliku võimu toimimiseks tähtsas ehitises või selle vahetus läheduses. Avaliku võimu toimimiseks tähtsates ehitistes on õigustatud laiem ennetav sekkumine, kuna võimaliku ohu realiseerumise kahju võib olla ulatuslik. Kohtuhoones võib kõrgendatud oht esineda näiteks suure avaliku huviga kohtuasjade, ähvarduste, varasemate vahejuhtumite või konkreetsete riskihinnangute korral. Isiku läbivaatus võimaldab sellises olukorras hinnata ja maandada riski enne, kui isik pääseb kohtumenetluse ruumidesse või kohtunike ja menetlusosaliste vahetusse lähedusse.

KorS § 48 lg 1 punkt 3 - see on vältimatult vajalik isikusamasuse tuvastamiseks. Kohtuhoones on isiku tuvastamine oluline nii menetlusdistsipliini kui ka ligipääsu kontrolli seisukohalt. Olukordades, kus isik keeldub dokumenti esitamast, esitab ilmselgelt ebausaldusväärseid andmeid või on põhjendatud kahtlus, et dokument on varjatud, võib isiku läbivaatus olla ainus tõhus meede isikusamasuse kindlakstegemiseks.

Eelnõuga antakse õigus läbi vaadata KorS § 49 alusel vallasasju. Vallasasja läbivaatus on riikliku järelevalve erimeede, mille eesmärk on ohu ennetamine ja väljaselgitamine, võimaldades kontrollida isikuga kaasas olevate esemete sisu olukordades, kus esineb põhjendatud vajadus veenduda, et kohtuhoonesse ei satuks keelatud või ohtlikke esemeid või aineid.

Kohtukordnik võib vallasasja läbi vaadata, kui:

KorS § 49 lg 1 punkt 1 alusel seda kannab kaasas isik, kes siseneb avaliku võimu organi ehitisse või territooriumile, ehk siis kohtuhoonesse. Vallasasja läbivaatuse õigus on vajalik olukorras, kus isik siseneb kohtuhoonesse ja kannab endaga kaasas eset, mille sisu ei ole väliselt tuvastatav. Kohtuhoonesse sisenemine ei ole piiramatu avaliku ruumi kasutamine, vaid seotud konkreetsete turvanõuetega. Ilma vallasasja läbivaatuse õiguseta ei ole kohtukordnikul võimalik veenduda, et kohtuhoonesse siseneva isiku kaasas olev ese ei sisalda keelatud või ohtlikke esemeid, mis võivad ohustada kohtumenetluse turvalist läbiviimist või isikute elu ja tervist.

KorS § 49 lg 1 punkt 2 alusel seda kannab kaasas isik, kelle suhtes võib teostada turvakontrolli või keda võib läbi vaadata. See alus seob vallasasja läbivaatuse isiku suhtes juba kohaldatavate turvameetmetega. Kui isiku suhtes on olemas õiguslik alus turvakontrolli või isiku läbivaatuse teostamiseks, on põhjendatud ja loogiline, et samaaegselt oleks võimalik kontrollida ka isikuga kaasas olevat vallasasja, kuna ei ole võimalik ohu väljaselgitamine üksnes isiku kontrollimisega, jättes tema kaasas kantavad esemed kontrollimata.

KorS § 49 lg 1 punk 4 alusel on alust arvata, et selles on asju, mida võib seaduse alusel hoiule võtta, hõivata või konfiskeerida. Vallasasja läbivaatuse õigus on selle punkti alusel vajalik olukordades, kus on alust arvata, et isiku kaasas olevas esemes leidub seaduse alusel keelatud asju või aineid, näiteks relvi, lõhkeaineid, narkootilisi või psühhotroopseid aineid või muid ohtlikke esemeid. Kohtuhoones võivad selliste esemete olemasolul olla eriti rasked tagajärjed, arvestades ruumide kinnist iseloomu ja isikute suurt kontsentratsiooni. Ilma vallasasja läbivaatuse õiguseta ei ole kohtukordnikul võimalik sellist ohtu **ennetavalt tuvastada ega kõrvaldada.**

KorS § 49 lg 1 punkt 6 alusel see on vajalik kaitstava isiku ohutuse tagamiseks. Kohtumenetluses viibivad sageli isikud, kelle suhtes esineb kõrgendatud ohurisk, sealhulgas kohtunikud, prokurörid, kannatanud, tunnistajad või teised menetlusosalised. Teatud juhtudel on vaja tagada konkreetse isiku turvalisus, eelkõige olukordades, kus on esinenud ähvardusi või varasemaid vahejuhtumeid. Vallasasja läbivaatuse õigus võimaldab kohtukordnikul ennetavalt kontrollida, et isikute kaasas olevad esemed ei kujutaks ohtu kaitstavale isikule ning et kohtumenetlus saaks toimuda häireteta ja turvalises keskkonnas.

KorS § 49 lg 1 punkt 7 alusel see on vajalik seadusega kehtestatud nõuete täitmise kontrollimiseks. See alus võimaldab kontrollida, kas kohtuhoonesse sisenemisel järgitakse seadusest või selle alusel kehtestatud nõudeid, sealhulgas keeldu tuua kohtuhoonesse teatud esemeid või aineid. Sellised nõuded võivad tuleneda nii KorS-ist kui ka kohtu kodukorrast või muudest õigusaktidest. Ilma vallasasja läbivaatuse õiguseta ei ole kohtukordnikul võimalik tagada nende nõuete tegelikku täitmist, eriti olukordades, kus isik ei nõustu vabatahtlikult oma esemeid kontrolliks esitama.

Vallasasja läbivaatuse õiguse andmine kohtukordnikule on vajalik kohtuhoone turvalisuse tagamiseks ning kehtivas õiguses esinenud võimelünga kõrvaldamiseks. Muudatus võimaldab ennetavalt tuvastada ja tõrjuda ohtlikke olukordi, tagada kohtumenetluse katkematu läbiviimine ning kaitsta kohtuhoones viibivate isikute elu ja tervist olukordades, kus üksnes turvakontrollist ei piisa.

Kuigi kohtukordnikule antakse õigus kohaldada KorS-i § 49 alusel vallasasja läbivaatust, ei laiene kohtukordnikule kõik nimetatud paragrahvis sätestatud alused. Kohtukordnikule ei kohaldu § 49 lõike 1 punktid 3 (*on alust arvata, et vallasasjas viibib isik, kellelt võib seaduse alusel võtta vabaduse või keda võib seaduse alusel läbi vaadata või kes on abitus seisundis*) ja 5 (*see on vajalik kõrgendatud ohu väljaselgitamiseks isiku suhtes, kes viibib elutähtsas energia-, side-, signalisatsiooni-, veevarustus- või kanalisatsioonisüsteemis, liikluskorralduse ehitises või seadmes või selle vahetus läheduses*), kuna need on seotud üldise avaliku korra järelevalve ning süüteomenetluse piiril asuva tõendite kogumisega.

Kohtukordnik ei teosta avaliku korra üldist järelevalvet ega ole pädev koguma tõendeid väärteo- või kriminaalmenetluse tarbeks. Kohtukordniku ülesanded on piiratud kohtuhoone turvalisuse ja kohtumenetluse korra tagamisega ning väljaspool kohtuasutust kohtuniku teostataval menetlustoimingul (eelkõige ärakuulamine, vaatlus) osalemisega. Seetõttu on vallasasja

läbivaatuse õigus kohtukordniku puhul piiritletud üksnes nendeks juhtudeks, mis on otseselt seotud kohtuhoonesse sisenemise, isikute turvakontrolli, konkreetse ohu ennetamise ning kaitstavate isikute ohutuse tagamisega.

Selline piiritlemine tagab meetme proportsionaalse kohaldamise ning välistab kohtukordniku pädevuse põhjendamatu laienemise väljapoole tema seadusest tulenevaid ülesandeid.

Kohtuhoone kui avaliku võimu toimimiseks tähtis ehitis eeldab kõrgendatud turvanõudeid. Praktikas kannavad kohtumaja külastavad isikud reeglina endaga kaasas erinevaid vallasasju, eelkõige kotte (nt arvuti-, spordi- või ostukotid). Kõikides kohtumajades ei ole tehnilisi vahendeid (nt röntgenseadmeid) ning ka nende olemasolul võib isik keelduda eseme tehnilisse kontrolli andmisest. Sellisel juhul ja kohtuniku teostataval menetlustoimingul osaledes ei ole kohtukordnikul ilma vallasasja läbivaatuse õiguseta võimalik hinnata, kas isiku kaasas kantav ese kujutab ohtu kohtuhoone või menetlustoimingut tegeva kohtuniku turvalisusele.

KS § 126[1] lõikega 2 täpsustatakse, et kui kohtukordnik peab isiku kinni KorS § 46 alusel, antakse isik viivitamata üle PPA-le. Sätte on vajalik õigusselguse eesmärgil ja tagamaks, et kohtukordnik ei pea ise isikut kinni 48 tundi, vaid edasisi menetlustoiminguid viib läbi PPA. Kohtukordniku sekkumine peab olema minimaalne. Kinni peetud isiku üleandmisel antakse kaasa ka kinnipidamise protokoll ning hoiule võetu esemed.

KS § 126[1] lõikega 3 täpsustatakse, et KorS § 48 alusel isiku läbivaatusel on keelatud läbi vaata isiku keha ja kehaõõnsusi. Kohtukordnikul on õigus üksnes läbi vaadata isiku riideid ja riietes olevat või kehal kantavat asja. Vastav piirang on proportsionaalne, tagades, et isikute kehalise puutumatuse riive ei ole liiga ulatuslik.

KS § 126[1] lõikega 4 sätestatakse, et hoiulevõetud vallasasi tagastatakse viivitamata hoiulevõtmise aluse äralangemisel, välja arvatud juhul, kui vallasasja valdamine on õigusaktiga keelatud. Keelatud vallaasi antakse viivitamata üle PPA-le. See tähendab, et kui isikul võetakse ese hoiule, tagastatakse talle see viivitamata hoiulevõtmise aluse äralangemisel. Näiteks kui isik tuleb kohtumajja ning tal on kaasas nuga, võetakse ese hoiule KorS § 52 lõige 1 punkt 1 alusel, kuna see on vajalik vahetu ohu tõrjumiseks või korrarikkumise kõrvaldamiseks. Enne kohtumajast lahkumist tagastatakse isikule hoiule võetud nuga, kuivõrd üldiselt ei ole keelatud noa kaasas kandmine, kuid kohtuistungi saalis võib see ese kujutada endast ohtu nii isikule endale, kui ka kohtumajas viibivatele isikutele. Kui aga hoiule võetakse keelatud vallasasi, antakse see viivitamata üle PPA-le. Keelatud esemete all peetaks silmas näiteks tsiviilkäibes keelatud relva, võimalikku narkootiliste või psühhotroopsete ainet jms. Ehk esemed, mille valdamine on kas seadusega keelatud või mille valdamiseks peab olema seaduse alusel luba. Selliselt juhul saab PPA sõltuvalt esemed algatada vajadusel kas väärteomenetluse või kriminaalmenetluse. Keelatud esemete viivitamatu üleandmine on vajalik nii avaliku ohutuse tagamiseks kui ka selleks, et vältida kohtute muutumist keelatud esemete pikaajaliseks hoiukohaks ning tagada võimalike süüteomenetluste kiire algatamine.

KS § 126[1] lõikega 5 jääb kehtima kehtiva KS-i põhimõte, et **ülesannete täitmise võib halduslepingu alusel üle anda äriühingule**. Tegemist on senise põhimõtte säilitamisega, mis võimaldab kohtutel vajaduse korral kasutada turvateenuse osutajaid.

Eelnõu punktiga 2 täiendatakse §-ga 126[2], millega reguleeritakse kohtukordnikule väljastatavad erivahendid ja relvad.

Lõikega 1 antakse valdkonna eest vastutavale ministrile volitus kehtestada I ja II astme kohtute kohtukordnikele erivahendi ja relva väljastamise ja tagastamise kord, relva

kandmise kord ning väljaõppe nõuded. Volitusnorm on vajalik, et reguleerida menetluslikud ja praktilised küsimused, mida ei ole otstarbekas sätestada seaduse tasandil. Käesoleval ajal vastav kehtiv rakendusakt puudub, mistõttu on eelnõule lisatud rakendusakti kavand.

Lõikega 2 antakse Riigikohtule õigus kehtestada Riigikohtu kohtukordnikele erivahendi ja relva väljastamise ja tagastamise kord, relva kandmise kord ning väljaõppe nõuded. Selline lahendus arvestab Riigikohtu põhiseaduslikku positsiooni, institutsionaalset sõltumatust ja enesekorraldusõigust. Riigikohus võib oma töökorraldust puudutavates küsimustes, sealhulgas kohtukordnike teenistuskorralduse ja turvalisusega seotud küsimustes, kehtestada vajalikud reeglid iseseisvalt.

Lõikega 3 kehtestatakse, et kohtukordnik võib kasutada füüsilist jõudu, erivahendeid ja relvi KorS-is sätestatud alusel ja korras.

Kohtukordnike vahendid astmeliselt:
1) Füüsiline jõud (KorS § 77)
2) Erivahendid (KorS § 78^1)
3) Relvad (KorS § 78^2)

Käesoleva muudatusega sätestatakse selgesõnaliselt, et kohtukordnik võib kasutada füüsilist jõudu, erivahendeid ja relvi üksnes KorS-is sätestatud alusel ja korras. See tähendab, et kohtukordniku tegevus jõu ja vahendite kasutamisel on täielikult seotud KorS üldpõhimõtete ja tagatistega (proportsionaalsus, kasutamise alused, dokumenteerimine jms) ning ei kujuta endast iseseisvat ega erandlikku jõu kasutamise õigust.

KorS kohaselt on füüsilise jõu, erivahendite ja relvade kasutamine lubatud üksnes vahetu sunni kohaldamise raames, mille eesmärk on ohu tõrjumine või korrarikkumise kõrvaldamine. Vahetu sund on lubatav ainult juhul, kui see on vajalik ja vältimatu, ning seda tuleb kohaldada proportsionaalselt, st valida tuleb alati leebem meede, kui see võimaldab eesmärki saavutada. Enne jõu või vahendite kasutamist tuleb isikut võimaluse korral hoiatada ning anda talle võimalus korraldust vabatahtlikult täita.

KorS seob jõu ja vahendite kasutamise ka range astmelisuse põhimõttega, mille kohaselt füüsilist jõudu, erivahendeid ja relvi kasutatakse üksnes siis, kui leebemad meetmed ei ole tulemuslikud või ei ole olukorra tõttu võimalikud. Samuti näeb seadus ette kohustuse osutada abi isikule, kes on jõu kasutamise tagajärjel viga saanud, ning kohustuse fikseerida ja dokumenteerida jõu ja vahendite kasutamine vastavalt kehtestatud korrale.

Lõikega 4 kehtestatakse et kohtukordniku erivahendid on käerauad (KorS § 78^1 punkt 1) ja sidumisvahendid (KorS § 78^1 punkt 3). Kuivõrd kohtukordnikel on õigus ka isik kinni pidada KorS-i alusel, on põhjendatud ja proportsionaalne, et erivahendina peavad olema ka käerauad ja sidumisvahendid. Vajadusel korral lähtutakse ennekõike käeraudade kasutamisest, kuid lubatud on ka muud sidumisvahendid. Sidumisvahendiks on kõik abivahendid, mis takistavad teatud kehaosade või kogu keha liikumist. Selleks sobivad kõiki vahendeid, mis võimaldavad saavutada keha osalist või täielikku liikumise piiramise, nagu nöör, pael, rihm või kaablivits. Käeraudade ja sidumisvahendite kasutamisel lähtutakse KorS-i §-s 79 sätestatust.

Erivahendite valik lähtub kohtukordniku ülesannete ennetavast ja turvalisust tagavast iseloomust ning kohtuhoone kui suletud ja kontrollitud keskkonna eripärast. Käerauad ja sidumisvahendid võimaldavad tõrjuda vahetut ohtu ning taastada kord ilma suuremat jõudu või ohtlikumaid vahendeid kasutamata. Seeläbi on tagatud meetmete **proportsionaalsus**, kuna

eesmärgi saavutamiseks kasutatakse leebemaid vahendeid, mis põhjustavad isikule võimalikult vähese riive.

KorS kohaselt võib erivahendeid kasutada üksnes vahetu sunni kohaldamise raames ning juhul, kui leebemad meetmed ei ole tulemuslikud või ei ole olukorra tõttu võimalikud. Erivahendite kasutamine on ajaliselt piiratud, allub KorS-ist tulenevatele hoiatamis-, abiandmis- ja dokumenteerimiskohustustele ning on seega kontrollitav ja läbipaistev.

Selline erivahendite ammendav loetelu välistab politsei operatiiv- või taktikalisteks ülesanneteks ette nähtud erivahendite kasutamise ning tagab, et kohtukordniku volitused on selgelt piiritletud ja vastavuses kohtuhoone ja kohtuniku teostataval menetlustoimingul osaledes turvalisuse tagamise eesmärgiga.

Lõikega 5 kehtestaks, et kohtukordniku relvad on gaasipihusti (KorS § 78^2 punkt 2) ja kummi- või teleskoopnui (KorS § 78^2 punkt 4). Lubatud relvade määratlemisel on lähtutud ennekõike kohtukordniku töö olemusest, praktiliselt vajadusest ja proportsionaalsuse põhimõttest. Kuivõrd kohtukordnikud ei ole tänase seisuga läbinud näiteks tulirelva või elektrišokirelva koolitust, ei ole põhjendatud tänase seisuga lubatud relvade loetelu laiendada, vaid vastupidi, võrreldes kehtiva sõnastusega, täpselt piiritleda. Ühtlasi tulirelvade kasutamine kohtuhoonetes on tunduvalt ohtlikum ja mitteletaalsed relvad peaksid olema tavapärastes olukordades (kui pole tegemist massilise või sõjalise ründega) piisavad kohtutes korra hoidmiseks.

Relvade loetelu piiritlemine seaduse tasandil tagab õigusselguse ning välistab kohtukordniku relvastuse põhjendamatu laienemise. RelvS § 11 punkt 2 kohaselt on gaasirelv (gaasipihusti) relv, mis on ette nähtud elava objekti lühiajaliseks kahjustamiseks ärritava toimega gaasiga. RelvS § 13 kohaselt on gaasirelvade liigid: 1) gaasipihusti ning 2) gaasipüstol, gaasirevolver. Gaasipihusti sobib kohtuhoonetes kasutamiseks eeskätt olukordades, kus on võimalik hoida distantsi ning kus gaasipihusti kasutamine ei põhjusta ohtu kõrvalistele isikutele. Samas ei ole gaasipihusti sobiv kitsastes ruumides ega inimtihedas keskkonnas, mistõttu selle kasutamine peab vastama KorS-is sätestatud proportsionaalsuse ja sobivuse nõuetele.

Gaasipihusti puhul on tegemist piiramata tsiviilkäibega relvaga, mis tähendab, et seda tohib tsiviilisik vabalt omandada, omada ja kasutada ilma eriliste piiranguteta ning on mõeldud eelkõige enesekaitseks. Gaasipihusti sätestatakse kohtukordnikule lubatud relvadena just õigusselguse huvides tagamaks, et kohtukordnik kannab ja kasutab üksnes kohtu väljastatud gaasipihustit. Gaasipihusti on oma olemuselt kõige väiksema intensiivsusega relv. Seda kasutades on võimalik ründaja ajutiselt teha kahjutuks, ilma et tekiks püsivaid tervisekahjustusi, kuna gaasipihusti mõju on ajutine ja põhjustab tavaliselt tugevat ärritust silmades ja hingamisteedes.

RelvS § 11 punkt 4 kohaselt on külmrelv relv, mis on ette nähtud objekti kahjustamiseks lihasjõu abil vahetus kontaktis kahjustatava objektiga. RelvS § 15 toob välja külmrelvade liigid, milleks on mh löögirelv, mille alaliigid on kumminui ja teleskoopnui. Kummi- või teleskoopnui on seega RelvS-i järgi löögirelv, mis võimaldab kasutada füüsilist jõudu distantsilt ning hoida ründajaga vajalikku vahemaad. Nuia sobib vahetu sunni kohaldamiseks olukordades, kus paljakäsi sekkumine ei ole ohutu. Nui kasutamine on kooskõlas KorS-i astmelisuse põhimõttega ning võimaldab ohtu tõrjuda kontrollitult ja proportsionaalselt.

Kokkuvõttes tähendab relvade lubatud ringi piiritlemine ning nende kasutamise sidumine KorS-i ja RelvS-i nõuetega seda, et kohtukordniku relvakasutus on õiguslikult selge, rangelt

piiritletud ja kontrollitav, tagades kohtuhoone ja kohtuniku teostataval menetlustoimingul osaledes turvalisuse ning isikute põhiõiguste kaitse.

Eelnõu §-ga 64 muudetakse liiklusseadust.

Eelnõu punkti 1 muudatusega nähakse abipolitseinikule ette LS § 148 lõike 2^1 alusel samasugune õigus nagu politseiametnikul: nõuda juhilt jalgrattajuhiloa või jalgratturi, pisimopeedijuhi või maastikusõidukijuhi juhtimisõiguse ja registreerimist tõendavate dokumentide esitamist. See tähendab, et abipolitseinik võib seaduses sätestatud juhtudel kontrollida dokumente ning juhil on kohustus need talle esitada samadel alustel, nagu ta peab esitama politseiametnikule.

Kehtiva LS § 148 lõikes 2^1 on sätestatud, et kui juhil on kaasas isikut tõendav dokument, ei ole Eestis väljastatud jalgrattajuhiloa kaasas kandmine kohustuslik, kui jalgratturi või pisimopeedijuhi andmed on kantud liiklusregistrisse. Kui jalgratturi või pisimopeedijuhi andmeid ei ole liiklusregistrisse kantud, peab tal olema kaasas jalgrattajuhiluba ning tal tuleb see käesoleva paragrahvi lõikes 1[119] või 2[120] nimetatud juhtimisõiguse tõendamiseks esitada politseiametniku või teise isiku nõudel, selle pädevus selleks tuleneb seadusest.

Abipolitseinikud on juba praegu kaasatud liiklusjärelevalvesse. **Muudatuse tulemusel saavad abipolitseinikud õigusliku volituse nõuda jalgratturilt või pisimopeedijuhilt juhiloa esitamist.** Praegu seaduses seda otsesõnu ei mainita, mistõttu võib tekkida vaidlusi selle üle, kas abipolitseinikul on niisugune pädevus. Abipolitseinikud toetavad politseid ülesannete täitmisel, sealhulgas aitavad kaasa liiklusjärelevalve teostamisele. Kui abipolitseinikud saavad sõnaselgelt õigus jalgrattajuhiluba kontrollida, saavad nad liiklusreeglite täitmist tõhusamalt kontrollida, eriti piirkondades, kus politseiressurssi napib. Abipolitseinike kaasamine jalgratturite ja pisimopeedijuhtide kontrollimisse vabastaks politsei ressursse raskemate rikkumiste lahendamiseks. Selle tulemusel muutub liiklusjärelevalve paindlikumaks ja efektiivsemaks.

Lisaks nähakse eelnõu punkti 1 muudatusega abipolitseinikule ette LS § 161 lõike 2 alusel samasugune õigus nagu politseiametnikul: maastikusõidukijuhil peavad olema kaasas ning ta peab esitama abipolitseiniku nõudel juhtimisõigust tõendava dokumendi ja maastikusõiduki registreerimistunnistuse.

Kehtiva LS § 161 lõikes 2 on sätestatud, et maastikusõidukijuhil peavad olema kaasas ning ta peab esitama politseiametniku või teise isiku nõudel, kelle pädevus selleks tuleneb seadusest, 1) juhtimisõigust tõendava dokumendi; 2) maastikusõiduki registreerimistunnistuse. **Muudatuse tulemusel saavad abipolitseinikud õiguse nõuda maastikusõidukijuhtidelt nende juhtimisõigust tõendavat dokumenti ja maastikusõiduki registreerimistunnistust.** Maastikusõidukitega liigeldakse tihti metsades, põldudel ja muudel aladel, kus tavapärane politseijärelevalve on keeruline. Piirkondades, kus on politseijõudude nappus, saavad edaspidi abipolitseinikud aidata maastikusõidukeid kontrollida. Maastikusõidukid on võimsad ja võivad põhjustada raskeid õnnetusi, kui neid juhivad ilma vastava juhiloata või kogenematud juhid.

[119] Jalgratast tohib iseseisvalt sõiduteel juhtida vähemalt kümneaastane isik, kes on omandanud jalgratturi kvalifikatsiooni. 10–15-aastasel isikul peab sõiduteel sõitmiseks olema jalgratta juhtimisõigus. Jalgratta juhtimisõigust tõendavaks dokumendiks on jalgrattajuhiluba või tõendatakse jalgratta juhtimisõigust liiklusregistri andmete alusel. Seadusliku esindaja või viimase nõusolekul muu täiskasvanud isiku vahetu järelevalve all võib sõiduteel jalgratast juhtida vähemalt kaheksa-aastane isik. Käesoleva lõike nõuded ei laiene õuealal liiklevale jalgratturile.

[120] Pisimopeedi võib juhtida vähemalt 14-aastane isik. 14- ja 15-aastasel pisimopeedijuhil peab olema jalgratta juhtimisõigus.

Kui abipolitseinikud saavad õiguse kontrollida dokumente, saab rohkem rikkumisi tuvastada ja ennetada. Kohalikes kogukondades on abipolitseinikud sageli esimesed sündmustele reageerivad.

Eelnõu punkti 2 muudatuse tulemusena tekib abipolitseinikul õigus LS § 199 lõike 1 punkti 3 alusel osaleda ka varjatud liiklusjärelevalves. Kehtiva LS-i kohaselt on varjatud liiklusjärelevalve teostamise õigus seotud politseiametnikega. Muudatuse eesmärk on laiendada abipolitseinike kaasamise võimalusi liiklusjärelevalves, selle tulemusena tekib abipolitseinikul õigus osaleda ka varjatud liiklusjärelevalves. See tähendab, et abipolitseinik võib viibida liiklusjärelevalve tegevuses olukorras, kus tema roll ei ole algselt nähtav liiklejale ning ta ei kasuta avalikult politseivärvides patrullsõidukit või vormi. Abipolitseinike tegevus toimub alati korraldusel ja juhendamisel.

Liiklusjärelevalve on oluline osa liiklusohutuse tagamisest. Selle üks meetodeid on varjatud liiklusjärelevalve, mille eesmärk on tuvastada liiklusrikkumisi olukordades, kus avalik järelevalve ei pruugi anda realistlikku pilti liiklejate tavapärasest käitumisest. Varjatud järelevalve on kehtiva LS-i kohaselt lubatud politseiametnikele ja seda kasutatakse koos teiste järelevalvemeetoditega. Avaliku liiklusjärelevalve korral kasutab politsei selgelt märgistatud alarmsõidukeid ja politseivormis ametnikke. Varjatud järelevalve puhul viibib politseiametnik olukorras, kus tema isik pole liiklejale kergesti tuvastatav – näiteks kasutab ta eritunnusteta politseisõidukit või on tsiviilriietuses. Varjatud järelevalve eesmärk on avastada ja ennetada liiklus- ja muid õigusrikkumisi, mis võivad jääda avaliku järelevalve puhul varjatuks või mille puhul nähtav patrullimine mõjutab juhi käitumist vaid ajutiselt.

Näidetena võib tuua olukorrad, kus politseiametnikust ja abipolitseinikust koosnev patrulltoimkond viibib politsei eritunnusteta patrullsõidukis, et fikseerida kiiruse ületamist või mootorsõiduki juhi poolt mobiiltelefoni kasutamist, samuti olukorrad, kus patrulltoimkond osaleb varjatud järelevalves, mille eesmärk on tuvastada korduvaid ja liiklusohutust ohustavaid rikkumisi.

Selline lahendus toetab liiklusohutuse eesmärke ja aitab ennetada liiklusõnnetusi, kasutades senisest paindlikumaid järelevalvemeetodeid.

Eelnõu §-ga 65 muudetakse maksukorralduse seadust.

Kehtiva maksukorralduse seaduse (edaspidi *MKS*) § 29 punktis 26^5 on sätestatud, et maksuhaldur võib avaldada maksusaladust sisaldavat teavet PPA-le abipolitseiniku seaduse § 42^1 lõikes 1 ja § 42^3 lõikes 3 nimetatud isiku riigikaitselise töökohustusega ameti- või töökohal töötamise kontrollimiseks. Kuna kehtestatakse uus APolS-i terviktekst, muutuvad ka viited kriisirolliga abipolitseinikke puudutavatele sätetele. Seetõttu on vaja vastavalt muuta ka MKS-i, muid sisulisi muudatusi ei tehta.

Eelnõu §-ga 66 muudetakse meresõiduohutuse seadust.

Muudatusega täpsustatakse MSOS § 77^1 lõike 2 adressaatide ringi. Kui kehtiva MSOS-i kohaselt on õigus kohaldada lisaks sama paragrahvi lõikes 1 nimetatud erimeetmetele ka KorS §-des 45, 52 ja 53 sätestatud riikliku järelevalve erimeetmeid üksnes politseiametnikul, siis muudatuse tulemusel laieneb see õigus sõnaselgelt ka abipolitseinikule. Sisuliselt tähendab see, et riikliku järelevalve teostamisel meresõiduohutuse valdkonnas võivad nimetatud KorS-i alusel ettenähtud erimeetmeid kohaldada nii politseiametnikud kui ka abipolitseinikud, järgides KorS-is sätestatud aluseid ja korda. Sealjuures kehtivad abipolitseinikule APolS-iga ettenähtud erisused KorS-i meemete kohaldamisel. Muudatus ei muuda erimeetmete liiki ega kohaldamise

tingimusi, vaid üksnes laiendab isikute ringi, kellel on seaduslik alus neid meetmeid rakendada. Seda põhjusel, et uue APolS-i eelnõu järgi saavad abipolitseinikud õiguse koos politseiga osaleda meresõiduohutuse tagamisega seotud järelevalvetoimingutes ning täidavad seaduses sätestatud juhtudel politsei ülesandeid. Muudatus ei loo abipolitseinikule iseseisvat ega laiemat pädevust võrreldes politseiametnikuga, vaid täpsustab kehtivat regulatsiooni, võimaldades abipolitseinikul kohaldada nimetatud erimeetmeid üksnes KorS-is sätestatud alustel ja korras ning politsei ülesannete täitmise raames.

Muudatus toetab meresõiduohutuse tõhusamat tagamist, võimaldades politsei ja abipolitseinike koostööd paindlikumalt korraldada, ilma et see kahjustaks isikute põhiõigusi või muudaks riikliku järelevalve meetmete kohaldamise aluseid.

Eelnõu §-ga 67 muudetakse politsei ja piirivalve seadust.

Muudatuste eesmärk on:

- luua selge ja üheselt mõistetav õiguslik alus abipolitseinike daktüloskopeerimiseks ja DNA-proovi võtmiseks samadel alustel nagu politseiametnike puhul;
- tagada, et ekspertiisi- ja uuringuobjektidel leitud biomeetrilised jäljed oleks võimalik välistada politseiametniku või abipolitseiniku päritoluna;
- tagada isikuandmete töötlemise, sealhulgas säilitamise õiguslik selgus ja proportsionaalsus.

Eelnõu punktiga 1 ja 2 täiendatakse **PPVS § 25^{7}** lõikeid 1 ja 2, lisades politseiametniku kõrvale abipolitseiniku, et võimaldada ka abipolitseiniku biomeetriliste andmete töötlemist seaduses sätestatud eesmärkidel. Arvestades, et abipolitseinikud võivad täita ülesandeid, mis eeldavad viibimist sündmuskohal või kokkupuudet ekspertiisi- ja uuringuobjektidega, on vajalik tagada, et nende tegevuse käigus jäetud jälgi oleks võimalik menetluslikult välistada samadel alustel nagu politseiametnike puhul.

Eelnõu punktidega 3-7 muudetakse **PPVS § 45^{1}** pealkirja ning lõikeid 1, 1^{1}, 3, 4, 5. Muudatusega tagatakse, et abipolitseiniku tegevuse tõttu sündmuskohale jäetud abipolitseiniku jälgi ei peetaks ekslikult tõendiks, ning kehtestatakse kohustus kanda ka abipolitseinike biomeetrilised andmed automaatse biomeetrilise isikutuvastuse süsteemi või süüteomenetluse biomeetriaregistrisse. Lisaks reguleeritakse nende andmete säilitamist ja kustutamist, sätestades selgelt, et andmed kustutatakse kolme aasta möödumisel abipolitseiniku staatusest vabastamisest. Samuti laieneb PPA-le kohustus teavitada Eesti Kohtuekspertiisi Instituuti vajadusest kustutada abipolitseiniku andmed riiklikest registritest. Eelnõu muudatuste järel kohaldub abipolitseinikele ka siseministri 05.06.2013. aasta määrus 21 „Politseiametniku daktüloskopeerimise ja DNA-proovi võtmise ning daktüloskopeerimisel saadud andmete ja DNA-proovide edastamise kord“, millega hakatakse ühtselt reguleerima ka abipolitseinike daktüloskopeerimist ja DNA-proovide võtmist ning vastavate andmete kogumist, töötlemist ja edastamist.

Eelnõu punktiga 8 muudetakse PPVS-i § 108^{15}. Sätte kohaselt kohaldatakse juhul, kui vabatahtlik merepäästja hukkub, haigestub või saab ülesande täitmise käigus vigastada või kui talle tekitatakse varalist kahju, hüvitise maksmisele ja kahju hüvitamisele abipolitseiniku seaduse §-des 38 ja 39 sätestatut. Muudatus on vajalik seetõttu, et eelnõuga kehtestatakse APolS-i uus terviktekst ning muutuvad viited hüvitist reguleerivatele sätetele. Ühtlasi korrastatakse viitenormi sõnastust kooskõlas uue seaduse ülesehitusega, kus esmalt reguleeritakse varalise kahju hüvitamist ning seejärel hüvitise maksmist abipolitseiniku hukkumise, haigestumise, vigastuse või töövõime vähenemise korral. Sisulisi muudatusi § 108^{15} regulatsioonis ei tehta.

Eelnõu §-ga 68 muudetakse päästeseadust.

Kehtiva PäästeS § 38^2 lõike 1 kohaselt võib abidemineerija, kellel on RelvS §-s 34 sätestatud kehtiv relvaluba, demineerimistööl osalemisel kanda tulirelva. Sama paragrahvi lõike 3 punkti 2 järgi ei ole relvaluba vaja tulirelva kandmiseks ja kasutamiseks, kui abidemineerija on abipolitseinik, kellele on antud abipolitseiniku seaduse §-s 12 sätestatud alusel ja korras tulirelva kandmise õigus ning kes vastab abipolitseinikule esitatavatele tervisenõuetele. Kuna kehtestatakse uus APolS-i terviktekst, siis muutub abipolitseiniku tervisenõuete paragrahvi viide uues seaduses, mistõttu on vaja muuta ka PäästeS-i. Sisulisi muudatusi ei tehta.

Eelnõu §-ga 69 muudetakse relvaseadust.

Kehtiva RelvS-i § 35 lõike 10 punktis 2 on sätestatud, et sama paragrahvi lõike 2 punktides 3 ja 4 ning lõikes 6 toodud nõudeid ei kohaldata abipolitseinikule, kellele on antud tulirelva kandmise õigus abipolitseiniku seaduse § 12 alusel ja korras ning kes vastab abipolitseinikuks asumisel kehtestatud tervisenõuetele. Kuna kehtestatakse uus APolS-i terviktekst, muutub viide abipolitseiniku tervisenõuete paragrahvile. Seetõttu on vaja teha vastav muudatus ka RelvS-is. Sisulisi muudatusi ei tehta.

Eelnõu §-ga 70 muudetakse riigipiiri seadust.

Punktiga 1 asendatakse seaduse tekstis, välja arvatud §-s 97, sõna „politsei“ sõnadega „Politsei- ja Piirivalveamet“ vastavas käändes. Muudatus on vajalik õigusselguse ja ühtse terminoloogia tagamiseks, kuna kehtivas RiPS-is on kasutatud sõnu „politsei“ ning „Politsei- ja Piirivalveamet“. KorS § 4 lõike 1 kohaselt on PPA Siseministeeriumi valitsemisalas asuv valitsusasutus. PPA on politseiasutus. Muudatus ei too kaasa sisulisi muudatusi.

Eelnõu punktidega 2–3 täiendatakse RiPS § 11. Muudatused on vajalikud selleks, et abipolitseinik saaks valvata riigipiiri ja teha piirikontrolli. Seejuures antakse abipolitseinikule käesoleva seletuskirja kolmandas osas kirjeldatud KorS-i erimeetmete kohaldamise õigus. Piirdutud on rangelt vajalikuga. Abipolitseinikul ei ole riigipiiri valvamisel või piirikontrolli tegemisel vajalik kohaldada KorS §-des 31, 50, 51 või 53 sätestatud riikliku järelevalve erimeedet.

Õigusselguse eesmärgil sätestatakse, et abipolitseinik võib riigipiiri valvamisel või piirikontrolli tegemisel pidada välismaalase kinni välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduses (edaspidi *VRKS*) ning väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seaduses (edaspidi *VSS*) sätestatud alusel ja korras. Selline erisus RiPS-is ei ole vajalik PPA ametnikele, kellele on seadusandja andnud eriseadustes volitusi rakendada riikliku järelevalve erimeetmeid riigipiiri valvamise ja piirikontrolli ülesannete täitmiseks muudel alustel, kui on KorS-is sätestatud. Tegu on olukordadega, kus piirikontrolli käigus ilmneb, et välismaalane ei vasta Eestisse sisenemise tingimustele, või patrull- ja vaatlustegevuse käigus avastatakse ebaseaduslikult riigipiiri ületanud välismaalane. Kui sellistel juhtudel esineb VRKS-is või VSS-is sätestatud alus välismaalase kinnipidamiseks, võib seda alust rakendada ka abipolitseinik. Täiendus on vajalik, sest käesoleva eelnõuga tehtavate muudatuste läbiv eesmärk on võimaldada iseseisvat pädevust teostaval abipolitseinikul tagada avalikku korda viisil, et tal oleks õigus rakendada hädavajalikke meetmeid korrarikkumise kõrvaldamiseks. KorS § 46 lõikes 1 sätestatud kinnipidamise alused ei anna volitust pidada kinni välismaalast, kes on ületanud riigipiiri ebaseaduslikult või kes üritab Eestisse piiripunkti kaudu siseneda ilma selleks õigust omamata. Seetõttu on eriseadustest tulenevate volituste andmine vajalik.

Vahetu sunni kohaldamisel ja erivahendi kasutamisel tuleb lähtuda APolS-is sätestatust. Selguse huvides tuleb märkida, et abipolitseinikele ei anta piirikontrolli tegemisel reisidokumendi tembeldamise õigust, sest tembeldamine kaob Schengeni välispiiril eeldatavasti 2025. aasta sügisel, kui rakendub riiki sisenemise ja riigist lahkumise süsteem. Samuti on eespool selgitatud, et abipolitseinik ei tohi piirikontrollis teha sisenemiskeeldu. Kui riiki sisenemise tingimused ei ole täidetud, teeb sisenemiskeelu politseiametnik.

Eelnõu §-ga 71 muudetakse tubakaseadust.

Muudatusega saavad abipolitseinikud õiguse teostada riiklikku järelevalvet alaealiste tubakatoodete tarbimise piirangute üle samadel alustel, mis seni olid politseiametnike pädevuses. See tähendab, et abipolitseinikud võivad järelevalve teostamisel rakendada KorS-is sätestatud riikliku järelevalve erimeetmeid. Lisaks saavad abipolitseinikud õiguse viia läbi TubS-i alusel kontrolltehingut juhtudel, kui muude meetmete abil ei ole võimalik või on oluliselt raskendatud tubakatoodetega kauplemise nõuete täitmise üle järelevalvet teostada. Nii suureneb abipolitseinike roll avaliku korra ja alaealiste kaitsel, võimaldades neil tõhusamalt ennetada ning tõrjuda tubaka kättesaadavusega seotud rikkumisi.

Eelnõu punktiga 1 antakse abipolitseinikule TubS § 32 punkti 6 alusel õigus teostada riiklikku järelevalvet alaealisele kohaldatava tubakatoote ja tubakatootega seonduva toote tarbimise keelu ja piirangute järgimise üle. Kehtiva TubS § 32 punkti 6 kohaselt teostab riiklikku järelevalvet alaealisele kohaldatava tubakatoote ja tubakatootega seonduva toote tarbimise keelu ja piirangute järgimise üle politseiametnik. **Muudatuse tulemusel saab abipolitseinik õiguse teostada riiklikku järelevalvet alaealiste tubakatoodete ja nendega seotud toodete tarbimise keelust ja piirangutest kinnipidamise üle, sealhulgas kontrolltehingu läbiviimiseks.** Muudatus on vajalik selleks, et teha tõhusamat järelevalvet alaealiste seas tubakatoodete ja nendega seotud toodete (nt e-sigaretid) keelatud tarbimise ja omamise üle. Tubakatoodete varajane kasutamine suurendab sõltuvusriskide ja tervisekahjustuste tekkimist. Tubaka- ja nikotiinitoodete tarvitamise uuring[121] näitab, et tavasigarettide tarvitamine on vähenenud, kuid samal ajal on kasvanud alternatiivsete toodete (e-sigaretid, nikotiinipadjad) kasutamine, eriti noorte seas, osaliselt tänu nende magusamaitselistele ja meeldivamatele variantidele. Uuringus tuuakse välja ka asjaolu, et 7 protsenti küsitletud õpilastest tarvitab tubaka- ja nikotiinitooteid iga päev või peaaegu iga päev. Mida nooremalt proovitakse, seda suurem on tõenäosus, et hakatakse regulaarselt tarvitama. Näiteks on e-sigaretti proovinud 1 protsent 11-aastastest, 6 protsenti 13-aastastest ja 10 protsenti 15-aastastest. Uuringust selgub, et 61 protsenti õpilastest hangib tooteid sõpradelt, 38 protsenti diileritelt ja 43 protsenti kelleltki teiselt. Kolmandik 14–15-aastastest õpilastest hangib tubakatooteid kioskist, tanklast või tavapoest, kuigi see on Eestis seadusega keelatud.

Tõhus järelevalve vähendab noorte võimalusi rikkumisi toime panna ja suurendab teadlikkust tubakatoodete kahjulikkusest. Võimalus rikkumisi varakult märgata aitab suunata noori tervislikumate valikute poole. Kuna abipolitseinikud patrullivad ka näiteks koolide ja noortekeskuste läheduses või eri üritustel, suureneb järelevalve tõhusus. Seega saavad abipolitseinikud edaspidi seadusest tuleneva õiguse teha järelevalvet ja sekkuda olukordades, kus alaealised tarbivad või omavad tubakatooteid.

Eelnõu punktiga 2 antakse abipolitseinikule TubS § 33 lõike 3 alusel õigus lisaks TubS § 33 lõikes 1 nimetatud erimeetmetele kohaldada riikliku järelevalve teostamiseks ka KorS §-des 47 ja 48 sätestatud erimeetmeid KorS-is sätestatud alusel ja korras. Kehtiva TubS §

[121] Balti Uuringute Instituut. 2023. Tubaka- ja nikotiinitoodete tarvitamise uuring.

33 lõike 3 kohaselt võib politseiametnik lisaks käesoleva paragrahvi lõikes 1[122] nimetatud erimeetmetele kohaldada riikliku järelevalve teostamiseks ka KorS §-des 47 ja 48 sätestatud erimeetmeid KorS-is sätestatud alusel ja korras. Kuna abipolitseinik saab muudatuse tulemusel õiguse TubS-i alusel riikliku järelevalve teostamiseks, siis **selle muudatusega antakse abipolitseinikule õigus järelevalve raames KorS §-des 47 ja 48 sätestatud erimeetme kohaldamiseks**. Seega saab abipolitseinik TubS-i alusel järelevalvet tehes teha turvakontrolli ja isiku läbivaatust. Sealjuures peab ta lähtuma uues APolS-is neile meetmetele ettenähtud erisustest, näiteks ei tohi läbi vaadata isiku kehaõõnsusi. Iseseisvalt tegutsedes on III astme abipolitseinikest koosneval patrulltoimkonnal õigus kasutada talle seadusega antud erimeetmeid, mistõttu ei pea abipolitseinikud igas olukorras ootama politseiametnikest patrulltoimkonna saabumist, vaid saab oma pädevuse piires olukorra iseseisvalt lahendada.

Eelnõu punktiga 3 antakse abipolitseinikule TubS § 33[1] lõike 4 alusel õigus KorS §-s 52 sätestatud riikliku järelevalve erimeetme kohaldamisel KorS-is sätestatud alusel ja korras hoiulevõetud tubakatoode ja tubakatootega seonduv toode üle anda alaealise seaduslikule esindajale. Kehtiva TubS § 33[1] lõike 4 kohaselt on politseiametnikul õigus KorS §-s 52 sätestatud riikliku järelevalve erimeetme kohaldamisel KorS-is sätestatud alusel ja korras hoiulevõetud tubakatoode ja tubakatootega seonduv toode üle anda alaealise seaduslikule esindajale. Kuna abipolitseinik saab muudatuse tulemusel õiguse tubakaseaduse alusel riikliku järelevalve teostamiseks, siis **selle lõikega antakse ka abipolitseinikule õigus hoiulevõetud tubakatoode ja tubakatootega seonduv toode üle anda alaealise seaduslikule esindajale**. See muudab järelevalvetoimingud sujuvamaks, tõhusamaks ja ressursside kasutamise mõttes optimaalsemaks.

Eelnõuga muudetakse TubS-i viisil, mis võimaldab abipolitseinikul astmelise pädevuse alusel osaleda alaealistele kohaldatavate tubakatoodete ja tubakatootega seonduvate toodete tarbimise keelu ning piirangute järelevalves. See tähendab, et II astme abipolitseinik saab TubS-i alusel riiklikku järelevalvet teostada ainult siis, kui ta osaleb politsei tegevuses koos politseiametnikuga. III astme abipolitseinik saab TubS-i alusel politsei ülesandel iseseisvalt, ilma politseiametniku vahetu kohalolekuta, teostada riiklikku järelevalvet alaealistele kohaldatavate tubakatoodete ja nendega seonduvate toodete tarbimise keelu ja piirangute üle. Iseseisev tegutsemine hõlmab õigust kohaldada KorS §-des 47 ja 48 sätestatud erimeetmeid ning võtta tubakatooted hoiule KorS § 52 alusel ning anda hoiule võetud tubakatoode või sellega seonduv toode üle alaealise seaduslikule esindajale. Iseseisev tegutsemine on TubS alusel piiratud selgelt määratletud meetmetega.

> **Näide.** III astme abipolitseinikest koosnev patrulltoimkond patrullib pargis ja märkab, et 13-aastane poiss tarvitab e-sigaretti. Tulenevalt alaealistele kehtivast tubakatoodete tarvitamise keelust võtab patrulltoimkond e-sigareti hoiule KorS-i § 52 alusel. Tavapäraselt edastataks hoiule võetud ese politseiametnikule või toimetataks politseijaoskonda, kuid käesoleval juhul selgub, et alaealise ema viibib sündmuskohale lähedal. Abipolitseinikud võtavad emaga viivitamata ühendust, kes saabub sündmuskohale mõne minuti jooksul. Seejärel antakse e-sigaret üle lapse emale ning talle selgitatakse juhtumi asjaolusid ja edasist võimalikku menetluskorda.

Eelnõu punktiga 4 sätestatakse, et kontrolltehingu tegemisel kohalduvad abipolitseinikule TubS § 33[2] lõigetes 5–8 ettenähtud õigused ja kohustused. Kehtiva TubS § 33[2] lõike 5 kohaselt on kontrolltehing müügilepingu või muu võlaõigusliku tehingu tunnustega toiming,

[122] Korrakaitseorgan võib käesolevas seaduses sätestatud riikliku järelevalve teostamiseks kohaldada korrakaitseseaduse §-des 30, 31, 32, 44, 49, 50, 51 ja 52 sätestatud riikliku järelevalve erimeetmeid korrakaitseseaduses sätestatud alusel ja korras.

mille eesmärk on kontrollida õigusaktidega kehtestatud nõuetest kinnipidamist. Kontrolltehingut tegev **ametiisik** või kaasatud isik võib varjata isiku eest, kelle suhtes kontrolltehing tehakse, ja teiste isikute eest tehingu eesmärki. Kontrolltehingut tegev **ametiisik** ei pea ennast esitlema ega kandma vormiriietust, samuti ei pea **ametiisik** esitama ametitunnistust enne, kui kontrolltehingu eesmärk on saavutatud. **Käesoleva lõikega antakse ka abipolitseinikule õigus kontrolltehingu tegemisel varjata oma isikut ning ta ei pea ennast esitlema ega esitama ametitunnistust enne, kui kontrolltehingu eesmärk on saavutatud.**

Seega tekib muudatuse tulemusena abipolitseinikule õigus viia läbi kontrolltehingut. Müügikohtadest tubakatoote kättesaadavus alaealistele on keelatud TubS §-ga 28. Selles on sätestatud, et alaealisele on keelatud müüa ja müügiks pakkuda tubakatoodet, tubakatoote tarvitamiseks mõeldud toodet, tubakatoote kujuga sarnanevat toodet, tubakatootega sarnaselt kasutatavat toodet või selle osiseid. Selle keelu järgimiseks on müüjal kohustus nõuda ostjalt tema isikut tõendava dokumendi esitamist ning õigus keelduda eelmises lauses loetletud toodete müümisest, kui dokumenti ei esitata. Tubakatoote, tubakatoote tarvitamiseks mõeldud toote, tubakatoote kujuga sarnaneva toote, tubakatootega sarnaselt kasutatava toote või selle osiste müümisel peab müüja tuvastama ostja vanuse isikut tõendava dokumendi alusel. Isikut tõendava dokumendi alusel ei pea müüja ostja vanust tuvastama, kui ostja on ilmselgelt täisealine või kui ostjaks on müüjale teada täisealine isik. Kontrolltehing võimaldab teha **järelevalvet alaealistele tubakatoodete müümise üle** nii, et kaotab ära vaidluse selles, kas alaealisele müüdi tubakatoodet. Saades info, et müügikohas müüakse alaealistele tubakatoodet, on võimalik kiiresti reageerida ning kontrollida selle paikapidavust ja leida probleemile lahendus. Kontrolltehingu regulatsioon on fikseeritud TubS §-s 33^2. Kehtiva TubS-i alusel toimub kontrolltehing politseiametniku, mitte abipolitseiniku järelevalve all. **Muudatuse tulemusel saab tehing toimuda ka abipolitseiniku järelevalve all.** Kui kontrolltehingu käigus selgub, et müüja müüb alaealisele tubakatoodet, ei ole tegemist süüteoga ning müüjat ei saa selle eest vastutusele võtta.

Eelnõu §-ga 72 muudetakse tulumaksuseadust.

Kehtiva tulumaksuseaduse (edaspidi *TuMS*) § 19 lõike 3 punktis 12 on sätestatud, et tulumaksuvabastus laieneb abipolitseinikule tehtud hüvitisele, kui see on APolS alusel abipolitseinikule määratud ülesannete täitmisega. Kuna kehtestatakse uus APolS-i terviktekst, muutub viide vastavale sättele, mille alusel abipolitseinikule ülesandeid määratakse. Seetõttu on vaja teha vastav muudatus ka TuMS-is. Sisulisi muudatusi selle osas ei tehta.

Eelnõu §-ga 73 muudetakse vangistusseadust.

Eelnõu §-ga 73 muudetakse vangistusseadust seoses abipolitseiniku seaduse eelnõuga, millega luuakse võimalus kaasata II ja III astme abipolitseinikke koos politseiametnike või ametnikega politseid toetama ka isikute kinnipidamiskohas, sealhulgas arestimajas, kinnipidamisega seotud toimingutesse. Kuna isikute kinnipidamist arestimajas reguleerib vangistusseadus, on vajalik sätestada abipolitseiniku roll ja pädevuse ulatus asjakohaselt ka selles seaduses.

VangS § 156 reguleerib kinnipidamist arestimajas. Kinnipidamistingimusi tagava politseiametniku õigused ja kohustused on VangS-i § 156 lõike 4 alusel määratletud kogu vangistusseaduse ulatuses, kuid nende tõlgendamisel tuleb arvestada politsei arestimaja eripära. Arestimaja funktsioon ja tegevusulatus on võrreldes vanglaga oluliselt piiratum ning isikud viibivad seal üldjuhul lühiajaliselt. Paljud vanglale iseloomulikud tegevused ja olukorrad kas ei esine arestimajas üldse või esinevad oluliselt väiksemas mahus, sealhulgas kinnipeetavate

töötamine, hariduse omandamine ja ühiseluruumide kasutamine, samuti on piiratum kokkusaamiste, pakkide vastuvõtmise ja kirjavahetuse ulatus. Lisaks on seniste PPA arestimajade koormus olulises mahus üle antud Tallinna, Tartu ja Viru vanglatele, kus kinnipidamistingimusi ei taga politsei, vaid vanglaametnikud.

Eelnõuga täiendatakse VangS-i § 156 lõikega 4¹, millega nähakse ette, et abipolitseinikul on koos politseiametniku või ametnikuga eelvangistuse ja aresti täideviimisel kinnipidamistingimusi tagava politseiametniku käesolevas seaduses sätestatud õigused ja kohustused, kuid välistatakse otsustuspädevus lõikes loetletud sisuliste otsuste tegemisel. PPA-s täidavad kinnipidamistingimuste tagamisega seotud ülesandeid nii politseiametnikud kui ka avaliku teenistuse seaduse tähenduses ametnikud. Regulatsiooni eesmärk on hõlmata mõlemad teenistujate kategooriad ning tagada, et abipolitseinik saaks oma abistavat rolli täita koos kõigi nende teenistujatega, kellele vastavad ülesanded praktikas on antud.

Muudatuse eesmärk on täpsustada abipolitseiniku rolli ning pädevuse ulatust eelvangistuse ja aresti täideviimisel, tagades, et abipolitseinikul on abistavas rollis vajalikud õigused ja kohustused, kuid kaalutlus- ja otsustuspädevused jäävad üksnes pädevale politseiametnikule või ametnikule. Abipolitseiniku pädevus kinnipidamistingimuste tagamisel ei ole iseseisev, vaid realiseerub üksnes koos politseiametniku või ametnikuga ning ulatuses, mis on vajalik abistava rolli täitmiseks ja lubatud seadusega. Rõhk on praktiliste toimingute täitmisel, nagu järelevalve, turvalisuse tagamine ja korra hoidmine, mitte sisuliste kaalutlusotsuste tegemisel. APolS eelnõu § 4 lõige 3 reguleerib tegevusi, mida III astme abipolitseinik võib iseseisvalt teha, kuid arestimajas isikute kinnipidamine ei ole tegevus, mida III astme abipolitseinik teostaks iseseisvalt. Arestimaja toimimine tagatakse alati koos PPA politseiametnike ja ametnikega.

Lõikes 4¹ loetletakse erandid, s.t pädevused, mida abipolitseinik ei teosta. Erandite eesmärk on hoida intensiivsemalt põhiõigusi riivavad otsustused, kinnipidamise režiimi kujundavad kaalutlusotsused ning distsiplinaarvõimu teostamine pädeva politseiametniku või ametniku pädevuses. **Sellisteks eranditeks on muu hulgas ümberpaigutamise otsustamine, soodustuste kohaldamine, arestimajja sisenemise loa andmine, kirjade ära saatmata jätmine, kokkusaamiste võimaldamine, lühiajalise vabastamise või väljaviimise loa andmine, täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamine, osalemine pakkide sisu kontrollimisel ning distsiplinaarmenetluse läbiviimine ja distsiplinaarkaristuse määramine. Kõik nimetatud otsused teeb jätkuvalt PPA ametnik, kuid abipolitseinikul on õigus ja kohustus koos politseiametnike ja ametnikega neid otsuseid ellu viia.**

Praktikas tähendab see, et abipolitseinik võib osaleda kinnipeetavate järelevalves, turvalisuse tagamises ja korra hoidmisel, samuti abistada isikute vastuvõtmise ja vabastamise juures, toidu jagamisel, arestialuste jalutamise ning muude arestimajas ettenähtud toimingute korraldamisel.

Eelnõuga täiendatakse VangS-i § 156 lõikega 4², **millega nähakse ette, et abipolitseinik võib käesolevas seaduses sätestatud juhtudel ja korras kasutada vahetut sundi ning üksnes APolS alusel talle väljastatud erivahendeid ja relvi.**

Sätte eesmärk on tagada, et abipolitseinikul oleks arestimajas kinnipidamistingimuste tagamisel võimalik täita talle pandud abistavaid ülesandeid olukordades, kus korra, turvalisuse või isikute ohutuse tagamiseks on vajalik vahetu sekkumine. Samas on regulatsiooni keskseks eesmärgiks selgelt piiritleda abipolitseiniku vahetu sunni kasutamise ulatus ning välistada tõlgendus, mille kohaselt võiks abipolitseinik kasutada kõiki VangS-is ette nähtud vahetu sunni vahendeid.

Lõige 4² ei anna abipolitseinikule iseseisvat ega üldist õigust vahetu sunni kasutamiseks, vaid seob selle õiguse selgesõnaliselt käesolevas seaduses sätestatud juhtude ja korraga. See

tähendab, et vahetut sundi võib kasutada üksnes olukordades, kus see on VangS-i alusel lubatud, ning üksnes eesmärgipäraselt, proportsionaalselt ja viisil, mis on vajalik vahetu ohu tõrjumiseks või korra taastamiseks. Abipolitseinikul peab olema võimalik reageerida vahetule ohule ning osaleda koos politseiametniku või ametnikuga olukordade lahendamisel, kus vahetu sekkumine on vältimatu. Lõige 4² tagab selleks vajaliku õigusliku aluse.

Sättes on eraldi rõhutatud, et erivahendeid ja relvi võib abipolitseinik kasutada üksnes APolS-i alusel talle väljastatud ulatuses. Sellise sõnastusega täpsustatakse, et abipolitseiniku vahetu sunni vahendite ring on kitsam kui VangS-is üldiselt sätestatud ning ei hõlma kõiki vanglaametnikele või politseiametnikele lubatud vahendeid. Abipolitseinik ei või seega kasutada näiteks teenistuslooma, jalaraudu ega muid vahendeid, mille kasutamise õigus tuleneb VangS-st, kuid mis ei ole APolS-i alusel talle väljastatud.

Sätte sõnastus välistab ka võimaluse, et abipolitseinik saaks vahetu sunni vahendite osas tugineda üksnes VangS-le, mööda minnes APolS-is sätestatud piirangutest ja eeldustest, sealhulgas väljaõppest ja volitusest. Vahetu sunni kasutamise õigus on seega lahutamatult seotud APolS alusel väljastatud erivahendite ja relvadega ning nende kasutamiseks kehtestatud tingimustega.

Eelnõu §-ga 74 nähakse ette seaduse jõustumise tähtajad.

Sätte kohaselt jõustub käesolev seadus 2027. aasta 1. veebruaril. Nii jäetakse piisav aeg uuendusteks valmistuda ja nendeks vajalikud eeldused luua.

4. Eelnõu terminoloogia

Eelnõuga võetakse kasutusele uued terminid *I astme abipolitseinik*, *II astme abipolitseinik* ja *III astme abipolitseinik*.

See tähendab, et eelnõuga kehtestatakse uus süsteem, kus abipolitseinikud jaotatakse I, II ja III astmesse. Abipolitseiniku mõistet ei käsitleta enam ühetaolisena, vaid talle antakse erinev tase (aste), mis on seotud tema väljaõppe mahuga ja pädevustega (milliseid ülesandeid ta võib politseitöös täita ja kui iseseisvalt).

5. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele ja kooskõla põhiseadusega

Eelnõu ei ole seotud Euroopa Liidu õigusaktidega.

Abipolitseiniku pädevuse laiendamine, sealhulgas vahetu sunni ja erivahendite kasutamise võimaldamine, tõstatab küsimuse riigi tuumikfunktsiooni delegeerimise keelust ning riigi jõumonopoli põhiseaduslikust sisust. Põhiseaduse kohaselt kuulub avalik-õigusliku jõu rakendamine füüsiliste isikute suhtes riigi tuumikfunktsioonide hulka ning sellise pädevuse iseseisev delegeerimine eraisikutele (vabatahtlikele) ei ole lubatud. Keeld hõlmab eeskätt olukordi, kus avalik-õigusliku jõu kasutamine eraldatakse riigi organisatsioonilisest ja vastutuslikust raamistikust ning antakse eraisikule otsustusautonoomiana üle. Samas ei tähenda see, et eraisikute kaasamine riigivõimu teostamisse oleks põhimõtteliselt välistatud.

Abipolitseinikud ei ole avalikus teenistuses, kuid saavad siiski teatud avaliku õigusega kaasnevaid õigusi ja kohustusi, näiteks relva kandmise ja vahetu sunni rakendamise võimaluse, mille puhul tuleb järgida selle kooskõla PS-iga. PS § 3 lõikes 1 on sätestatud, et riigivõimu võib rakendada üksnes seaduste või selle alusel antud õigusaktide alusel. Lisaks PS § 3 lõikele 1 on

abipolitseinike regulatsioon seotud ka PS-i preambulis sätestatud kohustusega tagada sisemine rahu ja sellest tuletatud avaliku korra tagamisega. Kuna abipolitseinike tegevus mõjutab otseselt avalikku julgeolekut, peab kavandatava regulatsiooniga tagama, et abipolitseinike ülesanded ja pädevus – sealhulgas meetmete ja sunni kasutamise alused –oleksid reguleeritud õigusaktide tasandil, et tagada kooskõla PS eesmärkide ja põhimõtetega.

Kuigi abipolitseinike kaasamine korrakaitsesse võib toetada riigi julgeoleku eesmärke, peab kavandatud regulatsiooniga tagama, et abipolitseinike tegevus ei moonutaks võimude lahusust ega tooks kaasa olukorda, kus eraisikud teostavad avalikku võimu viisil, mis ei ole kooskõlas õigusaktidega. Abipolitseinike tegevus peab olema suunatud avaliku korra ja rahu kaitsmisele, et tagada isikute elu ja turvalisus.

Kavandatava eelnõu laiem eesmärk on muu hulgas kaitsta igaühe elu (PS § 16) ja tervist (PS § 28). Abipolitseinikel on oluline roll PS §-s 28 sätestatud tervise kaitse tagamisel, olles kaasatud politsei tegevusse. Abipolitseinikud, kes osalevad vabatahtlikult politsei tegevuses, aitavad tagada avalikku korda ja rahu, kuid nende tegevus ei ole otseselt seotud sotsiaalse abi osutamisega. Siiski on nende roll oluline, et hoida ära olukordi, mis võivad viia sotsiaalprobleemide tekkimiseni, sealhulgas avaliku korra rikkumisteni, mis võivad omakorda mõjutada isikute sotsiaalset heaolu. Seega võib öelda, et kuigi abipolitseinike peamine ülesanne on avaliku korra tagamine, on nende tegevus kaudselt seotud PS § 28 sätetega, sest nad aitavad ennetada olukordi, mis võivad viia sotsiaalprobleemide ja isikute abivajaduseni. Oluline on, et abipolitseinikud tegutseksid kooskõlas seadusega ja nende piires.

Lähtudes põhiseadusliku väärtuskorra ühtsuse ideest, tuleb pidada põhiõiguse riivet võimalikuks ainult juhul, kui selle põhjus tuleneb PS-ist:

> [PS] nimetab avalikku korda §-des 26 ja 33, § 40 lõikes 3, § 45 lõikes 1 ning §-des 47 ja 130, kuid ei määratle selle mõiste sisu sõnaselgelt. Lisaks avaliku korra mõistele kasutab põhiseadus ka sisemise ja välise rahu mõisteid, mille kaitsmine on preambuli kohaselt üks Eesti riigi põhiülesandeid. Välise rahu kaitsmine on riigi kaitsmine väljastpoolt lähtuvate, eelkõige sõjaliste ohtude eest (riigikaitsefunktsioon)[11]. Sisemist rahu võib vaadelda mõistena, mis hõlmab ühelt poolt avaliku korra kaitsmist seda ähvardavate ohtude eest (kõnealuse eelnõuga avalikule korrale antavas laias tähenduses), teiselt poolt süütegude menetlemist kriminaal- ja väärteomenetlustes.[123]

PS § 14 kohaselt on riik kohustatud tagama, et kõigil isikutel oleks võimalus oma õigusi kaitsta, sealhulgas juhul, kui nende õigusi on rikutud abipolitseinike tegevuse tõttu. Kavandatud eelnõuga nähakse ette distsiplinaarvastutus ja kahju hüvitamise kord.

Riigikohus on möönnud, et riigi karistusvõim kuulub riigi nn tuumikfunktsioonide hulka ning selle üleandmine eraõiguslikule juriidilisele isikule on üldjuhul välistatud. Samuti on kohus märkinud, et karistusvõimu delegeerimise keeld eraõiguslikule juriidilisele isikule puudutab otseselt ja vahetult vaid süüteomenetlusi ega laiene näiteks süüteomenetluste eelnevatele järelevalvelise iseloomuga haldustoimingutele. Seega võib järeldada, et riigivõimu delegeerimise üldine keeld on seotud eelkõige karistusvõimu delegeerimisega.

Seega tuleneb politsei tegevuse seaduslik alus PPVS-ist. Abipolitseinike tegevuse õiguslik ja meetmete rakendamise alus tuleneb APolS-ist ning loodava regulatsiooniga kehtestatakse meetmete rakendamise alused seaduses. Vastavalt APolS-ile on abipolitseinik isik, kes vabatahtlikult oma vabast ajast osaleb politsei tegevuses seaduses sätestatud alustel ja korras. Abipolitseinik ei kuulu politseiametnike koosseisu, kuid politsei tegevuses osalemise ajal on

[123] Korrakaitseseaduse eelnõu 49 SE seletuskiri, lk 18.

abipolitseinik riigivõimu esindaja, kelle seaduslikud korraldused on täitmiseks kohustuslikud. Õiguskantsler Indrek Teder oma arvamuses öelnud, et abipolitseinikel on teenistussuhtega olemuslikult sarnane suhe ning abipolitseiniku teenitusuhe algab ja lõpeb avalik-õiguslikus suhtes antud haldusaktiga[124]. Samuti on kehtivas APolS-is sätestatud kodakondsuse, hariduse, vanuse ja ka kutsesobivuse nõuded, ette on nähtud abipolitseiniku kandidaadistaatus ning kaheastmeline väljaõpe, sätestatud on sotsiaalsed garantiid.

Avalik kord on KorS § 4 lõike 1 järgi ühiskonna seisund, milles on tagatud õigusnormide järgimine ning õigushüvede ja isikute subjektiivsete õiguste kaitstus. See tähendab, et avalik kord on õigushüvede kogum, mida kaitstakse korrakaitsevahenditega. Näiteks kuuluvad avaliku korra kaitse alla isikute õiguste ja vabaduste kaitse, kuritegude tõkestamine, tervise kaitse ja liiklusohutus. Riigikohtu kriminaalkolleegium[125] on määratlenud avalikku korda kui „tavadega, heade kommetega, normidega või reeglitega kinnistatud isikutevahelisi suhteid ühiskonnas, mis tagavad igaühe avaliku kindlustunde ja võimaluse realiseerida oma õigusi, vabadusi ja kohustusi“. Seega ei kehti avalik kord mitte ainult avalikus kohas, vaid laieneb kõigile elusfääridele: isiku subjektiivsete õiguste ja vabaduste kaitsele, ühiskonna turvalisusele, avaliku võimu toimimisele jne.

Avaliku korra kaitsega iseenesest ei kaasne isiku põhiõiguste riivet. Riivehaldus kaasneb aga juhul, kui ülesannete täitmiseks rakendatakse vajalikke meetmeid. Meetmete all mõeldakse toiminguid, mis riivavad isiku põhiõigusi. Meetme **riive ulatus** sõltub konkreetsest ülesandest ja meetme olemusest. Küll aga ei kaasne riive automaatselt iga meetmega. **Meetme sobivus ja vajalikkus** tähendab, et korrakaitsetegevus peab olema eelkõige tõhus, st oht tuleb kõrvaldada võimalikult kiiresti ja lõplikult. Ühe ja sama ohu kõrvaldamiseks võib sobida mitu meedet. Avaliku korra kaitseks tuleb kasutada mitmest võrdsest sobivast meetmest seda, mis koormab üksikisikuid ja avalikkust kõige vähem. **Meetme proportsionaalsus** tähendab, et meede ei tohi olla ebaproportsionaalselt koormav ega muul viisil ebamõõdukas, arvestades meetme eesmärki.[126] Ajaliselt on meede proportsionaalne nii kaua, kui ei ole langenud ära selle rakendamise vajadus või on arusaadav, et sellega pole enam võimalik eesmärki saavutada.

1) **PS § 19 lõikes 1** on toodud igaühe **õigus vabale eneseteostusele**, mis hõlmab sisuliselt kogu inimtegevust. PS-i kommenteeritud väljaandes on selgitatud, et eneseteostusvabadus hõlmab vaba enesemääramist, eneseväljendust ja enesekujutamist ning tegutsemisvabadust ehk vabadust teha või jätta tegemata seda, mida isik soovib. Õigus vabale eneseteostusele konkretiseerib inimväärikuse kaitse põhimõtet. Eneseteostusvabaduse kasutamisel peab austama ja arvestama ka teiste inimeste õigusi ja vabadusi ning järgima seadust.[127]

> Õigust vabale eneseteostusele riivab iga negatiivne mõjutus riigivõimu poolt. Riigivõimu sekkumine vaba eneseteostuse õigusesse ei tähenda automaatselt PS rikkumist. Õigust vabale eneseteostusele nagu teisigi põhiõigusi tohib piirata kooskõlas PS-ga. Piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust.[128]

Riigikohus on asunud seisukohale, et:

---

[124] Õiguskantsleri märgukiri: arvamus abipolitseiniku seaduse eelnõule. Nr 18-1/100992/1003598, lk 2.
[125] Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 28. märtsi 2002. aasta otsus nr 3-1-1-28-02 ja 18. septembri 2003. aasta otsus nr 3-1-1-102-03.
[126] Korrakaitseseaduse eelnõu 49 SE seletuskiri, lk 29–30.
[127] Vallikivi, Hannes 2020. II peatükk, § 19. – Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, lk 270–272, p-d 1, 3 ja 4.
[128] Sealsamas, lk 275, p 11.

> PS § 19 tagab igaühele vaba eneseteostuse õiguse tingimusel, et austatakse ja arvestatakse kolmandate isikute õigusi, põhiseaduslikku korda ning häid kombeid.[129]

Samuti on Riigikohus nimetanud õiguse eneseteostusele lihtsa seadusereservatsiooniga põhiõiguseks ja nõustunud, et seda võib piirata mis tahes põhjusel, mis ei ole PS-iga otseselt keelatud.[130]

Vaba eneseteostuse põhimõte avaldub selles, et inimesed saavad vabatahtlikult panustada ühiskonna turvalisusse. Abipolitseinike regulatsioon võimaldabki eri huvidega isikutel seda teha ning riik soodustab sellist osalust. Kuna aga abipolitseinike tegevus võib kaasa tuua teiste põhiõiguste riiveid ning nad tegutsevad avaliku võimu toetajana riigi nimel, tuleb nende volitustele kehtestada selged piirid. See on vajalik, et vältida ülemäärast sekkumist teiste isikute õigustesse ja vabadustesse.

Abipolitseinike regulatsioon on seotud ka PS § 29 lõikes 1 sätestatud õigusega vabalt valida tegevusala, elukutset ja töökohta. See võimaldab isikutel, kellel ei ole võimalik töötada politseinikuna – näiteks varasema karjäärivaliku, elumuutuste või muude põhjuste tõttu –, panustada oma teadmiste, oskuste ja sisemise motivatsiooniga turvalisuse tagamisse vabatahtliku tegevuse kaudu.

2) **PS §-s 20** on sätestatud igaühe **õigus vabadusele ja isikupuutumatusele**. Vabaduse võib võtta ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras, sealhulgas selleks, et hoida ära kuritegu või haldusõigusrikkumine või toimetada sellises õigusrikkumises põhjendatult kahtlustatav pädeva riigiorgani ette või vältida tema pakkuminekut või pidada kinni nakkushaige, vaimuhaige, alkohoolik või narkomaan, kui ta on endale või teistele ohtlik. PS §-s 20 on käsitletud seega väga intensiivset sekkumist. Õigus vabadusele, sealhulgas turvalisusele, on üks peamisi inimõigusi, sest sellest oleneb paljude teiste õiguste ja vabaduste kättesaadavus ning nende õiguste kasutamine. Riigikohus on asunud seisukohale, et õigus vabadusele on PS-i üks olulisemaid põhiõigusi.[131] Oluline on, et vabaduse võtmine on avaliku, s.o riigi- või munitsipaalvõimu tegevus.[132] PS § 20 lõike 2 järgi saab sellise põhiõiguse riive põhjendus olla üldistatult teiste isikute õiguste ja vabaduste ning avaliku korra kaitse.

3) **PS § 26** kohaselt on igaühel **õigus perekonna- ja eraelu puutumatusele**. Riigiasutused ning nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks.

4) **PS §-s 32** on sätestatud **omandipõhiõigus**. Omandit võib omaniku nõusolekuta võõrandada ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras üldistes huvides. Omandipõhiõigus hõlmab nii omandipuutumatust ja omandi kaitset kui ka isiku õigust oma omandit vabalt vallata, kasutada ja käsutada. PS-i kommenteeritud väljaandes on selgitatud:

> Omandipõhiõigusesse sekkumine on [---] avaliku võimu niisugune käitumine, mis teeb põhiõiguse kasutamise õiguslikult või faktiliselt võimatuks või keeruliseks [---]

[129] Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 24. septembri 2009. aasta otsus nr 3-1-1-67-09, p 13.3.
[130] Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 17. detsembri 2019. aasta otsus nr 5-19-40/36, p 53; Riigikohtu üldkogu 14. mai 2014. aasta otsus nr 3-2-1-79-13, p 28; Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13. jaanuari 2010. aasta otsus nr 3-2-1-152-09, p 11.
[131] Riigikohtu üldkogu 10. aprilli 2012. aasta otsus nr 3-1-2-2-11, p 48.
[132] Kolk, Tim 2020. II peatükk, § 20. – Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, lk 280, p 4.

> Omandipõhiõiguse riive võib toimuda omandi kitsendamise või omandi sundvõõrandamise kaudu.[133]

Riigikohus on märkinud, et ka omandipõhiõigus on lihtsa seadusereservatsiooniga, st üldjuhul võib seda piirata mis tahes eesmärgil, mis ei ole PS-iga vastuolus.[134]

5) **PS § 33** – igaühe kodu on puutumatu ning kellegi eluruumi, valdusse ega töökohta ei või tungida ega neid ka läbi otsida. Kodu mõiste hõlmab lisaks eluruumile, kus inimene alaliselt või peamiselt elab, ka suvilaid ja haagissuvilaid, laiemalt ka ameti- ja äriruume. Kodu puutumatust riivavad lisaks sissetungimisele, läbiotsimisele ja väljatõstmisele ka pealtkuulamis- ja jälgimisseadmete abil eluruumis, valduses või töökohas toimuva jälgimine ilma neisse kohtadesse sisenemata.

6) **PS §-ga 34** on antud igaühele, kes viibib seaduslikult Eestis, **õigus vabalt liikuda**. Õigus vabalt liikuda hõlmab nii ühest kohast teise liikumist kui ka teatud kohas viibimist. Seda õigust võib piirata seaduses sätestatud juhtudel ja korras teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, riigikaitse huvides, loodusõnnetuse ja katastroofi korral, nakkushaiguse leviku tõkestamiseks, looduskeskkonna kaitseks, alaealise või vaimuhaige järelevalvetuse ärahoidmiseks ning kriminaalmenetluse tagamiseks. Nii PS § 34 kui ka 20 lubab kehtestada piiranguid isiku vabadusele liikuda. PS §-s 34 on loetletud hulk liikumisvabaduse piiramise aluseid, sealhulgas teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitse. Näiteks võib joobeseisundis mootorsõiduki juhi juhtimisõiguse peatamine, mis piirab tema liikumisvabadust, olla kohane meede, et kaitsta teiste inimeste elu, tervist ja omandit.[135]

Sarnaselt PPA tegevuse põhialusele peavad ka abipolitseinikud oma tegevuses ja meetmete kohaldamisel lähtuma seaduslikkuse, proportsionaalsuse ja otstarbekuse põhimõttest. Samuti on abipolitseinik haldusmenetluse seaduse § 8 lõike 1 järgi kohustatud haldusülesannete täitmisel järgima haldusmenetluse seaduse põhimõtteid, nagu isikute põhiõiguste ja vabaduste austamine, tegutsemine eesmärgipäraselt ja efektiivselt, vältides üleliigseid kulutusi ja ebameeldivusi isikutele. Samuti ei tohi KorS-is sätestatud riikliku järelevalve meetmete kohaldamisel kalduda kõrvale rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtetest, näiteks ebainimliku ja julma kohtlemise keelust.

Seega peab abipolitseiniku otsus meetme rakendamiseks olema:

1) **seaduslik** – otsuse tegemisel ei tohi ületada seadusega antud volitusi;

2) **proportsionaalne** – otsus peab olema kaalutletud, proportsionaalne, kohane ja vajalik eesmärgi saavutamiseks, saavutatav eesmärk peab olema võrdeline isikule tekitatava põhiõiguste riivega; näiteks kui meede ei aita enam eesmärki saavutada või esineb alternatiivne meede, lasub korrakaitseorganil kohustus meetme rakendamine ise lõpetada või asendada see õiguspärase ning proportsionaalse meetmega;

3) **otstarbekas** – eesmärgi saavutamiseks tuleb kasutada isiku põhiõigusi kõige vähem riivavat viisi. Meetmeid kasutatakse nende isikute suhtes, kellest oht lähtub või kes on ise ohustatud. Kui isik ei ole ohustatud ega ise enda tegevusega ohtu ei kujuta, siis ole abipolitseinikul õigust ka isiku põhiõigusi riivata.

---

[133] Ots, Maivi, Aleksei Kelli, Peeter Roosma 2020. II peatükk, § 32. – Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, lk 455, p 16.
[134] Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 17. märtsi 2012. aasta otsus nr 3-4-1-25-11, p 37.
[135] Riigikohtu üldkogu 27. juuni 2005. aasta otsus nr 3-4-1-2-05, p 58.

Tagamaks, et abipolitseinikud oskasid põhiõiguseid politseiametnikega võrdväärselt rakendada, parendatakse uue APolS-iga abipolitseiniku väljaõppe süsteemi. Abipolitseiniku väljaõppe süsteem muutub politseihariduse mudeli osaks. Abipolitseiniku õigused ja meetmete kasutamine saavad olema seotud tema läbitud väljaõppega. Luuakse uus baasõpe, mis on kõigile kohustuslik ja annab esmase arusaama PPA-st kui organisatsioonist ning tema ülesannetest. Meetme rakendamise õiguse saamiseks tuleb aga abipolitseinikul läbida mahukam väljaõpe ja valdkonnale spetsialiseeritud õpe, mis tagab talle ülesannete täitmiseks vajalikud teadmised ja oskused. Samuti on abipolitseinike tegevuse üle ette nähtud distsiplinaarjärelevalve ning neile kohaldub kohtulik kontroll, seda küll PPA tegevuse kontrolli kaudu. Vastavalt APolS-ile vastutab abipolitseiniku tegevuses osalemise ajal PPA, sealhulgas siis, kui abipolitseinik rakendab meetmeid või kohaldab vahetut sundi, kuna ta tegutseb PPA nimel. Isiku õigus nõuda enda õiguste ja vabaduste rikkumise lõpetamist võimaldab kohtuvõimul kontrollida täidesaatva riigivõimu ohutõrjeõiguslikku tegevust. Kohtu sisuline kontroll politsei- ja korrakaitseorganite ohutõrjeõigusliku tegevuse üle tagab, et politsei- ja korrakaitseorgani ebaseaduslikku tegevust piiratakse ning seeläbi vähendatakse riigivõimu omavoli ohtu.

Eelnõust tuleneb, et abipolitseinik osaleb politsei kui täitevvõimu organi tegevuses. Abipolitseiniku tegevus toimub alati politsei ülesannete raamides, PPA poolt määratud pädevuse piires ning organisatsioonilise kontrolli all. Abipolitseiniku astmeline jaotus ning sellest tulenev pädevuste diferentseerimine (uus APolS-i eelnõu § 4) näitab selgelt, et on loobutud üldisest ja piiramata volitusest ning iseseisva tegutsemise võimalus on seotud üksnes III astme abipolitseinikuga, kellele on kehtestatud rangemad haridus-, keeleoskuse-, staaži- ja väljaõppenõuded. Seejuures on ka III astme abipolitseiniku iseseisev tegutsemine piiratud konkreetsete järelevalvevaldkondadega ning mitmed intensiivsemad riikliku järelevalve erimeetmed ja vahetu sunni vormid on seaduses välistatud või lubatud üksnes politseiametniku korraldusel.

Vahetu sunni ja erivahendite kasutamise regulatsioon eelnõus ei anna abipolitseinikule iseseisvat pädevust riigi jõumonopoli teostamiseks. Eelnõu § 25 kohaselt võib II ja III astme abipolitseinik kasutada vahetut sundi üksnes KorS-is sätestatud alustel ja korras ning eelnõus ette nähtud erisusi järgides. Eelnõu eristab selgelt olukordi, kus vahetut sundi võib kohaldada politseiametniku korraldusel, ning juhtumeid, kus III astme abipolitseiniku iseseisev tegutsemine on lubatud, välistades samal ajal mitmed kõrge intensiivsusega sekkumised. Selline lahendus säilitab riigi otsustus- ja vastutusmonopoli vahetu sunni rakendamise üle ning ei anna abipolitseinikule pädevust hinnata jõu kasutamise lubatavust väljaspool seadusega ette nähtud ja riigi poolt kontrollitavat raamistikku.

Abipolitseiniku staatuse ja pädevuse kujundamisel on seadusandja arvestanud ka isiku sobivuse ja usaldusväärsuse tagamisega. Eelnõu näeb ette ulatusliku nõuetele vastavuse kontrolli ja taustakontrolli (§§ 7–10), tervisekontrolli (§ 12) ning mahuka ja diferentseeritud väljaõppesüsteemi (§§ 13–16). Selline regulatsioon ei ole formaalne, vaid teenib eesmärki tagada, et politsei tegevuses osalemisse kaasatud isikud vastavad avaliku võimu teostamisega paratamatult kaasnevatele kõrgendatud nõuetele. See omakorda vähendab riski, et vahetut sundi rakendataks meelevaldselt või riigi kontrollist väljaspool.

Oluline on ka vastutuse aspekt. Eelnõu näeb ette, et abipolitseiniku tegevus on allutatud distsiplinaarvastutusele, mis on kujundatud avaliku teenistuse seaduse loogikat, ning varaline vastutus on reguleeritud eraldi ja piiratud ulatuses. Politsei tegevuses osalemisel abipolitseinikule või kolmandatele isikutele tekitatud kahju hüvitab riik, mis kinnitab, et välissuhtes kannab vastutust riik kui avaliku võimu kandja.

Abipolitseinike kaasamist saab toetavalt vaadelda ka PS § 124 valguses, mis sätestab Eesti kodanike kohustuse osaleda riigikaitses seaduses sätestatud alustel ja korras. Kuigi see säte ei õigusta iseenesest riigi tuumikfunktsioonide delegeerimist ega anna vahetu sunni kasutamise üldist luba, väljendab see riigikaitse ja riigi julgeoleku laia käsitust, mille kohaselt riik võib kaasata kodanikke sisemise julgeoleku ja avaliku korra tagamisse ka väljaspool professionaalset teenistust. Eelnõus sätestatud kriisirolliga abipolitseiniku institutsioon kinnitab, et seadusandja on näinud abipolitseiniku rolli osana riigi laiemast toimepidevuse ja julgeoleku tagamise süsteemist, mitte eraldiseisva jõu kasutajana.

Seega abipolitseinik ei teosta avalikku võimu iseseisvalt ega enda nimel, vaid osaleb riigivõimu teostamises PPA organisatsioonilise kontrolli all ning üksnes seaduses sätestatud alustel, ulatuses ja korras, mille eest vastutus jääb riigile. Sellisel juhul ei ole tegemist riigi tuumikfunktsiooni delegeerimisega eraisikule, vaid riigi täitevvõimu ülesannete korraldusliku täitmisega põhiseaduse raamides.

APolS eelnõu § 5 lõike 1 punkti 9 kohaselt ei või abipolitseinik olla kriminaalmenetluses kahtlustatav ega süüdistatav. Eelnõu kohaselt kontrollitakse esmase taustakontrolli raames, kas isik, kes kandideerib abipolitseiniks on kriminaalmenetluses kahtlustatav või süüdistatav. Täiendav kontroll on lubatud üksnes põhjendatud kahtluse korral.

Põhiseaduse § 11 kohaselt tohib põhiõigusi ja -vabadusi piirata üksnes kooskõlas põhiseadusega ning sellised piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust. Põhiõiguste piiramine on lubatav üksnes juhul, kui piirangul on seaduslik alus, see teenib legitiimset eesmärki ning on sobiv, vajalik ja mõõdukas.

Kõnealune regulatsioon võib riivata põhiseaduse § 22 lõikes 1 sätestatud süütuse presumptsiooni, mille kohaselt ei tohi kedagi käsitada kuriteos süüdi olevana enne, kui tema kohta on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus. Süütuse presumptsioon on oma olemuselt eelkõige menetluslik põhiõigus, mille eesmärk on tagada õiglane kriminaalmenetlus ja vältida isiku süü eeldamist enne selle tõendamist. Käesoleval juhul ei ole piirangu eesmärgiks ega tagajärjeks isiku käsitamine süüdlasena, vaid hinnangu andmine isiku sobivusele täita abipolitseiniku ülesandeid.

Lisaks võib regulatsioon riivata põhiseaduse § 29 lõikes 1 sätestatud õigust vabalt valida tegevusala, elukutset ja töökohta. Samas võib seadus sätestada selle õiguse kasutamise tingimused ja korra. Abipolitseiniku tegevus ei ole tavapärane töösuhe, vaid osalemine politsei tegevuses vabatahtlikkuse alusel. PS § 29 ei taga subjektiivset õigust asuda mistahes ametikohale või saada mistahes eristaatust, kui seadusandja on sellise staatuse jaoks kehtestanud objektiivselt põhjendatud ja proportsionaalsed tingimused. Abipolitseiniku puhul on üheks selliseks tingimuseks keeld olla kahtlustatav või süüdistatav kriminaalmenetlus ning arvestades abipolitseiniku ülesandeid, on see nõue põhjendatud ja proportsionaalne.

Piirangu seadmise eesmärk on tagada abipolitseinike usaldusväärsus, vältida huvide konflikte ning vastata ühiskonna kõrgetele ootustele PPA ning politsei tegevuses osalevate isikute suhtes. Abipolitseinik osaleb politsei tegevuses, sealhulgas riikliku järelevalve teostamises ja vahetu sunni kohaldamises, mistõttu on vältimatult vajalik, et selliseid ülesandeid täidavad üksnes isikud, kelle suhtes ei esine põhjendatud kahtlust nende usaldusväärsuses. Seega on piirangu eesmärk avaliku korra ja julgeoleku kaitse ning avaliku võimu teostamise usaldusväärsuse tagamine.

Piirang on sobiv nimetatud eesmärgi saavutamiseks, kuna kriminaalmenetluse all oleva isiku välistamine abipolitseinikuks nimetamisest aitab ennetada võimalikke riske avaliku võimu väärkasutamiseks ning säilitada avalikkuse usaldust politsei ja abipolitseinike tegevuse vastu.

Piirang on ka vajalik, kuna eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne muu, isikut vähem koormava abinõuga, mis oleks vähemalt sama efektiivne. Abipolitseinikuks kandideerija puhul ei ole võimalik rakendada leebemaid meetmeid, nagu ülesannete piiramine või staatuse peatamine, kuna isik ei ole veel abipolitseiniku staatust omandanud. Samuti tuleb arvestada, et kriminaalmenetluse läbiviijaks on tavapäraselt politsei, mistõttu võib kriminaalmenetluses kahtlustatava või süüdistatava isiku kaasamine politsei tegevusse kaasa tuua huvide konflikti.

Piirangu mõõdukust kinnitab asjaolu, et tegemist ei ole püsiva ega lõpliku välistamisega. Juhul kui kahtlus langeb ära või kriminaalmenetlus lõpetatakse, on isikul võimalik uuesti esitada taotlus abipolitseinikuks saamiseks. Seega piirang kujutab endast ajutist ja eesmärgipärast sobivusnõuet.

Arvestades eeltoodut, on eelnõus sätestatud piirang kooskõlas põhiseaduse §-dega 11, 22 ja 29 ning demokraatlikus ühiskonnas vajalik meede avaliku huvi ja teiste isikute põhiõiguste kaitseks.

Kohtute seaduse muudatused, mis puudutavad kohtukordniku regulatsiooni, vastavad õigusriigi põhimõttele (PS § 10), seaduslikkuse põhimõttele (PS § 3), võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõttele (PS § 4), kohtuvõimu sõltumatusele (PS § 146 ja § 149), samuti isikupuutumatuse (PS § 20) ja omandipõhiõiguse (PS § 32) kaitse nõuetele.

Õigusriigi põhimõttest (PS § 10) tulenevad õigusselguse, õiguskindluse ja proportsionaalsuse nõuded. Eelnõu muudatused puudutab kitsalt ja sihipäraselt kohtukordniku regulatsiooni ning selle eesmärk on kõrvaldada senises õiguses ilmnenud ebaselgused ja lüngad. Muudatustega täpsustatakse kohtukordnike korrakaitselisi õigusi, piiritletakse selgelt kasutatavad erivahendid ja relvad ning seotakse kohtukordnike volitused vahetult KorS-is sätestatud alustega. Seeläbi suureneb õigusselgus nii kohtukordnike endi kui ka isikute jaoks, kelle suhtes korrakaitselisi meetmeid võidakse kohaldada.

Kooskõlas PS § 3 lõikes 1 sätestatud seaduslikkuse põhimõttega teostatakse riigivõimu üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Kõik eelnõuga kaasnevad põhiõiguste võimalikud riived – sealhulgas isiku kinnipidamine (KorS § 46), isiku läbivaatus (KorS § 48), vallasasja läbivaatus (KorS § 49) ja vallasasja hoiulevõtmine (KorS § 52) – on sätestatud KorS-is ning KS-is viitab neile selgelt ja konkreetselt. KS ei loo uusi iseseisvaid riivealuseid, vaid määratleb, millises ulatuses on kohtukordnikul õigus neid KorS-is juba sätestatud meetmeid kohaldada.

Eelnõus sisalduv volitusnorm, mille alusel justiits-ja digiminister kehtestab I ja II astme kohtute kohtukordnikele erivahendite ja relvade väljastamise, tagastamise ja kandmise korra ning väljaõppe nõuded, on kooskõlas seadusereservatsiooni põhimõttega. Volitusnorm on piisavalt täpne ega delegeeri täitevvõimule seadusandja ainupädevusse kuuluvaid küsimusi. Põhiõiguste riive alused ja ulatus tulenevad seadusest (KorS ja KS), volitusnorm puudutab üksnes korralduslikku korda ning väljaõppe tehnilisi nõudeid. Riigikohtu osas näeb eelnõu ette eriregulatsiooni, mille kohaselt kehtestab Riigikohus oma kohtukordnikele vastava korra ise, mis on kooskõlas põhiseadusliku institutsiooni eristaatusega.

Eelnõu on kooskõlas võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõttega (PS § 4) ega riiva kohtuvõimu sõltumatust (PS § 146). Kohtukordnikud ei teosta kohtuvõimu ega osale

õigusemõistmises. Nende ülesanne on tagada kohtumenetluse nõuetekohane ja turvaline läbiviimine ning hoida kohtus korda. Kohtukordnikele antavad õigused on funktsionaalsed korrakaitseõigused, mis on vajalikud kohtuhoonete turvalisuse tagamiseks ning ei võimalda sekkuda kohtumenetluse sisulisse käiku ega mõjutada kohtuotsuseid.

Eelnõu arvestab selgelt Riigikohtu kui põhiseadusliku institutsiooni sõltumatust. PS § 149 lõike 3 kohaselt on Riigikohus riigi kõrgeim kohus ja põhiseaduslikkuse järelevalve kohus. Sellest tulenevalt peab Riigikohus saama ise otsustada oma sisekorra üle, sealhulgas oma kohtukordnike töökorralduse ja varustuse üle. Eelnõu näeb ette, et Riigikohtu kohtukordnikele erivahendite ja relvade väljastamise ning kandmise korra kehtestab Riigikohus ise. Samuti tegutsevad Riigikohtu kohtukordnikud Riigikohtu kehtestatud ametijuhendi alusel. See tagab Riigikohtu enesekorraldusõiguse ning välistab täitevvõimu sekkumise Riigikohtu sisemistesse korralduslikes küsimustesse.

Isikupuutumatuse ja liikumisvabaduse kaitse (PS § 20) seisukohast näeb eelnõu ette üksnes sellised piirangud, mis on seaduses sätestatud, teenivad legitiimset eesmärki ning on demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ja mõõdukad. Isiku ja vallasasja läbivaatuse ning isiku kinnipidamise eesmärgiks on avaliku korra kaitsmine, vahetu ohu tõrjumine ja kohtute turvalisuse tagamine.

Piirangud on sobivad, kuna isiku ja vallasasja läbivaatus võimaldab tuvastada keelatud esemeid ja välistada vahetu ohu realiseerumise. Piirangud on vajalikud, sest üksnes pinnapealne turvakontroll ei võimalda kõiki ohte tuvastada, eriti olukorras, kus isikutel on kaasas kotid või muud esemed. Piirangud on mõõdukad, kuna läbivaatus on piiratud ulatuses, toimub üksnes seaduses sätestatud alustel ning isiku keha ja kehaõõnsuste läbivaatus on selgesõnaliselt keelatud. Samuti on kohtukordnikele lubatud üksnes mitteletaalsed relvad ning tulirelvade kasutamine on välistatud, mis vähendab riivete intensiivsust.

Omandipõhiõiguse (PS § 32) riive seoses vallasasja hoiulevõtmisega on ajutine ja selgelt reguleeritud. Esemed, mille valdamine ei ole keelatud, tagastatakse viivitamata hoiulevõtmise aluse äralangemisel. Keelatud esemed antakse viivitamata üle PPA-le, et tagada avalik ohutus ja vältida kohtute muutumist keelatud esemete hoiukohaks. Selline lahendus on proportsionaalne ning teenib selget üldist huvi.

Kokkuvõttes on eelnõu kooskõlas põhiseaduse, korrakaitseseaduse, relvaseaduse, avaliku teenistuse seaduse ja haldusmenetluse seadusega. Muudatused toetab õigusemõistmise nõuetekohast ja turvalist toimimist.

6. Seaduse mõjud

2025. aasta lõpu seisuga on PPA-s 1283 abipolitseinikku. 2025. aasta jooksul abipolitseinike poolt panustatud töötundide arv kasvas 2024. aastaga võrreldes 7,5% (2024 – 159 000 töötundi; 2025 – 171 000 töötundi). Järgnevas tabelis võetakse kokku abipolitseinike arv ja pädevused viimase kuue aasta kohta.

Tabel 4. Abipolitseinike arv ja pädevused (allikas PPA)

	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Abipolitseinike arv kokku	1236	1186	1109	1184	1235	**1283**
Ennetuse abipolitseinikud	25	30	30	28	46	**49**
Iseseisva pädevusega	343	363	345	345	366	**335**
Tulirelva kandmise õigusega	332	418	435	476	502	**576**

Alarmsõiduki juhtimise õigusega	281	364	384	417	397	**375**
Elektrišokirelva kandmise õigusega	175	192	197	205	267	**281**

6.1. Abipolitseiniku pädevuse ja tegutsemisvaldkondade laiendamine

Eelnõuga antakse järgmised võimalused:

- **Laiendatakse abipolitseiniku pädevust** – senise avaliku korra kaitse ja turvalise ühiskonna tagamise kõrval võimaldatakse abipolitseinikku kaasata laiemalt PPA tegevustesse. Abipolitseinikku saab edaspidi kaasata muu hulgas koolituste ja treeningute ettevalmistamisel ning läbiviimisel, arendus- ja analüüsitegevustes, isikut tõendavate dokumentide ning füüsilise ja juriidilise isiku relvaloa ja turvamise tegevusloa taotluste vastuvõtmisel ja väljastamisel. Samuti võib abipolitseinik osaleda isiku kinnipidamisel kinnipidamiskohas ja kinnipeetud isiku saatmisel, merereostuse ja piiriveekogu reostuse avastamisel ja likvideerimisel, otsingu- ja päästetöös, riigipiiri valvamisel ja piirkontrollil (välja arvatud sisenemiskeelu otsuse tegemisel), samuti riiklikus järelevalves turvategevuse seaduses, relvaseaduses ja välismaalaste seaduses sätestatud nõuete üle ning süütegude menetluses, välja arvatud menetlusotsuste tegemisel.
- Seeläbi **tekivad abipolitseinikel paindlikumad võimalused PPA-d abistada**.
- **Luuakse võimalus kõikidel PPA töötajatel ja politseiametnikel abipolitseinikke kaasata**.

Muudatusega tekib abipolitseinikul võimalus abistada politseid mitte ainult avaliku korra kaitseks riiklikus järelevalves, vaid **politsei ülesannete täitmises laiemalt**. Sealjuures tekib võimalus abistada PPA-d **toetavate tegevuste osutamisel**, kuna ka nende lõppeesmärk on, et politsei saaks oma riikliku järelevalve ülesandeid täita paremini ja kiiremini. Kaotades piirangu, et abipolitseiniku saab kaasata ainult politseiametnik, kasvab võimalike kaasajate arv.

6.1.1. Abipolitseinikud

2025. aasta lõpu seisuga oli PPA-s **1283 abipolitseinikku**, mis moodustab elanikkonnast 0,08 protsenti.

Sotsiaalne mõju

Kehtiv APolS võimaldab PPA-l abipolitseinikke kaasata piiratud valdkondades, st abipolitseinik saab abistada eelkõige avaliku korra järelevalves, peamiselt patrullides. Edaspidi saab abipolitseinik panustamiseks valida rohkemate valdkondade vahel. See suurendab abipolitseiniku pikaajalist motivatsiooni osaleda aktiivselt politsei tegevuses ning võimaldab parimal moel kasutada abipolitseiniku teadmisi ja oskusi PPA tegevuse toetamiseks.

Valdkondade mitmekesisus võimaldab tegutseda abipolitseinikuna eri vanuses ja erinevate võimetega inimestel. Seega mõjutab muudatus positiivselt eri sotsiaalsete rühmade, näiteks noorte, vanemaealiste, naiste, puuetega isikute ning eri ametite, oskuste ja teadmistega inimeste võimalust hoida vabatahtlikuna oma aktiivsust ja heaolu ning ühtlasi vähendada sotsiaalset tõrjutust. Osalemisvõimaluste paindlikkus ja mitmekesisus aitab paremini ühitada vabatahtlikku tegevust töö- ja pereeluga.

Mõju ulatus	**Keskmine**	Abipolitseinikel tekib lisavaldkondi, kuhu panustada, ning seetõttu võib neil tekkida vajadus omandada uusi oskusi ja teadmisi, kuid vabatahtlikuna panustamise olemus ei muutu. On valdkondi ja ülesandeid, mida abipolitseinik saab täita, ilma et ta läbiks täiendavas mahus väljaõppe. Abipolitseinike roll laieneb, mis võib tähendada suuremat vastutust.
Mõju sagedus	**Keskmine**	Kokkupuude on regulaarne aga mitte igapäevane. Abipolitseinikuna tegutsemine on vabatahtlik. Seega sõltub mõju ulatus ja sagedus suuresti sellest, mis valdkondadesse ja mil määral abipolitseinik panustada soovib ja saab.
Mõju iseloom	**Positiivne**	Muudatusega ei seata otseselt uusi kohustusi, vaid laiendatakse valikuvõimalusi politsei tegevuses osalemiseks.
Ebasoovitava mõju risk	**Väike**	Võib kaasneda risk, et abipolitseinike kaasamine uutesse valdkondadesse paneb neile kohustuse läbida täiendav väljaõpe. 2023. aasta algul abipolitseinike seas tehtud küsitlusel toetas enamik vastajaid (82 protsenti) ettepanekut suurendada abipolitseiniku väljaõppe mahtu, et omandada politseiametnikuga sarnane kvalifikatsioon ja pädevus, täitmaks politsei ülesandeid võrdse partnerina.
Kokkuvõttes on mõju abipolitseinikele oluline.		

Koormuse suurenemine. Eelnõu kohaselt võib abipolitseinike koormus teatud ulatuses suureneda tulenevalt vajadusest läbida täiendav õpe, kui nad soovivad panustada uutesse või senisest spetsiifilisematesse valdkondadesse. Laiem tegevusvaldkond eeldab mõnel juhul erialateadmisi, mis omandatakse koolituste käigus. Samas jääb abipolitseiniku panustamine endiselt vabatahtlikuks ja uute ülesannete täitmine ei ole kohustuslik.

Riskide realiseerumise tõenäosus. Abipolitseiniku pädevuse ja tegutsemisvaldkondade laiendamisega seotud riskide realiseerumise tõenäosus on väike kuni keskmine. Risk võib avalduda eeskätt üleminekuperioodil, mil abipolitseinikud kohanevad uute võimaluste ja rollidega ning teevad valikuid, kas ja millistes täiendavates valdkondades nad soovivad panustada. Mõned abipolitseinikud võivad tajuda pädevuse ja tegevusvaldkondade laienemist kui suuremaid ootusi enda panusele või valmisolekule läbida täiendavat õpet. Samas on risk piiratud, kuna abipolitseiniku tegevus jääb ka edaspidi vabatahtlikuks ning uutele ülesannetele asumine toimub üksnes isiku enda soovi ja kokkuleppe alusel.

Leevendusmeetmed. Riskide leevendamiseks on eelnõu kujundatud vabatahtlikkuse ja paindlikkuse põhimõttest lähtudes. Abipolitseinikule ei kehtestata kohustust panustada uutesse tegevusvaldkondadesse ega läbida täiendavat õpet, kui ta ei soovi vastavaid ülesandeid täita. PPA tagab enne seaduse jõustumist ja selle rakendamise käigus selge kommunikatsiooni abipolitseinikele, rõhutades, et pädevuse ja tegutsemisvaldkondade laienemine avab uusi võimalusi. Lisaks rakendatakse uute valdkondade kasutusele võtmisel järkjärgulist lähenemist, mis võimaldab abipolitseinikel valida endale sobiva rolli vastavalt oma ajale, oskustele ja huvidele. Vajalik õpe korraldatakse eesmärgipäraselt ning üksnes nendele abipolitseinikele, kes soovivad panustada spetsiifilisematesse või suuremat vastutust eeldavatesse valdkondadesse. See aitab vältida abipolitseinike ülemäärast koormamist ning toetab muudatuste sujuvat ja tasakaalustatud rakendamist.

6.1.2. PPA

2024. aasta lõpu andmetel töötas **PPA-s 4646 inimest**, kellest 3813 olid politseiametnikud (82 protsenti) ja 833 muud teenistujad (18 protsenti). Hinnanguliselt on neid PPA politseiametnikke ja teenistujaid, kes kaasaksid abipolitseinikke uue APolS-iga loodud võimaluste raames politseitöösse, kõige rohkem 50 protsenti isikkoosseisust. Seda tulenevalt töö iseloomust (süütemenetlus, organisatsiooni juhtimine, sisekontroll, siseaudit jms) ja tegelikust vajadusest.

Et hinnata PPA vajadust ja valmidust kaasata abipolitseinikke suuremas mahus või teistel viisidel, peeti 2022. aasta kevadel kõigis prefektuurides aruteluseminarid ning tehti küsitlus PPA teenuseomanike seas. Küsitlusele vastajatest **61 protsenti peab vabatahtlikke oma teenuse osutamisel vajalikuks**, **kuid ainult 39 protsenti on seni neid kaasanud**. Ülesannetena, kuhu on vajadust ja huvi vabatahtlikke kaasata, nimetati näiteks toetavaid tegevusi, kinnipeetavate ja kainestusmajas kainenejatega seotud tegevusi, piiripatrulli, migratsioonivaldkonna kontrollkäike ja reide, arendustegevust, koolitusi ja treeninguid ning tööd teenindussaalis.

Mõju riigiasutuste töökorraldusele

1) Positiivne mõju avaldub selles, et suure tõenäosusega toob abipolitseiniku pädevuse ja tegutsemisvaldkondade laiendamine juurde abipolitseinikke ning olemasolevad abipolitseinikud saavad mitmekesisemalt panustada politsei tegevusse. Selle tulemusel saab **PPA oma ülesandeid paindlikumalt täita**. Usaldus politsei vastu on seotud vabatahtlike laiapõhjalise kaasamisega. Mida mitmekülgsem ja paindlikum suudab PPA olla, seda suurem osa ühiskonnast saab kaasuda.
2) **Muudatusel on mõningane mõju PPA töökorraldusele**. Abipolitseinikule mitmekesisemate ja paindlikumate osalemisvõimaluste loomisel tuleb tagada PPA võimekus abipolitseinikke rakendada. See toob kaasa näiteks vajaduse arendada abipolitseinike paremaks haldamiseks IT-süsteeme ja muud, mis on seotud uuele väljaõppe süsteemile ülemineku, motivatsiooni ja kuluhüvitistega jne. Kuid töökorralduse muudatus täiendab pigem olemasolevat töökorraldust ja see on ühekordne. PPA-le kaasnevad aga lisakulud.
3) Abipolitseiniku pädevuse ja tegutsemisvaldkondade laiendamisega tekib suurem koormus abipolitseinike rühmajuhtidele, kelle ülesanne on koordineerida abipolitseinike kaasumist politsei tegevusse. Seetõttu on vaja iga 60 abipolitseiniku kohta ühte täiskohaga rühmajuhti. Kui on 60 abipolitseinikku, siis on tegemist juba üsna suure inimhulgaga, keda tuleb juhtida, motiveerida ja korraldada. Täiskohaga rühmajuht vastutab rühma tegevuse eest nii sisemiselt (distsipliin, õpe, motivatsioon) kui ka väliselt (aruandlus, tegevuse tulemuslikkus).
4) PPA töötajatel ja politseiametnikel, kes ei ole varem abipolitseinikke oma valdkonna tegevustesse kaasanud, tekib vajadus enesearendamiseks (nt kuidas abipolitseinikku kaasatakse, millised on abipolitseiniku pädevused, kohustused ja õigused ning kaasaja kohustused, nagu abipolitseiniku juhendamine jms), et tagada abipolitseiniku kaasamise oskused. Oluline on see, et abipolitseinikke kaasatakse neisse tegevustesse, kuhu vastava astme abipolitseinik tohib kaasuda. Ja teisalt, et ei antaks ülesannet, mida ei tohi täita – see teadmine peab olema nii abipolitseinikul kui ka kaasajal.
5) Võib eeldada, et pärast muudatust on vaja korraldada lisaseminare või -koolitusi PPA ametnikele ja abipolitseinikele. Täiendada tuleb ka PPA pakutava abipolitseinike õppe sisu ja mahtu.

Mõju ulatus	**Keskmine**	Muudatused nõuavad investeeringuid, organisatsiooniliste protsesside kohandamist ja koolituste läbiviimist, kuid nendega ei kaasne kohanemisraskusi. Abipolitseinike pädevuse laiendamine võimaldab olemasolevatel politseiametnikel keskenduda prioriteetsematele ülesannetele, suurendades organisatsiooni paindlikkust ja efektiivsust. Muudatuste tulemusel saavad abipolitseinikud täita mitmeid ülesandeid, mis varem olid piiratud üksnes politseiametnikega. Täiendavad muudatused ei vaja lisakohanemist, st ei looda uut vabatahtlikkuse süsteemi, vaid parandatakse olemasolevat. Suurenev koormus rühmajuhtidele on märkimisväärne, kuid see mõjutab vaid väikest osa organisatsioonist, rühmajuhte on umbes 30.
Mõju sagedus	**Keskmine**	Muudatused hõlmavad regulaarset, aga mitte igapäevast politsei tegevust ja neid integreeritakse tööprotsessidesse vajaduse järgi.
Mõju iseloom	**Positiivne**	Muudatustega ei seata otseselt uusi kohustusi, vaid pigem laiendatakse kaasamisvõimalusi. Muudatuste mõju PPA-le on otseselt seotud sellega, mis mahus on abipolitseinikel võimalik panustada ja milline on PPA vajadus abipolitseiniku kaasamiseks. Muudatuste laiem positiivne mõju on see, et PPA saab endale rohkemates valdkondades appi kvalifitseeritud abipolitseinikke, kes aitavad täita PPA põhiülesandeid otseselt või kaudselt.
Ebasoovitava mõju risk	**Keskmine**	Politseiametnikud, kes ei ole varem abipolitseinikke kaasanud, võivad vajada täiendavat koolitust, juhendmaterjale ja juhendamist, et mõista abipolitseinike rolli, pädevusi ja ülesandeid. Seeläbi nende töökoormus ajutiselt kasvab, kuid abipolitseinikest saadav lisatugi aitab politseiametnikul töökoormust vähendada. Kui politseiametnik või PPA ametnik ei täienda oma teadmisi, võib see tekitada segadust ning halvendada koostööd abipolitseiniku ja politseiametniku või PPA ametniku vahel. Maandamismeetmena saavad need PPA ametnikud, kellel on kogemusi abipolitseinike kaasamisel, tegutseda mentoritena ja nõustada vähem kogenud kolleege, näiteks korraldada regulaarsed arutelud või töötoad, kus jagatakse kogemusi ja häid tavasid. PPA peab tagama, et abipolitseinikud on piisavalt koolitatud ja nende tegevust jälgitakse kvaliteedi tagamiseks. PPA-l tuleb selgelt määratleda, mida abipolitseinikud tohivad ja ei tohi teha, et vältida ülemäärast või ebapiisavat vastutust.
Kokkuvõttes on mõju PPA-le oluline, kuid see mõju on asutuse tegevusele soovitud.		

Abipolitseiniku pädevuse ja tegutsemisvaldkondade laiendamisega seotud riskide realiseerumise tõenäosus on keskmine. Pädevuse ja tegutsemisvaldkondade laiendamine võib alguses põhjustada nii abipolitseinike seas kui ka PPA sisestruktuurides segadust rollide, volituste ja piirangute osas. Uute valdkondade avamine (piirivalve, migratsioonijärelevalve, kinnipidamiskohad, tugitegevused) eeldab kohanemist ja ühtse praktika kujunemist. Risk realiseerub eelkõige üleminekuperioodil, kuni töökorraldus ja pädevusjaotus on ühtlustunud.

Leevendusmeetmed. Riskide leevendamiseks valmistab PPA enne seaduse jõustumist ette valdkonnapõhised juhendid, milles kirjeldatakse iga uue ülesande sisu, pädevusi ja kaasamise põhimõtteid. Jõustumise hetkeks tehakse juhendid kättesaadavaks ning korraldatakse ühtne kommunikatsioon kõigile pooltele. Enne seaduse jõustumist ja esimese aasta jooksul pärast jõustumist koolitatakse järk-järgult rühmajuhte ning valdkondlikke juhendajaid.

Mõju siseturvalisusele

6.2.1. Sihtrühm: Eesti elanikud. 2025. aasta alguse seisuga elas Eestis 1 369 285 inimest[136].

Positiivse mõju saavutamiseks peab riik võtma tõhusaid meetmeid oma elanike turvatunde tagamiseks ja riskide maandamiseks. Abipolitseinike tegevus politsei kõrval aitab parandada inimeste üldist turvatunnet ning maandada ja ennetada siseturvalisust ohustavaid riske ning nendega kaasnevaid tagajärgi. Seda eelkõige põhjusel, et uus APolS eelnõu aitab paremini tagada politsei kohalolu ja nähtavust tänavatel ja kogukondades ning loob **tajutava turvalisuse**, mis vähendab hirmu kuritegevuse ees. Samuti loob see PPA-le täiendava võimekuse reageerida väiksematele intsidentidele ja seega ära hoida suuremate probleemide tekke.

Mõju ulatus	**Keskmine**	Elanikkond peab kohanema muudatusega, et kui varem lahendas juhtumit peamiselt politseiametnik, siis nüüd võib sündmusele reageerida või isikut abistada ka abipolitseinik. Kui abipolitseinik on läbinud politseiametnikuga sarnase väljaõppe, ei tohiks Eesti elanikele olla märkimisväärset erinevust selles, kas juhtumit lahendab abipolitseinik või politseiametnik.
Mõju sagedus	**Väike**	Muudatused ei mõjuta Eesti elanike igapäevast elukorraldust ega senist tegevust ja ei eelda neilt sihiteadlikku ümberkohanemist. Samuti on Eesti elanike kokkupuude muudatustega ebaregulaarne, sest nad ei puutu politseiga kokku iga päev. Isik võib politseiga kokku puutuda mitmesugustes olukordades, näiteks liiklusrikkumiste või -õnnetuste korral, kuriteo ohvrina, pealtnägija või kahtlusalusena. Samuti võib politsei sekkuda avaliku korra tagamiseks üritustel või tänaval, tulla appi hädaolukorras või lahendada konflikte kodus või naabruskonnas.
Mõju iseloom	**Positiivne**	Mida rohkem on usaldusväärseid ja hea väljaõppega riigi esindajaid, kes saavad isikute turvalisust tagada ja kiirelt sündmustele reageerida, seda suurem on ka turvatunne ühiskonnas.

[136] Statistikaamet.

Ebasoovitava mõju risk	**Keskmine**	Abipolitseinike pädevuse laiendamine võib küll aidata ressursse paindlikumalt kasutada, kuid sellega kaasnevad olulised riskid, mis vajavad ennetamist põhjaliku väljaõppe, selgete rollide määratlemise, regulaarse järelevalve ning isikute õiguste kaitsmise mehhanismide tugevdamise kaudu. Valeotsused, ülepingutatud jõukasutus või õiguste rikkumised võivad kahjustada inimeste turvatunnet ja usaldust politsei vastu. Eelkõige on oht, et abipolitseinik võib kasutada relva, käeraudu, sidumisvahendit, gaasipihustit või teleskoopnuia oskamatult või füüsilist jõudu määral, mis ei ole olukorda hinnates proportsionaalne. Et neid riske maandada ja tagada, et abipolitseinikud oskasid põhiõiguseid politseiametnikega võrdväärselt rakendada, parendatakse uue APolS-iga abipolitseiniku väljaõppe süsteemi. Abipolitseiniku õigused ja meetmete kasutamine saavad olema seotud tema läbitud väljaõppega. Samuti on ette nähtud distsiplinaarjärelevalve abipolitseinike tegevuse üle ning neile kohaldub kohtulik kontroll, küll PPA tegevuse kontrolli kaudu. Efektiivne riskide maandamine toetub sellele, et abipolitseinikud täidavad oma rolli kutseliste politseinike toetajatena, mitte asendajatena, kusjuures nende tegevus on seaduslikult raamitud, eetiline ja läbipaistvalt juhitud.
Kokkuvõttes on mõju positiivne ja oluline. Abipolitseiniku tegevus politsei kõrval mõjub positiivselt elanike turvatundele ja elukeskkonna turvalisusele.		

6.2. Luua abipolitseinikele paremad võimalused KorS-i meetmete kohaldamiseks

Muudatustega **laiendatakse abipolitseinikule lubatud KorS-i meetmete ulatust, tänu millele saab PPA tagada siseturvalisust üha paremini**. Iseseisvalt tegutsevad III astme abipolitseinikud saavad edaspidi paremad võimalused neil antud ülesandeid täita ja seeläbi isikuid abistad. Koos politseiametnikuga tegutsevale abipolitseinikule lubatud meetmed sarnanevad samuti rohkem politseiametnikule lubatutega, et nende koostöö oleks tõhusam. Eelnõu neljandas peatükis on toodud täpsemalt abipolitseinikele lubatud meetmete ülevaade.

6.2.1. Abipolitseinikud

Iseseisva pädevusega abipolitseinikke oli 2025. aasta lõpu seisuga 335. Aasta jooksul osalesid iseseisva pädevusega abipolitseinikud politsei tegevuses kokku 6 608 tundi, mis on marginaalne osa võrreldes kõigi panustatud tundidega. 2025. aastal osalesid abipolitseinikud patrullis umbes 107 400 tundi (koos teiste tegevustega moodustas abipolitseinike panus 171 400 tundi).

Sotsiaalne mõju

Abipolitseiniku motivatsiooni suurendab see, et ta saab politseid paremini abistada, ta tunneb, et temast on ka päriselt abi, mitte ta ei ole ainult politsei tegevuse vaatleja. KorS-i meetmete volituste laiendamine III astme abipolitseinikule iseseisva tegutsemise puhul suurendab tõenäoliselt abipolitseinike huvi ja soovi oma kodukohas politseid abistada, eelkõige nendes piirkondades, kuhu politsei ei pruugi ennetavalt jõuda.

Võib kaasneda risk, et volituste laiendamise tõttu seatakse kohustus läbida suuremas mahus võpe. Samas, 2023. aasta algul abipolitseinike seas tehtud küsitlusel toetas enamik vastajaid (82 protsenti) ettepanekut suurendada abipolitseiniku väljaõppe mahtu, et omandada

politseiametnikuga sarnane kvalifikatsioon ja pädevus, täitmaks politsei ülesandeid võrdse partnerina.

Mõju ulatus	**Suur**	III astme abipolitseinikud saavad iseseisvalt kasutada rohkem meetmeid, mis tähendab suuremat vastutust ja võimalust keerulisemates olukordades sekkuda. Koos politseiametnikuga tegutsevate abipolitseinike volitused suurenevad samuti, et parandada nende efektiivsust ja koostööd. Kui abipolitseinik teeb valesti kaalutletud otsuse või ületab oma volitusi, võib see tuua kaasa kaebusi või distsiplinaarmeetmeid. Laienenud volitused tähendavad, et abipolitseinikud vajavad rohkem koolitusi, kuid need võivad võtta aega ja nõuda lisaressursse. Võimalus politseitöös rohkem aidata võib suurendada abipolitseiniku motivatsiooni.
Mõju sagedus	**Keskmine**	Kokkupuude on regulaarne, aga mitte igapäevane. Abipolitseinikuna tegutsemine on vabatahtlik. Seega sõltub mõju ulatus ja sagedus suuresti sellest, millise karjäärimudeli keegi valib. Aktiivsemad abipolitseinikud võivad uute meetmetega kokku puutuda igal patrullimise korral või mistahes ülesande täitmisel. Harvem tegutsevad abipolitseinikud peavad siiski samuti olema teadlikud oma uutest volitustest ja nende kasutamisest.
Mõju iseloom	**Positiivne**	Abipolitseinikul on võimalus ohuolukordadele efektiivsemalt reageerida ning seeläbi suurendada turvatunnet ja abipolitseinike motivatsiooni oma kogukonnas probleeme lahendada.
Ebasoovitava mõju risk	**Väike**	Negatiivse iseloomuga mõju on väike. Abipolitseinikele tekib suurem vastutus ja ühtlasi risk eksida. Seega peavad abipolitseinikud oskama õigesti hinnata, millal ja kuidas uusi volitusi kasutada. Ebasoovitava mõju riski vähendamiseks on vajalikud järgmised tegevused: • koolituste läbiviimine enne uute meetmete rakendamist; • järelevalve ja tagasiside süsteemi loomine, et ennetada eksimusi ning anda tuge; • elanikkonna teavitamine, et selgitada abipolitseinike laienenud volitusi. Kui neid meetmeid rakendatakse, võib abipolitseinike roll muutuda tõhusamaks, professionaalsemaks ja väärtuslikumaks, tugevdades kogu siseturvalisuse süsteemi. Kui muudatusi toetatakse **selgete juhiste, koolituste ja pideva toe abil, on sellel pigem positiivne mõju**. Kui süsteem ei ole korralikult ette valmistatud, võib see **tekitada probleeme**.
Kokkuvõttes on mõju abipolitseinikele oluline.		

Koormuse suurenemine. KorS-i meetmete volituste laiendamine toob abipolitseinikele kaasa suurema vastutuse ja vajaduse omandada täiendavaid teadmisi ning oskusi, et tagada meetmete korrektne rakendamine. Eriti III astme abipolitseinikud, kes saavad tegutseda iseseisvalt, peavad sagedamini lahendama keerukaid olukordi ning see eeldab põhjalikumat väljaõpet, sealhulgas õiguslike ja taktikaliste koolituste läbimist. Kui abipolitseinik teeb eksliku otsuse või ületab oma volitusi, võib see kaasa tuua kaebusi ja vajaduse osaleda distsiplinaarmenetlustes, mis omakorda suurendab halduslikku koormust nii abipolitseinikele kui ka PPA-le.

Koormuse vähenemine. Samas võib koormus teatud aspektides ka väheneda, kuna laienenud volitustega III astme abipolitseinikud saavad tegutseda iseseisvamalt ja lahendada olukordi ilma, et iga sekkumine vajaks politseiametniku otsest juhendamist või kohalolu. Kui koolitus

ja ettevalmistus on piisavalt põhjalikud, võivad abipolitseinikud tegutseda enesekindlamalt ja iseseisvamalt, mis vähendab riski, et nende tegevus vajab hilisemat korrigeerimist või lisaselgitust.

Riskide realiseerumise tõenäosus. Abipolitseinikele lubatud KorS-i meetmete ulatuse laiendamisega seotud riskide realiseerumise tõenäosus on keskmine. Riskid võivad avalduda eeskätt üleminekuperioodil ning olukordades, kus abipolitseinikud asuvad kasutama uusi või senisest intensiivsemaid meetmeid, eriti iseseisva pädevusega III astme abipolitseinikud. Volituste suurenemine tähendab suuremat vastutust ning kõrgemaid nõudeid, mistõttu esineb risk, et üksikjuhtudel kasutatakse meetmeid ebaõigesti, ületatakse pädevust või hinnatakse olukorra proportsionaalsust ekslikult. Samuti võib risk realiseeruda juhul, kui uute volitustega ei kaasne piisavat õpet, juhendamist või järelevalvet. Koos politseiametnikuga tegutsevate abipolitseinike puhul on risk väiksem, kuid siiski olemas, kui rollijaotus ja vastutus ei ole praktikasse üheselt juurdunud. Pikemas perspektiivis riskide realiseerumise tõenäosus väheneb, kui õpe, praktika ja juhised ühtlustuvad.

Leevendusmeetmed. Enne KorS-i meetmete laiendatud kohaldamise alustamist tagab PPA, et uutele volitustele eelneb asjakohane ja piisav õpe, sealhulgas õigusalane, taktikaline ja praktiline koolitus, mis on kohandatud vastavalt abipolitseiniku astmele ja tegutsemisvormile (iseseisev tegevus või koostöö politseiametnikuga). Täiendavalt koostatakse selged juhised KorS-i meetmete kasutamise ulatuse, piiride ja otsustusahela kohta, et abipolitseinikud mõistaksid üheselt oma volitusi, vastutust ning koostööd politseiametnikega. Järelevalve ja tagasiside mehhanismide rakendamine võimaldab tuvastada võimalikke eksimusi varajases etapis, pakkuda abipolitseinikele tuge ning korrigeerida praktikat enne, kui tekivad süsteemsed probleemid.

6.2.2. PPA

Mõju riigiasutuste töökorraldusele

Abipolitseinike volituse laiendamise üks eeldusi on suurendada abipolitseinike väljaõppe sisu ja mahtu. Võib eeldada, et pärast muudatusi on vaja korraldada lisaseminare või -koolitusi PPA ametnikele ja abipolitseinikele. Täiendada tuleb ka PPA pakutava abipolitseinike õppe sisu ja mahtu.

Mõju ulatus	**Keskmine**	Abipolitseinikud saavad tegeleda lihtsamate juhtumitega, jättes keerulisemad juhtumid politseinikele. Reageerimine korrarikkumistele saab olema tõhusam ja kiirem, kuna abipolitseinikud ei ole oma tegevuses enam nii piiratud. Samas peab PPA tagama, et abipolitseinikud kasutavad uusi volitusi õigesti ja seaduslikult. PPA peab rohkem jälgima abipolitseinike tegevust ja nende õiguspärasust ehk tõhustama järelevalvet. PPA peab investeerima rohkem aega ja ressursse abipolitseinike koolitamisse ning praktilisse juhendamisse.
Mõju sagedus	**Suur**	PPA puutub muudatuste tagajärgedega kokku regulaarselt ja tihti. Abipolitseinikud osalevad patrullides ja muudes tegevustes regulaarselt. Iga päev on abipolitseinikud abiks Eesti eri paikades.
Mõju iseloom	**Positiivne**	Muudatused annavad PPA-le paremad võimalused luua turvaline elukeskkond ja täita oma ülesandeid. Muudatuste mõju PPA-le on otseselt seotud sellega, mis mahus on abipolitseinikel võimalik panustada ja milline on PPA vajadus abipolitseinikke kaasata.

Ebasoovitava mõju risk	**Keskmine**	Kui abipolitseinikud ei saa piisavat koolitust, võivad nad rakendada meetmeid valesti. Kui abipolitseinik ei kohalda meedet lubatud ulatuses, võib see viia kaebuste või õigusrikkumisteni, mis kahjustavad politsei mainet ning põhjustavad negatiivset meediakajastust ja usalduskriisi. Abipolitseinike pädevuse laiendamine ja lubatud riikliku järelevalve erimeetmete lisandumine võib suurendada nende kaebuste arvu, mis abipolitseinike tegevuse peale esitatakse. See omakorda mõjutaks peale PPA ka halduskohtuid. **Riskide maandamiseks** peab PPA: • tagama, et abipolitseinikud saavad enne volituste laienemist täiendkoolituse, kus käsitletakse korrakaitsemeetmete õiguslikku alust ja nende rakendamist, jõu kasutamise reegleid ja proportsionaalsuse põhimõtteid ning reaalsete olukordade lahendamist; • looma süsteemi, kus politseinikud saavad anda tagasisidet abipolitseinike töö kohta, et teha kindlaks, kas nad täidavad oma ülesandeid nõuetekohaselt; • süsteemselt kontrollima, kuidas abipolitseinikud oma volitusi kasutavad; • avalikkusele selgitama, millised volitused on abipolitseinikel ja kuidas nad saavad isikuid aidata. Kui riskide maandamise meetmeid rakendatakse korralikult, saavad muudatused parandada politsei töö tõhusust ja turvalisust, säilitades usaldusväärsuse ja kvaliteedi.
Kokkuvõttes on mõju PPA-le oluline.		

KorS-i meetmete laiendamisega seotud riskide realiseerumise tõenäosus on keskmine. KorS-i meetmete ulatuslikum rakendamisõigus suurendab riski, et abipolitseinik kohaldab meedet olukorras, kus seaduslikud eeldused ei ole täidetud. Risk on suurem esialgsel üleminekuperioodil, kui analoogne kogemus puudub ja ühtne praktika alles kujuneb.

Leevendusmeetmed. Enne seaduse jõustumist töötab PPA välja meetmepõhised juhendid ja näidisolukorrad, milles avatakse täpselt, millal ja millistel eeldustel võib abipolitseinik konkreetset meedet kasutada. Jõustumise hetkeks käivitatakse kõigile abipolitseinikele üleminekuõpe, mille kohustuslikus osas käsitletakse uute ja laiendatud KorS-i meetmete kasutamise õiguslikke eeldusi, piiranguid ning praktilisi näiteid. Üleminekuõpe on mõeldud tagama, et kõik abipolitseinikud omaksid ühesugust arusaama meetmete rakendamise tingimustest.

6.3. Suurendada abipolitseiniku väljaõppe mahtu ja täiendada väljaõppe sisu

Muudatuste tulemusel suureneb abipolitseiniku väljaõppe maht, kuid samas tekib võimalus spetsialiseerumisele, mille kaudu saavad abipolitseinikud valitud tegevusvaldkonnas põhjalikuma väljaõppe. Abipolitseinikul on võimalik omandada kõrgem tase vastavalt läbitud väljaõppele. Mida põhjalikum on väljaõpe ja suurem kogemus, seda paremini saavad abipolitseinikud politseid abistada. Abipolitseinike väljaõpe muutub politseihariduse mudeli osaks, varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine võimaldab abipolitseinikel lihtsamalt jätkata õpinguid, et saada politseiametnikuks.

6.3.1. Abipolitseinikud

Igal aastal lisandub umbes 180–220 abipolitseinikku, kuid samas suurusjärgus abipolitseinikke ka lahkub. Lahkujatest ligi 25 protsenti asub õppima politseiametnikuks. **Seega on sihtrühm väike. Järgnevas tabelis on antud täpsem ülevaade.**

Tabel 5. Abipolitseinike arv, liitumine ja vabastamine (allikas PPA)

	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Abipolitseinike arv kokku	1236	1186	1109	1184	1235	1283
Värvatud aasta jooksul	344	229	188	250	305	308
Vabastatud abipolitseinikud aasta jooksul kokku	215	277	222	170	216	260
Abipolitseinikud, kes läksid pärast vabastamist PPA ametnikuks	69	72	64	72	52	59

Sotsiaalne mõju

Positiivne mõju. Suurem väljaõppe maht ja spetsialiseerumisvõimalus annavad abipolitseinikule rohkem oskusi ja pädevusi, mis suurendavad nende enesekindlust ja võimekust reaalsetes olukordades politseid abistada. Võimalus lihtsamalt jätkata õpinguid politseiametnikuks saamisel annab karjääriperspektiivi ja muudab abipolitseiniku rolli atraktiivsemaks. Spetsialiseerumise võimalus tähendab, et abipolitseinik saab tegeleda just teda huvitava valdkonnaga.

Võimalik negatiivne mõju. Kui väljaõpe muutub liiga koormavaks, võib vabatahtlike huvi väheneda, eriti nende seas, kes soovivad panustada vaid piiratud mahus. Lisanduva ajakulu tõttu võib olla keeruline ühitada väljaõpet eraelu ja põhitööga. Kui väljaõppeks on vaja panustada rohkem aega ja ressursse, võib see muutuda vabatahtlikele kulukaks (näiteks transpordikulud, töölt puudumine).

Mõju ulatus	**Keskmine**	Kõigil abipolitseinikel ei teki samas mahus väljaõppe läbimise vajadust, vaid säilib isiku vaba tahe. Suurem väljaõppe maht ja spetsialiseerumisvõimalus muudavad abipolitseinike rolli olulisemaks ning parandavad nende oskusi ja kogemusi. Muudatused on suunatud spetsiifilisele sihtrühmale, kuid muudavad nende rolli ja arenguvõimalusi.
Mõju sagedus	**Keskmine**	Abipolitseinikud ei puutu muudatustega kokku iga päev, küll aga teatud regulaarsuse ja reeglipärasusega. Mõju püsib ja kumuleerub ajas, sest uued liitujad läbivad süsteemi järk-järgult ning vanad abipolitseinikud kohanevad uute nõuetega.
Mõju iseloom	**Positiivne**	Muudatused annavad võimaluse kujundada süsteemselt oma vabatahtliku karjääri ning arendada tunnustatud haridusasutuses enda teadmisi ja oskusi.

Ebasoovitava mõju risk	**Keskmine**	Võimalikud probleemid sõltuvad sellest, kuidas süsteemi praktikas rakendatakse. Abipolitseinikel võib olla keeruline ühitada mahukamat väljaõpet oma igapäevaelu ja põhitööga ning põhjustada loobumist. Selle riski maandamiseks tuleb luua paindlikum õppevorm kui politseiametnikel, sealhulgas väljaõppe kestus ja e-õppe võimalus, ning jätta võimalus panustada praegusega samas mahus baasõppe läbimisel toetavatesse ja tugiteenustesse. Abipolitseinike seas tehtud küsitlus näitas, et enamik vastajatest (82 protsenti) toetab väljaõppe mahu suurendamist. Eelistatud õppekoormuseks nimetati kõige sagedamini 100–300 tundi (38 protsenti) ja kuni 100 tundi (33 protsenti). **Üleminekuperioodi keerukus.** Kui süsteem ei ole sujuvalt üles ehitatud, võib see tekitada segadust ja rahulolematust praeguste abipolitseinike seas, kes ei pruugi olla valmis kohe uut süsteemi omaks võtma. Kui sellega kaasnevad soodustused ja paindlikkus, saab riske vähendada, kuid kui muudatused on liiga jäigad ja nõudlikud, võivad need avaldada negatiivset mõju.
Kokkuvõttes on mõju abipolitseinikele ja abipolitseinikuks astuda soovijatele oluline, kuid pigem positiivne.		

Koormuse suurenemine. Abipolitseinike väljaõppe mahu suurendamine ja spetsialiseerumisvõimaluse loomine toob kaasa täiendava ajakulu ja kohustusi nii abipolitseinikele kui ka koolitusasutustele. Suurem koolitusmaht nõuab vabatahtlikelt rohkem aega ja pühendumist, sest seda võib olla keeruline ühitada põhitöö, pereelu ja muude kohustustega. Kui väljaõpe muutub väga intensiivseks, võib see vähendada vabatahtlike huvi, eriti nende seas, kes soovivad panustada piiratud mahus ega taha läbida mahukaid koolitusprogramme. Lisaks võib kulude suurenemine, näiteks transpordikulud ja võimalik töölt puudumine, tekitada takistusi väiksema sissetulekuga vabatahtlikele.

Koormuse vähenemine. Spetsialiseerumine võimaldab vabatahtlikel keskenduda neile huvipakkuvatele valdkondadele ja see vähendab vajadust läbida ebavajalikke koolitusi. Kui väljaõpe muutub politseihariduse mudeli osaks, saab arvestada varasemaid kogemusi ja õpinguid, mis võib lühendada koolituste kestust ning kahandada dubleerimist. Lisaks võib süsteem pakkuda karjääriperspektiivi politseiametnikuks saamisel, mis motiveerib osalejaid ja vähendab väljalangevust.

Riskide realiseerumise tõenäosus. Abipolitseiniku väljaõppe mahu suurendamise ja väljaõppe sisu muutmisega seotud riskide realiseerumise tõenäosus on keskmine. Risk võib avalduda juhul, kui väljaõppe maht või korraldus ei arvesta piisavalt abipolitseinike vabatahtlikku staatust ning võimalust ühitada väljaõpet põhitöö ja pereeluga, mis võib vähendada vabatahtlike valmisolekut süsteemis jätkata. Samuti võib risk ilmneda üleminekuperioodil, kui abipolitseinikud ei mõista uue õppemudeli ja spetsialiseerumise loogikat ning puuduliku selgitustöö tõttu tekib ebakindlus või rahulolematus.

Leevendusmeetmed. Riskide leevendamiseks kujundatakse abipolitseinike väljaõppesüsteem paindlikuks ja astmeliseks, säilitades valikuvabaduse ning seostades suurema koolituskoormuse eeskätt spetsialiseerumise ja kõrgema vastutuse võtmisega. Abipolitseinikul säilib võimalus panustada ka piiratud mahus pärast baasväljaõppe läbimist. Paindlikud õppevormid, sealhulgas e-õpe, ning varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine aitavad vähendada ajakulu ja vältida dubleerimist. Üleminekuperioodil pannakse rõhku selgele kommunikatsioonile ja juhendamisele, et tagada muudatuste üheselt mõistetav rakendamine.

6.3.2. Sisekaitseakadeemia

Sisekaitseakadeemia on Eestis ainus õppeasutus, kus õpetatakse sisejulgeoleku valdkonna spetsialiste. Koolis õpib ligi 1000 õpilast.[137] Sisekaitseakadeemias töötab 249 inimest. Sisekaitseakadeemia politsei- ja piirivalvekolledžis korraldab täiendusõpet kolm töötajat ning otseselt õppetööd umbes 35 õppejõudu[138].

Mõju riigiasutuste töökorraldusele

Uue väljaõppesüsteemi loomine mõjutab peamiselt SKA ja PPA tööd ning nende koostööd. Kuna SKA on siseturvalisuse valdkonna hariduskeskus, on loogiline, et ka abipolitseinike väljaõpet hakkab edaspidi korraldama SKA. Praegu teeb SKA eelkõige I astme koolitusi abipolitseiniku kandidaatidele. Muudatused tagavad abipolitseinikele ja politseiametnikele ühtsetel alustel kvaliteetse ning ajakohase väljaõppe. SKA jaoks tähendab see uue võimekuse loomist ning võimalikke muudatusi töökorralduses. Tuleb ette valmistada uus väljaõppeprogramm, tagada kvalifitseeritud koolitajad, vajalikud õpperuumid ja -vahendid. Samuti toovad muudatused kaasa lisakulutusi, mis on seotud nii uue süsteemi loomise kui ka selle elluviimisega, sealhulgas õppejõudude, ruumide ja varustuse kuludega. SKA on valmis võtma juhtrolli abipolitseinike väljaõppe korraldamisel ja läbiviimisel, uue õppesüsteemi loomise eeltööd on alanud.

Mõju ulatus	**Suur**	SKA on keskne asutus, mis vastutab politsei- ja piirivalvealase väljaõppe eest, seega on muudatuse mõju talle otsene ja ulatuslik. Kui abipolitseinike väljaõpe muutub mahukamaks ja spetsialiseeritumaks, tähendab see SKA-le lisakoormust õppekavade muutmisel, uute kursuste väljatöötamisel ning koolituste korraldamisel. SKA peab kohandama oma ressursse (õppejõud, -vahendid, koolituskohad), et pakkuda vajalikku erialast väljaõpet uutele ja juba tegutsevatele abipolitseinikele. Muudatused mõjutavad seega otseselt SKA õppekorraldust, ressursijaotust ja värbamistaktikat, kuna tuleb muuta senist õppe-korraldust ja struktuuri ning see eeldab sihiteadlikku kohanemist.
Mõju sagedus	**Keskmine**	SKA peab hakkama tegema muudatusi õppekavas ja koolitussüsteemis, et kohanduda uue väljaõppemudeliga. See võib tähendada lisatööd õppekorraldajatele ja õppejõududele. Kui süsteem on rakendatud, avaldub pidev mõju uute abipolitseinike koolitamisel ja täiendõppe pakkumisel. Mõju avaldub järk-järgult ja muutub püsivaks, kuid kõige suurem töö ja ressursikulutused tehakse enne muudatuste rakendamist.
Mõju iseloom	**Positiivne**	SKA muutub veel kesksemaks tegutsejaks siseturvalisuse personali väljaõppes – lisaks kutselistele politseinikele koolitatakse nüüd ka vabatahtlikke. SKA pedagoogiline võimekus ja metoodiline pagas kasvab. SKA-l on võimalik näidata oma panust ühiskonda, sest abipolitseinikud on sageli esimesed kontaktisikud kogukonnas – akadeemia koolitab seega ka laiemat ühiskondlikku rolli kandvaid inimesi.
Ebasoovitava mõju risk	**Keskmine**	Kui abipolitseinike väljaõpe muutub mahukamaks, siis suureneb SKA töökoormus, muu hulgas ressursi ja lisapersonali vajadus. Muudatused nõuavad struktuurseid ja korralduslikke kohandusi. Riskide maandamiseks vajab SKA aega ja ressursse, et välja töötada uued õppemoodulid.

[137] Sisekaitseakadeemia, lk 2 ja 4 [slaidid].
[138] Andmed pärinevad Sisekaitseakadeemiast.

Kokkuvõttes on mõju Sisekaitseakadeemiale oluline, kuid soovitud. Kokkuvõttes annavad muudatused SKA-le suuri võimalusi, kuid vajavad strateegilist planeerimist ja ressursitarka rakendamist, et vältida ülekoormust ning kvaliteediküsimusi.

Riskide realiseerumise tõenäosus. Abipolitseinike väljaõppe mahu suurendamise ja väljaõppe koondamisega SKA-sse seotud riskide realiseerumise tõenäosus on keskmine. Risk võib avalduda eeskätt üleminekuperioodil, mil SKA peab arendama uusi õppekavasid, kohandama olemasolevat õppekorraldust ning tagama piisavad personali- ja taristuressursid. Väljaõppe mahu kasv ja spetsialiseerumiste lisandumine võivad ajutiselt suurendada õppejõudude ja korraldajate koormust ning mõjutada töökorraldust, kui muudatused ei ole piisavalt järkjärgulised.

Leevendusmeetmed. Riskide leevendamiseks rakendatakse uus väljaõppesüsteem etapiviisiliselt ning tihedas koostöös PPA-ga. Kasutusele võetakse paindlik õppekavade ülesehitus, mis võimaldab arvestada abipolitseinike varasemat haridust ja töökogemust ning vältida dubleerimist. Ressursivajadust planeeritakse pikemaajalise vaatega, sealhulgas õppejõudude, õpperuumide ja -vahendite osas. Järkjärguline rakendamine ja pidev tagasiside aitavad tagada väljaõppe kvaliteedi ning vältida SKA ülekoormust.

6.3.3. PPA

Mõju riigiasutuste töökorraldusele

Süsteemne ja politseiametnikega sarnane väljaõpe suurendab abipolitseinike pädevust, võimaldades seeläbi PPA-l tõhusamalt reageerida süütegudele ning ennetada ja tõkestada nende toimepanemist. See tugevdab ka abipolitseinike kuvandit ühiskonnas ning kasvatab nii nende kui ka PPA usaldusväärsust. PPA-le on oluline, et abipolitseinike väljaõpe vastaks tegelikele tööülesannetele. Kui väljaõppe osaks on praktika, eeldab selle läbiviimine PPA-lt piisava juhendamisvõimekuse olemasolu. Praktika korraldamisel on oluline, et abipolitseinikke juhendaksid asjakohase ettevalmistusega ja motiveeritud juhendajad, mis võib kaasa tuua vajaduse juhendajate koolitamiseks ning juhendamisega seotud töökorralduslike ja tasustamise küsimuste arvestamiseks.

Mõju ulatus	**Keskmine**	PPA on peamine kasusaaja, kuna muudatuse eesmärk on suurendada abipolitseinike pädevust. Kuna igal aastal jääb 75–115 politseiametniku kohta täitmata, võib spetsialiseerunud ja kõrgema väljaõppe saanud abipolitseinikest kujuneda oluline järelkasvuallikas. Kasvab PPA ja abipolitseinike usaldusväärsus ühiskonnas, kuna paremini koolitatud abipolitseinikud on paremad turvalisuse tagajad. Praktikaga seotud nõuded suurendavad PPA vastutust, kuna tuleb tagada, et igal abipolitseinikul oleks asjakohane ja motiveeritud juhendaja. See toob kaasa lisakoormuse nii personalile kui ka eelarvele.
Mõju sagedus	**Keskmine**	Kokkupuude on reeglipärane, aga mitte igapäevane. PPA peab kohandama oma töökorraldust, et väljaõppe uus struktuur rakenduks sujuvalt ning praktikajuhendajatele oleks tagatud piisavad koolitus- ja tasustamismehhanismid. Suurem koormus tekib üleminekuperioodil, mil PPA peab investeerima juhendajate koolitamisse ja uue töökorralduse rakendamisse.
Mõju iseloom	**Positiivne**	Kui SKA-st saab abipolitseinike peamine õppeasutus, siis vähendab see PPA koolituskoormust ning PPA saab endale võtta appi ühtlasema ettevalmistusega abipolitseinikke.

Ebasoovitava mõju risk	**Keskmine**	Kui PPA ei leia piisavalt motiveeritud praktikajuhendajaid või kui politseiametnike töökoormus kasvab juhendamiskohustuste tõttu, võib see kahjustada väljaõppe kvaliteeti. Praktikajuhendajate koolitamine ja tasustamine tekitab täiendava eelarvelise koormuse, mida tuleb katta olemasolevatest ressurssidest või täiendava riikliku rahastuse kaudu. Kui muudatusi rakendatakse liiga kiiresti, võib see häirida PPA sisemist töökorraldust, tekitades ajutiselt kaootilise olukorra ja lisakoormuse. Muudatused nõuavad lisarahastust, personali ettevalmistust ja hoolikat juhtimist, et vältida segadust ning motivatsiooni kahanemist. Riskide maandamiseks tuleb tagada piisav rahastus juhendajate koolitamiseks ja tasustamiseks, et vältida juhendajate puudust ning ülekoormust. Politseiametnikke tuleks motiveerida juhendajatena tegutsema, pakkudes neile lisatasusid, karjääriboonuseid või töökoormuse tasakaalustamise võimalust. Vajalik on tihe koostöö SKA-ga, et tagada sujuv väljaõppe ja värbamise üleminek ning vältida segadust süsteemis. PPA peab regulaarselt hindama uue süsteemi efektiivsust, et praktika ja väljaõppe kvaliteet säiliks.
Kokkuvõttes on mõju PPA-le oluline. Muudatused on PPA-le strateegiliselt kasulikud, kuid vajavad põhjalikku planeerimist, lisarahastust ja läbimõeldud elluviimist, et vältida juhendajate ülekoormust ning koordineerimis- ja motivatsiooniprobleeme.		

Tõenäosus, et abipolitseiniku väljaõppe mahu kasvatamise ja sisu täiendamisega seotud riskid realiseeruvad, on suur. Väljaõppe mahu oluline kasvatamine ja astmepõhise süsteemi kasutuselevõtt põhjustavad märkimisväärse tõenäosusega ajutise ülekoormuse nii PPA-le kui ka SKA-le. Kõige tõenäolisemalt realiseerub risk esimestel kahel aastal pärast seaduse jõustumist. Koormuse kasv võib ajutiselt pikendada koolitusprotsesse ja vähendada süsteemi läbilaskevõimet. Motivatsioonirisk võib tekkida ka uute abipolitseinike puhul, kelle jaoks uus õpe on liiga ajamahukas.

Leevendusmeetmed. Jõustumisjärgsel perioodil on prioriteet eeskätt olemasolevate abipolitseinike teadmiste ja oskuste kooskõlla viimine uue süsteemi nõuetega, mitte uute abipolitseinike värbamine. Riskide leevendamiseks töötavad PPA ja SKA enne jõustumist välja uued astmepõhised õppekavad – ettevalmistused selleks juba käivad. Lisaks luuakse eraldi üleminekuõpp juba tegutsevatele abipolitseinikele ning enne uue seaduse jõustumist käivitatakse üleminekukoolitused. Üleminekuõpe on kohustuslik olemasolevatele abipolitseinikele ning sisaldavad nii uue astmesüsteemi tutvustust, laiendatud ülesannete käsitlemist kui ka korrakaitsemeetmete kasutamise õiguslikke eeldusi ja praktilisi rakendusjuhiseid, sh tulirelva kasutamise õiguslikke aluseid.

6.4. Selge järelevalve abipolitseiniku tegevuse üle

Muudatuse tulemusel nähakse ette, et PPA hakkab läbi viima distsiplinaarmenetlust abipolitseinike tegevuse üle, kehtivas APolS-is ei ole järelevalvet abipolitseiniku tegevuse üle selgelt ette nähtud.

6.4.1. Abipolitseinikud

Sotsiaalne mõju

Reguleeritud järelevalve toob kaasa **ühtsed ja läbipaistvad reeglid**, mis aitavad vältida ebaselgeid või ebaõiglasi otsuseid. Kui eksimuste eest kehtivad selged tagajärjed, on

abipolitseinikud paremini teadlikud oma vastutusest ning sellest, mida neilt oodatakse. Kui abipolitseinike tegevust kontrollitakse sarnaselt politseinikele, suurendab see nende **tõsiseltvõetavust ja usaldusväärsust**. Järelevalve võimaldab välja selgitada need abipolitseinikud, kes ei täida oma kohustusi korrektselt, ning see kasvatab **üldist usaldust abipolitseinike vastu** nii avalikkuses kui ka politseis endas. Kui järelevalves tuuakse välja teatud **tüüpvigu või eksimusi**, võib see aidata luua paremaid koolitusprogramme.

Mõju ulatus	**Keskmine**	Abipolitseinike tegevuse suhtes rakendatakse selgemat kontrolli. Muudatus võib mõjutada abipolitseinike motivatsiooni, kui distsiplinaarmeetmed on liiga karmid või ebaselged.
Mõju sagedus	**Keskmine**	Kokkupuude on regulaarne, aga mitte igapäevane. Muudatus võib mõjutada kõiki abipolitseinikke. Tõenäoliselt mõjutab see eelkõige neid abipolitseinikke, kes on aktiivsemad ja tegelevad rohkem avaliku korra tagamisega.
Mõju iseloom	**Positiivne**	Selgelt reguleeritud järelevalve annab abipolitseinikule teadmise, mida temalt oodatakse ning millised on tema õigused ja piirid. Samuti aitab see vältida subjektiivset või ebavõrdset kohtlemist – kõik abipolitseinikud alluvad samadele reeglitele ja neid on võimalikult vastutusele võtta samadel alustel.
Ebasoovitava mõju risk	**Väike**	Negatiivne mõju on väike. Abipolitseinikud võivad tunda, et neile seatakse samad nõuded kui täistööajaga politseinikele, ja see võib vähendada nende soovi kaasa lüüa. **Ebasoovitava mõju vältimiseks saab rakendada järgmisi meetmeid:** • luua selged reeglid ja õiglane menetlus, et abipolitseinikud ei tunneks, et neid karistatakse ebaõiglaselt; • suurendada teadlikkust, et abipolitseinikud teaksid täpselt, mida neilt oodatakse ja mis võib kaasa tuua sanktsioone; • tunnustada ja premeerida häid abipolitseinikke, näitamaks, et süsteem ei ole ainult karistamiseks, vaid ka toetamiseks.
Kokkuvõttes on mõju abipolitseinikele oluline.		

Koormuse suurenemine. Abipolitseinikud võivad sattuda olukorda, kus nad peavad oma tegevust põhjendama ning võimalike eksimuste korral läbima distsiplinaarmenetluse, mis võib olla aeganõudev ja tekitada stressi.

Koormuse vähenemine. Kuigi uus järelevalvesüsteem suurendab kontrolli, võib see pikemas perspektiivis vähendada segadust ja ebamäärasust, kuna abipolitseinikud saavad selged juhised ja reeglid oma tegevuse kohta. Kui abipolitseinikel on parem arusaam oma vastutusest ja võimalikest tagajärgedest, võib see ennetada eksimusi ning vähendada vigade tõttu algatatud menetluste hulka.

Riskide realiseerumise tõenäosus. Abipolitseinike tegevuse üle selge järelevalve ja distsiplinaarmenetluse kehtestamisega seotud riskide realiseerumise tõenäosus on väike kuni keskmine. Risk võib avalduda juhul, kui abipolitseinikud tajuvad järelevalvet põhjendamatult karmi või ebaproportsionaalsena võrreldes oma vabatahtliku staatusega, mis võib mõjutada motivatsiooni politsei tegevuses osalemiseks. Eelkõige võib risk ilmneda üleminekuperioodil, kui uued järelevalve- ja vastutusmehhanismid ei ole veel piisavalt selged või ühtselt rakendatud.

Leevendusmeetmed. Riskide leevendamiseks nähakse ette selge, läbipaistev ja proportsionaalne järelevalvesüsteem, mis arvestab abipolitseiniku rolli eripära ja vabatahtlikku staatust. Distsiplinaarmenetluse alused, menetluskord ja võimalikud tagajärjed tehakse abipolitseinikele arusaadavalt kättesaadavaks ning rõhutatakse, et järelevalve eesmärk ei ole karistamine, vaid õiguspärase ja professionaalse tegutsemise tagamine. Olulise leevendusmeetmena kasutatakse teadlikkuse tõstmist ja juhendamist, et abipolitseinikud mõistaksid oma õigusi, kohustusi ja vastutuse piire. Lisaks võimaldab järelevalvepraktikas ilmnevate korduvate eksimuste analüüs täiustada õpet ja juhendmaterjale. Hea ja nõuetekohase tegutsemise tunnustamine aitab tasakaalustada järelevalve karistuslikku mõõdet ning toetab abipolitseinike motivatsiooni ja süsteemi usaldusväärsust tervikuna.

6.4.2. PPA

PPA-s töötab ligi 5000 inimest, kellest kõige rohkem 100 hakkavad teostama järelevalvet abipolitseinike üle. Tegemist on samade ametnikega, kes teostavad järelevalvet ka politseiametnike üle.

Mõju riigiasutuste töökorraldusele

PPA saab rakendada **standardseid distsiplinaarmeetmeid**, mis tähendab, et kõik võimalikud rikkumised lahendatakse **sama süsteemi järgi**. See aitab vältida olukordi, kus eri piirkonnad või juhid rakendavad erinevaid reegleid. Kui abipolitseinike tegevus on korrektselt reguleeritud, võib see **vähendada tarbetuid konflikte või eksimusi**.

Kui **PPA hakkab tegema distsiplinaarjärelevalvet abipolitseinike tegevuse üle**, toob see kaasa **muudatusi politsei töökorralduses**. Võib tekkida vajadus määrata konkreetseid ametikohti, kes vastutavad abipolitseinike kontrollimise ja distsiplinaarmenetluste eest. Kui abipolitseinike rikkumisi tuleb menetleda sarnaselt politseinike distsiplinaarküsimustele, suureneb töökoormus. Politseinikele tuleb anda juhiseid ja koolitust, kuidas abipolitseinike tegevust hinnata ning millal ja kuidas rakendada distsiplinaarmeetmeid. Et vältida distsiplinaarprobleeme, peab PPA pakkuma abipolitseinikele **rohkem koolitusi ja juhiseid**.

Kui distsiplinaarjärelevalvet rakendatakse tõhusalt ja tasakaalustatult, võib see parandada politsei ja abipolitseinike koostööd, töö kvaliteeti ning asjatundlikkust. Kui see aga toob kaasa liiga palju bürokraatiat ja lisakoormust, võib see halvendada politsei töökorraldust ning vähendada abipolitseinike motivatsiooni.

Mõju ulatus	**Suur**	PPA saab lisakohustuse teostada abipolitseinike tegevuse üle järelevalvet. See võib muuta PPA ressursside kasutust. Politseiametnike distsiplinaarmenetlusi viivad läbi sisekontrollibüroo ametnikud. Kui ka abipolitseinike järelevalve saab nende ülesandeks, võib see tõsta nende töökoormust. Vajalik võib olla lisakoolitus politseinikele, kes hakkavad abipolitseinike üle järelevalvet teostama, kuna abipolitseinike distsiplinaarsüüteod on nende vabatahtliku staatuse ja piiratud volituste tõttu mõneti teistsugused kui politseiametnike omad.

Mõju sagedus	**Keskmine**	Kokkupuude on regulaarne, aga mitte igapäevane. PPA peab regulaarselt kontrollima ja sekkuma, kui avastatakse rikkumisi või ebakõlasid. Kui rikkumisi on vähe, võib mõju jääda marginaalseks ja lihtsalt lisada uue protseduuri juba olemasolevale süsteemile. Kui abipolitseinike rikkumisi esineb sageli, võib see põhjustada ülekoormuse ja venitada menetluste lahendamist. Regulaarne järelevalve võib ennetada suuremaid distsiplinaarprobleeme, kuna abipolitseinikud teavad, et nende tegevus on jälgitav. See võimaldab varakult avastada sobimatut käitumist, vältides tõsisemaid intsidente.
Mõju iseloom	**Positiivne**	Tõhus järelevalve aitab ennetada olukordi, kus abipolitseinik võib ületada oma pädevusi või tegutseda vääralt, ning luua objektiivsed alused abipolitseinike vastutusele võtmiseks.
Ebasoovitava mõju risk	**Väike**	Negatiivne mõju on väike. PPA-le tähendavad muudatused lisakoormust. Kui politsei ei ole koolitatud abipolitseinike distsiplinaarmenetlusi kiirelt lahendama, võivad need venida, tekitades lisakoormust ja halvendades organisatsiooni töö efektiivsust. **Selleks, et ebasoovitava mõju kaasnemise riski maandada**, peaks PPA kehtestama kiire ja tõhusa menetlussüsteemi, et rikkumised lahendataks selge raamistikuga. PPA peab enne muudatuste rakendamist analüüsima, kui palju täiendavat tööjõudu ja rahalisi vahendeid selleks vaja läheb. Vajaduse korral võib taotleda lisaressursse. PPA peab selgitama, et järelevalve ei ole karistamiseks, vaid õiglasema ja professionaalsema töökorralduse loomiseks. Ebasoovitava mõju riski saab kõige paremini maandada selgete reeglite, koolituste, koostöömehhanismide ja paindliku rakendamise kaudu. Kui muudatused tehakse läbimõeldult ning kaasatakse kõiki osalisi, siis vähenevad konfliktid, bürokraatia ja võimalikud vastasseisud.
Kokkuvõttes on mõju PPA-le oluline. Kui abipolitseinikke kontrollitakse süsteemselt ja õiglaselt, võib see suurendada politseinike enda usaldust abipolitseinike vastu. Kui abipolitseinike tegevus on paremini juhitud ja kontrollitud, saavad nad politseile rohkem tuge pakkuda ilma lisariskideta. Politsei usaldusväärsus suureneb, kuna ka vabatahtlikud alluvad selgele kontrollile.		

Tõenäosus, et realiseeruvad riskid, **mis on seotud selge järelevalvega abipolitseiniku tegevuse üle, on väike kuni keskmine.** Uue distsiplinaarjärelevalve kehtestamisel tekib risk, et üleminekuperioodi alguses ei ole menetlejatel ühtset arusaama rikkumiste raskusastmest ega menetluse alustamise olukordadest. Risk on siiski väike, kuna samad ametnikud teostavad järelevalvet ka politseiametnike tegevuse üle. Risk võib realiseeruda eelkõige esimesel aastal pärast seaduse jõustumist, kuni kujuneb välja ühtne menetluspraktika.

Leevendusmeetmed. Riskide maandamiseks töötab PPA enne seaduse jõustumist välja ühtsed distsiplinaarjärelevalve juhised. Jõustumise ajaks koolitatakse järelevalvet teostavad ametnikud. Lisaks toetab riskide maandamist see, et kõik olemasolevad abipolitseinikud läbivad üleminekuõppe, mille käigus selgitatakse nende vastutust ja distsiplinaarsüsteemi toimimist. Selged reeglid ja varajane teavitamine vähendavad rikkumisi.

6.5. Abipolitseiniku staatuse peatamine ja paindlikum vabastamine

Praegune APolS ei võimalda PPA-l abipolitseiniku vabastamisel kaalutlusõigust, mistõttu vabastatakse abipolitseinik imperatiivselt, kui ta rikub avalikus kohas käitumise nõudeid või

tegutseb muul viisil õigusvastaselt. Muudatuste tulemusel saab vabastamine olema paindlikum. Samuti puudub kehtivas APolS-is võimalus ajutiselt peatada abipolitseiniku staatus. Siiski võib esineda olukordi, kus abipolitseinik ei saa teatud perioodil politseid abistada. Seetõttu nähakse uues APolS-is ette võimalus staatus ajutiselt peatada, vabastades abipolitseiniku sel perioodil kehtivatest õigustest ja kohustustest.

6.5.1. Abipolitseinikud

Aastatel 2021–2024 on abipolitseiniku staatusest vabastatud kokku 885 abipolitseinikku, kellest 747 avaldasid selleks soovi ise ja 138 juhul tehti seda PPA algatusel.

Sotsiaalne mõju

Positiivne mõju. Abipolitseinik ei kaota oma staatust automaatselt väiksemate rikkumiste korral. Selle asemel hinnatakse olukorda eraldi. Kui abipolitseinik ei saa teatud perioodil politsei tegevuses osaleda (tervise, töökoormuse vms tõttu), ei pea ta oma staatust täielikult kaotama. Muudatused soodustavad abipolitseinike püsimist PPA-s.

Potentsiaalne negatiivne mõju. Kuna vabastamisel tekib kaalutlusõigus, võib see tekitada abipolitseinikes ebakindlust, kas neid koheldakse võrdselt.

Mõju ulatus	**Väike**	Paindlikum vabastamise kord annab abipolitseinikele rohkem õiguskaitset, kuna varasema automaatse vabastamise asemel saab PPA kasutada kaalutlusõigust. See võimaldab paremini arvestada rikkumise raskusastet ja muid asjaolusid. Staatuse peatamise võimalus toetab abipolitseinikke, kellel tekivad isiklikud, tervislikud või tööalased takistused, ilma et nad peaksid oma rollist lõplikult loobuma. Muudatused soodustavad pikaajalist pühendumist, kuna abipolitseinikud ei pea ajutiste takistuste tõttu staatust täielikult kaotama ning saavad pausilt naasta.
Mõju sagedus	**Väike**	Sihtrühm puutub muudatustega kokku ebaregulaarselt ja harva. Kui muudatused on rakendatud, avaldub mõju individuaalselt, olenevalt konkreetsetest juhtumitest, kus abipolitseinikud vajavad staatuse peatamist või kaalutlusõigust vabastamisel. Mõju ei ole igapäevane.
Mõju iseloom	**Positiivne**	Staatuse peatamine annab abipolitseinikule võimaluse ajutiselt kõrvale jääda, suurendades seeläbi rahulolu ja vähendades läbipõlemist. Paindlikum vabastamine võimaldab sujuvalt lõpetada koostöö abipolitseinikega, kes ei vasta ootustele või ei sobitu rolli, säilitades organisatsiooni usaldusväärsuse ja tõhusa töökorralduse.
Ebasoovitavate mõjude risk	**Väike**	Muudatustega ei seata otseselt uusi kohustusi, vaid luuakse õigusselgus ja paindlikkus. Kuid vaja on selget regulatsiooni ja läbipaistvaid otsustuskriteeriume, et vältida subjektiivsust ja kuritarvitusi nii staatuse peatamisel kui ka sellest vabastamisel.
Kokkuvõttes on muudatuste mõju abipolitseinikele väheoluline. Muudatused mõjutavad abipolitseinikke pigem positiivselt, kuna see loob paindlikuma ja õiglasema süsteemi, võimaldades individuaalset kaalumist ning ajutist staatuse peatamist.		

Koormuse suurenemine. Kui abipolitseinik on olukorras, kus ta soovib oma staatust ajutiselt peatada, võib tal tekkida vajadus esitada vastavad taotlused.

Koormuse vähenemine. Uus APolS-i eelnõu vähendab abipolitseinike koormust olukordades, kus neil on ajutine takistus politsei tegevuses osalemiseks. Kui varem võis ainus lahendus olla täielik vabastamine, mis tähendas hiljem uuesti kandideerimist ja võimalikku täiendõppe läbimist, siis nüüd saavad nad oma staatuse ajutiselt peatada ja vajaduse korral hiljem jätkata ilma bürokraatliku koormuseta.

6.5.2. PPA

Mõju riigiasutuste töökorraldusele

Muudatustega saab PPA võimaluse ajutiselt peatada abipolitseiniku staatus, et hoida jätkuvalt organisatsioonis neid abipolitseinikke, kes mingil põhjusel ei saa ajutiselt politsei töös osaleda. Samuti muutub abipolitseiniku staatuse lõpetamise regulatsioon paindlikumaks. On selge, et abipolitseinik peab olema seaduskuulekas, kuid iga rikkumine ei pea automaatselt kaasa tooma staatuse lõppemist, näiteks sellised õigusrikkumised või käitumisjuhtumid, mis ei viita isiku sobimatusele abipolitseinikuna tegutsemiseks ega tekita kahtlust tema usaldusväärsuses. Näitena võib tuua parkimisnõuete rikkumise.

Mõju ulatus	**Keskmine**	Staatuse peatamise võimalus vähendab PPA tööjõukaotust, kuna abipolitseinikud ei pea püsivalt lahkuma, kui nad ei saa ajutiselt panustada. Paindlik vabastamise kord annab PPA-le võimaluse käsitleda abipolitseinike vabastamist paremini, juhtumipõhiselt. See tagab õiglasema personalijuhtimise, vähendades olukordi, kus väärtuslikud abipolitseinikud peavad väikeste rikkumiste tõttu lahkuma.
Mõju sagedus	**Väike**	PPA puutub muudatustega kokku ebaregulaarselt, juhuslikult ja harva. PPA peab välja töötama uued juhised ja protseduurid vabastamise ja staatuse peatamise rakendamiseks. Kui uus süsteem on paigas, toimub mõju situatsioonipõhiselt, olenevalt konkreetsetest juhtumitest, kus abipolitseinikel on vaja staatuse peatamist või vabastamise korral kaalutlusõigust. Muudatuse mõju ei ole igapäevane, kuid püsiv ja avaldub vastavalt vajadusele.
Mõju iseloom	**Positiivne**	Paindlikum vabastamine ja peatamine võimaldab politseil paremini juhtida vabatahtlike koosseisu, hoida motiveeritud ja sobivaid isikuid ning seeläbi säilitada usaldust organisatsiooni vastu.

Ebasoovitava mõju risk	**Väike**	Muudatustega ei seata otseselt uusi kohustusi, vaid pigem luuakse paindlikumad võimalused vabastada isik abipolitseiniku staatusest või peatada tema staatus ajutiselt. See muudab reageerimise paindlikumaks, sest meede saab olla proportsioonis rikkumisega. Kui PPA ei sätesta selgeid kriteeriume, võib see tekitada ebavõrdset kohtlemist, kus mõned rikkumised viivad vabastamiseni ja teised mitte. PPA peab looma mehhanismi, kuidas jälgida ja hallata ajutiselt peatatud abipolitseinike staatust ning teha kindlaks, millal nad saavad abipolitseinikuna jätkata. Riskide maandamiseks on vaja selgeid juhiseid ja kriteeriume vabastamise ja staatuse peatamise rakendamiseks, et vältida subjektiivsust ning tagada läbipaistvus. Sama oluline on kommunikatsioon abipolitseinike ja PPA sisestruktuuridega, et süsteem toimiks ühtselt ning sujuvalt. Paindlikkuse tagamine ei ole vastuolus juhiste ja kriteeriumide kehtestamisega. Selged kriteeriumid ei piira kaalutlusõigust, vaid loovad ühtse ja läbipaistva raamistiku, mille piires on võimalik individuaalseid asjaolusid arvestades otsustada. Kriteeriumid ei pea olema jäigad ega ammendavad, vaid suunisena rakendatavad põhimõtted, mis aitavad hinnata rikkumise raskusastet ja selle mõju abipolitseinikuna tegutsemise sobivusele. Niisugune lähenemisviis välistab ebavõrdse kohtlemise, kuid jätab PPA-le piisava paindlikkuse juhtumipõhiste otsuste tegemiseks.
<u>Kokkuvõttes on mõju PPA-le väheoluline, aga positiivne.</u> Muudatused annavad PPA-le suurema paindlikkuse ja parema personali planeerimise võimaluse, kuid vajavad hoolikat rakendamist, et vältida halduslikku lisakoormust ja süsteemi väärkasutamist.		

Koormuse suurenemine. PPA peab haldama ka abipolitseinike taotlusi, kelle staatus on peatatud. Kuigi tegemist on infotehnoloogia küsimusega, tekitab see asutusele teatud koormuse.

Koormuse vähenemine. Teisest küljest ei ole peatatud staatusega abipolitseinikud nn kadunud hinged – pärast staatuse taastamist on tegemist juba väljaõppe saanud isikuga, kes saab tegutsemist jätkata. Võib esineda vajadus teadmiste värskendamiseks, kuid nullist alustama ei pea.

Mõju isikuandmete töötlemisele. Uus APolS-i eelnõu annab selgema ülevaate abipolitseiniku õigustest ning suurendab andmesubjektide teadlikkust sellest, kes ja kuidas nende andmeid töötleb. Selline andmetöötlus on vajalik turvalisuse tagamiseks ning kattub suuresti politseiametnike õigustega. Uus APolS eelnõu on selle poolest märksa läbipaistvam.

Kui abipolitseinik osaleb politsei tegevuses, tekib küsimus, kuidas kohaldub talle isikuandmete kaitse seadus (edaspidi *IKS*), mis tugineb õiguskaitseasutuste direktiivile (EL 2016/680). Oluline on mõista, et IKS ei käsitle abipolitseinikku eraldiseisva andmetöötlejana, vaid tema tegevus toimub alati PPA kui pädeva asutuse raamistikus. Praktikas tähendab see, et andmete töötlemise õiguslik alus, eesmärgid ja vastutus lasuvad PPA-l kui vastutaval töötlejal, samas kui abipolitseinik tegutseb volitatud isikuna politseiametniku juhendamisel ja vastutusel. Abipolitseiniku kohta kehtivad ranged konfidentsiaalsus- ja lojaalsuskohustused, st ta tohib andmeid kasutada ainult abipolitseiniku ülesannete täitmiseks ning nende ebaseaduslik avaldamine või väärkasutamine toob kaasa nii distsiplinaar- kui ka võimaliku karistusõigusliku vastutuse. Seega kohaldub õiguskaitseandmete kaitse raamistik abipolitseinikule sisuliselt samal viisil nagu politseiametnike puhul, kuid juriidiline vastutus andmetöötluse eest lasub PPA-l.

Abipolitseiniku staatuse peatamise ja paindlikuma vabastamisega seotud riskide realiseerumise tõenäosus on väike kuni keskmine. Paindlikuma vabastamise ja staatuse peatamise rakendamisel võib üleminekuperioodil tekkida risk, et otsustuskriteeriumid ei ole kõigis üksustes üheselt mõistetud. See võib põhjustada üksikjuhtudel ebavõrdse kohtlemise tunde või tekitada abipolitseinike seas ebakindlust, kuna juhtumid, kus peatamist või kaalutlusõigust tuleb rakendada, on harvad.

Leevendusmeetmed. Riskide vähendamiseks kehtestab PPA enne jõustumist selged juhised abipolitseinike staatuse peatamiseks ja vabastamiseks. Juhised loovad ühtse raamistiku, kuid jätavad ruumi juhtumipõhiseks kaalutluseks. Jõustumise ajaks koolitatakse otsustajad, et vältida erinevat tõlgendamist. Riskide maandamiseks tagab PPA üleminekuperioodil selge ja järjepideva kommunikatsiooni abipolitseinikega.

Uue APolS eelnõu halduskoormuse mõju tuleb hinnata elanikest koosneva sihtrühma vaates, kuna abipolitseinikud on füüsilised isikud, kes osalevad vabatahtlikult turvalisuse tagamises. Abipolitseinike arv on ligikaudu 1300 isikut, kuid eelnõu halduskoormust suurendavad ja vähendavad mõjud ei rakendu kogu sihtrühmale ühtemoodi. Oluline on eristada isikuid, kes tegutsevad abipolitseinikena eelnõu jõustumise ajal, ning isikuid, kes planeerivad tulevikus abipolitseinikuks hakata.

APolS eelnõu halduskoormust suurendav mõju seisneb eeskätt väljaõppe mahu suurenemises II astme abipolitseinike puhul. Võrreldes kehtiva APolS-iga näeb uus APolS eelnõu ette oluliselt mahukama väljaõppe nendele abipolitseinikele, kes soovivad omandada laiemaid korrakaitselisi pädevusi. Tegemist on ajaliselt intensiivse ja ühekordse kohustusega, mis toob kaasa täiendava ajakulu ning seeläbi halduskoormuse suurenemise vastavuskulude mõttes. Kuigi väljaõpe ise on abipolitseinikele tasuta ja korraldatakse riigi poolt, võivad väljaõppes osalemisega siiski kaasneda ka rahalised vastavuskulud, eelkõige seoses koolituskohta kohale jõudmise, majutuse ja toitlustusega. Neid kulusid võib PPA teatud ulatuses hüvitada, kuid võimalik kulu tekkimine ei ole täielikult välistatud ning tuleb seetõttu arvestada halduskoormuse osana. See halduskoormuse suurenemine ei ole siiski vältimatu ega universaalne. Väljaõppe mahu kasv rakendub üksnes neile abipolitseinikele, kes vabatahtlikult otsustavad omandada II astme pädevused ning võtta endale suurema vastutuse ja õigused. Abipolitseinikuks saamine ise ei ole seotud mahuka väljaõppe läbimisega ning seega on halduskoormuse kasv sihitatud. Isikud, kes on juba praegu abipolitseinikud, ei pea uue APolS eelnõu jõustumisel läbima uut mahukat algõpet. Nende puhul nähakse ette lühem üleminekuõpe, mille eesmärk on viia senine ettevalmistus vastavusse uue astmepõhise süsteemi ja õigusraamistikuga. Seetõttu kujutab üleminekuõpe endast piiratud ja proportsionaalset halduskoormust, mis ei ole püsiv ega korduv ning ei too kaasa kehtivatele abipolitseinikele automaatset või märkimisväärset koormuse kasvu.

Halduskoormuse suurenemist tasakaalustab eelnõu abipolitseinikuks saamise märgatava lihtsustamisega. Uue APolS eelnõu kohaselt ei ole abipolitseinikuks asumisel enam vaja esitada tervisetõendit, läbida füüsilise ettevalmistuse katseid ega osaleda mahukas algõppes. Kehtiva APolS-i järgi pidi abipolitseinikuks kandideerija tervisetõendi hankima juba kandideerimise etapis, mis tõi kaasa nii ajakulu kui ka rahalise vastavuskulu enne, kui oli selge, kas ja millises mahus isik abipolitseinikuna tegutsema hakkab. Selle nõude kaotamine vähendab halduskoormust ühekordselt, kuid laia sihtrühma ulatuses, kuna see puudutab kõiki tulevasi abipolitseinikke. Muudatused lihtsustavad abipolitseiniks saamist ning väldib olukorda, kus isik peab kandma märkimisväärset koormust enne, kui ta on valmis pikemaajaliseks panustamiseks.

6.6. Kohtute seaduse muudatuste mõju

Eelnõuga täpsustaks kohtukordnikule esitatavaid nõudeid, täpsustatakse nende korrakaitseliste meetmete rakendamise ulatust, määratletakse KS tasandil ammendavalt kohtukordnike erivahendid ja relvad ning luuakse selge volitusnorm nende väljastamise, kandmise ja väljaõppe korra kehtestamiseks. Kohtukordnikel on ka kehtiva KS-i alusel õigus kasutada korrakaitselisi meetmeid, seal hulgas vahetut sundi.

Mõju siseturvalisusele

Sihtrühm: Kohtukordnikud ja kohtumajas viibivad isikud

Kohtutes töötab suurusjärgus 30 kohtukordnikku, kelle tegevus on vahetult seotud kõigi kohtuhoonetes viibivate isikutega. Eelnõu mõju ei piirdu üksnes kohtukordnikega, vaid laieneb kõigile menetlusosalistele, kohtunikele, kohtuteenistujatele, tunnistajatele, külastajatele ning ka avalikkusele laiemalt, kelle usaldus kohtusüsteemi vastu sõltub kohtute turvalisest toimimisest. **Eelnõu mõju ei piirdu seega kitsalt ühe ametigrupiga, vaid avaldub laialdaselt kogu kohtusüsteemi ja selle kasutajate ulatuses.**

Mõju avaldub pidevalt ja igapäevaselt, kuna kohtukordnikud täidavad oma ülesandeid igas kohtuhoones ning igal kohtuistungite päeval. Isiku- ja vallasasja läbivaatuse õiguste täpsustamine, korrakaitseliste meetmete rakendamise selgem piiritlemine ning erivahendite ja relvade ammendav määratlemine mõjutavad kohtute reageerimisvõimet nii rutiinsetes olukordades kui ka kõrgendatud ohutasemega juhtumites. Tegemist ei ole ühekordse või ajutise mõjuga, vaid püsiva ja süsteemse muutusega kohtute turvalisuse korralduses.

Kohtute reageerimisvõime muutus ei seisne üksnes füüsilise sekkumise ulatuse suurenemises, vaid eeskätt kohtukordniku õigusselguse ja otsustusvõime paranemises. Kui kehtiva regulatsiooni kohaselt tulenesid kohtukordniku õigused mitme seaduse vahelise viite kaudu, siis eelnõuga on tema pädevus muudetud üheselt määratletuks ja vahetult kohaldatavaks. See võimaldab kohtukordnikul reageerida kiiremini olukordades, kus on vaja ennetada vahetu ohu kujunemist, rakendada mõõdukaid korrakaitselisi meetmeid või stabiliseerida olukord kuni politsei saabumiseni, ilma et tekiks õiguslikku ebakindlust sekkumise lubatavuse osas.

Reageerimisvõime muutus väljendub eelkõige olukordades, kus kohtukordnik tuvastab potentsiaalse ohu (nt agressiivselt käituv isik, keelatud esemega sisenemine) ning saab selge seadusliku aluse koheseks sekkumiseks ilma vajaduseta hinnata, kas ja millises ulatuses on kohaldatavad politsei või abipolitseiniku seadusest tulenevad normid.

Tegemist ei ole ühekordse või ajutise mõjuga, vaid püsiva ja süsteemse muutusega kohtute turvalisuse korralduses. Süsteemne muutus seisneb kohtukordniku rolli ja ülesannete selges määratlemises muu korrakaitseorgani ametnikuna ning turvalisuse korralduse nihkumises reaktiivselt tegutsemiselt ennetavale mudelile. Kohtute turvalisus ei tugine edaspidi üksikutele juhuslikele lahendustele või ametniku individuaalsele tõlgendusele, vaid ühtsele ja prognoositavale raamistikule, kus õigused, kasutatavad meetmed ning nende piirid on seaduses täpselt sätestatud ja väljaõppega kaetud.

Süsteemne muutus turvalisuse korralduses väljendub kohtukordniku rolli ja pädevuse selges määratlemises muu korrakaitseorgani ametnikuna, kasutatavate meetmete ja vahendite ühtlustamises ning turvalisuse korraldamise nihkumises reageerivalt käsitluselt ennetavale käsitlusele.

Eelnõuga kavandatavate muudatuste ebasoovitavate mõjude risk on madal. Kohtukordnike õiguste täpsustamine ja korrakaitseliste meetmete selge seaduslik piiritlemine vähendab õigusliku ebaselgust. Isiku- ja vallasasja läbivaatuse õigused on seotud konkreetsete seaduses sätestatud alustega ning nendega kaasnevad selged piirangud, mis tagavad põhiõiguste kaitse. Erivahendite ja relvade loetelu on seaduse tasandil ammendavalt määratletud, mis vähendab väärkasutuse ja ebaproportsionaalse sekkumise riski.

Ammendava loetelu kehtestamine ei tulene varasematest süsteemsetest väärkasutustest, vaid on ennetav meede, mille eesmärk on tagada sekkumiste proportsionaalsus ja vältida õigusselgusetusest tulenevaid riske. Selge ja piiratud erivahendite ring välistab võimaluse, et kohtukordniku pädevus laieneks vaikimisi politseiliste jõumeetmete suunas, ning tagab, et kasutatavad vahendid vastavad tema konkreetsest rollist ja ülesannetest tulenevale vajadusele. Seeläbi vähendatakse nii ebaproportsionaalse sekkumise kui ka vigastuste ja kõrvalkahjude tekkimise tõenäosust.

Samuti on erivahendite ja relvade kasutamine seotud väljaõppe ja KorS-ist tulenevate proportsionaalsuse ja astmelisuse põhimõtetega. Teatavate erivahendite seaduses selgesõnaline lubamine võimaldab kohtukordnikul kasutada sobivamaid ja vähem kahju tekitavaid sekkumisviise olukordades, kus seni tuli piirduda kas väga piiratud vahenditega või oodata politsei sekkumist. See vähendab riski, et olukord eskaleerub keerulisemaks konfliktiks, ning aitab minimeerida nii isikute vigastamise kui ka kohtumenetluse katkemise ohtu.

Eelnõu avaldab selgelt positiivset mõju siseturvalisusele ja õigusemõistmise järjepidevusele. Kohtuhoonetes viibivate isikute, sh kohtunike ja kohtuteenistujate turvalisus suureneb, kuna keelatud esemete tuvastamine ja ohtlike olukordade ennetamine muutub tõhusamaks. Keelatud esemete tuvastamise tõhusus suureneb eeskätt isiku- ja vallasasja läbivaatuse õiguste selgema piiritlemise kaudu. Selge seaduslik alus ja täpsustatud ulatus võimaldavad kohtukordnikul rakendada turvakontrolli järjekindlamalt ning ennetada ohtlikke olukordi enne nende realiseerumist, mitte alles vahetu konflikti faasis. See aitab tagada, et potentsiaalselt ohtlikud esemed avastatakse kohtuhoonesse sisenemisel, mitte alles kohtumenetluse käigus. See omakorda vähendab turvaintsidentide tõenäosust, võimaldab kiiremat ja adekvaatsemat reageerimist kuni politsei saabumiseni ning toetab kohtumenetluste häireteta läbiviimist. Keelatud esemete tõhusam tuvastamine tuleneb eelkõige isiku- ja vallasasja läbivaatuse õiguste selgemast ja ühtlasemast reguleerimisest, mis võimaldab kohtukordnikul rakendada turvakontrolli järjekindlalt juba kohtuhoonesse sisenemisel, mitte alles konfliktisituatsiooni tekkimisel. Turvalisemad kohtud suurendavad avalikkuse usaldust kohtusüsteemi vastu ning toetavad PS § 146 tähenduses õigusemõistmise kui õigusriigi tuumikfunktsiooni toimimist.

Eelnõu ei too kaasa vajadust muuta kohtute struktuuri, ei mõjuta kohtumenetluste sisu ega kohtute pädevust. Muudatused puudutavad üksnes kohtutes korra hoidmist ja turvalisuse tagamist ning loovad selge, ühtse ja õigusselge raamistiku kohtukordnike tegevusele.

7. Seaduse rakendamisega seotud riigi ja kohaliku omavalitsuse tegevused, eeldatavad kulud ja tulud

7.1. Üldised põhimõtted

Uue APolS eelnõu rakendamine eeldab tegevusi peamiselt Siseministeeriumi valitsemisalas, eelkõige PPA-s ning SKA-s. Kohaliku omavalitsuse üksustele täiendavaid kohustuslikke ülesandeid ega kulusid ei kaasne. Eelnõuga kaasnevad kõik kulud ei ole oma olemuselt täielikult uued, vaid tulenevad olemasoleva abipolitseinike süsteemi arendamisest, väljaõppe

mahu suurenemisest ja kvaliteedinõuete täpsustamisest. Osa tegevusi (väljaõpe, relva- ja erivahendikoolitus, tervisekontrolli hüvitamine) on juba täna PPA eelarves olemas, kuid kavandatava muudatuste tõttu suureneb nende maht. Samas näiteks abipolitseinike praktikajuhendamise kulusid ei ole seni PPA eelarves eraldi planeeritud ja nende puhul on tegemist täiesti uue kuluartikliga.

APolS eelnõu loob õigusliku raamistiku abipolitseinike kolmeastmelise süsteemi rakendamiseks, kuid ei sätesta kohustuslikku II ega III astme abipolitseinike arvu. Samas on siseturvalisuse arengukava programmis aastateks 2026–2029[139] seatud strateegiliseks sihiks 1500 abipolitseiniku kaasamine. Käesoleval ajal on abipolitseinike arv ligikaudu 1300. Seega on eesmärgiks mõõdukas kasv olemasoleva süsteemi baasil.

Kavandatav regulatsioon loob selle eesmärgi saavutamiseks paindliku ja jätkusuutliku õigusliku aluse, kuid sihtarvu täitmine sõltub igal aastal riigi eelarvevõimalustest ning RES-protsessis tehtavatest otsustest. Juhul, kui lisavahendeid RES protsessis ei eraldata, tuleb eelnõu rakendamisega seotud kulud katta Siseministeeriumi valitsemisala eelarvest“.

7.2. Õiguslik ja organisatsiooniline ettevalmistus

Seaduse rakendamiseks tuleb PPA-l:

- ajakohastada sisejuhised ja -korrad (sh abipolitseinike kaasamise juhend, kulude hüvitamise kord, relvastuse kord, välislähetuste kord, mõõtetegevuse kvaliteedijuhtimissüsteemi käsiraamat, politsei andmekogu põhimäärus jms);
- hinnata ja vajadusel viia kooskõlla muud töökorralduslikud juhendid (nt piirkondliku politseitöö juhend, välitöö kord, migratsioonijärelevalve menetlemise juhend, arestimaja sisekorraeeskiri jms);
- koostada kolmeastmelise süsteemi üleminekuplaan;
- tagada abipolitseinike väljaõppe uuendamine koostöös SKA-ga, et abipolitseinike teadmised ja oskused vastaksid laienenud pädevustele ning kolmeastmelise süsteemi loogikale;
- anda SKA-le sisend uute koolitusprogrammide ja õppematerjalide väljatöötamiseks ning määratleda pädevuspõhised õpiväljundid vastavalt abipolitseinike ülesannete ulatusele;
- korraldada üleminekuõpe juba nimetatud abipolitseinikele, et tagada nende vastavus uue seaduse nõuetele.

SKA ülesandeks on:

- töötada välja kolmeastmelisele süsteemile vastav terviklik väljaõppestruktuur, sealhulgas koolitusprogrammide sisu ja maht;
- koostada vajalikud õppematerjalid;
- korraldada väljaõppe läbiviimine vastavalt kinnitatud õppekavadele.

Tegemist on valdavalt olemasoleva töökorralduse kohandamisega, mis kaetakse asutuste tavapäraste tegevuskulude raames.

7.3. Väljaõppesüsteemi arendamine ja rakendamine ning praktika

- **Väljaõppesüsteemi arendus (ühekordne kulu).** Abipolitseinike väljaõppesüsteemi uuendamine eeldab tervikliku koolitusstruktuuri, õppekavade ja õppematerjalide

[139] Siseministeerium. Siseturvalisuse arengukava Programm „Ennetava ja turvalise elukeskkonna kujundamine 2026 – 2029“, lk 5

arendamist. SKA esialgse prognoosi kohaselt on arenduskulu ligikaudu 65 000 eurot (ühekordne). PPA on aastatel 2024–2025 juba eraldanud väljaõppesüsteemi arenduse ettevalmistamiseks kokku ligikaudu 100 000 eurot. SKA-s on moodustatud töörühm uue õppe loomiseks ning viimase aasta jooksul on juba õpiväljundid kaardistatud ning alustatakse õppekavade koostamist.

- **Üleminekuõppe** eesmärk on viia kehtiva APolS alusel nimetatud abipolitseinikud kooskõlla kolmeastmelise süsteemi ning uuendatud pädevusnõuetega. Üleminekuõppega kaasneb PPA-le koolituskulu, mis hõlmab õppematerjalide koostamist ja ajakohastamist ning koolituste korraldamist. Koolituse maht sõltub abipolitseiniku varasemast kogemusest ja läbitud väljaõppest, mistõttu võib kulu isikuti varieeruda. Üleminekuõppega kaasneb ühekordne arenduskulu ligikaudu 5000 eurot, mis katab eelkõige õppeprogrammi loomise, õppematerjalide väljatöötamise ning ülemineku korralduslike lahenduste ettevalmistamise. Lisaks tekivad üleminekuõppe reaalse läbiviimisega seotud kulud aastatel 2027 ja 2028, mille kogumahuks on hinnanguliselt ligikaudu 20 000 eurot. Need kulud on seotud õppe läbiviimisega. Kulude jaotus ajas võimaldab hajutada rahalist koormust ning tagada sujuv üleminek uuele süsteemile.

- **I astme väljaõpe.** I astme väljaõpe toimub täielikult e-õppena. Ühe koolitusgrupi maksumus: ca 715 eurot. Nelja grupi läbiviimisel aastas: ca 2860 eurot aastas. Kulu kaetakse PPA tavapärase koolitustegevuse eelarvest.

- **II astme väljaõpe.** II astme väljaõpe koosneb e-õppest ja kontaktõppest. Ühe 25-liikmelise grupi maksumus: ca 5000 eurot. 150 abipolitseiniku koolitamisel (6 gruppi): ca 30 000 eurot aastas. Lisanduvad majutus- ja toitlustuskulud. Tegelik maht ja kulu sõltub igal aastal II astmele suunatavate abipolitseinike arvust.

Arvestades, et kui ühe majutusöö maksumus on 25 eurot ja iga abipolitseinik vajab koolituse jooksul 10 majutusööd, lisandub õppele iga osaleja kohta 250 eurot. **Sellest tulenevalt on 150 abipolitseiniku koolituse kogukulu (õppe ja majutuse) suurusjärk aastas ilma toitlustuseta 67 500 eurot**. Kui majutus osutub kallimaks või on vaja rohkem ööbimisi, siis summa suureneb.

200 abipolitseiniku koolitamiseks on vajalik moodustada kaheksa gruppi, mille õppekulu on kokku ligikaudu 40 000 eurot aastas. Lisaks kaasneb majutuskulu 200 abipolitseiniku peale kokku umbes 50 000 eurot. **Seega moodustavad II astme väljaõppe õppe- ja majutuskulud 200 abipolitseiniku koolitamisel suurusjärgus ligikaudu 90 000 eurot aastas**. Nimetatud summa ei sisalda toitlustuskulusid.

Juhul kui II astme väljaõppeks vajalikku täiendavat rahastust ei eraldata kavandatud mahus, tuleb koolitusmahtu vastavalt olemasolevatele eelarvelistele võimalustele vähendada. See tähendab eelkõige, et igal aastal saab II astme väljaõppele suunata väiksema arvu abipolitseinikke, mille tulemusel pikeneb II astme pädevuse omandamise ajaraam ning väheneb abipolitseinike võimalus PPA abistamiseks. Piiratud rahastuse korral võib tekkida vajadus koolituste ajaliseks hajutamiseks või üksikute koolitusgruppide ära jätmiseks. Samuti suureneb risk, et majutuskulude katmiseks tuleb kasutada osaliselt abipolitseinike endi ressursse, mis võib vähendada motivatsiooni II astmele liikumiseks.

- **III astme väljaõpe.** Ühe grupi maksumus: ca 2000 eurot. 50 abipolitseiniku koolitamisel (2 gruppi): ca 4000 eurot aastas. Lisanduvad majutus- ja toitlustuskulud. Tegelik maht ja kulu sõltub igal aastal III astmele suunatavate abipolitseinike arvust.

Lisanduvad majutuskulud. Arvestades, et ühe majutusöö maksumus on 25 eurot ning kui iga abipolitseinik vajab koolituse jooksul 3 majutusööd, kujuneb majutuskuluks osaleja kohta 75 eurot. Seega on 50 abipolitseiniku majutuskulu kokku 3750 eurot. **Kokku moodustavad III astme väljaõppe õppe- ja majutuskulud ligikaudu 7750 eurot aastas**, millele lisanduvad täiendavalt toitlustuskulud.

- **Tulirelva baaskoolitus.** 75 osalejat aastas: ca 16 500 – 20 250 eurot. 150 osalejat aastas: kuni 33 000 eurot. Tegelik kulu sõltub koolitusmahtudest ja korralduslikest lahendustest.

- **Elektrišokirelva koolitus.** 75 osalejat: ca 5100 – 15 000 eurot. 150 osalejat: kuni 10 200 eurot. Koolituse maht kujundatakse vastavalt vajadusele ja eelarvevõimalustele.

- **Turvataktika täienduskoolitus.** Muudatuse tulemusena muutub turvataktika täienduskoolitus II ja III astme abipolitseinikele iga-aastaseks kohustuseks sarnaselt PPA sisetöötajaga 4x2 tundi aastas. Kehtiva APolS järgi ei ole see kohustus, vaid turvataktika täienduskoolitust pakutakse vastavalt võimalustele. Vajalike mahtude teostamiseks on vajalik täiendava instruktorgrupi loomine ja neile mobiilse liikumisvõimekuse tagamine. Koolituste planeerimise ja korraldamise tarvis on vaja ka koolitusspetsialisti.

PPA hinnangul on abipolitseinike turvataktika täienduskoolituse üle-eestiliseks läbiviimiseks vaja palgata täiendavaid instruktoreid. Arvestada tuleb ka sellega, et abipolitseinikud saavad politsei tegevuses ja koolitustel osaleda enamasti pärast oma tööpäeva või nädalavahetustel. Seetõttu ei ole turvataktika täienduskoolitusi üldjuhul võimalik korraldada tööpäeviti ajavahemikus 9.00–17.00, mis omakorda tingib täiendava personali vajaduse. Instruktorite ülesandeks on abipolitseinike praktiline ja teoreetiline koolitamine turvataktika valdkonnas, sealhulgas oskuste ühtlustamine. Koolituste korraldamiseks erinevates politseijaoskondades on vajalik soetada teenistussõiduk, et tagada koolitajate ja vajaliku varustuse liikumine eri piirkondade vahel. Kuna koolitused toimuvad mitmes jaoskonnas ning sageli väljaspool tavapärast tööaega, võimaldab teenistussõiduk korraldada koolitusi paindlikumalt ja tõhusamalt. Sellega kaasneb kulu sõiduki soetamiseks ning sõiduki ülalpidamiseks.

Uue õppe süsteemi rakendamiseks on vaja täiendavat koolitusspetsialisti, sest õppe korraldamine ei piirdu üksnes õppetöö läbiviimisega. Koolitusspetsialisti ülesandeks on tagada abipolitseinike õppe sujuv, ühtne ja koordineeritud korraldamine üle Eesti, sealhulgas õppe planeerimine, ajakavade koostamine, osalejate registreerimine ning koostöö instruktorite ja SKA-ga. Lisaks aitab koolitusspetsialist tagada, et koolitused vastaksid organisatsiooni vajadustele, toimuksid sobivatel aegadel ning vajalik info liiguks õigeaegselt kõikide osapoolteni. Keskne koordineerimine vähendab dubleerimist ja tagab ühtlase väljaõppe taseme kõigile abipolitseinikele sõltumata nende teenistuspiirkonnast.

Juhul kui ei ole võimalik palgata juurde instruktoreid, siis pikeneb koolituste läbiviimise aeg ning väheneb koolituste maht ja regionaalne kättesaadavus. See võib kaasa tuua olukorra, kus kõik abipolitseinikud ei saa täienduskoolitust õigeaegselt või ühtlasel tasemel. Samuti suureneb olemasolevate instruktorite töökoormus, mis võib mõjutada koolituste kvaliteeti.

Eelpool nimetatud koolitused ei kujuta endast uusi kululiike, vaid olemasoleva koolitussüsteemi mahu ja struktuuri muutust. Koolitusmaht kujundatakse igal aastal vastavalt eelarvevõimalustele. Juhul kui õppe maht suureneb üle olemasoleva eelarveraami, esitatakse täiendav rahavajadus riigi eelarvestrateegia protsessis kooskõlas riigi rahaliste võimalustega.

- **Praktikasüsteemi rakendamine**

Kui abipolitseinike väljaõppesse lisandub praktikaperiood, eeldab see praktikasüsteemi arendamist SKA ja PPA koostöös. Praktikaperioodi eesmärk oleks toetada abipolitseinike vajalike pädevuste kujunemist ning uude rolli sisseelamist, sidudes teoreetilise ettevalmistuse praktiliste ülesannetega. Praktika läbiviimiseks on vajalik tagada piisav arv motiveeritud ja pädevaid juhendajaid, kes saavad abipolitseinikele pakkuda sisulist tuge ja asjakohast tagasisidet. Kuigi politseikadettide väljaõppes on juba toimiv praktikasüsteem, ei ole eelnõu koostamise hetkel veel selge, kas ja millises ulatuses on võimalik seda süsteemi täielikult või osaliselt rakendada ka abipolitseinike väljaõppes. Samuti vajab täiendavat analüüsi, kas olemasolevaid praktikajuhendajaid saab kasutada ka abipolitseinike juhendamiseks või on otstarbekas kujundada abipolitseinike jaoks eraldiseisev juhendamismudel. Sellest tulenevalt võib tekkida vajadus praktikajuhendajate täiendavaks ettevalmistamiseks. Lisaks eeldab praktikaperioodi rakendamine konkreetsete praktikatingimuste ja -nõuete väljatöötamist, mis arvestavad abipolitseinike erinevaid spetsialiseerumissuundi ning võimaldavad praktikaperioodil omandatud teadmisi ja oskusi siduda nii teoreetilise õppe kui ka tegelike tööülesannetega..

Abipolitseiniku praktika juhendamise kulud. Prognoositav aastane kogukulu: hinnanguliselt 5000 kuni 10 000 eurot aastas. Juhendamine eeldab teadlikku ettevalmistust ja täiendavat töömahtu politseiametniku põhitöö kõrvalt, mistõttu tuleb maksta juhendajatele lisatasu. Võrdlusena makstakse Sisekaitseakadeemia kadettide praktikajuhendajatele kuni 225 eurot kuus, mis põhineb tunnitasul 1,34 eurot. Kuna abipolitseinike praktikajuhendamise kulusid ei ole seni PPA eelarves eraldi planeeritud, on tegemist täiesti uue kuluartikliga. Selle rakendamine sõltub praktikaperioodi lõplikust mahust ja korraldusmudelist. Praktikatasud kaetakse PPA olemasolevast eelarvest. Vajadusel esitatakse täiendav rahavajadus RES-protsessis.

Tabel 6. Täiendavad kulu uue APolS väljaõppe ja kohustusliku turvataktika täienduskoolituse rakendamisega

Kuluartikkel	Sisu / maht	Aeg	Eeldatav kulu
Väljaõppesüsteemi arendus	Koolitusstruktuuri, õppekavade ja õppematerjalide väljatöötamine	Ühekordne	**65 000 €**
Üleminekuõpe	Õppeprogrammi ja materjalide loomine (ca 5000 €) ning üleminekuõppe läbiviimine aastatel 2027–2028 (ca 20 000 €)	Ühekordne	**25 000 €**
II astme väljaõpe – 200 osalejat	Õppekulu + majutus (10 ööd, 25 €/öö)	Aastas	**90 000 €** *(ilma toitlustuseta)*
III astme väljaõpe	50 osalejat, 2 gruppi; majutus 3 ööd	Aastas	**7 750 €** *(ilma toitlustuseta)*
Praktika juhendamine	Abipolitseinike praktikajuhendajate lisatasud	Aastas	**5 000–10 000** €
Turvataktika täienduskoolitus – tööjõud ja sõiduk	instruktorid + koolitusspetsialist + sõidukid instruktoritele ja nende ülalpidamine	Aastas	

Prognoositud summad on indikatiivsed ning sõltuvad tegelikust osalejate arvust, koolitusgruppide arvust ning korralduslikest lahendustest. Kulud ei realiseeru automaatselt maksimaalses prognoositud mahus.

7.4. Tervisekontrolli kulud

Uue APolS- eelnõu kohaselt peab I astme abipolitseinik läbima esmase tervisekontrolli juhul, kui ta soovib liikuda II astmele. II astme abipolitseinikule kohaldub seejärel perioodilise tervisekontrolli läbimise kohustus. Abipolitseiniku esmase ja perioodilise tervisekontrolli kulud hüvitab PPA kindlaksmääratud ulatuses. Erinevalt kehtivast APolS-ist, mille järgi tasub esmase tervisekontrolli kulud abipolitseinikuks kandideerija ise, viiakse uue regulatsiooni kohaselt esmane tervisekontroll läbi alles pärast I astme abipolitseinikuks saamist ning selle korraldamine ja rahastamine on PPA ülesanne. Muudatuse tulemusel kaasnevad riigile täiendavad püsikulud võrreldes senise praktikaga. Perioodilise tervisekontrolli kulud hüvitab PPA ka kehtiva süsteemi alusel. Prognoositav aastane kogukulu esmase ja perioodilise tervisekontrolli hüvitamiseks jääb vahemikku 60 000–130 000 eurot. **PPA hinnangul on tervisekontrollidega seotud kulude katmiseks vajalik täiendavalt ligikaudu 35 000 eurot aastas, et tagada seadusest tulenevate kohustuste täitmine vajalikus mahus.**

Tervisekontrolliga seotud kulu ei ole tervikuna uus, kuid suureneb võrreldes kehtiva süsteemiga. Kulude kasv on seotud nii tervisekontrolli mahu suurenemise kui ka aeguvate tervisetõendite arvu kasvuga aastatel 2025–2028. Tervisekontrollide kulud kaetakse PPA eelarvest ning kulude suurenemist arvestatakse valitsemisala eelarve planeerimisel, vajaduse korral esitatakse täiendav rahavajadus riigi eelarvestrateegia protsessis.

7.5 Kommunikatsioon ja motivatsioon – teavitus, tunnustamine.

On vaja ellu viia terviklik kommunikatsiooni- ja motivatsioonitegevuste plaan. Eesmärk on selgitada seadusemuudatuste sisu ja mõju abipolitseinikele, politseiametnikele ning avalikkusele, et tagada nende ühtne arusaam ja toetav hoiak. Selleks tuleb PPA eestvedamisel korraldada sihtrühmapõhiseid infopäevi ja kohtumisi, kus tutvustatakse abipolitseinike uusi rolle, õigusi ja ootusi. Samal ajal peab üle vaatama ja ajakohastama motivatsioonisüsteemid, mis võiksid hõlmata tunnustamist (nt teenete medalid, tänukirjad), soodustusi, isikliku arengu võimalusi ning paindlikke osalemisviise, et pakkuda abipolitseinikele sisulist ja tähenduslikku panustamisvõimalust. Teavitustööd peab tegema nii digi- kui ka füüsiliste kanalite kaudu, kasutades selleks infomaterjale, videoid ja KKK-d, mis teevad muudatused lihtsalt mõistetavaks. Lisaks tuleb pidevalt koguda tagasisidet, et vajaduse korral täiustada tegevusi ja tagada muudatuste sujuv rakendamine. Kommunikatsiooni- ja motivatsioonitegevused viiakse ellu PPA olemasolevate kommunikatsiooni- ja personalikulude eelarve raames.

7.6 Kolmeastmelise abipolitseinike süsteemi käivitamine.

Uue kolmeastmelise abipolitseinike süsteemi käivitamiseks on vaja selget ja hästi juhitud üleminekuplaani, mis tagab sujuva liikumise senisest süsteemist uuele. Esmalt tuleb koostada ülemineku tegevuskava, mis hõlmab olemasolevate abipolitseinike oskuste ja kogemuste hindamist eesmärgiga määrata neile sobiv staatus uues astmelises süsteemis. Oluline on luua mehhanism, mis võimaldab paindlikku ja motiveerivat üleminekut – näiteks võimaldades abipolitseinikul soovi korral oma astet tõsta täiendkoolituste kaudu või jääda sobivale astmele ilma staatuse või osalusvõimaluste vähenemiseta. Süsteem peab toetama kõigi olemasolevate abipolitseinike kaasatust ja hoidma ära motivatsiooni vähenemist. Samuti tuleb tagada, et üleminek toimuks etapiviisil, vältides liigset halduskoormust nii vabatahtlikele kui ka PPA-le.

Kolmeastmelise süsteemi rakendamine toimub etapiviisiliselt, arvestades Siseministeeriumi valitsemisala eelarvevõimalusi.

7.7. Katteallikad ja seos riigi eelarvestrateegiaga

Kulud jagunevad:

1. Ühekordsed arenduskulud – kaetakse olemasolevate vahendite ümberprioriseerimise teel ja lisavajaduse esitamisel;
2. Olemasolevate kulude mahu suurenemine – kaetakse osaliselt seniste eelarveridade arvelt ning esitatakse lisavajaduse riigi eelarvestrateegia protsessi kooskõlas riigi rahaliste võimalustega;
3. Võimalik täiendav püsikulu - lisataotlus esitatakse vajaduse korral riigi eelarvestrateegia protsessis, kuid juhul, kui lisavahendeid ei eraldata, kaetakse kulud PPA või Siseministeeriumi eelarvest. Seadus ei võta riigile RES-protsessiväliseid rahalisi kohustusi ning ei sätesta kohustuslikke kulumahtusid.

Prognooside kohaselt kaasneb kavandatud seaduse muudatuste rakendamisega riigile täiendav iga-aastane püsikulu. Kulude lõplik maht sõltub eelkõige täiendava personali vajadusest, koolitusmahtude tegelikust ulatusest ning tervisekontrollide arvust vastaval aastal. Eeltoodud arvutuste puhul on tegemist on indikatiivse hinnanguga, mis kirjeldab võimalikku rahalist mõju olukorras, kus kõik kavandatud tegevused viiakse ellu planeeritud mahus. Kulud kujunevad igal aastal vastavalt tegelikele vajadustele ja eelarvelistele võimalustele ning ei realiseeru automaatselt maksimaalses ulatuses.

Oluline on rõhutada, et mitmed kirjeldatud tegevused, sealhulgas koolituste korraldamine ning tervisekontrollide kulude hüvitamine, on PPA eelarves olemas juba täna, kuid senisest oluliselt väiksemas mahus. Kavandatavad muudatused suurendavad eelkõige nende tegevuste mahtu ja ulatust, kuna kasvavad nii koolitusvajadus, osalejate arv kui ka tervisekontrollide läbiviimise kohustus. Seetõttu kujutab prognoositud kulu endast peamiselt täiendavat rahavajadust olemasoleva süsteemi laiendamiseks ja uute kohustuste täitmiseks, mitte täielikult uut kulukohustust. Muudatuste eesmärk on tagada abipolitseinike väljaõppe ühtlane kvaliteet, parem valmisolek ülesannete täitmiseks ning nõuetekohane tervisekontroll vastavalt uue APolS nõuetele.

Juhul kui kavandatud muudatuste elluviimiseks vajalikku täiendavat rahastust ei eraldata või seda eraldatakse planeeritust väiksemas mahus, tuleb PPA-l kohandada väljaõppe ja täienduskoolituste mahtu olemasoleva eelarveraami piires. See võib tähendada koolitusgruppide arvu vähendamist, koolituste ajas hajutamist või üksikute tegevuste edasilükkamist. Sealhulgas ei ole sellisel juhul võimalik tagada turvataktika täienduskoolituse läbiviimist igal aastal mahus, nagu PPA on kavandatud. See omakorda suurendab ebaühtlust abipolitseinike oskustasemes ning võib mõjutada nii nende enda kui ka teiste teenistujate ohutust.

Kuna tegelik rahavajadus ületab PPA olemasoleva eelarveraami ning kavandatud eesmärke ei ole võimalik saavutada eelarve sees ümberkorralduste abil, esitatakse vastav täiendav rahavajadus riigi eelarvestrateegia protsessi kaudu. Eelnõu ei loo RES-protsessiväliseid siduvaid rahalisi kohustusi ning on kooskõlas riigieelarve planeerimise ja eelarvedistsipliini põhimõtetega.

Samuti tuleb arvestada, et ühegi reformi rakendamine ei ole selle käivitamise hetkel kuluneutraalne. Tegemist on investeeringuga sisejulgeolekusse ja turvalisusse, mille eesmärk on tugevdada abipolitseinike valmisolekut ning suurendada politsei võimekust turvalisuse

tagamisel. Parema ja jätkusuutliku tulemuse saavutamine eeldab paratamatult ka täiendavat panustamist nii inimestesse, väljaõppesse kui ka tugisüsteemidesse.

7.8. Kohtute seaduse muudatus toob kaasa järgmised kulud:

Relvade soetamine – I ja II astme kohtud on juba soetanud gaasipihustid ja teleskoopnuiad ning alustanud kohtukordnike koolitusprogrammi loomisega koostöös SKA-ga. Täiendavate erivahendite (käerauad, sidumisvahendid) soetamise kulud planeeritakse astmeliselt järgnevate aastate kohtute eelarvelistest vahenditest. Justiits- ja Digiministeerium on koostanud esmase missioonikirjelduse kohtute kriisivõimekuse suurendamiseks perioodile 2028-2034, mille raames taotleda rahastust kohtukordnike turvavarustuse uuendamiseks välisvahenditest.

Kohtute seaduse muudatuse rakendamisega seotud kulud on suures osas seni kaetud kohtute olemasolevatest eelarvelistest vahenditest. Kohtud on varasemalt soetanud enam kui poole vajalikest gaasipihustitest ja käeraudadest ning alustanud kohtukordnike koolituste ettevalmistamist ja läbiviimist koostöös Sisekaitseakadeemiaga. Nimetatud tegevused ei too kaasa täiendavaid kulusid seoses käesoleva eelnõu vastuvõtmisega.

Eelnõu rakendamisega kavandatavad tegevused on oma olemuselt jätkutegevused, mille eesmärk on tagada kohtukordnike turvavarustuse ja väljaõppe järkjärguline ning ühtlane rakendamine. Arvestades erivahendite kasutusele võtmise terviklikku iseloomu ja käesolevast eelnõust tulenevaid muudatusi, ei ole vajalikku varustust praeguseks veel kohtukordnikele välja jagatud ning tegevustega jätkatakse etapiviisiliselt.

Täiendavate erivahendite ja koolituste rahastamine sõltub edaspidi eeskätt kohtute eelarvelistest võimalustest. Tulevaste aastate eelarvelised mahud ja prioriteedid ei ole käesoleval hetkel lõplikult teada, mistõttu ei ole võimalik täpselt määratleda edasiste kulude suurust ega ajastust.

Justiits ja Digiministeerium on hinnanud ka võimalusi kaasata täiendavate tegevuste rahastamiseks Euroopa Liidu välisvahendeid mitmeaastase finantsraamistiku raames. Kohtukordnikega seotud tegevused ei ole seni hõlmatud sisejulgeoleku missioonide koosseisu. Samas on Euroopa Liidu mitmeaastase finantsraamistiku ettevalmistamisel esitatud sisendeid algatuse „Õigusriigi kaitse ja edendamine“ raames, mille kontekstis on Rahandusministeeriumil võimalik hinnata kohtute turvalisust ja kriisivõimekust toetavate meetmete rahastamist välisvahenditest.

Juhul kui Rahandusministeerium välisvahenditest rahastust ei eraldata või see ei kata kavandatud tegevusi täielikult, jätkatakse meetmete elluviimist kohtute eelarvelistest vahenditest, järkjärguliselt ja kooskõlas eelarveliste võimalustega, ilma et see tooks kaasa koheseid või märkimisväärseid lisakulusid riigieelarvele.

8. Rakendusaktid

Kui eelnõu seadusena jõustub, tunnistatakse kehtetuks 2011. aastal jõustunud APolS. Selle tõttu tuleb kehtetuks tunnistada APolS-i alusel kehtestatud järgmised määrused:
1) siseministri 1. juuli 2022. aasta määrus nr 21 „Abipolitseiniku ankeedi vorm“;
2) siseministri 26. septembri 2023. aasta määrus nr 17 „Abipolitseinikule ja abipolitseiniku kandidaadile lisapuhkuse ning selle eest makstava hüvitise taotlemise ja väljamaksmise kord

ning kriisirolliga abipolitseinikule kriisi lahendamises osalemise eest makstava hüvitise ulatus ning selle taotlemise ja väljamaksmise kord“;
3) siseministri 12. detsembri 2022. aasta määrus nr 50 „Abipolitseinikule väljastatud erivahendi ja relva väljastamise, hoidmise, tagastamise ning relva kandmise kord“;
4) siseministri 27. augusti 2019. aasta määrus nr 26 „Abipolitseiniku eritunnused ning eritunnuste ja tunnistuse kirjeldus“;
5) siseministri 1. juuli 2022. aasta määrus nr 20 „Abipolitseiniku ja abipolitseinikuks astuda soovija tervisekontrolli tingimused ja kord, abipolitseinikuks saamist välistavate tervisehäirete ja abipolitseiniku ülesande täitmisel tulirelva ja elektrišokirelva kandmist välistavate füüsiliste puuete loetelu ning tervisetõendi sisu ja vormi nõuded“;
6) siseministri 12. detsembri 2010. aasta määrus nr 64 „Abipolitseiniku kandidaadi ja abipolitseiniku väljaõppe nõuded ning arvestuse sooritamise kord“;
7) siseministri 21. detsembri 2010. aasta määrus nr 68 „Abipolitseiniku kutsesobivuse nõuded“;
8) Vabariigi Valitsuse 23. detsembri 2010. aasta määrus nr 187 „Abipolitseiniku ülesande täitmise tõttu abipolitseinikule või tema perekonnaliikmele tekitatud otsese varalise kahju hüvitamise tingimused ja kord“.

Seaduse rakendamiseks peab kehtestama järgmised uued rakendusaktid:
1) siseministri määrus „Abipolitseiniku tegevuse eeskiri“ eelnõu § 5 lõike 4, § 7 lõike 3, § 12 lõike 5, § 13 lõike 6, § 14 lõike 9, § 15 lõike 3, § 17 lõike 7, § 19 lõike 6, § 39 lõike 6, § 44 lõike 5, § 45 lõike 3 ja § 51 lõike 8 alusel;
2) justiits-ja digiministri määrus „Kohtukordnikele erivahendi ja relva väljastamise ja tagastamise ning relva kandmise kord ja väljaõppe nõuded“ kohtute seaduse § 126^2 lõike 1 alusel.
Rakendusakti kavandid on lisatud seletuskirjale (lisa 1).

Eelnõu jõustumisel tuleb muuta järgmisi määruseid:
1) siseministri 5. juuni 2013. aasta määrus nr 21 „Politseiametniku daktüloskopeerimise ja DNA-proovi võtmise ning daktüloskopeerimisel saadud andmete ja DNA-proovide edastamise kord“;
2) siseministri 30. mai 2014. aasta määrus nr 19 „Tõendusliku alkomeetri ja indikaatorvahendi kasutamise ning nende kasutamise dokumenteerimise kord“;
3) Vabariigi Valitsuse 19. juuni 2024. aasta määrus nr 87 „Nõuded isiku väljahingatavas õhus etanoolisisalduse mõõtmise protseduurile ja mõõtetulemuste töötlemisele“.

9. Seaduse jõustumine

Seadus on kavandatud jõustuma 2027. aasta 1. veebruaril. Seaduse jõustumise kuupäeva seadmisel on võetud arvesse eelkõige uue redaktsiooni mõju PPA-le ja SKA-le, kes on kohustatud vaatama oma tegevused üle ja vajaduse korral neid muutma, samuti võimalike arendusprojektide väljatöötamist ning aega, mis kulub abipolitseinike ja PPA töötjate koolitamisele.

10. Eelnõu kooskõlastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Abipolitseiniku seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsus esitati kooskõlastamiseks ja arvamuse avaldamiseks ministeeriumidele ning teistele huvirühmadele. Väljatöötamiskavatsuse kohta esitatud tagasisidet on eelnõu koostamisel osaliselt arvestatud.

Eelnõu esitati kooskõlastamiseks eelnõude infosüsteemi (EIS) kaudu 25-1033/01 ning arvamuse avaldamiseks Eesti Abipolitseinike Kogule, Riigikohtule ja Õiguskantsleri Kantseleile. Eelnõu kohta esitas arvamuse Eesti Abipolitseinike Kogu. Kooskõlastustabel on lisatud seletuskirjale (lisa 2).

Algatab Vabariigi Valitsus 1. juunil 2026. a

Vabariigi Valitsuse nimel

(allkirjastatud digitaalselt)
Heili Tõnisson
Valitsuse nõunik